

K. S. R. I. LIBRARY

DUE DATE LABEL

This book should be returned on or before
the date last marked below.

27-12-99		
----------	--	--

16708

THE KUPPUSWAMY SASTRI
RESEARCH INSTITUTE,
64, R. H. ROAD, MADRAS - 4.

मार्कण्डेयपुराण

जिसमें

अस्सी अध्यायके उपरान्त श्री भगवती का स्तोत्र है

जिसका प्रति अक्षर मन्त्र शास्त्र से भरा हुआ है

तीसरी बार

मार्कण्डेय पुराण

लखनऊ

मुन्शी नवलकिशोर के छापे खाने में छपा

एक बार सन् १८८० ई.

1244
PROF. K. V. RANGASWAMI
COLLECTION.

RESEARCH INSTITUTE,
MADRAS

श्रीगणेशाय नमः ॥ शक्त्या अयं जगत्सर्वं प्राप्तिः सर्वत्र भूयते ॥ गुरुराज्ञां सप्ततावस्थां प्रसाराणां अभिधीयते १ काल-
 वेगमुद्रा दायं परिगामं प्रपद्यते ॥ सातिन्यासामहान्ता ताभा इत्येव तला दयः २ महत्त्वं ततो जातमहं कामं समुद्रवः
 तन्मात्राः यंच भूतानि तत एव भवंति हि ३ एवं क्रमेण सृष्टेः साकारां चित्तं तत्त्व स्वरूपिणी । तदंशसत्त्व संभूतं ज्ञानं केवलं
 कायसाक्ष ४ विणिशो हेतु बुद्धिर्हि स तेन प्रवला मता । नगुरोन विना संस्था गुरुरिह नस्तु कार्यं चन ५ तदंशप्राप्ति रहिता
 ब्रह्म चिन्मृ शिवा दयः ॥ स्पंदनस्य समयाः स्फुरितन्युताः प्रभविस्रवः ६ तस्मा तद्वाति प्रवगां चिन्ने कार्यं शुभार्थिभिः ।
 यथा रोषवर्धं लाभश्च तत एव भविष्यति ७ तद्वात्य इह पाकेन कोषाले देश उन्नमे । फले श्री कलसदंतस्तु वक्षत गुरुरि-
 नांबरः ८ काल्या चन्द्र समः सांनो धरित्री सदृशो मतः । धनदेन समः त्यागे गांभीर्यं सागरपमः ९ बुद्ध्या वाचस्यति १०
 समो रूपे कंदर्प कोऽपरः । दयावान् ख्यात कीर्तिश्च साधूनां पर्यु पासकः १० एवं मेव गुरोर्मुक्तः तस्यां स वददुरः ॥
 ययोयंशः प्रतापाभ्यां पूरितं धरणी तलम् ११ मुन्यी नवल पूर्वैरा किशोरैरा च संग तो । यः सत्रिय कुले जातः स्वा १२
 अयाराणां च पालकः १२ सर्वं संपत्तमा कान्त उदार चरितश्चयः । तद्गुरा ग्राम कथने नैत्यंतं कविवागायि १३ तेषां १४
 गोकुचाम भृङ्गालो देवी साहात्म्य स्वरुचिका । ताभ्यांसे प्रार्थितो मुन्यी मार्कण्डेयस्य सुद्रणो १५ पतिज्ञानेचनिः कार्यं
 मार्कण्डे यस्य सुद्रणाम् । तत्प्रतिज्ञा भूतां कार्यं मुच्यते ग्रन्थ सुद्रणो १५ मार्कण्डेये पुराणानां अष्टमुनि गुरोः स्वतन्म
 धर्माय काम मोक्षसायां सिद्धिः श्रवण तो भवेत् १६ यस्मिन्गुरो लेशेन देवी साहात्म्य वरानिष । कलसस्य वान्य-
 तो नेतुं नैव शक्ताः सुरादयः १७ सुद्रणास्य निदानंतु शोधनंतु परि कीर्तितम् । तद्भिना मुद्रित मायि लोकिन प्रसरेदिति १८
 तदल्पं ज्ञ कृतं नैव विद्वत्संताय कारकम् ॥ इति चिन्ता समुद्रता सुद्रगा धीश्वरे देव र्हेतुस्त्वं साय तदा तस्य बुद्धिर्ज्ञाता
 सहात्मनः । नीव राखन नामाज्ञः शास्त्री संप्रति वर्तते २० तदा यत्तं कृतं तेन शोधनं लाक्षणीय के । पुरे वशांग वस्ति-
 तु वत्सरे चैषा संज्ञ के २१ पद वाक्य प्रमाराणां पासो न च प्रोहितम् । मुद्रितं च ततस्तेन पुराणां सप्रमं शुभम् २२
 व्यासे नोक्तं समाधाय चित्रं ब्रह्मणि निर्मले । देवी तेजः प्रभावेण लोकि ग्रन्थः सदा चरेदिति २३ ॥ इति ॥

श्रीगणेशाय नमः मार्कण्डेय पुराणे श्रीं नमो भगवते वासुदेवाय यद्योगिभिर्भव भवार्तिं विनाशायो नमसाद्य
 वन्दितमतीव विविक्तचिन्तितः तद्वः पुनस्तु हरिपादसरोजयुग्ममा विभेवत् क्रमविलङ्घित भूभुवः स्वः
 सवः सकलकालमय भेददक्षः क्षीरोदकुक्षिफणिगो भोगनिविष्टसूतिः प्रवासावधुतसलिलोत्फलीकरालः
 मिथुः प्रवृत्त्यसिदयस्य करार्तिं सङ्कुगतः २ तारायणो नसक्तान्यनञ्चैव नरोत्तमं देवोऽसस्वतीं ३ ततो जयकुसु-
 र्येत ३ तपः स्वाध्यायनिरतं मार्कण्डेयं महासुनिं व्यासशिष्यो महातेजा जेमिनिः यय्य २ भुगवन्
 भारतीख्यानं व्यासेनोक्तं महात्मना सूर्यामलमलैः शुभेर्नानाशास्त्रसमुच्चयः २ जातिप्रसूतमायुक्तं शशु १
 शाब्दोपशीभिर्न हृत्स्वपक्षोक्तिमिहान्नपरिनिष्ठा समन्वितं ३ त्रिदशानां यथा विद्याद्विपदां ३ त्रिदशानां यथा भूवर्ण-
 नाञ्च सर्वेषां यथा दूडाभरिणीयैः ४ यथा युधानां कुलिशसिन्धुयाराणां यथा मनः तथैव प्रशास्त्राणां महा-
 भारतयुजसं ५ अत्रार्थश्लेषध्वजश्च कामो मांशश्च दार्यते परस्परानुबन्धाश्च सातु ७ प्रवर्ते प्रथक ६ धर्म-
 शास्त्रमिदं श्रेष्ठमर्थशास्त्रमिदं परं कामशास्त्रमिदं चाग्र्यं मेघशशास्त्रतथोत्तमं ७ अग्र्यमधर्माणां साधार-
 स्थिति साधनं प्रोक्तमेतन्महाभागवेदव्यासेन धीमता ८ तथा तात कृतं ह्येतद्द्वारा ११ दारकर्मणा यथा व्यास-
 महाशास्त्रविरोधिनोभिभूयते ९ व्यासवाक्यमल्लोद्येन कुतर्कं तर्कहारिणा वेदमलावतीरीन नीरजस्का मही-
 कृता १० कलशब्दमहाहंसं महाख्यानपरम्बुजं कथाविस्तीर्णं सलिलं कार्गवेदं महाह्रदं ११ त्रिदं भारता-
 ख्यानं बहुर्थं युतिविस्तरं तत्त्वतो ज्ञातुं कामोहं भगवत्स्वा मुपस्थिता १२ कृतीन्नातुय तो प्राप्नोति युरो ५ पि-
 जनर्दनः वासुदेवो जगत्पतिरस्थिति संशयकारणं १३ कस्माच्च पाण्डुपुत्राणामेकासाहस्यदीप्तजा पुष्पानां
 महिषीन्कथाया ह्यजनः संग्रहो महान् १४ भयनं ब्रह्महत्याया वलदेवो महावलः तीर्थयात्राप्रसङ्गं न केसवर्धने-
 ह्यता युवः ॥ कथञ्च ज्ञेयदेयागते ५ कृतं दारा महास्थाः पाण्डुनाथा महानानेचधमा पुरनाथवत् १६ एतत्
 सर्वं विस्तरं शीलशाल्यानुमिहर्तुमि भवन्तो मृतबुद्धीनामवबोधकाः तदा १७ इति तस्य वचः श्रुत्वा मार्कण्डे-
 यो महासुनिः दशाष्टदोषरहितो वक्तुं सनुपचक्रम १८ मार्कण्डेय उवाच क्रियाकालो ५ यमस्माकं स प्राप्नोति सुनि

सत्तमं विलोचयित्वा कालः प्रशस्यते १६ येन वस्यन्ति वक्षोऽद्य तानहं जेमिने तव तथा च नष्ट सन्देहः ।
 त्वो करिष्यन्ति पक्षिणाः २० पिङ्गगणश्च विबोधश्च सुपुत्रः सुमुखस्तथा द्रोणा पुत्राः स्वर्ग श्रेष्ठास्तत्त्वज्ञाः ।
 शास्त्र चिन्तकाः २१ देव शास्त्रार्थं विज्ञाने ये वा मव्याहता मतिः विंध्यन्त्य मध्यस्थास्तानु पात्य च पृच्छा च
 २२ सब मुक्तस्तदोर्तेन मार्कण्डेयेन धीमता प्रत्युवाच यिं प्राईलो विसयो गल्ल लोचनः २३ जेमिनि रुवाच ।
 अत्युत्तमिं ब्रह्मन् स्वर्गावापि विमान सापुरत्यल्ले भूतः २४ तिर्य्ये म्यान्यां यहि भव-
 स्तेयो ज्ञाने कुतोऽभवत् कथञ्च द्रोणा तनयाः प्रोच्यन्ते तेप तत्रिणाः २५ कश्च अत्राः प्रविश्यातो यस्य पुत्र च तु-
 श्यो जाते युगावतानेयो धर्म ज्ञाने महात्मनां २६ मार्कण्डेय उवाच ऋणुष्या वक्ति मृत्वा यद्वते नन्दने पुरा शक्र-
 स्या प्सर साञ्चैव नारस्य च सङ्गमे २७ नारदो नन्दनेऽपश्यत् पुरचली गारा मध्यगं गङ्गे सुरोधि राजानं तन्मुखवा-
 सक्त लोचनं २८ सुन्देनयिं वरिष्ठेन दृष्ट मात्रः शचीपतिः समुन्नस्थो स्वयञ्चास्मै ददा वेन मास्वरात् २९ तं दृष्ट्वा बल-
 वन्नम्र सुस्थितं त्रिदशाङ्गनाः प्रणो मुस्ताश्च देवयिं विनया वनताः स्थिताः ३० ताभिर्भूतः सोऽथ उप विष्ट-
 रात कर्त्तो यथाद्वै क्त सभायः कथाश्च के मनोरमाः ३१ तत्कथान्तरे शक्र स्तमुवाच महापुं शक्र उवाच देवराजो
 नृत्य ता मासां नव याभि मते तिष्ठे ३२ स्मत्वा कर्कशा वाथ उर्वश्यथ निलोत्तमा हताची मे वपि यत्र वा भवतो
 रुचिः ३३ सत स्मृत्वा हि ज अय्यो वाचं शक्रस्य नारदः विचिन्त्या प्सरसः प्राह विनया वनता यताः ३४ पुष्पा-
 को मिह सर्वा सोऽरूपो दार्थ्यं गुराधिकं आत्मानं मन्य ते यातु सा चत्य तु ममाग्रतः ३५ गुराक्षरं निनाय विष्टि-
 नां क्यस्य नास्ति वै चान्वे धिद्वानवन्तृत्यं नृत्य मन्य द्विदम्बनं ३६ मार्कण्डेय उवाच तद्वाक्य सम नञ्च एकै का
 स्तानता स्ततः अहं गुराधिका नत्वं नत्वं चान्या व्रवीदिदं ३७ तासा संधम मालोक्य भगवाम् प्रशामनः ।
 पृच्छासिं मुनि रित्याह वक्तार्यो वो गुराधिको ३८ शक्र च्छन्दानु याताभिः पृष्ट स्ताभिः सनारदः प्र च यत्तदा ।
 वाक्यं जेमिने तान्निवो धमे ३९ तपस्व लब्धे गोन्धस्थं यावः सोभयते वलात् सुवास से मुनि अहं तावो मन्ये गुराधिकां ४०
 मार्कण्डेय उवाच तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सर्व्वी वै गिन कच्यगः अश क्य मे तदस्माक मिनि ताश्च किने कथाः ४१ ज्ञाप-
 ५५

प्रावपु नोम सुनिषिभरागर्विता प्रत्यवाचानुयास्यामि यत्रासी संस्थितो मुनिः ४२ अद्यतं देह यन्तारं प्रयुक्ते विद्वानि
 ने स्मरशस्त्र गलद्रुषिसे करिष्यामि कुसराणि ४३ ब्रह्मा जनार्दनो वापि यादवा नीललोहितः तस्यैव काले गिकास
 वारा झलान्तरं ४४ इत्युक्त्वा प्रजागा माथ प्रालेयादिव पुस्तका मुनेस्तपः प्रभावेरा प्रशान्तवायदा श्रमं ४५ सांस्कृत्ये
 किल माधुर्यं यत्रास्ते समं हो मुनिः कोशा मात्रं स्थिता तस्माद गायत वराप्सरः ४६ तद्गीतं ध्वनि मार्कः युनि विस्मि
 ते मानसः जगाम तत्र यत्रास्ते सा काला रुचिरानना ४७ तोदस्या चारु सर्वोद्गी मुनिः संस्तभ्य मानसीभरागा याराले
 ज्ञात्वा कोपाभये समन्वितः ४८ उवाचैदं ततो वाक्यं महर्षिं स्तो महातपाः ४९ यस्मा दुःखादिं हत पयोद्विष्ट
 कारणात् आगतामि मदीन्मने मम दुःखाग्र खेचरि ५० तस्मात् सुपरां गोत्रे त्वमत क्रोध कलुषा जन्म प्रप्यथसि
 दुष्यजे यावद्दुर्गाणि योदुश ५१ निज रूपं परित्यज्य पक्षिणी रूप धारिणी चत्वारस्ते च तन्म निव्यन्ते ऽधमाप्सरः
 ५२ अत्रा प्यतेषु च प्रीतिं शस्त्रं शूता पुनर्दिं वि वासमाप्य सिवक्तव्य नोन्नरत्नै कथञ्चन ५३ निवचनमसह्यं कोप
 मेरुत दृष्टि रचल कलवल यान्ता मानिनीं श्रावयित्वा तल तल तरङ्गं गो परित्यज्य विप्र ५४ अथि युगागर्गो घंसं
 प्रयातः स्वगङ्गा ५५ इति मार्कण्डेय पुराणे वपु शापः प्रथमः ॥ १ ॥ मार्कण्डेय उवाच ५६ नेमि पुत्रो ऽश्नतुदो
 नाम पक्षिराट् गरुडस्या भवत पुत्रः सम्पातिरिति विप्रुतः १ तस्या प्यासीत सुतः शूरः २ त्रिदो वायु विज्जनः सुपाश्वे
 तनयः कुन्तिः कुन्ति पुत्रः प्रलोलुपः २ तस्यापि तनया वासो कङ्कः कम्बरं सबच ३ कङ्कः कैलाश शिखरे विद्यु इवे
 ति विप्रुते ददशांस्वुन पत्रा संरासं संधन दानुगं ४ आयाता सक्त मम तत्त्व दामात्त गिरिणो भाष्यो सहाय मासीन गि
 ला पट्टे ऽमले शुभे ५ तददृश मात्रं कङ्कः नरसः क्रोध समन्वितं प्रोवाच कस्मा अगस्त्य मि तो ह्यराट् जाधम ६ स्त्री
 सन्नि कथं तिथुनं कस्मा न्मा मुप सपेसि नैव धर्मः सुबुद्धी नो मिथो तिष्याद्यव सुपु ७ कङ्क उवाच ॥ साधारणो ऽयं शो
 लेन्द्रो यथा तव तथा मम अन्यथा चैव जन्तु नो ममता भवतो ऽत्र का मार्कण्डेय उवाच ॥ मुवाणा मित्यं खड्गे न कङ्क
 चिच्छेद मयसः अस्मत् सत नवी भर्त्सविस्फुरन्त मचेतनं ८ कङ्क विनिहतं फुवा कोमरः क्रोधं सुर्ध्वितः विद्यु इव धा
 ९ शुभन रचक्रै राड जेश्वरः १० सरात्वा शील शिखरं कङ्को यत्र हतः स्थितः तस्य सेङ्क लन जन्तुं प्रोवातु न्येष्ट स्य खेचरः

मावांयावु भयेयत्रनेया म्पाहज जन्तनो श्येयंती नकुला हापि स्थाप्यन्तो तत्र पक्षिणाः ६० हिजाः किंवातियत्ते न माय्य-
 त्ते कर्मभिः खंकेः रस्थचे चारिवला जीवा यथे ते यसि बालकाः ६१ तथापि यन्नः कर्तव्यो नरेः सत्वेयु कर्मसु कुर्वन्
 पुरुष कारस्तु वाच्य तो याति नो सतो ६२ इति मुनिवर चो दितास्त तत्ते मुनि तनयाः पाणिपुष्ट्य पक्षिणास्ताव त्सु विद-
 प समा धितानि से धं ययु रथ तापसस्य माथ्रसे स्वं ६३ सचापि वन्य मनसाभिका मिते प्रपुष्ट्य मूलं कुसुमे फले कुरा-
 न चकार चक्रा युध रं ड वेधसा सुरेन्द्र देवस्वत जात वेद सो ६४ अपास्य ते गीय्यति विन्न रक्षसोऽस्मीराणस्यापि तथा
 द्विजोत्तमः धातुविधातु स्वयं देशवे देविकाः श्रुति प्रयुक्ता विविधास्तु सत्कियाः ६५ इति मार्कण्डेय पुराणो चत्सकोत्प-
 तिर्द्वितीयः २ मार्कण्डेय उवाच अहन्य हनि विपेन्द्र सतेयां मुनिसतम चकाराहार पयसा तथा युध्वाच पोष्यमां ॥ २ ॥
 मास मात्रेणा नगमुंस्ते भानोः स्यन्त वल्मीकि कौतूहल विलो लोखेदंष्टा मुनि कुमारैः २ दृष्ट्वा सर्वे स नगरं सास्मो नि-
 धि सरिहरो रथ चक्र प्रमाणेनै पुनराश्रम आगताः ३ अम क्तान्नान्तरा त्मानो महात्मानो विद्यो निजाः ज्ञानं च प्रकटी-
 भूतं तत्र तेषां प्रभावतः ४ अर्थेः शिष्यान् कामार्थं वद तो धर्मे निश्चये कृत्वा प्रदक्षिणो सर्वे चरणा वभ्य वादयन् ५
 ऊचुश्च मरणा द्वारा लोक्षिताः स्मस्त्वयामुने आवास भस्य पय सो त्वे नो दाता पिता गुरुः ६ गर्भस्थानो भूता माता पि-
 त्रानेवापि पालिताः त्वयानो जीवितं दत्तं शिष्या बोधेन रक्षिताः ७ सिता वसत तेना स्त्वं कर्मीणा मिव शुभ्यतां गज शरां
 सवुत्पाठ्य कृत वात दुःख रेचनं ८ कथं वदेयं युरवलाः ख स्थान इस्या म्यहं कदा कदा भुमेदु मे प्राप्तात् इत्ये वृसान्तरं
 गतान् ९ कदाहि सद्गजा कान्तिः पांशुना नाश मेव्यति मयां पक्षानि लोत्ये न मत्तमीप विचारिणा १० इति चिन्तयता
 तात भवता प्रति पालिताः तेसां म्यहं प्रहृष्टाः स्मः प्रबुद्धा कार वार्मिकं ११ इत्युधिवं चने तेषां शुल्वा संस्कार वत् स्फुटं १
 शिष्येः परिहृतः सर्वेः सह पुत्रेणा शृङ्गिणा १२ कौतूहल परो भूत्वा रोमाञ्च पद संवृतः उवाच तत्त्व तो वृत्त प्रहृतेः १
 कारणो गिरः १३ कस्य शापा दियं प्राप्ता भवद्वि विं क्रिया परा रूपस्य वच भयं च तन्ने वक्तु मिहाहंथ १४ पक्षिणां कृषु
 विपुल स्वानि तिख्यात प्रमासी मुनि सत्तमः तस्य पुत्र हयं जज्ञे मुक्ता वस्तु त्वुरुस्तथा १५ मुक्त अस्य वय पुत्रारचत्वरः
 संयतात्मनः तस्यैवं विनया चार भक्ति नम्राः सदैव हि १६ तप एचरणा शक्तस्य शान्तस्य मानेन्द्रियस्य च अथभि सत १

मस्माभिस्तदा तस्योपपादितं १७ समिन्धुव्यादिकं सर्व्वं यच्चैवाभ्यवहारिकं एवं तत्रार्थं वसतो तस्यास्माकञ्च कानने १८ आन गान महा वक्त्रा भग्न पक्षो जगन्वितः आताम्र नेत्रः स्वस्तात्मा पक्षी भृत्वा सुरेश्वरः १९ मन्त्र ग्रीच सनाचार मन्त्री वो दारमानसे जिज्ञासुस्तृप्यि श्रेष्ठ मस्मच्छाय भवायच २० पश्युवाच द्विजन्द्रमां सुधाविष्टं परिचातु निहाहं भस्मरागार्थी सद्भाभागा गति भव समा तुला २१ विन्ध्यस्थशिखरे तिष्ठन् यत्रिपवे रितेनैव पतितो अस्ति महा भागश्व सने नानि रंक्षसा २२ सोहं मोह समा विष्टो भूमौ सन्नाह मस्तृतिः स्थितस्तत्राष्टमे नान्हा चेतनो प्राप्रवानहं २३ प्राप्त चेताः सुधाविष्टो भवन्तं शरांगगतः भस्मार्थी विगता नन्दो दूय मानेन चेतसा २४ तत् कुरु स्वामलमने सत् त्रागाया चलो मतिं प्रयच्छ भक्ष्यं विप्रैर्षं प्रागायाचा क्षमं मम २५ सस्य सुक्तः प्रोवाच तमिन्द्र पक्षि शरीरां प्रागा सन्धाररागार्थीय दास्ये भक्ष्यं तं वेपसितं २६ इत्युक्त्वा पुन रथेन म पृच्छत्स द्विजो तमः आहारः कस्त वायार्थ उपकल्प्यो भवन्मया सचाह नर मांसेन तृप्तिर्भवेति मे परा २७ ऋषिरुवाच कोमारं ते व्यति क्रान्त मतीते दीवनञ्चते वयसः परिणामस्ते वर्तन्ते नून मराडन २८ यस्मिन् नराणां सर्व्वं यश्च रमं तव सर्व्वं यद्दुष्टा दुष्ट भावानां प्रथमो नोपपद्यते ३० अथवा किं मये तेन प्रोक्ते नास्ति प्रयोजनं प्रति श्रुत्य सदा देयमिति नो भावितं मनः ३१ इत्युक्त्वा तं विप्रं स्तथेति कृत निरवयः शीघ्र मस्मान् समाहूय गुणतोऽनु प्रशस्यं च उवाच सुख हृदयो मुनि वीर्यं सुनिधुरं विनयावन तान् सर्व्वान् भक्ति युक्तान् कृताञ्जलीन् ३३ कृतात्मानो द्विज श्रेष्ठा चरणीयुक्ता मया सह जाते श्रेष्ठमपत्यं लो गुर्यं भग्न यथा द्विजाः ३४ गुरुः इत्यो यदि मतो भवतां परमः पिता ततः कुरुते मे वीर्यं निर्व्यली केन चेतसा ३५ तद्वाक्यं तम कालं च प्रोक्त मस्माभिर्गतेः यद्दस्यति भवत्सिद्धे कृत मेवावधार्यतां ३६ ऋषिरुवाच आभेय शरांग प्राप्नो विहंगः सुहृथान्वितः युष्मन्मोसेन येनास्य क्षरां तृप्ति भवेति त्वै ३७ तस्मात्सयश्च रक्तेन तथा शीघ्रं विधीयतां ततो वयं प्रव्यथिताः प्रकम्पो हुन साव्यसाः कष्टं कष्टमिति प्राञ्च्येने तत् कमेति चाबुबन् ३८ कथं पर शरीरस्य हेतोर्देहं स्वकं बुधः विना शयेह धातयेह यथा ह्यात्मा तथा मुतः ३९ पितृदेव मनुष्याणां यान्युक्तानि ।

प्रच्छेद्यः १ इन्द्रोर्वचने कृत्वा मार्कण्डेयस्य भेमिनिः जगाम विन्ध्यः शित्वां यत्र ते धर्मं पक्षिणाः २ तत्क्षणा सन्न भूतपरव-
 शुभ्राव पदतो व्यनिं शुत्वा च विस्मया विष्टुश्चिन्तया माम भेमिनिः ३ स्याद सौष्टव सम्यक्त्वं नितशवास स विष्णुसं वि-
 स्पष्टम पदो यच्च प्रत्यते हिन सत्तमेः ४ वियोगिनि सपि संप्राप्ता नेतान् मुनि कुमारकान् चित्रं स तदहं मन्येन जहासि सर-
 स्वती ५ वभु दर्शनाया मित्रं यच्चैष्टम परं दृहे त्यक्त्वा गच्छति तत् सर्वेन जहाति सरस्वती ६ इति सञ्चिन्ति यत्नेव वि-
 शा गिरि कन्दरं प्रविश्य व ददर्शो सो शिला एह गतान् द्विजान् ७ परतत्त्वान् समा लोक्य मुखं दोष विवर्जितान् सोऽपि
 शोकेन हर्षेणा सख्यांने वाभ्य भाषत ८ स्वस्थस्तु वो द्विज श्रेष्ठा भेमिनिं भानि बोधत व्यास शिष्य सन्नु प्राप्ते भवतो द्यो-
 नो लुके ९ मन्युनें खलु कर्तव्यो यन् पित्रा तीव मन्युना प्राप्ताः स्वगत्य नापन्नाः सर्वथा दिष्टु मेवतत् १० स्मृति इ-
 व्य कुले कंचिज्ज्ञाताः किल मन स्विनः इव्य नाशो हिनेन्द्रास्ते प्राद्वेराग सुसान्विताः ११ इत्वा याचन्ति पुरुषा इत्वा
 बध्यन्ति चापरे धातयित्वा च पात्यन्ते तस्य तपसः सयात् १२ एत इष्टं सुबहुगो विपरीते तथा सया भावा भाव सनु-
 च्छेदै रजसे व्याकुले जगत १३ इति संचिन्त्य मनसान शोके कर्तुं महंथ ज्ञानस्य फल मेता व च्छोके हंयंर इय्यता ॥ १४ ॥
 ततस्ते भेमिनिं सख्यं पाद्याभ्यां भ्याम पूजयन् अनाम यच्च प्रप्रच्छुः प्राणिपत्य महा मुनिं १५ अथोचुः स्वमा मास्त्व-
 व्यास शिष्यं तपो निधिं सुखोप विष्टं विष्टांते पक्षानि लहन्तकमे १६ पक्षिणा ऊचुः अद्यनः सफलं जन्म जीवितं च
 सु जीवितं यत् पश्यामः सुरैर्वन्द्यं तव पादाम्बुज द्वये १७ पितृ कौषागिनि रुद्र तोयो नो देहे सुवर्नते सोऽद्य प्रान्निगन्ते
 विष्ट युष्म द्यांन वारिराग १८ काञ्चिने कुशल वक्ष्याम्ये मृग पक्षिषु हस्तेष्वथ लना गुल्म त्वक् सार त्वा नातिषु १९
 अथवा नेत दुक्तं हि सस्य गस्माभिर्गर्हतेः भवता संग भो येयो तेयाम कुशलं कुतः २० प्रसादञ्च कुरुष्वान् वृद्धा गम्भ-
 कारागो दवानामिव संसर्गो भवतो ऽभ्युदयो महान् केनास्म ज्ञाप्य गुरुराग आनीतो दृष्टि गोचरं २१ भेमिनिस्तत्त्व-
 श्रुयतां द्विज शाईलाः कारागं येन कन्दरं विन्ध्य स्थिहा गतो रम्योरे वावारिकरोगे स्थिते सन्देहा भारते प्राप्ते तान् प्रष्टुं गत-
 वानहं २२ मार्कण्डेये महात्मानं श्रुत्वा भृगुकुलो दहं तमहं प्रष्टुवान् प्राप्य सन्देहान् भारते प्राप्ते प्राप्ते २३ सब प्रष्टो मया
 ब्रह्म सन्नि विन्ध्ये महा बले द्रोणा पुत्रा महात्मानं स्ते वस्यन्त्यथं विस्मरे २४ तद्वाक्यं चोदित प्रचेम मागता ऽहे महाभिरि-

तत् षण्णुच्चमणोर्येणा श्रुत्वा व्याख्यातुमर्हथ २५ पक्षिणा ऊचुः विषयेय सति वक्ष्यामो निर्विशङ्कः शृणुष्वतत् कथं त-
 त्तव दिष्ट्या सो यदस्म हृदि गोचरं २६ चतुर्वर्गे पिहि वेदेयु धर्मं शास्त्रे यु चेव हि समस्तेषु तथा द्वे-यु यच्चान्य हेर सस्मितं
 २७ एतेषु गोचरो ऽस्माकं बुद्धेर्ब्राह्मणा सन्नत प्रतिज्ञानु समावोदं तथापि न हि प्राक्तनः २८ तस्माद्दृष्टव्य विप्रव्यं
 सन्दिग्धं यदि भारते वक्ष्या मस्तव धर्मज्ञ न च न्मोहो भविष्यति २९ जेसिनि रेवाच सन्दिग्धानीह वस्तु नि भारते प्रति-
 यानिमे षण्णुस्वमम लास्तानि श्रुत्वा व्याख्यातुमर्हथ ३० कस्मान्मानुयतो प्राप्नो निर्गुरो ऽपि जनाहंनः वासुदेवोऽस्मि-
 लाधारः सर्व्व कारणा कारणो ३१ कस्माच्च पाराडु पुत्राणा नेका सा दुपदालभा एज्जानो महियो कस्मा सुमहान जे से-
 शयः ३२ भेयनं वस्त्र हत्या यावलदेवो महाबलः तीर्थं यात्रा प्रसङ्गेत कस्माच्च के इला युधः ३३ कथञ्चक्षेपेदेया-
 स्ते ऽ कान्तदारा सहारथाः पाराडु नाथा महात्तानो वधमापुर नाशयत् ३४ एतत् सर्व्वे कथ्य तोमे सन्दिग्धं भारते प्रति-
 कृतार्थो ऽहं सुखेयेन गच्छेये निज माश्रमं ३५ पक्षिणा ऊचुः नमस्कृत्य सुरेशाय विसर्गे प्रभविसर्गे पुरुषाया प्रमे-
 याय प्राशवताया व्यायायच ३६ चतुर्व्यूहात्मने तस्मै त्रिपुराणाया गुरायाय वरिष्ठाय गरिष्ठा यदेरायाया सृतायचं ३७
 यस्मा दराड तर न्नास्ति यस्मा न्नास्ति हहतर येन विश्व सिदे व्याप्त मजेन जगदादिना ३८ आविर्भावतिरोभाव इयादृष्ट
 विलसराग वदन्नि यत् स्वष्ट सिदे तथेवान्ने च संस्तुतं ३९ ब्रह्मरो चादि देवाय नमस्कृत्य समाधिना ऋक सामान्युद्गिरत्वं
 ज्ञैर्यः पुनाति जगज्जयं ४० प्रणि पत्य तथे शान मेक वागा विनिर्जितैः यस्या सुरागोर्ये जा विलुप्यन्तेन यन्विनो ॥ ४१ ॥
 प्रवक्ष्यामो मतं कृत्स्ने व्यासस्या हुत कर्मणाः येन भारतमु दिष्टय धर्माद्याः प्रकटीकृताः ४२ आपो नारा इति प्रोक्ता
 मुनि भिस्तत्त्व दर्शिभिः अयनं तस्यताः पूर्व्वं तेन नारायणाः स्मृतः ४३ सदेवो भगवान् सर्व्वे व्याप्य नारयणो विभुः
 चतुर्दो संस्थितो वस्मन् सगुरो निर्गुरास्तथा ४४ एका मूर्ति रनिर्देष्ट्या शुक्तो एष्यन्ति तो बुधाः ज्वाला मालोप रे-
 द्वाङ्गी निद्रा सा योगिनो परा ४५ दूरस्था चान्ति कस्थाच विजेश सायुगातिगा चासुदेवा भि धानो ऽसौ निम मत्वेन
 दृश्यते ४६ रूपवर्णा द्यास्त स्यानभावाः कल्पना मयाः अस्त्येव सा सदा शुद्धा सुप्रतिष्ठे कस्त्यिणी ४७ द्वितीया
 पृथिवी मूर्द्धा प्रोथारव्या धायत्यधः तामसी सासमाख्याता तिथ्येत्वं समुपा श्रिता ४८ तृतीया कर्मे कुरुते पुनः

पालनं तत्परा सन्तोषोऽस्ति शान्तिर्यथा धर्मं संस्थानं वागिरिणी ५८ चतुर्थी जल सञ्चरन्त्या शीते पन्नरातल्यगा रजस-
 स्था गुणाः सर्वे सा कर्मोति सैव हि ५० यावतीया हरे रूर्तिः प्रजापालनं तत्परा सा तु धर्मव्यवस्थानां करोति नि-
 यतं सुवि ५१ प्रोद्धतानं सुराणं हन्ति धर्मं विच्छन्ति कारिणाः पाति देवान् सत प्रचान्यान् धर्मं रक्षापरायणान् ५२
 यदा यदा हि धर्मस्य रलानि भवन्ति तैस्मिन् आनुष्ठानानां धर्मस्य तदात्मानं सृजन्त्य सौ ५३ भूत्वा पुरावरण्डेणादुरण्ड-
 नापो निरस्य च एकया दंष्ट्रया त स्वाता नलितो देव सुधरा ५४ कृत्वा नृ सिंह रूपञ्च हिरण्यं केशिपुङ्गवः विषचित्रि
 सुरवाश्वान्ये दानवा विनि पातिताः ५५ वामनो दीप्तये वान्यान् संख्यातुं मिहोत्सहे श्रवतांशुश्च तस्यैव माधुरः
 साम्प्रतं त्वयं ५६ इति सा सात्विकी रूर्ति रदतारान् करोति वै प्रद्युम्नेति च साख्याता रक्षा कर्मण्य वस्थिता ५७
 देवत्वे ऽथ मनुष्यत्वे तिथीर्योनौ च संस्थिता गृह्णाति तत्प्रभावञ्च वासुदेवे च्छया सदा ५८ इत्येतत्ते समारब्धानां
 कृते कृत्यो ऽपि यत्प्रभुः सानुगतं गतो विष्णुः कृपाव्याप्तो ज्ञेयः ५९ इति मार्कण्डेय पुराणे चतुर्व्यूहवतारः
 ६ पक्षिणा क्रुचुः त्वष्टृ पुत्रै हत इव्यं ब्रह्मन्निन्दस्य तजस्तः ब्रह्म हत्याभि भूतस्य पराहानि रजायत त्दहमे स्म विवे शाथ शार्ङ्ग
 तेजो ऽपचारतः निस्तेजाश्चा भव च्छ की धर्मे तेज सि निर्गते २ ततः पुत्रं हतं श्रुत्वा त्वष्टा क्रुधः प्रजापतिः श्रवतु-
 ञ्च्य जदोमेका सिदं वचनमत्र वीत ३ अद्य पश्यन्तु मे दीप्यं त्रयो लोकाः सदेवताः सच पश्यतु दुर्बुद्धिं ब्रह्महा पाक
 शासनः ४ स्वकर्मा भिरतोयेन मत्सुतो विनि पातिनः इत्युक्त्वा को पराक्षाक्षो जदा मग्नी जुहावतां ५ ततो हवः सप्त
 तस्थो ज्वाला माली महासुरः महा कायो लहा दंष्ट्रो शिन्नाञ्जन चय प्रभः ६ इन्द्रशत्रु सेयात्मा त्वष्ट्रे नो ऽपहंसितः
 अहन्य हनि सो ऽवदं दिव पातं महाबलः ७ बधाय चाल्पनी दृष्ट्वा हवं शर्को महासुरं प्रथया माम सप्तर्षीन् सन्धि मि-
 च्छन् भयातुरः ८ सख्यञ्च कृतं तत्तस्य द्वेष्टा समया लथा च्छयः प्रीत मनसः सर्व भूतहिते रताः ९ समय १
 स्थिति सुसङ्ग यदा शर्करा घातितः १० हव हत्याभि भूतस्य तदावल मणीर्यते १० तच्छक्र देह विभ्रष्टं वलं मारुत १
 साविधान् सर्वं व्यापिन मव्यूक्तं वलस्यै वाधि देवतं ११ अहल्याञ्च यदा शर्को गौतमं सृपमा स्थितः धर्या मास १
 देवेन्द्र स्तदा रूप महीयत १२ अङ्ग प्रत्यङ्ग लावण्यं यदतीव मनोरमं विहाय दुष्टं देवेन्द्रं ता सत्या वगमन्ततः १३ धर्मैरा

तेनसात्यक्तं बलहीनं स त्वपिगां ज्ञात्वा सुरेणं देत्येयास्तस्त्रये चक्रुः रुद्यमे १४ एतामुडिक्तं वीर्यागां देवेन्द्रं विनि-
 गीयवः कुलेष्वति बलादेत्या अज्ञायत्वे महाभुने १५ कस्य चित्त्वथका लस्य धरणी भार पीडिता जगाम मेतु शि-
 खरं सदोयत्र दिवो कंसा १६ तेषांसा कथया मास भूरि भागव पीडिता हनुनात्मजदेत्योत्थंखिद कामसा मात्मनः १७
 एते भवद्विरसुरा निहताः इथुली जसः ते सर्वे सानुयं लोके जाता रोहेषु भूभृतां १८ अस्मीन्निरयोहि बहूलात्तद्भातु
 ब्रजाम्यधः तंशुः कुरुध्वं विदयायथा शान्तिं भवेन्मम १९ पक्षिणा ऊचुः तेजो भागीरुतो देवा अबले रुहिं वोमहो प्र-
 जानासुय कार्णधे भूभाय हरणायच २० यदिन्द्र देहं जेतं नस्तन्मोच स्वये द्वयः कुन्त्यां जालो रुद्रां तेनभलतो राजा यु-
 धिष्ठिरः २१ बले सुमोच पवनस्ततो भी मौव्य जायत प्राक् वीर्यादे तरेचैव तजे पाथी धनञ्जयः २२ उत्पन्नो यम
 जो माइयां प्राक् रूपो मद्र द्युती पञ्चधा भगवानित्यमवतीर्गाः शतक्रतुः २३ तस्योत्पन्ना महा भागपत्नी कृष्णा इता-
 श्लज्ज २४ प्राक् स्ये कस्य सायत्नी कथयाना न्यस्य कस्य चित् योगीश्वराः शारीरिणा कुर्वन्ति बहुलान्यपि २५
 पञ्चा नामैक पत्नीत्व मित्यतः कथितं तव श्रुयतां बलदेवोपियथा श्रान्तः भरतृती २६ इति सार्कभेदय पुराणो
 रनु विक्रिया ५ पक्षिणा ऊचुः रामः पार्थे परं जीतिं ज्ञात्वा कथास्य लाङ्ग लो चिन्तया मास बहुधा किं कृतं २७
 सुकृते भवेत् १ कथोन हि विना नाहं यस्मै दुर्योधनान्ति कं पाण्डवान् दासमाश्रित्य कथं दुर्योधने दपं ॥ २ ॥
 जामातरं तथा शिख्यं शान्तिं यिथ्ये नैश्वरं तस्मात्त पार्थे दाम्पत्यमि नापि दुर्योधने दपं ३ तीर्थे व्या श्राद यिथ्यामि
 ताव दाल्मान मात्मना कुरुत्सां पाण्डवा नाञ्चथाव दत्ताय कल्पते ४ इत्या मेञ्च इदी केणं पार्थे दुर्यो धनादपि
 जगाम द्वार कांशीमिः स्वमेत्य परिवारितः ५ रात्वा द्वारवर्ती रातो एत पृष्टनना कुलो स्वीरास्त्वै दुतीथेयु वयो
 पानं हलायुधः ६ पीतं पातो जगा मार्यै रवतो द्यान सृष्टिमत इस्ते शुहीत्वा समदी रेवती भाभरोषमां ७ स्त्रीकै-
 हत्त्वक मध्यस्थो ययो मन्नः एदा स्वलन ददर्श चवनं वीशे ममगीत्य गनुत्सं ८ भज्ये तु फल पुण्यात्पुं प्रागल्हा दगा
 गारा कुलं पुण्यं पद्मवतीं पेतं सपत्न्यं ल महावनं ९ स श्रगावन पीति जगं नानु कुरुत्सं १० अथश्रयं पाद
 रम्यान् सुमधुरान् प्राब्दान् श्वरा सुखे रितान् १० सर्व्वे तु फल भारात्त्वान् सर्व्वे तु कुरु नाञ्चलान् ११ अथश्रयं पाद

यौ स्तत्र विद्महे स्तुनादितान् ११ आत्मानास्मात् कान् भव्यान् नारिकेलान् सतित्पुकान् आवित्त्व कान् स्तथा
 नीयान् दाडिमाण् वीजं पूरुकान् १२ एनसान् लकुकान् सोचान् नीषोपचानि मनोहरान् पणवतोश्च कङ्कुलान् न-
 ल्लिना नल्ल वेतमान् १३ भस्त्रात काना मल्लकोस्तित्पुकान् कोशच मद्रा फलान् इन्द्रान् कर्मदोषच हरीत कवि भीत-
 कान् १४ एतान् न्योपच सतत्तुद रदणो यदुनन्दनः तथैवा शोक पुन्नाग केतकी वकुलान् तथा १५ चम्पकान् सप्त-
 पर्यापच कर्षी कौरान् ससालं नीन् पारिजातान् कोविदारान् मन्दारान् वदरोस्तथा १६ पाटलान् पुथितान्
 रथान् देवदक इमास्तथा सालो लालो लाल मालाश्च किंशुकान् वज्जुलान् वरान् १७ चकोरैः शात पर्वाश्च
 भृङ्ग रानि स्तथा शुकेः कोकिलैः कल विद्महे श्व हरीति नीव जीवैकैः १८ प्रिय पुष्पैश्चार्ते केशव तथा न्ये विविधैः
 स्वर्गैः ओन्नस्ये सुमधुरं कृजद्विश्वाप्यक्षिप्रितं १९ सरांसि च मनो ज्ञानि प्रसन्न मलिला निच कुसुदेः पुराङ्गी
 कोशच तथा नीलो त्यलेः शुभैः २० कल्लोरैः कर्मलैश्चापि आचितानि समततः कादम्बैश्च कविकैश्च तैश्च
 नल कुक्कुटैः २१ काराडैः ज्वहेभैः कूर्मैः सैन्धु भिरैव च एभिश्चान्यैश्च कीर्णानि समन्नाञ्जल चारिभिः ॥ २२ ॥
 क्रमेण तथैव न शोभे वीक्ष्यमाणो मनोरमे जगा मानुगनः स्त्री भिलंता गृह मनुजने २३ मदरशो हिनां सत्वेव वेदंगा-
 पारगान् कौशिकान् भार्गवौष्ठैश्चाभारद्वाजान् संगीतमान् २४ विविधैश्च सम्भूतान् वंशेषु द्विज सन्नमान् कथा-
 श्रवणा वञ्चोत्ता सुप विद्यान्महं त्युच २५ कथागानिनो तरीयेषु कुणोषु च वयीषु च सतञ्चनेषां मध्यस्थं कथयान्
 कथाः शुभाः २६ पौराणिकाः सुरधीरा माद्यानो चरिता श्रयाः दृष्ट्या गमे हिजाः सर्व्वे मधुपानां स्तोत्राणां २७
 मन्त्रोऽयमिति सन्धानाः समुत्तम्युत्थरान्विताः पूजयन्तो हलधरं स्वतन्त्रं सत वंशजं २८ ततः क्रोध समाविशो ह-
 लीसूतं महाबलः निजस्वान विहङ्गालः सोभिता शोषदानवः २९ अध्यास्यति पदं ब्राह्मं तस्मिन् सूते नि पातिने
 निष्कान्ता लो हिजाः सर्व्वे वनात् कथाया जिनान्वराः ३० श्रवधूने नथा स्मान् मन्यमानो हलाशुधः चिन्तया मास-
 मुमहन्मया पाप भिदं हनं ३१ ब्राह्मस्थानं गतो ह्ये ययत् स्वतो विनि पातिनः तथा ही क्षेहिजा स्सर्व्वे मास वेक्ष्य
 विनिर्गताः ३२ एमीरस्य च मे गान्धो लोहस्य वा धुञ्ज बहः आत्मानञ्चा वगाच्छामि ब्रह्मममिव कुत्सितं ॥ ३३ ॥

विद्यामयं तथा मद्य मति मात मभीरुतां शैरा विष्टेन सुमह तस्या पाप मिदं कृतं ३४ तत्क्षयाद्यैश्च रिख्यामि व्रते द्वादशा-
 दार्ष्टिकं स्वकर्म ख्यापने कुर्वन् प्राय पिबन्त मनुजसं ३५ अथ येयं सभारभ्यातीर्थे धात्रा मया धुना यन्तामेव प्रयास्यामि
 प्रति लो मां सरस्वती ३६ अन्तो जगाम गम्भो ऽसौ प्रति लो मां सरस्वतीं ततः परं पुराण्ये सं पाराइवेय कथा श्रवं ॥ ३७ ॥
 इति सार्कगडिय पुराणो बलदेव ब्रह्म हन्या ई धर्म पक्षिणा-ऊचुः हरिरचन्द्रेति राजर्षिं रासी वेता युगे पुरा धर्मात्मा इष्टि-
 वी पालः प्रोक्ष्मस् त्कीर्तिं रुक्मसः १ न दुर्भिक्षं न च व्याधि नो काले मरणां नृणां ना धर्म रुचयः धीरास्तस्मिन् शासति २
 पार्थिवे ३ बभूवुर्न तथो न्यन्ना धन वीर्यं तपो महेः नाजायन्त स्थिरप्रचेव काश्चिद् प्राप्नोयन्ताः ३ सकदाचिन्महाबा-
 हुररायो ऽनु मर्तं सुगो शुश्राव शाब्द मस कृत जायस्वे ति च योयितां ४ सविदाय सुगो राजा मां धीरित्य भायत मयि ५
 शासति दुर्मेधाः कोय सन्धाय हस्तिमान् ५ तत्कान्तिता नु सारीच सर्वांरम्भ विद्यात कृत एतस्मिन्नन्ते रोडो विप्र गदम
 चिन्तयत् ई विश्वा मित्रो यम तुले तप आस्थाय वीर्यं दान् प्राग शिष्टा भवार्तिनां विद्याः साध्य ति व्रती ७ साध्य मान्दसमा
 मोन चिन्तसे यमिलो ऽमुना तांवे भयातांः क्रन्तन्ति कथं काप्ये मिदं मया ८ तेजस्वी कौशिक ओष्टो वयमस्य सुर्वलाः
 क्रोशन्त्येता सन्धा भीता दुश्चारां प्रति भातिमं ९ अथ वायं नृपः प्राप्नो मा भेरिति वदन् मुहुः इमं मेव प्रविश्याणु साध
 शिष्ये यथे स्मिन् १० इति सचिन्त्य रोड्रेण विप्र राजेनैव ततः तेना विष्टो नृपः कोपादिदं वचन मब्रवीत् ११ को ऽयं
 वदधाति वस्त्वान्ते पाप कन्तरः बलोया तेन सा दीप्ति मयि पत्या वु पस्थिते १२ सोद्य मत्कार्मु कां सेप विदीपि-
 त विरगन्तैः शरी विंभिन्न सर्वाङ्गो दीर्घ निद्रां प्रवेक्ष्यति १३ विश्वा मित्रस्ततः क्रुद्धः शुत्वा तत्त्वपतेर्दं चः क्रुद्धे च-
 शिर्वी तस्मिन् ने शुविंष्टाः क्षणानताः १४ सचापि राजा ते दृष्ट्वा विश्वा मित्र नृपो निधिं भीतः प्रावे पती त्यथे मद-
 सा प्रवस्थ परोवतः १५ सद्गुणान्मन्निति यदा मुनि स्तिष्ठे ति चाब्रवीत् ततः सरजा विनयात्परा पत्याभ्य भायत १६
 भगवन्नेय धर्मेणै नापराधो मम प्रभो न कीदु मर्हसि सुने निन धर्मे रतस्य मे १७ रातव्यं रसित व्यं व्र धर्म मे न १
 मर्हो क्षितः चापञ्चोद्यस्य योद्धव्यं धर्मशास्त्रानुसारतः १८ विश्वा मित्र उवाच ॥ १९ ॥ दातव्यं कस्य के रस्याः
 कोयोद्धव्यं ज्वं ते ह्यप क्षिप्रमेतत्स मा चस्व यद्य धर्म भयन्नव २० हरिश्चन्द्र उवाच २१ हरिश्चन्द्रो ये चान्ये

कथा वृत्तयः रक्ष्या भीताः सदा शुद्धं कर्तव्यं परी पन्थिमिः २० विश्वामित्र उवाच यदि राजा भवान् सम्यग् राज धर्मे
 मेवे सते निवेष्टु कानो विप्रो ऽहं दीयतामिष्ट दक्षिणा २१ पक्षिणा ऋतुः एतद्राजा वचः शुत्वा प्रहृष्टेनात्तरात्मना ।
 पुनर्जातं मिवात्मानं मेने प्राद च कौशिके २२ उच्यतां भगवन् यत्ने दातव्य मन्दि प्राङ्मुने दत्त मित्येव तद्विद्वि यद्यपि
 स्यात् सुदुर्लभं २३ हिरण्यं वासु वरीणा पुत्रः पत्नी कलेवरं प्राणा राज्यं पुंलक्ष्मीर्यदभि प्रेत मात्स्यनः ॥ २४ ॥
 विश्वामित्र उवाच राजन् प्रति गृहीतो ऽयं यस्तेदन्नः प्रतिग्रहः प्रयच्छ प्रथमं तत्त दक्षिणा राजस्त्वय कीं ॥ २५ ॥
 राजोवाच ब्रह्मस्त्वामपि दास्यामि दक्षिणां भवतो ह्यहं द्वियतां द्विज प्राङ्मुलं यस्ते वेष्टः प्रतिग्रहः २६ विश्वामि-
 त्र उवाच ममा गरी धरा मेतां संभू शुद्धाम पत्न्यां राज्यञ्च सकलं वीर रथाश्व राज संकुलं २७ कोष्टां गारुच्च को-
 शाञ्च यच्चाण्डं दिद्यते तव विना भाष्योञ्च पुत्रञ्च शरीरञ्च ते वानय २८ धर्मञ्च सर्व्वं धर्मज्ञ योधात्त मनुगच्छति
 वहुना वाकि सुक्तेन सर्व्वमेतत् प्रदीयतां २९ पक्षिणा ऋतुः प्रहृष्टेनेव मनसा सो ऽविकार सुखो नृपः तस्य येन
 चने शुत्वा तथेत्याह कताञ्जलिः ३० विश्वामित्र उवाच सर्व्वं स्वं यदि मे दत्तं राज्यं सुखीं दत्तं धनं प्रभुत्वं कस्य रा-
 ज्ये राज्यस्ये तापमे मयि ३१ हरिश्चन्द्र उवाच यस्मिन्नपि मया काले इहो नृत्ना दसुन्धरा तस्मिन्नपि भवान् स्वामी
 किमु ताद्य महीयति ३२ विश्वामित्र उवाच यदि राजंस्त्यया दत्ता मम सर्वा वसुन्धरा यत्र मे विद्यते स्वास्थ्यं तस्मान्नि
 श्क्रांतु मर्हसि ३३ श्रीगी सूत्रादि सकलं मुक्ता भूतव्या संप्रहं तरु वल्कलं सावध्य सह पत्न्या सुतेन च ३४ पक्षिणा ऋ-
 तुः तथेति चोक्ता कृत्वा च राजा गन्तुं प्रचक्रमे स्वपत्न्यां श्रेष्ठया साहं बालकेनात्मनेन च ३५ व्रजतः सततोत्सदा
 पन्थानं प्राहन्तं नृपं क्व यास्य सीत्यदत्त्वा मे दक्षिणां राजसूयिकीं ३६ हरिश्चन्द्र उवाच भगवन् बाल्य मे तेने दत्तं निहृत
 कागटके अदक्षिण सिद्धं ब्रह्मन्तश्च देह त्रयं मम ३७ विश्वामित्र उवाच तथापि खलु दातव्या त्वपामे यज्ञ दक्षिणा विशा-
 य तो ब्राह्मणा नो हन्त्यदत्तं प्रति श्रुतं ३८ यावन्नो यो राजसूये ब्राह्मणा नो भवेन्नृप तावदेव तु दातव्य दक्षिणा राजसू-
 यिकी ३९ प्रति शुन्यं च दानव्यं यो हव्यं चानता यिभिः रक्षितव्यास्तथा बार्ता म्लयेव प्राक् प्राति श्रुतं ४० हरिश्चन्द्र
 उवाच भगवन् साम्प्रतं नाम्नि दास्ये काल ज्ञाने गते प्रसादे कुरु विप्रये सदा वसतु चित्तवच्च ४१ विश्वामित्र उवाच

किं प्रभारोग मया कालः प्रतीक्ष्यस्ते नना विषं पीयमा चस्व प्रापाग्नि रन्त्यथा त्वां प्रवक्ष्यति ४२ शीघ्रचंद्र उवाच
 मामेन तव विप्रये प्रदाम्यो दक्षिणार्धाधनं साम्बलं दालि मे विलि मनुजो दानु महेमि ४३ विश्वामित्र उवाच
 गच्छ नृप श्रेष्ठ स्वधर्मं तनु पालय शिशुं प्रहते ऽब्बा भवतु यास्वत्सु परि पन्थिनः ४४ पक्षिणा ऊहूः श्वनुजानः सरा
 च्छेति नगाम वसुधा धिपः पञ्च्य मनु दित्ता गन्तु मन्व गच्छत ते प्रिया ४५ तं सभाय्यं नृप श्रेष्ठे नियोजने ससुते पुरात
 दृष्टा प्रचक्षुः पौरा राजर्षे वानु शायिनः ४६ क्षमाथ किं नहास्य स्मान् नित्यातिं परि पीडितान् त्वधर्मं तत्परो गन्तु
 पौरा दुग्रह कृत्तया ४७ नया स्मानपि राजर्षे यदि धर्मं तवेक्ष मे सुहृन्ने तिष्ठ राजेन्द्र भवतो मुख पङ्कजं ४८ पिबामोनेच
 भ्रमैः कदा इस्या महे पुनः यस्य प्रयातस्य पुरो धाति इष्टे चपाथिवाः ४९ तस्यानुयाति भाय्यं यं दहात्वा बालकी
 सुतं यस्य भृत्याः प्रया तस्य या न्य ये कुञ्जर स्तिताः ५० ससव पञ्चां राजेन्द्रो हरिश्चन्द्रो ऽद्य गच्छति हा गन्तुं युक्
 मारते सुनु सुत्व च सुन्नसे ५१ पथि पांषु परि क्षिष्टं सुखं की इमं विख्याति तिष्ठ नृप श्रेष्ठ स्वधर्मं मनु पालय ५२
 श्वान् शीस्यं परोधर्मः सत्रियराणां विरोधतः किंरिः किं सुते तोष धनं क्षान्ते रथा पिबा ५३ सर्व्वं मे तत् परित्यज्य
 छाया भूता वयं तव हानाथ हा महाराज हा स्वासिन् किं न हासिनः ५४ यत्र त्वं तत्र शिवयं तत् सुखं यत्र वे भवान् तगा
 रत्न इवान् यत्र स स्वर्गो यत्र नो वपः ५५ इति पौरवचः श्रुत्वा राजा शोकं परिभ्रुतः अतिष्ठत् सतदा ममोते यमि वानु
 कम्पया ५६ विश्वा मित्रो ऽपितं दृष्ट्वा पौरवाक्या कुली क्षतं रोयाम्ये विद्वन्नासः समागत्य वचो ऽब्रवीत् ॥ ५७ ॥
 धिक्त्वा दृष्ट समाचार मन्तंते जिह्वा शायिणां मम राज्यञ्च दत्वायः पुनः प्राकृष्ट मिच्छामि ५८ इत्युक्तः परुषत्तेन
 गच्छामीति संवेपथुः सुवन्नेवं ययौ पीयमा कार्यन्वयितां करे ५९ कार्यं तस्मांततो भाय्यं सुकुमारी अमातुरो मद्र-
 सा द्याद काष्टं न ताडया मासं कौशिकः ६० तांतथा ताडितो दृष्ट्वा हरिश्चन्द्रो महीपतिः गच्छामोत्योद्दुःखातो
 नान्यत् किंरिच दया हत ६१ अथ विश्वे तस्येवाः पञ्च प्राहुः कृपालवः विश्वामित्रः सुपापो ऽयं लोकान् कोलसे
 स वाप्स्यति ६२ येनायेयस्वनां श्रेष्ठः स्वराज्यादवरोपितः कस्य वा अहया श्रुतं मुतं सो भसहा ह्वरे पीत्वा वयं प्रया-
 स्यामो सुदं मन्व पुरः सरं ६३ पक्षिणा ऊहूः इति तेर्षा वचः श्रुत्वा कौशिको ऽति रुधा न्वितः प्रायाय तान् मनुज्य

त्वे सर्वेषु सवा एष्यथ ६४ प्रसादितशर्वतेः प्राह पुनरेव महासुनिः सातुयत्वेऽपि भवतां भविष्यतेव सत्त्वतिः ६५ नवार-
 संग्रह ऐवेव भवितानच सत्सरः कामजोव विनिमुक्तो भविष्यथ सुराः पुनः ६६ ततोऽवनेरुं शोर्वेदेवाले कुरुवशमनि॥
 श्रवदी गर्भ सम्भूताः एज्वदे पारङ्गनन्दनाः ६७ एतस्मात् कारणात् एज्व पाराडवे या महास्थाः नदार संग्रहे प्राप्ताः
 प्रा यातस्य महा सुनेः ६८ एतन्ने सर्वं सारव्याते पाराडवेय कथा श्रये प्रश्नच तुष्टयं गीतं कि सन्यच्छ्रोतु मिच्छसि ६९॥
 इति मार्कण्डेय पुराणो श्रेयसेयोत्पत्तिः ७ जैमिनिरुवाच भवद्भिरीर मांख्याते यथा प्रश्न मनु क्रमात् महत् कौतू-
 हलं मे ऽस्ति हरिश्चन्द्र कथां प्रति १ बहो महात्मना तेन प्राप्ते कच्छु मनुजमे कश्चित् सुख मनु प्राप्ते ताहगेदहि जोत्तमाः
 २ पक्षिणा ऊतुः विषवामिन्द्रवचः शुत्वा सराना प्रय यो धनैः शैव्ययातु गतो दुःस्वार्तः सख पत्न्यानु कू-
 वसुधा पालो दिव्यो वारणा सीपूरीं मेवा मनुष्य भोरयेति श्रुत पाणोः परिग्रहः ४ जगाम पद्मां दुःस्वार्तः सह पत्न्यानु कू-
 लया पुरो प्रवेगेदृशो विषवामिन्द्र उपस्थितं ५ तदृष्ट्वा समनु प्राप्ते विनया वनतो ऽभवत् प्राह चेवाच्छ लि कत्वा हरि-
 श्चन्द्रो महा सुनिं ६ इमे प्राणाः सुतश्चाय निये पत्नी सुने ममयेनेते कृत्य मत्स्या पुन ह् हाराण्य मनुजं ७ यद्वात्यत्
 कार्यं मस्मा भिस्तदनु जातु महसि ८ विषवामिन्द्र उवाच पूर्णोः समा सो गतये दीय तो मम दक्षिणा राजस्वय निमित्तं
 हि स्मर्यते स्ववचो यदि ९ हरिश्चन्द्र उवाच अरुज्ज छेव संपूर्णो मां सो ऽ त्वात तपोधन तिष्ठत्येत दिना ह्ये यज्ञत प्रती-
 ष्ठा स्वमाचिरे १० विषवामिन्द्र उवाच एवं सत्तु महा राज आग मिथ्यास्य हं पुनः प्रापे तव प्रदा स्यामिन्ने चैदं प्रदा स्य-
 सि ११ पक्षिणा ऊतुः इत्युक्त्वा प्रय यो विप्रो राजा चा चित्तयज्ञदा कथमस्मै प्रदा स्याति दक्षिणा या प्रति शुता १२
 कुतः पुष्टानि मित्राणि कुतो ऽर्थः साम्प्रतं मम प्रतिग्रहः प्रदुष्टो मे नाहं याथा मद्रः कथं १३ किमु प्राणान् विसृच्चा-
 सि का न्दिशं यास्य किञ्चनः यदि नाशं गमिष्यामि अथ दाय प्रति शुते १४ अहस्त हत हसिः पापो भविष्याम्य धमा
 धमः अथवा द्रेष्टव्यं यास्ये वर मेवात्म दिजयः १५ पक्षिणा ऊतुः राजाने व्याकुले दीने चित्तया मम धोः सुखे इत्युवाच
 तदा पत्नी वाच्य गद्गदया गीता १६ न्यज चित्तो महाराज स्व सत्त्व मनुपालय प्रमथान् द्रव्येनो योनरः सत्य वहिष्कृतः
 १७ नातः पर तं धर्मं वदन्ति पुरुष स्यतु यादृशं पुरुष व्याघ्र स्व सत्त्व परिपालनं १८ कलिन होत्र मधीने वाहना द्या १९

एवाखिला : क्रिया : भजन्ते तस्यै फलं यस्य वाक्य सकाराणां १९ सत्य मत्यन्त मुदिते धर्मे शास्त्रेषु धीमतां तासां या
नृते तद्वत् पातना या कृतात्मनां २० सप्ताश्वमेधाना हत्य राजसूयञ्च पार्थिवः कृतिर्नाम च्युतः स्वर्गाद सत्यवचनान्
सकृत् २१ राजन् जाते मयत्वं मे इत्युक्त्वा प्ररुगेदः वाय्यान् सुनेनेनात्मा सुवाचे देसही पतिः २२ हरिश्चन्द्र उवाच वि-
मुञ्च भद्र सन्नाप मयं तिष्ठति बालकः उच्यते वक्तु कामासि यद्वा त्वं गज गामिनि २३ पत्न्युवाच राजन् जात मयत्वं
मे सतां पुत्र फलाः स्त्रियः समां प्रदाय वितेन देहि विप्राय दक्षिणां २४ पक्षिणा ऊचुः एतद्वाक्यमुपश्रुत्य यथो मो-
हे मही पतिः प्रतिलभ्य व संजो सदिलला पाति दुःस्वितः २५ सह दुःख निदे भद्रे यत्स्व मेवं ववीधिमो किन्तु वस्मिन्
सेलापा मम पापस्य विस्तृताः २६ हा हा कथं त्वं या प्राक्यो वक्तु मे तत् शुचि स्मिते दुर्वोच्य मे तद् वृत्तं कर्तुं या को म्भ्रं
कथं २७ इत्युक्त्वा स नर श्रेष्ठो धिग्धि गित्य सकृद् ब्रुवन् निप पात मही श्रेष्ठ सूर्च्छयाभि परिश्रुतः २८ ग्राम्यान् भुवि ते द-
द्या हरिश्चन्द्रं मही पतिं उवाचे दंत करुणो राजपत्नी सुदुःस्वितः २९ पत्न्युवाच हा महाराज कस्येदम यथ्यान् मुप-
स्थितं यत्त्वं निपति तो भू मोराङ्क वास्ताराणो चितः ३० येन को द्यग्र गोवितं विप्रमा मप वर्जितं सस्य श्रुतिवीनायो
भूमेः स्व पिपति मे पतिः ३१ हा कष्टं किंतु वानेन कृतं देव मही क्षिता यदि नो पेन्द्र तुल्योऽयं नीतः प्रस्थाप नो दशांश्च
इत्युक्त्वा सापि सु श्रोणी सूर्च्छिता निपयातह भर्तुः दुःख भद्रा भोरणा स ह्येन नि पीडिता ३३ तो तथा पति तो भूमेः स्व
नाथो पितो शिशुः दद्यात्यन्तं सुधा विष्टः प्राह वाक्यं सुदुःस्वितः ३४ तात तात दद स्वात्तु मन्वात्त्व भोजनं दद सु-
मे वलवती जाता जिह्वा ग्रं शुध्यति तथा ३५ पक्षिणा ऊचुः ए तस्मिन् क्षेत्रे प्राप्नो विश्वामित्रो मही तथाः दद्या तुते
हरिश्चन्द्रं पतितं भुवि सूर्च्छितं ३६ सर्वाणि सामभ्युस्य राजान भिरम ब्रवीत् अत्रिष्टो त्रिष्टु रनेन्द्र तो दद स्वैष्ट दक्षिणां
३७ चरणा धारय तो दुःखं मंहृत्य हनि वहते आयाय मानः सतदाहि मशीतेन चारिणा ३८ अवाप्य चैकना राजा
विप्रवामित्रं संवेक्ष्य च पुनर्मेदिहि समापिरे सच कीधं यथी मुनिः ३९ सप्त भूशब्दास्य राजानं वाक्य माह हिजोन्नमः
दीयतां दक्षिणां सामे यदि धूर्त्तम मेवेस से ४० सत्ये नार्कः प्रतपति सत्ये तिष्ठते मेदिनी सत्यञ्चोक्तं धरो धर्म्मः स्वर्गः
सत्ये इति धितः ४१ अश्वमेधं सहस्रञ्च तुलयाष्टत आश्वमेधं सहस्रां हि सत्यं मेवं विप्रिष्यते ४२ अथवा

किं ममेतेन साक्षात् प्राप्तिने काश्यां अनाथं पाप संकल्पे श्री चानूत वादिनि ४३ त्वयिगति प्रभवति सद्भावः श्रुयतम्
ये अद्यमे वंसिगता राजन् दास्य नि भवान् यदि ४४ अस्माचले प्रयति ५ के प्राप्स्यसि त्वो ततो भवे इत्युक्ता सय-
यो विप्रैः राजा वासी ह्वयानुरः ४५ कान्दि मृतो ५६ सो निः स्वो नृशं सधनि नाहितः भाव्यास्य भूयः प्राहेद कि-
यतो वचने सम ४६ माया पातल निहंशः पञ्च त्व सुय यास्यसि स तथा चोद्यमानस्तु राजा पत्न्या पुनः पुनः ४७
प्राज्ञ भद्र करो स्येय विक्रये तव निधंराः नृशं सेर पियत कर्तुं न शक्ये तत करोस्य हे ४८ यदि मे शक्यते वारो वक्तु-
मी दक सुदुर्वचः एव सुक्ता ततो भाव्यां गत्वा नगर मानुरः वाय्या पिहित कारादासस्ततो वचनमब्रवीत् ४९ राजो
वाच भो भो नगरीकाः संख्ये नृपाण्यं वचने सम किमो वृच्छय कस्व भो नृशं सो ५० इम मानुषः ५१ राससो वलि
कदिन स्तनः पापतरो ५ पिवा विक्रतुं दयितो प्राप्नो योन प्राणा स्था नाथ्य हे ५२ यदि वः कस्य चित् काथ्ये रास्था ५३
प्राप्तो एयामम सववी तुत्व रायुक्तो यावत् सन्धार यास्य हे ५२ पक्षिगा ऊचुः अथ दृष्टो दिनः कश्चिदना त्याह
नराक्षिपे सलपे यस्व मे दासी महं केताधनप्रदः ५३ अस्ति मे विन्न मस्तो कं सुकुमारी चे मे प्रिया शुह कर्म न शक्येति
कर्तुं मस्मात् प्रयच्छ मे ५४ कर्मण्य ताव शो ह्यप शीलानो तव योयितः अतुह्य सिदं विन्ने शुभाराणां पयो मे ५५
लो ५५ एव मुक्तस्य विप्रेरा हरिपवन्त्य भूपतेः व्यरीत्ये तमनो दुःखान् चेनं किञ्चिदब्रवीत् ५६ ततः वविचो
तपते वल्कलाने हटं धने वच्चा केशोय्य थादाय वृष पत्नी सकर्षयत् ५७ श्रोदसे क्षिना स्यो ५ पि दृष्टा द्वाशानुमाने
हस्तेन वस्त्र सा कर्षयत् काक पक्षधरः शिशुः ५८ राजपत्न्युवाच सुन्धार्यं मुञ्च तावन्तां यावत् परयास्य हे शिशु ॥
दुर्लभं दर्शने तात पुनस्य भविष्यति ५९ यथेयि दिवत्त सा मे दे सातरे दास्य तोरातो मोमा स्वासीं राज पुत्र अस्तु ॥
पथा हे न बाधुना ६० ततः सवालः सहसा दृष्टा ह्वयानु मातरे समस्य धाव दम्बेति रुदन् सास्वा विलेसराः ॥ ६१ ॥
तमागतं दिनः केता बाल मभ्या हनत् परा वदं स्तथापि सो ५ स्वेतिने वा मुञ्च तमातरे ६२ राज पत्न्युवाच प्रसाद
कुरु मे नाथ कीर्त्तये मच्च बालके कीला यिना हे भवतो दिनिने काथ्ये साधिका ६३ इत्ये ममात्य भाग्या याः ५४
सुमुखो भव सोसे योजय बालेन वत्सेने व पथस्विनी ६४ वाक्षरा उवाच एव्यतो विन्ने मे तने दीयता बालको मम ॥

स्त्री पुंसोर्धर्मशास्त्रेऽऽः कृतमेव हि वेतने 'याने सहस्रं लसञ्च कोटि मृत्युं तथा परीः ६५ पसिगा ऊचुः तथैव
तस्य तद्विज्ञे बहोन्नर पदेततः प्रपृह्य बालके मात्रा सहै को स्थ म वन्दयत् ६६ नीयमानो तु लोदृष्टा भाव्या पुनो सभा
थिवः विललापमुदुःखानो निः प्रवस्योऽसौ पुनः पुनः ६७ योनवायुर्न चादित्यो नैतुर्न च पृथग्जननः हृष्टवन्नः पुग
यन्ती सेंशदासी त्वमागता ६८ त्वय्ये वंश प्रचत्ताऽयं मुकुमार कराङ्गुलिः संप्राप्नो विक्रये बालो विख्यामस्तु मुह-
र्मतिं ६९ हा प्रिये हा शिशो बल्लमसा नाय्यस्य दुर्नयैः देवाधीनो दयां प्राप्नो न मृतोऽस्मि तथा पि धिक् ७० ॥
पसिगा ऊचुः एवं विलपतो राज्ञः सवि प्रोऽन्तरधीयत वस गेहा वि भिस्तुङ्गे स्ता बा दाय त्वरान्वितः ७१ विप्रवा-
मिच स्ततः प्राप्नो नृपं विज्रम याचत तस्मै समपेया मास हरिश्चन्द्रोऽपित हल ७२ तद्विज्ञे स्तो कामालोक्य दार वि-
जय सम्भवे शोकाभि भूतं राजानं कुपितः कोशिकोऽब्रवीत् ७३ सज्जवन्दो ममिमांस्वं सहश्रीयज्ञ दक्षियतां मन्य
से यदितत क्षिप्रं प्रप्य त्वं मे वलं परं ७४ तपसोऽब्रुत प्रस्य ब्राह्मण स्थानत स्थच मन्त्रभावस्य चोद्यस्य मुहस्या
ध्ययनस्य च ७५ हरिश्चन्द्र उवाच अन्यांदास्या मि भागवन् कालः कश्चित् प्रतीक्ष्यतां सम्पन्नं नस्ति वि की ता
पत्नी पुञ्चश्च बालकः ७६ विप्रवा मित्र उवाच चतुर्भारोऽस्थितो योऽयं दिवसस्य नराधिप एव एव प्रतीक्ष्यो भवद्भ्य
व्यं नोत्तरं त्वया ७७ पसिगा ऊचुः तमेव सुक्ता राजेन्द्रं निबुरं निर्गुणं वचः तदा स्य धनं त्वर्गो कुपितः कोशिको
पथो ७८ विप्रवामित्रे गते राजा भय शोकाब्धि मध्यमः सर्वो कारं विनिश्चित्य प्रोवाचोच्चैरधी सुवः ॥ ७९ ॥
विज्र की तेन यो ह्यर्थी मया प्रेक्ष्येता मानवः सबवी तु त्वरा युक्तो यावत्त पति भस्करः ८० अथा जगाम त्वरितो धनं
प्रचसडाल रूप भूक् दुर्गन्धो विहृतो रूक्षः प्रमथु लोदहुरो मृगी ८१ कथंगोलम्बोदरः पिङ्गः रूक्षाक्षः पृथ्व्या
सरः गृहीत पक्षि पुञ्जश्च शब्र माल्यै रलङ्कृतः ८२ कपाल हस्तो दीर्घास्यो भैरवोऽति वदन् मुहः स्वयं गत निमि
हतो घोरो यष्टि हस्तो निराकृतिः ८३ चण्डाल उवाच अहमर्थी त्वया प्रीयं कथय स्वात्म देतनं स्वोक्ति न वद
ना वा पिथे बवे लभ्यते भवान् ८४ पसिगा ऊचुः तं तादृशमथालस्य कूर दृष्टिं सु निबुरं वदन्त मति दुःशीलं
कस्त्व मित्याह पार्थिवः ८५ चण्डाल उवाच

को दत्तकस्त्रुतहारकः ८६ हरिश्चन्द्र उवाच नार्हं चण्डाल दाम्बत्व मिच्छेयं सुविगर्हितं वंशपापान्निनादग्धो
 न चण्डाल वंशगतः ८७ पक्षिराजः तस्यैवं वदतः प्राज्ञो विश्वामित्रस्तपोनिधिः कोपामर्थविवक्षाक्षः प्राह
 चेन्नराधिपं ८८ विश्वामित्र उवाच चण्डालोऽयमनल्पतेरांतु वित्तमुपस्थितः कस्मान्नदीयते मज्जामशेषा
 यज्ञदक्षिराणा ८९ हरिश्चन्द्र उवाच भगवन् सुख्यं वंशोत्पत्त्यात्मानं वेत्ति कोशिक कथं चण्डालदासत्वेन गमिष्ये
 वित्तका मुकः ९० विश्वामित्र उवाच यदि चण्डाल वित्तं त्वमात्मविक्रयने मनः न प्रदास्य सिकालेन प्राप्यामि
 त्वासमंशयं ९१ पक्षिराजः हरिश्चन्द्रस्ततो राजा चिन्ता वस्थित नीहितः प्रसीदति वदन् पादा ह्वयेनैव ग्रहं वि-
 छुलः ९२ दासोऽस्म्यन्तौऽस्मि भीतोऽस्मि त्वत्तुल्यं प्रव विरोधतः कुरु प्रसादं विप्रैर्ये कष्टश्चं गडालसङ्करः ९३
 भवेयं विप्रशेषेणा सर्व्वं कर्म करो वशः तदेव मुनिशार्दूल प्रेष्य शिचिनातु वर्तकः ९४ विश्वामित्र उवाच यदि प्रेष्यो
 मम भवान् चण्डालाय ततो मया दासभावस्तु प्राप्नोदतो वित्ता खंडेनैव ९५ पक्षिराजः एव मुक्तो ततो तेन श्व-
 पाको हृष्टमानसः विश्वामित्राय तद्वक्त्यं दत्त्वा वध्वाने श्वरं ९६ द्वादशप्रहार संश्रान्तमनी व व्याकुलेन्द्रियं इष्ट-
 वन्धु वियोगार्त्तं मनश्चिन्ति जयन्तं ९७ हरिश्चन्द्रस्ततो राजा वदते चण्डालवत्तने प्रातर्भयान्ध्रसमये सायञ्चेतद-
 गायत ९८ बालादीन मुखी दृष्ट्वा बालादीन मुखं पुरः सोऽस्मत्पुत्र सुखा विद्या मोक्ष यिच्छति तो दपः ९९ उपान्न वि-
 त्तो विप्राय दत्त्वा वित्तमतीऽधिकं तस्मा मां मृगाशावासी वेत्ति पापतो कृतं १०० राज्य नाशः सुहृत्प्रायोगो भाष्यो त-
 नय विक्रयः प्राप्ता चण्डालता चैय मदी दुःख परस्पर १०१ एवं सनि वसन्ति त्यं सस्मादयिते सुतं भाष्यो न्चा-
 त्स सना विद्यो हृत सर्व्वस्व आतुरः १०२ कस्य चित्त्वद्य कालस्य सृजते चेलापहारकः हरिश्चन्द्रोऽभवद्वाजा प्रमथ-
 नेतह शानुगः १०३ चण्डालो नानु शिष्टश्च मृतं चेलापहारिणा प्रादा गमनं सन्विच्छन्निहतिहृद्दिवानिशो १०४
 इदं राज्ञोऽपि देवश्च यदु भागान् शवे प्रति त्रयस्तु मम भागाः सुदीर्घा भोगो तव वेतनं १०५ इति प्रति ससाद ह्ये जग-
 म शव मन्दिरं दिशो तु दक्षिणो यत्र वासरा स्या स्थिते तदा १०६ प्रमथानं द्यौः संनादं शिवा शत समाकुलं शव-
 मोलि समाकीर्णो दुर्गन्धं बहु धूसकं १०७ पिशाच भूत वेताल इकिनी यस्य संकुलं शुभ्र गोमायुसे कीर्णो शव इत्यपरि

वार्तिनं १०८ अस्थि संघात संकीर्णो महा दुर्गन्ध संकुलं नानादृत मुहन्नादरेण कोलाहलायुतं १०९ हा प्रुत्त मित्र
हा वन्धो भ्वात वेत्स प्रियाद्यमं हापते भगिनी मात हा मातुल पितामह ११० साता भद्र पितः पोडङ्गीगतोऽस्येष्टि
वान्धव इत्येवं वदतो यत्र ध्वनिः संश्रूयते महान् १११ ज्वल त्नां सवसा मेदच्छ मच्छ मित संकुलं ११२ अर्धदग्धाः
शब्दाः श्वासा विकासदन्त पंक्तयः हंसतो वाग्नि मध्यस्थाः कायस्येयं दग्धा त्विति ११३ अग्नेश्चट चटायच्छ्ववय
सा मस्थि पंक्तिषु वाग्धवा क्रन्द शब्द एव पुक्व मेयु प्रहर्य वः ११४ गायतो भूत वेताल पिशाच गणारहा सां श्रूयते सु
महान् योगः कल्पान्न इवनिः स्वनः ११५ मझा महिष कोरीय गोश हाइशिया संकुलं तदुत्थ भस्म कूटेश्व वृते सस्थि
भिरुत्तैः ११६ नानो पद्मारखदीपका कवि सेप कालिकं अनेक शब्द बहुलं प्रमथानं नर कायते ११७ सबन्दिर्गभि
रशिवैः शिवास्ते निनारितं भीष्माराध गहुरं भयं भयस्था यु पशुध्वने भृशं प्रमथानं माक्रन्द विगाव दमशा सराजात-
त्र स प्राप्नो दुः स्विनः शोचनो द्यतः ११८ हा भृत्या मन्त्रिणो विद्याः कृतद्रान्यं विभगते ११९ हा श्रेष्ठेयु पुत्रहा वाल
मांत्य त्नामन्त भाग्यकं विश्वामित्रस्य रोयेया गताः कुत्रापिते मस १२० इत्येवं चित्त ये स्तत्र चराडालोक्तं पुनः
पुनः मलिनो रुक्ष सर्वोद्धः केशवान् गन्धवान् ध्वजी १२१ तदुदी काल कल्पश्च धावं प्रत्ता पित्तस्ततः अस्मिन्
प्राव इदं मृत्यो प्राप्ते प्राप्स्यसि चाप्युत १२२ इदं सम इदं गङ्गे सुख्य चराडालं के त्विदं इति भावन स्थिो राजा नीलव
योन्यन्तरे गतः १२३ जीर्णो कर्पेद सुग्रन्थि कृत कम्पा यशिश्रुः चित्ता भस्म रजो लिप्त मुख बाहू रसद्व धिकः ॥ १२४ ॥
नाना मेदो बलां मज्जा लिप्त पाण्य दुः लिः श्वसनं नाना शोचोदत कृता हार तद्वि पशयथाः १२५ तदीये माल्य संसेद्य
कृत मस्तक मगहनः न रात्रौ न दिवा शोते हा हे ति प्र वदन् बुद्धः १२६ एवं हादृश माला सुनीलाः शतं समोपमाः १
सकदाचि क्षप श्रेष्ठः श्वाब्धौ बन्धु विभोग वान् १२७ तिद्रा भिभूतो रुक्साङ्ग निरखेष्टः सुप्रसन्न च तदा प्रियायनीयस
दृष्टवान् भूतं महत् १२८ प्रमथानाभ्यास योगेन देवस्थ क्लवन्नया अन्यदेहेन दृष्टातु गुणे सुं रक्षितो १२९ तदा
हादृश वर्षाणि दुःखं दत्तातु निकृतिः आत्मानं मर दग्धाथ पुक्व सीगाभं संभव १३० तत्रस्थ रवाप्य शो रमासो
ऽचित्तं यदिरं तदा इतो निष्कान्त मात्रो हि दान धर्मं करोम्य इमं १३१ अनेनैव सचा तन्तु तदा पुष्ट सवत्सकः प्रमथान

सत संस्कार करणीयुसदो द्यतः १३२ प्राप्ते ह सप्तमे वर्षे प्रसूयते ॥ यः स्मृतो दिनः आनी तो वसु मिर्दष्ट स्तेन तत्राध-
 नो युगी १३३ सूनुपार्थिना तु तेनापि परिभृतास्तु वास्ययाः ऊदुस्ते बाह्यास्तत्र विश्वामित्रस्या चेष्टितम् १३४
 पापिष्टम सुभे कर्म कुरुत्वं पाप कारकं होशचन्द्रः पुर राजा विश्वामित्रेण पुक्तासुः १३५ दानः पुण्य विना
 शोन वास्यरा स्वापना ज्ञानात् यदा न समते तेषां तैः सशक्तो रुधातदा १३६ गच्छत्वं न के घोर मर्धनैव न एवम
 इत्युक्तं मात्रे वर्चने स्वप्नस्थः स नृपस्तदा १३७ अपश्य द्यम दूतान् दे पाशा हस्ताद् भयावहान् तैः संहरासिमात्मा
 नैनीय माने तदा वलात् १३८ पश्य तिस्रभु श्रुतिवित्तो दामातः पितरद्यमे एवं वादी सनरके तैल द्रोण्यां निपा-
 तितः १३९ ऊर्कचैः पात्यमानस्तु स्रुधारा भिरप्यधः अन्ये तम सि दुःखार्त्तः इह शीरगित भोजनः ॥ १४० ॥
 सप्त वर्षे मृतात्मानं प्रह्ला सत्ये दर्शह दिनं दितं तु नरके दह्यते पच्यते ॥ न्यतः १४१ खिद्यते सोम्यते ॥ न्यत्र मार्यते
 पात्यते न्यतः स्वार्यते दीप्यते ॥ न्यत्र शीत वाताहतो ॥ न्यतः १४२ एकं दिनं वर्षे शत प्रमाणं नरके ॥ भवत
 तथा वर्षे शतं तत्र आविर्ते नरके भटे ॥ १४३ ततो नि पातितो भूतो विहायी श्वाव्य नायत वान्नाश्री शीतस्व श्व
 मास मात्रे मृ तो ॥ पिसः १४४ अथा पश्यत खरं देहे हस्तिने वान्ने पशुं कर्गं विडालं कर्कः च गामवि पक्षिणं क-
 मिम् १४५ मत्स्यं कूर्मं वराहं च श्वाविधं कुक्कुटे शुके शरि को स्या वराहं चैव सपै मन्या प्रचर्द दिनः ॥ १४६ ॥
 द्विसे त्विमे तन्म प्राणिनः प्राणिनस्तदा अपश्य हः ख सत्त्व प्रो दिनं वर्षे शतं तथा १४७ एवं वर्षे शतं प्रणी गतं
 तत्र कुयो निषु अपश्य च कदाचित् स राजा तत् ख कुलोद्भवम् १४८ तत्र स्थितस्य तस्या पिरज्यं द्यते न दामितम्
 भाष्यो हुता स्व पुत्रश्च सचेका की वनंमतः १४९ तत्रा पश्यत स भिहं वै व्या दितो स्यं भयावहम् विभेस्यि युमाया
 तेशर मेरा ससन्धि तम् १५० पुनश्च भशितः सो ॥ पि भाष्यो ग्राचितु मुद्यतः होशिव्य क्क मता स्यात्प मा भिहाया-
 स्य हः खितं १५१ अपश्यत पुनरेवापि भाष्यो स्वी मत्त पुत्र का त्रय स्वत्वं ह शिखरं किं द्यतेन तव प्रभो १५२ पुत्रस्ते
 शोच्य तो प्राप्ते भाष्ये या शीव्य या सह सना पश्यत पुनरपि धाव मानः पुनः पुनः १५३ अथा पश्यत पुनरपि स्वर्ग
 स्थः स न्याधिपः नीयते मुक्त के शी सा दीना विवसना बलात् १५४ हाहा वाक्यं प्रमुच्च तीत्राय खेत्य सहा स्वना

अथा यशयत् पुनर्लव भर्तृराजस्य शासनान् १५५ अक्रान्दन्त्यन्न रिहस्था आगच्छे हनराधिप विश्वामित्रेण विजयो-
यमोराने स्त वार्थनः १५६ इत्युक्त्वा सर्प पाशेषु नीयते बलवद्भिः आह देवेन कथितं विश्वामित्रस्य चेष्टितं १५७
तत्रापि तस्य विह्वलितो धर्म्मोऽस्याव्य बर्हत् एताः सन्मोदशास्तस्य याः स्वप्ने सन्मदर्शिताः १५८ सच्चो स्तास्तेन स-
म्भुक्ता यादृच धर्मिणो द्वादशा अतीते द्वादशो दर्बेनीय सानो भर्त्विर्बलात् १५९ यमं सोऽपश्यदाकारादुवाच च नरा-
धिपस विश्वामित्रस्य को योऽयं दुर्निवार्यो महात्मनः १६० पुत्रस्य ते सत्यु मापि प्रदास्यतिस कौशिकः गच्छ त्वं
शातथं लोकैर्दुःख शोच्यं च युंस्ववे गतस्य तत्र राजेन्द्र ये यस्मिन् भविष्यति १६१ व्यतीते द्वादशो च येर्दुःख स्यान्ते नरा-
धिपः अन्तरिक्षाच्च पतितो यमदूतेः प्रतोदितः १६२ पतितो यमलोकाच्च विबुद्धो भय सम्भमात् यमो कह भवि-
ष्यात्वा सो ते सारव सेवने १६३ स्वप्नेर्दुःखे मह दृष्टं यस्यान्नो नो पलभ्यते स्वप्ने दृष्टं मया यत्तु किन्तु मे द्वादशोः समाः
१६४ गतेत्यपृच्छ तत्र स्थान पुक्ता सोऽस्तु स तस्य स्मात् नेत्युचुः केचित्तत्रस्था एव मेवापरेऽबुवन १६५ पुस्वदुःखी
तथा राजा देवाच्च शरणासी यि दान् स्वस्ति कुर्वन्तु मे देवाः शोच्या या बालकस्य च १६६ तमो धर्म्मोऽय सहतेन सः क-
याय देव से परावस्य बुद्धाय पुराणा या व्य याच च १६७ तमो बहस्य ते तुभ्यं नमस्ते वासवाय च एव युक्ता स गुना
तु युक्तः पुक्ता स कर्म्मणि १६८ श्रवणो नृत्स्य कस्यो पुनर्नृत्स्यति यथा मलिनो नदितः कथो लकुटो बिहल्लो-
दुपः १६९ नैव बुद्धो न भाष्यो तु तस्य वै स्वति गोचरे न श्रोत्साहो राण्यनाशा च्छलशाने निव संस्तवा १७० अथा मया-
सस्व सुनं सृत तादाय लापिनी भाष्यी तस्य नेन्द्रस्य सर्पं दृष्टं हि बालके १७१ हावत्स हा पुत्र शिशो इत्येवं वदती मुहुः
कथा विवराणि विमकाः यो बुधस्त शिरोरुदा १७२ राजपत्यु वाच शराजन्माद्य बालं त्वं पश्य सोऽमे भदी तले यम
मारो पुरा दृष्टं दृष्टं हि मा दृष्टं १७३ तस्या विलाप शब्दक मा क राधे स नराधिपः जगन्मन्त्र रिताऽत्रे नि भविता सत
कम्बलः १७४ सतां रोसदनी भाष्यो नाभ्य गाना नु पा र्षिदः शिव प्रवाल सदा प्रो पुनर्माभा भि वावलो १७५ सार्थितः
चारु को शास्त्रं पुरा दृष्टा न्दालकं नाभ्य ताना न्दुप सुता शुक्त हर्षोपमं नृप १७६ सोऽपि ज्ञाया पदे बालं दृष्ट्वा शो-
विद्य पीदितं नेन्द्र त्वत्सरोऽयेतं दिव्या माय मेरध्वः १७७ सती कष्टं नेन्द्रस्य कस्यायेऽ कुलं दिग्भुः नानो नीलः

कृतान्नैकामप्याशो दुःखात्मा १७८ एवं दृष्ट्वा हि मे वालं मालुरुत्तङ्गः प्रायिनं स्मृतिमभ्यागतो वालो रोहिता-
 प्रवोऽब्र लोचनः १७९ सोऽप्येतामेव मेव त्वा वयोवस्था युष्मगतः नीतो यारिण द्योरेण कृतान्नैकामन्नो वशः १८०
 राजपत्न्युवाच त्वावत्स कस्य पापस्य अपभ्याना दिदं महत् १८१ स्वमापत्तिं घोरं यस्यान्तो नो पलभ्यते ॥ १८२ ॥
 हानाथ राजन् भवता मामनाश्वस्यद्ः खितो कापि सस्मिष्ठतास्थाने विप्रक्व स्थिरये कथे १८३ राज्यनाशः ॥
 सुहृत्प्रागो भाव्यो तनय विक्रयः द्रुमिशब्दं स्वराज्येयैः किं विधेन कर्तव्यम् १८४ कथं शैलेय मेयादि सर्वालोऽयमितीत्यन् दुरो
 स्थानत श्रव्यतः प्रत्यभिजायदयितो पुञ्चञ्च निधनं गतं १८५ साचलं प्रत्यभिजायतामवस्था सुपागतं सूच्छिंता निपपातात्तो निक्षिप्य
 ददुःख सेत हो सूच्छांमभि मगामच १८६ साचलं प्रत्यभिजायतामवस्था सुपागतं सूच्छिंता निपपातात्तो निक्षिप्य
 भस्मी तले १८७ चेतः सप्राप्य राजेन्द्रो राजपत्नी च नो समं विलेपतुः सुसन्नसौ शोकं भागव पीडितो ॥ १८८ ॥
 राजो वाच हावत्त सुकुमारं ते स्वशिष्यनासि कालकं यशयतो मे सुखं दीनं दृश्यं किं न दीयते १८९ कर्ततोलति ॥
 मधुरं बुवागं स्वयमागतं उपगुह्यव दिव्ये कं वत्ता वत्सेति सौ हृदात् १९० कस्य ज्ञानु प्रणीतेन पित्रे न स्थितिर्युता
 ममो तरीय सुत्सङ्गं तथाङ्गं मल मेध्यति १९१ अंगं प्रत्यङ्गं सन्नतौ मनो हृदय नन्दनः तया कुपि वा हावत्स वि-
 कीतो येन वस्तुवत् १९२ हत्वा राज्यमशेषं मे सराधनं कनमहर्देवा हि नानुशो सेनदशो मे तनयस्ततः १९३ अहं देवा-
 हि ददस्य पुत्रं स्थानत पङ्कजे निरी सन्न पि घोरेण विधिराग्धी हतोऽधुना १९४ स्व सुहृता तमादाय बालकं वा-
 य गह्वरः परिष्वज्य चानि श्वेषो सूच्छं याति पपातह १९५ राज पत्न्युवाच अयं स पुरुष व्याघ्रः खरोगो वो पलभ्य
 ते विद्वज्जन मनं प्रवृत्तौ हरिश्चन्द्रो न संशयः १९६ तथास्य नासिका तुह्यन् अग्रतोऽधो मुखं गता वन्ताश्च सुकुल
 प्रख्याः ख्यात कीर्ति म्महात्मनः १९७ अमशान मागतः कस्मादौघं स नैरश्वरः अप हाय पुत्रं शोकं सापश्यत
 पतिते यतिं १९८ प्रकृष्टा विस्मिता दीना भर्तुं पुत्राधि पीडिता वीक्षन्ती सा ततोऽपश्यत् भर्तुं दण्डं तृणं प्लितं ॥
 १९९ शवपाकाहं मतो नाहं जगामाया न लोच्यता प्राप्य चैतश्च शनैः सगन्धं दम भायत १९९ विकल्पादेवाति
 करुणां निस्सं ध्यां नु गुपितं येनाय मम प्रवृत्तो नीतो राजाश्च पाकतो २०० राज्यनाशं सुहृत्प्रागं भाव्यो तनयः ॥

विचक्रयं प्रापयित्वा पिनो मुक्तश्चराडालोऽयं कृतो नृपः २०१ द्वा राजन् जात सत्त्वापा मित्यं माधराणी तलाचि ।
उत्थाप्य नाद्य पर्यङ्कः सारो हेति किमुच्यते २०२ नाद्य पय्यामिते कृतं भृङ्गन रमयवा पुनः चामरे व्यजन च्चापिको
ऽयं विधि विपर्ययः २०३ यस्याग्रे वचनः पूर्व्वं राजानो भृत्यानां गताः स्वोन्नरीयेर कुर्वन्त नो राजस्कां महीतले २०४
सोऽयं कपाल संलान्त घटी घट निरन्तरे मृत निस्साल्य सूत्रान् नृपट केशो सुदारुणो २०५ वसानि स्यान्त स शुक्ल म-
ही पुरक मण्डिते भस्माङ्गन गहं दग्धास्थि मत्त सं घट भीयगो २०६ गृध्र गोमास्यु नादाने नष्ट सुष्ठु विहङ्ग मे ।
चिता धूमात्तिरु चानोली कृत दिगन्तरे २०७ कुरापा स्वादन सुदा सं घट निशाचर चरत्य मेधे गजेन्द्र शमशाने
दुःख पीडितः २०८ एव मुह्यता समाप्तिरस्य दग्धं राज्ञो नृपात्मजा कष्ट प्रादो यता क्षमा विलला पात्रे या गिरा २
२०९ राज पत्न्युवाच राजन् स्वप्नोऽथ तथं वायदेतन्मन्यते भवान् तत् कथ्यतां महा भाग मतो वै मुह्यते मम २१०
यद्येते देवं धर्म्मज्ञ नास्ति धर्म्मं सहायता तथैव विप्र देवादि पूजने पालने भुवः २११ नास्ति धर्म्मः कृतः सात्य मा-
नैव चाम् शंसता यत्र त्वं धर्म्मं परमः स्व गत्या दंवरोपितः २१२ इति तस्या वचः शुत्वानिः श्व स्या चो सगङ्ग दे ।
कथया मास तत्त्व स्थायथा प्राप्ता श्व पाकता २१३ रुदित्वा सापि सुचिं निः श्व स्यो व्याज्व दुः स्विता स्व पुत्र
मराणो मीरुयथा हन्त न्यवेदयत २१४ राजौ वाच प्रिये नरो च ये दीर्घं काले लेशा मुपासितुम् नात्माप्य तश्च तत्त्वदि
पश्य मे मन्त्र भाग्यता २१५ चराडाले नाननुजातः प्रवेस्ये न्वलनं यदि चराडाल दाम तो यास्ये पुनरप्यन्य जन्म नि
२१६ नरके चपति ध्यामि कीटकः क्वमि मोजनः देतर राणो महा प्रय दसा हक स्तासु पिच्छिले २१७ असि पत्र
वने प्राप्य च्छेदं प्राप्यामि दारुणो तापं प्राप्यामि वा प्राप्यामि महो रोव रोवो २१८ ममस्य दुःख सल धो परिः ।
प्राप्ता वियोजनं एकोऽपि बालको योऽयमासी हं शकरः सुतः २१९ मम देवास्त्वु वेगन मज्जः सोऽपि बलीयसा
कथं प्राणान् विमुञ्चामि परां यो नोऽस्मि दुर्गतः २२० अथवा नार्तिनास्मि यो नः पाप भवेत्सते नित्यं लो नास्ति
दुःखे नासि पत्र बने तथा २२१ वेतरा यो कृत स्ता ह्य या दशो भुव बिलवे -सोऽहं सुत शरीरे रा दीप्यमाने हुतांशने ॥
२२२ निप ति ध्यामि तत्त्वदिः सन्त व्यं कु काले मम अनुजाता च गच्छन्ते विप्र वे गुं प्र बुचिस्मिन्ते २२३ मम वाक्य म्वत-

त्वङ्निविदोधा दत्तमानसा यदि रक्षयति कुतः शुरो यदिति तोयिताः २२४ परच सङ्गमो भूयात् पुत्रोऽपि सह चत्वर्या इह
 लोकैः कुतस्तेतद्ग विव्यति समेहि तम् २२५ त्वया सह समं श्रेयो गमने पुत्रं मार्गसो यन्त्या हसता किञ्चिद् हस्ये
 वा युचि स्मिते २२६ अश्लील मुक्तं तत् सर्वं सन्तत्यं मम याचतः राजपत्नीति गन्धेरा नावजेयः स्नेहिनः सर्वे
 यत्नेन ते तोष्यः स्वानि देवतवच्छुभे २२७ राजपत्न्युवाच अहमप्यत्र राजेयं दीप्यमाने हुताग्ने दुःस्वभारा सहा
 चैव सह यास्यामि देवत्वया २२८ पक्षिणा ऊचुः ततः कृत्वा चित्तं राजा आरोप्य तनयं स्वकं भाष्यया सहितश्वा
 मो वद्धाञ्जलि पुटस्तदा २२९ चिन्तयन् परमात्मानं मीशं नारायणं हरिं त्रुत्कोट्य गुहासीनं वासुदेवं सुरेश्वरं अना-
 दि निधने वल्ल कथो पीताम्बरं शुभं २३० तस्य चिन्तय सातस्य सर्वे देवाः सवा सवाः धर्म्मं प्रमुखतः कृत्वा समाजमु-
 त्तव गन्विताः २३१ आगत्य सर्वे प्रोचुस्ते मो मो राजन् मृणु प्रभो अयं पितामहः सासाहर्म्मश्च भगवान् स्वयं २३२
 साध्याश्च विश्वे मरुतो लोकपालाः सबाहनाः नागाः सिद्धाः सगन्धर्वा रुद्राश्चैव तथा शिवो २३३ एते चान्ये च वहा-
 वो विश्वामित्रं स्तथैव च विश्वत्र्यं यथा यो निवे कर्तुं न शक्तिः शुरा २३४ विश्वामित्रस्तु ते मे वी भिष्टच्चाह तु भिच्छति ।
 आरुरोह ततः प्राप्नो धर्म्मः शक्रोऽथ गाधिजः २३५ धर्म्म उवाच मारुतन् साहसे काव्यो धर्म्मो हं त्वा सुपागतः तिति-
 सादमसत्याद्यैः स्वयुतैः परितोयितः २३६ इन्द्र उवाच हरिश्चन्द्र सहा भाग प्राप्नः शक्रोऽस्मितेऽन्तिके त्वया
 सभाय्यं पुञ्जैराजिना लोकाः सनातनाः २३७ आरोह विदिवं राजन् भाष्यो भुञ्ज समन्वितः सुदुष्यायेनैरत्येति तमा-
 त्मीयक स्मभिः २३८ पक्षिणा ऊचुः ततोऽधुत मयं वर्यमय मृत्यु विनाशने इन्द्रः प्राह न दाकाशाच्चितास्थानगतः
 प्रभुः २३९ पुष्यवर्ये च्छ मुमहे देव इन्द्र भिस्त्वनं ततस्ततो वर्जमाने समाजे देव सेकुले २४० समुन्नस्थो ततः पुञ्जो रा-
 जस्तस्य महात्मनः सुकुमारतनुः सुस्थः प्रसन्नैर्न्द्रिय मानसः २४१ ततो राजा हरिश्चन्द्रः परिश्रुत्य सुतं सगरात् सभा-
 य्यैः स्वप्रिया युक्तो दिव्य सात्याम्बरा न्वितः २४२ सुस्थः सम्पूरो हृदयो मुदा परमया युतः वभूव तत् सगरादिन्द्रो
 भूयशेनम भाष्यत २४३ सभाय्ये स्वं सपुत्रश्च प्राप्य से सङ्गतिं परं समारोह सहा भाग निजानो कर्म्मणा फलेः २४४
 हरिश्चन्द्र उवाच देव राजाननुजातः स्वामिना प्रवपचेनैव अगत्वा निष्कृतिं तस्य नरोऽस्यैऽहं सुरा लयं २४५ धर्म्म उवाच ॥

तैवेन भाविने लैशमदगस्यात्समायया आत्माश्वपाकतोनीतोदर्शिते तच्च चापले २४६ इन्द्र उवाच प्राथ्यते यतः
परं स्थाने समस्ते मूर्धेनेभुवि तदारोह हरिश्चन्द्र स्थाने पुण्य कृतोदगा २४७ हरिश्चन्द्र उवाच देव राजनमस्तुभ्यं
वाक्यञ्चेतन्निबोध मे प्रसाद सुमुखे यत्नो ब्रवीमि प्रअयान्वितः २४८ मच्छोकमग्नमनसः कोशालान्तरेतनाः ति-
ष्ठन्ति तानपोह्याद्य कथं यास्याम्यहं द्वि २४९ ब्रह्महत्यागुरोर्गीतो गोवधः स्त्रीवधस्तथा तुल्य मे भिर्महापापं भक्त-
त्यागोऽप्युदाहृतं २५० भजन्तं भक्तमत्याज्यमदुष्टं त्यजतः सुखं नेहनामुत्र पश्यामि तस्माच्छकं द्विवं व्रज ॥ २५१ ॥
यदि ते सद्भिनाः स्वर्गं मया यान्ति सुरेश्वर ततोऽहमपि यास्यामि नरकं वार्षितेः सह २५२ इन्द्र उवाच वह्नि पुण्य
पापानि तेषां भिन्नानि वै प्रथक् कथं संयात भोस्ये त्वं भूयः स्वर्गं मवाप्स्यसि २५३ हरिश्चन्द्र उवाच शक्रमुहः ते वृषो
राज्यं ब्रभावेण कुटुम्बिनो यजते च महायज्ञैः कस्मै पौतं करोति च २५४ तच्च तेयाग्रभावेण मया सर्वं मतुष्टितं ॥
उपकर्तुं न मे न्यस्ये तानहं स्वर्गं लिप्सया २५५ तस्माद्यन्मम देवेश किञ्चिदस्ति मुचेष्टितं दत्तमिदं मयो जप्तं समा-
न्यं नैस्तदस्तुतः २५६ वडुकालोप भोगं हि फले यन्मम कर्मणाः तदस्तु दिनमप्येकं तेः समं त्वत्प्रसादतः ॥ २५७ ॥
पक्षिणा ऊचुः एवं भविष्यतीत्युक्त्वा शक्रं त्वं भुवनेश्वरः प्रसन्न चेत्ता धर्म्मंश्च विश्वामित्रश्च गाधिजः ॥ २५८ ॥
विमान कोटि सम्बद्धं स्वर्गं लोकान्मही तलं गत्वा योऽध्याजने ब्राह्मणं त्विवाभिमित्रो महातयाः २५९ अयोध्यास्थे पुरे स्थे सोऽभ्यञ्जि-
षुत्वा प्रीत्या तस्य च भूपतेः आनीय रोहितास्यञ्च विश्वामित्रो महातयाः २६० अयोध्यास्थे पुरे स्थे सोऽभ्यञ्जि-
ष्वृणात्मजं देवेशं सुनिभिः सिद्धिरभियुज्य नराधिपं २६१ राजा सह तदा सर्वं हरि पुरं सुहृत्स्वनाः सपुत्रं शून्यदा-
रास्ते दिव मातुरुद्धर्जनाः २६२ बदेष्टे विमानान्ते विमानमगमन्तः तदा समुत्त हर्षोऽसौ हरिश्चन्द्रश्च पाथिवः
२६३ सम्प्राप्य भूतिमतुलां विमानैः समबीपतिः आसाञ्चक्रे पुराकोपे वप्रप्राक्तर संहते २६४ ततस्तस्यार्द्धिं मालो-
क्य श्लोकं तत्रो शनाजंगो देत्या चाप्यो महाभयाः सर्वं शास्त्वार्थं तत्त्ववित २६५ शुक्र उवाच ब्रह्मश्चन्द्र समो राजान-
श्रुतो न भविष्यति यः धृगोतिस्वदुःखार्तः समुखं महाराजुयात् २६६ स्वर्गार्थी प्राप्नुयात् स्वर्गं पुत्रार्थी पुत्रमाप्नु-
यात् भार्यार्थी प्राप्नुयाद् भार्यया २६७ अहो निति सा माहात्म्यं महोदानफलं महत् यदा

गतो हरिश्चन्द्रः पुण्ड्रिचं त्वमात्रवान् २६८ पसिगा ऊचुः एतन्ने सर्व्वे भाख्यातं हरिश्चन्द्रं विचेष्टितं अतः संकथा
 शेषः श्रुयतां सुनि सन्नम २६९ विपाको राजस्यस्य स्थ श्रुतिवी सय कासगो तद्विपाकं विमित्तञ्च पुद्ग माखिव को महतः ॥
 २७० इति मार्कण्डेय पुराणे हरिश्चन्द्रो पाख्यानं ८ पसिगा ऊचुः गान्य च्युते हनिश्चन्द्रे गते च त्रिशालस्थे निव
 काम महातेजा नलवासात् पुरोहितः १ वशिष्ठो द्वादशाब्दान्ने गङ्गन पर्य्युधितो मुनिः शुश्राव च समस्तान् विप्रवा-
 मित्र विचेष्टितं २ हरिश्चन्द्रस्य भाशञ्च राजशचोदार कामराः क्षादालस प्रयोगञ्च भाय्यो तनय विक्रये ॥ ३ ॥ स
 शुल्का सुमहा भागः प्रीतिमानवनीपते चकार कौपं तेजस्वी विश्वामित्रस्य स्थिति ४ वशिष्ठ उवाच मम पुत्रशले
 तेन विश्वामित्रेणा घातितं तत्रापि ना भवत्को धस्ता दगो यादशोऽयमे ५ शुल्का नगधिप मिमं स्वराज्याददरेपितं तद्वा-
 त्मानं महा भागं देव ब्राह्मणा पूजके ६ यस्मात् समस्य वाक् शान्तः शत्रावपि विश्वसत्तरः क्षनागारश्चैव धर्मात्मा अथ
 मतो महा प्रथः ७ सपत्नी भृत्य पुत्रस्तु प्रापितोऽन्यां दशोदयः सगत्या च्छावितोऽनेन बहुभाश्च खिलीकृतः ८
 तस्मादुरात्ता बह्वदिद प्राज्ञानात् वरोपिता मच्छापो यद्ग तो मुदः सवकत्व सदाप्यति ९ पसिगा ऊचुः शुल्का प्राप्य
 हा तेजा विश्वामित्रोऽपि कौशिकः त्वमप्याहिर्भव स्विति प्रतिश्राय मयच्छत १० अन्योन्य शापादौ प्राप्नोति श्यं त्के म-
 स श्रुती वशिष्ठः स महा तेजा विश्वामित्रश्च कौशिकः ११ अन्य जाति समायोगं गता दय्य मितो न सो युरधो भेति
 संख्यो महावल पराक्रमो १२ योजनानां सहस्रे हे प्रमरगो नादिरुच्छितः यत्नवत्यधिकं वसन्त महस्र वित्तयत्कः १३
 तोतुपस प्रहाराभ्यामन्योन्यस्योरु विक्रमो प्रहर्तव्यो भयं तीव्रं प्रतानाञ्च कृतस्तदा १४ विश्व पस्माणि वको रक्तो दृष्टा
 स्मिरहन्त आहि सोऽप्युन्नत ग्रीवो वकं पद्भ्या मता इयत् १५ तयोः पसानिला पास्ताः प्रपेतु गिरयो सुवि मीमि प्रपाता
 मिहता च कमे चर सुन्धरा १६ स्मा कस्य माना नलवी तुहनाम्बू चकार च ननामैवैक पाशेन पातालगमनो मुखी १
 १७ केचिद्भिरे निपातेन केचिदभ्योधि वारिणा केचिन्महीमञ्च लनात् प्रययुः प्राणिनः सये १८ इति सर्व्वं परिच-
 स्ते हाहा भूतमचेतनं जगदासीत्सु सन्ध्यात् पर्थ्यस्तस्मिन्ति मराडले १९ हावत्स हा कान्न शिशो प्रयाहेयोः स्मि सं-
 स्थितः हा त्रिये कान्ध ग्रीलोऽयं पत त्याशु पलायतो २० इत्या कुलीकते लोके सत्त्वा म वि सुवे तदा सुरैः परिहृतः सर्व्वे

राजगामपितामहः २१ प्रत्युदात्तच विधिवे शस्त्रावुभावति कोपितौ युद्धं दो विरमत्वेतद्भोकाः स्वास्थ्यं व्रजन्तु च ॥ २२ ॥
 अथ वत्सावपितौ वाक्यं ब्रह्मरूपो ब्रह्मन् जन्मनः कोपा मर्यं समाविष्टौ युधुधातेन तस्थतुः २३ ततः पिता महीदेव स्त-
 दृष्ट्वा लोक संसयं तयोश्च हित मन्विच्छन् तिर्यग्भावस्य पानुदत्त २४ ततस्तौ शुक्लं संहस्यौ ग्राहदेवः प्रजापतिः सु-
 दस्ते तामसे भावे वसिष्ठ कोशित्कसेभौ २५ नहि दत्तव सिद्धत्वे त्वञ्च कोशिक भक्षम तामसे भाव माध्वित्य ईदृशु इति
 कीर्तिते २६ राजसूय विपाकाः ३ ये हरिश्चन्द्रस्य भूपतेः सुवयोर्विश्वं प्रचायं प्रथिदी सयकास्तः २७ न चापि।
 कोशिक ज्येष्ठस्तस्य रासोः पराध्यते स्वर्गो प्राप्ति करो ब्रह्मन्तु पकारं पदे स्थितः २८ तपो विप्रस्य कर्तारो कामको ब-
 वयोगतौ परित्यजत भई वी ब्रह्मादि मधुरं बलं २९ एव गुणीततस्तौ न लज्जितौ तावुभावपि समया मासबुः प्री-
 त्या परिरुध्य परस्परं ३० ततः सुरैर्वत्सु मातो ब्रह्मा लोकैर्निर्जयेथी वशिष्ठोऽप्यात्मनः स्थानं कोशिकोऽपि स्व-
 माधमं ३१ एतदादि व के युद्धं हरिश्चन्द्र कथान्नाथया कथयिष्यन्ति ये तस्योः सम्यक् प्रोथ्यन्ति चेवेये ॥ ३२ ॥
 तेयो पापापनो रत्नं शुतं हो व कास्थिति न चैव विप्र काथ्यं मिगो भविष्यन्ति कदाचन ३३ इति मार्कण्डेय पुराणो-
 आदिर्वर्क युद्धं ६ भूमिनि रुवाच संशयं हि न गार्होलाः प्रदूत मन इच्छतः श्रविमोव तिरौ भावो भूतानां यत्र
 संस्थितौ १ कथं संज्ञायते जलुः कथं वास विवर्धते कथं दौष्ट सध्यस्थ स्तिष्ठत्यङ्ग नि पीडितः २ निष्क्रान्ति सु-
 दगत् प्राप्य कथं वा हृदि लुच्छति उक्कान्ति काले च कथं चिद्भावेन विपुज्यते ३ कालो मृतस्तथा भानि उभे सुकृते।
 दुष्कृते कथं च तथा तस्य फलं संशयदय न्युत ४ कथं न जीर्ण्यते तत्र पिरादी कत इवाशये स्त्री के भूयत्र जीर्ण्यते
 मुक्ता नि सुगुरु गंधपि भस्थ शिरो तत्र नो जलु नीर्यते कथं मत्पदकः ५ एतन्ने वत सकले भन्दे होक्ति विवर्धिते भदे
 तत परमं गुह्यं यत्र दुष्टान्ति जन्तवः ६ पस्मिनाः कबुः प्रश्न भागोऽयम तुलत्वं यत्स्मा सुनिवेशितः दुर्भाष्यः सर्वं भूता-
 नो भावा भाव समाधिपितः ७ ते पुरा दुष्ट मद्भाभा यथा ग्राह पितुः पुरा दुष्टः परत भस्मात्मा सुनति नाम वासतः ॥ ८ ॥
 वास्मरूपो भागवः कश्चित् सुतं माह महामतिः कतो पनयने शान्तं सुमतिं न इरु रिति ९ वेदान दीप्य सुभने यथा तु-
 कसमादितः गुरु सु युद्धरूपो व्यगो भैरुत्वं कत मोजनः १० ततो गार्होत्स्य मास्थाय चिद्भावेन जन्तु जन्तव इष्ट मृत्वा-

स्यापत्यमात्रये धावनन्तः ११ वनस्थश्च ततो वत्स परि व्रतं निष्कृतिः एव साप्यसि तत्संशयच गत्वान शोच-
 सि १२ पक्षिणा जवुः इत्येव सुक्तो बहु शो न इत्वा न्वाह विज्वेन पिता पितं बुबहु शः प्राह प्रीत्या पुनः पुनः ॥ १३ ॥
 इति पित्रा सुतस्मै शान्तं प्रलौभि मधुरासरं सचोद्य मानो बहुशः प्रहस्येदमथा ववीत १४ ततितत बहुशोऽभ्यसेयन्त
 याद्योप दिश्यते तथेवान्या निशा स्वाशि शिल्यानि विविधानि च १५ जन्म नाम युते सांशे सम स्वनि पथं गते ॥
 निवेदाः परितोयाश्च शय वृथु संयताः १६ शत्रु मित्र कलत्राणां वियोगाः संज्ञः मास्तथा मातरो विविधा दृष्टाः १
 पितरो विविधास्तथा १७ अतु भूतानि सौ ख्यानि दुः खानि च सहस्रशः वान्धवा वहवः प्राप्ता पितरश्च पृथग्वि-
 धाः १८ विरश्च पिच्छिले स्त्री गो तथा कोष्टे भयो यिते प्रीडाश्च सुभृशं प्राप्ता रोगा रणञ्च सहस्रशः ॥ १९ ॥
 गर्भे दुः खान्यनेकानि बालत्वे यो वने तथा दहता यो तथा ज्ञानि सन्वीयाणि संस्मरे २० ब्राह्मणा सन्विय विशां
 सूद्वाराणाञ्चापि यो निबु पुनश्च पशुकोटानो सुगाराणा मय पक्षिणां २१ तथैव राज भृत्या नाराजा ज्वाह्व शालिनाम्
 सन्तुत्यन्वोऽस्मि रोहि बुतथैव तव वेदमनि २२ भृत्यतो दास ताञ्चैव गतोस्मि बहु शो नृणां स्वामित्व मीयवत्य ज्वर-
 सिद्धत्वं तथा गतः २३ हृतं सयाहतश्चान्येर्हंतं मेधाति ते तथा दत्तं ममान्ये रन्ये भ्यो मया दत्तं मेने कशः २४ पित मात
 सुहृद्वा द कलत्रादि कतेन च तुष्टोऽस कतथा देत्य म सुधौ तान नो गतः २५ एवं संसार चक्रेऽस्मिन् भ्रमता ताते स-
 क्कृते ज्ञान मेतन्मया प्राप्तं मोक्ष सम्प्राप्ति कारको २६ विज्ञाते यत्र सर्व्वोऽय सत्य बुः साम सेजितः क्रिया कलापो
 विगुणो न सम्यक् प्रति भाति मे २७ तस्मादुत्पन्न बो धस्य वेदेः किं सै प्रयोजनं गुरु विज्ञान तत्प्रस्थ निरीहस्य सस्म-
 नः २८ यद् प्रकार क्रिया दुः ख सुख हर्ष संश्रयत गुणोश्च वर्जितं वक्ष्यते तत्राप्याभि परणं २९ एत हर्षे भयो हेग को-
 धा मये जरातुरो विज्ञातोऽस्व स्या ग्राहि सङ्गः पाशशाना कुलो ३० तस्मात् तत्रास्यान्य हे तात त्वं क्रो मोदुः ख सन्ततिम् च
 यी धर्म्म सधर्म्मांश्च किन्याप फल सन्निभं ३१ पक्षिणा जवुः तस्य बहु चने भुत्वा हर्षं विस्मय गङ्गं पिता प्राह
 महा भागः स्व सुतं हृष्ट मानसः ३२ पितो वाच किमेतद् दसे वत्स कुतस्ते ज्ञान सम्भवः केन ते न इता शब्धे मिदानी-
 ज्व प्रबुद्धता ३३ किं नु शाप विकारोऽयं मुनि देव कतस्तव ज्ञानेतिरो भूत मादिर्भावो सुपरातं ३४ पुत्र उवाच ॥

पुरा तात यथा हन्ते ममेदं सुखदुःखदं यश्चाह मास मन्यास्मिन् तन्मन्यं स त्परलुप्यत ३१ अह मासस्युरा विप्रोऽन्यस्ता-
 त्सा परमात्मनि आत्म विद्या विचारस्य परं निष्ठासुपागतः ३२ सततं योग युक्तस्य सतताभ्यास संगमात् सत्संयोगा-
 न स्व स्वभावाद् विचारविधि शोधनात् ३३ तस्मिन्नेव यथाः प्रीतिर्ममासीत् युक्ततः सदा आचार्योत्तान्च सम्प्राप्तः
 शिष्य मन्वेद् हृत्तमः ३८ ततः कालेन महता कान्तिकमुपागतः अज्ञानाकष्ट सङ्घादो विपन्नश्च प्रसादतः ३९
 उक्ता नि काला दारभ्य स्वति लोपेन संभवत् यावदब्जं तच्छेदवत्सना स्तति मागतं ४० हृत्वा भ्यासेन तेनेद मोहे
 तात जिते विद्यः यतिष्यामितथा कहेनुभ विध्ये यथा पुनः ४१ ज्ञानदान फलं होतव्यं ज्ञानि सरा मम न होतव्या-
 प्यते तात त्रयी भ्रत्सां चित्तनैः ४२ सोऽहं हृत्वांशं सदेव निष्ठाधर्मे मृणाग्रितः एकांति त्वदुपागम्य यतिष्याम्यात्म
 मोसरो ४३ तद् इदित्वं महा मागयहे सोऽग्रयिकं हृदि सताव तथित प्रीति मुन्याद्यान् प्रसादं ४४ पक्षिणा
 ऊचुः पिता प्राहृततः पुत्रं अदधत्त स्यत इवः भवता यद्दं प्रष्टाः संसार प्रहरणा अर्थं ४५ पुत्र उवाच भृश तात यथा
 तत्त्व मनु भूते मयाऽमहात् संसार चक्र मत्तरे स्थिति रीत्य न विद्यते ४६ सोऽहं प्रहसिते राखेने वातु जयपितः ४७
 उक्ता नि काला दारभ्य यथा नान्यो व दिष्यति ४७ उवाच प्रकुपितः काश्च तीव्र दायु समीरितः किं हि सत्संस्थानानि
 दीप्यमानो निरिन्धनः ४८ उदानो नाम पवन सति श्लोथं प्रदत्तं सुक्ता नाम भृश प्रहणा मर्षो गति निरोध हत ४९
 ततो ये नास्तु दाना नि कृतान्य न्यसास्तथा दत्ताः सतस्य आह्लाद सादृष्टि प्रतियद्यन्त ५० अन्धानि येन दत्तानि अन्धा
 पूतेन चेतसा सोऽपि तन्नि मवा प्रोति दिताप्यन्ते नैव तदा ५१ येना न्नानि नीत्तानि प्रीति भेदः कृतो न च आस्तिकः
 अहं बान्धव ससुरवं स्वसु सृच्छति ५२ देव ब्राह्मणा इत्याथो ये रताना तु सुखं सुक्ता वदान्याद्वा मन्त स्तेनराः सुख
 स्वस्य वः ५३ योन कालान्न संरम्भान्ने देया हर्ष लुत्सृजत यथोक्तं कारी सोम्य एव समुखं स्वसु मृच्छति ॥ ५४ ॥
 अवाप्ति दायिनो दाहं सुबाञ्चान्नं दायिनः प्राप्नुवन्ति नराः काले तस्मिन् स्वत्यादुपस्थित ५५ ग्रीते जयन्ती न्यनरा-
 स्तापं चक्षन् दायिनः प्राराधी देवर्षी कथां ये चानुहेग कारिणः ५६ सोहा ज्ञाने प्रसातारः प्राप्नुवन्ति मह इयं वेद
 नाभि रुदग्राभिः प्रपीड्यन्तेऽध मातराः ५७ कूट सासी स्वावादी यश्चा मरुतु राग्निवै ते मोहं हृत्य द्रः सत्त्वं तप्रा

वेद विनिर्मुक्ताः ५८ विभीषणाः प्रतिगन्धाः कूट सुभ्रया रागः आगच्छति दुरात्मनो यस्य उरुयास्तदा ॥ ५९ ॥
 प्रार्थयुर्हं पथेतेषु मार्गाने तस्य वेपथुः कर्त्तव्य विरते सोऽथ आत्मा त्वात् सुतानथ ६० सास्य बाजास्तुता तात एक व-
 र्गा विभाव्यते दृष्टिश्च आस्यते त्रामा च्छासा च्छु स्यत्यथानने ६१ कर्त्तुं श्वासाब्धितः सोऽथ दृष्टि भङ्गः समन्वितः
 ततः सवेदना विदुस्तच्छरीरं विसृज्यति ६२ बाह्यगुणानि नद्रूपं देहमन्यत प्रपद्यते तत्कर्म ज्ञेयं यात तार्थेन मात पितृ
 सम्भवे तत्प्रमारा वयोवस्था संस्थानेः प्राग्भव यथा ६३ ततोऽतः यमस्या सुपशिक्षेति दारुणोः दराद प्रहार
 सम्भान्नं कथ्यते दक्षिणां दिशं ६४ कुशकरादक बल्मीकशङ्खः पायरा वाकोशे तथा प्रदीप्त ज्वलने क्वचिच्छुभ्र
 प्रातोत्कटे ६५ प्रदीप्तादित्यतश्चैव दस्यमानं तदंशुभिः कथ्यते यमस्यैव दया शिवसत्ता दुर्नीयतोः ६६ विहास्यसा-
 गास्तेष्वीरे भक्ष्यमाणाः शिवा प्रतिः प्रयाति दारुणो मार्गो पाद कर्त्ता यमस्य ६७ छत्रापात त्वात्तारो ये च वस्त्र प्र-
 दानराः ते यान्ति मनुजा मार्गं तं सुखेन तथा तदाः ६८ सर्वं लेशगाने तु भवन्नवशः प्राप पीडितः नीयते ह्यदशाहेन
 धर्म्मराज पुनरः ६९ काले वीरह्यमाने महात्मानं दाह सृज्यति ताड्यमाने तथैवातिष्ठिद्यमाने च दारुणो ॥ ७० ॥
 क्लिष्टमाने चिरतरं जलुहैः स्वमवाप्नुते स्वेन कर्म्म विपाकेन देहात्तरगतोऽपि सन् ७१ तत्र यद्वा भवतीत्ये प्रयच्छन्ति
 तिलैः सह यच्च पिण्डं प्रयच्छन्ति नीय मानस्तद्वन्तु ७२ तेषां भयङ्गे वा भवतामभङ्गः संवाहनं च यत् तेन चाप्याप्यते
 जलुये च प्रलिप्तं वा भवताः ७३ सुप्तो स्वपश्चिन्नोत्पन्नं लेशमाप्नोति वान्वेदेः शानं दृष्टिश्च तथा जलु राप्याप्यते सुप्तः
 ७४ नीय मानः स्वकं गच्छेद्वा दशा इति पश्यति उपभुङ्क्ते तथा दत्ते तोय पिण्डादिकं भुवि ७५ द्वादशाक्षरं योमसाय
 सं भीषणा कर्त्ति याम्यं पश्यत्यथो जलुः कथ्यमाणाः पुरंततः ७६ गत माचोऽतिरक्ता संतिनाच्चन च यमं ७७
 त्यु कालान्न कादीनां मध्ये पश्यति वेयमं ७८ दद्या कालं वदनं भृकुटी दारुणा कर्त्ति विरुपै भौवयोग्यं चैव ते व्या-
 धि शानेः प्रभुं ७९ दराडा सक्तं महाबाहुं पाशा हस्तं सुमेवं तन्नि दिशो ततो याति गतिं जलुः शुभा शुभा ॥ ८० ॥
 शिरवे कूट सासी तु याति यश्चा दतो नरः तस्य स्वरूपं गदतो रौरवस्य निशा मय ८० योजनानां सहस्रं वै रौरवो हि
 प्रमासातः जातु मात्र प्रमाणाश्च ततः श्वघ्नः सुदुस्तरः ८१ तच्चाङ्गरच योपेतः हस्तश्च धरणी समः जाज्वल्य ८२

मानस्तीव्रेणातापिताङ्गनरभूमिना ८२ तन्मध्ये पापकर्माणां विसुञ्चयिमातुगाः सदस्यामाणास्तीव्रेणावद्भिः
 नातत्रधावन्ति ८३ पदे पदे च पादोऽस्य शीर्यते नीर्यते पुनः सहोरात्रेणोद्धरां पादव्यासेचगच्छति ८४ एवं सस्तस्य
 सुत्रीणां योजनानां विसुच्यते ततोऽन्ये पापमुद्धार्येतादृश्रयसृच्छति ८५ ततः सर्वेष्टु निस्तीराः पापीतिर्य्येकत्व
 संश्रुते कसि कीदृशं पतन्नेः सुशवापदे सशकादिषु ८६ गत्वा गजदुमाद्ये सुगोष्ठे सुतथैव च अन्यास्तु चैव पापासु
 दुःखदासु च योनिषु ८७ मातुर्यं प्राप्य कुञ्जो वा कुलि तोचामनोऽपि वा चराचालमुक्ताश्चाद्या सुनरो योनिषु जायते
 ८८ अथ शिष्टे नरपापेन पुराणेन च समन्वितः ततश्च रागेहरीं नातिं शुद्धं वेद्यं त्यागदिको ८९ विप्रदेवेनुताञ्चा-
 पि कथाचिद्वदरोहरीं एव तु पापकर्माणां नरकेषु पतन्त्यधः ९० यथा पुरावक्तो यान्ति तन्मे निगदतः शृणु
 तेषामेन विनिर्दिष्टा यान्ति पुराणो गतिं नराः ९१ प्रगीतयन्ध्वं गणाः प्रवृत्ताः परमसमासाः हारद्वारमाधुर्यं शोभिना
 त्युन्नमानि च ९२ प्रथान्याशु विमानानि नाना दिव्यस्य पुञ्चलाः तस्माच्च प्रच्युता राजा मन्येयश्च स्थात्मतां ९३ काय-
 तैचकुलेतत्र सदृशपरिपालकाः भोमान् सप्तान्दुर्वन्तु ग्रास्तलोयान्दुर्वन्तु ९४ अथ रोहरीं च रात्र्याप्य शुद्धं वद्या-
 श्मि मानवाः एतत्तै सर्वे साख्याने यथा जन्तुर्विपद्यन्ते अतः शृणु च विप्रैर्ये यथा गन्धं प्रपद्यन्ते ९५ इति मार्कण्डेय
 पुराणो पिता पुत्र संवारे १० पुत्र उवाच नित्ये कं मानवं स्वीराणां वीजं प्राप्ते रजस्य थ विभुक्तं भाचो नरकान् स्वर्गो हा-
 पि प्रपद्यते १ तेनाभि सृते तत् स्थैर्यं याति वीजद्वयं पितः कललत्वं बुद्धत्वं ततः पेशित्व मेव च २ पेश्यायथाशु
 वीजं स्यादङ्कुरस्तदुच्यते अङ्गनाम्ब तथोत्पत्तिः पञ्चानामनुभागाः ३ उपपन्नान्यङ्गुलीनेत्रनासास्यश्रवणा-
 नि च प्रोक्तं यान्ति चाङ्गेभ्यस्तद्वत्तैभ्योनखादिकं ४ त्वचिरेभारिण जायन्ते केशाश्चैव ततः परं संमं सृद्धिमायानि
 तैर्निबोधव कोशकं ५ नापि कोलं फलं यद्वत् सकोशं हृदि सृच्छति तद्वत् प्रयात्यसौ हृदि सकोशोऽधो मुखः स्थितः
 ६ तस्मै तु जातु पाश्वोभ्यो कोपी न्यस्तो जान्वाग्रे तथाङ्गुलीः ७ जातु पृष्ठे तथा नेत्रे जानुः
 सध्ये च नासिका स्फि क्षोपाविर्गिद्वयस्थे च वाङ्मनहुः वहिः स्थिते ८ एवं हृदि क्रमाद्याति जन्तुः स्त्री गर्भे संस्थितः ॥
 अन्य सत्त्वोदरे जन्तो र्यथा रूपे तथा स्थितिः ९ कादिन्य मग्निनापाति मुक्त पीते न जीवति पुराणा पुराया अयं सयीष्टि

तप्राः धूर्यकैरेश्चगुडैर्यथा तीव्रसुदारुणैः २५ प्रपतन्नि सदा तत्र प्राणिनो नरदौकसः तत्सद्यै च वने गम्यन्निगधः
 एवं विभाव्यते २६ पञ्चारा तत्र स्वङ्गानो फलानि द्विजसत्रम श्वानश्च तत्र संदलाः स्वन्त्य युत शोभिताः २७
 महावत्का महादंष्ट्रा व्याघ्रा इव भयानकाः तस्मिन् हनमालीक्य शिशिरच्छायमग्रतः २८ प्रयान्ति प्राणिनस्त-
 त्र तीव्र नृदं परि पीडिताः हासात हातात इति कल्होऽतीव दुःखिताः २९ दृष्ट्य मानाङ्घ्रि युगला धरणीस्थेन
 बन्धिना तेषां गनानां तत्रासि पञ्च पाती सतीरगाः ३० प्रवानितेन पात्यन्ते तेषां स्वद्वान्यथापि ततः पतन्ति ते सू-
 भो ज्वलत्पावक सञ्चये ३१ लेलिह्यमाने चान्यत्र व्याघ्रा शेषमहीतले सारमियास्ततः शीघ्रं शालयन्ति शरीरतः
 ३२ तेषां मङ्गलैरुत्ताभने कान्य नि भीषणाः असि पञ्च वने तात संयते तत्र कीर्तितं तव ३३ स्मृतः परे भीमतरं तत्र कु-
 र्मं निवोधं मे ससन्नेतस्तत्र कुम्भाबन्धि ज्वाला समाहताः ३४ ज्वलदग्निचयोद्युते तस्यायश्चूर्णं श्रिताः तेषु दुष्क-
 त कर्म्मरोगेयास्यैः सिन्धो ह्यधो दुखाः ३५ काथ्यन्ते विस्फुट ज्ञात्र गलन्मच्च जलाविलाः स्फुटत्कपालनेवा-
 स्थि छिद्यमाना विभीषणैः ३६ दृष्ट्वैरुत्पात्य मुच्यन्ते पुनस्ते धेववेगितैः पुनः सिमसि माये च तेलैर्ने कुं वज्र-
 निच ३७ इवी भूतैः शिरोगात्रस्नायु मांसत्वगस्थिभिः ततो शस्येभैरेग शुदर्भ्यां यहन ग्रहिताः ३८ कृतावन्त महा-
 तले सध्यन्ते पाप कस्मिन्नाः यय ते विलरोगोक्त लक्ष्मणोक्त ३९ इति मार्कण्डेय पुराणो पिता पुत्र-
 संवादे महा शिरवादिनका ख्यानं १२ पुत्र उवाच अहं वैश्य कुले जातो जन्मन्य स्मात्तु सप्तमे समसीते रावरी वै
 निपाने कृतवान् पुरा १ विपाकात् कर्म्मरास्तस्य तर्कं भृशदारुणं मे प्राप्नोऽग्नि शिखायोरमयो दुस्व खगा-
 कुलं २ यत्न पीडनगात्राश्चक्रे प्रवांशो हृतकंदं मे विशस्य मानदुष्कस्मितं चिपातरवाकुलं ३ पाल्य मानस्य मे
 तत्र सायं वर्यं शनं गतं महा तापातिं तत्रस्य दृयागा दाहान्ति तस्य च ४ तत्राह्लादकरः सद्यः प्लवनः सुखशीतलः
 कर्म्म बालुका कुम्भ सध्य स्थो मे समागतः ५ तत्स्य कोदो योयां राणा भवद्यातनादुराणो मम चापि यथा स्वरोस्व
 शिराणो निर्हतिः परा ६ किमेतदिति चाह्लाद विलारं स्ति मिते स्रणोः दृष्टमस्माभिरासं च नरत्वं मनुजत्वं ७ ॥
 यास्यश्च पुरुषो योरो दराड हलोऽग्नि प्रभः पुरतो दर्शयन्मार्गं मितगहीति वागध ८ पुरुषः सत्ता दृष्टा या-

मनाशतसङ्कुले नरकं प्राह तं याम्यं किङ्करं कृपया न्वितः ६ पुरुष उवाच भो याम्य पुरुषा च स्व किं मया दुःकुलं ह्यने
 येनेदं यानना भीमं प्राप्नोऽस्मि नरकं परं १० विपश्चिदिति विख्यातो जनका नामहं कुले जातो विदेह विषये सम्पद्य
 तुज यालकः ११ यज्ञे संयेष्टु बहु मिर्धं स्मृतः पालिता मही नोत्सृष्टश्चैव संग्रामो ना तिथिर्वि सुखो गतः १२ पितृ
 देवार्थं भृत्याश्च न चापचरिता मया कृता स्तृहा च न मया परस्त्री विभवारिषु १३ पर्वकालेषु पितरस्तिथि कालेषु
 देवताः पुरुषं स्वयमायास्त्रि निपानमिव धेनवः १४ यतस्ते विसुरवायास्त्रि निश्वस्य शृङ्ग मोधिनः तस्मादिष्टु उच्यते
 इत्तं श्वधंस्तेषां द्वावपि नश्यतः १५ पितृ निश्वस विध्वंसं सप्त जन्मा जितं शुभं त्रिजल प्रभवं देवं निश्वसो हन्य सं
 शयं १६ तस्माद्देवं च पित्र्ये च नित्यं मे वदितोऽभवं सोऽहं कथमिमे प्राप्नो नरकं भृशशरणा १७ इति मार्कण्डेयः
 पुराणो पिता पुत्र संवादे ११ पुत्र उवाच इति पृष्ट स्तदति न श्मश्रुतां नो महात्मना उवाच पुरुषो याम्यो धीरोऽपि
 प्रसूतं वचः १ यम किङ्कर उवाच महाराज यथा न्यत्वं तथैतन्नात्र संग्रयः किन्तु स्वत्यं कर्तं पापं भवता स्माद्यासि
 तत् २ वेदभी तव यापत्नी पीडरी नाम नामतः ऋतु मन्या ऋतु वन्थ स्वया तस्याः कृतः पुरा ३ सुशोभनायोः केके
 य्या मा संजै तततो भवान् ऋतु व्यति कृतात् प्राप्नो नरकं योगी दृशो ४ होम काले यथा वन्द्यमान्य पातमवे सते ॥
 ऋती प्रजापतिस्त वही ज पातमवे सते ५ यस्तु सुले ह्यु धर्मात्मा कोमे आसक्ति मान् भवेत् सतु पित्र्या हरणात् पा-
 पमवाप्य नरकं पतेत् ६ सेता वदेव ते पापं नान्यत् किञ्चन विद्याते तदेहि गच्छ पुरा या ना सुपभोगाय पार्थिव ७ राजो
 वाच यास्यामि देवानु चर यच्च त्वं मां नथिष्यसि किञ्चित् पृच्छामि तन्मे त्वं यथा वदहन्तु मर्हसि ८ वत्त नु गडा म्ब मीका
 काः पुंसो नयन हरिणाः पुन पुन श्चनेत्राणि तद्देवा भवन्ति हि ९ किं कर्म्म कृतं वत्त पृथ कथयेत स्तु गुप्ति तं हर
 न्येषो तथा जिह्वा जाय मा नो पुनर्नवा १० कर पत्रे रा पाट्यन्ते कस्मा देतेऽति दुःखिताः कस्म वास्तु का स्वेते पच्य-
 न्ते तैल गोचराः ११ अधो मुखैः स्वोऽश्चने कथ्यन्ते किं विधा वर विस्मिद्देहवन्धा नि मन्ना राव विरा विगाः ॥ १२ ॥
 अयश्च ऋ नि पातेन सर्वोद्भिः सत दुःखिताः किं मे तेऽनिष्ट कर्त्ता रस्तु द्यन्तेऽहर्नि शं नराः १३ यता प्रपन्न्या श्व ह-
 प्र्यन्ते धावनाः पाप कर्मिणां येन कर्म्म विपाकेन तन्मसा शोयतो वर १४ यम किङ्कर उवाच यन्मां पृच्छसि सुपाल

पाप कर्म फलोदये तत्रैऽहं सं प्रस्थासि संसेपेगायथा तथे १५ पुराया पुराये हि पुरुषः पर्यायिगा सम युते ॥ भुञ्जते
 श्च संयेयाति पापं पुराय मया पिवा १६ नतु भोगा दते पुरायं किञ्चिद्वा कर्मे मानवे पापं कैवापुना न्या शुसयो २
 भोगात् प्रजायते १७ परित्यजति भोगाच्च पुराया पुराये निबोधसे दुर्भिक्षादेव दुर्भिक्षं लोकात् लोकोभयाच्चये १८
 स्तेभ्यः प्रयुता यान्ति हरिद्राः पाप कर्मिणाः गर्तिनानाविधायान्ति वल्लवः कर्मे बन्धनात् १९ उत्सवाद्भुत्सवे
 यान्ति स्वर्गात् स्वर्गं सुखात् सुखं अहधानाश्च शान्ताश्च धनदाः शुभकारिणाः २० व्यालकुञ्जरदुर्गाणि २
 सर्पं चौर भयानि तु हताः पापेन राक्ष्स्त्विति पापिनः किमतः परं २१ सुगन्धि माल्य सदस्व साधु पाना सनाथना
 स्त्वय सान्ताः सदा यान्ति पुरायेः पुरत्याटवींश्च २२ अर्नेक शत साहस्र नत्स सन्धय सच्चितं पुरायो पुरायंदुसो
 तद्वत् सुख दुःखाङ्करोद्भव २३ यथा वीजं हि भूपाल पथांसि समवेसते पुराया पुराये तथा कालदेशान्य कर्मका-
 रकं २४ स्वल्पं पापं कर्तुं पुंसां देश कालो पयादिनं पादन्यास कर्तुं दुःखं कसद को त्यं प्रयच्छति २५ तत् प्रयुत २
 तं स्थूलं शूल कीलकं संभवं दुःखं यच्छति तद्वच्च शिरो रोगादि दुः सह २६ अपथ्या शान गतिनो यथा श्रमता २
 पादिकारकं तथा न्योन्यमेसन्ने पापानि फल सह मे २७ एवं सहान्ति पापानि रोगे रोगादि विक्रियो तद्
 च्छ स्वाग्नि कं च्छानि बन्धनादि फलाग्रे २८ स्वल्पं पुरायं शुभं गन्धं हेलंया सम्यच्छति स्वर्गं वाप्यथवा २
 शब्द संस्पृश मया पिवा २९ चिगं गुरु तं तद्वत् सहान्न मपि कालनं गवच्च सुख दुःखं नि पुराया पुरायोद्भवान्नि
 ३० भुञ्जानोऽनेक संसार सम्भवानीह तिष्ठति जातिदेशादरुद्धानि जानाज्ञान फलानि च ३१ तिष्ठन्ति तत्र यु-
 क्तानि लिङ्ग सावैरावात्सनि वपुया मनसा वाचान कदाचित् कचिन्नरः ३२ अकुर्वन् पापकं कर्मे पुराय २
 धाप्यंवे तिष्ठते यद्यत्वाप्नोति पुंसो दुःखं सुखं मया पिवा ३३ प्रभूत मथका स्वल्पं विक्रियो का रिचेत सः ॥
 तावता तस्य पुरायं वा पापं वाप्यथ चेतरात् ३४ अपभोगात् संयेयाति भुल्य माने मिवाग्रने एवं मेते महा पापं यात-
 नाभि रत्नं चिंश ३५ क्षपथान्ति नग गोरः गकास्त्रं चिंवांनिनः तथैव राजन् पुराया नि स्वर्गं लोके ३ मेरः सह ॥ ३६ ॥
 गन्धर्वं सिद्धाप्सर सा गीताद्यै रूप भुञ्जते देवत्वे मानुषत्वे च तिर्य्यक्ते च शुभां शुभं ३७ पुराय पापेद्भवे भुङ्क्ते

पितेः अङ्गप्रसाशि मध्यस्था स्तिष्ठन्त्यानातुदाहिनः ६० पायसेकशंखागोदेवान्नातिचयान्निवे शुक्लानिरे-
 रसेस्तन्यतेषांनेत्राणि पापिनो ६१ निपातितानो यूपरे उहंत्तास्मिनिरीक्षतां सेंद्रीः पश्य कथ्यन्ते नैराधर्म्ये
 सुखात्ततः ६२ गुरुदेवद्विजातीनो वेदानाञ्च नराधर्मैः निन्दानिशा मितो येषु च पापानामभि नन्दतां ॥ ६३ ॥
 तेषां मयो मयान् कीलानग्निवराणां पुनः पुनः करोषु प्रेरयन्त्येतेषांस्या विलयतामपि ६४ येऽप्रपादेव
 विश्वो को देवालय सभाः शुभाः भङ्गत्वा विध्वंसमानोताः कोधलोभा नुवर्तिभिः ६५ तेषां मेतेः शितेः
 शास्त्रे मुहुर्विलयतां त्वचः पृथक् कुर्वन्ति देयाम्याः प्रारिण इति दारुणाः ६६ गोब्राह्मणार्तकं मागोस्तु ये
 ऽवमेहान्तिमानवाः तेषां मेतानि कथ्यन्ते गुरेनात्वाणि वायसे ६७ दत्त्वा कन्यां यत्र कस्मै द्वितीयाय प्रय-
 च्छति सत्वे वै नैकधा छिन्नः सारनद्यो प्रवाह्यते ६८ स्वपोयणा परोयस्तु परित्यजति मानवः पुञ्चस्त्य
 कलत्रादि वस्तुवर्गं स किञ्चनं ६९ दुर्मिस्त्रे सम्भवे वापि सोऽप्येवं यम किङ्करः उत्कल्प दत्तानि सुरे स्व-
 नो मान्यं शुते सुधा ७० शरणागतान् यस्त्यजति लोभा हृत्पुप जीविनः सोऽप्येवं यत्त्व पीडाभिः पीड्यते
 यम किङ्करः ७१ सुकृतं ये प्रयच्छन्ति यावज्जन्म कृतं नराः तेष्यन्ते शिलापथे यथेते पाप कर्मिणाः ॥ ७२ ॥
 न्यासा पद्मास्मिणो वद्धाः सर्वगात्रेषु वन्धनेः कमिष्ठश्चिकका कोलेर्भुज्यते ऽहर्निशं नराः ७३ सुतस्मान्मन्त्र
 दृपत ज्जिह्वा तालवो वेदनातुराः सिवो मेषु निनः पापाः पारदार भुजश्च ये ७४ तथैव कर्तव्ये केशे धारयसे य-
 प्रय प्रालम्बलिं आरो पिता विभिन्नाङ्गः प्रधृता सह कुर्वन्वा विलाः ७५ सूयायाम पिपश्ये तान् नाशयमानान्
 यमानुगैः पुरुषैः पुरुष व्याघ्र पदरा वमर्षिणाः ७६ उपाध्याय मधः कृत्वा स्तब्धो योऽध्ययनं नरः ॥
 यच्छाति शिल्प मथवा सोऽप्येवं शिरसा शिलो ७७ दिभ्रत क्लेशमवाप्नोति जनसर्गे ऽति पीडितः सुत-
 सानो ऽहर्निशं भार पीडा व्यथित मस्तकः ७८ सूत्रं ह्येषा पुरीधारिणो येरुत स्वस्थानि वारिणा त इमे म्लमा-
 विरासूत्रं दुर्गन्धं नरकं गताः ७९ परस्परं च मांसानि भक्षयन्ति सुधान्विताः शुक्लं नातिथ्य विधिना पूज्यं
 मेभिः परस्परं ८० अप विद्वास्तु ये वेदा वह्नयश्च हिताग्निभिः त इमे शैलं चङ्गनात् पात्यन्ते ऽवः पुनः पुनः

८२ पुनर्भूतयो जीर्णार्थावच्छीवन्नियेनराः इमे हानित्वमापन्ना मस्यन्ते ३ त्रिपिपीलिकैः ८२ पतितः प्रप्ति
 ग्रहादानाद्या जनास्त्रित्यसेवनात् पायाणा मध्य कीटत्वं नरः सततमप्युते ८३ पश्यतो मृत्यवर्गस्य मित्राणाम्
 नित्ये स्तथा एकतो मिष्टान्न भुग् भुङ्क्ते ज्वलदङ्गारसञ्चयं ८४ हंकैर्भयङ्करैः पृष्टन्नित्य मस्योपसृप्यते पृष्ट
 मोसेन्दैर्तेजयती लोकस्य भस्मिन् ८५ अन्योऽथ वधिरोगूको भ्राम्यतेऽयमुधातुरः अक्षतज्ञोऽधमः पु-
 सा सुपकारे युवर्जतां ८६ अयं कृतघ्नो मित्राणामपकारी सुदुर्मतिः तप्तकुम्भे निपतितितलो यास्यति पेय-
 रां ८७ कस्मिन् बालुकां तस्मान्नतो यस्त्वादपीडनं अस्मिन् पत्रवन्तस्मात्करयेयापादन् ८८ कालं स्वेने
 तथा छेद मनेकाश्चेव यातनाः प्राप्य निष्कृतिमेतस्मान्न वेभिकथमेव्यति ८९ आह सङ्गतिनो विप्राः स-
 मुत्पत्य परस्परं दुष्टाहिनिः सन्तं केनं सर्वोद्दिभ्यः पिबन्निवे ९० सुवर्गोत्सेयी विप्रसः सुरापो गुरुतल्पगः ॥
 अधश्चोद्देच्छदी प्राप्नोदस्य मानाः समन्ततः ९१ तिरुन्त्यब्द सद्गस्त्राणि सुवहूनि ततः पुनः जायन्ते मानवाः
 कुह स्य रोगादि चिद्धिताः ९२ मृताः पुनश्च नरकं पुनर्जाताश्च तादृशं व्याधिं नृच्छन्ति कल्पान्त परिमार्गो
 नराधिप ९३ गोघ्नो न्यूततरं याति नरकेऽद्य विजन्तानि तथोपपातकानाम्बु संदेष्टामिति निश्चयः ९४ नरका
 प्रच्युता यानि र्धैर्विहिंन पातकैः प्रयादियो निजातानि तन्मे निगदतः मृगु ९५ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे
 अष्टोपाख्याने युग किङ्कर संवारे १४ यम किङ्कर उवाच पतितास्वति गृह्यायै रवरयोनिं व्रजे छिनः नरकान्
 प्रति मुक्तस्तु कसिः पतित याचकः १ उपाध्याय व्यलीकल्लु कृत्वा श्वा भवति द्विजः तत्त्रायां मनसा वाञ्छन्
 तद्व्यं चाप्य संशयः २ गार्हो जायते जन्तुः पित्रोश्चाप्यवमानकः माता पित्रावाकुश्रय शारिका मन्त्रजायते
 ३ भ्रातुः पत्न्य वमन्नाचकपोतत्वं प्रपद्यते तामेव पीडयित्वा तु कच्छपत्वं प्रपद्यते ४ भर्तृ पित्रादनुपाप्नन्
 यस्तु दिष्टं न नियेवेत सोऽपि मोह समापन्नो जायते वानरो मृतः ५ न्यासापहर्ता नरकादि मुक्तो जायते कसिः
 अस्त्रयकश्च नरका मुक्तो भवति राक्षसः ६ विश्राम इत्ताचनरोमीनयो नौ प्रवायते धोम्येयवो स्तिलाभावाद्
 कुलस्थानं सर्वपां स्वराण ७ कलायान् कलमानु ज्ञान गोधूमानतसौ स्तथा ८ स्थान्यन्यानि वा हत्वा मोहाद्

जलुरचेतनः ८ सञ्जायते महावक्त्रो सृष्टि को व धुसन्निभः पद्मराभिर्मयांनु ह्वो योरी ऽभि जायते ॥ ८ ॥
 श्वा शृगाली एको एधो व्याडः कङ्कस्तथा क्रमात् भ्रातृ भार्याञ्च दुर्वृद्धि यो धर्येयति पापकृत् १० पुंस्कोकि
 लत्व मा प्रीति स चापि नृकाञ्चुतः सखि भार्यो गुरोर्भाभ्यो राज भार्याञ्च पापकृत् ११ प्रधर्येयित्वा कामात्मा सू-
 करो जायते नरः यज्ञदान विवादानां विम कर्त्तौ भवेत् कृमिः १२ पुनर्हीना च कन्यायाः कृमिरेवोपजायते देवता
 पितृ विप्राणाम् दत्वा यो ऽन्नमश्नुते १३ प्रसुक्तो नरकात् सो ऽपि बाय सः सञ्ज जायते न्येहं पितृ समेवापि भ्रा-
 तं यो ऽव मन्यते १४ नरकात् सो ऽपि विभ्रष्टः क्रीञ्च यो नो प्रजायते शुद्ध श्वशुराणीं गत्वा कृमियो नो प्रजायते
 १५ तस्या म पत्य सुत्या द्य काद्यान् कीट को भवेत् चक्रः कृमि को म शुशुराहाल श्व प्रजायते १६ अकृतज्ञो ऽथ
 मः पुंसां वि सुक्तो नरकात् नरः कृतघ्नः कृमिकः कीटः पतङ्गो हृषिकस्तथा १७ मत्स्यस्तु वायसः कृमिः पुक्क शो जा-
 यते ततः अशस्त्वं पुरुषं हत्वानरः सं जायते खरः १८ कृमिः स्त्री बध कर्त्तौ च बाल हत्वा च जायते भोजनं चोर सि-
 त्वा तु मसिका जायते नरः १९ तत्राप्यस्ति विशेषो वि भोजनस्य मृणु ख्यतत् हत्वा न्नस्तु समाजो गो जायते नरकाश्चु-
 तः २० तिल पिराया कसं मिश्र मन्त्रं हत्वा तु मृषिकः यतं हत्वा च नकुलः काको मसुर जायते २१ मत्स्य मां
 साप हत काकः श्रेणो मार्गो मिश्राप हत् वी चो काक स्त्व प हते लवणो दध निकृमिः २२ चोर यित्वा पयश्चापि
 दलाका सस्र जायते यस्तु चोर यते तैले तेल पायी सजायते २३ मधु हत्वा नरो रंशः शुपं हत्वा पिपीलिकः चोर
 यित्वा तु निध्यावान् जायते मूह गोलकः २४ आसव चोर यित्वा तु तिन्निरित्त्व मवाधुयात् अथो हत्वा तु पायात्मा
 वायसः सस्र जायते २५ हते कांस्थे च हरीतः कपोतो रूष्य भाने हत्वा तु काञ्चनं भारङ्क मिथो नो प्रजायते
 २६ पत्रोरीं चोर यित्वा तु क्रकस्त्व च्च गच्छति कोशकारश्च कोशे ये हते वस्त्रे ऽभि जायते २७ इकुले शार्ङ्गि-के
 पापो हने चैवांशु के शुक्रः तथैवाजाविकं हत्वा वस्त्रं सेो मञ्च जायते २८ कार्पो भिके हते क्रीञ्चो वाल्क हतो
 वकल तथा मयूरी वरी कान हत्वा शाक पत्रञ्च जायते २९ जीव ज्जीवक नो याति रक्तवत्साप हत्वरः कुकुन्दरः
 शुभान् गन्धान् वासो हत्वा शशो भवेत् ३० शराडः कृत्ता पद्मरागात् काष्ठस्य शुरा कीटकः पुष्याप हरीरश्च ३१

पु. योनापहृच्छरः ३१ शाक हर्ता च हरीत स्तोयहर्ता च चातकः भूतानां नरकान् गत्वा रोवादीन् सुरास्तु ॥ ३२
 त्वरा गुल्मलता वस्त्रित्वक सारतृतां क्रमात् प्राप्य सीराणात्पणपस्तु नरो भवति वेतनः ३३ कृमिः कीटः पतङ्गो
 ऽथ पक्षी तोयचरो मृगाः गोत्वं प्राप्य च चराडालं पुष्कं प्रादि जुगुप्सितं ३४ पङ्क्तुः श्वो वधिरः कुक्षीयस्मरणाच्च प्र-
 पीडितः सुखरोगास्त्रिरीश्वरगुदरो यो श्वदास्यते ३५ अयस्मरी च भवति शूद्रत्वं च संगच्छति एष स्व क-
 मो दह्यो गो सुवराणो पद्मसिरा ३६ विद्या पहारिणा प्रबोधात्तन्निष्क्रय भंसिनो गुरोः जाया मन्यस्य पुरुषः पापक-
 प्रतिपादयन् ३७ प्राप्नोति शासकं मृदो यातनाभ्यः परिच्युतः यः करोति नरो होममसमिद्धे विभावसौ ३८
 सो ऽजीराण्यधिदुःखान्नो मंहारिणः संप्रतायते परनिन्वा कृतमन्त्रं परमस्मादयदने ३९ नेष्टुर्गो निष्ठुरात्वं च
 परदारोप सेवनं परस्व हरणा शो देवतानाञ्च कुत्सनं ४० निष्कृत्या वज्रं नृणां कार्पण्यञ्च नृणां वधः ॥
 यानि च प्रतिधिद्वानि तत्त्वह निश्च सन्तता ४१ उपलक्ष्यारिण जानीयात्सुक्ता नोनका हनु रया भते सुसंवादः पर-
 लोकं प्रति क्रिया ४२ सत्यं भूत हितार्थोक्तिर्वैद प्रासादय दर्शने गुरुदेव यिं सिद्धयि पूजनं साधु सद्गमः ४३
 सच्चिदाभ्यस्म मैत्री मिति बुद्धेः परिरुतः अन्यानि चैव सदस्मै क्रिया भूतानि या निच ४४ स्वगच्छतानां लि-
 ङ्गानि पुरुषाणां पापिनां एतदुद्देशतो राजन् भवतः कथितं मया ४५ स्वकर्म फलं भोक्ता गोंपुण्यानां पा-
 पिनाश्च या तदेहान्यत्र गच्छामो हृष्टं सर्वं त्वया धृता त्वया दृष्टो हिनरकं स्तदेहान्यत्र गम्यतां ४६ पुत्र उवाच
 ततस्त मग्रतः कृत्वा सराणां गन्तुं सुद्यत् ततश्च सर्वं रुक्मिणं याननास्था यिभिर्देभिः ४७ प्रसादं कुरु भूषेति ति-
 द्यता वत्सु हर्षकं त्वदङ्गः सर्जि पवनो मनो ह्लादयते हिनः ४८ परितापश्च शात्रेभ्यः पीडा वधाश्च कृत्वा शः ४९
 अप हन्ति नर व्याघ्र दयां कुरु महीपते ४९ एतच्छ्रुत्वा वचस्ते यो तं यास्य पुरुषं नृपः पप्रच्छ कथं मे नयामा ह्लादो
 मयि ति स्मृति ५० किं मया कर्म तत् पुराणं मर्त्यलोके महत् कृतं आह्लाद दायिनी वृष्टिं ये नैयंत दुरीस्य ॥ ५१ ॥
 यमं पुस्त्य उवाच पिब रेवा निधिं प्रेक्ष्य शिष्टेनाच्चेन ते तनुः शुष्टिम भ्यागता यस्मा न्नेन च्च मनोयतः ५२ ततस्त्वभा
 व संसर्गी पवनो ह्लाद दायकः पाप कर्म कृतो रावन् यातनान प्रदावते ५३ कश्च मे भारो यज्ञास्त्वये हा विधिव-

द्यातः ततस्तद्दृष्टो नाद्यास्था यन्त्र शास्त्राग्नि वायुमाः पीडन च्छेद राह्वादि मद्वाहुः खस्यहेतवः मृदुत्व समाता-
 राजन् तेजसा पद्मनास्तव ५५ राजोवाच नस्वर्गी ब्रह्मलोके वातस्तु खं प्राप्यते नरैः यदा ते जन्तु त्रिदशा राजो-
 न्य भित्ति मे मतिः ५६ यदि मत्सन्निधौ बिभान् यातनान प्रवाधते ततो भद्र सुवाचा हं स्या स्ये स्या गुणे वातुतः
 ५७ यस पुरुष उवाच स हि राजन् प्रगच्छामो निज पुराय समर्पितान् सुंस्व भोगान पास्ये ह्य यातनाः पाप कर्म्म-
 गां ५८ राजोवाच तस्मान्न ता वद्या स्या भिया वेदे ते सुदुःखिताः मत्सन्निधानांत सुखिनो भवन्ति न को कस-
 ५९ भिरु तस्य नीवदं पुंसः शारणा र्थि न मातुरं यो नाहं स दुःपुस्तान्ति वीर पक्ष्म पिभुवं ६० यज्ञ दान तपो ही ह-
 पावन वभूतये भवन्ति तस्य यस्या त्वं परि शरीर न मानसे ६१ मरस्य यस्य कदिने मनो बाला तु रादियु ह्ये युच मत-
 मन्त्ये मातुद्रे राक्षसो हि सः ६२ संतेषां सन्ति कर्मा तु यद्याग्निं परितोप जं तथो ग्राम्ब जे वापि दुःखं नर क स-
 स्मवे ६३ सुत्पिया सा भवे दुःखं यस्व सूच्छां प्रदं स हन् संतेषां चारा दानस्तु मन्ये स्वर्गो सुखात् परे ॥ ६४ ॥
 प्राप्य न्यात्रो यदि सुखं ब्रूवो दुःखि ते मयि किंचु प्राप्ते स्या न स्या त्त्वात्वं व्रज माचिं ६५ यम पुरुष उवाच ॥
 राख धर्म्मश्च शक्यं त्वाने ते सुपुपा गतो अत्रय मस्मान्न त्वं तत्त्वा त्या धिं व गम्यतां ६६ धर्म्म उवाच तथा-
 भित्वा महे स्वर्गे त्व यासम्य गुपासितः विमान मे तदा रुह्य मा दिलस्व स्व गम्यतां ६७ राजोवाच नर के मान-
 वा धर्म्म पीड्यन्ते ॥ त्र सहस्वशः जाही ति चार्ताः क्रन्दन्ति मत्सं तो न व्रजास्य हं ६८ इन्द्र उवाच कर्म्मणा नरक-
 प्राप्तिरे तेयां प्रापं कर्म्मिणा स्वर्गास्तद यापि गन्धर्वो नृप पुरये न कर्म्मणा ६९ राजोवाच यदि जानासि धर्म्मस्त्वे-
 त्वे वा शक्यं शची पते मम या व त्वसा शातु शुभं न ह तु महेयः ७० धर्म्म उवाच अच्चिन्वो यथात्मो धी यथा वा हि-
 वितरकाः यथा वा वयं तो धारा गच्छन् यो सिकता यथा ७१ असंख्ये या महाराज यथा विन्दादयोऽप्य पा तथा
 तवापि पुराय स्य संख्या नेवो पपद्यते ७२ अद्रुका म्याभि मामद्य नार के धि ह कुच्येतः ते देव प्रत साहसं संख्या सु-
 पगतं तव ७३ तन्न च्छ त्वं नृप अष्ट तद्रो कु मम रातयं सते ॥ पि पाप त्रै के स पयन्तु त्व कर्म्म जं ७४ राजोवाच ॥
 कथं सुहो करिष्यन्ति मत्सस्य के बु मानवाः यदि मत्सन्निधौ वेद्या सुत्कर्वा नो प नायते ७५ तस्मात् यत् सु कर्म्म

किञ्चित् न मास्ति चिदश्लाघिष तेन मुख्यं लु नरकाद्य प्रापिनो यातनो गताः ७६ इह उवाच एवमुद्धेतं स्थानं त्वया या
प्रे मही पते यतो श्व नरकात् पश्य चिदुक्ता नृ पाप कारिणः ७७ पुत्र उवाच ततोऽप्यत पुष्य इष्टिस्त स्यो परि मही
पतेः विमानं च्छाधिरोष्ये न स्वर्लोका म न यदृषिः ७८ अहं ज्वाले च यत्तत्र यातना भ्यः परिष्कृताः स्व कर्म फलानि
दिष्टं ततो जात्यन्तरं गताः ७९ एव मे ते समाख्याता नरका दिन सप्तम येन येन च पापेन यो यां योनि सुपेतिवि ॥ ८० ॥
तत्तत् सन्ने समाख्यातं यथा इह मया पुरा पुरा तु भव ज्ञान स बाध्या वितथं तव अतः परं महा भाग किमन्यत क-
थयामि ते ८१ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे पिता पुत्र संवादे पञ्चदशोऽध्यायः १५ पितो वाच कथितं मे त्वया
वत्स संसारस्य व्यदस्थितं स्वरूपमिति हे यस्य यदीयं त्वं करव्यग्रं २ तदेव मे तदस्वितं मया वगतमीदृशं किम्
या वद कर्तव्यं मे व मस्मिन् व्यवस्थिते ३ पुत्र उवाच यदि मत्तु च नं तात अहं ध्यास्य विशद्विः तः तत्परित्यज्य गा
है स्थं वान प्रस्थ परो भव ३ तमनुदाय विधि वद विनायास्ति परिग्रहं आत्मन्यात्मानमा धाय निर्द्वन्द्वो निव्य रि-
ग्रहः ४ एकात् राशी च शस्त्रात्मा भव भिक्षु रतन्त्रितः तत्र योग परो भूत्वा वास्य स्वयं विवर्जितः ५ ततः प्राप्स्य
सितं योगो दुःस्व संयोग भयनं सुक्ति हेतु मतो पम्प सत्ता स्तेय म सद्भिः न यत्संयोगाच्च ते योगो भूयो यतिभं वि-
व्यति ६ पितो वाच वत्स योगं समाचक्ष्व सुक्ति हेतु मतः परं येन यतिः पुलर्धतो नेदम्तुः स्व मया मुयो ७ यत्रास-
क्ति परं स्यात्मा मम संसार बन्धनेः नेति योग म योगोऽपि संयोग मनुजा वद ८ संसागादित्य तापाति विबुध्यं ह
मानसं ब्रह्म ज्ञानात्पुशी तेन सिञ्च्य सो वाक्य वारिणा ९ अतिश्चा कृत्वा संयोगा दधुत द्वि य पीडितं स्व वाक्या
सुत पापेन सो जीद य पुनर्भूतं १० पुत्र दार एव सैव समत्व निगडा हि तं सो मोक्ष च येष्ट सद्भाव विज्ञानो द्गारे ने स्त-
स्व ११ पुत्र उवाच ऋण तात यथा योगो रक्षा ज्ञेय रा धीमता अलर्दाय शरा बोक्षः सम्यक् प्रष्टे न विस्तगत १२
पितो वाच दत्ता ज्ञेयः सुतः कस्य कथं वा योगं सुकवान् कथंचलको महा भूतो योगो गं परि प्रष्ट वान् ॥ १३ ॥
पुत्र उवाच कौशिको ब्राह्मणः कश्चित् प्रतियुनेऽभवत्युरो सोऽन्य नम कर्तेः पापैः कृष्ट योगा लुरोऽभवत्
१४ तंतथा व्याधितं आर्यो पतिं देव मिवाद्ययत् पादाभ्यङ्गन् संवाह साना क्कादन भोजनेनः १५ ज्ञेयं भूच पुत्रि

यास्तक प्रवाह सात्तेनच रहश्चिदोषयोरिष्टसम्भारयोगेनच १६ सतया पुन्यमानोऽपि स्यातीव विनीतया ।
अतीव तीव्र कोपत्वाङ्घ्रिभेत्सयतिनिधुरः १७ तथापि प्रगाता भाङ्घ्र्यातममन्यतेदेवते तेतथाप्यस्तिवी भर्त्ससत्त्व
क्रेष्टममन्यत १८ अचक्रमगाशीलोऽपि सकस्याचिह्नितोत्तमः प्राह भाङ्घ्र्योनयस्वेतित्वं सांतस्यानिवेद्यते
१९ यमसादेष्टया मया दृष्टा राजमार्गे पुहो स्थिता तामो प्रापय धर्मज्ञे सर्वमेहदिवर्त्तते २० दृष्टा सूर्योदये ।
वाल्ता रात्रिश्चेत्ययमुपागता दर्शनानन्तरं सामेहदृष्ट्या न्नापसर्पेति २१ यहि साचारु सत्त्वर्द्धिपीन ओशियाप्यो
धरा नेपपुष्टलितत्त्वर्द्धितत्त्वोद्रस्य सिधैस्तुते २२ वामः कामो मदुध्यागो बहुभिः प्राप्यतेतच्छया समाशक्ति
प्रवगमने संकुले प्रतिभातिसे २३ तत्तदावचने शुल्वा भर्तुः कामा तुरस्य सा तपत्ती सत्कुलोपवा महाभा
गा पतिव्रता २४ गाढं परिकरे बहू शुल्क मादाय चाधिकं स्वन्धे भर्त्ता समादाय जगाम सुदुर्गमिनी ॥ २५ ॥
निशि मेघास्त्वते व्योम्नि चल विद्युत्वरिणीते राजमार्गे धियं भर्तुश्च कीर्त्यन्ती हि नाद्गना २६ पथि घृतेतथा
प्रोतम चोरं चोरशङ्कुया ममावस्य मतिदुःस्वार्त्तमन्वकोरेऽथ सहिनः २७ पत्नी स्वन्धे समा रुद्रश्चालया
मास कौशिकः पादावमर्षणा त कुहो मम एष्यस्तमुवाच ह २८ येनाहमेव मत्पथं दुःस्वितश्चा लितः पद्म
दशो कथा मनु प्राप्नः स पापात्मा न्याधमः २९ सूर्योदयेऽदृष्टाः प्रायो विमोक्ष्यतिन संशयः भास्वरलोका
नादेव स विनाशमवाप्स्यति ३० तस्य भाङ्घ्र्योततः शुल्वा तं शापमतिदारुणो प्रोवाच व्यथिता सूर्योर्भेदोदय
सुपेक्ष्यति ३१ ततः सूर्योदया भावादभवत् सन्नतानिशा बहुन्यहः समापानिततो देवा भये ययुः ३२ निःस्वा
ध्यायवसदकार स्वधा स्वाहा विवर्त्तितं कथं तु स्वस्विदं सर्वं न गच्छेत् संस्रयं जगत् ३३ अहो रात्रव्यवस्थाया वि
नामा सर्वं संस्रयः तत् संस्रयाः तत्त्वयने जायेते रस्मिणो ज्ञे ३४ विना चायन विज्ञानात् कालः संवत्सरः कृतः
संवत्सरं विना नान्यत् काल ज्ञानं प्रवर्त्तते ३५ पतिव्रतायावत् समानो हच्छति दिवाकरः सूर्योदयं विना नैव
ज्ञानरानादिकाः क्रियाः ३६ नाग्नेर्विहराञ्चैव काल भावश्च तस्यते नैवाप्यायन मस्माकं विना होमे न
जायते ३७ दयमाप्यायिता सर्वैर्यज्ञ भागो ये योचितैः दृष्ट्या तान दुर्गुह्यो मो मर्त्यानि सस्यादि सिद्धये ॥ ३८ ॥

निष्पादिता स्वीयधीशु सत्यायज्ञेयं नन्विनः तेषां वयं प्रयच्छामः कामान् यज्ञादि श्रुतिताः ३९ अथोहि तयोमवयं
मर्त्याश्चोर्ध्वं प्रवर्षिणाः तैर्यद्वैर्येणाहिवयं ह विवर्षेणा मानवाः ४० येनास्माकं प्रयच्छन्ति नित्यं नैमित्तिकीः क्रिया
कतुभागो हुरात्मानः स्वयंचाग्रनन्त्रिलोलुपाः ४१ विनाशाय वयं तेषां तोयं सूर्ययोगिन मारुतान् स्थितिञ्च सन्दू-
ययासः पापानामपकारिणो ४२ दृष्टतोयादि भोगेन तेषां दृष्टान् कामिभिराण उपसर्गोः प्रवर्तेते सरगाथ्यसुरास्त्व-
४३ येत्वस्मान् प्रीणाथित्वा तु भुञ्जते श्रेष्ठमात्मना तेषां पुरायान् वयं लोकान् विदधाम महात्मनां ४४ तन्वास्ति
सर्व्वं मेवे तद् विन्दे यो व्युष्टिर्मास्थितिं कथञ्चु दिन सर्गः स्यादन्योन्यमवदनं सुराः ४५ तेषामेव समेतानां यज्ञस्य
च्छिति शङ्किनां देवानां वचनं श्रुत्वा प्राद्वेदेवः प्रजापतिः ४६ तेजः परितेजं सेवतपसा चतपस्तथा प्रशाम्यते ४७
५ सरास्तस्माच्छुगुर्ध्वं वचनं मम ४७ पतिव्रताया माहात्म्यान् नोदच्छति सिवाकरः तस्य चादृश्या दानिर्मत्स्यो नो-
भवतो तथा ४८ तस्मात् पतिव्रता मेवेन सूर्योतपस्विनीं प्रसादयते देवर्षीं भानोरुपकाम्यया ४९ पुत्र-
वाच तेः सा प्रसादिना गत्वा ब्रह्मेहं व्रियतामिति अथाचक्षुस्त्रिनेदेवा भवत्विति यथापुरा ५० अतस्तयो वाच
प्रतिव्रता या माहात्म्येन हीयेत कथन्त्विति सस्मान् य तस्मात्तो साध्वी महः स्वस्यास्य हे सुराः ५१ यथा पुनर-
होराच से स्थानमुप जायते यथा च तस्याः स्वपतिर्त्वं साध्या नाशो मेय्यति ५२ पुत्र उवाच एवमुक्त्वा सुरेण
स्या गत्वा सा सन्दिरे शुभा उवाच कुशले इष्टा धर्मो भर्तुं स्यात्माननः ५३ अतस्तयो वाच कश्चिन्नन्द सिकल्या
रिता स्व भर्तुं सुख दर्शनात् कश्चिच्चारिबले देवेभ्यो मन्यते ५४ भर्तुं शुश्रूषणां देव मया प्राप्ते महत्
फले सर्व्वे काम फलावास्था प्रत्यूहाः परिवर्तिताः ५५ एञ्च गतिनि मरुयेया साध्वि देयानि सर्व्वेरा तथा तम
वर्गा धर्मेण कर्त्तव्यो धन सन्धयः ५६ प्राप्ता प्रचार्यं स्ततः पात्रे विनिर्गो ज्यो विधानतः सत्यानेव तयोर्दानेन द्या
युक्तो भवेत्सरा ५७ क्रिया एव शास्त्र निर्दिष्टा रागाद्वेद विवर्तिताः कर्त्तव्या अन्वहे प्रह्लादपुरस्कारेण श्रुतिनः
५८ स्वमाति विद्वितो नेद लोकानां प्रीति मानवः कैरीन महाता साध्वि प्राजापत्यादिकान् क्रमान् ॥ ५९ ॥
स्वियं हवेवं समस्तस्य नेर्देः स्वानितस्यैव पुराण स्यादोपहारैरायः पतिशुच्ययेवदि ६० नास्ति स्वीयां पृथ-

गयज्ञानश्चाहं नापु योयितं भर्तुं शुश्रूषयेयं देवान् लोका निशान् वलन्निहि ६१ तस्मात् साध्वि सदा भगोपतिषु
 यरां प्रति त्वया सातः स्वया काव्या यतो भर्ता परागतिः ६२ यदेवेभ्यो यंच पित्रा गतेभ्यः कुर्यात्कृत्वा भ्यर्चने
 सत्क्रियातः तस्याप्यहं कैवलानन्य चित्वा तमीभुङ्क्ते भर्तुं शुश्रूषयेय ६३ पुञ्च उवाच तस्या सह च नं शु-
 त्वा प्रति पूज्य तथा दयात् प्रत्युवाचात्रिपत्नीतामन सह्या मिदं वचः ६४ धन्यास्म्यनु एहीतास्मिदेव प्रचाप्यव-
 लोकिता यन्मे प्र कृति कल्पाणि अश्वां वदंशं मे पुतः ६५ जानास्ये तन्न नारीणां काचित् पतिं समामतिः तव्यो
 नि रचोपकाराय इह लोकै परचच ६६ पतिं प्रसादादि ह च प्रेत्य देव यशस्तिनि नारी सुख सदा ज्ञोति नाव्यो
 भावो हि देवता ६७ सात्वे ब्रहि सदा भागे प्राप्ता या मम सन्निरे आख्या या यन्मया काव्ये तं थाप्ये रापिवा
 सुभे ६८ अनसूयो वाच गते देवाः सहेन्द्रेणा सासु पा गम्य दुःखिताः त्व हा कथा यास्त सत्कर्म दिननक्तं
 निरूपणाः ६९ याचंते हन्तिं प्रागंस्यां यथा वरवि खड्गितां अहं तदयं सायाता षण्णुं चे तद् वी मम ॥ ७० ॥
 दिना भावात् समस्तानाम भावो यमा कर्माणां तद भावात् सुगः पुष्टिं नोपयान्ति तपस्विनि ७१ अहं इहैव स-
 मुच्छे रादुच्छेदः सर्व्वे कर्माणां तदुच्छेदादनाहं यानगदुच्छेदं मेव्यति ७२ तत्त्व निच्छ सि चेदेतत्त नगदु-
 द्धं सुमापदः प्रसीद साध्वि लोकानो पूर्व्वं वद्म नं तं पविः ७३ चास्मत्पुवाच मायव्येन महात्मना प्राप्नो भर्ता
 ममेश्वरः स्वर्ग्योदये विनाशो त्वं प्राप्स्य सीत्यति मन्युता ७४ यानसूयो वाच दृष्टि वारो दते भस्ते तत्त्व ह च नाहं
 करोमि पूर्व्वं वद्म हं भर्ता रज्जु नवं तव ७५ अथाहि सर्व्वेद्या रवीरां साहात्यं दर बर्हिनि पतिं व्रता नामभा-
 स्यमिति सम्मानयामि ते ७६ पुञ्च उवाच तथेत्युक्ते तथा स्वर्ग्यं भावुदाव तपस्विनी अनसूया व्यं सुदाम्य
 दशरावे तदानीनि ७७ ततो विवस्त्वान् भगवान् कुलं पद्मारुणा कृतिः शील गवान सुस्य भारु रोहो रुमयइल
 ७८ समनन्तर मेवा स्या भर्ता प्राणो व्यं पुन्यत पपातच सही पृष्टे पतन्तं वग्नेहसा ७९ अनसूयो वाच ॥
 न विद्याद स्त्वया भद्रे कक्षव्यः पश्य मे बले पति शुश्रूषया दापे तपसः किञ्चिं रंगते ८० यथा भर्तुं समेनान्यम
 पश्यं पुरुष कचित् ॥ रूपतः प्रील तो वृद्धा वाक्मना धुर्व्यो दि भूयगोः ८१ तेन मत्तेन विप्रोऽयेव्याधिमुक्ताः

पुनर्पुनः प्राप्नोतु जीवितं भाष्यो सहायः ८२ यथा भर्तुं समेनान्य महं पश्यामि दिवं तेन सत्येन ।
 विशोऽयं पुनर्जीवित्व नामयः ८३ कर्मणा मनसा वाचा भर्तुराराधनं प्रति यथा ममो रामो नित्यं तथायमी-
 वतो द्विजः ८४ पुत्र उवाच नतो विप्रः समुन्नस्थो व्याधिमुक्तः पुनर्पुनः स्वभाभिर्भो सयनेवेशमहन्तरकश्चा-
 न्नरः ८५ ततोऽपतत् पुष्प दृष्टिर्देव वाद्यादि निस्त्वनः लेभिरे च सुदं देवा अन्नसूया मया कुर्वन् ८६ देवा ऊचुः ॥
 दरे हरणी ख्वकल्पयाशिो देवकाय्ये सहत कृतं त्वया यस्मात्ततो देवा वरदास्ते तपस्विनि ८७ अन्नसूयो वाच ॥
 यदि देवाः प्रसन्नासे पिता मह पुरोगमाः वरदा वरयोग्या च यद्यहं भवतां मता ८८ तच्छान्तु मम पुत्रत्वे ब्रह्म
 विष्णु महेश्वराः योगाञ्च प्राप्नुयो भर्तुं सहिता क्लेश मुक्तये ८९ एवमस्त्विति तो देवा ब्रह्म विष्णु शिवास्त्यः
 प्रोक्ता नमुयेथा न्याय सनुमान्य तपस्विनो ९० इति श्री मार्कण्डेय पुराणे पिता पुत्र संबारे अन्नसूया वर प्राप्तिः
 १६ पुत्र उवाच ततः काले बहु तिथे द्वितीयो ब्राह्मणः सुतः स्व भाष्यो भगवान् विप्लवसूया म पश्यत ॥ १॥
 अतु स्त्रातो सुचा त्वर्द्धी लोभनी यो जमा कति सकामो मनसा भेजे समुनिस्ता प्रनिन्दितो २ तस्याभिध्याय
 तल्लान् लु विकारो योऽन्व जायत तमेवो वाह पवन स्तिर प्रचोर्द्धे च्च देवावान् ३ ब्रह्म रूप ज्च शुक्ता भेषत मानो
 समन्ततः सो महर्षे रजोपेतं दिशस्ते नष्ट इदं ४ समसो मानसो यजे तस्या सवेः प्रजापतेः पुत्रः समस्त
 सत्वा नामांशुधार सवच ५ तुष्टेन विष्णुना जज्ञे दत्तात्रेयो महात्मना स्वशरीरात् समुत्पाद्य सत्वोदितो द्विजो-
 ज्ञसः ६ दत्तात्रेय इति ख्यातः सोऽनुसूया स्तनपयो विष्णुरेवावतीर्णोऽसौ द्वितीयोऽत्रैः सुतोऽभवत् ॥ ७ ॥
 सत्तादात् प्रच्युतो मातरु दरात् कृपितो यतः हे हये नृसुपा हन्त मपराध्यक्ष सुदतं ८ दृष्ट्वा त्रीकुपितः सद्यो दग्ध
 सः सहे हयं गर्भं दास महायासु दुःखा मयं समन्वितः ९ दुर्वासास्त मसो दित्तो रुद्रो गः समजायत इति
 पुत्र उवाच तस्या जज्ञे इक्ष्वाकु वेषावे १० सोमो ब्रह्मा भव द्विष्टा दुर्वात्रेयो व्यजायत दुर्वासाः शङ्करो न जे वरदाना
 द्विदौ कसो ११ शोमः स्वराजित मिः प्रतिलेदी रुदौ यधि मानं वल आष्याग्रयन् सदा स्वर्गे वर्तेते स प्रजापतिः १२
 दत्तात्रेयः प्रजाः पाति सुरैर्देव्य निवर्हं रान् शिशा नृग्रह कक्षाति जेयश्चांशः संवेद्यावः १३ निर्देहत्य वमसां सुरां वम

भगवान् नः शिष्टं सत्त्वाश्रित्य दधुर्दृष्ट्वा नो वास्मि रुद्रतः १४ सोमत्वं भगवान्निविः पुनश्चक्रे अवापतिः दत्तात्रेयोऽपि
 विद्ययान् योगस्थो दधुर्दृष्ट्वा शिष्टः १५ दुर्ध्वस्थाः पितरं हित्वा सातारं चोत्तमं व्रतं ॥ उत्तमा स्वयं समाश्रित्य परिव्रजाम
 मेहिनी १६ सुनिपुणं हतो योगी दत्तात्रेयोऽप्यसन्निहोः ॥ अभीष्टयमानः सरसि निमग्नश्च चिरं प्रभुः १७ तथा
 पिते महात्मानमतीव प्रियं दर्शनं ॥ न त्यजुर्न कुमारास्ते सस्तीरमाश्रिताः १८ हिव्ये वर्कशते पूरितयसो तेन त्व
 जन्तितं तत्त्वीत्याससस्तीरं सर्वे सुनि कुमारकाः १९ ततो हित्वा स्वरं धरं चारुपीनानितमिर्चनीं नागीमादालय
 कल्पमयीं सुततारजलान्मुनिः २० स्त्रीमन्त्रिक्याश्च द्योते परित्यज्यन्ति मामिति सुनि पुत्रास्ततोऽस्मिन्स्था
 स्यामीति दिचिचिन्त्यन् २१ तथापितं सुनि सुतानत्यजन्ति यदा सुनिं ततः सह तयानाथ्योमस्य पानमथापिक्त २२
 सुरापात रते तेन सभाय्येतत्यदुस्ततः गीति वाद्यादिवनिता भोग संसर्गं दूयितं २३ मन्दमाना महात्माने तया सह
 दक्षिक्रियं नावापं दोषं योगीशो दारुणीसंशिवचयि २४ अन्नावसाये वेदप्रसात्तमोतमि श्वावसन्निव सुगोपिवन्
 सपत्नी कलपस्ते ये सयोगा वित् योगीश्वरश्चिन्त्यमानो योगिभिर्भुक्तिं काङ्क्षिभिः २५ इति श्री मार्कण्डेयपुरा
 नो दत्तात्रेयोत्पत्तिः १७ पुत्र उवाच कस्यचित्त्वद्यकालस्य कृत तीर्थ्यात्मनोऽर्चुनः कते वीर्ये स्विं योतेमन्त्रि
 भिः सपुरोहितैः १ पौरैश्च आत्मा भिये कार्ये समाहृतोऽब्रवीत्सिद् नान्नं रान्यं करिष्यामि मच्चिरागो नरकोत्तम २ ॥
 यदर्थे पश्यते शुल्कं तदनिव्यादयन् हथा परधानो ह्यदृशं भागं भूषणालाय वरिणगजतः ३ इत्वार्यं रक्षिभिर्भोगै
 रसितो याति दस्युतः गोपाश्च स्रुततक्रादे र्वद्भागं च कर्षीवलाः ४ इत्वा न्यद्भुजे दधुर्गदि भागे ततो धिकं ॥
 परस्या दीनामशेषाणां वरिणो गृह्णतस्ततः ५ इहा पूर्वं विनाशाय तद्राज श्वेभ्यो धर्मिणाः गच्छन्त्येः पाल्यते लोक
 स्त हन्येतर संश्रितः ६ गृह्णतो बलि यद्भागं दयते नैर्को भुवं निरूपित स्मिं राजः पूर्वेण स्वर्गावेतनं ७ अस्मिंश्चैव
 तद्विचोर्ध्वं देनो दयते भवेत् तस्माद्यदित परस्त्वा प्राप्नो योगित्व मीयते ८ भुवः पालन सामर्थ्यं युक्तमकोमदी पति
 प्रथि व्यां शस्त्रं दहः मान्य स्त्वहमेव हि संयुतः ततो भविष्येतात्मानं कर्मिष्ये पाप भागिनं ९ पुत्र उवाच तस्य त-
 त्त्विरच येनात्मानं सध्ये स्थितोऽब्रवीत् गोपीनाम महाबुद्धिं सुनि अहो वयोऽतिगः १० यद्येवं कर्तुं कामसत्वं राज्यं

सम्यक् प्रशामितुं ततः शृणुष्व मे वाक्यं कुरुष्व च त्वपात्मज ११ इत्तात्रेयं महाभागं महा द्वोगी कृताश्रये तस्मात्
 राधय भूपाल पातिथी सुवनत्रये १२ योग युक्तं महाभागं सर्वत्र समदर्शिनं विद्योगोऽंशं जगद्वा तुल्य तौ गौं मदीतले
 १३ यस्मात्प्राप्य सहस्रासः प्राप्तवान् पदमात्मनः हतं दुरात्मभिर्दत्तं ज्ञेयानच दितेः सुतान् १४ अर्जुन उवाच ॥
 कथमा राधितो देवैर्हं त्रात्रेयः प्रतापवान् कथञ्चाप हतं दैत्यैर्मिद्वत्त्वं प्राप वासवः १५ गगं उवाच देवानोदा-
 नवानञ्च शुद्धमासीत् सुदारुणं दैत्या नामीश्वरो जस्मौ देवानाञ्च शची पतिः १६ तेषाञ्च युद्धमात्मनान्निव्यः
 संवत्सरो गतः तेतो देवाः पराभूतः दैत्या विजयिनोऽभवन् १७ विप्रचिह्निसुखे देवानो देवैस्ते पराजिताः पला-
 यन हतौत्साह्या निरुत्साहा द्वियज्ञये १८ ब्रह्मस्यति सुपागम्य दैत्यैर्मन्यवधेष्मवः अमन्त्रयन्त सहिता वान्ति-
 स्त्वित्येस्तथार्थिभिः १९ ब्रह्मस्यति रुवाच इत्तात्रेयं महात्मानमवेः पुत्र तपो धनं विद्वता चरणं भक्त्या सन्नेभ्य
 यितुमर्हस्य २० सर्वो दैत्य विनाशाय दारोहास्य ते वरं ततो ह निदध्यथ सुरा सहिता दैत्य दानवान् २१ गगं उवाच
 इत्युक्तास्ते तवा जगदुर्देत्तात्रेयाश्चमं सुराः ब्रह्म शुद्धं महात्मानं तं ते लक्ष्म्या समन्वितं २२ उद्गीयमानं गन्धर्वैः सुरा
 यानरतं मुनिं ते तस्य गत्वा प्रशान्तिं सवदन् साध्य साधनं २३ चक्रुः स्रवं चोपजग्मुर्मस्य भोज्यस्वगादिकं निवृत्त-
 मनु तिष्ठन्ति यान्ति स्थित्वोक्तसः २४ अत्राधयामासुखः स्थितास्तिष्ठन्त मासने सत्राह प्रशान्तिं देवान् दत्तात्रेयः
 किमिच्छते भक्तौ भव द्वियं नेयं शुश्रूषा क्रियते मम २५ देवा ऊचुः दानं देवैर्दुनि शार्दूल मस्मादिभ्यं भुवादिभ्यः ॥
 हतं त्रैलोक्यमाक्रम्यं कुरु भागाश्च कल्मषाः २६ तद्वधे कुरु ब्रह्मत्वं परि जगारायतेऽनघ त्वत्प्रसादद भीष्मा
 मः पुनः प्राप्तं विविष्टपं २७ इत्तात्रेय उवाच मद्या भक्तौऽहं सुखिहो न चिदाहं जितेन्द्रियः कथमिच्छयामतोऽ
 पि देवाः शत्रु पराभवं २८ देवा ऊचुः अनघ त्वं जगन्नाथ न लै परस्तव दिते विद्या सालन शुद्धाच्च त्रिविद्या-
 ज्ञानदीपिते २९ इत्तात्रेय उवाच सत्यं मे तत्तु मुग विद्या ममास्ति सप्त दर्शिनः अस्यास्तु यो धितः सद्गतादहं दु-
 च्छिष्टं तोगतः ३० स्त्री सम्भोगो हि दोषाय सातत्यं नोपमेवितः सव युक्तास्ति तो देवाः पुनर्ज्वं च न म्भुवन ॥ ३१ ॥
 देवा ऊचुः अनघेयं द्विज श्रेष्ठ जगन्माता न दुष्यते यथां शुभाला मर्थ्यस्य हिल च्छास्ति सद्गिनी ३२ गगं उवाच ॥

एव मुक्तस्त्वत्तदेवैतन्नात्रेयोऽब्रवीदिदं प्रहस्य त्रिदशान् सर्वान् यथैतद्भवतां मतं ३३ तराहयासुरान् सर्वान् ॥
 गुदाय सुस्तुताः इहा नयत मह हृष्टि गोचरं सा विलम्बत ३४ महृष्टि पात हृतं शुक्रं प्रक्षीणं बल तेजसः येन ना
 शस्यो यास्ते त्रयास्ति मम दर्शनात् ३५ गर्ग उवाच तस्य सदृशं न शुक्लादेर्देहेत्या महाबलाः आहवाय समाहू
 ता जग्मुर्देवं मरुता वरुणा ३६ ते हन्त्य सानां देतये देवाः शीघ्रं भयानुराः दत्तात्रेया प्रसन्नस्तुः समेताः प्रास्ता-
 र्थिनः ३७ तं सैव विदियुर्देत्याः कालयन्तो दिवौकसः ददृशुश्च महात्मानं दत्तात्रेयं म्हाबलं ३८ दास पाशवस्त्रि
 तामिष्टाम शेष जगतो भूभो भार्याञ्चास्य सुचार्वर्द्धी लस्मी भित्तु निभाननां ३९ नीलोत्पलाभनयनो पीनश्रो
 त्रा पयोधरो गदस्त्रीं मधुरां भायां सर्व्वे योधि द्रुगो येतो ४० तेनो दृष्ट्वा यतो देत्याः साभिलाषा मनो भवं नशो
 कुरु चत धर्म्यस्मिन् सा बोद्धमातुराः ४१ त्यक्त्वा देवान् स्तियं तान्तु हर्तुं कामाह तौ जसः तेन पापेन सुहृन्तः ४२
 संसक्तास्ते ततोऽबुवन ४३ स्त्री रत्न मेतत्त्रैलोक्ये सारे नो यदिवै भवेत् कृत कृत्या सतः सर्व्व इति नो भावितं
 मनः ४४ तस्मात् सर्व्वे स सुत सिष्य शिवि कार्यां सुरादेनाः अशिष्य स्वमधिष्ठानं नयाम इति निश्चितः ४५
 गर्ग उवाच सातु रागास्त तस्ते तु प्रोक्ता श्वेत्यं परस्परं तस्य तो योयि तं सार्ध्वोऽसुखं सिष्यस्स राहिताः ॥ ४५ ॥
 शिवि कार्यां ममांगेऽप्य सहिता देत्य दानवाः शिरस्तु शिवि को कृत्वा स्वस्थाना भिमुखं ययुः ४६ दत्तात्रेयस्त
 तो देवान् विहस्येदमथाब्रवीत् दिष्ट्या नवर्हं यं देत्या नामेवा लस्मीः शिरो गता सप्तस्थानान्यति काक्षा नवमन्य
 मुपेध्यति देवा ऊचुः कथं यस्व मगन्नाथं केषु स्थानेषु वा स्थिता पुरुषस्य फले किं वा प्रयच्छत्य थन श्रयति ४८
 दत्तात्रेय उवाच दूराणां देस्मि ता लस्मी निर्लयं से प्रयच्छति सक् प्रीश्व संस्थिता वस्तं तथा नाना विधं वसु ॥
 ४९ कलत्रञ्च गुह्य संस्था कोइत्या पत्य दायिनी मनोरथान् पूरयति पुरुषाणां हृदि स्थिता ५० लस्मी लो-
 स्मी वतोऽग्रेष्ठा कराः स्था कराः भूयगां अभीष्ट वन्तु दीरश्च तथा श्रेयं प्रवामिभिः ५१ सदृशतु वाक्यलावराय
 माज्ञा भवि तथो तथा सुख संस्था कवित्वं च्छय च्छत्युदधि सम्भवा ५२ शिरो गता सन्त्यजति ततोऽन्ययाति
 चाश्रयं सेयं शिरो गता चैतान् परित्यज्यति साम्प्रतं ५३ प्रपृष्ट्या त्वामिहा वध्यन्तो तस्मां देते सुरास्यः नभे ॥

तव्ये शुश्रूषं चेतं मया निस्तेजसः कालाः परदारा वसर्षाच्च दग्ध पुराणा हेतोः जसः ५४ गर्ग उवाच ततस्तो विविचिंस्त्वेवं व्य-
मानाः सुरारण्यः मुद्दिं लसत्या समा काला विनेशुरेतिनः श्रुते ५५ तस्मी प्रचो त्पत्य से प्राप्ता रत्नावेयं स्या सुनिं ॥
स्त्वय माना सुरैः सर्वे दैत्य नाशान्मु दान्वितेः ५६ प्रणिपत्य ततो देवा रत्नावेयं मनीषिणो नाक प्रष्टु मनु प्राप्ता य-
था पूर्व्वं सतु ज्वराः ५७ तथा त्व मपि राजेन्द्र य दीच्छ सि यये प्सितं प्राप्ते से प्रवर्य्यं मतुले वर्यो भाराधय स्वते ५८
इति मार्कण्डेय पुराणो गर्ग उवाच १८ पुत्र उवाच इत्येव चने श्रुत्वा कान्ते दीव्यो नोः श्वरः रत्नावेया अमरा-
त्वा तं भक्त्या सम पूजयन् १ पाद्य सेवाहनाद्येन मध्या द्या इरणो न च स्वक चन्दनारि गन्धाम्बु फलाद्या नयेन च
२ तथा न्न साधनेन स्व उच्छिष्टा पोहनेन च परितुष्टो सुनिर्भये तसु वाच तथैव सः ३ यथैवोक्ताः पुरा देवा मस्य भो-
गारि कुत्सनं स्त्री चये मम पार्श्वे स्थित्ये तज्ज्ञेभाच्च कृत्स्निते ४ सैवाहं नमामेव सुपरो हुं त्वमहं सि अशक्त सुप-
कारण शक्त माराधय स्वभोः ५ तद उवाच किं मां मोहयसे स्व त्वा सायं सतु पाश्रितः अतश्च स्त्वे तथैव ये देवी सर्वं भवा
वीर्यां तुं तस्तदा ६ अर्जुन उवाच त्वं मां मोहयसे स्व त्वा सायं सतु पाश्रितः अतश्च स्त्वे तथैव ये देवी सर्वं भवा
रणिः ७ इत्युक्तः प्रीतिमान् देवस्ततस्ते प्रत्युवाच ह कात्रे वीर्य्ये स्या भागं वशी कृत मही तले ८ वरं हरणीष्वश्रुं
मेयत् त्व यमं संतु दीप्तिं तेन तुष्टिः पराजाता त्वय्य च मम पाश्रित ९ येच मां पूजयिष्यन्ति गन्ध मात्यादि भित्ति-
राः मांसमद्योप हरिश्च भिक्षन्ति श्वान्य संपुतेः १० तस्मी समेते गतिश्च ब्राह्मणानां च धनैः वशिसेनोऽसौ
वीराणां वेषां शंखादि भित्तया ११ तेवा स्तं परं तुष्टिं पुत्रार धनारिक्कं प्ररस्यास्य वयात ज्वह निख्यास्य व म-
न्यतो १२ सत्वे वरय भद्रं ते वरं यत्नन सेप्सितं प्रसार सुमुख स्तं हं गुह्य नाम प्रकीर्तनात् १३ कान्ते वीर्य्ये उवाच
यदि देव प्रसन्न स्त्वे ते त्वय च्छिं सुक्तमो मया प्रनाः पालयः १४ नचा धर्मे मवापुया १५ परानु सरणो ज्ञानम प्र-
ति हन्तु तारणो सहस्व मा हु सिच्छ तमि वाङ्मनो लयुता पुरा १५ असङ्गरा तयः सन्तु प्रोला काशान्बु धृतिषु ॥
पालालेषु च सर्वेषु वध श्चाप्य धिकावरात् १६ तपो न्मार्गं प्रवृत्तस्य चास्तु सन्मार्गं देशकः सन्तु मे गतिश यः क्षा-
ध्या विन्न राने तथा संये १७ अतश्च इव्य तारणं ममा तुस्मरो न च त्वयि भक्ति र्मं मे वा स्तु नित्य मव्य भिचारिणी १८

दत्तात्रेय उवाच यत्र ते कीर्तनाः सर्वे तान् वगान् समवप्सिषि मत्प्रसादाच्च भविता यश्च चर्तौ त्व मीश्वरः १८ ॥
 जड उवाच प्रीणा पत्य तत्तल्लक्ष्मी दत्तात्रेयाय सोऽर्चुनः अनाय्यं प्रकृतीः सम्यगभिधे कस्य दृष्टतः २० आश्रयो
 या मासतदास्थितौ राज्ये सदैव हयः दत्तात्रेयात् परा बुद्धिमवाध्याति वलान्वितः २१ अष्टाप्रभृतियः शस्त्रं मास्ते
 ऽन्वो ग्रहीष्यति दंतव्यः सतयादस्युः परहिं सारतोऽपि वा २२ इत्याज्ञेन तज्जाष्ट्रे कश्चिदायुधं हनुः नरः तस्मै
 पुरुषव्याघ्रं वधूवोरुपराक्रमे २३ सस्यवशमपालोऽभूत् पशुपालः सस्यवच सेवपालः सस्यवासी हि नातीनाच्च
 रक्षिता २४ तपस्विनां पालयिता सार्धे पालस्तु सोऽभवत् रस्यु व्यालानि शस्त्रादि भयेष्वेवोति सज्जतो २५
 अन्यामुच्चैव मयना नामापस्तु परवीरहा सगव संस्तुतः सद्यः समुद्धर्तौ भगवद्गो २६ अनाष्ट इव्यताची सीतस्मि-
 न् शासति पार्थिवे तेनेष्टं बहु भिर्यज्ञैः समाप्रवर दक्षिणोः २७ तेनैव च न पस्तमं संग्रामेषु भिचेष्टितं तस्यार्द्धिं मति
 मानच्च हृष्टा प्राहादि-रासुनिः २८ तद्वनं कान्ते वीर्य्यं स्य गतिं यास्यन्ति पार्थिवाः यज्ञे दोनेस्तपो भिर्व्यो संग्रामे वा-
 ति चेष्टितैः २९ दत्तात्रेयादिने यस्मिन् स प्रापद्भिर्नरेश्वरः तस्मिंस्तस्मिन् दिने यागं समावेयस्य सोऽकरोत् ॥ ३० ॥
 तत्रैव प्रजाः सर्व्वोत्तस्मिन् हनि भूयतेः तस्यार्द्धिं परलो हृष्टा यागज्वकुः समाधिना ३१ इत्येतत्तस्य महात्म्ये रत्नो-
 ज्ञेयस्य धीमतः विद्योतोश्च राचागुरोरनन्तस्य महात्मनः ३२ प्रादुर्भावाः पुराणेषु कथ्यन्ते शास्त्रे धन्विनः ॥ अन-
 त्तस्या प्रसेयस्य शंखपृष्ठकं गदा भूतः ३३ एतस्य परमं रूपं यश्चित्तयति मानदः समुखी सच संसागत समुन्नयो
 ऽचिराद्भवेत् ३४ सदैव देव्या कनान्च भक्त्या हं सुलभोऽस्मिभोः इत्येदं यस्यैव वाचस्ते कथेनाश्रये ज्ञानः ॥ ३५ ॥
 अक्षरं स्य विनाशाय धर्म्मो चार्णार्थे मेव च अनादि निधनो देवः करोति स्थिति पालने ३६ तथैव नमचाख्यात-
 मलकं कथयामि ते तथाच योगः कथितो दत्तात्रेया तस्यैव पितृ भक्तस्य राजर्षेरलकैस्य महात्मनः ॥ ३७ ॥
 इति श्री मार्कण्डेय पुराणे दत्तात्रेयीयं समाप्तं १६ जड उवाच प्रमव भव महावीर्य्योऽशत्रुनिन्नाम पार्थिवः ॥
 तुतो यस्य यज्ञे युसो मावा स्या पुरन्दरः १ तस्यात्मनो महावीर्य्यो बभूवारी विदारगाः बुद्धि विक्रम लावण्ये
 पुरुषा ज्ञाशिवभिः समः २ सप्तमानव यो बुद्धि सत्त्व विक्रमं चेष्टितैः तृपपुत्रो हृष सुने नित्य मास्ते समाहृतः ३

कदाचिच्छास्त्रसम्भारविदेककृतनिश्चयः कदाचित्काव्यसेलापगीतनाटकसम्भवेः ५ तथैवासाविनो
 देशचशास्त्रास्त्रविनयेयुचयाग्योनि युद्धनागाश्वस्यत्नाभ्यासतत्परः ५ रेमेनेन्द्रपुञ्जः ५ मोनेन्द्रतनयः ५
 सह यथैव हि दिवा तदद्वावावपि मुदायुतः ६ तेषालुकीदतां तत्र द्विज रूपविशेषा सुताः समान वयसः प्री-
 त्याल्लु माथान्यनेकशः ७ कस्य चित्त्वथ कालस्य नागलोकान्मही तले कुसमा वाग तो नागो पुत्रावश्वत्स-
 स्यतु ८ ब्रह्मरूप प्रतिच्छन्नौ तरुणौ प्रिय दर्शनौ तौतिर्नृप सुतेः सार्द्धं तथैवान्ये हि जन्मभिः ९ विनो १
 देव्वि विधेस्तत्र तस्यतुः प्रीति संयुतौ सत्त्वं च ते नृप सुतास्ते च ब्रह्मविशेषा सुताः १० नागराजात्मजौ नोच स्वा-
 न संवाहनादिकं वस्त्रगन्धानु संयुक्तां चक्रुर्भागा युजि क्रियां ११ अहृत्य हृत्य नृपप्राप्ते तौ च नाम कुमारकौ ॥
 आजगम तु मुदा युक्तौ प्रीत्या स्तुतां मेही पतेः १२ सच ताभ्यां नृप सुतः परनिष्ठाया मापन्नवान् विनो हि विविधै
 हास्य सेलापादि भिरेव च १३ विनाताभ्यां न बुभुजे न स स्त्रौ न पपौ मधु न रासनजग्रह शास्त्रा गथात्मयुगा
 द्वये १४ स्नातले च तौ रात्रिं विना तेन महात्मना निश्वास परमौ नीत्वा जमतु स्तं दिने दिने १५ मर्त्यलोकं प्रया प्री-
 तिर्भवतौः केन पुत्रकौ सहेति पप्रच्छ पिता तादृ भौ नाग दारकौ १६ दृष्टयो रत्र पातालं बहु नि दिवसानि मे ॥
 दिदारजन्या मेवौ भौ यस्यामि प्रिय दर्शनौ १७ ननु उवाच इति पित्रा स्वयं पृष्टौ प्रणि पत्य कृताञ्जली प्रदू
 चतुर्मेहा भागा दुरगा धिपतेः सुतौ १८ पुत्रा वृचतुः पुत्रः शुचु जितस्तात नाम्ना स्थ्यात ऋतुञ्जः रूपवना
 जेवो पेतः शूरो मानी प्रियस्वदः १९ अना पृष्ट कथो वारमौ विद्वान् मेवौ गुराकारः सान्यमानयिता भीमान्
 द्वीमान् विनय भूयगाः २० तस्यो पचार सं प्रीति सम्भोगा पहतं मनः नागलोकं सुवो लोकं नरतिं दिन्दते पित-
 २१ तद्दि योगेन नस्तात न पातालं च प्रीतलं परितापय नत्सङ्ग दाह्नादाय रवि विंदा २२ पिवो वाच ॥
 पुत्रः पुरायव तो धन्यः स यस्यैवं भव द्विधैः परो सस्यापि गुरीभिः क्रियते गुरा कीर्तनं २३ सन्ति शास्त्र विदो
 ऽशीलाः सन्ति सूरवोः सुशीलिनः शास्त्र शील समं मन्ये पुत्रो धन्यतरं तुतं २४ यस्य मित्र गुरान् मित्राण्य
 सिवाश्च पराक्रमे कथयन्ति सदा सत्सु पुत्र बो स्तेन वे पिता २५ तस्यो पकारिणाः कश्चिद्भव इय मभिवाञ्छिते

किञ्चिद्विध्यादितेवत्सोपरितोषाय चेतसः २६ सधन्यो नीवितं तस्य तस्य जन्म सुजन्मतः यस्याधिंनो न विमु-
 स्वा मिवा यो न च दुर्बलः २७ महर्षेयस्तु वरुणोदिरत्नं वाहनमासने यच्चान्यत्वीतये तस्य तेदयमविशङ्कः २८
 धिक् तस्य जीवितं पुंसो मिषाया सुपकारिणा प्रतिरूपमकुर्वन् यो नीवामीत्यवगच्छति २९ उपकारं सु-
 दृष्ट्वैग्योऽपकारश्च शङ्कषु वमेषो वयंति प्राज्ञस्तस्येच्छन्ति सदोवृत्तिं ३० पुत्राश्चतुः किञ्चस्य कृतकल्पस्य
 कर्तुं शक्नोत केनचित् यस्य सर्वार्थिनो गोद्वे सर्वे कामैः सदाचिन्ताः ३१ यानिरत्नानितेनैवे पातालेतानि न कुल-
 वाहनासनयानानि धूम्रगान्यन्तरासाच ३२ विज्ञाने तत्रयच्चास्ति तस्य जनविद्यते प्राज्ञानामप्यसौ तात सर्व-
 मन्देह हृत्तमः ३३ एकं तस्यास्ति कलेव्यमसाध्यं तच्च नो मते हिरण्यगर्भं गोविंद शर्व्वोदोरी प्रवराहते ॥ ३४ ॥
 पितो वाच तथापि योतु मिच्छामि तस्य यत्कार्यं सुजने असाध्यमथवा साध्यं किं वा साध्यं विपश्चिन्तो ॥ ३५ ॥
 देवत्वममरे शत्नं तत्सूत्य त्वञ्च मानवाः प्रयान्ति वाञ्छितं वान्यदृढं ये व्यवसायिनः ३६ नाविज्ञानं न चाराम्येना
 प्राप्यं दिवि चेहवा उद्यतानां मनुष्याणां यतचित्तेन्द्रियात्मनां ३७ योजनानां सहस्रामिणं जनतयातिपिपीलिकः
 अगच्छन् वेनेतेयोऽपि पारमेकं न गच्छति ३८ को भूतले कचधौवं स्थानं यत्प्राप्तवान् भुवः ज्ञानं पारवृत्तेः
 पुत्रः सन् भूमिगोचरः ३९ तत्कथ्यतो महाभाग कार्यवात्नेन पुत्रको सधुपाल सुतः सार्धेयं नादृशं भवे
 ततो ४० पुत्रश्चतुः तानाख्यातं भिंद तात शूर्वं वृत्तं महात्मना को मारके यथा तस्य वृत्तं सहस्रं शालिनः ४१
 तन्तु शत्रु जितं तात शूर्वं कश्चिद्विजोन्नमः गालवोऽभ्यागमहीमान् एहीत्वा तुरगोन्नमं ४२ प्रत्युवाच च राजानं
 समुत्पेत्याश्रमं मम कोऽपि देव्याधमो राजन् विध्वंसयति पापकृत् ४३ तत्तद्वपे समास्थाय सिंहे भवनं चाग्निं
 अन्ये वाञ्छन्त्यात्मनामहर्निशमकास्मात् ४४ समाधिध्यानं युक्तस्य मौनव्रतरतस्य च तथा करोति विघ्नानि
 यथा चले निमेषमनः ४५ दग्धं कोपाग्निनामघ्नः समर्थस्त्वं वयं नुदुःस्वाजितस्य तपसो व्ययमिच्छामि पार्थि-
 व ४६ एकदा तु मया राजन्वतिनिर्व्विण्णं चेत्तस्मात् तत्के शितेन निशवा सो निरीक्ष्या सुरसुन्निहतः ४७ ततोऽन्व
 रतलात् सद्यः पतितोऽयं तुरङ्गमः वाक्चाशरीरिणी प्राह न नाथ पृणुष्वतो ४८ अथात्तः सकले भूमेर्वलये

तुरगोत्तमः समर्थः कालुर्मेर्करा तवाये प्रतिपादितः ४६ पातालान्तरतोयेयुन चास्य विहता गतिः समस्त-
दिस्तु वज्रतो न भङ्गः पर्व्वतेषां ५० यतो भूवलतये सर्व्वम प्राप्नोऽये चरिष्यति अतः कुबल्यो नाघाख्या तिलो
प्रयास्यति ५१ क्षिप्रयत्य हर्षिर्निशं यापो यश्च त्वां हानवाधमः तमप्येने समारुह्य द्विज श्रेष्ठ ह निष्यति ॥ ५२ ॥
शत्रु जिन्नाम भूपालस्तस्य पुञ्जं वहत ध्वजः प्राप्ये तद श्व रत्नं ज्व स्व्याति मेतेन यास्यति ५३ सोऽहं त्वो समस्तु प्राप्त
स्तपसो विधकारिणो ते निवारय भूपाल भाग भाङ्गः दपतिर्येतः ५४ तदेतद श्व रत्नं ते मया भूप निवेदितं पुञ्जं
मा ज्ञापय तथा यथा धर्मो न लुप्यते ५५ सतस्य वचनाद्वा जातं वै पुञ्जं मृतं ध्वजं तम श्व रत्नं मा रोप्य कृतं कौतु-
कं मङ्गलं ५६ अत्रैव यत धर्मात्मा गालवेन समं तदा स्वमाश्रमयदं सोऽपि तमाश्रय्यो मुनिः ॥ ५७ ॥
इति श्री मार्कण्डेय पुराणे कुबलया श्रुतयोः कथा १ पुञ्जोद्धारतः स्वरात्तु श्रुतं तदेति श्रुतं भूपाल नन्दनः सर्व्वं विप्रोप
त्कथ्यतो पुञ्जी विचित्रा युवयोः कथा १ पुञ्जोद्धारतः स्वरात्तु श्रुतं तदेति श्रुतं भूपाल नन्दनः सर्व्वं विप्रोप
शमनञ्च कार व्रज वादिनो २ वीरं कुबलया श्व रत्नं वस्तन्तं गालवाधमं महाबलं पोप हतो नाजानादानवाधमः
३ ततस्ते गालवे विप्रं संख्योपासन तत्परं श्रीकरं रूपं सास्याद्य प्रशयं पितु मारामत ४ मुनिशिखेरयो कुरे ५
श्रीध मातु ह्यतं हरये अन्वधाव हराहं तं दृप पुत्रः शमसनी ५ आज्ञानान च वारो न चन्द्राहोकार वचसा आह्वय
वस्तवस्त्वा पञ्चारु चित्रोप श्रीभितं ६ नाराचाभिहतः श्रीध मात्म जारा परोक्षगः गिरिपादप सम्बाधो सोऽन्व
क्राम त्महादवी ७ तमन्व धाव हंगेन मुरगो सो मनीजवः चेदितो राज पुत्रेण पितु रोगेण कारिणा ८ अति ९
कथ्याथेवेगेन योजनानि स्रक्तस्व शः धरायां विस्तृते गर्ते निपपात लय क्रमः ९ तस्मिन् नर मेवा मुनोऽप्य १
श्रीवृत्पतेः सुतः निपपात महा गर्ते तिमिरौ य समाहते १० ततो ना दृश्यत युगः सतस्मिन्नाद्य स्रक्तुना प्रका-
शञ्च स पाताल मपश्य तवनापितं ११ ततोऽपश्यत्स मौ वगी प्रासाद शान संकुले पुंहरं पुर प्रख्यं पुरं प्राकार शो-
भितं १२ तत्त्व विपश्य सना पश्यत च किंचिन्नरं पुरं भ्रमतां च ततो दृष्टो तत्र यो सिद्ध गन्धिना १३ सा प्रयातेन ते-
न च ह्रीं प्रस्थिता केन कस्यदा नोदाच कंचित् प्रासाद मातु रोहच भाद्रिनी १४ सोऽप्य श्व रत्नं ते कौतु वध्वाजासे दानुः

समाखे विस्मयो न्कुलं नयनो निः शङ्को नृपतेः सुतः १५ ततोऽपश्यत् शुक्तिर्गोप्यङ्के सर्वं कान्चने निवर्ततः
 कृत्य को मेको काम युक्तो गती सिव १६ विस्पृष्टं सुखीं सुधुं पीत ओषिणि पर्याधरो विन्वा धरो ह्ये तत्त्वङ्गिनीलो
 सल विलोचनो १७ रक्त तुङ्ग नखीं श्यामां सुहों ताम्र करोत्रिको कर भोक्तुं सुदशना नील स्वस्म स्थिरालको १८
 तां दृष्ट्वा चारु स्रव्यो गी मनङ्गाङ्गलता सिव सोऽमन्यन्याधिब सुत स्तो रसा तले देवतां १९ साचं दृष्टुं ते वालो
 नील कुञ्चित शृङ्गे पीनोरु स्कोध वाङ्मन संमस्त सदने युभा २० उत स्थो च महा भागा चित्तं सोभसवाप्यसा लज्जा
 विस्मय देव्या नो सद्यस्तन्वो वशं गता २१ कोऽयं देवो नु यसो वा गंधर्वो वेशोऽपि वा विद्याधरो वासे प्रापः २२
 कृत पुराय रतिनीः २३ एवं विचिन्त्य बहुधा निश्वस्य च महीतले उप विशय ततो भेजे सा सूच्छो मर्दिरे सरा २४
 सोपि काम शरा घात मवाप्य नृपतेः सुतः तौ समाशवासया मासन भेतव्य मिति सुवत् २५ साच स्वीयात दा
 दृष्टा श्रुतेन महात्मना ताल हंत सुपादय पर्यं वीज यदा कुला २५ समाशवास्य तदा पृथतेन सेमोह कारणां २६
 किञ्चि लज्जान्विता वाला तस्याः सख्युन्यं वेदयत् २६ साचा स्मे कथया मास नृप पुत्राय विलरात् मोहस्य कार
 यो सर्वं तद्दर्शनं सखुद्रवं यथा तथा समाख्यातं तद्दत्तात्तं च भाविनी २७ सख्युवाच विश्वावसुरिति ख्यातो
 दिवि गंधर्वराट् प्रभो तस्ये यमात्मजा सुभ्रून्लोम्ना ख्याता मदात्मसा २८ वच्च केतोः सुत श्वो प्रोदानवोऽरि वि
 शारणाः पाताल केतुर्विख्यातः पातालो नर संश्रयः २९ तेनेयमुद्यान गता कत्वा सायां तमो मयीं अप
 हृत्य मया हीता वाला नीता दुरात्मना ३० आगाभिन्यां ज्योदश्या सुहस्यति किलासुरः सतु नाहंति चाव्वङ्गी
 श्वश्री वेद युती सिव ३१ अतीते च दिने वाला सात्मव्या पादोद्यतां सुरभिः प्राह नायेत्वां प्राप्य तेवानवोधमः
 ३२ मत्ये लोक मनु प्राप्ते यगं न छेत्स्य ते गुरेः सते भक्तौ महा भागे अचिरं भाविष्यति ३३ अहं च्चास्याः स-
 खी नास्मा कुण्डले लि मनस्विनी सुता विन्ध्यवतः पत्नी वीर पुष्कर मालिनः ३४ हते भर्तोरि शुभेन तीर्थो तीर्थे ३५
 मनु वता चरामि दिव्य यागत्या पगलोकार्यं सुद्यता ३५ पाताल केतुर्दृष्टात्मा वारहं वपुरस्थितः केनापि
 विद्धो वागोन सुनो नां जारा कारणात् ३६ तच्चाहं तत्त्वतोऽन्विष्य त्वं रिता स सुपागता सत्यमेव सके नापि-

तादृती दानवाधमः ३७ इयञ्च सृच्छां मागत काशो यत् शृणु घृतत त्वयि प्रीति मती बालाद्र्योना देव मा-
 नद ३८ देव पुत्रोपमे चारु वाक्यादि गुणा शालिनि भाष्यां चान्यस्य विहिता येन विद्वः सदानवः ॥ ३९ ॥
 एतस्मात् कारणा न्नो हं महान्न मिय मागता यावत्तीवच्च तत्त्वज्ञी दुःखं मेवोपभोस्यते ४० त्वय्यस्या हृदये ग-
 मि भर्ता चान्यो भविष्यति यावत्तीव मनो दुःखं सुरभ्या नान्यथा वचः ४१ अहंत्व स्याः प्रभो प्रीत्या दुःखि-
 ताव समागता यतो विशेषो नैवास्ति स्व सखी निजदेहयोः ४२ यद्येवाभि मते वीरं पतिमा प्रीति शोभना तत-
 स्त पस्त्व हं कुप्यो निव्यंती केन चेतसा ४३ त्वत्तु को वा किमर्थं वा संप्राप्नोऽव मद्भा मते देवो देत्यो नु गन्धर्व्यः ॥
 पत्न्याः किन्नरोऽपि वा ४४ नश्यत् सानुय गतिर्न चेदृज्या तु खं वपुः तत्त्व माख्या हि कथितं यथैवा चित्तं यमया ४५
 कुवलयया शव उवाच यन्मो इच्छामि धर्मज्ञे कस्त्वं किं वा समागतः तच्छृणु यवा मल प्रज्ञे कथया स्यादि तत्त्व
 ४६ राज्ञः शत्रु नितः पुत्रः पित्रा संप्रेषितः शुभे सुनिस्सरा सुदिश्य गालवा प्रस मागतः ४७ कुर्वन्तो मम
 रसाञ्च सुनीनो धर्मं चारिणां विद्मार्थं मागतः कोऽपि शौक्यं रूप मास्थितः ४८ मया सविद्वो दास्येन च-
 द्वाद्धो कार वर्चस्व अप क्रान्तीति वेगेन तम स्यनु गतो हयी ४९ पपात सहसा गते स कीडोऽश्व प्रचमामकः
 सौहम प्रवं मना स्तदः स्तम स्येकः परि भ्रमन् ५० प्रकाश मासा दितवान् दृष्टा च भवती मया पृथया च न मे कि-
 ष्वि च्च वत्या दत्त सुतरं ५१ त्वो चैवानु प्रविष्टो ह्रमिमं प्राप्सार सुतमं इत्येतत्कथितं सत्येन देवो हं न दानवः ५२
 न यन्नगो न गन्धर्व्यः किन्नरो वा शुचि स्मिते समस्ताः पूज्य पसवै देवाद्या मम कुण्डले मदुष्यीऽस्मि विंशङ्का
 तेन कर्तव्या च कर्हिचित् ५३ पुत्रा वृचतुः ततः प्रदृष्टा सा कन्या सखी बहन सुतमं सत्त्वा म्दं वी स मासा
 किञ्चिन्नो वाच भविनी ५४ सा सखी पुनरप्येनो प्रदृष्टा प्रत्युवाच ह यथा वत् कथितं तेन सुरभ्या वचना नुगे
 ५५ कुण्डलो वाच वीर सत्य मसन्दिधिं भवता विहितं वचः नान्यत्र हृदये त्वस्या दृष्टा स्थैर्यं प्रयास्यति ५६
 चन्द्र मेवाधिकां कान्तिः समुपैति रविं प्रभा धृति र्धन्यं धृति र्धर्मं सान्तिरप्ये निचोत्तम ५७ त्वयेव विद्या ऽसे
 दिग्धं स पापो दानवाधमः सुरभिः सागवो माता कथं मिध्या वदिष्यति ५८ तद्वन्ये यस्य मायां च त्वत्सन्धः ५९

समेत्येव कुरुष्व वीरयत्काव्ये विधिर्नैव समाहितं ५९ पुञ्चावृच्छः परवानहमित्याह राजपुत्रः सन्तोषितः
 साचतं चित्तया मास तुल्यं त्वत्कुले युक्तं ६० तं चापित तक्षणात्प्राप्तः प्रगृहीत समितकुशः मन्त्रालसायाः
 संघीत्या कुराडला गौरवेण च ६१ प्रज्वाल्य पावकं कृत्वा मत्त्ववित्कृत मन्त्रालो देवाहिक विधिं कान्योऽपि
 पाद्य यथागतं ६२ जगाम तपसेधीमान् स्वमाश्रमपदं तदा साचाहतां सर्वोदालो कृतार्थो स्मिदरानने ६३
 संयुक्ता मनुना हृष्टा त्वा महं रूपशालिनीं तपस्तप्येऽहमनुलं निर्वर्त्य लोकोन चेतसा ६४ तीर्थोत्सुधूलपाया
 च भवित्रीने दृशी यथा तं चाह राजपुत्रं सा प्रथया वनता तदा गन्तुकामा निजसर्वास्तेष्व विज्ञप्तव भायिणी ॥ ६५ ॥
 कुराडलो वरच पुंभिरप्य मित प्रज्जनापदेशो भव हि क्षे दानव्यः किंयुत स्त्रीभिरतो नोपदिशामि ते ६६ किंत्व
 स्यास्तनुमध्यायाः स्नेहाक्षणे न चेतसा त्वया विप्रस्मिता चास्मि स्मारया म्यरिखदन ६७ भर्तव्या रसितव्या
 च भाव्यो हि पतिना सदा धर्म्मार्थं कामसेसि हो भाव्यो भर्तुं सहायिनी ६८ यदा भाव्यो च भर्ता च परस्परव-
 शानुगो तदा धर्म्मार्थं कामानां त्रयाणा मपि संगतं ६९ कथं भाव्यो वृते धर्म्मं मयं वा पुरतः प्रभो प्राप्नो-
 ति कात्समयवा तस्यो वितयमाहितं ७० तथैव भर्तेरिखते भाव्यो धर्म्मोऽपि साधने न सप्तर्था विवर्गोऽयं दाम्प-
 त्ये मनुष्याश्रितः ७१ देवता पितृभृत्याना मतिष्ठीनो च पूजनं नपुंभिः शक्यते कर्तुं स्वते भाव्यो नृपात्मनः
 ७२ प्राप्नोऽपि चार्थो मनुजैरानीतोऽपि निजं गृहे सयमेति विना भाव्यो कुभाव्यो संशयेऽपि वा ॥ ७३ ॥
 कामस्तु तस्यैवास्ति प्रत्यक्षेणो पलक्ष्यते दम्पत्योः सह धर्म्मं वा चयी धर्म्मं मवाश्रयात् ७४ पितृन् पुत्रैस्त-
 थेवान् साधनैरतिशील्यः पूजाभिरमरोस्तद्वत् सार्धं भाव्यो नरोऽवति ७५ स्त्रियाश्चापि विनामचो-
 धर्म्मं कामार्थं सन्नतिः नैव तस्माच्चिवर्गोऽयं दाम्पत्यमधिगच्छति ७६ यत्तन्मयोक्तं युवयोगच्छामि चय-
 थेऽपि ते कर्तुं त्वमनया सार्धं धनपुत्र सुखायुधा ७७ पुञ्चावृचतुः इत्युक्ता सापरिखन्य स्वसंवीतं नमस्य-
 च जगाम दिव्यया गत्या यथाभिप्रेतमात्मनः ७८ सोऽपि प्रावृजितः पुत्रस्त्वा मां रोष्यतु हन्मे निर्गन्तुका-
 मः पातालादिज्ञानो हनु संभवेः ७९ ततस्तेः सत्समो त्कुपं द्वियते द्वियतेऽतिवैः कन्या रत्नयदानीतं द्विः पा-

तालकेतुना ८० ततः परिधर्नि स्विं शगदा शूल शरायुधं दानवानो बलं प्राप्ते सह पातालं केतुना ॥ ८१ ॥
 तिष्ठतिर्हति जल्पन्त स्तितदा दानवो समाः शर वैधैस्तथा शूलैर्वैधैर्नृप नन्दनं ८२ सच शत्रुजितः शुद्धस्तद
 स्वागयति वीर्यवान् चिच्छेदशरजालेन प्रहस्तनिदली लया ८३ दारो न पाताल तलमसि शक्त्यष्टि शाय
 कीः छिन्नेः संछन्नं मम दहत ध्वन शरोत करैः ८४ ततो स्वत्वाष्ट्र मादाय चिंसाप प्रति दानवान् तेन ते दानवाः
 सर्वे सह पातालं केतुना ८५ ज्वाला मालाति तीव्रेणा स्फुट दम्धि चयाः कृताः निर्दग्धाः कापिलं तेनः समा
 साद्येव सागराः ८६ ततः स राज पुञ्जो ऽश्वी निहत्या सुर सन्नमान् स्वीरत्विन समं तेन समा गच्छत् पितुः पुरं ॥
 ८७ प्रणि पश्य च तत्सर्वं सतु पित्रेन्य वेदयत् पाताल गमन न्दिव कुराडलायाश्च दर्शनं ८८ तदन्म दालसा
 प्राप्तिं दानवे प्रचापि सद्गरं वधञ्च ते वा मस्त्रेणा पुनरा गमने तथा ८९ इति श्रुत्वा पिता तस्य चरितं चारु चेतसा
 प्रीति मानभव चेदं परिष्व न्याह चात्मजे ९० सत्यात्रेणा त्वया पुञ्ज तारितो ऽहं महात्मना भयेभ्यो मुनय स्वाता-
 येन स हन्तं चारिणाः ९१ सत्सर्वैः ह्य्वातमानीनं मया विस्मरि ते पुनः पराक्रमवता वीर त्वया न हङ्गुलीकृतं ॥
 ९२ यदुपात्रं यशः पित्रा धनं वीर्यं मथापि वा तत्तद्वापसते यस्तु सनरो मन्थनः स्रहतः ९३ तदीर्यो दधिकं
 यस्तु पुनरन्यत् स्व शक्तिः निव्यादयति तं प्राज्ञाः प्रवदन्ति नरोत्तमं ९४ यः पित्रा सत्पुत्राति धन वीर्ये य-
 शो सिधे नूनं स नयति प्राज्ञास्त माहः पुरुषा धमं ९५ तन्मया ब्राह्मणा जारां कृत मर्मोद्य सा त्वया पत्ता-
 ल गमने यच्च यच्चा सुर विनाशनं ९६ एतदप्यधिकं वत्स तेन त्वं पुरुषोत्तमः तदन्यो ऽस्यश्च वालंत्व सह मेव
 पुराणाधिकं ९७ त्वां पुञ्ज मीदृशं प्राप्य श्लाघ्यः पुराय वतामपि न स पुञ्ज कृतो प्रीतिं मन्ये प्राप्नोति मानवः ॥
 ९८ पुत्रेणाति शयितो यः प्रज्ञा दान विज्ञानैः धिरात्म तस्य यः पित्रा लोके विज्ञायते नरः ९९ यः पुञ्जान
 स्थाति मभ्येति तस्य जन्म सुजन्मनः आत्मना ज्ञायते धन्यो मध्यः पितृ पिता सहीः १०० माह पक्षेणा मात्रा
 चरव्याति मेति नरा धमः तत् पुञ्ज धन वीर्यं स्वं विवर्द्धं स्व सुखेन च १०१ गन्धर्वे तनया चैरे मन्त्र यो वै दिव्य-
 न्यतो इति पित्रा बहु विधं धिय मुक्तः पुनः पुनः १०२ परिष्व न्य स्व मावा से समाग्नोः भवि संज्ञितः संतया ॥

भाष्ये यां साहरे भेतत्र पितुः पूर १०३ अन्येषु च तथोद्यानवनपर्वततटावुषु १०४ अथ शुभशुभयोः पादोऽप्रीः पत्यः
 च सा शुभा प्रातः प्रातस्तस्मिन् सहरैरे सुमध्यमा १०५ इति श्री भार्गवादेय पुराणे कुवलयया प्रदीये मन्त्रालभा
 परिणायने २१ पुञ्जा वृचतुः ततः काले बहु लिये गन्ने राजा पुनः सुते प्राह गच्छाञ्च वि प्रागंगाया गाल्य चर
 मेदिनी १ अश्वमेने ससा मन्त्रो प्रातः प्रातर्दिने दिने अवाधा द्विन मुरथ्या नामन्वेष्ट व्यासेदेवहि २ दुर्हन्ताः
 सन्नि शतशोदातदाः पापयो नयः तस्मै व स्याद्यथा वाया सुदीनो त्वेतया कुरु ३ मयधोक्तस्ततः विवातया
 चक्रे नृपात्मनः परिकल्प्य मही सख्यो वकन्ने चर्यो पितुः ४ अहन्त्य हन्यतु प्राप्ति इत्यन्ते त्वपनन्दनः ततश्च
 शोवे स्वि संतयारे मे सुमध्यमा ५ एकं दातु वरन् सोऽथ ददौ यमुना नटे पाताल के तोर सुने ताल के तुं काना
 अस्मे ६ मायावी दन्तवः सोऽथ सुनिस्तपे समास्थितः मन्त्राह गमश्च तं इह वैर मतु स्मरन् ७ राज पुत्र द्रवी-
 मित्वां तल्लुभ्ययदी अस्ति तवते प्रार्थना भङ्गः कार्यः सत्य प्रतिश्रव ८ यस्ये ये चेन वस्मोय कर्तव्या एव
 तेषेष्टयः चितयस्तत्र कर्तव्या नान्तरि स गतायतः ९ अतः प्रयच्छ मे वीर हिरायाणं स्व भूषणं यदेतत्कण्ट
 लगने ते रस वै मे मत्ता अस्म १० यावरत्न मे ले देवे दत्तुगो यादसो पतिं वेदि के ध्वोरुगो मे लेवेः प्रजानो पुष्टि दे-
 वुक्तेः ११ अभिष्टू यत्न रायुक्तः सजम्भो मेति अस्मिन् ते प्रगास्य ततः प्रायतु मतस्मै कण्ठ भूषणो ॥ १२ ॥
 प्राह चेने भवान् यातु निर्व्यली केन चेतया स्या स्थानिता वदेव तवा अत्र समीपतः १३ तवा देशा नमहाभा-
 गया वहा गमनं तव नते ३ वक्र शिचिदावा धां करिष्यति सायि स्थिते १४ दिष्टश्च प्रचात्वरत्न वस्मन् कुरुष्व
 त्वे मनोगतं पुञ्जा वृचतुः एव सुक्तस्तत्केन तत्प्रस ज्ञेन दीजले ररसा सोऽपि न संयेद माया विद्वित मा-
 अस्म १५ गत्वा जला प्राधातस्मा माल के तु एव तत्परं महल सायाः प्रत्येक्ष सन्ने या अन्ते तु क वान् ॥ १६ ॥
 ताल के तुरुवाच वीरः कुवलयशरीः ३ मो मत्ता अम समीपतः केनापि दुष्ट दैत्येन कुर्वन्व स्यो सपस्विना १७
 सुष्ट्य माना यथा शक्ति निध्न वक्ता द्वियो दुधि माया साश्रित्य पाथेन भिन्नः भूले न वक्षसि १८ स्त्रिय मा-
 गान तेने दे दत्ते मे काराद भूषणो प्रापित प्रदा सिन संयोगं सबने अइ ताप मेः १९ कृतार्त्त हे वा शब्दो वै जलः

सा शुवि लोचनः नीलः सोऽश्वश्च तेनेददानेन दुरात्मना २० रातन्मया नृशंसेन दृष्टं दृष्टत कारिणा ॥
 यदत्रानन्तरं कृत्यं कियती तद कालिकं २१ हृदया श्वस्मिन् ज्वेत हृत् ह्य तो करण्ट भूयसो नास्माकं हि सुब-
 रीन कृत्य सस्ति त पस्विनो २२ पुत्रा वृचतुः इत्युक्तो त्वन्य तद्भूमी सजगाम यथा गतं निप पात जनः सो
 ऽथ शोकातो सूर्च्छं यातुरः २३ तत्सरागतं चेतनो प्राप्य सर्व्वोत्ता नृप योधितः राज पत्न्यश्च राजा च वि-
 लेपुर तिदुःखिताः २४ मवालसा तु तदृष्ट्या तदीयं करार भूयसो तत्प्राजा शुप्रियान् प्रागान् शुत्वा च निह-
 ते पतिं २५ ततस्तथा महा कन्द्ः पौराणां भवनेष्वभूत् यश्चैव तस्य नृपतेः स्व गेहे सम वनेत २६ राजा च
 तो सुतो दृष्ट्या विना भर्त्रा मदाल सा प्रत्यु वाच जनं सर्व्वे विदृष्य सुस्थ मानसः २७ नरो दितव्यं पश्यामि भव-
 ता मात्मनस्तथा सर्व्वेया मेव से चिन्त्य सम्बन्धानान् नित्य तां २८ किन्तु शोदा सित नये किन्तु शोचास्य हे
 स्तुयो विदृष्य कृत कृत्य त्वान्मन्येऽशोच्या बुभुवपि २९ मच्छु शुभुम्मे ह चना हि न रस्वरा तत्परः प्राप्नो-
 मेयः सुतो वत्युं कथे शोच्यः सधीमतो ३० अथ शये यति यदेहं तद् द्विजानो कते यदि नम पुत्रेण संत्यक्तं
 नन्वभ्युस्य कारितत् ३१ इयञ्च सत्कुलो त्यन्ना भर्तृर्येव सत्कुलो कथेतु शोच्या नरीणां भर्तुरन्य न्देवतं ॥
 ३२ अस्माकं बान्धवानाञ्च तथा न्येया इया वतां शोच्याः स्तृया भवेदेवं यदि भर्त्रा वियोगिनी ३३ यातु भ-
 तेर्व्वधं शुत्वा तत्सराग देव भाविनी भर्तोर मनुया तेयं न शोच्यातो विपश्चितो ३४ ताः शोच्याया वियोगी
 न्यो न शोच्याया हताः सह भर्त्रा वियोग स्व नथा नानु भूतः कृतजया ३५ दान्तरं सर्व्वे सौरव्या ना सिह
 चा मुत्र चो भयोः लोक योः काहि भर्तारं नारी मन्येत सा तु व ३६ नासो शोच्यो न चैवेये नाहं तज्जननी न च ॥
 त्यजता ब्राह्मणार्थाय प्रागान् सर्व्वे स्मतिरिताः ३७ विधारां सम धर्मेस्य रातः साहि महा सतिः आनुराय
 मद्दे भुक्तस्य त्यागादेहस्य मे भुतः ३८ मातुः सती त्वं महं शोदे सत्यं शोच्ये मात्मनः संग्रामे सत्यज्जग्रागान्
 नात्यज द्विज रसरां ३९ पुत्रा वृचतुः ततः कुवलया श्वस्य माता भर्तुर्नेतरे शुत्वा पुत्रे वधन्वा हंते प्राह
 दृष्ट्या तु ते पतिं ४० मातो वाच नमे मात्रा नमे स्वस्वा धांप्राप्तीति नृपेदृशी शुत्वा शुनि परीजारी हतं पुत्रं यथा

मया ४१ ग्राचतां बोधवानोये निःश्वनंतोऽति दुःखिताः श्रियन्ते व्याधिनां किं हस्तेषां माता वया प्रजा ॥
 ४२ संशयै युव माना येऽभीता गो द्विज रस्सरो सुगताः शस्त्रैर्विपद्यन्ते त श्वश्रुवि मानवाः ४३ अर्थिनो भिन्न
 वर्गस्य विधिवाञ्छ पराङ्मुखः योनयति पिता तेन पुत्री माता च वीरधुः ४४ गर्भक्षेपः स्त्रियो मन्ये सा फ-
 ल्यं भजते तदा यद्वारि विनयी वास्यात संप्रभे वाहनः सुतः ४५ पुत्रा वृचतुः ततः सरजा संलारं पुत्र पत्नी मल
 मयत निर्गम्य च वद्विः स्नातो ददौ पुत्राय चोदकस्य ४६ ताल केतु शुच निर्गम्य तथैव ययुनो जलान् श्वश्रुव युवा
 चेदं प्रगाथान् भुंक्चः ४७ गच्छ भुवाल पुत्रत्वं कृताथीऽहं कृत स्वया काथ्यं चिरभिलषितं त्वय्यत्रा विचि
 ले स्थिते ४८ वारुणो यज्ञ काथ्यं च जलेशस्य महात्मनः तन्मया साधितं सर्व्वं यन्ममासीदभीप्सितं ४९
 शिापत्य सत्तं प्रायाज्ञान पुत्रः पुं पितुः समाकृत्य तमे वाश्वं सुपरां निल विक्रमे ५० इति श्री मार्कण्डेय पुराणे
 कुवलस्या श्वीये महात्मना विरचिताः २२ बुद्धा वृचतुः सरजे पुत्रः संप्राप्य वेगादात्म पुरं ततः पित्रोर्वि वान्निदुः
 ददौ दिदृक्षु शुच महात्मना १ ददौ जन सुद्विग्न म प्रहृष्ट सुखं पुरः पुनश्च विस्मिता कारं प्रहृष्ट वदन् ततः ॥ २ ॥
 अन्य सुकुलं नयनं दिक्ष्या दिष्ट्येति वार्दिनं परिष्वजन्त मन्योन्य सति कौतूहला ल्विते ३ चिरं नीवोरु कल्यमा
 हतास्ते प्रप्रे पन्थिनः पित्रोः प्रह्लादय मनस्तथा स्माक म कंठके ४ पुत्रा वृचतुः इत्येवं वारिभिः पौतैः पुरः
 पृष्टे च संवतः तत्सूरा प्रभाव नन्दः प्रवि देशपितु र्दं ५ पिता च तं परिष्वज्य माता चान्ये च वाग्धवाः चिरं नि
 ति कल्याणीः देदुलस्ते तदा शिष्यः ६ प्रणिपत्य ततः सोऽथ किमेतदिति विस्मितः पप्रच्छ पितरं तात सोऽस्मि
 सम्यक् तदुक्तवान् ७ संभार्यो तां सुतां शुल्वा हृदये ह्यं महात्मना पितरौ च पुरो हृष्टा लज्जा शोकाब्धि मध्यगा ८ ॥
 चिन्तया माम सा वाला मां शुल्वा निधनं गतं तस्या न नीवितं साब्धी धिष्मोनिपु मा नसे ९ नृशं सोऽहमनन्त्यो
 ३ हं विना तां सुग लोचनां भक्तने निधनं प्राप्तां यच्ची वास्यति निर्दोषाः १० पुनः सचिन्तया मास परि से स्तस्य
 भानसे मोहो नम मया स्या शुनिः श्वस्यो च्छुस्य चातुरः ११ सतेति सामन्निमित्तं त्य नामि यदि नीवितं किं प्रणो
 यकते तस्याः श्लाघ्य मेतनु योषितां १२ यदि रोहि मिवा दीनो हा प्रियेति वदन्सुहः तथाप्य श्लाघ्य मेतच्चा वयदि

पुरुषाः किल १३ अथ शोक नदो दीनो सजाहीनो मलान्वितः विपक्षस्य भविष्यासि ततः परि भवास्पदं ॥ १४ ॥
मयारि शातनं काख्यं राजः शुच्ययोगो पितुः जीवितं तस्य चायतं सन्त्यज्ये तत्काये मया १५ किल्वच सत्ये कर्तव्यं
स्थायो भोगस्य योयितः सचापिनो एकाराय तत्त्वक्याः किल्व सर्वथा १६ मया चशस्ये कर्तव्ये नोप काख्यं प्रका-
शितं यास देखेऽन्यजन् प्राणांस्त देखेऽत्यमिदं सम १७ पुत्रा वृचतुः इति क्त्वा मतिं सोऽथ निध्याद्यो एक
दानिकं क्रिया प्रचानन्तरं क्त्वा प्रत्यु वाच ऋतब्धजः १८ कृतब्धज उवाच यदि सा मम तत्त्वहीनस्याद्वाख्यो
सदात्मसा अस्मिन् जन्तनि नान्या मे भविष्यी सहचारिणी १९ ता सृतेसृग शावासीं गन्धर्वं तनया महे नभो-
स्ये योयिते काञ्चिदिति सत्यं मन्यो दितं २० मद्धर्मं चासिणीं पत्नीं तां शुल्का राज गामिनीं काञ्चिच्चाद्री कार-
ख्यामी त्येतत् सत्यं मन्यो दिते २१ पुत्रा वृचतुः परित्यज्य च स्त्री भोगान् तान् सर्वो स्यात् किं कीदृ कस्तेस्मै
मुल्ये देयस्यैः शीलसम्पदा २२ एत तस्य परं काख्यं तात तत्वेकेन शक्यते कर्तुं सत्यर्थं दुष्प्राप्य मौश्वरैः विसृतेस्मै
२३ नह उवाच इति वाक्यं तयोः प्रुत्वा विसर्गं मम मत्पिता विसृज्य चाहते पुडो नागराट् प्रह मन्त्रिव ॥ २४ ॥
नागराट् प्रवर्त उवाच यद्य शक्यमिति ज्ञात्वा न करिष्यन्ति मानवाः कर्मणाम् छम सुद्योगा हान्या सानि ॥
स्ततः परं २५ आरभेत नरः कर्मस्त्व पौरुष महा पयन् निष्यतिः कर्मणो रेवे योस्ते च व्यवस्थिता ॥ २६ ॥
तस्मादहं तथा यत्नं करिष्ये पुत्र कावितः तपश्चर्यो समास्थाय यथैतत् साध्यते चिरात् २७ नह उवाच एव
मुक्त्वा स नागेन्द्रः ब्रह्माव तरणो गिरः तीर्थे हिमवतो गत्वा तपस्तेप सुदुश्चरं २८ सुद्यव गीभिः प्रच तत्तत्त प्र-
देवीं सरस्वतीं तत्सना नियता हारो भूत्वा त्रिसवना हृतः २९ अश्वतर उवाच तग ह्यजी महं देवी माभिप्राय-
यिषुः शुभां स्तोत्रे प्रणम्य शिरसा ब्रह्म योनिं सरस्वतीं ३० सह सधे विगन्ति च्चिन्मोक्ष उच्चात्यं वनारं तत्त-
त्वस्य संयोगं योगा वंदेति संस्थितं ३१ त्वमक्षरं परं देवि यत्र सर्वं प्रतिष्ठितं अक्षरं परमं देवि संस्थितं परमाभा-
वत ३२ अक्षरं परमं ब्रह्म विश्वं चैत त्स्वरात्मकं वाक्यं वरिष्ठतो वह्निर्भी माश्रय परमाशानः ३३ तथा त्वयि-
स्थितं ब्रह्म जगच्चेदम शोधतः श्रीं काराक्षरं संस्थानं यदु देविं शिष्टराक्षिरं ३४ तत्र मत्वा जयं सर्वं मत्वा यदु

नस्त्वित् च त्रयो लोका स्वयो वेदा स्वे विद्ये पावक जये ॥ ३५ ॥ श्रीणि ज्योतींश्चि वरणींश्च त्रयो भस्मी गमास्तथा जयो ।
 गुराणा स्त्रयः शब्दाश्च यो वेदा स्तथा असाः ॥ ३६ ॥ जयः काला स्तथा वस्थाः पितरो हन्ति शादयः सन्तमात्रा जये ।
 देवि तव रूपं सरस्वति ॥ ३७ ॥ विभिन्न दर्शिना माद्या ब्रह्मरतो हि सनातनाः सोम संस्था हविः संस्था । पाक संस्थाश्च
 सप्तधाः ॥ ३८ ॥ तास्तु दुष्कारणा देवि क्रिये ते ब्रह्म वादिभिः अनिर्देश्यं तथा चान्य एवं मात्रा न्विते परं ॥ ३९ ॥ अवि ।
 कार्यं सयं सिध्यं परिणाम विवर्जितं तेषां तत्परं रूपं यन्त्र शब्दो मयोदितु ॥ ४० ॥ न चास्येन च तच्छिद्धा तासो द्या-
 दिभिरुच्यते इन्द्रोऽपि वसणो वस्त्रा चंद्रा कौ न्यतिरेव च ॥ ४१ ॥ विग्वा वासे विश्वस्वपे विश्वेशे परमेसुवरे संख्य
 वेदान् वादोक्त बहू शारवा स्थिरी कृतं ॥ ४२ ॥ अनारि मध्य निधने सदसन्न सदेव यत् एक त्वनेके नाप्येकं भवे भेद
 समाश्रितं ॥ ४३ ॥ अनारख्ये यद्गुराणा गद्यञ्च वर्गाख्यं त्रिगुणा अयं नाना शक्ति मता मेकं शक्तिर्बे भविके परं ॥ ४४ ॥
 गुरवा मुखं महा सौरव्य रूपं त्वयि विभाव्य ते एवं देवि त्वया व्याप्तं सकलं निकलं च यत् अहं ता वस्थितं ब्रह्म यच्च
 द्वैते व्यवस्थितं ॥ ४५ ॥ येऽद्यां नित्याये विमशयन्ति चान्ये ये वा स्थूला ये च सूक्ष्मा नि सूक्ष्माः ये वा भूतो ये त्तरिहोऽन्य-
 तो वा ते यो ते यो त्वन्त एवो पलब्धिः ॥ ४६ ॥ यच्चासूते यच्च सूते समस्ते यद्वा भूतेष्वेक मेकं च किञ्चित् यदिव्यस्ति स्मा-
 त्र लेखेऽन्य तो वा त्वत्सम्बन्धं त्वत्स्वर व्यंजने श्रुच ॥ ४७ ॥ नृप ग्वाच एवं स्तुता तदो देवी विद्यो निह्ना सत्त्वतो प्रत्युवा-
 च महात्मानं नृपा मश्व तरं ततः ॥ ४८ ॥ सरस्वत्यु वाच इत्ये कं न्वल भ्रातः प्रयच्छास्युस्माधिप तदुच्यतां प्रदास्यामि
 यत्ने मनसि व्रजेते ॥ ४९ ॥ अश्वतर ग्वाच सहायं देहि देवित्वं एवं कम्बल मेव मे समस्त स्वर सत्त्वन्ध सुभयोः से प्रय-
 च्छ च ॥ ५० ॥ सरस्वत्यु वाच सप्त स्वरा ग्रामरगाः सप्त पञ्चग सप्तम गीत कानि च सप्तैव तावती श्रुचापि सूर्ज्यताः ॥ ५१ ॥
 ताता श्रुचैको न पञ्चाश तथा ग्राम जयं च यत् यतस्तवं भवान् गाता कम्बलं श्रुच तथा नय ॥ ५२ ॥ ज्ञास्यसे सत्त्वसा-
 देन भुजगेन्द्रा परं तथा चतुर्विधं परं तालं त्रिः प्रकारं लय जयं ॥ ५३ ॥ यति जयं तथा तोद्यं मया दत्तं चतुर्विधं एत-
 त्त्र वात् सत्त्वसादात् पञ्चगेन्द्रा परञ्च यत् ॥ ५४ ॥ अस्यान्तर्गत भाषणं स्वर व्यंजन सस्मितं तद् शेषं मया दत्तं चतुर्विधं एत-
 कम्बल स्थ च ॥ ५५ ॥ तथा नान्यस्य भूलोकं पातालं चापि पञ्चगं प्रणो तारो भवे तो च सर्वे स्यास्य भविष्यतः ॥

पाताले देव लोके च सुलोके चैव पद्मगो ५६ तद उवाच
इत्युक्त्वा सा तदा देवी सर्वं निष्ठा सरस्वती ५७
दर्शने सद्यो नागस्य कमले स्तराग ५८ तयो श्व तद्यथा हते प्राचोः सर्वे मनायत विज्ञान शुभयो र्मयद ताल स्व
रासिके ५९ ततः कैलाशा शैलेन्द्र शिखरस्थित मीश्वरं गीतं केः सप्त भिनोर्गो तन्वीत्यय समन्वितौ ५९ आरि-
राधयिषु देव मनङ्गाङ्ग हं हं प्र चक्रतुः परयात्न सुभो संहत वाक्कलौ ६० प्रातर्निशायां सध्यां सन्ध्य यो रथा-
पि तत्परो तयोः कालेन मह तास्त्वय मानो हयध्वजः ६१ तुतोय गीतं कैलौ च प्राप्ते शो र्मय तोंवरः ततः प्रा-
म्या श्वतरः कन्वलेन समेतदा ६२ व्यज्ञापयन्महा देवं श्रिति कण्ठ सुभाषितं यदि नो भगवान् प्रीतो देव देव त्वि-
लोचनः ६३ ततो यथाभिलक्षितं करमेनं प्रयच्छन्तो स्वता कुवलयाश्वस्य पत्नी देव म्मालसा ६४ तेनैव वयमास
द्योदुहि तत्त्वे प्रयातुमि जातिस्मराभ्यां पूर्वे तद्वत्कान्ति समन्विता योगिनी योगमाता च मत्ते हे जायतां भव ॥ ६५ ॥
महादेव उवाच यथोक्तं पद्मग श्रेष्ठ सर्वं मे तद्वद्विष्यति मत्प्रसादार्थं सुगुणं चेदे भुजङ्ग-म ६६ याद्वेतु
समतु प्राप्ते मध्यमे पिराह मालमना भस्मेयथाः फणि श्रेष्ठ शुचिः प्रयतमान सः ६७ भस्मिते तु ततस्तस्मिन् भवतो
मध्यमात् फरात् समुत्पत्यति कल्याणी तथा रूपा यथा दृता ६८ कामञ्चे समभिधाय कुरुते पितृ तपोरां ॥
नतस्तरा देव सा सुधुः श्वसतो मध्यमात् फरात् ६९ समुत्पत्यति कल्याणी तथा रूपा यथा दृता एतच्छ्रुत्वा त-
तस्तेतु प्रणि पत्य महेश्वरं ७० रसा तले पुनः प्राप्ते परि तोय समन्वितौ तथा च कृतवान् प्रादं सनामाः कल्पना बुज-
७१ पिरादञ्च मध्यमे तद्वद्यथा वदुप सुक्तवान् तन्वापि ध्यायतः कामं ततः साततु मध्यमा ७२ यजे निश्वस-
तः सद्यस्तदुपा मध्यमान् फरात् नचापि काश्यामास कस्यचित्सभुजङ्ग-मः ७३ अन्तर्पदे तो सुदतो स्त्री भिणु
ज्ञास धारयत् तो चानु दिनमागम्य पुञ्चो नापापतेः सुरे ७४ अतश्च येन सहितौ चिकी इतेः मगदिव एकदा तु
सुतो प्राह नागराजो मुदन्वितः ७५ यन्मया पूर्वं मुक्ततु क्रियते किं न त तथा स राज पुञ्चो शुवयो रूपं कापी समान्ति
के ७६ कस्तान्वा नीयते वत्सा वुप कारय मानदः श्व सुक्तौ ततले न पित्रा स्नेह वता तुतो ७७ गत्वा तस्य पुरं सख्य-
माते तेन धीमता ततः कुवलया श्वं तो कृत्वा किञ्चिन्कथान्वरं ७८ अशू तं प्रागा योपेतं स्वगेह गमनं प्रति नावद

वप पुञ्जोऽभीनन्विदं भवतो पुं॥ ७६ स्वनवाहन वस्वाहि ग्रन्थ दीयं तदेव वां यहुवां वाञ्छितं दातुं धनं सत्त मयाधि
 वा ८० तदीय तो द्विन सुतो यदि वां प्रगा यो मयि यतावताहं दैवेन वञ्चितोऽस्मि दुरात्मना ८१ यज्ञवद भ्योऽ
 ममत्वं नो मदीये क्रियते पुं॥ यदि वां मन्त्रिये कार्यं मनु प्राश्योऽस्मि वां यदि ८२ तद्धने मम गोद्वेच ममत्वे मनु के-
 ल्य तो शुव यो रंन्म दीयं तन्मासकं शुवयोः स्वकं ८३ एव तत् सत्वं विजानीते शुवां प्राप्ता वा विप्रराः पुनर्देवं वि-
 भित्वा ये वल्लभ्यं द्विन सत्तमो ८४ मन्त्रसास् यो प्रीत्या शपि तो हृदये नमि ततः स्निहाई वदसौ तावु भो नागानन्द
 मो ८५ ऊच वुर्दप तेः पुञ्जं किञ्चित् प्रगाय कोपिती चतुस्वजन सन्देहो यथे वाह भवानिदं ८६ तथैव च स-
 न्नमसि नाच चित्त्य सतोऽन्यथा किन्त्वा वयोः सार्धं पित्रा प्रोक्तं मे तन्महात्मना ८७ इष्टं कुवलयया प्रवंत सिच्छा-
 नीति पुनः पुनः ततः कुवलयया प्रवोऽसौ समुत्थाय वरासनात् यथाह ता तेति वदन् प्रणामम करोदुत्वि ॥ ८८ ॥
 कुवलयया प्रव उवाच धन्योऽहमिति पुरायोऽहं कोऽन्योऽस्ति सदृशो मया यतता मास भिद्वं करोति प्रवरा-
 मजः ८९ तदुत्तिस्त गच्छामस्ता माज्ञां सरा मप्यहं नाति जानु निहे च्छासि पद भ्यो तस्य प्रापाम्यहं ॥ ९० ॥
 नव उवाच एव सुक्ता यथौ सौऽय सहता भ्यो वपात्मजः प्राप्रश्च गोमतीं पुरायो निर्गम्य नगराद्वहिः ॥ ९१ ॥
 तन्मध्ये नयपुस्तैवे नामोन्त्र दपनन्दनाः मेने च राम पुञ्जोऽसौ पारे तस्या ल योर्गहं ९२ ततश्चा कथ्य पातालं ता-
 भ्यां नी तो वपात्मनः पाताले सदृशो चो भो सपन्नग कुमार को ९३ फणा मरिणि कृत्यो यो तो व्यक्त स्वस्ति कल-
 सरोपो विलोक्य तो सुसुपाङ्गे विस्मयो तुल्ल लोचनः ९४ विहस्य चाञ्चवीत प्रेम्णा साधु भो द्विन सत्तमो कथया
 मास वुस्तो च पितरं पन्न गोश्वरं ९५ शास्त्र सखत्वं नाम माननीयं दिवौ कसो रमणीयं ततोऽपश्यत् पाताले स
 वपात्मजः ९६ कुमारैस्त रुरो हेंद्रे रुरंगेक प शोभितं तथैव नाग कन्याभिः कीडन्ती भिरितस्ततः ॥ ९७ ॥
 चरत् कुरल्लल हारा भि स्तारा भिर्गमनं यथा गीत शब्दे स्तथा न्यत्र वीणा वेंगु स्वनामुगेः ९८ सदृश परा वान्तो
 यं हारि वेषम गता कुलं वीक्ष्य माराः स पाताल यथौ शत्रु जित भ्रुतः ९९ सहता भ्याम भीष्ठाभ्यो पद्मगाभ्या मन्त्रि-
 न्तः प्रविश्यते सर्वे नाम गज निवेशने १०० सदृशस्ते महात्मान सुरगाधि पति स्थितं दिव्य माल्याम्बर धरं मरिणि २

कुण्डल भूयः १०१ स्वच्छ सुक्ता फललता हारि हारोपशोभितं केयूरिणो महाभागमासने सर्वं कांचने १०२
 मणि विदुर्मेव दृष्ये जालालनितस्त्रपके सताभ्यो दर्शित सस्य तातोऽस्माकमसादिति १०३ दीपः कुबलया
 श्वोऽयं पित्रे चासौ निवेदितः ततो न नाम चर्यो नो गेन्द्रं स्य चतब्धजः १०४ तदुत्थाप्य बलाहगात्रं नारोन्द्रः १
 परिसस्त्रे दृष्टिं चेन सुपां प्राय चिरं जीवेत्युवाच सः १०५ निहतामित्र दगंश्च पित्रोः सुधूयुरां कुरु बल धन्य
 स्य कथ्यते प्रोक्षस्यापि ते युरताः १०६ भवतो मम पुत्राभ्यामसामान्यानि वेदिताः त्वमर्जुनितवेधेया मनो वा
 क्ताय वेष्टितैः १०७ जीवितं गुणिनः श्लाघ्यं जीवन्नेव सुतोऽयुराः गुणाः गुणावान्निर्घतिं पित्रोः शङ्कराणो हृदयस्त्र-
 म् १०८ करोत्यात्महितं कुर्वेत् विश्वासञ्च महानने देवताः प्रितरो विज्ञा मित्रार्थं विकलादयः १०९ बान्धवा-
 श्च तथेच्छन्ति जीवितं गुणिनश्चिरं परिवादनिहन्तानां दुर्गं तेषु स्यावतां गुणिनां सफलं जन्म संश्रितानां विप-
 र्जितैः ११० नह उवाच एवमुक्त्वा सतवीरं पुत्रा विदमवाब्रवीत् इजो कुबलया प्रवस्य कर्तुं कामो भुजङ्गमः ॥ १११ ॥
 स्वानादिकं कर्म कृत्वा सर्वमेव यथा कर्म सधुपानादि सन्भोगमाह्वारञ्च यथेप्सिते ११२ ततः कुबलया प्रवेन
 हृदयोऽस्रवस्तया कथया स्वल्पकं कालं स्यास्यामो हृष्ट चेतसः ११३ अर्जुनेने चतस्रो नो वचः शङ्कितः सुतः
 तथा च कारवयतिः पंचगाना मुदमयीः ११४ समेत्य ते रात्मज भूपनन्दे नैर्महोरागया मधिपः ससत्यवाक् ॥
 सुरन्वितोऽजानि मधूनि चात्मवान् यथोपयोगो बुभुजे सभोग शुक् ११५ इति श्री सार्वभौमेश्वर पुराणो महात्मसो
 ग्रन्थाने कुबलया श्व पाताल गमनं त्रयो विंशोऽध्यायः २३ नह उवाच कृता हारं महात्मान मधिपे पव-
 नाग्निना उपाशञ्च क्रिरे पुत्रो भूपाल तनयसलथा १ कथाभिरतु रूपभिः समहात्मा भुजङ्गमः प्रीतिं सस्र-
 नया मास इव न स्तु कवाच च २ तव मद्र सुखं मृहि गेहं सभारातस्य यत् कर्तव्यं सुहृन्ना शङ्करा पितरि व शुतो ॥
 मयि ३ स्वतं वा सुवर्णी वा वस्त्र वाहन मासनं यद्वा भिमत सत्यं दुर्लभं तदुपाश्रयसा ४ कुबलया श्व उवाच ॥
 तव प्रसदा दुरात्म सुधराणि ग्रहे मम पितुरस्ति ममाद्यापि न किञ्चित् काये ली हृद्यं ५ तति वधे सह स्वमिया
 प्रासती मो वसुधरो तथेव त्वयि पातालं नमयाञ्चो नुस्वे मनः ६ ते स्वस्योपचं सुपुत्राश्च भव्यं किमिदं विदति

तद्वा कोटिं संसे विते तात्तथा दित कोटिषु ७ मित्राणि तुल्य शिष्टानि तद्देहसनास्ये ननिता धियेते विते ।
 धीवने किन्तु तास्तिमे ८ असत्यै नृगाथा नृचा प्रवर्गा नायते मनः सत्यशये कथे या च्चो समजिह्वा करि
 ध्यति ९ धेने चित्त्यं धने किञ्चिन्मम गेहे ऽस्ति नास्ति वा पितृवाद्दत्तकच्छा यो संश्रिता सुखिनो विते ॥ १० ॥
 येतु बाल्यात् प्रथत्ये वविना पित्रा कुदम्बिनः ते सुखा स्वाद विभं सान्मन्ये धात्रे व दन्विताः ११ नृदेये त्वत्समादे
 न धन रत्नादि सञ्चयात् पितृ मुक्तान् प्रयच्छामः कामतो नित्य मर्थिनो १२ तत्सर्वं मिह संप्राप्तं यदङ्घ्रि-पुण्यं
 तव मच्छा मरिणा स्मृष्टे यच्छाङ्ग-स्पर्शमाप्नुवान् १३ जड उवाच इत्येवं प्रसूतं वाक्यं सुतः पञ्चगा सत्तमः ॥
 प्राह राजसुते प्रीत्या पुत्रयो रूप कारिणो १४ नाग उवाच यदि त्वं सुवर्गादि मतो ऽवाप्नुनेते मनः यदन्यन्य
 नमः प्रीत्ये तद्देहं हित्वे वदाम्यहं १५ कुबलया प्रव उवाच भगवं त्वत्समादेन प्रार्थितस्य गृहे मम सर्वं मस्ति ।
 विशेषेणा संप्राप्तं तव दर्शनात् १६ कृतकृत्यो ऽस्मि चेतेन सफलं जीवितञ्च मे यदङ्ग-संक्षेप्य मितं तव देवस्य मातुष्य
 १७ समोक्तमाह्वे त्वत्पादरजसा यदिहा स्पदं कर्ते तेनेदं प्राप्ते किं मया पञ्चगोश्रवण १८ यदि त्वं वश्यं शतव्यो वरो
 समयथे प्थितः तत्पुण्य कस्मै संस्कारो हृदयान्ता व्यये तुमे १९ सुवर्गा मरिणा रत्नादि बाहने गृहं मास्तेनं श्रियोः च
 यानं पुत्राश्च चारु मात्प्यानुलेपनं २० मने च विविधाः कामा नीत वाद्यादिकञ्च यत् सर्वं मेतन्मम मते फले पुण्य
 वनस्पतेः २१ तस्मान्नरेणा तन्मूलः काष्ठो यत्नः कृतात्मना कर्तेव्यः पुण्य सत्तानां न किञ्चिच्च विदुर्मे २२
 अश्वत्तर उवाच गेवं भविष्यति प्राज्ञ तव धर्म्मोऽश्रिता मतिः सत्यञ्चेत्फलं सर्वं धर्म्मं स्योक्ते यथा त्वया ॥ २३ ॥
 तथाप्य वश्यं मे हे हमागते न त्वया धुना प्राश्यं यन्मानये लोकै किं दुष्ट्यापं भवतो मते २४ जड उवाच तस्यै तद्वचनं शु-
 त्वा सतदा दप नन्दनः सुखावलोकनञ्च के पञ्चगोश्रवण पुत्रयोः २५ ततस्तेो प्रणि पत्यो भो राज पुत्रस्य यन्मते ॥
 तत् पितुः सकलं वीरो कथया मास तुः स्फुटे २६ पुत्रा वृंचतुः ततो ऽस्य पत्नी दथिता युत्वे मे विनिपातितं चत्यज-
 दयितान् प्रायान् विप्र लब्ध्वा दुरात्मना २७ केनापि कृते वैरेणा दानेन कुबुद्धिना यन्मत्वं रामस्य सुतानां भ्रातृ-
 ता मरालसा २८ कृतज्ञो ऽये ततस्मान् प्रतिज्ञां हन वानिमो नान्या भाष्यो भविष्यतीति वने श्रित्वा मरालसां २९

इष्टं तो चारु सव्वोक्ती मयं वीर ज्ञतब्धजः तात वाञ्छन्ति यद्ये तत् क्रियते तत् कृतं भवेत् ३० अश्वत्तर उवाच भूते-
 वियोगिनी योगस्ता दृशो रेवता दृशः कथमेतद्विनास्वप्नमायो वाशम्बरोदितो ३१ जड उवाच प्रणिपत्य मुने
 शं पुत्रः शाश्वत निजस्ततः प्रत्युवाच महात्मानं प्रेमलज्जा समन्वितः ३२ साया मयी माप्यधुना समतात मदालसो ॥
 यदि दर्शय मे सन्त्ये परं कृतमवुग्रहं ३३ अश्वत्तर उवाच तस्मात् पश्येद्देव त्वत्वं माया ज्वेद इष्ट मिच्छसि अदुष्टा-
 द्यो भवान् गेहं बालीऽप्यभ्यागतो गुरुः ३४ जड उवाच आनया मास नगोन्द्रो गृह युक्ता मदालसो तेषां सम्मोह
 नाथीयि जजल्प च ततः स्फुटं ३५ दर्शयामास च तदा राज पुत्राय तो शुभां संधं न वेति ते भाग्यो राज पुत्र मदालसा ॥
 ३६ जड उवाच सहृदया तो तदा तन्वीं तत्सखात् विगतत्रयः प्रिये तिताम भि सुखं यथो वाच मुदीरयन् निवा-
 रया मास च तं नाराः सोऽश्वत्तर उवाच मायेयं पुत्र मास्त्राक्षीः प्रागेव कथितं तव अन्नहानि
 सुप्रेत्या शुभाया संस्पृशो नादिभिः ३८ ततः पया तमे दिव्यां स तु सृच्छां परिहृतः हा प्रियेति बद्ध सोऽथ चित्र-
 या मास भविती ३९ अहो स्नेहोऽस्य नृपतेस्मै सोऽप्यर्थं चलं मनः येनाये पातनोऽरीरां विनाशस्त्वया पातितः
 ४० मायेति दर्शितं तान मिथ्या मायेति यत् स्फुटं वापुस्त्वतेजसां धृमेरा काशस्य च चेष्टया ४१ जड उवाच ततः
 कुवलया श्वेतं समाश्रयास्य सुजङ्गमः कथयामास तत्सर्वं मृतमङ्गी वनादिकं ४२ ततः प्रहृष्टः प्रति लभ्य को-
 त्तां प्राराम्य नारां निजगाम सोऽथ सुशोभमानः स्वपुरं तम श्वमारुह्य संचिन्तितमभ्युपेतं ४३ इति श्री मार्कण्डे
 य पुराणे मदालसा प्राप्तिः २४ जड उवाच आगम्य स्व पुरं सोऽथ पित्रोः सर्वम शोधतः कथयामास तन्व-
 द्नीयथा प्राप्ता पुनर्दृता १ दत्तामसा च चरणी श्व अश्व श्व शुरयोः शुभा स्वजनञ्च यथा पूर्वं वन्दना ज्ञेययादि-
 भिः २ पूजया मास तन्वङ्गी यथान्याये यथा वयः ततो महोत्सवो जज्ञे पीरागो तत्र वै पुर ३ जहत ध्वज श्व सु-
 चिरं तयोरे मे सु मध्यया निर्मो रेषु च शीलानां निजगा पुलिनेषु च ४ काननेषु चरस्ये युतं थैवो पर्वनिषु च पुराय
 सयं वाञ्छमाना सापि कामोप भोगतः ५ सहते नाति काले नरे मे रम्या सुधृमिषु ततः कालेन सहता गञ्जु नित ६
 सनराधिप ६ सम्यक् प्रग्रास्य वसुधां काल धर्म्मं सुपयिवात् ततः पीरा महात्मानं पुञ्चं तस्य जहत ध्वज ॥ ७ ॥

अथ विच्छिन्न राजानमुदास चार चेष्टिते सत्यकृ पातयतस्तस्य प्रजाः बुद्ध्यानिदीरसान् ८ महालसाद्याः सप्तज्ञे
पुङ्गवः प्रथमः सत्ततः तस्य चिद्वि पिता नाम विकान्त इति धीकृतः ९ तुतुतुलेनेवे भृत्या जहास च महालसा सौवे
महालसा पुत्रं बालं सुतानं शाश्विनं उज्जायनच्छलेना हरुदमानसं चित्स्वरं १० शुद्धोऽसिरेत्सतनततेऽस्तिनाम
कृतं हिते कल्पा नया सुमेधं यच्छात्मकं देहं सिद्धं तैवेतन्ने वास्यत्वे रोदिषि कस्य हेतोः ११ नवाभवाच्चोदिति देस्व
जन्मा शब्दोऽयं मासाश्च महीशास्तेन विकल्प्यमाना विविधा पुराणास्तेऽयुगाश्च भोताः स्वकालेन्द्रियेषु ॥ १२ ॥
सूतानि भूतैः पूर्णं दुष्कृतानि हृद्भिर्भूमायान्ति यथेह पुंसः अन्नाखु दानादि भिरिव कस्य नतेऽस्ति हृद्दिने चतेऽस्ति
हानिः १३ त्वकचुके शीष्यं मासो निजेऽस्मिं स्तस्मिं प्रचरेहे मृदतो भाद्रजेद्याः शुभा शुभैः कर्माभिर्देहेमेत-
न्मदादि सृष्टेः कञ्चुकस्तेपिनहः १४ तातेति किञ्चित्तनेयेति किञ्चिद्वयितेति किञ्चित् ममेति
किञ्चित्तन ममेति किञ्चित् त्वं शतं सत्त्वं बहुमानयेथाः १५ दुःस्वानि दुःस्वोपश्रमाय भोगान् सुखाय जानाति
विमृदं चेताः तायेदं दुःस्वानि पुनः सुस्वानि जानात्य विद्वान् सुविमृदं चेताः १६ द्रा सोऽस्मि सन्दर्शनं महि
शुभं मत्पुच्छते तमेन स ह नयाः कुचादि पीने पिशितं घृतं तत् स्थानं रतेः किं नरकं नयोदित १७ पानं
स्थितौ यानगतञ्च देहं देहेऽपि चान्यः पुरुषो नि विष्टः समत्वं बुद्धिर्त्वं तथा यथा स्वे देहेऽति मात्रं वत सृष्टेया १८
इति श्री मार्कण्डेय पुराणे महालसो पारम्यानि २५ अड उवाच क्वं मानं सुतं सातु राज पत्नी दिने दिने तसुद्धा
पादिना बोध सन यन्निर्ममालोकं १ यथा यथं क्लृप्तं लेभे मे यथा लेभे सति पितुः तथा तथात्म बोधञ्च सोऽवाय
माह भावितः २ इत्ये तया सतन यो नन्म प्रवृत्तिं बोधितः चकार नमतिं प्राज्ञो गार्हस्थ्यं प्रति निर्ममः ॥ ३ ॥
दितीये ५ स्याः सुतो जज्ञे तस्य नामा करो स्थिता सुवाङ्मय मित्युक्ते सा जहा समदालसा ४ तमप्येवं यथा पुत्रं
बालं सुत्वा पनादिनां प्राह बाल्यात् सच प्राप तथा बोधं महामतिः ५ तृतीयं तनये जाते सराजा प्राप्नु महेन ॥
यथा हतेन सा सुभूतं हासाति चिरं पुनः ६ तथैव सोऽपितन्वक्तुया बालत्वाद्ब बोधितः क्रियाश्चकार निष्क्रामो
न किञ्चिदुपकारकं ७ चतुर्थस्य सुत स्याथ चिकीर्षुर्नाम भूमिपः ददर्श तो शुभाचार मीयद्वा सोऽमदालसो ॥

ता माह राजा हसतीं किञ्चित् कोदहलात्त्वितः ८ राजो वाच क्रियमसो सकृन्नास्ति कथ्यतो हास्यकारणं ॥
 विज्ञात्तु प्रच सुबाहुश्च तथा न्यशाहु महेनः ९ शोभनानीति नामानि मया मन्ये कृतानि वै ॥ योग्यानि सत्र वसूनी
 गोचोपयुतानि च १० असन्त्योतानि चैव द्वेयदिते मनसि स्थिते तदस्य क्रियतो नाम चतुर्थे स्व सुतस्य मे ११
 तदा लसो वाच मया हा भवतः काथ्यो न हारा न यथा त्यसो तथा नाम करिव्यामि चतुर्थे स्व सुतस्य मे १२ ॥
 अलर्क इति धर्मज्ञः ख्यातिं लोके प्रयास्यति कनीया नेयेते पुत्रो मनि मौश्व भविष्यति १३ तच्छ्रुत्वा नाम पुत्र
 स्य कृतं मानो मही पतिः अलर्क इत्य सन्तर्ह प्रहस्येद मया ववीत १४ राजो वाच भवत्यायदि देनाम मत्सुत्र
 स्य कृतं पुत्रे किमीदृश ससन्तर्ह सथे कोऽस्य मत्सुत्रे १५ मदात्तसो वाच कल्पयेयं महा राज कृता मा व्यव-
 हारिकी त्वत्कृतानां तथा ताकां शृणु भूप निरर्थता १६ वदन्ति पुरावाः प्राज्ञा व्यापिनें पुरुषे यतः कान्ति
 प्रच गतिरुद्दिष्टा देशा देशाप्त्रालुया १७ सर्वगोन प्रयातीति व्यापी देहेश्वरो यतः ततो विकान्त संज्ञेये मतामम
 निरर्थका १८ सुबाहु पितिया संज्ञा कृतान्य स्व सुतस्य ते निरर्थो माप्य दृते त्वात् पुरुष स्य महीपते ॥ १९ ॥
 पुत्रस्य यत्कृतं नाम तृतीय स्यारि महेनः मन्ये तदप्य सन्तर्ह शृणु चाप्यत्र कारणो २० एक एव शरीरेषु सन्तर्ह
 पुरुषो यदा तदास्य राजन् कः शत्रुः को वा मित्र मिहृच्छते २१ भूते धृतानि मृच्छन्ते असतो मृच्छते कथं को-
 धीदीनां पृथग्भावात् कल्पयेयं निरर्थका २२ यदि वै व्यवहारार्थे मसन्नाम प्रकल्प्यते नास्ति कस्मात्तलकी ख्ये
 नेरर्थ्ये भवनी भनं २३ नृद उवाच एव मुक्त स्तथा साधु महिष्या समही पतिः तथेत्याह महा बुद्धिर्देयितो
 तस्य वादिनी २४ तच्छापि सामुतं सुधृयेथा पूर्व सुतोस्तथा प्रोवाच बोध जनने तामुवाच न पाथिषः ॥ २५ ॥
 कुर्यात् किमिदं शूरे भस भादप्यसहतेः दुष्टाव बोध दानेन यथा पूर्व सुतेषु मे २६ यदि ते मस्थिये कार्ये यदि
 ग्रहो बधो नमः सौमं तनदं सौमं जहतेः सन्तियो जय २७ कर्म मागोः स्सुच्छे ईमेव देवि गमिष्यन्ति पितृपित्र
 निहन्ति श्वनेदे शान्तिं भविष्यति २८ पितरो देव लोकास्वाभायातिर्य्य कत्व मागताः तद्वत्स तुधा तां वाता भुतये
 च संस्थिताः २९ तदुत्तमान स पुरायां श्व सुत सामान् तदपी सुतान् पिण्डो देवा प्रदनेन नरः कर्मण्य वस्थितः

३० मरणाप्याय यत्ते सुधुतद्वदेवा तिथी नपि ॥ हेमैर्मनुष्यैः पितृभिः प्रैतै रस्तेः सगुण्यैः ३१ वयोभिः कृमिर्कटैश्च
 नर एवोपवीक्यन्ते तस्मान्नन्वदिः पुत्रं सेयत्कार्ग्यं सञ्जयो निभिः ३२ रोहि का सुध्मिक फले तत्सम्यक् प्रदिपाह
 य तेनैव शुक्ता सामर्चो वरनारी मरालस्ता ३३ अलकै नाम तनय सुवाचो ह्यार्ण वादिनी पुत्रवद्वं स्वमङ्गहर्तुर्मनो
 नन्दय कर्मभिः मित्ररागा सुप कामयदु हं सो नाश नायच ३४ धन्योऽसिरयो वसुधा मशत्रु रेक शिच रं पालयि
 तासिपुत्र तत्पालनादस्तु सुखाय भोगो धर्मोऽफलं प्राप्य सिचा सत्त्वं ३५ धामरान् पव्वसुतये यथा मसीहिते
 वसुधुसूयेथाः हितं परस्मै हृदि चिन्तयेथा मनः परस्वी सु निर्वेत्त येथाः ३६ यज्ञेनेकै विवुधान् जत्त मय्ये हिं-
 माद् प्रीताय संश्रिताश्च स्त्रियश्च कामैरगुलैश्चिराय युद्धे श्चासी स्तोय यिता सिवीर ३७ बालो मनो नन्दय बाल्य
 बालो गुरो स्तथा ज्ञा कर्मणोः कुमारः स्त्रीणां सुवा सत्कुल धुरगानो हर्दो वने वत्सवने चराणां ३८ राज्यं कुर्वेत् सु-
 हृदो नन्दयेथाः साधुत्वं संस्तातयैरे जेथाः दुष्टा विप्रान् वैरिणा श्चान्निमध्ये गोविप्रार्थे वत्सस्युं वनेथाः ३९
 इति श्री मार्कण्डेय पुराणे पुष्पातु शासनं २६ जड उवाच एव शुक्लाप्यमानस्तु सतु साचा दिनेदिने बह्वे वयसा
 बालो बुद्ध्या लालकै संजितः १ सकौ सारक सासाद्य चतत्त्वज सुतस्ततः कृतो पनयनः प्राज्ञः प्रागापत्याहमा
 तरे २ मया यदत्र कर्तव्यं मे हि का सुध्मिकार्ये सुखाय वद तत्सर्वे प्रथया वन तस्ये ३ महालसो वाच वत्स
 राज्यऽभिथितेन प्रजारात्नन सादितः कर्तव्य सविरोधेन स्व धर्मे स्थ महीभृता ४ व्यसनानि परित्यज्य सप्तसुल
 हरामिणैः आत्मा रिपुभ्यः संरक्ष्यो वहिर्मे च विनिर्गमात् ५ अष्टधानाशमाप्नोति सुचक्रात् स्य स्नाद्यथा तथा
 राजाप्य संदिग्धं वहिर्मे न्च विनिर्गमात् ६ दुष्टा दुष्टांश्च वजानीया दमात्या नरि रोयतः चैरश्चर्यस्तथा शची रत्ने
 दुष्ट्याः प्रयत्नतः ७ चिरवा सो न तु कर्तव्यो राजा मित्राहं बंधुषु कार्य्ये योगाद भित्रेऽपि विश्वसीत नराधिपः ८
 स्थान्न वृद्धिं सयज्ञेन यादु गुराय युगिना त्मना भवि तव्यं मोक्षेणान काम वश वर्तिता ९ प्रागात्मा सन्विता एवेव
 ततोऽस्त्या महीभृता जेथा श्चाने तं पौरा चिरुध्येत ततोऽग्निभिः १० यस्त्वे तान विनिर्जित्येव वैरिणो विजिगीयते ॥
 सोऽजितात्मा विता मात्यः शत्रु वीरगा बाध्यते ११ तस्मात् कामास्यः पूर्वै जेथाः पुत्र महीभृता तस्मै ये हि जयो

५ वश्यं राजानप्रयति तेजितः १२ कामः क्रोधश्च लोभश्च मदोमानस्तथैव च हर्षश्च शच बोध्यै ते विनाशाय मही
धृता १३ काम प्रसक्तमात्मानं स्मृत्वा पांडु निपातितं निवर्तये तथा क्रोधादनुद्वादं हतात्मजं १४ इति भेलं तथालो-
भान्मदोद्बेनं द्विजेहेतुं माना दनायुया पुत्रं बलिं हयान् पुरस्त्रयं १५ रामिर्जितं जितं सर्व्वं मरुतेन महात्मना तस्मै
विवर्जये देतान् दोषान् स्वीप्यात् महीपतिः १६ काक कोकिल ध्वज्जराणां स्वगव्यान् शिरवगिहनां हंसकुक्कुटलोहा-
नां शिखरेत चरितं नृपः १७ कीट कस्य क्रियां कुर्यात् विपसे मनुजेश्वरः चेष्टो पिपीलिकानाञ्च काले भयः प्र-
शयेत् १८ ज्ञेयाग्नि विष्कृ लिङ्गनां दीज चेष्टा च शात्मलेः चन्द्र सूर्य्यं स्वस्वरूपां स्रगव्यान् शिरवगिहनां हंसकुक्कुटलोहा-
नान् च की पद्म शरभ शूलिका गुल्बिणी स्तनात् प्रजानृपेया चोदेया तथा गोपाल योयितः २० शक्रार्क यम-
सोमानो तद्वा हायोर्महीपतिः स्रगाणि पञ्च कुर्व्वीत महीपालन कर्मणि २१ यथेन्द्रश्च तुरोमासान् तोयो
त्तुरेसां स्रगतं श्रप्याये तथा लोकं परिहरिर्लक्ष्मीपतिः २२ मासानष्टोयथा सूर्य्यस्तोयं हरति रश्मिभिः ॥
सूर्य्यस्यैव कस्य पायेन तथा शुल्कारिकै नृपः २३ यथायमः प्रियं देव्ये प्राप्त काले नियच्छति तथा प्रिया प्रि-
ये राजा दुष्टा दुष्टे समो भवेत् २४ पुरोन्मुखं मालोक्य यथा प्रीति मान् जायते नरः सर्व्वं पञ्च प्रजाः सत्त्वी निर्व्वृत्ता स्त
च्छ शिघ्रतं २५ मारुतः सत्त्वी भूतैश्च निगूढश्च रते यथा एवं नृपश्च रेखायैः पोरामात्यादिबन्धु ॥ २६ ॥
नलोभाद्दानं कामाद्वा नाशार्थांश्चायस्य मानसे यथाब्धः क्षयते वत्सस राज्ञा स्वर्गं सूच्छति २७ उत्पद्य प्रक्षिणो
सृष्टान् स्व धर्म्मोच्चलतो नरान् यः करोति निजधर्म्मं सराज्ञा स्वर्गं सूच्छति २८ वर्यो वत्सार्ज सीदति यस्य रा-
ज्ये तथा श्रमाः वत्स तस्य सुखं प्रेत्य परत्रैव च शास्वतं २९ यतद्राज्ञः परं कृत्यं तथे ततस्तिष्ठि कारकं स्वधर्म्मं
स्थापनं स्रगाणां चाल्यते यत्कु बुद्धिभिः ३० पालनेनैव भूतानां कृत कृत्यो महीपतिः सत्यं पालयित्वा भागं
धर्म्मं स्थाप्योति यत्नतः ३१ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे पुत्रादुपमासने २७ अइ उवाच तस्मा दुर्व्वचनं श्रुत्वा
श्रीः सत्को मातरं पुनः पप्रच्छ वर्यो धर्म्मोश्च धर्म्मो ये चाश्रमेषु च १ अलर्क उवाच कथितोऽयं महा भाग्य
राज्यं तस्मा श्रितस्त्वया धर्म्मं तमह निच्छामि श्रोतुं वर्यां श्रमात्सर्क २ सदा लसो वाच दानमध्ययनं यज्ञोऽ-

ब्रह्मराणास्य त्रिधा मतः । नान्यश्चतुर्थो धर्मोऽस्ति धर्मस्तस्य परं विना ३ यजनना ध्यापने शुद्धे तथा एत प्रतिपद्य-
 मया सम्यक् समाख्याता त्रिविधा चास्य जीविका ४ दानमध्ययनं यज्ञः सात्रियस्याप्ययं त्रिधा धर्मो प्रोक्तः ।
 स्मिन्नेस्मा शस्त्वा नीवञ्च जीविका ५ दानमध्ययनं यज्ञो वैश्यस्यापि त्रिधैव सः वारिण्यं पाशुपालपञ्चश-
 विश्चैवास्व जीविका ६ दानं यज्ञोऽथ शुश्रूषा हि जतीनो विद्यामया व्याख्यातः शृङ्गधर्मोऽपि जीविका ।
 कास्त कर्माश्च ७ तद्वद्विजानि शुश्रूषा पोयणो ज्ञाय विज्ञेयो वरुण धर्मोऽस्ति मे प्रोक्ताः शूयन्तो चाश्रमाश्र-
 याः ८ स्ववर्ग धर्मान् सं सिद्धिं नरः प्राप्नोति न च्युतः प्रयाति नरकं प्रेत्य प्रतिविद्ध निवेवनात् ९ यावत्तु नोप-
 नयनं किये तैवे हि जन्मनः काम चेष्टोक्ति भक्ष्यश्च तावद्भवति पुत्रक १० कृतोपनयनः सम्यक् ब्रह्मचारी ।
 शूरो गृहे वसेत्तत्र च धर्मोऽस्य काष्ठ्यते तं निबोध मे ११ स्वाध्यायोऽथाग्नि शुश्रूषा स्नानं भिक्षादनं तथा गुरो
 निवेद्यत द्यान्मनुजात न सर्व्वरा १२ शूरोः कर्मणि सोद्योगः सम्यक् प्रीत्युपपादनं तेनाहृतः परे चैव तत्परो
 नान्य मानसः १३ एकं ह्ये सकलान् दापि देवान् प्राप्य गुरोर्मुखात् स्मरुज्जातोऽथ वन्ति त्वा दक्षिणां गुरुवततः ।
 १४ गार्हस्थ्याश्रम कामस्तु गृहस्थाश्रम भाव सेत् वान प्रस्थाश्रमं वापि चतुर्थं चेच्छयात्मनः १५ तत्रैव वागु-
 रोगं हे हिजो निष्ठा मवाप्नुयात् गुरोरभवेत्तत्सु तच्छिष्ये तत्सु तं विना १६ सुश्रूष निर्भीमानो ब्रह्म चर्य्यो ।
 श्रमं वसेत् उपावृत्तस्त तस्मात्मात् गृहस्थाश्रम काम्यया १७ ततोऽसमानं किं कुलो तुल्या भाग्यो मरोगिरिणी ॥
 उद्देहे च्याय तोऽव्यक्तं गृहस्थाश्रम कारणात् १८ स्वकर्मणा धनं लब्ध्वा पितृदेवति धीं स्तथा सम्यक् स-
 म्भारायन् मत्तया पोषयच्चाश्रितो स्तथा १९ धृत्यात्म जान जा मयोऽथ दीनान् स्वपतितानपि यथा शक्त्यान्व
 दानैर्न वर्योति पशवस्तथा २० राव धर्मो गृहस्थस्य ऋताद्भिगमस्तथा पञ्चयज्ञ विधानलु यथा शक्त्यान्
 दाययेत् २१ पितृदेवति धि जानि भुक्त ग्राधं स्वयं नरः शुचीत च समं धृत्ये यं तथा विभवं माहृतः २२ एष तद्दे शतः
 प्रोक्तो गृहस्थस्य आश्रमो मया वान प्रस्थस्य धर्मस्तन्नि कथया म्यवधार्य्यतो २३ अपत्य सन्ततिं हृष्टा प्राज्ञो देह स्व चा-
 नतिं वान प्रस्थाश्रमं गच्छे दात्मनः शुद्धि कारणात् २४ तत्रारण्योप भोगश्च तपो भिरवातु कर्षणं भूमौ प्राच्या २५

स्तनं एव माध्यायत्येधा वत्सधेनु स्वर्गा मयी १२ तेषा बुच्छेदकतो च यो नेरोऽत्यन्त पापकृत् सनमस्य न्यताभिस्ते
तामिस्ते च निस्सृजति १२ यश्चै सो भानवो धेनुं स्ववं तैरमरादिभिः पाययत्युचिमे कालिम स्वर्गो यो पद्यते ॥ २३ ॥
तस्मात् पुत्र सद्युरा देवर्षि पितृ मानवाः भूतानि चानु दिवं तं पोष्यामि स्व सनुयथा १४ तस्मात् स्नातः सु-
चि भूत्वा देवर्षि पितृ तर्पणं प्रनायेत तस्यै वाङ्मिः काले कुर्व्यात् समाहितः १५ सुमनो गन्ध पुष्पे रच देवानभ्य-
र्च्य मानवः ततोऽग्नेस्तर्पणं कुर्व्याद्देवाश्च बलयसाथा १६ ब्रह्मणो गृह मध्ये तु विश्वे देवेभ्य एव च धन्वन्त-
रि ससुहि श्य प्रागुदी च्यावलिं सिपेत् १७ प्राच्यां शक्राय यास्या शंयमाय बलिमादरेत् प्रतीच्यां वरुणायाय
सोमायां हरतो बलिं १८ दद्याद्वात्रे विधात्रे च बलिं हरे गृहस्य तु अर्घ्यंभोः श्वदिर्देवा हरेभ्यश्च समन्ततः १९
नक्तञ्चरभ्यो भूतेभ्यो बलिमाकाशतो हरेत् पितृणां निर्व्वेधे चैव दक्षिणां नि सुखास्थितः २० गृहस्य लत्यरो सूत्रा
सुसमाहित मानसः ततस्तो यमुपादाय ते चैवाच मनायवे २१ स्थानेषु निक्षिपेत् प्राज्ञस्ताप्ता अक्षिरस्य देवताः ॥
एवं गृह बलिं कृत्वा गृहे गृहपतिः शुचिः २२ आय्याय नम्य भूतानां कुर्व्यादुत्सर्गसादरात् एव भ्यश्च प्रवचे-
भ्यश्च बधोभ्यश्चावयेदुचि २३ वैश्व देवं हि नोमि तत् सायं प्रातरुषा हृतं श्रावस्य च ततः कुर्व्यात् प्राज्ञो ह्यग-
वलोक्तनं २४ गृहर्तु स्याद्युमं भाग मुदीस्थोऽप्यतिथिं भवेत् अतिथिं तत्र संध्याप्र मन्वाद्ये नोद केन च २५ सम्पूज-
येद्यथा शक्ति गन्ध पुष्पादि भिल्लया नमित्र मतिथिं कुर्व्यान्नैकग्राम निवासिनं २६ अज्ञात कुलनामाने तत्काल
समुपस्थितं वसुषु मागतं ग्रान्तं या च मानस किञ्चनं २७ ब्राह्मणो प्रादुरतिथिं स पूज्यः शक्ति तो बुधैः नष्टके
ज्ञो च चराणां स्वाध्यायञ्चापि पशुघ्नतः २८ शोभना शोभना कारं ते मन्येत्त प्रजापतिं अनित्यं हि स्थितो यस्मा-
तस्मादतिथि रूच्यते २९ तस्मिं स्वर्गने न्यजो त्याहरागानुष्येद् गृहाग्रमी तस्मा अदत्त्वा यो भुंक्ते स्वयं कि-
ल्विय मुद्गरः ३० सपापं केवलं मुद्ग-क्ते पुरीयञ्चान्यजन्मानि अतिथियंभ्य भग्ना शो गृहात् प्रति निवर्त्तते ३१
सदत्वादुक्ते तस्मै पुण्य मादाय गच्छति अथ्यसु शाकरा नेनय द्वाप्य भ्राति सत्त्वये ३२ पूजयेत्तु नरः शक्त्या ते
नेवा भिथि सादरात् कुर्व्याच्चाग्रहः प्राह मन्वाद्ये नोद केन च ३३ पितृनुहि श्य विप्रंश्च भोजयेद्द्विप्रमेव वा ॥

अन्वेत्यागेन दुहृत्य ब्राह्मणादयोः पपा दयेत ३७ भिक्षाञ्च याचतो दद्यात् परिब्राह्मणं चारिणम् प्राप्तं प्रमाणात् भिक्षा
 स्याद् ८८ द्रासचतुष्टये ३५ अग्रे चतुर्गो द्रा इहैते कारे द्विजोत्रमाः भोजनं हन्त कारं वा अग्रे भिक्षा मयापि वा ३६
 अदन्वानुन भोक्तव्यं यथा विभव मात्मनः पूत्रं पित्रा तिथी निष्ठान् ज्ञातीन् वन्तुं स्तथायिनः ३७ विकलान् बाल
 दुह्योश्च भोजयेच्चा तुरोस्तथा वाञ्छते क्षुत्परोतात्मा यच्चा न्योः ३८ कुटुम्बिना भोजनीयः सम-
 द्यो विभवे सति श्री सन्ने ज्ञाति मासाद्य यो ज्ञातिरवसीदति ३९ सीदताय त्कृतेन तस्या पंस समश्नुते सायं चैव
 विधिः कार्यः सूर्यादं तत्र चार्तिभिः ४० पूजयीत यथा शक्तिं प्रायनासन भोजनेः एवं शुद्धं तत् स्नात गाहस्पत्य
 भारमाजिते ४१ स्कन्धे विधाता देवाश्च पितरश्च सहर्षयः अयो भिवर्धिगाः सर्वे तथैवातिथि वान्धवाः ४२
 पयु पक्षिगणा स्तृणा ये चान्ये स्रस्म कीटकाः गाथा श्चात्र महा भगा स्वयमचिरमायत ४३ ताः शृणुस्व न ह्यभास्य
 गृहस्याग्रत संस्थिताः देवान् पितॄंश्चातिथींश्च त्वत् सन्तुन्य दातव्यान् ४४ जामयश्च युक्तेष्वेव गृहस्था वि-
 भवे सति प्रहस्य गृहं प्रवेश्य श्वदशोभ्यश्चावनेषु वि ४५ देवदेवे हि नोमि तत् कुख्यात् सायं तथादिने मां स-
 मन्त्रं तथा शाकं गृहेऽयं चापि साधितं न च तत् स्वयमर्त्तायादि विवद्यन् न निर्वपेत् ४६ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे
 मद्दालसो पदेशः २९ मद्दालसो वाच नित्यं नैमिषिकं नैव नित्यं नैमिषिकं तथा गृहस्य स्य तु यत् कर्त्तव्यं तन्नि
 शास्यं पुत्रक १ पञ्च यज्ञा अग्निं नित्यं यदेतत् कथितं तव नैमिषिकं तथैवान्यत् पुत्रं तन्म क्रियाधिकं २ नित्येन-
 मिषिकं ज्ञेयं पर्व्य आह्वादि पतिर्दत्तः तत्र नैमिषिकं वस्ये आह मस्य दयं तव ३ पुत्रं तन्म नित्यं त्काय्ये ज्ञात कर्म्म समे
 नीः विवाहादौ च कर्त्तव्यं सर्वं सम्यक् क्रमोदितं ४ पितरश्चात्र सम्युज्याः ख्यातानां नदी सुरवास्तुर्ये पिशाडाश्च
 रधि संमिश्रान् दद्याद्यत्र समन्वितान् ५ वरकुम्भुवः प्राक्कुम्भुवः वायुजमानः समाहितः वेणुदेव विहीनज्जन को
 चि दिच्छन्ति मानवाः ६ युरमाश्चात्र हिजाः काय्यो से च शून्याः प्रदक्षिणाः एतन्निमिषिकं ह्येतो तथा न्यच्चो ह्ये
 दिकं ७ खताहनिच कर्त्तव्यं मे को दिष्टं शृणुष्व तत् देव हीनं तथा कार्यं तथैवैकपवित्रकं ८ आवाहनं न कर्त्त-
 व्यं सर्वे को करणा वञ्चितं प्रेतस्य पिण्डं मे कञ्च दद्यादुच्छिष्टं सन्निधौ ९ तिलोदकं चाप सव्ये तन्नाम स्मरणां न्विति

अस्मिन्मनुकस्येति स्थाने विप्र विसर्जने १० अशिरय्यतामिति वृथाह वृथुलेऽभिरताः स्मह प्रतिमासेभवेदेतत्
 कार्यं सावत्सरं नैः ११ अयमेवत्सरे पूरणाय वा क्रियते नैः सपिण्डी करणं कार्यं तस्यापि विधि रुच्यते ॥
 १२ तच्चापि देव रहितं मे कार्यं क पवित्रं नैवान्नी करणं तत्र तच्चावाहनवर्जितं १३ अयमस्यैव तत्रापि भो
 जयेदयुजो विज्ञात विशेषस्तत्र चान्योऽस्ति प्रतिमासे क्रियाधिकः १४ ते दास्यमाने भक्त्योर्वदन्यामि निशा-
 भय सितगान्धर्विकैर्युक्तं तत्र यात्रचतुष्टये १५ कुर्यात् पितृणां वितयं मेकं प्रेतास्य पुत्रक पात्र इत्येव प्रेता-
 न्नमर्थं देव प्रसवेत् १६ ये समाना इति जपत् पूज्यं वच्छेद्यभावेत् स्वर्गागाम्यैव मेवेतेदं को दित् ॥
 मुदाहते १७ सपिण्डी करणं ता सो पुत्रा भावेन विद्यते प्रति से वत्सरं कार्यं मेको दित् नैः १८ ॥
 वृता इति यथान्यायं नृणाय ह दिहोदितं पुत्रा भावे सपिण्डास्तु तद भावे सहोदकाः १९ मातृसपिण्डाये
 चस्य ये च मानुः सहोदकाः कुय्येने विधिं सम्यग एव सुता सुतः २० कुर्यान्मातामहायैवं पुत्रिकास्त
 नयास्तथा च्या सुव्यायणा संज्ञास्तु माता सह पिता महान् २१ पूजयेद्युगंधान्यायं अर्चने मित्रिकैरपि सर्वो
 भावे स्विद्यः कुर्युः स्वभर्तृणां समन्त्रकं २२ तद भावे च नृपतिः कार्यत् स्वकुटुम्बिना तज्ज्ञातीयेनैः स-
 म्यक् दाहाद्याः सकलाः क्रियाः २३ सर्वेषां मेव वर्यानां वान्धवौ नृपतिर्यतः यतास्ते कथिता वत्स नि-
 त्येने मित्रिकास्तथा २४ क्रियां आह्वयया मन्यो नित्येने मित्रिकीं शृणा दर्शस्तत्र निमित्ते वेकालश्चन्द्रस-
 यात्मकः नित्यतो नित्यतः कालस्तस्याः संसृचयत्यथ २५ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे अलकांशुशाम
 नेनेमिनि कादि आह्व कल्पः ३० महात्सो वाच सपिण्डी करणाहं पितुर्यः प्रपितामहः सतुलेपमु
 जोयाति प्रतुन्नः धित्द पिण्डतः १ तथा मन्यश्चतुर्थोऽयः पुत्रलेप भुजान्वभुक् सोऽपि सम्बन्ध नोहीन ॥
 सुप भोगं प्रयच्छते २ पिता पितामह इतिव तथैव प्रपितामहः पिण्ड सम्बन्धि नोह्येते विज्ञेयाः पुत्र्यास्तथाः
 ३ लेपमत्बन्धि न श्रवान्ये पितामह पितामहात् प्रभृत्युक्तास्त्रयस्ते यो यजमानश्च सप्तमः ४ इत्येव सुनिभि-
 प्रोक्तः सम्बन्धः नात्र दोषः यजमानान् प्रभृत्युर्ह सतुलेप भुजस्तथा ५ ततोऽन्ये पूर्वजास्सर्वे ये चान्येन्य

कौकमः येचतिर्यक्तमापन्नायेचभूतादिसंस्थिताः ६ तन्म सर्वानयनमानोवे आहं कुर्वेन यथा विधि ॥
 समाप्यायते वत्सयेनयेन ऋणुय्वत्त ७ अन्नप्रकिराणयचुसक्योः क्रियते भुवि तेन तदग्नि सुपायान्निये पिशा-
 चत्वमायताः ८ यदन्नु स्नानवस्त्वोत्थं भूधोपमति पुत्रक तेन ते तस्तो प्राप्ता स्तेयां तन्निः प्रनायते ९ यास्तुयाच-
 स्तु कशिकाः पतन्नि धूमगी तले ताभिरप्यायने तेयो ये देवत्वं कुलेगताः १० उदनेष्वथ पिण्डेषु याश्चान्नकरिण-
 का भुवि ताभिराप्यायने प्राप्ता ये तिर्यक्ते कुलेगताः ११ ये वा दम्बाः कुलेवालाः क्रिया योग्यास्त्य संस्कृताः द्विप-
 न्वास्ते ॥ च विकिर संमार्जने जलाग्निनः १२ भुक्त्वा चाचामतो यच्च जले यच्चा हि सेचने वास्तरागानो तथै वान्येतेन
 तदग्निं प्रयान्ति १३ मंदे यो यजमानस्य यश्च तयो द्विनमस्तो कश्चित् जलान्न विक्षेपः शुचिरुच्छिष्टं यववा ॥ १४ ॥
 तेनान्ये तत्कुले तत्र तत्तद्यो न्यन्नंगताः प्रयान्यायायने वत्सं सम्यक् आहं क्रियावता १५ अन्ययो पारिवर्ते-
 र्धये च्छाहं क्रियते नरेः तृप्यन्ते तेन चारुडाल पुक्ता ग्राह्या सुयोनिषु १६ एव साप्यायने वत्सं बहुना मिह वान्धेदि-
 आहं कुर्वं हिरन्नाम्बु विन्दु देयेरा जायते १७ तस्मा च्छाहं नरो भक्त्या शाकिर पिपयथा विधि कुर्वीत कुर्वतः प्रा-
 हं कुले कारि च त्व भूदति १८ तस्य कालानहं वस्ये नित्यं नमिन्नि काल्म कान् विधिनोयेन च नरेः क्रियते तत्तन्नि बोव-
 से १९ कार्यं आहं समावास्यां मासि मास्युदु पक्षेये तथाष्टकास्त्वप्यवश्य मिच्छा कालं निबोधमे २० विशिष्ट-
 वास्तरा प्राप्ते सूर्येन्दु ग्रहरोऽयने विद्युर्वेगं वि संक्रान्ती व्यति पाते च पुत्रक २१ आहं दे इव्य सम्प्राप्नो तथा दुःख
 प्रदर्शने जन्मर्षी ग्रह पीडा सु आहं कुर्वीत चेच्छ्रया २२ विशिष्टः श्रोत्रियो योगी देव विन्द्येष्ट सामगाः शिरा-
 चिकेत तस्ति सधुस्ति सुपर्णाः यडङ्ग-वित् २३ दोहित्र ऋत्विग्ना मातृ स्वस्वीयाः एव शुरस्तथा पञ्चामिन् कर्मनिष्ट
 एव तपोनिष्टः ॥ यथा तुलः २४ माता पितृ परश्चैव शिष्य सम्बन्धि वान्धवाः एते द्विजोत्तमाः आहं समस्ताः
 के तं न संसमाः २५ अवकीर्णी तथा रोगी न्युने चोक्ते तथा धिके योनर्भवंस्तथा काराः कुराडो गोलोऽथ पुत्रक २६
 मित्रं भुक् कुनस्वी लीवः श्वावदन्तो निराकृतिः अभिसलस्तुतो तेन पिशुनः सोमविकयी २७ कन्या दुषयित्वे
 द्योगुरु पित्रोस्तथोत्तमकः भुक्तकाध्यापको मित्रः परश्चैव पतिस्तथा २८ देवोक्तोऽथाग्नि सन्त्यागी हयली ॥

पतिदक्षितः तथा ल्येच विकस्मैस्था वज्याः ३९ निमन्त्रयेत् शुद्धैद्युः शुर्वोक्तान् द्विजसत्तमा-
न् देविनियोति विञ्चततोस्तथैवोपकल्पयेत् ३० तेष्वच सम्पत्तिभिर्भोग्येष्वच ग्राहं करिष्यति ग्राहं दत्वा च ।
मुक्ता च नेषुनं योऽनुगच्छति ३१ पितरस्तु तयोर्भोग्यं तस्मिन्नेतसि शेरते गत्वा च यो धितं ग्राहे यो शुद्धैकेत्यश्व-
गच्छति ३२ रेतोमूत्रकृता हारस्मान्मासे पितरस्तथाः तस्मात्तु प्रथमं कार्यं प्रजिनोपनिमन्त्रणा ३३ अत्राज्ञो
तर्दिने चापि वज्यो यो दैत्यस्तु स हि नः भिक्षार्थं सारतान् वापि काले संयमिनो यनीन् ३४ भोजयेत् प्रणिपाता
द्यैः प्रसाद्य सत् मानसः गच्छेत् शुक्लं प्रसाद्ये पितृराजं स स्निः प्रियः ३५ तथा परश्वत्तः शुर्वोक्तान् पितृराजा मनि-
रिच्यते तस्मिन् स्वर्गात्ते तानभ्युपेतान् गृहे द्विजान् ३६ पवित्रं पवित्रा गच्छान्नानासेनयूपवै शयेत् पितृयाः
मयुजः कामे पुस्तान् देवे द्विजोत्तमान् सकी के वा पितृराजं देवानाञ्च स्व प्रक्षितः तथा साला महानाञ्च
तुल्यं वा देशवैदिकं ३७ प्रथक् तयोस्तथा दान्ये के चिद्विच्छन्ति मानवाः प्राङ्मुखान्दिव सकल्पान् पेच्यन्
कुर्व्यादुदङ्मुखान् ३८ तथैव माना महानां विधिरुक्ता मनीषिभिः विष्टुर्ये कुशान् दत्वा पुन्यं चाय्योदिना
बुधः ४० पवित्रं कादिदेदत्वा तैर्योऽनुज्ञामवाप्य च कुर्व्यादा वाहनं प्राज्ञो देवानो भन्तवो द्विजः ॥ ४१ ॥
यवांभो मित्तथा चार्थं दत्वा वै वैश्वदेविकं गन्धमात्यस्य भूपञ्च दत्वा सत्यं सदीपकं ४२ अप सव्यं पिद्व-
राञ्च सर्वं मेवोपकल्पयेत् दर्भोश्च हि गुराण्दत्वा ते भ्योऽनुज्ञामवाप्य च ४३ सन्तं शुर्वं पितृराजं कु-
र्व्यादा वाहनं बुधः अप सव्यं तथा चार्थं यदार्थञ्च तथा तिलैः ४४ निध्या द्ये न्महाभागा पितृराजा प्रीयाने-
रतः अग्नौ कार्यं मनुजानः कुरुष्वेति ततो द्विजैः ४५ बुद्ध्या ह्य अन्नस्यारव्यं मन्त्रं यथा विधि अन्नये ।
कव्यं वा हाथस्वदिति त्रयसादतिः ४६ सोसायदे पितृमते स्वहि त्यन्या तथा भवेत् यमाय प्रेत प्रतये स्वाहे
ति त्रितथा इतिः ४७ कृता वशिष्ठं दद्याच्च भान्ने शुद्धि न्मनो भासना तस्मिन् कत्वा दद्याच्चा न्ये यथा विधि ४८
४८ यथा सुखे तु यथैव भो यिति वाच्यमनिष्टुरे शुक्लीरेष्वच ततस्तेऽपि तच्चित्तामो निनः सुखे ४९ यद्य दिशत
मेतेषो ततदन्नं सस्त्यरे अङ्गु ध्यं श्वच नरो दद्यात् सस्मवेन प्रलोभयन् ५० एषो मां श्वच नरो सन्तो स्तिले श्वच

विकीरन्तीं विद्यार्थं के प्रचरसार्थं आर्त्तं हि प्रोदुरच्छले ५१ पुंश्चस्त्वैषे प्रचतन्नाः स्थ तन्नाः स्म इति वादिभिः ॥
 अनुजातो न स्त्वर्त्तं प्रकीरत भुवि सर्वतः ५२ तद्वदा च मनार्थोय दद्यादणः सहात् सहात् अनुजाञ्चततः प्रा-
 प्ययत वाक्ताय मानसः ५३ सति लेन ततो ऽन्नेन पिराडान् सम्येन पुञ्चक पितृ सु हिश्य यज्ञ क्त्वा यजमानो नृपात्मज ॥ ५५ ॥
 सन्निधौ ५४ पितृ तीर्थेन तौ यज्च दद्यात्तेभ्यः समाहितः पितृ सु हिश्य यज्ञ क्त्वा यजमानो नृपात्मज ॥ ५५ ॥
 तदन्माता महानाञ्च दत्त्वा पिराडान् यथा विधि गन्धमात्यादि संयुक्तं दद्यादा च मनं ततः ॥ ५६ ॥ दत्त्वा च
 दक्षिणां प्राप्त्या सु स्वधा स्त्वि ति तान वंदत तैश्च पुंश्चस्त्वैषे त्युक्त्वा वाचयेद्दे प्रव देविकान् ५७ प्रीयन्ता मिति
 भद्रं वो विश्वे देवा इतीत्यन तथेति चोक्तैर्ते विप्रैः प्रार्थनीयास्तदा शिशुः ५८ विमर्जेयेत प्रियारायुक्ता प्र-
 णि पत्य च भक्तिनः आहार मनु गच्छेच्चा गच्छे चानु प्रमोदितः ५९ ततो नित्य क्रियां कुर्याद्भोजयेच्च तथा-
 स्तिथीन् नित्यं क्रियां पितृणाञ्च केचिदिच्छन्ति सत्तमाः ६० न पितृणान् श्रेयं दान्ये श्रेयं पूर्वं वदा चरेत् इयक्
 पाकिनैत्यन्ये केचित् पूर्वञ्च पूर्ववत् ६१ ततस्त दत्त्वं सुञ्जीत सह भृत्यादि भिन्नैः सर्वं कुर्याति धर्मज्ञः आर्त्तं
 पिच्ये समाहितः ६२ यथा वा विज सुत्थानां परितोयोऽभिजायते जीरिा शब्दे पविचासिो दोदित्रं कुत पस्तिलाः
 ६३ दत्तानि चाहुर्विप्रेन्द्र कोपो ऽध्व गमनं त्वरा राज तज्ज्व तथा पात्रं शस्ते आर्त्तं पुञ्चक ६४ रजतस्य तथा को-
 र्ये दर्शने दाने मेव वा राजते हि स्वधा दुग्धा पितृभिः श्रूयते महो तस्मात् पितृणां रजतम भीष्टं प्रीति वर्धने ६५
 इति श्री मार्कण्डेय पुराणे ऽलकोदुशासने पार्व्वेणा आर्त्तं कल्पः ३१ मदालसो वाच अतः परं मृगुष्वे मे पुञ्च ॥
 भक्त्या यदा हृतं पितृणां प्रीतये यदा वज्यं वा प्रीति कारकं १ मासे पितृणां तन्नि प्रचह विद्यान्वेन जायते मास इ-
 यं मास्य मांसे स्त्व हि यान्ति पितामहाः २ जीन्मासान् हारिणां मांसे विजेयं पितृ तृप्ते चतुर्मासांस्तु पुण्याति
 याशस्य पिशितं पितृन् ३ शाकुने पञ्च वै मासान् यरा मासान् शूकरा मिये छागले सप्त वै मासानेनेय ज्वाष्ट ४
 मासिको ४ करोति त्वष्टिं तद्वैरुगेर्मांसेन संशयः गव यस्यामिये त्वष्टिं करोति दश मासिको ५ तथेका दश
 मासांस्तु ऊरुं पितृ त्वष्टिं संवत्सरं तथा गव्यं पयः पाय ससेववा ६ वाध्रीणा स्यामिये लोहं काल शाकन्तथा

महु द्रोहिचा मिय मन्यच्च यच्चान्यत् स्वकुलो द्वैः १ अनन्तों वै प्रयच्छन्ति तन्नि गोरी सुतस्तथा पितृराणां नात्र
 सन्देहो राधा आहं ज्व पुत्रक ८ शुभमाकर्त राज श्याना कौ तद्वच्चैव प्रसातिक नौवाराः पौखलाश्चैव धान्यानां
 पितृ त्वत्तरे ९ यवं द्रोहि १३ गोधूमतिला मुन्नाः ससर्षपाः प्रियङ्गवः कौ विहारा निव्यावाश्चाति शोभनाः ॥ २० ॥
 वज्र्यो मर्कटकाः आहिराज सायास्तथा रावः विषाखि काम मृगश्च आह कर्मरिण गहिताः ११ लशुने पृञ्जनञ्चै
 व यलाराङ्गं पिराड मूलकं करम्भयानि चान्यानि हीनानि रसवर्णीतः १२ गान्धारि कामला वृनिलवराणान् यराणा
 निच आरक्तायेच नियोसाः प्रत्यस लवराणिच १३ वज्र्यान्येतानि वै आहियच्च वाचान शस्यते यच्चात्को चाहिना
 प्राप्ते पतिततद्य दुपाजिते १४ अन्यय कन्या शुल्कोत्ये द्रव्य ज्वात्र विगर्हिते दुगन्धि फेरिगलज्वात्सु तथै वाल्पत-
 रोदके १५ नल भेद्यत्र गौ स्तन्नि नक्ते यच्चाप्युपाहते यत्न सर्वो पचोत्स्ये यच्चा भोज्य निपानने १६ तद्वज्र्ये स-
 लिले तप्त सदैव पितृ कर्मरिण मार्गमाविक मोष्टृच्च सर्व्वे मे कश फज्जयत् १७ माहिय ज्वासरज्ज्वैव धेन्वा
 गोशचाप्य निहंशो पिचर्थे मे प्रयच्छे त्वेत्युक्ता यच्चाप्युपाहते १८ वर्जनीयं सदा सञ्जित्त्ययः आह कर्मरिण ॥
 वज्र्यो नलु मती रुसासितैः सुश तस्या तिन १९ अनिष्ट दुष्ट शब्दो ग्रद्गोन्वाचात्र कर्मरिण कुलाप मान का
 आह्य व्या युज्य कुल हिंस काः २० ननाः पात किनश्चैव हन्यु हे श्या पितृ क्रिया अप्रमान पविच्छश्च कुकुदो
 ग्राम शूकरः श्वचैव हन्ति आहानिया तु धानाश्च दर्शनात् तस्मात्सुसंहतो दद्याति ले श्चाव किरम्भ ही ॥ २१ ॥
 एवं रसा भवे ज्वाहे कृता तातो मयोरपि शाव सूत कसे स्पष्ट दीर्घे रोणि भिरवच २३ पति ते स्मेलिने श्चैव न पुष्या-
 ति पिता महान् वर्जनीयं तथा आह्ये तथो दक्याश्च दर्शने २४ सुराड शोणद समास्था सो यज्ञ मानेन चादरात् केश
 कीटा व पन्नञ्च तथा श्व भिरवेसिते २५ पूति पर्युयित ज्ज्वैव वात्रीक्यभियंवास्तथा वर्जनीयानि वै आह्ये यच्च
 वस्त्वानिलाहते २६ अदया परया दत्तै पितृराणां नाम गोचतः यदा दामास्तु ते माता स्तदा दारत्व भेति तत् ॥ २७ ॥
 तस्मात् अद्वावता पात्रे यच्छ स्तं पितृ कर्मरिण यथावच्चैव दातव्यं पितृराणां तद्वि मिच्छता २८ योगिनश्च सदा
 आह्ये भोजनीया विपरिचला योगाधाराहि पितरस्त स्मान्न प्रजेयेत् सदा २९ ब्राह्मराणां सद्गते भ्यो योगीति

प्राशानो यदि यत्नमानञ्च भो कृशच नोरि वात्मसितारयेत् ३० पितृगाथास्तथैवात्र गीयन्ते ब्रह्म वाहिभिः या-
 मीताः पितृभिः पूर्वमेतस्यासीन्मही पतेः ३१ कदानः सन्ततावम्भः कस्य चिद्विदिता बुतः ३० योगि भुक्ताः
 प्रोथान्नो भुवि पिण्डं प्रदास्यति ३२ गव्यायामथवा पिण्डं स्वन्नं मांसं परं हविः कालशाकं तिलाद्वयं वा हंसं
 मांस त्वप्तये ३३ वैश्यदेवञ्च सौम्यञ्च खड्गं मांसं परं हविः विद्यारा वन्यैरवज्ञेयस्या ओ सूर्य्यञ्चाथवामहे
 ३४ दद्यात् आर्धं त्रयो दश्यां मद्या सु च यथा विधि मधुसर्पिः समायुक्तं पाय सं दक्षिरायिने ३५ तस्मात् समु-
 तयेत् भक्त्या स्व पितृन् पुत्र मानवः कामान भीषन् सकलान् पापाच्चाल्म विमोचनं ३६ वस्त्रं रुद्रो स्तथा दि-
 त्या न्न सत्र ग्रह तोरकाः प्रीरायानि मनुष्याणो पितरः आह तर्पिताः ३७ आयुः प्रज्ञा धनं विद्यां स्वर्गं मोक्षं सुखा
 निच प्रयच्छन्ति तथा राज्यं पितरः आह तर्पिताः ३८ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे आह कर्म यथोदितं काम्यानां श्रूयते
 वत्स आह्वानो तिथि कीर्तनं ३९ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे आह कल्पः ३२ मदालसो वाच प्रति पद्धन
 तन्माय द्वितीया द्विपद प्रदा वरार्थिनी तृतीया तु चतुर्थी शत्रु नाशिनो १ अयं प्राप्नोति पञ्चम्यां यष्ट्यां इत्यो
 भवेत्वरः गरगादि पत्यं सप्तम्या मष्टम्यो हवि मुत्तमा २ स्त्रियो न वस्यो प्राप्नोति दशम्यां इरां कामतां वेदो
 सत्या भुयात् सर्व्वज्ञे का दश्यां क्रिया परः ३ हा दश्यां जयलाभञ्च प्राप्नोति पितृ पूजकः प्रजो मेधो पशुं वृद्धिं
 स्वात्त त्वद्यमुष्टि मुत्तमा ४ दीपं मासुरथे श्वय्ये कुर्व्वो रास्तु त्रयो दशीं अवाप्नोति न सन्देहः आर्धं आह्वयिरोनरः
 ५ यथा सत्मा वित्तञ्चेन आह सस्यत् समन्वितः युवानः पितरो यस्य सृताः शस्त्रेणा वाहताः ६ तेन काय्यं च-
 तुर्दश्यां तेषां प्रीति मभीप्सता आर्धं कुर्व्वन्ममावश्यां यत्नेन पुस्त्यः शुचिः ७ सर्व्वान् कामानवाप्नोति स्वर्गञ्चा-
 नन्त स श्रुते कृतिकासु पितृ न च्यं स्वर्गमाप्नोति मानवः ८ अपत्य कामो रोहिण्यां सौम्ये चैमस्वितो लभेत् प्री-
 त्ये माद्रो सु चाप्नोति क्षेत्रादि च पुनर्व्वंसी ९ पुष्टिं पुष्ट्ये सदाभ्यर्च्यं चैमेया सुवरान सुतात् मद्यासु स्वजनं चै एव
 सीभास्यं फाल्गुनीसु च १० प्रश्न शीलो भवति सापत्य रचोत्तरा सुच प्रयाति ओष्टतां सत्यं हस्ते आर्धं प्रदोमः ११
 ह्यप युक्तं श्व चित्रासु तथा यत्या न्य वा भुयात् वाणिज्य लाभसा स्वासी विशाधा पुत्र कामदा १२ कुर्व्वन् श्रवातुरा-

धासु लभन्ते चक्रवर्तिनां आधिपत्यञ्च न्येष्टासु सूलै चारोम्भसु तमे १३ आधादा सुययाः प्राप्तिरुत्तमस्य विजो-
कता अवरोच पुंभान् लोकान् धनिष्ठासु धने महत् १४ वेदवित्त्वमभिजातिमिवक्त्रे सिद्धिस्तु वारुणा अजगद्विके
प्रोष्ठपदे विन्दे नावस्तयोत्तरे १५ रेवतीवृत्तया कृष्यमश्विनीसुतुरंगमान् आहुं कुर्वन्तया प्रोति भस्मी व्या-
युक्तां तस्मात् कास्यानि कुर्वीति च संसेख्ये ते युतत्वं वित् १६ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे काम्य आह फलक-
यने ३३ सदात्मसौवाच एवं शुद्धं गृहस्थेन देवताः पितस्तथा संश्रुत्या हव्य कथ्याभ्यामन्नेनातिथि वाच्यवाः १
भूतानि भूत्याः सकलाः पथ्यपक्षि पिपीलिका भिक्षवो याच मानाश्च ये चान्ये वसता गृहे २ सदाचारवता तत्त
साधुना गृहमेधिना पापं सुहृन्ने समुल्लङ्घ्य नित्यमेमिसिक्तीः क्रियाः ३ अलर्क उवाच कथितं मे त्वया भ्रात
नित्यं नैमिति काच्छयत् नित्यं नैमिति कश्चिद्विचित्रं कर्म योरुयं ४ सदाचारं संहं श्रोतुमिच्छामि कुलनन्दिनी मे
यत् कुर्वन् सुखमाप्नोति परत्रैव च ज्ञानवः ५ गृहस्थेन सदा कार्यं साचारं परिपालनं न ह्याचारविहीनस्य सु-
खं सत् परत्र वा ६ यज्ञदानतपो सीहं पुत्रयस्य न भूतये भवन्ति यः सदाचारं समुल्लङ्घ्य प्रवर्तते ७ दुराचरो हि
पुरुषो नैवायुर्विन्दते महत् कार्यो यत्नः सदाचरोऽप्यचारो हन्त्य तस्य ८ तस्य स्वसूये वस्यामि सदाचारस्य ९
पुत्रको तन्म मे कामनाः श्रुत्वा तथैव परिपालय ९ त्रिवर्गं साधने यत्नः कर्तव्यो गृहमेधिना तस्मै सिद्धौ गृहस्थस्य
सिद्धि रच परत्र च १० पदे नार्थस्य पारत्र्यं कुर्यात् सच्चय मात्मवान् सर्वेन चात्स भगवन्निवर्त्येति कान्तिर्य
पादञ्चात्मार्यं लायस्य सूल भूतं विवर्द्धयेत् एवं वा चरतः पुत्रः चर्यः साफल्यं महेति १२ तद्वत् प्राप नियेधार्थं
धर्मः कार्यो विपश्चिता परत्रार्थं नये वान्यः काम्योऽत्रैव फलप्रदः १३ प्रत्यवाय भयात् काम्यस्तथान्य प्रवा
विरोधवान् द्विधा काम्योऽपि गदितस्त्रिवर्गस्या विरोधतः १४ परस्परानुबन्धोऽत्र सर्वानि तान् विचिन्तयेत् ॥
विपरीतानु बन्धोऽत्र धर्माही स्तान् शृणु मे १५ धर्मो धर्मास्तु बन्धार्थो धर्मो नात्मार्यं वाधकः उभाभ्याञ्च
द्विधा कामं स्तेनो च द्विधा पुनः १६ वास्यो सुहृन्ते बुध्येत धर्मार्थो चापि चिन्तयेत् समुत्थाय तथा चस्य प्राह सु-
खो नियतः सुचिः १७ सुखो सन्ध्या समसर्जो पश्चिमोऽस दिवाकरोऽप्यासीत यथा न्यार्येनो जह्याद नापदि १८ ॥

अथ न प्रलापमवतं वाक् पारुष्यञ्च वर्जयेत् अमच्छा स्वमसद्वादमसत्सेवाञ्च पुत्रक १९ सायं प्रातस्तथाहो-
 से कुर्वीत नित्यनात्मवान् नोदयास्तमने विम्ब सुदी क्षेत विवस्वतः २० केश प्रसाधनादगो दर्शने दत्त धावनं ॥
 इव्योक्त्याव काव्यांगिणो देवतानाञ्च तर्पणो २१ ग्रामावसथतीर्थानां क्षेत्राणाञ्चैव बर्त्मनि विरासुर्वेनातुतिष्ठे
 ततः कथेन च गो व्रजे २२ तत्रां परस्त्वयं ने सेत्त पश्ये रात्मनः प्रकृत उदक्या दर्शने स्पृशो वज्रं संभारगान्त्रया
 २३ नाप्सुसूत्रे पुरीषं वा मेषधुने वा समाचरेत् नाधितिष्ठेच्छ कान्त्तु च केश भस्म कपालिकाः २४ तुषाङ्गागस्थि श्रुति
 र्गो निरञ्जु बस्त्रादि कानिच नाधितिष्ठेत्तथा प्राज्ञः पथि चैव न्नया भुवि २५ पितृ देव सन्नुयागां भूतानाञ्च
 तथा चर्चने कत्वा विभवतः पञ्चाहुहस्थो भोक्तु मर्हति ३६ प्राङ्मुखो दह्नुवो वापि स्वाचात्तो वाम्यतः शुचिः
 भुञ्जीताम्बञ्च तद्धितो ह्यन्न नीतुः सदान्नः २७ उपधाता हन्ते दोषं नान्यस्योदीरयेद्बुधः प्रत्यक्ष त्ववरो वज्रं
 मन्त्र मत्युयां भवच २८ नराञ्च न च तिष्ठन् दे विरासुर्वोत्सर्गमात्मवान् कुर्वीत नेव चाचा मद्ययत् किञ्चिदपि
 भस्मयेत् २९ उच्छिद्यो नालेपेत् किञ्चित् स्वाध्यायञ्च विवर्जयेत् गो ब्राह्मणो तथा चाग्निं स्वयङ्मानञ्च न स्ह-
 शेत् ३० न च पश्ये इवि नेतुं न नमस्त्राणि कामतः भिन्ना सने तथा शय्या भाजनञ्च विवर्जयेत् ३१ पुस्तकाभा-
 स्तं देय मम्युत्थानादि सत्कृते अमुकलं तथा लाप मभिवाद न पूर्वकं ३२ तथातुगमने कुप्यात् प्रतिकलने से-
 जयेत् नैक वस्त्रश्च सुज्जीत न कुप्याद्देव तार्चने ३३ न वा हये ह्विजान्नागो मंसं कुर्वीत बुद्धिमान् स्त्रायीत न
 ची नम्रो न शयीत कदाचन ३४ न पराणिभ्यामुमाभ्याञ्च कराहयेत् शिरस्तथा न चाभीक्षांगिरः स्वानं काण्यं
 निष्कारणो नरेः ३५ शिपुः स्वातश्च तेलेन नाङ्गे किञ्चिदपि स्पृशेत् अनभ्यायेषु संवेयु स्वाध्यायञ्च विवर्जयेत्
 ३६ ब्राह्मणानि लणो हृष्यां विभेत् कदाचन उदक् सुखो दिवा रात्रा बुत्सर्गे दक्षिणा सुखः ३७ आचावासुभ्या
 कामे कुप्योन्मूत्र पुरीषयोः दुष्टतेन एषो र्मयात् कुर्वे चैनं प्रमादयेत् ३८ परिवादे न शृणुयादत्येया मपि बुद्धे
 तो पन्था देवो ब्राह्मणानां राक्षो दुः खानुरस्य च ३९ विद्या वि कस्य पुर्विण्या भागतं त्ययदीयसः सुकाश्च
 वादिराणाञ्च न सस्त्रो न्नात कस्य च ४० पुंश्च ल्याः कर्तव्यस्य बालस्य पतितस्य च देवालयं चैव तर्कं तेथैव च

चतुर्धरं ५१ विद्याधिकं यत्तु देवं बुधः कुर्वीत प्रदक्षिणं उपान हस्त्व माल्यादि हृत मन्थेन भ्रासयेत् ॥ ५२ ॥
 उपवीत स लङ्कामं करके ज्वेद वंजयेत् चतुर्दशालया सुस्यां पञ्च दशोच्च पर्वसु ५३ तैलाभ्यर्द्रं तथा भोग्यं
 योषितं श्व विवर्जयेत् न क्षिप्र पाद जह्नुः श्व प्राज्ञ स्तिष्ठेत् कदाचन ५४ न चापि विसिंयेत् पक्षि पादं पक्षिनेनो
 क्रमेत् मर्मा भिघात माक्रोशं पिभृत्यञ्च विवर्जयेत् ५५ दत्ताभिमान तीक्ष्णानि न कुर्वीत विचक्षणाः ॥
 सुखी न तव्य सनिनो विरूपान्मायिनस्तथा ५६ नृनाङ्गं श्चाधिको ह्नी श्व नोपह्नी से विदूयेत् परस्व दगदं
 नोद्यच्छेच्छि सार्थं पुत्र शिष्ययोः ५७ तद्वद्वो यविशेत् प्राज्ञः पादेमा क्रम्य चासनं संयावै कृशं मांसेनात्मा
 र्थं शुप सार्धयेत् ५८ सायं प्रातश्च भोक्तव्यं कृत्वा चानिधि पूजनं प्राङ्-सुखो हृद्-सुखो वापि वाग्य तोदत्त
 भावनं ५९ कुर्वीत सततं वत्स वज्रये हर्ज्य वीरुधः नौदक शिराः स्वपे ज्ञातु न च प्रत्यक् शिरानरः ॥ ५९ ॥
 शिरस्य गल्य मास्थाय शयी ताथ पुरन्दरं नतु गन्धर्वतां ध्वप्सु स्नायीत न तथा निशि ५१ उपरगो परं स्नानं स्ते
 दिनं सुदा हृतं अप सृज्यान्व चा स्नातो गात्राण्यम्बर परिसिभिः ५२ न चापि धृतयेत्के शान्वास सीन च धून
 येत् नानुलेपन माद द्याद स्नातः काहिं चिह्नुधः ५३ न चापि रक्त वासाः स्याच्चि त्रासित धरोऽपि वा वचकुर्व्यो
 हि पर्य्यासे वाससो नोपि भूयसो ५४ वन्यञ्च विदशं वत्स मत्यन्त्रो पद तञ्च यत् केशाकीटाव पन्नञ्च सुसंश्रव भि-
 रवेसितं ५५ अवलीटाव पन्नञ्च समोदरा दूषितं दृष्ट मांसं दृष्टा मांसं दज्य मांसञ्च पुत्रक ५६ न भक्ष्योत् ॥
 सततं प्रत्यस लवराणि च वन्यं चिरोक्षितं पुत्र भक्ते पर्युयितञ्च यत् ५७ पिष्ट शर्के सुपयसो विकारान्त्वपनन्दन
 तथा मांस विकारश्च ते च वन्योश्चिरोयिताः ५८ उदयास्ते मने भानोः शयनञ्च विवर्जयेत् मास्नातो नैव संदि-
 शो न चैवान्य मनानरः ५९ न चैव शयने नोव्यो सुप विद्यो न गन्धवत् न चैक वस्त्रो न ददनं प्रेक्षता म प्रदाय च ६०
 सुज्जीत पुरुषः स्नातः सायं प्रातर्ग्रंथा विधि परदरा न गन्ध व्याः पुरुषेणा विपश्चिता ६१ इष्टा इतो युवांश्च स्त्री
 परदरा गतिर्दृशो न ही दृष्टा मना युष्यं लोकं किञ्चन विद्यते ६२ या दृशं पुरुष स्येह परदरा सिमधेया देवा-
 र्चनानि काव्योराणि तथा गुर्वं भिवादनं ६३ कुर्वीत मन्थगा चम्य तद् दत्त भुजि क्षिप्रं श्येनाभिरगन्वा ॥

भिरद्विरच्छा भिरादरात् ६४ आचक्षतेऽन्तः पुत्र पुरायाभिः प्राहुः सुखो ह्यसुखोऽपि वा अन्तर्जला दाव सथा ह ल्लीका
 नृपि कास्य लात् ६५ कृत शोचाव शिष्टाश्च वर्जयेत् यच्च वैश्वः प्रक्षाल्य हस्ती पक्षौच समस्युस्य समाहितः ६६
 अन्नजोतु स्तथा चाभे त्रिप्रच तुर्वा पि वेदपः परिमृत्य द्दि रा स्यान्ने रवानि सुर्धानमेव च ६७ सम्यगा चस्यतेयेन
 क्रियां कुर्वीत वै शुचिः देवताना मृधीराणाञ्च पितृणाञ्चैव यत्नतः ६८ समाहित मना भूत्वा कुर्वीत सन्तं
 तरः सुत्वा निधीत्य वासश्च परिभाषा चसेधुधः ६९ सुतेऽवली देवान्ने च तथा निधी वनादिषु कुर्यादाच
 मने स्पशो गोपृष्ट स्यात्केश्योः ७० कुर्वीत लम्बनं चापि दक्षिणा अवरणस्यैव यथा विभवतो ह्येतत् पूज्यां भावेत्ता
 पे ७१ अविद्यमाने पूज्योक्ते उत्तर प्राप्ति रिष्यते न कुर्व्याद्दत्त सङ्घर्षे नाल्लभो देह तादृशो ७२ स्वप्राध्ययन भो-
 ज्यानि सन्ध्य योश्च विवर्जयेत् सन्ध्यायो मेधुनञ्चापि तथा प्रस्थानमेव च ७३ पूज्यान्ने नाते देवानो मनुष्याणाञ्च
 सन्ध्यामे भक्त्या तथा परान्ते च कुर्वीत पितृ पूतने ७४ शिरः स्नातश्च कुर्वीत देवे पेय्य मथापि वा प्राहुः सुखो ह्य-
 सुखो वापि श्म शुक्लं च कारयेत् ७५ व्याद्विनीं वर्जयेत् कन्यां कुलजा मपि गोमिर्गां विद्वतां पिङ्ग लाञ्छिव वाचा
 दा सर्वं दूषिता ७६ अल्पद्वीं मौन्य नासाञ्च सज्जं लसता लसितां तादृशी मुहुरेत कन्यां श्रेयः कालो नः सख्यः
 उह हेत पितृ साजोश्च सप्तमीं पञ्चमीनथ्या रक्षे हाराद न्यजे दीर्यो दिवा च स्वप्ने मेधुने ७८ पराप सायके कर्म मनु
 पीडाञ्च वर्जयेत् उदक्या सर्वे वराणां वज्र्यो रात्रि च तुषये ७९ स्त्री मन्म परिहाराद्यं पञ्चमी मपि वर्जयेत् ततः
 यष्ट्यां ब्रजेद्रा व्यां श्रेष्ठा युग्मां सु पूजक ८० युग्मा सु पुत्रा जायन्ते स्त्रियोः युग्मा सु रात्रिषु तस्मा युग्मा सु पुष्याणीं
 मे विप्रोत सदानरः ८१ विधातो रोगोऽस्ति पूज्यो रोगे सन्ध्या काले च पराङ्काः क्षुरकर्मणि वास्ते च स्त्री सम्भोगो च
 पुत्रक ८२ स्त्रीन चेलवान् प्राज्ञः कट भूमि सुपत्य च देव वेद विनातीनां साधु सत्य महात्मनो ८३ पुरोः पतिव्रता
 नाञ्च तथाथ श्वित पस्विनां परिवारे न कुर्वीत परिहासञ्च पुत्रक ८४ कुर्वीता भविनीतानी न श्रोत व्यं कथञ्च न नो
 त्कथ श्रद्धया सनयो न्नां पक्षष्टस्य चारु देत् ८५ न चा मङ्गल्य वेशः स्यात्वा चा मङ्गल्य वामभवेत् धवलाम्बर समवीतः
 सित पुष्य वि भूषितः ८६ नोद्गतो न्नत मुदे श्व ना विर्भाने श्च परिहृतः गच्छेत्सैवी न चाशीलिनं च चोस्यो रिदुषिः ८७

न चाति व्यय शोहीश्वर न तुल्यै नापि देविभिः न वत्सकीभिर्नैतैर्देवकी पति भिस्तथा ८८ सार्द्धं न बलिभिः कुर्वन्
 त्व च न्यूनैर्न निन्दितैः असर्व शक्ति- भिर्निर्गतं न च देव परैर्नैः ८९ कुर्वन्ति साधुभिर्मित्रौ सदा चारावलासिभिः ॥
 प्राञ्जिरपिपुनैः शक्तिः कर्म्मण्युद्योग भागिभिः ९० सुहृदीक्षित भूपाल स्नात कश्चपुः सह कर्त्तव्योदो न यदयो-
 र्हीनर्चयेच्च गृहागतात् ९१ तथा विभवतः पुत्र हिजान् स्वत्सरो यितान् अर्चयेन्मधुपर्कैरा यथा कालवत्तत्त्वितः
 ९२ तिष्ठेच्च शास्त्रेणैतेषां अयस्कामो हिजोन्नमः न च तान् विदरेद्दीमाना कुष्ट प्रवापि तेः यदा ९३ सम्यग्गृहाञ्जने
 कृत्वा यथा स्थान मनु कृमात् समुज्जयेत्ततो बन्धि दद्याच्चि वाहुतीः क्रमात् ९४ अथमां ब्रह्मणो दद्यात् प्रजानां पत्न्ये
 ततः तृतीयाऽश्वेव शुद्धेभ्यः कश्य पाय तथा परो ९५ ततोऽनुमतये दत्त्वा दद्याद्गृह वलिनन्ततः पूर्व्वोख्याते मया
 यते नित्य कर्म्म क्रिया विधी ९६ वैश्वदेव त्ततः कुर्व्यां दत्त यस्तत्र मेघपुराण यथा स्थान विभाषान्तु देवान्तु हिश्यवे
 पृथक् ९७ पत्न्यन्याय धरित्रीरागो दद्याच्च माणां के जये वासवे च प्रति दिशोरिस्म्यः प्राच्या दितः क्रमात् ॥ ९८ ॥
 ब्रह्मणो चान्नमिस्त्राय सूर्याय च यथा क्रमं विश्वेभ्यश्चिव देवेभ्यो विश्व भूतेभ्य एव च ९९ उषसे भूत पतये दद्या
 चोत्तर तस्ततः स्वधानम इतीत्युक्तापि त्वम्य प्रचापि दक्षिणो १०० कृत्वाप सव्यं वायव्यो यस्मै तेनेति भाषनात् ॥
 अन्नाव शेष मिच्छन्तु दे तोयं दद्याद्यथाविधि १०१ ततोऽन्नायं ससुहृत् हस्त कसोप कल्पने यथा विधि यथान्या
 ये ब्राह्मणा योप पादयेत् १०२ कुर्यात् कर्म्माणि तीर्थेन स्वेन यथा विधि देवा दीनास्तथा कुर्याद्वा ह्येयरा
 चमन क्रिया १०३ अंगुष्ठोत्तर तो रेखा पाणोर्यां दक्षिणाः स्यतु एत द्वास्त्य मिति ख्याते तीर्थे माच मनयवे ॥ १०४ ॥
 तर्ज्ज्वन्य दुःशुयो रत्नः पेञ्च्यं तीर्थं सुदा हृतं पितृणां तेन तोयारि दद्यान्नान्दी सुखा हते १०५ अंगुल्यग्रे तथा देवे १
 तेन दिव्य क्रिया विधिः तीर्थं कानिष्ठिका मूले कास्यं तेन प्रजापतेः १०६ एवम- भिः सदा तीर्थैर्देवानां पितृभिः सह
 सदा कार्याणि कुर्वीत नान्य तीर्थेन कर्हि चित् १०७ ब्राह्मेयणा चमनं श्रान्तं पित्र्यं पेञ्च्येण सव्यं द देव तीर्थेन देवानां
 प्राजापत्यं निजेन च १०८ नान्दी मुखानां कुर्वीत प्राज्ञः पिराहोदक क्रियां प्राजापत्येन तीर्थेन यच्च किञ्चित् प्रजा
 पतेः १०९ युगपज्जल समिन्ञ्च विष्णुनाञ्च विचक्षराः गुरु देवान् प्रति तथा न च पादौ प्रसारयेत् ११० ना च सीत ॥

धयन्तीं गीं नलं नाञ्जलिना पिबेत् शीघ्रं कालेषु सर्वेषु गुरुष्वत्येषु वा पुनः १११ नविलम्बेन शीघ्रं न सुखे-
नानलैर्धमेत् तत्र पुञ्जन वस्तव्यं यत्र नास्ति चतुष्टयं ११२ अहारा प्रदानां वेद्यश्च ओ त्रियः सज्जलानदी जिता मि-
त्रो नृपो यत्र बलवान् धर्मं तत्परः ११३ तत्र नित्ये वसेत् प्राज्ञः कृतः कुहपती सुखं यत्रा प्रहृष्यो नृपतिर्यत्र शस्य
वन्ती मही ११४ घोराः सुसंयताः यत्र सनतं न्याय वर्तिनः यत्रा मात्सरिणी लोकास्तत्र वासः सुखोदयः ॥ ११५ ॥
यस्मिन् हवीं बला राष्ट्रे प्राय गो नाति भोगिनः यत्रो यधान्य श्रेयाणि ११६ तत्र पुञ्जन वस्तव्यं
यत्रे तच्चित्तं सदा निर्गीयुः शब्दं देवश्च जनश्च सततोत्ततः ११७ वसन्तिले सुशीलेषु सह वा सियु परित्ततः इत्ये
तत् कथितं पुत्र मया ते हितं कास्यया ११८ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे अलकानुश्रवणे सदा चागध्यायः ३७
मदालसो वाच दतः परं शृणुष्व त्वं वक्तव्यं वज्यं प्राणि क्रियां भोज्य मन्त्रं पर्युषितं स्नेहा कं चिरं सम्भृतं १ अस्नेहा
श्चापि गोधूमयव गो रस विक्रियाः शराकः कच्छयो गोष्ठा शर्वादित खड्गो २ यश्च २ भस्या ह्येतैतथा वक्तव्यो
ग्राम शूकर कुक्कुटौ पितृ देवा दिशेषश्च अहं वास्तरा काम्यया ३ प्रोक्षितं ज्वो यथा यं च खातन्मां संनृष्यति
शंखा रस स्वर्से संध्यारां एतन्मथ वाससो ४ शराक मूल फलानाञ्च तथा विदल चर्मरां मरिा वच्च प्रवाला
नात्तथा मुक्ता फलस्य च ५ गात्राणाञ्च मनुष्याणामम्वुनां शोच सिध्यते यथा पसानां तेषां प्राक्षाः संधयोरानव
६ सस्नेहानाञ्च भाराडानां शुद्धिरुथोन वारिणा सृषेधान्या निनानाञ्च सुयलोत्स्व लस्य च ७ मेह तानाञ्च वे-
स्वराणां प्रोक्षणात् सञ्च यस्य च वल्कलानाम शोधाणां सस्तु सृच्छो च सिध्यते ८ त्वरा कश्चो यधीनाञ्च प्रोक्ष-
णाच्छुद्धि सिध्यते आधिकानां समस्तानां केशानाञ्चापि मेध्यता ९ सिद्ध्यते कानां कल्केन तिलकत्केन वा पुनः
सान्त्वना तात भवति उपघात वता सदा १० तथा कार्पासिकानाञ्च वि शुद्धिर्जल भस्मना दातु रत्नास्थि शृङ्गराणां तद्वै
साञ्छुद्धि सिध्यते ११ पुनः पाकेन भाराडानां पार्थिवानाञ्च मेध्यता शुचिर्भस्मं कारु हस्तः परार्थं शोचिन्मुखं तथा
१२ रथ्या गतम विज्ञानं दास वर्गादिनाहनं वाक् प्रशंसं विग सीत मने कान्तं धितं लयं १३ अति प्रभूतं बालञ्च हवा
तुरविंशे धितं कर्मान्नाहारशालाश्च स्तनन्धय मुनाः स्त्रियः १४ शुचिचिन्मथे वापः स्वबन्धोः गन्धवृद्धयः

शुभिविं शुद्धते कालांशह सार्जन गो कर्मः १५ तेषां तुल्ले खनात् मेकां ह्येन से सार्जनार्चं नात् केशकीरादपदे
 चरौघाते ससि कान्विते १६ सदसु भस्म नातात् प्रोक्षितव्यं विशुद्धये औ दुस्वस्वगमस्त्रेन सौरिणा उपुरीभयो
 १७ भस्मान्बु भिश्च कौस्थानो शुद्धिः प्रावा इवस्य च अमेध्या क्रस्य सुतो यैर्गन्धा पदरसो न च १८ अन्येषां चै
 व तद्वैद्यैर्वर्गो गन्धा पदरातः शुचिगो तदग्नि ह नो यं प्रकृति स्थं मही गतं १९ तथा मोसम्ब चणदल क्रव्या
 रादि निपातिते रथ्या गतम्ब चेलादि तात् वानां च्छु चि स्यतं २० रजो ऽग्निश्चैमी रक्षाया रक्षयः पवनी
 मही विषुयो मक्षिकाद्याश्च दुष्ट सङ्गा र दोषिणाः २१ अजाश्वो सुखतो मेध्या न गोर्वत्सस्य चाननं मातुः प्र-
 स्ववरो मेध्यं शकुनिः फल पातने २२ आसने शयनं यानं नावः पथि त्वरानि च सोम सख्यौ शु पर्वनेः शुद्ध
 क्लैतानि परायवत् २३ रथ्या व संपरा स्नान सुत्पान स्नान कर्म सु आत्मा मेत यथा न्याये वा सो विपरिधाय च ॥
 २४ स्पृष्टा नामप्य संसर्गं विरथ्या कईमाभ सो पक्कैष्ट रचिता नाञ्च मेध्यता वायु रुद्ध मात् २५ अथतो पद
 तादन्वा द प्र सुहृत्य सन्त्यजेत् शेषस्य प्रोक्षणां कुप्यांदा चस्था द्वि स्तथा मृदा २६ उपवास स्ति रात्रन्तु दुष्ट भक्ता
 गिनो भवेत् अजाते ज्ञान पुर्वन्तु तदोद्योप शमेन तु २७ उद क्वा प्रह मृगाला दीन् सृति कान्त्या वसायिनः ॥
 स्पृष्टा स्नायीत शीतार्थं तथैव सृत हारिणाः २८ तप्तं स्पृष्टा स्थि सस्नेहे स्नातः शुद्धाति मानवः आचम्येव
 नु निः स्नेहं गामाल भ्यर्कर्मस्य वा २९ नलङ्घये तथै वाह कष्टो वनो हर्त नानि च नोद्या नोयो विकोलेषु प्रा-
 जन्ति श्वेत कदाचन ३० न चाले पेज्जन द्विष्टो वीर हो नान्नया स्त्रिये गृहा दुच्छिष्ट विरा दूत्र पादाभ्यां सिद्धिये
 दार्हिः ३१ पञ्च पिपाडान तु हृत्य न स्नाथात् परवारिणा स्नायी तदेव खानेयु गङ्ग नद्द सप्तसुच ३२ देवतांश्चि
 मच्छास्त्र यज्ञ सन्वादि निन्दकेः कृत्वा तु स्पर्शनात्तापे शुद्धो ताको बलोक नात् ३३ अवलोक्य तयोद क्वा म-
 न्यत्रं यनितं प्रावं विधस्मिं सृति का यराड विवस्त्वा न्याव सायिनः ३४ सृति नियंत कांश्चिद परदार स्ताश्लेषे
 एन देव हि कर्तव्यं प्राज्ञैः शोधन मात्मनः ३५ अभो न्य सृति का यराड मार्गो रासु श्व कुकुदान् पतिता विदु
 चरा बाल सृन हारोश्च धर्मो विवत् ३६ संस्पृश्य शुद्धते ज्ञाना दूर क्वा ग्राम शृङ्गे तह च सृति का शोच दयितौ

पुरुषा वधि ३७ तस्य चातु दितं हानि गृहे नित्यस्य कर्मणाः यश्च ब्राह्मण सत्यक्तः किल्विद्यो स न सधमः ३८
 नित्यस्य कर्मणो हानिन कुर्वीत कदाचन तस्यत्व कारो वधुः केवलं सते नमः ३९ दशा हं ब्राह्मणा स्तिष्ठे
 हान होमादि वर्जितः साधियो द्वादशा हञ्च वेभ्यो मासाश्चै मेवच ४० शूद्रस्तु मासमासीत निज कर्म विवर्जितः
 ततः परं निजं कर्म कुर्युः सर्वे यथो दिते ४१ त्रेताय सलिले देयं दाहि देग्धातु गोत्रिकैः प्रथमे ऽन्दि चतुर्थे च सप्त
 मे नवमे तथा ४२ भस्मा स्थि चयने काव्यं चतुर्थे गोत्रिके हिने ऋद्धं सञ्चयना तेया मद्रः स्वर्गो विधीयते ४३ सोदके
 स्तु क्रियाः सर्वाः काव्याः सञ्चयनात्परं स्पर्शं एव सपिराडानां मृता हनि तथो भयोः ४४ अन्वसे संयगो ग्रस्त्व
 तो यो बन्धनवन्दिषु विष प्रयातादि सते प्रायो नाशक यो रधि ४५ बाले देशान्तरस्थे च तथा प्रवर्जिते सते सद्यः
 शीच सथान्येयश्च ज्यह सुक्त मर्गोचकं ४६ सपिराडानां सपिराडस्तु सते ऽन्यस्मिन्वेतो यदि शूर्वा शीच समाख्यातिः ४
 कार्यस्तुच दिने क्रियाः ४७ एय एव दिदिहिं हो तन्मन्य पिहि सते के सपिराडानां सपिराडेयु यथा वत्सोद केपुच
 ४८ नाते पुत्रेपितुः स्नाने सचिले तु विधीयते तत्रापि यदि चात्य स्मिन् नाते नापित चापरः ४९ तत्रापि युद्धिरुहि
 द्या पूर्व्वं जन्म वतो दिने दशा द्वादशा मासाई भास संख्य दिने गतिः ५० स्वाः स्वाः कर्म क्रियाः कुर्युः सर्व्वे वराणां
 यथा विधि त्रैत सुदिश्य कर्तव्यमे को दिष्टे ततः परं ५१ दानानि चैव देयानि ब्राह्मणो भ्यो सनीधिभिः यद्यदिष्टत्व
 लोकैय चापि दयिते गृहे ५२ तत ह्युगावते देयं तेदे वासय सिच्छता पूर्णोस्तु दिवसेः स्पृहा सलिले वाहना युवं ॥ ५३ ॥
 प्रतोद दगडो च तथा सम्यग्वराणां क्तत क्रियाः स्ववरा धर्मे नि हिष्ट मुपादानं तथा क्रियाः ५४ कुर्युः समस्ताः सुचि
 नः परत्रैह च भूतिदाः अष्ट्यो तव्या त्रयो नित्यं भवितव्यं विपश्चिता ५५ धर्मं तो धन माद्राव्ये यष्टव्यञ्चापियत्न
 तः यच्चापि कुर्वते नात्मा मुमुक्षा मेति पुत्रक ५६ तत् कर्तव्य मशुद्धे न यन्त्र गोप्ये महान्ने एव सा चरतो वत्स
 पुरुषस्य गृहे सतः धर्म्मार्थं काम सं प्राप्तापरत्रैह च शोभनं ५७ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे ऽलर्कोनुशासने व-
 र्ज्यो वन्यो ध्यायः ५८ अह उवाच स एव मनु शिष्टः सन् मात्रा सं प्राप्य शोबनं ऋतस्वज सुत श्वके सम्यग्दार परि
 ग्रहे १ पुत्रो श्वोत्पादया नाम यज्ञे श्वाप्ययज हि सुः पितुश्च सर्व्वं कालेषु चकाराजानुपालने २ ततः कालेन

मदता सं प्राप्य चरमे वयः चक्रे ऽभिधेके पुत्रस्य तस्य राज्ये अदृत ध्वजः ३ भाग्येया सह धर्मात्मायिया सुलप
 सेवनें अवतीरोगो महारसो महाभागो महीपतिः ४ मदालसा च तनयं प्राहिदं पश्चिमं वचः कामोपभोगसंगो
 प्रहाराय सुतस्यैव ५ मदालसो वाच यदादुःखं ससह्यं ते श्रियं वन्तु वियोगजे शत्रुबाधोन्नवं यपि वित्तनाशा
 त्मसम्भवे ६ भवितुं कुर्वन्तो राज्यं शुद्ध धर्मावलम्बिनः दुःखाय तनयतो हि ससत्त्वा लक्ष्मणो गृही ७ मदस्मान्
 पुत्रनिद्राया सह तादृशु लीय कालं वाच्यन्ते शास्त्रेण यद्देहस्य साक्षर निवेशितं ८ जड उवाच इत्युक्त्वा प्रदेहेतस्मै
 सो वर्यो साधुनीय के आश्रित्य श्वापि या यो तथाः पुत्रस्य गृहे सतः ९ ततः कुबलया श्रवो ऽसौ सा च देवी नदा
 सा पुत्राय हन्ता तद्वा ज्ये तपसे कानने रातः १० इति श्री मार्कण्डेय पुराणे मदालसो पारव्याने ३६ जड उवाच
 सो ऽप्यलक्ष्मीं यथा न्यायं पुत्रं वन्तु दितः प्रजाः पालया मास धर्मात्मा स्वे स्वे कर्मण्य वस्थिताः १ इत्येयु
 दराहं चिद्विदुः सत्यं वाच एरि पालनं कुर्वन् पणं शुद्धं लेभे इयानं च महा सर्वेः २ अजायन्त सुता श्वा स्य सहाव-
 ल पराक्रमाः धर्मात्मानो महात्मानो विभागो एरि पम्बिनः ३ चकार सो ऽर्थे धर्मेणा धर्मं मर्थेन वा पुनः ४
 तस्यो र्ध्वेजा विरोधेन बुभुजे विधयानपि ५ एवं बहूनि वर्वाणि तस्य पाल यतो महीं धर्माय काम सक्तस्य
 जगधुरे काम हर्षथा ५ देराज्ये नास्य सज्जने सुज्ज तो विदयान् विद्यान् न चाप्यलस भूतस्य धर्मायो पार्जनं
 प्रति ६ ते तथा भोगा सं सर्गं प्रभत भजितेन्द्रियं बुबाहुर्नाम शुश्राव भ्राता तस्य दीनचरः ७ तं बुबाधयिषुः
 सो ऽथ चिरं ध्यात्वा महीपतिः तद्देरिसे अयं तस्य श्रेयो ऽमन्यत भूपतेः ८ ततः सकाशि भूपाल सुदीर्गो
 बल बाहनें स्व राज्यं प्राप्नुसा गच्छ हृदयाः प्रारणं कृतो ९ सो ऽपि चक्रे बलो द्योग मलके प्रति पार्थिवः दूत
 ज्ज्येष्ठया मास राज्यं मल्लो वदीयता १० सो ऽपि नैच्छ तदा दालु माजा पूर्वं स्व धर्मं वित् प्रत्युवाच चतं दूत
 मल्लोः काशि भूरुतः ११ मां देवा स्येत्य हार्दनेन याचतो राज्यं नयनः नाक्रान्त्या सं प्रदास्यामि भयेना त्याम
 पि क्षिपिनि १२ सुबाहु रपि नोया ज्वा ज्वाकार भति भोस्तदा न धर्मास्यो सत्रिय स्येति यो चा वीर्यं धनो हिसः १३
 ततः समस्तं सैन्यं काशीशः एरि वरितः नाक्रान्तु सत्थगा द्राष्टु मल्लं कै स्य महीपतेः १४ अनन्ते श्व संश्लेष

मध्येत्य तदनन्तरं तेया मन्यते मे भूल्यैः समाक्रस्यानयद्वशं १५ अपीदये श्व सामन्तो स्तस्य राष्ट्रोपगोर्धनैः ॥
 तथा दुर्गा तुपालोपच चक्रे चाट विकान् वशे १६ कौशिकञ्चोप प्रदानेन कौशिकेनैरेन पार्थिवान् साम्नेवान्यान
 वशे नित्येनिभृतास्तस्येयेऽभवन् १७ ततः सोऽत्यदलो राजा परचक्रावपीडितः कौशस्यमवापोच्चैः पुर
 ज्चारुध्य तारिराणा १८ इत्ये सस्पीड्य मानस्तु सीराया कौशो दिने दिने विधाद मागात्परमे व्याकुल त्वञ्चैतसः
 १९ आर्तिसे परसो प्राप्य तत्ते समा राहुरीयकं यदुद्दिश्य पुरा ब्राह्म माता तस्य मदालसा २० ततः स्नातः शुचि
 भूत्वा वाचयित्वा द्विजोत्तमान् निष्काप्य शासनं तस्माद्दृशे प्रस्फुटा हारं २१ तत्रैव लिखितं मात्रा वाचया
 मास पार्थिवः प्रकाश पुलकाङ्गेऽसौ प्रद्वयोत्कुल्ल लोचनः २२ सद्गः सर्वोत्तमाना त्यान्यः स चैत्य कुंतश
 क्यते ससद्भिः सह कर्तव्यः सतो महोद्दि भेयने २३ कामः सर्वोत्तमोद्देयो द्वातुन्वेच्छ क्यते नवः सुभुसा
 प्रति तत्कार्यं सेव तस्यापि भेयने २४ वाचयित्वा तु बहुशो नृणा अयः कथंत्विति सुसुसयेति निश्चित
 साच तत्सङ्गतो यतः २५ ततः सखाधु सस्यर्कं चिन्तयन् पृथिवी पतिः दत्तात्रेयं महा भाम्प मगच्छत् परमा-
 तिमान् २६ तं सैमित्य महात्मान सकेत्स मसद्भिने प्रणि पत्याभि सन्तुल्य यथा न्याय सभस्यत ॥ २७ ॥
 ब्रह्मन् कुरु प्रसदं मे शरणं शरणार्थिनो दुःखा पहारं कुरु मे दुःखार्तं स्थाति कामिवः २८ दत्तात्रेय उवाच
 दुःखा पहार मद्यैव करोमि तव पार्थिव मत्ये वृद्धि किमर्थं ते दुःखं तन्मृथिवी पते २९ नह उवाच इत्युक्त
 रिचन्त्येयामास म राजा तेन धीमता त्रिविध स्यापि दुःखस्य स्थान मात्मान मेव च ३० स विमृष्य विंश राजा
 पुनः पुनरुदार धीः आत्मान मात्सना धीरः प्रहस्येद मथा दवीत ३१ नाह सुर्वीन सलिले न ज्योतिरनि लो-
 न च नाकाशो किन्तु शरीरं ससैत्य सुख मिष्यते ३२ न्यूनातिप्रेक्तो याति पञ्च केऽस्मिन् सुखा मुखं ॥
 यदि स्यात्सम किन्त्व स्याद न्य स्थेऽपि हितं मयि ३३ नित्य प्रभूत सञ्च वि न्यूनाधि क्थान्तो ज्ञेते तथा च समता-
 त्य लो विशेयो पलस्यते ३४ तन्मात्रावस्थितं स्वप्ने तृतीयोऽंशे च पश्यतः तथैव धृत सञ्चान्तो ज्ञेते किं
 सुखा मुखं ३५ मनस्य वस्थितं दुःखं सुखं वा मान सञ्चयत् यतस्त तो न मे दुःखं मुखं वा न ह्यहं मनः ॥ ३६ ॥

नाहङ्कारो न च मनो बुद्धिर्नाहि यतस्ततः अन्तः कारणार्थदुःखं पार कं भवतत्कथं ३० नाहं शरीरं न मनो यतो
 ॥ हे पृथक् प्रीतिगन्तव्यं तत्तन्नु चेतस्य खल्वपि देहे धुत्वा निदुःखो निच किंमसात्र ३८ राज्यस्य
 वाञ्छो कुरुते ॥ गतो ॥ इत्य देहस्य चेत एव भवः ॥ सुखाप्रकृत्या मम किन्तु तत्र तत्स्थः स चाहं स्वशरी-
 रीरतोऽन्यः ३९ न यस्य देहादि कस्यचिद्देहं लोकजं चास्थीनि शिरा विभागाः कस्तस्य नागाश्वरथादिकोशो-
 स्वत्योऽपि सम्बन्ध इहान्नि पुंसः ४० तस्मात्करोऽस्मिन्नच मेऽस्तिदुःखं न मे सुखं नापि पुन न कोशः न चाश्चवना
 गादि बलं न तस्य नात्यस्य वा कस्य चिद्वा ममस्ति ४१ यथा दही कुम्भ कस्य गडतुस्य साक्षात्किं बड्वाहि
 दृष्टं तथा सुबाहुः सच काशिपोः हे मन्ये च देहेषु प्रीति भेदेः ४२ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे पिता पुत्र संबदि
 आत्म विवेकोऽध्यायः ३० अउ उवाच दत्तत्रिये भर्ता विप्रं प्रणि प्रत्य स पाथिवः प्रत्युवाच महात्मानं प्रथ
 या वनतो वचः १ तस्यैक प्रपश्यतो ब्रह्मन् मन दुःखं न किञ्चन असत्यं गृहिणो मग्नाः सर्वदेवा सुरवारणे २
 यस्मिन् यस्मिन्स माराक्ता बुद्धिः पुंसः प्रजायते ततस्ततः ससादाय दुःखान्ये च प्रयच्छति ३ मार्चोर भविते ४
 दुःखं यादगो गृह कुक्कुटे न तादृङ्ग मत्ता भून्ते कल विद्धेऽय दूर्विके ४ सोऽचेन दुःखी न सुखी यतोऽहे ५
 प्रकृतेः परः यो भूता भि मवो भूतेः सुख दुःखात्मा को हितः ५ दत्तात्रेय उवाच एव मे सत्त्वं व्याध यथे त-
 द्या हतं त्वया ममेति मूलं दुःखस्य न ममेति च निहतेः ६ भस्मशर्मादेवं ते ज्ञानं सुखं च भिदमुत्तमै ममेति ७
 प्रत्ययो येन सिद्धः शास्त्रं लि तलवत् ७ अहं भिन्यङ्गुरोत्यज्ञो ममेति स्फन्दवान् महान् गृहं सेवो च शास्त्रा-
 श्व पुत्र दारादि पल्लवः ८ धन धान्य लहः पशो नैक कालं प्रवर्धितः पुण्या पुण्याश्च दुष्यश्च सुख दुःख महा
 फलः ९ तत्र बुक्ति पथ व्यापी गृहं सम्यक् संपन्नः विविक्षाश्रमः माला ल्यो कस्य ज्ञानं महातर्कः ॥ १० ॥
 संसारा खपरि श्रान्ता ये तच्छायां समाश्रिताः भान्ति ज्ञानं सुखाधीना लोका मात्यन्तिके कुतः ११ ऐस्तु सत्सङ्ग-
 पाथ्या शितेन समता ततः छित्तो विद्या क्रूरोगा ते गतास्ति न वर्त्मना १२ प्राप्य ब्रह्मदत्तं शितं नीरजस्वम
 करारकं प्राप्नुवन्ति यगे प्राप्ता निर्हन्ति मृतिदन्तिः १३ भूतेन्द्रिय भयं स्थूलं न त्वं गजन्त चाप्यहं ततस्मात्रं मया वा-

च्यं नैवान्नः करणात्मकौ १४ कंवा पश्यामि राजेन्द्र प्रधानमिदमावयोः यतः परोहि सेशजः संघातोहि
 पुराणात्मकः १५ मया कौ दुस्तरयो का सुज्ज मत्स्यात्मसो यथा सकल्वे ऽपि पृथग्भावे स्तथा सेशात्मनो रूप
 १६ अलर्क उवाच भगवन् स्त्वत् प्रसादेन ममा विर्यत सुत्तमे ज्ञानं प्रधानचिच्छक्ति विवेक कर मीदृशो ॥ १७ ॥
 कित्त्वत्र विद्यया ज्ञानेः स्थैर्यं वत्त्वं न चेत्तसि न चापि वैशि सुच्येयं कथं प्रकृति वन्धनात् १८ कथं न श्रयो रू-
 यश्च कथं निर्गुणता मियां कथञ्च ब्रह्मणो कल्वं ब्रजेयं शाश्वते नैवे १९ तन्मे योगान्नथा ब्रह्मन् प्रगताया
 भियाचते सम्यग्बुद्धि मन्ना प्राज्ञ सत्सङ्गे श्रुय कन्वृणां २० इति श्री मार्करण्डेय पुराणे पितापुत्र सम्वाद प्रश्ना-
 ध्यायः ३८ दत्तात्रेय उवाच ज्ञानपूर्वो विद्योगो यो ऽ ज्ञानेन सन्नयोगिनः सा मुक्ति ब्रह्मणा चैक्य मने कथं प्राप्ते
 ते योगीः १ मुक्ति योगा तथा योगः सम्यग् ज्ञानान्महीयते ज्ञानं दुःखो ह्रवं दुःखं समत्वा सक्तं चेत्तसो ॥ २ ॥
 तस्मात् सङ्गं प्रयत्नेन सुसुप्तुः सन्त्य जेत्तरः सङ्ग भावे समेत्य स्याः ख्याते होनिः प्रजायते ३ निर्ममे मत्वं सुस्व-
 र्थं वेदागया ईश दर्शनं ज्ञाना देव च वेदाग्यं ज्ञानं वेगम्य पूर्वकं ४ तद्गुहं यत्र वसति स्तद्गो न्यं येन जीवति यन्तु-
 क्तये तदे वोक्तं ज्ञानमे ज्ञानमन्यथा ५ उप भोगेन पुराया नाम पुराया नाञ्च पार्थिव कर्तव्या नाञ्च नित्या नाम
 काम करणा तथा ६ असञ्च याद पूर्वस्य सयात् पूर्वोत्तितं स्य च कर्मेणो वन्धमा प्रोति शरीरं न पुनः पुनः ७
 एतन्ने कथिते राजत योगे चे संनिबोधमे यं प्राप्य ब्रह्मणो योगी शा प्रव नान्वा न्यतो व्रजेत् ८ प्रागेवात्मात्मना
 जेयो योगिनां सहि दुर्जयः कुर्वीत तज्जये यत्ने तस्यो पायं शृणुष्व मे ९ प्रसायायै मे दे देखा न् धारणा भिरुच
 कित्त्वयं प्रत्या होरणा विद्ययान् ध्यानेना नीश्वरान् पुरात् १० यथा पर्वत धावतो दोषा दंस्तान्नि धाम्यतो ॥
 तथे न्द्रिय कृता दोषा दस्तान्ने प्राणान्निग्रहात् ११ प्रथमे साधने कुर्व्यात् प्राणाया मस्य योगावित् प्राणा धान निरो
 धस्तु प्राणाया म उदाहृतः १२ लघु मध्योत्तरी याख्यः प्राणाया म स्तिथो दितः तस्य प्रमाणा वक्ष्यामि तदलर्क
 शृणास्व मे १३ लघुर्हो दश भात्रस्तु द्विपुराः सतु मध्यमः त्रिपुराभिस्तु मात्रा भिरुत्तमः परि कीर्तितः ॥ १४ ॥
 निमेषो नैव योगो मात्रा कालो लघ्वस्रस्तथा प्राणाया मस्य संख्यायै स्मृतो हादशं मात्रिकः १५ प्रथमे न जयेत्

स्विदे सध्यमेन च दे पशुं विद्यादे हि हृतीयेन जये होष्या न तु क्रमात् १६ मृदुत्वं श्रेष्ठ्य मानास्तु सिद्धं शार्ङ्गल कुञ्जरा-
 यथा यान्ति तथा प्राणां वश्यो भवति योगिनः १७ वश्यं मतं यथेच्छातो नाप्यनयति हस्तिपः तथैव योगी सच्छ-
 न्दः प्राणो नयति साधितं १८ यथाग्निं स्रुधितः सिंहो मृगान् हन्ति न मानवान् तद्वन्निविद्ध पवनः किल्वियेन
 दृगां तदु १९ तस्माद्युक्तः सदायोगी प्राणायासं परो भवेत् श्रुतौ मुक्ति फलदे तस्या वस्था चतुष्टये ॥ २० ॥
 ध्वस्तिः प्राप्तिस्तथा संवित् प्रसादश्च महीपते स्वस्थे पशुं चेतयो कथ्यमानं मनु क्रमात् २१ कर्मणा मिष्ट-
 दुष्टानो जायते फल संस्रयः चेतसोऽप कथायत्वं यत्र साध्यं स्ति रुच्यते २२ एहि का सुखि कान् कामान् लोभ-
 मोहात्मकान् स्वये निरुध्यस्ते सदा योगी प्राप्तिः सा साध्यै कालिका २३ अतीतानागतानर्थान् विप्रहा-
 दृन्तिरो हिनान् विजानाती नु स्वर्थे र्मे ग्रहणां ज्ञान सम्भरा २४ तुल्य प्रभावस्तु यदा योगी प्राप्तिरिति सम्प्रदं ॥
 तदा मे विदिति रब्धाता प्राणायासं स्य संस्थितिः २५ यान्ति प्रसादं ये नास्त्य मनः पञ्च च वायवः इन्द्रियमपि
 इन्द्रियार्थोश्च स प्रसाद इति स्वतः २६ पशुण्य च महीपाल प्राणायासं स्य लसणां युञ्जतश्च सदा ये पा-
 दृग्विहित मासने २७ पद्म मर्द्दो सनन्वापि तथा स्वस्ति कमासतं आस्थाय योगो युञ्जीत कृत्वा च प्रसादहरे
 २८ सनः समा सनो भूत्वा मे हृत्य चरणा वृंभो सेहतास्य स्तथैवोक्तं सस्य म्विष्टभ्य चाग्रतः २९ पाथिगोभ्यो-
 लिङ्गं हयगावस्त्वशान् प्रयतः स्थितः किञ्चिदुन्नामित शिस र्देन्द्रेण न्नान्न संस्पृशेत् ३० से पश्यन्नासिकाग्रं
 स्वेदिशश्चानवलोकयत् रजसा तमसो हर्ति रुचन रजसस्तथा ३१ सञ्छाद्य निर्मले सत्वे स्थितो युञ्जीत-
 योगवित् इन्द्रियारणीन्द्रियोधैभ्यः प्राणादीन्मनश्च च ३२ निष्टुह्य सम वायेन प्रत्याहारं सुपक्रमेत् यस्तु
 प्रत्याहरेत्कोमान् सर्व्वोद्गानोव कच्छपः ३३ सदात्मरतिरेकस्थः पश्यत्यात्मानं मात्मानं सदाह्यभ्यन्तरं शीचे
 नित्याद्या करादनाभितः ३४ प्रययित्वा बुद्धीदेहं प्रत्याहारं सुपक्रमेत् प्राणाद्यामादश द्वौ च ध्यासां साभिधी-
 यते ३५ द्वे धारणोऽस्ते योगे यागि भिस्तत्त्व दृष्टिभिः तथा वैयोग युक्तं स्य योगिनो नियतात्मनः ३६ सर्व्वे
 दोद्याः प्राणप्रयन्ति स्वस्थश्चैवोपजायते वीक्षते च परं ब्रह्म प्राकृतोऽश्व गुणान् पृथक् ३७ व्योमादि परमाणु-

शुच तथा त्मानमकल्मषं इत्थं योगी यताहारः प्रायशाम परायणः ३८ जितो जितो शनिर्धूमि मारो हेत यथाहं
 दोषान् व्यार्धस्तिथा मोह मा क्रान्ता भुरनिर्जिता ३९ विवर्द्धयति ता रोहे तस्माद्भूमि भनिर्जिताम् प्राणाना मुप सरो
 धा त्प्राणाशाम इति स्मृतः ४० धारणो न्युच्यते चैयं धार्यते यन्मनोयया शब्दादिभ्यः प्रवृत्तानि यद् सानियतात्म
 भिः ४१ प्रत्याह्नियन्ते योगेन प्रत्याहारस्ततः स्मृतः उपायश्चात्र कथितो योगिभिः परमार्थिभिः ४२ येन व्या
 व्यादयो दोषान् जायन्ते हि योगिनः यथा तोयार्थिन स्तोयं यन्त्र नालादिभिः शनैः ४३ आपिवे युस्तथावायु
 पिवे द्योगी जित ग्रसः प्राङ्गन भ्यां हृदये चात्र तृतीये च तथोरसि ४४ कण्ठे मुखे नासिका नेत्र भ्रूमध्य मूर्धं सु
 किञ्च तस्मात्परस्मिंश्च धारणा परमा स्मृता ४५ देशोताधारणाः प्राप्य प्राप्नोत्यक्षर साम्य ताम् नाभ्यातः सुखि
 तः आन्धोन च व्याकुल चेतनः ४६ युक्तीत योगं राजेन्द्र योगी सिद्धार्थं साहतः नाति शीते न चोद्योवेन हन्ते नानि
 लात्मके ४७ कालेख्ये ते यु युक्तीतन योगं ध्यान तत्परः सशब्दाग्नि जलाभ्यासे जीर्णो गोष्ठे चतुर्व्यथे ॥ ४८ ॥
 शुष्क परी चयेन चो ग्रसणाने ससरी मूत्रे सभये कूप तीरे वाचैत्य बल्मीक सञ्चये ४९ देशेख्ये तेषु तत्त्व जो योगा -
 भ्यासं विवर्द्धयेत् सत्त्व स्यानुपपत्तौ च देश कालं विवर्द्धयेत् ५० नासतो दर्शनं योगो तस्मान्मत्पारं वर्द्धयेत् देशा
 ने तानना इत्य दूढ त्वो द्यो युनक्तिवे ५१ विघ्नाय तस्यैवे दोषा जायन्ते तन्निबोध मे बाधिर्यं जड़ता लोपः स्वतेष्ट -
 क त्व सन्धता ५२ ज्वरश्च जायते सद्यस्त तद् ज्ञानं योगिनः प्रमादाद्योगिनो दोषा यद्येते स्पृष्टिच किन्मिने ५३
 तेषां नाशाय कर्तव्यं योगिनो तन्निबोध मे स्निग्धांयवा गूम त्पुष्पाणां भुक्ता तत्रैव धारयेत् ५४ वसत गुल्म प्रशान्त्य
 थं सुदावीतै तथोदरे यवा गुं वापि पवने वायु ग्रन्थिं प्रति क्षिपेत् ५५ तद्वत्कल्पमहा शैले स्थिरे मन मिधारेयत् ॥
 विद्योते दच सो बाचं वाधिर्यं श्रवणोन्द्रियं ५६ यथै वा म फले ध्यायेत् तदयान्तो रस्तेन्द्रिये यस्मिन् यस्मिन्तु
 ज्ञा देहे तस्मिंस्तदु पकारिणीं ५७ धारये हारणा सुखो योगी शीते च राहिनी कालं शिर सि संस्थाप्य काष्ठं
 काष्ठेन ताडयेत् ५८ लुप्त स्वतेः स्मृतिः सद्यो योगिनस्तेन जायते द्यावा पृथिव्यौ वायुमी व्यापिना वापि धारयेत्
 ५९ अमानु हात् सत्त्व जाहावधास्त्वे ताश्चि किन्मिताः अमानुषं सत्त्व मत्त योगिनं प्रविशेद्यदि ६० वायुग्नि

धारणीनेन देह संस्थं चिनिर्देहेत् एवं सर्वोत्तमा रक्षा कार्या योगविदा नृपः ६१ धर्माद्यै काम मोक्षमार्गाश
 साधने यतः प्रवृत्तिं लक्षणं रक्षाना योगिनो विस्तया तथा विज्ञानं विलये याति तस्मा ज्ञोष्याः प्रवृत्तयः ६२
 आलोत्य मागेयम् निधृत्य गन्धः शुभो सूत्रं पूरय मलयं कान्तिः प्रसादः स्वर सौम्य ताव योग प्रवृत्तेः प्रथमं हि
 चिन्ते ६३ अनुरागी जनो याति परोक्षे गुण कीर्तने न विभ्यति च सत्त्वानि सिद्धे लक्षणं सुजने ६४ श्रीतोषणा
 दि भिरत्युद्येयं स्य बाधा न विद्यते न भौति भेति चान्येभ्यस्तस्य सिद्धि रूपस्थिता ६५ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे
 ब्रह्मोपाख्याने योगाध्यायः ३६ दत्तात्रेय उवाच
 नि समासेन निबोधमे १ काम्याः क्रियास्तथा कामान् मातुयान भिवाञ्छति स्त्वियो दान फले विद्या सायां कुयं
 धनं दिवं २ देवत्व मर्मरक्षणं रसायन चयः क्रियाः मरुत्त्वपतनं यज्ञं जलाग्न्या देशन तथा ३ आद्यानां सर्वे
 दानानां फलानि नियमांस्तथा तथोपवासात् पूज्नां च देवता भ्यर्चनं नादपि ४ तेभ्यस्तेभ्य उपव कर्मभ्य उपसृष्टो
 ऽभिवाञ्छति चित्रमित्येव त्तमानं यत्वा योगी निवर्तयेत् ५ ब्रह्म सन्नि मनः कुर्वन्नुप सर्गात् प्रमुच्यते उप
 सर्गो जितैरे भिरुप सर्गास्ततः पुनः ६ योगिनः सं प्रवर्तन्ते सात्व राज सतामसाः प्रातिभः आवर्णो देवो भ
 मावर्तौ तथा परौ ७ पञ्चैते योगिनां योग विघ्नस्य कटु को दयाः वेदार्थाः काव्य शास्त्रार्थाः विद्या शिल्पान्य
 श्रेयतः ८ प्रातिभान्नि यदस्येति प्रातिभः सत्तु योगिनः शब्दार्थान् रिवलान् वेति शब्दं शुक्लानि चैव यत ९
 योजनानां सहस्रेभ्यः आवराः सो ऽभिधीयते समन्ताद्गी सते चाष्टौ सयदा देवतो यमः १० उप सर्गो न्न
 मप्या ईर्द्वैव सुप्तं बहुधाः आस्य तेय चिरालम्बं मनो देखेरा योगिनः ११ समस्ता चार विभ्रं शाङ्गमः स
 परि कौतितः आवर्तं इव तौ यस्य ज्ञाता वतो यदा कुलः १२ नारायणे चित्तमावर्त उपसर्गः स उच्यते ये
 नो शिते योगास्तु सकला देव योनयः १३ उपसर्गो मन्त्रा धोरै रावर्तन्ते पुनः पुनः प्राहृत्य कन्तलं शुक्ले योगी
 तस्मान्ननो मयं १४ चिन्तयेत् परमं ब्रह्म कृत्वा तत्त्वरां मनः योग युक्तः सदा योगी लब्ध्वा हारो जितेन्द्रियः
 १५ स्वस्मास्तु धारणाः सप्त भूगद्या मूर्द्धि धारयेत् धरित्रीं धारयेद्यो गीतत मीर्यं प्रलि पद्यते १६ आत्मानं

मन्यते चाब्धीं तद्वन्धञ्च जह्याति सः तथैवाप्सुरसं सृष्ट्वं तद्वद्रूपं च तेजसि १७ स्वर्गो वायो तथा तद्वहि भ्रतः
 तान्य धाराणां व्योम्निः सृष्ट्वा प्रवृत्तिञ्च शब्दं तद्वज्रहाति सः १८ मनसा सर्वं भूतानां मनस्याविशेत यदा
 भानसीं धाराणां विभ्रन्तः सृष्ट्वञ्च जायते १९ तद्वहृदि भोगाणां सत्त्वानामेत्य योगवित् परित्यजति
 सखाप्य बुद्धिं शोऽस्म मनुत्तमं २० परित्यजति सृष्ट्वाणां सप्त त्वेतानि योगवित् सम्यग्वि ज्ञाययोः लकैः
 तस्या हनिने विद्यते २१ गतासां धाराणां तु सप्तानां शोऽस्म मात्मवान् दृष्ट्वा दृष्ट्वा ततः सिद्धित्य क्त्वात्यक्त्वा
 परी व्रजेत् २२ यस्मिन् यस्मिन् कुर्वते भूते गां महीपते तस्मिन्स्मिन् समा सक्तिं संप्राप्य स विनश्यति
 २३ तस्मादि दित्वा सृष्ट्वाणां स सक्तानि परस्परं परित्यजति यो देही सपरं प्राप्नुयात् परं २४ गतान्येव
 तु सन्धाय सप्त सृष्ट्वाणां पार्थिव भूता दीनां विरगोऽत्र सद्भावं जस्य सुक्तये २५ गन्धास्त्रि समा सक्तिं सम्प्राप्य
 स विनश्यति पुनरावर्त्तते रूपं स ब्रह्मा परमातुयं २६ संप्रे ता धाराणां योगी सप्ततीत्य यादृच्छति तस्मिन्
 स्मिन्त्वं सृष्ट्वे भूते याति नैरश्वर २७ देवा नाम सुराणां वा गन्धर्व्वो रगरससां देहेषु लय मायाति सङ्गः नाप्रोति
 चक्कोचित् २८ अगिमा लयिमा चैव सदिमा प्राप्तिरेव च प्राकाम्यञ्च तथे शित्वं वशिस्वञ्च तथा परं २९
 यत्र कामा वशा यित्वं गुरागे तौ स्तथै श्वरात् प्राप्नो त्वेष्टो नर व्याघ्र परं निर्वाणा सूचकान् ३० सृष्ट्वा सृष्ट्व
 तमो रीत्यान् ग्रीधत्वं लयिमा गुराः मद्विमा शेष पूज्यत्वात् प्राप्तिर्नां प्राप्य मस्ययत् ३१ प्राकाम्यमस्य व्या-
 पित्वा दीशित्वं चै श्वरोयत्तः वशिस्वा हृशिमा नाम योगिनः सप्तमो गुराः ३२ यत्र च्छा स्थान सप्युक्तं यत्र कामा
 वशा यिता शेषवर्ग्यै कामसौ रेभि योगिनः प्रोक्तमवधा ३३ मुक्ति से सूचकं रूप परं निर्वाणा मात्मनः ततो न
 जायते नैव वर्हते न विनश्यति ३४ नापि सय मवा प्रोति परिरामे न गच्छति छेदं केदे तथा दाहं शोयं भू
 दितो न च ३५ भूत वर्गो दवा प्रोति शब्दोद्यैः द्वियते न च न चास्य सन्नि शब्दा द्या स्तद्वोक्तो तेन युज्यते ॥ ३६ ॥
 यथा हि कनकं खराडमपद्रव्यं वदगिनना दग्धं दोषं द्वितीयेन स्वसदे नैकं ब्रजन्वप ३७ न विशेष मवा प्रोति
 तद्वद्यो गाम्नि नायतिः निर्दग्धं दोष स्ते नैकं प्रयाति वस्त्राणा सह ३८ यथा गिरग्नौ संसिप्त समानत्वं मनु ब्रजेत्

तत्तत्स्थानं तस्योक्तं श्रुतं न पृथगेति विशेषतः १६ परेणा ब्रह्मणा तह त्वायि कं दयस् किल्विधः योगी याति पृथक्भा-
वेन कदाचिन्नहीयते ४० तस्यो जले जलेने कं निशिप्र शुप गच्छति तथा त्वा सास्य मध्येति योगिनः परमा-
त्याने ४१ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे योगि सिद्धिर्नामाध्यायः ४० अलके उवाच भगवन् योगिन श्रुय्यो-
श्रीनु भिच्छामि तत्त्वतः ब्रह्म वर्त्मन्यदु सस्त यथा योगी न शीदति १ दत्तात्रेय उवाच मानाप मानो यतिो यतिो यतिो
धीत्यु हेग कसौ नृणां तदेव विपरीताशौ योगिनः सिद्धि कारको २ मानाप मानो यतिो तदेव वाहु विद्याश्चने ॥
अब्रह्मणोः मृते तस्मान्मुक्तं विद्यमे विद्ये ३ बभ्रुः पृते त्वसे त्वारं बल्ल पृते जलं पिवेत सत्य पृतां वेदे द्वागो वृद्धि
पृतन्व चिन्तयेत् ४ आतिथ्य आद यज्ञेषु देद यात्रो त्वविषु च सदाजनञ्च सिध्यथै न राच्छे योगि विद्यकाचित
५ त्वस्ते विधुसे अन्नोरे सर्वे स्मिन् मुक्त वर्त्तने अटत योग विद्भिस्स्यं न तु विद्येव नित्य शः ६ पथैव अथ मन्यन्ते
जनाः परि भवन्ति च तथा युक्त स्त्री योगी सतां वर्त्मन दूषयन् ७ मध्यञ्चरे ब्रह्मस्ये सु या या वर गृहेषु च अथानु
प्रथमा चेति हस्तिरस्योपरिश्रये ८ अथ नित्यं गृहस्थेषु शालीनेषु चरे चरतिः अह धर्तुषु दानेषु आत्रियेषु
महात्मसु ९ अत अहं पुन आपि अदृष्टा पतितेषु च भैस्य चर्या विवरोषु नयन्या इति सिध्यते १० भैस्ये यवाण
तर्के वा पयोयावकमेव वा फलं पृते प्रियं पु वा करा पिगयाक शक्तवः ११ इत्येते च सुभा हरा योगिनः सिद्धि
कारकाः तत्त्वगुच्छा न्मुनि भक्त्या परमेणा समाधिना १२ अपः पृल्वं सङ्गत् प्राश्य तद्वर्णी भूत्वा समाहितः
प्रागाग्येति तत्तत्तस्य प्रथमा ह्या इतिः स्वता १३ अपानाय द्वितीया तु समाना येति चापग उदानाय चतुर्थो ॥
स्यातव्यानायेति च पञ्चली १४ प्रागाग्यैः पृथक् कृत्वा शेषं भुञ्जीत कामतः अपः पुनः सहस्रप्राशय आच-
स्य हृदये स्मरेत् १५ अस्तेयं ब्रह्मचर्यञ्च त्यागोः लोभस्तप्तेव च व्रतानि पञ्च भिक्षणा महिंसा परमासि वि ॥
१६ अर्कोष्ठ श्रुत शु श्रूषा शौच साधार लाघवं नित्य त्वाध्याय इत्येते नियमाः पञ्च कर्त्तव्याः १७ सार भूते ॥
मुपासीत ज्ञानं यत्काय्ये साधकं मानानां वङ्गता शेषं योग विप्र करा हिंसा १८ इदं ज्ञेय धिदं ज्ञेय मिति यस्तद्विषय
श्चरेत् अपि कल्प सहस्रेषु ने व ज्ञेय सदा मुयात् १९ त्यक्त सङ्गेनित क्रोधो लब्धो हरो जितेन्द्रियः पिपाय ॥

बुद्ध्या द्वापराणि मनो ध्याने निवेशयेत् २० शून्ये खेवावकाशेषु पुद्गलमुच्येनेयुच नित्ययुक्तः सदा योगी ध्यानं सम्य-
 गुप क्रमेण २१ वासरगडः कर्म दगाडश्च मनो दगाडश्च ते त्रयः यस्येते नियता दगाडाः स त्रिदगाडी महायतिः २२
 सर्वमात्ममयं यस्य सदसन्नगदीदृशो गुणागुणमयन्नस्य कः प्रियः को नृपाप्रियः २३ विशुद्ध बुद्धिः समलो-
 छ काञ्चनः समस्त धृतेषु च तत्त्वमाहितः स्थानं परं शाश्वतमव्ययञ्च यो हि मत्यान पुनः प्रजायते २४ वेदस्त्रेष्टा-
 सर्वं यज्ञ क्रियाश्च यज्ञा मध्ये ज्ञान मार्गश्च नृप्यात् ज्ञाना ध्यानं सद्गुणा व्यपेते तस्मिन् प्राप्ते शाश्वतस्योपल-
 ब्धिः २५ समाहितो ब्रह्मपरोऽप्रमादी शुचिलिखे कान्तनिर्येतेंन्द्रियः समाभुयाद्योगाभिर्मे महात्मा विसृजति ।
 सा प्रीति ततः स्वयोगतः २६ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे योगि चर्याध्यायः ४१ दत्तात्रेय उवाच एवं यो
 वर्त्तते योगी सम्यग्योगव्यवस्थितः तस्य व्यावर्त्तितं शक्यो जन्मान्तर शनिरपि १ दृष्ट्वा च परमात्मानं प्रत्यक्षं विशव-
 ह्मपरां विशवपाद शिरो प्रीवं विशवेशं विशव भावनं २ तत्प्राप्तये महत्सुराय मोमित्ये कासरे जपेत् तदेवाध्य-
 ने तस्य स्वसूत्रे शृण्वतः परं ३ अकारश्च तथो कारो मकार आसारत्रये एता एव त्रयो मात्राः सात्वतगनसता-
 मस्ताः ४ निर्युगा योगि गम्यान्या चाई मात्रो द्वं संस्थिता गान्धरीति च विज्ञेया गान्धार स्वर संश्रया ॥ ५ ॥
 विपीलिका गति स्पशो प्रयुक्ता मूर्द्धि लक्ष्यते यथा प्रयुक्त ओङ्कारः प्रतिनिर्याति सूक्ष्मेति ६ तथोङ्कार मयो यो-
 गो त्वसरे त्वसरो भवेत् प्राणो धतुः शरो ह्यात्मा ब्रह्म वेध्य मनुजमे ७ अथ मन्त्रेन वेदं व्यंशारवत्तन्मयो भवेत् ८
 ओमित्ये तत्र यो वेदा स्रयो लोका स्वयोऽग्रयः ८ विष्णुर्ब्रह्मा हरश्चैव ऋक् सामानियं नृधि च मात्रा सादोश्च
 ति स्वश्च विज्ञेयाः परमार्थतः ९ तत्र युक्तस्तु यो योगी स तल्लय मवाप्नुयात् अकारस्त्वथ भूल्लोक उकार
 व्योच्यते सुवः १० सव्यञ्जनो मकारश्च स्वलोकः परि कल्प्यते व्यक्ता तु प्रथमा मात्रा द्वितीया व्यक्त संश्रिता
 ११ मात्रा तृतीया चिच्छक्तिरई मात्रा परंपरं अनेनैव क्रमेणोता विज्ञेया योग भूसयः १२ श्रीमित्युच्चारणात्
 सर्वं गृहीतं सदसद्भवेत् इत्वा तु प्रथमा मात्रा द्वितीया देव्यं संयुता १३ तृतीया च क्षुतादोख्या वचसः सान ।
 गोचरा इत्येतदसं ब्रह्म परमोङ्कार संज्ञितं १४ यस्तु वेदनरः सम्यक् तथा ध्यायति वा पुनः संसार चक्रं मुह-

ज्यत्यक्त त्रिविध बन्धनः १५ प्राप्नोति ब्रह्मरिणः तयं फले परमात्मानि
 मरिष्टतः १६ उक्त्वान्ति काले संस्तुत्य पुनर्योगित्वं सृच्छति तस्मादसिद्धयोगेन सिद्धयोगेन वा पुनः ज्ञेया
 न्वरिष्टानि सदा येनोक्ता न्नीन सीदति १७ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे योगधर्मे श्रोद्धाराध्यायः ॥ ४२ ॥
 दत्तात्रेय उवाच
 अरिष्टानि महाराज शृणु वस्थामि तानि ते येनामालोकनात् त्वत्पुनः संवत्सरात्परं २ अरिष्टमवित्त्वं सर्वस्य
 १ देव मार्गं ध्रुवं शुक्रं सोमं च्छाया मरुत्भर्ता योनं पश्येन्न जीवेत् स नरः ३ वान्ति सृजं पुरीषे च यः स्वर्गो रजतं तथा प्रत्यक्षं
 बन्धि चैवां शुमालिनं दृष्ट्वा दशमासतु नरो नोद्धेतु जीवति ४ दृष्ट्वा प्रेत पिशाचादीन् गन्धर्वं नगराणि च सुवर्षं वस्मान् दृष्ट्वा अन्वमा
 कुरुते स्वप्ने जीवेत् स दश मासिकं ५ दृष्ट्वा प्रेत पिशाचादीन् गन्धर्वं नगराणि च सुवर्षं वस्मान् दृष्ट्वा अन्वमा
 सान् स जीवति ५ स्थूलः कृशः कृशः स्थूलो योऽकस्मादेव जायते प्रकृते च निर्वर्तते तस्यायुः श्राव्य मासिकं ॥
 ६ स्वरादं यस्य पदं पाथार्यो पदं स्यात्प्रे च वा भवेत् पांशुकर्दमयोर्मध्ये सप्त मासान् स जीवति ७ गृध्रः कपोतः का
 कोलो वायसो वापि मूहनि क्रव्यादो वा स्वर्गो नीलः यरामासायुः प्रदर्शकः ८ हन्वते काकः पङ्कतीभिः पांशु
 बर्धेरा वानरः स्वाच्छाया मन्यथा दृष्ट्वा चतुः पञ्चस जीवति ९ अन्धे विद्युतं दृष्ट्वा दक्षिणो दिश माश्रितो ॥
 रात्रा विन्द्रधनुश्चापि जीवितं द्वित्रि मासिकं १० धुने तैले तथा रंशे तोये वा नात्मन स्तुते यः पश्येद शिरस्को वा
 मासादूहेन जीवति ११ यस्य वस्त समो गंधो गात्रे शव समोऽपि वा तस्याहं मासिकं ज्ञेयं योगिनो नृप जीवितं
 १२ यस्य वेत्नात् मात्रस्य हंत्याद सव शुष्यते पीवतश्च जलं शोथो दृष्ट्वा हे सोऽपि जीवति १३ सन्निजो मरु
 तो यस्य मर्म स्थानानि कृच्छति हृष्यते नाम्बु संस्पृशति तस्य सत्पुत्रस्तु १४ ऋक्षवानरयानस्थो गायन्
 यो दक्षिणां दिशं स्वप्ने प्रयाति तस्यापि नृपुत्युः कालं सृच्छति १५ रक्तं कृष्णं वधरा गायंती इसती च ये
 दक्षिणां शान्तये त्वारी स्वप्ने सो पिन जीवति १६ नगं सपराकं स्वप्ने हंसमानं मद्वा बलं एकं संवीक्ष्य बला
 त्ते विद्यान्तु सुपस्थितं १७ आसस्त कतलाद्यस्तु निमग्नं पङ्कः सागरे स्वप्ने पश्य त्वथात्मानं स संक्षोषियते
 नरः १८ केशाङ्गरोत्तया भस्म भुजङ्गगन्निर्जलो नदीं दृष्ट्वा स्वप्ने दृष्ट्वा हानुस्त्वप्युरेकादेशे दिने १९ कराले ॥

विंकीटः कृत्स्निः पुण्ये रुच्यता युधेः पायगी स्तुतः स्वप्ने सद्यो मृत्युं लभेन्नरः २० मृत्योर्दये यस्य शिवाको गन्तो
 याति ससुखं विपरीतं परीतं वा ससद्यो मृत्युं मृच्छति २१ यस्यैव भुक्तं मात्रस्य हृदये बाधते सुधा जायते दंत
 धर्यश्च सगता युर्न संशयः २२ दोषगन्धेनयो वेति तस्य त्यन्ति तथा निशि नात्मानं परनेत्रस्य बोधते न स जीवति ॥
 २३ शक्रा युधं चाहं रात्रिं दिवा ग्रहं गणं तथा दृष्ट्वा मन्येत संसीया मात्स जीवितं मात्सवित् २४ नासिका वक्र-
 ता मेति कर्मायोर्न मनोन्नती नेत्रञ्च वामं श्रवति यस्य तस्यायु रुद्रगते २५ श्रारक्तं ता मेति मुखं जिह्वा वाश्याम-
 तो यदा तदा प्राज्ञो विजानीया मृत्यु मासन्नं मात्सनः २६ उग्रमभयोनेन यः स्वप्ने दसिणां दिशं प्रयाति त-
 त्ता नीयात् सद्यो मृत्युं न संशयः २७ पिश्याय कर्मो निर्दोषे न शृणोत्यात्मसम्भवे नश्यते च सुखान्मोति ये स्य
 सोपिन जीवति २८ पततो यस्यैव गते स्वप्ने द्वारे पिधीयते वचोति श्रुति यः श्रवभात्रदन्ते तस्य जीवितम् ॥ २९ ॥
 ऊर्ध्वं च दृष्टिने च से प्रतिष्ठा रक्ता पुनः से परिवर्तमाना सुखस्य चोष्मा युधिगन्ध ताभेः शंसन्ति पुंसान परं शरीरं ॥
 ३० स्वप्नेऽग्निं प्रविशेद्यस्तु न च निष्कर्मते पुनः जल प्रवेशादपि वा तदन्ते तस्य जीवितं ३१ यश्चाभि हन्यते दुष्टे
 भूते राजा वयो दिवा सस्युं सत राश्र्यन्ते नरः प्राप्नोत्य संशयः ३२ स्वभाव देयरी त्यन्तु प्रकृते शु विपयं यः कथयन्ति मनुष्या-
 यः पुमान्मृत्यु मासन्नं तस्यापि हि विनिर्दिशेत् ३३ स्वभाव देयरी त्यन्तु प्रकृते शु विपयं यः कथयन्ति मनुष्या-
 रणो सदा सन्नो यमात्स को ३४ येषां विनीतः सतते येऽस्य पूत्य तमा मताः सानेव चाव जानाति ततिवच यिनि-
 न्दति ३५ देवान्वाचेयते हृद्धान् गुरुत्वं विप्रौ श्रुतिन्ति माता पित्रोर्न सत्कारं नामातृगो करोति च ॥ ३६ ॥
 योगिनां ज्ञान विदुषा मन्येद्यान्व मन्त्रात्मनां प्राप्ते तु काले पुरुष स्त हि ज्ञेयं विचसरोः ३७ योगिनां सतते यत्ना
 दरिद्रान्य वनोपते सन्धत्सरात्ते तत् ज्ञेये फल दानि दिवानि ३८ विलोक्या विशदा चेषां फले पंक्तिः शुभीष-
 णा विज्ञाय कार्यो मनसि स च कालो नैश्वर ३९ ज्ञात्वा कालञ्च तं सम्यग अयं स्थान माश्रितः युञ्जीत
 योगी कालोऽसौ यथा नास्या फलो भवेत् ४० दृष्ट्वा रिष्टे तथा योगीत्यक्ता मरणा जंभये तत्त्व भावं तदा लो-
 क्य काले यावत्सु पागते ४१ तस्य भागे तंष्टि वालो योगी युञ्जीत योगं विद् पृथ्वीन्हे चापराहे च मध्यान्हे चापि

काशिराज उवाच किञ्चिन्मिति भवान् प्राप्नोन्मिथ्यन्त्रोऽर्थं शुक्लत्वं सुबाहोर्नमसाचक्षपरेर्कीदृहलं हि मे ॥ २ ॥
 समाजान् मल्लैर्कापिहृषेतामहं महान् गन्धर्देहीनिनिर्जित्य त्वया हसभिचोदितः ३ ततो मया समाक्रान्त्य गान्य
 मस्यानुजस्यते एततेवलसानीनेतद्गुहः सस्वकुलोचितं ४ सुबाहुरुवाच काशिराज निबोधन्तं यदर्थं मयमुद्यमः
 कृतो मया भवोऽश्वेव कारितोऽत्यन्तमुद्यमं ५ धाता समायेऽग्रस्थियुगक्तो भोगेषु तत्त्ववित् विरूढो बाधवन्तो च ६
 श्रान्त एव प्रजौ सम ६ तयोस्मै स च यन्मात्रा बाल्ये स्तन्यं यथा मुखे तथा वबोधो बिन्यस्तः कर्णो योरवनीपते ॥ ७ ॥
 तयोस्मै स च विजेष्याः पदार्थो ये सतामृभिः प्रकाशयस्मानसो नीतास्ते मात्रानास्य पार्थिव ८ यथे कस्येयं याता ९
 नामे कस्मिन्नवसीदति १० एवं भवति साधूनां तथा स्माकं महीपते ११ गार्हस्थ्यसौ ह मापन्ने सीदत्यस्मि च रे-
 उवर सन्वन्धिन्यस्य देहस्य विभ्रति धातु कल्पनां १२ ततो मया विनिश्चित्य दुःस्वाहे राग्य भावना भविष्यतीत्य-
 स्य भवानित्युद्योगाय संश्रितः १३ तदस्य दुःस्वाहे राग्यं संबोधादवनीपते समुद्भूतं कृतं कार्यं भद्रं तेऽस्तु प्रजा-
 म्यहं १४ उष्ट्रा मद्यालसा गर्भे पीत्वा तस्यास्तथा स्तनं नान्य नारी मुनेयांते वत्सेया त्विति पार्थिव १५ विचा-
 र्ये तन्मया सर्व्वं युज्यते अयं पूर्व्वकं कृतं तच्चापि निख्यन्तं प्रयास्ये सिद्धये पुनः १६ उपेक्ष्यते सीदमानः स्वजनो
 वाधवः सुहृत्तं येन रेनुनतान् मन्ये मैत्रिया विकला हिते १७ सुहृदि स्वर्जने वत्से ससंयेयोऽवसीदति धर्मा-
 यं काम मोक्षेभ्यो वाच्यास्ते तत्र नत्व सो १८ एतत् त्वत्सद्गमाद् रूप मया काप्यं महत्कृतं स्वस्तिनेऽस्तुगमि
 थ्यामि ज्ञान भागभव सत्तम १९ काशिराज उवाच उपकार स्त्वया साधो रत्नकं मय कृतो महान् मनोपकारश्च
 कथं न करोमि स्वमान सं २० फलदायी सतो सद्भिः सद्गमो ना फलो यतः तस्मात्त्वत्से प्रयाद्युक्ता मया प्राप्ता
 तमुन्नतिः २१ सुबाहुरुवाच धर्म्मार्थं काम मोक्षाख्ये पुरुषार्थे चतुष्टये तत्र धर्म्मार्थं कामास्ते सकलाही
 यतेऽपरः २२ तते सद्भिः पतो वक्ष्ये तदिहै कमनाः षट्शु शुत्वा च सत्यगा लोच्य यन्नेथाः २३ कस्याहमिति
 मतेति प्रत्ययो रूप न कार्योऽहमिति त्वथा सत्यगा लोच्य धर्म्मो हि धर्म्मो भवे निराश्रयः २४ कस्याहमिति
 सख्येयमित्या लोच्य त्वयात्सना वाह्यान्तर्गतमा लोच्य मा लोच्य परात्रियु २५ अव्यक्तादि विशेषात्तसविकार-

स चेतनं व्यक्ता व्यक्तं त्वया ज्ञेये ज्ञाता कश्चादमित्युत २४ एतस्मिन्नेव विज्ञाते विज्ञात सखिलं त्वया अन्या-
 त्मान्मा विज्ञानमस्वे स्वस्मिन्ति मूढता २५ सोऽहं सर्व्वं गतो भूपलोकं सं व्यवहारतः सयेदमुच्यते सर्व्वं त्वया
 पृष्टो वज्रास्यहं २६ एवमुक्त्वा यथोधीमान्मुवाहः काशि भूमिपं काशिराजोऽपि सं पूज्य सोऽलको स्वपुरं
 ययौ २७ अलकोऽपि सुते ज्येष्ठमभिधिच्यनगधिपं - वनं नगाम सन्त्यक्त सर्व्वं सङ्गः स्वसिद्धये २८ ततः का-
 लेन महता निर्द्वन्द्वो निष्कारिणः प्राप्य योगार्द्धं मतुलोपरं निर्व्व्याणा माप्रवान् २९ पश्यन् नगदिदं सर्व्वं खरेबा ।
 सुरमातुषं पशोऽगुरा मयिर्वंदं वध्यमानञ्च नित्यशः ३० पुत्रादि भ्रातृ पुत्रादि स्वपारब्धादि भाविनैः आ-
 कृष्य मागो करणो दुःखार्ते भिन्न दर्शनं ३१ अज्ञान पङ्कः गर्भस्थ मनुष्यं महा मतिः आत्मानञ्च समुत्तमो
 गाथा मेला मगायत ३२ अहो कष्टं यदस्माभिः पृथ्वे राज्य मनुष्यं इति पश्चात्तया ज्ञातं योगान्नास्ति परं सुखं
 ३३ नइ उवाच तल्ले नै त्वं समातिष्ठ मुक्तये योगमुत्तमं प्राप्य संयेन तद्वस्त्रं यत्र गत्वा न शोचसि ३४ ततोऽहं
 सपि यास्यामि किं येनैः किं जपेन मे कृतकृत्यस्य कारो वद्म भावाय कल्पते ३५ त्वतोऽनुज्ञा मवाप्याहं नि-
 र्द्वन्द्वो निष्कारिणः प्रयतिष्ठे तथा मुक्तो यथा यास्यामि निर्द्वंति ३६ पक्षिणा ऊचुः एवमुक्त्वा स पितरं प्राप्यानु-
 जो ततश्च सः ब्रह्मन् नगामं मेधावी परित्यक्त परिग्रहः ३७ सोऽपितस्य पिता तद्वत् क्रमेण सुमहा मतिः वान
 प्रस्थे समा स्थाय चतुर्थो अममम्यगात् ३८ तत्रात्मजं समासाद्य द्वित्वा तन्वं गुरादिकं प्राप मिदं परो प्रा-
 तस्तत्कालो पतत सं मतिः ३९ एतल्ले कथितं ब्रह्मन् यत्पृष्टा भवता वयं सु विसरं यथा वच्च किं मन्य च्छ्रेतु
 मिच्छसि ४० इति श्री मार्कण्डेय पुराणे पिता पुत्र सम्वादो नडो पाठ्यं न समाप्तं ४४ अस्मिन्निरुवाच सम्य
 यो तत्त्वमाख्यातं भवद्भिर्हि जसतमाः प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च द्विविधं कल्मेषदिकं १ अहो पितृ प्रसादेन भवता
 ज्ञान मीदृशं येन तिष्ठ्यंक्त मप्येत त्वाप्यसौ हस्तिरस्वतः २ धन्या भवन्तः संमिच्छे प्रागवस्था स्थितं यतः
 भवतो विद्ययो ह्येतैर्न मेदि आत्यन्ते मनः ३ दिव्या भगवत्पतेन मार्कण्डेयेन धीमता भवन्तो वै समाख्या-
 ताः सर्व्वं सन्देहं हतलाः ४ संसारेऽस्मिन्मनुष्याणां भ्रमता मति सङ्कटे भवद्भिः स संसरे ज्ञायते न तप-

स्थितो ५ यद्येहं सह मासाद्य भवद्विज्ञानदृष्टिभिः नस्योक्तार्थस्तद्भुतं नमेऽन्यत्र कृतार्थता ई प्रवृत्तेषु
 निवृत्तेषु च भवतो ज्ञान कर्त्तव्यता मतिरस्य मलो ग्रन्थे यथा नान्यस्य कस्यचित् ७ यदित्वदुग्रहवती मयिदु-
 द्विर्विज्ञोत्तमाः भवतो तत्समाख्यातुमर्हते इमं शेषतः ८ कथमेतत्समुद्भूतं नात स्वावरजम् न कथ-
 च्च प्रलयं काले पुनर्या स्थिति सत्तमाः ९ कथञ्च वंशादिवर्धिपितृभृतारि सम्भवाः मन्वन्तराणि च कथं
 वंशानु चरितञ्च यत् १० यावत्यः सहस्रं श्वेद यावन्तः प्रलयस्तथा यथा कल्प विभाग आयाच मन्वन्तर
 स्थितिः ११ यथा च क्षितिसंस्थानं यत्प्रमारा ज्वदे भुवः यथा स्थिति सवृद्धि निम्नगाः कान्तानि च १२
 भूलोकादि स्वर्लोका नो गराः पाताल सं प्रयः गतिस्तथार्का सो मादि ग्रह सं ज्योतिषा मपि १३ श्रोतुमि-
 च्छास्यदं सर्वं मे तदा हृतं संप्रवे उपसं हते च यच्छेयं जगत्पस्मिन् भविष्यति १४ पस्मिन्त ऊचुः प्रवृत्त
 भारोऽयमतुलो यत्स्वया मुनि सत्तम इष्टलन्ते प्रवस्थागस्तत् पुरा ज्येहमेभिने १५ मार्कण्डेय न कथितं
 पुरा कौण्डिक्ये यथा हि जपुत्राय गान्नाय व्रतस्नानाय धीमते १६ मार्कण्डेयं महात्मानं मुपासीनं हि नो
 तमैः कौण्डिकिः परिपप्रच्छ यदेतत्पृष्टवान् प्रभो १७ तस्य चाकथयत् प्रीत्या यन्मुनिर्भूयुतन्तः तन्निप्र-
 कथयिष्यामः पुराणत्वं हि जसत्तम १८ प्रणिपत्य जगन्नाथं पश्योनिं पितामहं भगव्योनिं स्थितं सुखी १
 स्थितो दिव्यां स्वर्हृदि १९ मार्कण्डेय उवाच उत्पन्नमात्रस्य
 पुरा वल्गुरोऽव्यक्तं जन्मनः पुराणा मेतद्देहाश्च मुखे भ्योऽनुचिनिः सृताः २० पुराणा सं हिताश्च कुर्वन्महा-
 परमर्थयः वेदानां प्रविभागाश्च कर्त्तव्यस्तु सहस्रशः २१ धर्मं ज्ञानञ्च वेगयमे प्रवर्त्यञ्च महात्मनः तस्यो-
 पदेशेन विना न हि सिद्ध्यन्त्युदये २२ वेदान् सप्रययत्तस्माज्जगद्गुल्लस्तस्मान्साः पुराणां न गृह्णाद्या मुन-
 यस्तस्य मानसाः २३ भूगोः सकाशाच्च्यवनस्तेनोक्तञ्च दिनन्मनां चक्षुभिश्चापि दसाथ प्रोक्तमेतन्म-
 हान्मभिः २४ दक्षेण चापि कथितमिदमासीत्तदा मम तत्तुभ्येकथयाम्यद्य कलिकल्मस्य नाशने ॥ २५ ॥
 सर्वं मे तन्महा भाग श्रूयतां मे समाधिना यथा श्रुतं मया पूर्वं दसास्य गदतो मुने २६ प्रणिपत्य जगद्योनिम-

नमव्ययमात्रयं चराचरस्य जगतो धातारं परमं पदं २० ब्रह्मारा मादि पुरुष सुत्यति स्थिति संयमे यत्कारणा
 मनोरस्येयत्र सर्वं प्रतिष्ठितं २८ तस्मै हिरण्यगन्धर्वोय लोकात्त त्वाय धीमते प्रणाम्य सम्यग्व स्यामि भूतवर्ग
 मनुतमं २९ महदाद्यं विशेषान्नं सर्वं रूप्यं सलक्षणं प्रमार्शः पञ्च भिर्गन्धर्वोतोभिः सद्भिरन्वितं ॥ ३० ॥
 पुरुषाधिष्ठितं नित्यमनित्यमित् चस्थितं तच्छ्रुयतां महाभारा परमेष्ठा समाधिना ३१ प्रधानं कारणं यत्तदव्य
 क्ताख्ये मद्रथेयः यदाहुः प्रकृतिं स्रस्मां नित्यां स्वरसदात्मिकां ३२ भुवमसाध्यमजरममेयं नान्यमेयं गन्ध
 रूपसिद्धिर्न शब्दस्य शो विवर्त्तितं ३३ अनाद्यत्वं जगद्यो निं विगुणा प्रभवाप्ययं असांस्वतम विजेयं ब्रह्माग्रे
 समवर्तत ३४ प्रलयस्यानुतेनैरं व्याघ्रमासीदशोयतः गुरां साम्यात्ततरतस्मात् सेवज्ञाविहितान्मुने ॥ ३५ ॥
 गुणाभावात्कृत्यमानात् सर्गकाले ततः पुनः प्रधानं तत्त्वमुद्धृतं महान्नं तत्समाह्वयते ३६ यथावीजं त्वचातद्
 रव्यं तैनाहतो महत् सात्विको रक्तसंश्चैव तामसश्च विधोदितः ३७ तत्तत्तस्माद्दहङ्कारस्त्रिविधो विव्यजायत ॥
 वैकारिके तैले जलश्च भूतादिश्च सतामसः ३८ महता चाहृतः सोऽपि यथाव्यक्तैर्न वै सद्यत् भूतादिस्तु विकृर्वाणा
 शब्दस्तन्मात्रकततः ३९ ससर्जनं शब्दतन्मात्रादाकाशं शब्दलक्षणां आकाशं शब्दमात्रं भूतादिश्चाह्वयो-
 न्नः ४० स्युशीतलगाद्वैतेन जायते मात्रमंशयः चलवान् जायते साधुस्तस्य स्पर्शगुणोमतः ४१ साधुश्चापि
 विकृर्वाणो रूपमात्रं ससर्जं ह ज्योतिरुत्पद्यते वायोस्तद्गुणो मुख्यं ४२ स्पर्शमात्रस्तु वै वायु रूपमात्रे सत्ता
 ह्वयोत् ज्योति आधि विकृर्वाणो रसमात्रं ससर्जं ४३ सत्त्ववन्ति ततो ह्याप आसन्वेता रसात्मिकाः रसमा-
 त्रस्तु तादृशो रूपमात्रं समाह्वयते ४४ आप आधि विकृर्वाणो गन्धमात्रं ससर्जं सङ्गतो जायते तस्मात्त
 स्य गन्धो गुणोमतः ४५ तस्मिन्तस्मिन्स्तु तन्मात्रं तेन तन्मात्रता स्मृता अबिशेष्य वाचकत्वाद् विशेषास्ततश्चित्ते
 नशांता नापि शौरास्तेन मूढा आदिशेयतः भूततन्मात्रसर्गोऽयमहङ्कारस्तुतामसात् ४७ वैकारिकादह-
 ङ्कारात् सत्त्वोद्विक्तास्तु सात्विकात् वैकारिकः ससर्गस्तु युगपत्तसम्भवते ४८ बुद्धीन्द्रियाणि पञ्चैव पञ्च
 कर्त्तेन्द्रियाणि च तेजसानीन्द्रियाण्या इदं वै वैकारिकादृश ४९ एकादशमनस्तत्रैव वै वैकारिकाः स्वताः

श्रौत्रं त्वक् च सुयी निष्ठा नासिका चैव पञ्चमी ५० शब्दादी नाम वाच्यं वैद्वि युक्तानि वस्यते पादौ पायु-
 तपस्यश्च हस्तौ वाक् पञ्चमी भवेत् ५१ गतिविं सगो ह्या नन्दः शिल्पं वाक्यञ्च कर्मसं तत् आकाशं शब्दमा-
 त्तु स्थो सात्रं समा विधात् ५२ द्वि युगो जायते वायुस्तस्य स्पर्शो गुरागो मतः रूपं त्रैथे वा विधात् : शब्द स्प-
 र्शो गुरागो भूमी ५३ द्वि युगास्तु ततश्चाग्निः स शब्द स्पर्शो रूपवान् शब्दः स्पर्शश्च रूपश्च रसो गन्धं समा विधात् ५४
 तस्माच्चतु गुरागो विज्ञेयास्तस्मात्सालिकाः शब्दः स्पर्शश्च रूपश्च रसो गन्धं समा विधात् ५५
 संहता गन्धमात्रेया आहरावं स्ते मही सिमां तस्मात् एज्ज गुरागा भूमिः स्थूला भूतयु दृश्यते ५६ श्रुता
 श्रोत्राश्च सूक्ष्माश्च विशेषास्ते न ते स्मृताः परस्परानु प्रवेशाद्वारयन्ति परस्परं ५७ भूये रसं स्तिव सं सर्व्वं लोका-
 लोकं यना इते विशेषाश्चेन्द्रियग्राह्या नियत त्वाच्च ते स्मृताः ५८ युगो पृथ्वं स्य पृथ्वंस्य प्राप्नु वन्त्युत्तरोत्तरं
 गाना वीर्योः पृथग्भूताः सन्नेते संहतिं विना ५९ नाशकुर्वन् प्रजाः स्वष्टु स समागम्य क्त तत्र शः समित्या
 न्योन्य संयोगान्योन्या अयिष्यन्त्येते ६० एक संघात चित्सा अ सं प्राप्य क्य म शोयतः पुरुषा धिश्चिन्तवा
 च अव्यक्तानु ग्रहेणा च ६१ महदाद्या विशेषान्ना स्मगड सुत्यादय न्ति ते जल बहु द्रव तत्र क्रमा द्वे द्विदि-
 मागतं ६२ भूते भ्योऽराडे महा बुद्धे हस्त दुर के शय प्राकृतेऽऽराडे विष्टः सन् क्षेत्रज्ञो ब्रह्म संज्ञिनः ६३
 सर्वे शरीरी प्रथमः सर्वे पुरुष उच्यते आदिकर्ता च भूतानां ब्रह्माग्ने समवर्तत ६४ तेन सर्व्वे मिदं व्याप्तिं जे-
 लोकं सचराचरं मेरुस्तस्यानु समूह तो जरायु आपि पृथ्वताः ६५ समुद्रा गर्भं सलिलं तस्या गडस्य महा-
 त्मनः तस्मिन्नादे जगत्सर्व्वं संदेवा सुरमातुषे ६६ ह्री पाद्यद्वि समुद्राश्च सन्त्यो तिलोक्त संग्रहः जलानि
 तान लाकांशे स्ततो धूतादिना वहिः ६७ इतमराडे दशा युक्तो रं के कत्वेनैतैः पुनः महता तत्प्रमाणो न सह
 वानेन देहितः ६८ महौ स्तेः सहितः सर्व्वे रव्ये केन समाहृतः एभिर्गवरगोरगदं सप्तभिः प्राकृतेर्देवैः ६९
 अन्योन्य माहृतवता अष्टौ प्रकृतयः स्थिताः एषा सा प्रकृति निर्मिता तदन्तः पुरुषश्च सः ७० ब्रह्माख्यः
 कथितो यस्ते समासात् श्रूयतो यूनः यथा मनो जले कश्चि दुःस्मज्ज्वजल सत्सर्व्वे ७१ जलञ्च क्षिपति ब्रह्मा

य तथा प्रकृतिं विभुः अव्यक्तं सेव सु हिं वक्ष्या सेव ज उच्यते ७२ एतत्समस्तं जानीयात् सेव सेव ज तस्य
 रां इत्येष प्राकृतः सर्गः सेव ज्ञाधिष्ठितस्तु सः अबुद्धिपूर्वः प्रथमः प्रादुर्भूतस्तु डि च या ७३ इति
 श्री मार्कण्डेय पुराणे ब्रह्मोत्पत्तिर्चांम ७५ कौषु किरावाच भगवत्स्वरुद्र सम्भृतिर्येषावत् कथिता
 मस ब्रह्मणो ब्रह्मणो जन्म तथा चोक्तं महात्मनः १ एत दिच्छा म्याहं श्रोतुं त्वत्तो भृशु कुलो ज्ञं यदा
 स्तारि भूतानां मासि किन्तु न चास्ति वा काले वै प्रलय स्यान्ने सर्वं स्मितुं प सं हते २ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥
 यदा तु प्रकृतौ याति लये विश्व मिदं जगत् तदोच्यते प्राकृतो ऽयं विद् द्विः प्रति सञ्चरः ३ स्वात्मन्य
 वस्थितः व्यक्तै विकारे प्रति संहते प्रकृतिः पुरुष श्वैव साधर्म्येणा वतिष्ठतः ४ तदा तमश्च सत्त्वश्च
 समत्वेन व्यवस्थितौ अबुद्धिक्तावतौ च तत्त्वौ च परस्परं ५ तिलेषु वा यथा तिले हृतं पयसि वा स्थि-
 तं तथा तमसि तत्त्वे च रजौ ऽप्य तु सतं स्थितं ६ उत्पत्तिं ब्रह्मणो यावदा युवो द्वि पराहिं कं ताव हितं
 परे शास्य तत्समा संयमे निशा ७ ब्रह्मसुखे प्रबुद्धस्तु जगदादिनादिमान् सर्वं हेतुरचित्वात्मा परः को
 ऽप्यपरक्रियः ८ प्रकृतिं पुरुष श्वैव प्रवि प्रयाच्य जगत्यतिः सोभयासा संयोगेन परेणा परमेश्वरः ९
 यथा मदी नव स्वी रां यथा वा माधवा निलः अनु प्रविष्टः सोभाय तथा सो योग सृष्टिमान् १० प्रधाने
 सोम्य माने तु सदेवो ब्रह्म सन्निहतः समुत्पन्नो ऽराह कौ शास्यो यथा ते कथितं मया ११ स सर्व सोभकुः
 पूर्वं सोसोम्यः प्रकृतेः पतिः संकोच विकाशाभ्यां प्रधानत्वे ऽपि च स्थितः १२ उन्मन्त्रः स जगद्यो
 निरगुराणो ऽपि रजोगुरां भुज्जन् प्रवर्तते सर्गे वक्ष्यत्वं समुपाश्रितः १३ ब्रह्मत्वे स प्रजाः सहृष्टा ततः सत्त्वा
 तिरे कवान् विद्या त्व मेत्य धर्मेणा कुरुते परिपालनं १४ ततस्त मो गुराणो दिक्ते रुद्र त्वे च भित्ति जगत
 उप सं हृत्य वै शेते त्रैलोक्यं त्रिगुराणो ऽगुराः १५ यथा प्राग्व्यापकः सेत्री पालको लाघकस्तथा तथा
 स संज्ञा मायाति ब्रह्म विद्यावी शकारिणी १६ ब्रह्मत्वे स्रजते लोकान् रुद्र त्वे संहरत्यपि विद्यात्वे चायु
 दामीन स्ति स्त्री ऽवस्थाः स्वयम्भुवः १७ रजो ब्रह्मा तमो रुद्रो विद्युः सत्वं जगत्यतिः एत सर्वव्योदेवाः

रपं पुनः तस्याभिधायतः सर्गो तिर्य्यक् स्वोतो ह्यवर्तत १८ यस्मात्तिर्य्यक् प्रवृत्तिः सा तिर्य्यक् स्वोतस्तत्
 स्ततः पश्याद यस्ते विख्यातास्तमः प्राया ह्यवेदिनः १९ उत्पथ प्रादिगां चैव तेऽज्ञाने ज्ञान मानिनः
 अहं कृता अहं माना अष्टाविंशद्विधात्मकाः २० अन्नः प्रकाशास्ते सर्वे आहतास्तु परस्परं तमप्यसाध-
 कं मत्वा ध्यायतोऽन्यस्ततोऽभवत् २१ ऊर्ध्वं स्वोतस्तृतीयस्तु सात्त्विकोर्ध्वं सर्वतंत ते सुख प्रीति बहुला
 वहिरन्नं स्वनाहताः २२ प्रकाशा वहिरन्नं च ऊर्ध्वं स्वोतः समुद्रवाः बुद्ध्यात्मनस्तृतीयस्तु देव सर्गोद्दि-
 सस्ततः २३ तस्मिन् सर्गोऽभवत् प्रीतिं निर्व्यन्त्रे ब्रह्मरास्तदा ततोऽन्ये स तदा दृष्ट्यो साधकं सर्गमुत्तमं
 २४ तथा भिधायतस्तस्य सत्या भिधायिनस्ततः प्रादुर्ब्धं भीतदाव्यक्ता दर्व्वीको स्वोतस्तु साधकः ॥ २५ ॥
 यस्मा दर्व्वीग्रावर्तन्त ततोऽवाकं स्वोतस्ततः ते च प्रकाशा बहुलास्तमोद्दिक्ता रजोऽधिकाः २६ तस्मान्ते
 दुःख बहुला सूर्यो ह्यश्च कारिणः प्रकाशा वहिरन्नं च मनुष्याः साधकाश्च ते २७ पञ्चमोऽनुग्रहः सर्गः
 स चतुर्धो व्यवस्थितः विपर्य्ययेणा सिध्या च शान्त्या तुष्ट्या तथैव च २८ निर्हंतं वर्तमानं च तेऽर्धं ज्ञान
 न्तिवै पुनः भूतादिकानां भूतानां बहः सर्गः स उच्यते २९ ते परिग्रहिताः सर्व्वे सं विभागरतास्तथा चो-
 दना आप्यशीलाश्च ज्ञेया भूतादिकाश्च ते ३० प्रथमो महतः सर्गो विज्ञेयो ब्रह्मरास्तु सः तस्या ज्ञाणाद्विती-
 यस्तु भूत सर्गः स उच्यते ३१ देकारिकस्तृतीयस्तु सर्गोऽत्रिचयकः स्ततः इत्येष प्राकृतस्तर्गः संभूतो बुद्धि
 पूर्व्वकः ३२ मुख्यः सर्गश्चतुर्थस्तु मुख्यो वै स्थावराः स्तृताः तिर्य्यक् स्वोतस्तु यः प्रोक्तस्तैर्य्ये स्योन्यः स
 पञ्चमः ३३ ततोऽर्धं स्वोतसायष्टो देव सर्गस्तु स स्ततः ततोर्ब्बीको स्वोतसो सर्गः सप्तमः स तु मानवः ३४
 अष्टमोऽनुग्रहः सर्गः सात्त्विकस्तामसश्च सः पञ्चैते वैकृताः सर्गाः प्राकृतास्तु त्रयः स्तृताः ॥ ३५ ॥
 प्राकृतो वैकृताश्चैव को भारो नवतः स्ततः इत्येतैर्वै समाख्याता नव सर्गाः प्रजापतेः ३६ इति श्री मार्क-
 ण्डेय पुराणो प्राकृतवैकृतसर्गः ४७ कौशिकिरुवाच समा सात कथिता दृष्टिः सम्यग्भगवता मम ॥
 देवा दीनां भवं ब्रह्मन् विस्तरातु ब्रवीहि मे १ मार्कण्डेय उवाच कुशला कुशलं ब्रह्मन् भाविताः पूर्व्वं

कर्मभिः ख्याताः तथा ह्यनिर्मुक्ताः प्रलये ह्यप्येकताः २ देवाद्याः स्यावरात्ताश्च प्रजावल्संश्चतुर्विधाः
 ब्रह्मणाः कुर्वन्तः सृष्टिं जज्ञिरे मानसा स्तरा ३ ततो देवा सुरपितृन् मानुषाश्च चतुष्टयं सिसृक्षुः सुरभी-
 स्येतानि स्वमात्मानमयुयुजत ४ युक्तात्मनस्तमोमात्रा उद्रिक्ताभूत् प्रजापतेः सिसृक्षोर्जंयनात्पूर्वं
 मसुरा जज्ञिरे ततः ५ उत्समर्जत तस्तास्तु तमोमात्रात्मिकास्ततो देवा सुरव तस्तस्य जज्ञिरे ६ उत्समर्जचभृते
 अन्यो तनुमुपादाय सिसृक्षुः प्रीतिमापसः सत्त्वोद्रेकास्ततो देवा सुव तस्तस्य जज्ञिरे ७ उत्समर्जचभृते
 शास्तनुतामप्यसौ विभुः सा चाप विद्धा दिवसे सत्त्व प्रायमजायत ८ सत्त्वमात्रात्मिका मेव ततोऽन्यो ज-
 एहे तनुं पितृवन्मनस्य मानस्य पितरस्तस्य जज्ञिरे ९ सृष्ट्या पितृदुत्समर्जतनुतामपि स प्रभुः सा चोत्सृ-
 ष्या भवत् सन्ध्या दिननक्तात्तरस्थिता १० रजोमात्रात्मिका मन्यो तनुं मेनेऽयमप्रभुः ततो मनुष्याः संभूता
 रजोमात्रा समुद्भवाः ११ सृष्ट्या मनुष्यान्सविभुरुत्समर्जतनुततः ज्योत्स्ना समभवत् सा च न ज्ञानिः हर्षुस्त्वे च या
 १२ इत्येतास्तनवस्तस्य देवस्य धीमतः ख्याता रात्र्यहनी च व सन्ध्या ज्योत्स्ना च वै हि ज १३ ज्योत्स्ना सन्ध्या
 तथैवाहः सत्त्वमात्रात्मकं जयं तमोमात्रात्मिका रात्रिः सो वै तस्मत्तत्रियात्मिका १४ तस्माद्देवा दिवा राजा
 वसु रास्तु बलान्विताः ज्योत्स्ना गमे च मतुजाः सन्ध्या यो पितरस्तथा १५ भवन्ति बलिनोऽभ्युष्या विपसाणा
 न संशयः तद्विषयं यसासाद्य प्रयान्ति च विषयं यं १६ जोत्स्ना रात्र्यहनी सन्ध्या चत्वार्यो तानि वै प्रभोः
 ब्रह्मणास्तु शरीराणि त्रियुगोपश्चिता नितु १७ चत्वार्येतान्यथोत्पाद्यतनुमन्यो प्रजापतिः रजस्तमो मर्थो
 रात्रौ न एहे सुत त्वद्विचिंतितः १८ तदन्वकमे सुत सामानस्तजद्गवानजः विरूपात्रयस्य शुलानश्चुमारब्धा-
 स्ते च ततो तनु १९ रसाम इति तेभ्योऽन्येय ऊचुस्ते नु राक्षसाः रवादा म इति ये चोचुस्ते यसा यस्मरात द्विज
 २० तान् हृष्टा ह्यप्रियरास्य केशाः प्रीत्यन्तं वदसः समारो ह्याहीनाश्च शिरसो ब्रह्मणा स्तुते २१ सर्प-
 रागतेऽभवन् सर्पो हीनत्वादहयः स्मृताः सर्पो न हृष्टा ततः क्रोधात् क्रोधात्मानो विनिर्गमे २२ बर्सेन
 कपिलेनोग्रस्ते स्मृताः पिशिताशनाः व्याथतोर्गा ततस्तस्य गन्धर्वी जज्ञिरे सुताः २३ जज्ञिरे पितृलोवा २४

गन्धर्व्वी स्तेन ते स्वहताः अद्याव्येतासु स्वरासु देव योनिषु स प्रभुः २४ ततः स्वदेहतोऽन्यानि वयोऽसि पशवो
 ऽसृजत् सुखतोऽजाः ससज्जायि वसस सञ्जावयोऽसृजत् २५ गावश्चैवोदराद्गुह्या पाश्वीभ्याञ्च विनिर्म्ममे
 पश्याञ्चाश्वान् ससातङ्गानां शाभान् शाशकान् सृगान् २६ उद्भूतान् श्वतरोश्चैव नाना रूपाञ्च जातयः ॥
 श्रीवध्यः फलसूलिन्यो रोमभ्यस्तस्य जज्ञिरे २७ एवं पश्वोऽध्वीः स्वध्यास्य यजज्ञाध्वरे विभुः तस्मादोदो
 तु कल्पस्य त्रेतायुगं सुखे तदा २८ गौरजः पुत्तवो मेयो अश्वोऽश्वतरगर्दभाः सृतान् ग्राम्यान् पशूनाङ्गरा-
 गणोश्च निबोध मे २९ श्वापदे हिंखुरे हस्ती वानराः पक्षि पञ्चमाः सौदकाः यशवः वशाः सप्तमास्तु सरी-
 सृपाः ३० गायत्रीञ्च त्र्यचञ्चैव चिह्नत साम रथन्तरं अभिशो मञ्च यज्ञानो निर्म्ममे प्रथमानुस्वात् ॥ ३१ ॥
 यज्ञेयि त्रेष्टुभं छन्दः स्तोमं पञ्च दशान्तथा देहूप मति रात्रञ्च निर्म्ममे अश्विमानुस्वात् ३२ सामानि ।
 जगती छन्दः स्तोमं पञ्च दशान्तथा देहूप मति रात्रञ्च निर्म्ममे अश्विमानुस्वात् ३३ एकं विंशमथर्च्यो-
 रासाप्तो व्योसा रागमेव च अतुष्टुभं सैवे राजसुतरादसृजन्नुस्वात् ३४ विद्युतोऽग्रा नि मेघोऽच रोहितेन्द्र-
 धर्मेयि च वयोसि च ससज्जादो कल्पस्य भगवान् विभुः ३५ उच्चावचानि सृता नि गात्रेभ्यस्तस्य वज्रिरे ॥
 स्वध्या चतुष्टये ईर्त्तु देवा सुर पितृन् प्रजाः ३६ ततोऽसृजत् सधृता नि स्यादराणि चरणि च यस्मान्पि-
 शाचान् गन्धर्व्वी स्तेथे वाप्सरसाङ्गरान् ३७ नर किन्नर रसांसि वयः पशु मृगोरगान् अथ यञ्च व्ययञ्चै-
 व यदि देस्थाणु नङ्गमं ३८ तेषां येयानि कर्म्मोराणि प्राक् स्वधेः प्रतिपेदिरे तान्येव प्रतिपद्यन्ते स्वयं मानाः
 पुनः पुनः ३९ हिंस्त्राहिंसे सदुक्तेरेधर्म्मा धर्म्मा हतान्दृते तद्भाविताः प्रपद्यन्ते तस्मात्तत् स्वरोचते ॥ ४० ॥
 इन्द्रियाथेयु सुतेषु शरीरेषु च स प्रभुः नाना त्वं विनि योगञ्च धर्तेव व्यदधात् स्वये ४१ नाम रूपञ्च सूता-
 नो कृत्या नाञ्च प्रपञ्चनं वेद शब्देभ्य एवादो देवादीनाञ्च कारसः ४२ ऋधीराणां नाम धेयानि याश्च देवेषु
 स्वदृयः सर्व्वे व्यन्ते प्रसृता नाम न्येयाञ्च ददाति सः ४३ यथास्ती हनु लिङ्गानि नाना रूपाणि पर्य्यये ॥
 दृश्यन्ते तानि तान्येव तथा भावा युगादियु ४४ एवं विधाः सह यस्तु वसुरागोऽव्यक्तजन्मतः सर्व्वे व्यन्ते प्र

बुद्धस्य कल्पे कल्पे भवन्ति वै ४५ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे सृष्टि प्रकरणे ४८ कौस्तुभे ॥
 अर्ध्वार्क्यो यो तस्तु कथितो भवता यस्तु मानुषः ब्रह्मन् बिस्तरतो ब्रह्मि ब्रह्मा समस्तं जगद्यथा १ यथा च ब्रह्म
 न सृज जगद्गुणांश्च महा मते यच्च येद्यो स्मृतं कर्म वि प्रादीनां वदस्व तत् २ मार्कण्डेय उवाच ब्रह्मराः
 सृजतः पूर्वं सत्या भिर्यायिनस्तथा भिर्युनानां सहस्वान्तु सुखात्सोऽथा सृजन्तुने ३ जातास्ते ह्युपप-
 द्यन्ते सत्त्वो द्रिक्ताः स्वतेजसः सहस्व मन्यद्दस स्तो भिर्युनानां ससर्ज ह ४ ते सर्वे रजसो द्रिक्ताः शुष्मि-
 गाश्चाप्य मर्षिणाः ससर्जोन्यत सहस्वान्तु दुःस्थानो मरुतः पुनः ५ रजस्तमोभ्या सुद्रिक्ता ईहा शीलान्तु
 ते स्मृताः पद्भ्यां सहस्व मन्यच्च भिर्युनानां ससर्ज ह ६ उद्रिक्ता स्तमसा सर्वे नि श्री का ह्यल्प चेतसः ततः
 संहर्य मानास्ते दन्धो त्यन्नास्तु प्राणिनः ७ अन्योन्य कृच्छ्रया विद्या भेर्युना योपचक्रयुः ततः प्रभृति कल्पे
 ऽस्मिन् भिर्युनानां हि संभवः ८ मासि मास्या तं वै यतु न तदा सीनु योयितां तस्मात्त दान सुपुत्रुः सेवि ते रापि
 भेर्युनेः ९ आर्युयो ऽन्ते प्रसूयन्ते भिर्युना न्येवताः सृकत ततः प्रभृति कल्पे ऽस्मिन् भिर्युनानां हि संभवः
 १० ध्यानेन मनसा तासो प्रजानां जायते सृकत शब्दादि विद्ययाः शुद्धाः प्रत्येकं पञ्च लस्यो ११ इत्ये-
 वा मानुयी सृष्टि र्यापूर्वं वै प्रजा पतेः तस्यान्व वायु सन्तुनां ये रिदं पूजिते ज्ञातु १२ समिस्तरः समुद्रो अ-
 सेवन्ते पर्वतानपि तास्तदा ह्यल्प शीतो यागा युरो तस्मि अरन्ति वै १३ तदंशं स्वामाविकीं प्राप्ता विद्येयेयुः
 महा मते न तासो प्रति घातो ऽस्ति न द्वेयो नापि मत्सरः १४ पर्वन्तो रधि से चित्त्यो ह्युनि के तास्तु सर्वेशः १५
 तदे निष्काम चारिण्यो नित्ये सुदित मानसाः १५ पिशाचो रगरक्षांसि तथा मत्सरिणो जनाः पशवः
 पक्षिणां श्वेव न क्ता मत्स्याः सर्गि स्तथाः १६ अवार का हासद जा वति ह्य धर्म प्रसूतयः नमूल फल पुष्पा-
 रिणानां तं वा वत्सराणि च १७ सर्वे काल सुखः कालो नात्ययै धर्म शीतता कालेन गच्छतां तेषां चित्रा
 सिद्धि रजायत १८ तत्त अर्तेषां पूर्वोक्ति मध्यान्हे च विदत्तता पुनस्त ये कृतो तदग्नि नायां मेन साभवत् १९
 इच्छन्ताञ्च तथा या सो मनसः सम जायत अपो सो स्मो ततस्ता सो सिद्धि न्नां स्ताव योनसा २० सप्त जायत

चेवात्या सर्व्व कास प्रदायिनी अश्वत्थार्थिः शरीरे च प्रजास्तः स्थिर योवनाः २१ तासां विनातु संकल्प
 जायन्ते मिथुनाः प्रजाः समं जन्म च रूपञ्च प्रियन्ते चैवताः समे २२ अनिच्छा द्वेष संयुक्ता वर्तन्ते तु
 परस्परं तुल्य स्वया युधः सर्व्वो अधर्मात्तमतां विना २३ चत्वारितु सहस्राणि वर्धराणां मानुषाणि तु ॥
 आयुः प्रमाराणां जीवन्ति न च क्लेशाद्विप्लवः २४ कचित्क्वचित्पुनः साभृतस्तिर्भागेन सर्व्वशः का-
 लेन गच्छता नाश सुपथानि यथा प्रजाः २५ तथा ताः क्रमशो नाशजसुः सर्व्वत्र सिद्धयः तासु सर्व्वोसु
 नष्टा सुनभसः प्रच्युतानगः २६ प्रायशः कल्पद्वसास्ते सम्भृता गृह संज्ञिताः सर्व्वे प्रत्युपभोगा अतसां
 तेभ्यः प्रजायते २७ वर्तयन्ति स्म तेभ्यस्तां त्वेतायुगं मुखे तदा ततः कालेन वै रागास्तां सामा कस्मिन्को
 भवत् २८ मासि मास्यार्त्तं वोत्पत्त्या गर्भोत्पत्तिः पुनः पुनः रागोत्पत्त्या ततस्तासां दृशास्ते गृह संज्ञिताः
 २९ ब्रह्मन्तन्व परेयान्ते पेतुः शाखा महीरुहां वस्त्राणि च प्रसूयन्ते फलेभ्यः भरागानि च ३० तेभ्येव जा-
 यन्ते तेषां गन्धवर्गो रसान्वितं अमासिकं महा वीर्य्यं पुटके पुटके मधु ३१ तेन ता वर्तयन्ति स्म मुखे त्रैतायुग
 स्य वै ततः कालान्तरेणैव पुनर्लोभां चितास्तुताः ३२ दृशास्ताः पर्य्यगृह्णन्तं समत्वा विष्टे चेतसः तेषु स्ते
 नाप चोरेणान्ते पितासां महीरुहाः ३३ ततो हृद्धान्य जायन्तं शीतोष्णोसु न्मुखानि वै तास्तद्वन्वो यथा तार्य्य
 चक्रुः पूर्व्वं पुराणि तु ३४ मरुधन्वेषु दुर्गेषु पर्य्वन्तेषु दुर्गेषु च संश्रयन्ति च दुर्गाणि वासं पाव्यन्त मोदकं ३५
 कात्रिमञ्च तथा दुर्गे मित्वा मित्वात्मनोऽङ्गुलेः मानार्थानि प्रमारागानि तास्तु पूर्व्वं प्रचक्रिरे ३६ परमाराणुः
 परं स्वस्मै त्रधरेणुर्मेहीरजः बालाग्रञ्चैव निष्कांचयूको चाथ यवोदरं ३७ सका दशगुणं तथा यव मध्यं तथा
 शुक्लं खड्गुल पदन्तं च वितस्ति द्विगुणं स्मृतं ३८ हे वितस्ती तथा हस्तो ब्राह्मतीर्थो दिवेष्टनं चतुर्हस्तं
 धनुर्दण्डो नादिका युगमेव च ३९ बतुवो द्वे सहस्रे तु गव्यं तिलं चतुर्गुणं प्रोक्तञ्च योजने प्रज्ञेः संख्या
 नार्थं निदं परं ४० चतुर्गुणं मय दुर्गाणां स्वसमुत्थानि वीरिणि तु चतुर्थं कत्रिमं दुर्गे तच्च कुर्यात् सतस्ते
 ४१ पुरञ्च खेटकञ्चैव तद शरीणी मुखे द्विजः शाखा नगरकञ्चापि तथा कर्णदं कं त्रयी ४२ ग्राम संघोय

विन्यासे तेषु चावस्थानं प्रथक सोत्सेध वप्रकारञ्च सर्व्वतः परिखादत्ते ४३ योजना द्वांद्वे विष्कम्भमष्टमा-
गायते पुरं प्रागुदकं लवने शस्ते शुद्धं वंशवह्निगंसे ४४ तदंजनं तथा खेटं तत्प्रादेन च कर्व्वेन नूनं द्रोणी
मुखं तस्मादन्तर्भागेन चोच्यते ४५ प्राकारं परिखा हीनं पुरं वर्त्तमानं दृश्यते शाखा नगरकञ्चाल्यनमन्ति
सामन्त्रं भुक्तिमत ४६ तथा शृङ्गजलप्रायाः स्वसं सूद्वृक्का वलाः क्षेत्रोपभोग्यं मध्ये वसति प्रोम-
संज्ञिता ४७ अन्यस्मान्नगरादेश्यो कार्थ्यं मुदिश्यमानैवः क्रियते वसतिः सौविजेत्रिया वसति नैवः ॥ ४८ ॥
दृष्टप्रायो विना संज्ञैः परभूमिचरो वली ग्रामसंवा क्रिमी संज्ञो राजवल्लभ संश्रयः ४९ शकटा रुढभारो
अगोपाले विपरंगविना गोसमूहस्तथा योगोयवेच्छाभूमिकेतनः ५० तएव नगरादींस्तु कृत्वा वासाय
मात्मनः निकेतनानि इन्दानां चक्रुः रावसथायैवे ५१ एहाकारा यथा पूर्वं तेषामासन्महीरुहाः तथा
संस्तृत्य तत्सर्व्वं चक्रुर्व्वं प्रमानिताः प्रजाः ५२ वस्स्यैव वृक्षाः शाखास्तैश्चैव ज्वा परागताः नताश्चैवोन्न-
ताश्चैव तद्वच्छाखाः प्रचक्रिरे ५३ याः शाखाः कल्पहसाराणां पूर्वं मासन् द्विनोत्तम ता एव शाखागोहा-
नो शास्ता त्वे तेन तासु तत् ५४ कृत्वा हृद्वोपयातनैर्वातो पायमचिन्तयत् नष्टेषु मधुना सार्द्धं कल्पहसे-
व्यं श्रेयतः ५५ विषादव्याकुलास्तैर्वै प्रजास्तृयणा सुधाहिताः ततः प्रादुर्बभौ तासां सिद्धिस्त्वेता सुवे-
तदा ५६ वातो स्वसाधिता ह्यन्या हृदि स्तासां निक्तामतः तासां हृदयुदकानीह यानि निम्नगता निवे ॥ ५७ ॥
हृदया वरुणैरभवत् स्त्रोतः स्वातानि निम्नगाः ये पुरस्तादपां स्तोका आपन्नाः प्रथिवी तले ५८ ततो भूमौ
असंयोगा दोषय्यस्तास्तदा भवन् अफालकृष्टा आबुद्धा ग्राम्या रगया चतुर्दश ५९ ततु पुष्य फला-
श्चैव हस्ता गुल्माश्च जज्ञिरे प्रादुर्भावस्तु त्रेतायामाद्योऽथ भौधयस्य तु ६० तनोयधेनवतनैर्व्रजास्त्वेता युगे
मुने रागलो भौ समा साद्य प्रजाश्चाकस्मिकौ तदा ६१ ततस्ताः पर्य्यं पूरुत्त नदी क्षेत्राणि पर्व्वतान् वस-
गुल्मो वधी चैव मात्मन्या याधया वलं ६२ तेन देवेणातोनेशुरेव ध्यो मिषतो द्विज अग्रसङ्घं युगापताल-
दोषध्यो महामते ६३ पुनस्तासु प्रगाष्टा सुविधानास्ताः पुनः प्रजाः ब्रह्मारांशराणां नष्टः सुधातोः परे

भेष्टिनं ६४ सचापितत्त्वतो ज्ञात्वा तदा प्रस्तावसुन्धरो वत्सं कृत्वा सुमेरुस्तु द देह भगवान् विभुः ॥ ६५ ॥
 दुग्धेयं गोस्तदोतेन सस्यानि शुश्रिवात्तले जज्ञिरे तानि दीनानि ग्राम्यारण्यास्तुताः पुनः ६६ औयध्यः ॥
 फलपाकात्ता गसाः सप्तदश स्थिताः वीहयश्च यवाश्चैव गोधूमाश्चरा वस्तिताः ६७ प्रियङ्गुः कोट्युदम्बः
 च कोरदूयाः सचीनकाः माया बुद्धा सन्दराश्च निध्यावा सकुलत्यकाः ६८ औट काञ्चनकाश्चैव मरगा
 सप्तदश स्थिताः इत्येता औयधीनान्नु ग्राम्यारणां जातयः पुनः ६९ औयध्यो यज्ञियाश्चैव ग्राम्यारणा-
 न्नु ७० वीहयश्च यवाश्चैव गोधूमाश्चरा वस्तिताः ७१ प्रियङ्गुः सप्तमाह्येते अष्टमास्तु कुलत्यकाः ७२ यवा
 माकास्त्वथनीवारा पत्तिला सगवेधुकाः ७३ कुरु विन्दा मर्कट कास्तथा देराणु ग्रथाश्च ये ग्राम्यारणाः ७४
 स्थिताह्येता औयध्यश्च चतुर्दश ७५ यदा प्रसृष्टा औयध्यो न प्ररोहन्तिताः पुनः ७६ ततः सतामां हृद्यार्थे वन्ति
 पाषण्ड्य कारह ७७ ब्रह्मा स्वयम्भू भगवान् हस्त सिद्धिञ्च कर्मजा ततः प्रभृत्यथोयध्यः कष्ट पच्यस्तु
 जज्ञिरे ७८ सै सिद्धायान्नु वात्तोयी ततस्तासां स्वय प्रभुः मर्यादां स्थापया मास यथान्याये यथागुरो
 ७९ वसर्मा नामाग्र मारणाञ्च धर्मान् धर्म भूतं वर लोकानां सर्व्वं वरानां सम्यक् धर्मांथे पालिनां
 ८० प्राजापत्यं ब्राह्मरानो स्मृतं स्थानं क्रिया वतां स्थानं मैत्रं सत्रियारणो सत्रामेव्य पलायिनो ॥ ८१ ॥
 वैश्यानां मारुतं स्थानं स्वधर्ममतु वर्ततां गान्धर्व्वं शूद्र जातीनां परिचर्यानु वर्ततां ८२ अष्टा श्रीति सद्-
 स्वारणा मृधीणा मृद्धेरतसो स्मृतं तेषाल्लुयत स्थानं तदेव गुरु वासिनो ८३ सप्तर्ध्वारान्नुयत स्थानं स्मृ-
 तं तदे वैनो कसो प्राजापत्यं गृहस्थानां न्यासिनो ब्रह्मराः सयं योगिना मन्त्रं स्थान मिति वै स्थान क-
 ल्यना ८० इति श्री मार्कण्डेय पुराणे स्मृति प्रकरणो ८६ मार्कण्डेय उवाच ततोऽभिध्याय तस्त-
 स्य जज्ञिरे मानसीः प्रजाः तच्छरीरसमुत्पन्निः काण्यैस्तेः कारणोः सह १ क्षेत्रज्ञाः समवर्तन्त गात्रेभ्य-
 स्तस्य धीमतः ते सर्व्वे समवर्तन्त ये मया प्रागुदाहृताः २ देवाद्याः स्थावरान्नाश्च वै गुराय विषयाः स्मृ-
 ताः सबभूतानि स्थानि स्थावरगणिचरणि च ३ यदास्य ताः प्रजाः सर्व्वानि व्यवहन्त धीमतः अथान्या

त्मानसान् पुत्रान् सहशानात्मनोऽसृजत् ४ भृगुं पुलस्त्यं पुलहं कतुमङ्गिरसन्नथा मरीचिं दक्षमञ्जिच्छ
वशिष्टञ्चैव मानसे ५ नव अक्षरा इत्येते पुराणो निश्चयज्ञाताः ततोऽसृजत् पुनर्ब्रह्मा रुद्रं क्रोधात्मसम्भवे
६ सकल्पञ्चैव धर्मञ्च पूर्वेया अपि पूर्व्वेन सनन्दनादयो ये च पूर्व्वे सृष्टाः स्वयम्भुवा ७ नते लोके यु
सृजन्तो निरपेक्षाः समाहिताः सर्व्वे तेऽनागत ज्ञाना वीतरागा विमत्सराः ८ तेज्येवं निरपेक्षेषु लोकै
सृष्टो महात्मनः अक्षराणोऽसृन्महा क्रोधस्तत्रोत्पन्नोऽर्कसन्निभः ९ अर्हं नारी नर वपुः पुरुषोऽतिशरीर
वान् विभजात्मानमित्युक्त्वा स तदान्नर्दधेततः १० स चीर्त्तौ विपृथक् स्त्रीत्वं पुरुषत्वं तथा करोत विभेद पुरुषत्व
ञ्च दशार्धं चैकाध्यातु सः ११ सोम्या सोम्ये स तथा शान्तिः पुंस्त्वं स्त्रीत्वं च स प्रभुः विभेद बहुधा देवाः पुरुषैरसि
तैः सितैः १२ ततो ब्रह्मात्मसम्भूतं पूर्वं स्वयम्भुवं प्रभुः आत्मनः सहशं कृत्वा प्रजा पार्त्तं सर्व्वं हि ज १३ शत
रूपाञ्च तौ नारीं तपो निर्धूत कल्मषां स्वायम्भुवो सर्व्वदेवाः पत्नीत्वे न गृहे विभुः १४ तस्माच्च पुरुषा त्वचौ शत
रूपा व्यजायत प्रियं व्रतो तान पादौ प्रख्याता वात्म कर्म्मभेभिः १५ कन्येहे च तथा ऋद्धिं प्रसूतिञ्च ततः पिता
ददौ वसूतिं दसाय तथा ऋद्धिं रुचैः पुरा १६ प्रजायतिः स न ग्राह तयो र्यज्ञः सदक्षिणाः पुत्रो नरो महा भारो
दम्पती मिथुने ततः १७ यज्ञस्य दक्षिणा यान्तु पुत्रा द्वादश नक्षिरे यामा इति समाख्यातो देवाः स्वायम्भु
वोऽनरे १८ तस्य पुत्रास्तु यज्ञस्य दक्षिणा यो समा स्वराः प्रसूत्याञ्च तथा दक्ष स्रतस्वो विंशति स्तथा ॥ १९ ॥
स सृजन् कान्यास्ता साञ्च सम्यङ् नामानि मे शृणु अद्वा लक्ष्मीर्धेति स्तुष्टिः शुद्धिर्मेधा क्रिया तथा २० बुद्धि
र्लेज्जा वपुः शान्तिः सिद्धिः कीर्तिस्त्वयोदशी पल्यर्थे प्रतिन ग्राह धर्मोदा सायणीः प्रभुः २१ ताम्यः शिष्टा
यदो यस्य सका दशस्तुलोचनाः ख्यातिः सत्यथ सन्धतिः स्तुतिः प्रीति स्तथा समा २२ सन्नति ज्ञान स्याच्च
ऊर्ज्ज्वा स्वाहा स्वधा तथा भृगुर्भेवो मरीचिश्च तथा चैवाग्निर्ग सुनिः २३ पुलस्त्यः पुलहश्चैव कतुश्च ऋषय
स्तथा वशिष्ठोऽत्रिस्तथा वल्किः पितरश्च यथा क्रमे २४ ख्यात्याद्या न गृहः कन्या सुतयो सुनि सत्तमाः
अद्वा कामे श्रीश्च दर्पे नियमे धृतिर्गत्तमे २५ सन्नोयञ्च तथा बुद्धिलोमं शुष्टिर जायत मेधा श्रुतं क्रियां रुदे

नयं विनय मेव च २६ बोधं बुद्धिस्तथा लज्जा विनयं वपुःशान्तं व्यवहारं प्रमत्तं वै क्षेमं शान्तिं सुयत्न ॥
 २७ सुखं सिद्धिर्यशः कीर्तिरित्येते धर्म्मस्यो नयः कामादिति सुदं द्वयं धर्म्मं योजनं सुयत्न २८ हिंसा भाष्यो
 त्व धर्म्मस्य तस्यां जज्ञे तथा नृतं क्षान्ता च निश्चैति स्तस्यां सुती द्वौ नरकं भयं २९ माया च वेदना चैव क्षियुं
 दय मेतयोः तयो जज्ञेः यवे माया मृत्युं मृतापहरिणो ३० वेदनात्मसुतं च्चापि दुःखं जज्ञेः यशिरवात् ॥
 मृत्योर्ध्यादिजरा शोक त्रयाणां कोधाश्च जज्ञिरे ३१ दुःखो ज्ञवाः स्रुता ह्येते सर्व्वे वा धर्म्मं लक्षणाः भेषो
 भाष्योस्ति पुत्रो वा सर्व्वे ते मूढे रेतसः ३२ निश्चैति च तथा चान्या मृत्योर्भाष्यो भवन्मुने अलक्ष्मीनां
 तस्याश्च मृत्योः पुत्राश्च तुरंश ३३ अलक्ष्मी पुत्र का ह्येते मृत्योरो देश कारिणः विनाश काले युनरान भज
 त्वेते मृगपुखतान् ३४ इन्द्रियेषु दशा स्वेते तथा मनसि च स्थिताः स्वे स्ते नरं स्त्रियं वापि विषये योजयन्ति हि
 ३५ यथेन्द्रियाणि चाक्रम्य राग क्रोधादिभिर्नरान् योजयन्ति यथा हार्नि यान्त्य धर्म्मो हि भिर्हिज ॥ ३६ ॥
 यश्च क्लृप्तं गतं श्रान्त्यस्तथान्यो बुद्धि संस्थितः विनाशाय नर स्त्रीणां यतन्ने मोह संश्रिताः ३७ तथैवान्ये
 पुत्रे पुंसो दुःसहो नाम विपुतः सुतं स्त्रामोऽधो सुखो नरन श्रीरी काक समस्वनः ३८ स सव्वान् खारि तु सरो
 धर्मरागा तपसो विधिः रंष्ट्रा कराल मत्यर्थं विवृत्तास्य सुमेरवे ३९ तमस्तु काम मोहेदं ब्रह्मा लोक पिता सहः
 सर्व्वे ब्रह्म मयः शुद्धः कारणो जगतोऽव्ययः ४० ब्रह्मो वाच नात्र व्यन्ते जगदिदं जगि कोपं शमं व्रज त्वने
 तान्ना मसीं हन्ति मपास्प नसः कलौ ४१ दुःसह उवाच सुतं स्त्रामोऽस्मि जगन्नाथ पिपा सुश्चापि दुर्बलः
 कथं त्वन्निमित्तान्नाथ भवेयं बलवान् कथं काश्चा श्रयो ममाख्यादिर्वर्त्तये यत्र निर्हेतः ४२ ब्रह्मो वाच तवा
 श्रयो गृहे पुंसो जन आ धार्म्मि को बलं शुद्धिं नित्यं क्रिया द्वाभ्या भवान् ब्रह्म गमिष्यति ४३ हथा स्फोटा श्रुते
 ब्रह्म माहारञ्च ददामि ते स्मते कीटाव पन्नञ्च तथा श्व भिरवेक्षितं ४४ भग्नं भागद गतत्तदत सुखं वातो
 पथामितं अछिष्टा पक्कं मस्विन्नं सवली दम संस्तुतं ४५ भग्ना मनस्थितिं मुक्तं मासन्नागतं मेव च विदि
 श्मसुखं सन्धयोश्च नृत्य वाद्य स्वरोत्तमं ४६ उद को पद्मते मुक्तं सुद कथा दृष्टे मेव च यच्चोप धातवत् किञ्चित् ॥

भक्ष्यं येयमथापिवा ४० सततानि तव पुष्ट्यर्थं मन्यन्वापि ददासि ते ४१ यत्नात्पु पुर्व्वकं क्षिप्रमनर्थी कृतमेव च त्यक्तुमाविष्कृतं यदुदत्तं दिव्यं विस्मयात् ४२ यदेतदुदत्तं दत्तं यस्मै तद्व्यापि तत्फलं यच्च पोषणं भवः किञ्चित् करोत्याहुस्त्रिकैः कामं ४३ यच्च पोषणं भवा योयितुः तद्यस्मै तव तद्वये कन्या शुल्कोप धानाय समुपास्ते धन क्रियाः ४४ तथैव यस्य पुष्ट्यर्थं मसच्छास्त्रं क्रिया च याः यच्चार्थं निर्धनं किञ्चिदधीतं यत्न सत्पतः ४५ तत्सर्व्वं तव कालांश्च ददासि तव सिद्धये शु-
चिंराय भिगमे सन्ध्या नित्यकार्य्यं व्यति क्रमे ४६ असच्छास्त्र क्रियालाप दूषितेषु च ४७ सह तवामिभव
सामर्थ्यं भविष्यति सदा नृषु ४८ पशु-क्ति भेदे हयापके पाक भेदे तथा क्रिया नित्यं च गेह कालेहे भक्ति
वसतिस्तव ४९ अपोष्य मासो च तथा वेदे यो वाहनादिके असन्ध्याभ्युसितागो काले त्वत्तो भयं दुरागं ५०
नसत्र ग्रह पीडा सुत्रिविधो त्याग दर्शने अशान्तिकपरान् यस्मै नानभि भविष्यसि ५१ इथो पवासिनो म-
र्त्यं एतस्वी सदास्ताः तद्वायव्योपकर्त्तागो वेडाल वसि काश्चये ५२ अत्रस्य चारिराग धीत मित्या चापि
दुष्का कता तपोवते ग्राम्य भुजो तथैवा निर्लितात्मनो ५३ ब्राह्मराग सन्धिय विशो शृङ्गाराञ्च स्व कर्म्मसतः
परिच्युतानो या चेष्टा परलोकार्थं मीप्सतो ५४ तस्याश्च यत्फलं सर्व्वं तन्ने यस्य भविष्यति अन्यच्च ते प्रप
कामि पुष्ट्यर्थं सन्निबोधत ५५ भवतो वैश्व देवान्ते नामोच्चारणा पुर्व्वकं एतत्ते वेति रास्यन्ति भवतो बलि
सूक्ष्मिन्ते ५६ यः संस्कृताग्नीविधिबद्धु चिरन्तस्तथा वहिः अलोलुपोऽजितस्वी कस्तनैः इमं यवर्ज्जय ५७
पूज्यन्ते इव्य कन्याभ्यो देवताः पितरस्तथा यास्योऽतिथयश्चापि तपेहे यस्य वर्ज्जय ५८ यत्तमेजीरोहे
बाल वदयोयिस्त्रेयुच सदास्वजन वेगेषु ग्रहं तेषां पि वर्ज्जय ५९ योयितोऽभिरता यत्र न वहिरो मतेः त्सुका
लक्षा न्विताः सदा गेहं यस्य तत्परि वर्ज्जय ६० वयः सन्ध्या योग्यानि शयनान्य श्रानानि च यत्र गेहे त्वया
यस्य तद्वर्ज्जयेव चान्धम ६१ यत्र कारुणि का नित्यं साधु कर्म्मराय वस्थिताः सामान्योपस्कोरे प्युक्तास्त्य
नेथा यस्य तद्वर्ज्जये ६२ यत्रा सनस्था स्ति हस्तु एतद्वर्ज्जय नतिष्टन्नि ग्रहं तच्च वर्ज्जये यस्य त्वया सदा ६३

तत्तु युत्सादिभिर्होमं न विदं यस्यावे प्रमनः ७० यस्मिंसीदो ज्यवा पुंसुत्ते ज्येयो भवनं नते ७१ सत्यवाक्यान् समाशीलानहि स्वात्मानुतापि-
 मिथीवाञ्च वनेन यस्यावशिष्टेनाग्नेन पुंसस्तस्य शुद्धं त्यज ७२ भर्ते शु श्रूयगो युक्तामसरस्वी सङ्गवर्जितो जुहोस्व
 नः पुरुषांनी दृशान् यस्तु त्यजेष्वा श्वान् सृष्टकान् ७३ यजनाध्ययनाभ्यासदानासक्तमतिं सदा यजनाध्यापनादानं कृतं
 भर्तुं शेषान्नं पुष्टाञ्च त्यज योयितं ७४ दानाध्ययनयज्ञेयु भरो युक्तञ्च दुःसह सत्रियं त्यज सल्लुप्तशस्त्वा जीवात्तेव तेन ७५
 वृद्धिं द्विजेभ्यज ७६ दानाध्ययनयज्ञेयु भरो युक्तञ्च दुःसह सत्रियं त्यज सल्लुप्तशस्त्वा जीवात्तेव तेन ७६ दानाध्ययनयज्ञेयु
 त्रिभिः पूर्वं गुरोर्गुल्लं पाशुपाल्यदगिज्ययोः कथे आवाप्तं हन्ति श्रुत्यजं वै प्रथमकल्मसं ७७ श्रुतिस्त्वत्य विरोधेन कृतं
 ज शु श्रूयान्त्योरे यस्य सन्त्यज श्रुदञ्च ब्राह्मणा दीप्तो शु श्रूया हन्ति पौषकं ७८ यत्र पुत्रो गुरोः पूजा देवानाञ्च तथा पितुः ७९
 हन्ति एहै गृही यत्र तत्र च तत्पत्नी तस्यैवानुमातात्मिका ८० यदस्तु लिप्तं सन्ध्या सुष्टदमस्तु सयुसितं कृतं पुण्यं बलिः ८१
 पत्नी च भर्तुः कुरुते तत्रा लक्ष्मी भयं कुतः ८२ यदस्तु लिप्तं सन्ध्या सुष्टदमस्तु सयुसितं कृतं पुण्यं बलिः ८३
 यस्य नत्वं शक्तोयि वीक्षितुं ८४ भास्करा दृष्ट श्रय्यानि नित्याग्निं सलिलानि च सूर्या बलोक दीपानि ८५
 लक्ष्म्या गोदानं भाजनं ८६ यत्रोक्षा चन्दनं दीपा आदशो मधु सर्पिणी विषाज्यताम्र पात्राणि तद्गृहं न त
 वाश्यः ८७ यत्र कषाट किनो वसा यत्र निष्पाव वल्लरी भार्थो पुनर्धूर्वेल्लीकस्त यस्स तव मन्दिरं ८८
 यस्मिन् एहेतसः पञ्च स्त्री त्रयेऽसदती शुभाः सन्धकारेऽथेनाग्निश्च तद्गृहं वसति स्त्रव ८९ स्कोच्छागो ९०
 द्विवालेये त्रिगवं पञ्च मादियं यद्गृहं सप्तमातङ्गं एहं यसां शु शोषय ९१ कुहाल राजपिदकं तद्वत्स्था
 त्यादि भाजनं यत्र तत्रैव सिम्नानि नव द्युः प्रति त्रये ९२ सुशालोत्तु खले स्त्री रातासास्थ तद्गृहं सुदृग् ९३
 अथस्कोरे सन्धस्तु यस्स तद्गृहं तत्र ९४ लङ्घने यत्र भान्यानि पक्का पक्का मि वेगमनि तदच्छास्त्राणि
 तत्र त्वं यथेष्टं चारुः सह ९५ स्थाली पिधाने यचाग्निर्देहो रस्वी फलेन वा शुद्धे तत्रादि रिष्टानास्य श्रेष्ठायुषा
 समाश्रयः ९६ मातुवास्थि गृहे यत्र दिवा रात्रं मृत स्थितिः तत्र यस्य सदा वासस्तथा न्येवाञ्च रसमी ९७
 अदत्त्वा मुञ्चते ये देवन्वोः पिराहे तयोदकं सधिरादानं सोदकोऽथैव सत्काले तान् नरान् मन ९८ यच्चपत्न

सहोपज्ञो युवती भोद काशिनी तव भिरावती यत्र कल्येयते तद्गृहेत्यज २२ अथास्वा देवता यत्र सशस्त्रा
स्त्राहवै विना कल्येयते महते रक्ष्यो स्तित्यरित्यत्र मन्त्रिः २३ पौरजानपदो यत्र प्राक् प्रसिद्ध मदीतस्माः
क्रियन्ते पूज्यं वने हेनत्वं तत्र गृहे चर २४ श्रुपवात घटाभोभिः स्नानं वस्त्रास्तु विधेयः नस्वाग्रसलिले
श्रुवतान् याहि हतलक्षणात् २५ देशान्तरात् समयात् ज्ञाति धर्मे जपे होमे मङ्गले देवतेष्टिं सम्यक्
शौचं विधि वल्लोकवादान् पुस्तकवादान् चकार शास्त्रं सोऽपि तथा पङ्कजजन्मनः २६ मार्कण्डेय उवाच इत्युक्ताः स्तव
प्रश्ना तत्रैवाक्षर धीयत चकार शास्त्रं सोऽपि तथा पङ्कजजन्मनः २७ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे
यस्यानु शास्त्रं नाम पञ्चाशोऽध्यायः ५० मार्कण्डेय उवाच दुःसहस्या भवद्वाय्यां निस्सीधनाग्रजोऽ
तः जाता कलेस्तु भाग्यां या मृतो चारुहाल दर्शनात् १ तथोरपत्यान्य भवन् जगद्धापीनिषोडश क
थौ कुमारः कन्याश्च तथा दावनि भीयरागाः २ दत्ताकृष्टिस्तथोक्तिश्च परिवर्तस्तथापरः अद्भुतश्च शकुनि
श्चैव गण्ड प्राक्षरतिस्तथा ३ गर्भहा सस्यहा चान्यः कुमारस्तनयास्ते योः कन्यां चान्यास्तथैवाष्टौ ता
सौ नान्मानि मे ष्टगु ४ वियोजितावै प्रथमा तथैवान्या विरोधिनी स्वयेदमकर्तृचैव प्राप्तरीणि जट्टद्वारि
का ५ स्मृति बीज द्वे धान्ये तयोः कन्येऽति दारुणे विद्वेयगण्यष्टमीनान्नी कन्या लोक भया बहा ॥ ६ ॥
सदा सां कर्म वस्यामि दोष प्रशमनञ्च यत् अष्टानाञ्च कुमारिणां श्रुयतां द्विज सत्तम ७ दत्ताकृष्टिः
प्रस्तुतानां बालानां दर्शनस्थितः करोति संहर्ष मर्तौ चिकोबुद्धेः सहागमम् ८ तस्योप शासनं काव्यं
सुप्तस्थितिल सर्वेषुः शयनस्योपरिस्थिष्विमान्दुषे देशेनोपरी ९ सुवर्चं सौख्यधी स्नाना तथा सच्छास्त्रकी
र्तनात् उष्ट्रकारक स्वङ्गास्थि सौमवस्त विधारयात् १० तिष्ठत्यन्य कुमारस्तु तथास्त्वित्य सङ्करवृत्त
शुभा शुभे चराणां युक्ते तथोक्तिस्तच्च नान्यथा ११ तस्माद् दृष्टं माङ्गल्यं वक्तव्यं परिगृह्यतेः सदा दृष्टं श्रुते
तथैवोक्तै कीर्तनीयो जनार्दनः १२ चाक्षर पुरुषेस्त्राया यस्य कुलदेवता अन्यगर्भे पराच गर्भोऽसौ सत्वपति
वर्तयन् १३ रतिमात्रोति वाक्यञ्च विवसोरन्यदेवयत् परिवर्तक संज्ञोऽयं तस्यापि स्तितसर्वेषु पेः ॥ ३३ ॥

रसोऽयं मन्त्रं जप्ये रक्षां कुर्वीत तत्त्ववित् अन्येद्यानि लवङ्गरागसङ्गे बुभुक्षुरगोपदितं १५ शुभा शुभं
 समा चष्टे कुशेस्त स्याद्गु ताडने काकादि पक्षि संस्था ३ न्यः खादेत स्वरातोऽपि वा १६ शुभा शुभश्च कु-
 शलेः कुमारोऽन्योऽवतीति वै तत्रापि दृष्टे व्या सेपः प्रारम्भ त्याग सच १७ शुभेदुत तं कार्यं निति प्राह
 प्रजापतिः गण्डान्नेषु स्थित आन्योऽगुहर्त्ता हि जेतत १८ सर्वोऽस्मान् कुमारोऽति शस्तताञ्जान-
 दयतां विप्रोऽन्यो देवतास्तुत्या भूलोऽत स्वातेन च हिज १९ गोसूत्रं सर्वे पश्वानिस्तद्वत् ग्रहं पृजनेः शुन-
 द्यधर्म्मोऽपनिधत्कर्णोऽशस्त्रदर्शनेः २० अथ जया जन्मनश्च प्रशम्भे भवति गण्डवान् गर्भोऽस्वीयां
 तथाऽन्यस्तु फलनाशो सुदाक्षाः २१ तस्य रक्षा सदा कार्या नित्यं शोचनिषेवगात् प्रसिद्धमन्त्र लि-
 खनाच्छस्तमाल्यादि धारणात् २२ विन्दुद्वयेहावसथादनायासाच्चैवेहिज तथैव सस्याहा चान्यः सस्य
 हिं सुपहन्ति यः २३ तस्यापि रक्षोऽकुर्वीत जीरोतो पानहिं धारणात् तथा पसव्य गमना च्छागडालस्य
 प्रवेशनात् २४ वह्निर्वलिप्रदानाच्च सामान्यं परि कीर्त्तनात् परदार परद्रव्य हरणादिषु मानवान् २५
 नियो जयति चेवान्यान् कस्या साच नियोजिका तस्याः पवित्र पदनात् कोषलोभादि वर्जनात् २६
 नियो जयति मामेषु विरोधाच्च विवर्जने आकुक्षोऽन्येन मन्येत तादितो वानियोजिका २७ नियोजक-
 तेन क्षिति नगच्छेत्तदशं दुधः परदारादे संसर्गे चित्तमात्मानमेव च २८ नियो जयत्यत्र सामाभिधि-
 प्रालोचिचिचिचिचि विरोधं कुरुते चान्या रम्पत्योऽपि माणायोः २९ वन्मूनां सुहृदं पित्रोः पुत्रैः शा-
 वरीणो कैश्च या विरोधिनी सा तदसो कुर्वीत बलिकर्म्मणां ३० तथाति वाद सहनाच्छास्ताचारनियेव-
 सात् धान्यं खला हुहा क्रोम्यः पयः सधिलथापरा ३१ सद्यहि सद्यि सद्य्यादपहति च कत्यकां सा
 स्वयेद्वारि केन्युक्ता सदान् धोन तत्परा ३२ सदानसादहं सिद्धमन्त्रागारस्थिते तथा परिविशय मासाच्च
 सदा साहं सुक्ते च सुचता ३३ उच्छेद्यो मनुष्याणां मृत्युञ्जन्ञ्च दुर्हरा कर्म्मोन्ना गार शालाभ्यः सिद्ध-
 हिं हरति हिज ३४ गोस्त्रीस्तेनेभ्यश्च पयः क्षीरं हरी सदैवसा दध्नी धृतं तिलोत्तिले सुरागणा तथा सुरां ३५

रागं कुसुंभकादीनां कार्पाणां सातृ सृष्टमेव च सात्वये हारिका नाम हरत्य विरते द्विज ३६ कुर्व्योच्छि खेडिनो हृदं रसायं
 क्वात्रिमां स्त्रियं रसां चैव गृहे लेख्या वज्यां च सोमता तथा ३७ होमाग्नि देवता धूप भस्मना च परिष्किया कार्या
 स्त्रीरादि भाराडा नामे च तद्र सगां स्वतः ३८ उद्देगं जनयत्यन्या एक स्थान निवासिनः पुरुषस्य तु या प्रोक्ता
 भ्रातृगी सातृ कन्यका ३९ तस्याथ रसां कुर्वीत विसिन्धेः सित सर्वथैः आसने शयने चोर्व्यो यत्रास्ते सतु
 मानवः ४० चिन्तयेच्च नरः यापा मांमेया दुष्ट चेतना भ्रातृ यत्प स कृत्वाप्य भुवः स्वर्गं समाधिना ४१ स्वीया
 पुष्यं हरत्यन्या प्रवर्तं सातृ कन्यका अथ प्रवर्तं सां ज्ञेयो दोः सहा चतु हारिका ४२ कुर्वीत तीर्थे देवो केशे
 त्य पर्वतं सानुषु नदी सङ्गः सखा ते यु स्रपनं तत्प शान्तेये ४३ मन्त्रवित कृत तत्त्वज्ञः पर्व सूर्यसि च द्विज ४
 चिकित्सा ज्ञेयै वैद्यः से प्रयुक्ते वैशयधैः ४४ स्वति ज्ञाप हरत्यन्या स्त्रीरां सा स्वति हारिका विविक्त
 देश सेवित्वा तस्या औप शमो भवेत् ४५ वीजाय हारिगी चान्या स्त्री पुंसोरति भीतगा मेध्याच्च भोजनेः
 स्वाने स्रस्या औप शमो भवेत् ४६ अष्टमी द्वेयगी नाम कन्या लोक भया वहा या करोति नव द्विष्टं नरं
 नारी मथा पिवा ४७ मधु सीर घृता क्तो स्तु शाल्यर्थं होमये त्रिलान् कुर्वीत मित्र बिन्दान् च तथेष्टिन्नत्प
 शान्तेये ४८ यजेतान् कुमारगां कन्यानां द्विज सत्तम अष्ट त्रि शद पत्यानि तेषां गमनि भे यगु ४९ स्ना
 कथेर भूत कन्या विजल्पा कलहा तथा अवज्ञा हत दुष्टोक्तिं रिजल्पा तत्प शान्तेये ५० तमेव चिन्तयेत्
 प्राज्ञः प्रयत अ गृही भवेत् कलहा कलहं गेहे करोत्य विरते नृगां ५१ कुदस्त्वना ग्रहेतुः सा तत्प शान्तिं
 निशामय दूर्वाङ्कुरां गन्धु घृत सीरा क्तान् बलिकं स्मरिणा ५२ विसिनेन्नु ज्ञयो चैवानलं मित्रञ्च कीर्तयेत् ॥
 भूतानो मातृभिः साहं बालकानान् शान्तेये ५३ विद्यानां तपसा चैव सयमस्य यमस्य च साध्यां वारिण-
 न्य लाभे च शान्तिं कुर्वन्तु मे सदा ५४ श्रजिता अ यथा न्यायं तुष्टिं गच्छन्तु मन्त्रे शः कृष्णाय डा यतु धना-
 न्य ये चान्ये गगा संज्ञताः ५५ महा देव प्रसादिन महेश्वर मतेन च सत्वं यते नृगां नित्यं तुष्टि माप्नु जलन्ते
 ५६ तुष्टाः सत्वं निरस्यन्तु दुष्कृतं दुरनुष्ठितं महा पातक ज्ञे सत्वं यच्चांन्य हिम कारां ५७ तेषां सब प्रजा-

सा. पु.
 १३३

देन विमानप्रयत्न सख्येशः उद्योहेषु च सख्येषु हृदि कर्म्मसु चेवहि ५० पुराया सुखान योगेषु गुरु देवा-
 च्छेनेषु च नपयत्त विधानेषु यावा सुच चतुर्दश ५१ शरीरा योग्य भोग्येषु सुखदाम धनेषु च हृदया-
 ला तुरेख्येव शान्तिं कुर्वन्तु मे सदा ६० सो मास्तु यो तथा स्मोधिः सविता चानितानलो तथोक्तैः काल-
 निर्व्याः भूत पुत्र लाल निकेतनः ६१ सयेयां जननी संस्थस्तान साधून् विवाधते परिवर्त्तं सुतो ही तु बि-
 रूप विकृतौ हिन ६२ तौ तु हसाग्र परिखा प्राकारा स्मोधि सं अर्या शुब्धिगयाः परिवर्त्तन्तौ कुरुतः पाव-
 पादियु ६३ कौटुके परिवर्त्तन्त्या गर्भस्थान्यो दरा ततः न हर्षं चैव नावाहं न प्राकारं महो दधि ॥ ६४ ॥
 परिवर्त्ता वा ससा ज्ञासेद बला गर्भं धारिणी अहं ह्वक् तनयं लेभे पियुने नाम नामतः ६५ सोः स्थिमन्त्रा-
 गतः पुंसो बलमन्त्रं जितात्मनो प्रयेन काका कपोतो अ गृध्रो ल्वके अ वे सुतान् ६६ अवाप शकुनिः
 पञ्च अ गृह्णस्तान् सुरा सुराः प्रयेनं न प्राह हतु अ का के कालो गृहीतवान् ६७ उत्सुकं निवृहति चैव न-
 ग्राहाति भया वहं चूडं व्यधिस्तदी शोः अ कपोतं च स्वयं यमः ६८ लेतापामिव नैको का भूताः प्रापो।
 पपादने तस्मा च्छेये नादयो यस्य निलीयेयुः शिरस्थश्च ६९ तेनात्तरक्षणा याले शान्तिं कुर्यां हि जो-
 त्तम गेहे प्रमृतिरितेषां तद्वत्सीदुनि देशानं ७० नरस्तं वर्ज्जं हेहं कपोता कान्तं मस्तकं प्रयेनः कपोतो गृ-
 प्र अ काको ल्वको गृहे हिन ७१ प्रविष्टाः कथये दन्तं वसतां तत्र वयमनि इहक् परित्यजे हेहं शान्तिं कु-
 र्यां अ परिडवः ७२ स्वप्नेऽपि हि कपो तस्य दर्शनं न प्रशस्यते यड पत्यानि कथ्यन्ते गगड प्रान्तर तेस्तथा
 ७३ स्त्रीयां रजस्य वस्थानं तेषां कालो अ मे अणु चत्वार्यं हानि हृव्योनि तेषे वान्य त त्रयोदश ॥ ७४ ॥
 सकादश तेषै वान्य दपत्यं तस्यै वे दिने अन्यदिनाभिगमने आह दाने तथा परे ७५ यत्वं स्वथान्य त-
 स्मा तु वन्यां न्येतामि परिडतेः गर्भं हलुः सुतो विमो मोहनी चापि कन्यका ७६ प्रविश्य गर्भं मृत्यु-
 को सुक्ता मोहयेतेऽपरा जायन्ते मोहना तस्याः सर्पे मण्डूक कच्छपाः ७७ सर्पे सुपाणि चान्यानि
 पुरीष मथवा पुनः वरामा मान् शुब्धिं रीणि मांस मयनुवा नाम संयता ७८ हंस छाया अया यत्रा वथवा।

विचतुष्यथे प्रमशान कटभृमिष्टः सुत्तरीय विवर्द्धितां ७९ रुद्यमानो निशीथे १० अविशोनामसोस्त्रि-
ये सस्य हन्तु स्तथैवेकः सुद्रको नामनामतः ८० सस्यर्द्धिं स सदो हन्ति लब्ध्वा रन्तं ऋणुष्व तत् अमा
हन्त्य दिना रम्भे सुहृन्तो बपते चयः ८१ सेवेष्वनु प्रवेगं वै कोरत्यन्तोपसद्भिः सु तस्मात् कल्पः सुप्रशस्ते
दिते १ भ्यश्चर्य निशाकर ८२ कुर्यादा रम्भ सन्निश्च हृष्टस्तुष्टः सहायवान् नियोजिकेतिया कन्यादुः
सहस्य मयोदिता ८३ जाते प्रचोदिका संजं तस्याः कन्या चतुष्टयं भक्तोन्मत्त प्रमत्तास्तु नवा नाय्यंस्तुताः
सदा ८४ समा विशान्ति नाशाय चोदयन्ती हारुणा अधर्म्मं धर्म्मं रूपेणा कामञ्चा काम रूपिणो ॥ ८५ ॥
अनये ज्ञ्वार्थे रूपेणा मोक्षञ्चा मोक्ष रूपिणो दुर्विनीता विना शोचं दर्शयन्ति पृथङ् नरान् ८६ आस्यन्ते
ताभिरुद्याभिः पुरुषार्थात् पृथक् नराः तासो प्रवेशश्च पृष्टे सन्ध्यसेषु ३ दुर्ग्वरे ८७ धाता विधात्रोश्च
बलिये च काले नदीमयेते भुञ्जतो पिवतो वापि सद्भिः भिर्नेल विद्वेधैः ८८ नवनरीयु संक्रान्ति स्तासासा
श्वाभि जायते विरोधिन्या स्वयः पुत्रो सौदको ग्राहकस्तथा ८९ तमः प्रच्छादको आन्य स्तत्स्वरूपं पृणु-
ष्व मे प्रदीपैतल सं सर्गो दूषिते लङ्घिते तथा ९० सुशालोत्स्वले यत्र पादुके वामने स्त्रियः स्वपेदात्रा
दिकं यत्र पदाक्षय्य तथा सने ९१ यत्रोपलितञ्चान चर्ये विहारः कियते पृष्टे रब्धीं सुत्वेन यत्राग्नि माहलो
१ न्यत्र नीयते ९२ विरोधिनी सुता स्तत्र विजृम्भन्ते प्रचोदिताः एको निष्कारतः पुंसो रब्धी राञ्चाली-
क सत्यवान् ९३ चोदको नाम स प्रोक्तः पेभृत्यं कुरुते पृष्टे अवधान कृतस्थान्यः अवरास्थो १ तिदुर्मेति
९४ करोति ग्रहरान्तेयो बचसां ग्राहकस्तु सः आक्रम्यान्वो मनो न्दराणां तमसा छाद्य दुर्मेतिः ९५ क्रोधं
जनयते यस्तु तमः प्रच्छादकस्तु सः स्वयं हाय्योस्तु चोर्थेन जनितत्तन यत्रयं ९६ सर्वं हाय्यं हं हारी च
वीर्ये हारी तथैव च अना चान्न पृष्टेस्वते मन्दाचार पृष्टेयुत्र ९७ अप्रसालित पादेषु प्रविशन्तु महान सं ॥
स्वलेयु गोष्ठे सुचवे दोहोयेयु पृष्टेयुवे ९८ तेषु सर्वं यथान्यायं विहरन्ति रमन्ति च आमराया स्तनयस्त्वेकः
काक जह्व इति स्तनः ९९ तेना विष्टीरतिं सर्वो भिव प्राप्नोति चेपुर भुञ्जन् यो गायते मैत्रे गायते इसते चयः

१०० सन्ध्या भैरुनिन चैव नरमादिशति द्विज कन्या त्रयं प्रसूता साया कन्या ऋतु हारिणी १०१ एका कु-
चहरा कन्या अन्या व्यञ्जन हारिका तृतीया तु समाख्याता कन्यका जाता हारिणी १०२ यस्यानक्रिय-
ते सर्व्वः सम्यक्ते वाहि को विधिः कालो तीतोऽथवा तस्या हरत्येका कुचद्वयं १०३ सम्यक् आञ्च मर-
त्वा च तथा न चर्चये च मातरं विमहितायाः कन्याया हरन्ति व्यंजनं तथा १०४ अन्यस्तु शून्ये च तथा विधौ
स्रति का एहे अदीप शस्त्र मुशले भूति स र्यप वर्जिते १०५ अदुप्रविश्य साजातमपद्वत्यात्म सम्भवं ॥
सरा प्रसविनी बाले तत्रैवो त्दहजते द्विज १०६ साजात हारिणी नाम सुद्योषा पिशिता शना तस्मात्
सेरसरा कांथं यत्नतः स्रति का एहे १०७ स्रति च्चा प्रयताना च्च शून्यागार निधेवरात् अपहन्ति सु-
तस्तस्याः प्रचराडो नाम नामतः १०८ पौत्रेभ्यस्तस्य ममृतालीकाः शत सहस्रशः चराडाल योनयश्चा
ष्टौ दराड पा प्राति भीषणाः १०९ सुधा विद्यास्ततो लोकास्ता च्च चराडाल योनयः अन्य धावन्त चान्यो
न्यमनु कामाः परस्परं ११० प्रचराडो वारयित्वा तु तास्ता च्चराडाल योनयः समये स्थापया मास सा
दशो तादृशो ष्टशु १११ अद्य प्रभृति लोका नामा वामं यो हि दास्यति दण्डं तस्याहमनुत्तं वास्तयिष्ये न सं-
शयः ११२ चराडाल योन्येऽवसथेली का या प्रसविष्यति तस्या च्च सन्ततिः इव्वा सा च मद्योन शिष्यति ॥
११३ प्रभृते कन्य के द्वे तु स्त्री पुंसो वीज हारिणि वात रूपा मरुपा च्च तस्याः प्रहरगालुते ११४ वात रूपा
निधे कान्ते सा यस्मै क्षिपते मुतं म पुमान् वात शुक्लत्वं प्रयाति वनिता पिवा ११५ तथैव गच्छतः सद्यो नि-
वीन त्वमरूपया अस्त्रा ताशीनरो योऽसौ तथा चापि विद्योगिनः ११६ विद्वेद्विगी तुया कन्या शुकुदी
कुटिलानना तस्या द्वौ तनयो पुंसामपकार प्रकाश को ११७ निर्वीजत्वं नरो याति नारी वा शोच वर्जित-
ता पेशून्या भिरते लोल मसत्त्व लनिधेवरा ११८ पुरुष द्वे विरा ञ्चैतौ नरमा क्रम्यति दृतः मावा भाना
तथा भिन्नैर भीष्टैः स्वर्जनेः परैः ११९ विद्विष्टो नाशमायाति पुरुषो धर्मं तोऽर्थतः एकस्तु स्वगुराणां सो-
के प्रकाश यति पाप कन्त १२० द्वितीयस्तु गुणान् मैत्रीं लोकस्था मप कर्षति इत्येतैर्दोः सहाः सर्व्वे ॥

यस्मिन् सत्ततावद्य पापा चाराः समाख्याता ये व्याघ्र सखिले जगत १२१ इति श्री मार्कण्डेय पुराणो
 दोः सहोत्पत्ति सत्तापनं नाम ५१ मार्कण्डेय उवाच इत्येय तामसः सर्गो ब्रह्मरोगोऽव्यक्तजन्मनः रुद्र
 सर्गो प्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु १ तनया अतथैवाष्टी पत्न्यः पुत्रा अतते तथा कत्यादावात्मनस्तु-
 ल्यं सुतं प्रव्यायतः प्रभोः २ प्रादुरासीदथाङ्गेऽस्य कुमारो नीललोहितः रुदोदमुखं सोऽय इवं अहि-
 जसत्स ३ किं रोदियीति तं ब्रह्मा रुदन्तं प्रत्युवाच ह ताम देहीति तं सोऽय अत्युवाच सगन्पतिं ४ रुद्रस्त्व
 देवनाम्नासि मासो दीर्घ्यो मावह एव युक्तस्ततः सोऽय सप्त काल्वो रुदोदह ५ ततोऽन्यानि देदी तस्मै सप्त
 नामानि वै प्रभुः स्थानानि च या भृशानां पत्नीः पुत्रां अवे द्विन ६ भवं सर्वं तथे शानं तथा पश्य पतिं ७
 प्रभुः भीम मुग्रं महादेव सुवाच स पिता महः ८ दीक्षितो ब्राह्मणः सोम इत्येतास्तनवः क्रमात् सुवर्चना तथैवो
 जले मही बन्धिर्व्वीयुराकाशमेव च ९ दीक्षितो ब्राह्मणः सोम इत्येतास्तनवः क्रमात् सुवर्चना तथैवो
 साविके श्री चापरा स्वधा ९ स्वाहा दिशास्तथा दीक्षा रोहिणी च यथाक्रमं सूर्यादीनां द्विज ऋतु रुद्राद्ये
 नाम भिः सह १० शौने अरस्तथा शुक्रो लोहितार्हो मनो जवः स्कन्दः सर्गोऽय सत्तानो बुध आनुकमान
 सुतः ११ एवम्वक्तारो रुद्रोऽसौ सर्तो भार्याम विन्दत दक्षको पञ्चि तत्याव सा सती स्वे कलेवरं १२ द्विम
 वदहिता ता भूक्तेनायो द्विज सतनम तस्या भ्राता तु मैनाकः सखात्मो धेग वृत्तमः १३ उपयेमे पुन स्य नाम
 नन्यो भगवान् भवः देवो धाता विधातारो भृगोः रव्याति रसूयत १४ अथिञ्च देव देवस्य पत्नी नाराय-
 रास्य या आयति नियति अवे मेरोः कन्ये महात्मनः १५ धाता विधात्रो स्ते भार्ये तयो ज्ञोती सुता बुभो
 प्राणा अवे सृकराडु अ पिता मम महा यथाः १६ मनस्विन्या सह तस्मात् पुत्रो वेद शिरा मम सुप्रवत्यां मम
 भवत् प्राणा स्यापि निबोध मे १७ प्राणास्य द्युति मात् पुत्र उत्पन्नस्तस्य चात्मजः अजरा अतयोः पुत्राः पो-
 या अवे हवोऽभवन् १८ पत्नी मरीचेः सन्मृतिः पुरोमा समसूयत विरजाः पर्वत अवे तस्य पुत्रो महात्मा
 नः १९ तयोः पुत्रांस्तु रसिष्ठे वंश संकीर्तने द्विज स्वति आङ्गिरसः पत्नी प्रसूता कन्यका स्तथा ॥ २० ॥

शिनीबालीकुङ्कु खैव राका भातु सती तथा असुस्तया तथै वति चेजे पुवानकलमयान् २१ सोमं दुर्वाससस्तु
 दत्तात्रियञ्च योगिने प्रीन्यो पुलस्त्य भाष्यो दत्तोलिस्तुतोऽभवत् २२ पूर्व्वं जन्मनि सोऽगस्त्यः स्वतः
 स्वायम्भुवेऽन्तरे कर्दम आर्ष्वं वीरञ्च सहिष्यण्च सुतत्रये २३ समालु सुयुवे भाष्यो पुलस्त्य प्रजापतेः ॥
 जतोस्तु सन्वति भाष्यो बालि खिल्यान सूरयत् २४ बहिर्योनि सहस्वाशिः प्रथीरागा मूर्ध्नेरत सा उज्जोयानुवे-
 शिष्टस्य सन्ना जायन्तवे सुताः २५ रजो गात्रोर्ध्वं बाहुश्च सबल आनयस्तथा सुतपाः शुक्ल इत्येते सत्त्वं सप्त
 र्धयः स्वताः २६ योऽसावगिरभीमानो ब्रह्मणा स्तनयोऽग्रजः तस्मात् स्वाहा सुतान लेभे वीतुदशेन-
 सोहिज २७ पावकं पवमानञ्च शुचिञ्चापि जलाग्निं तेषालु सन्तता वन्ये चत्वारिंशश्च पञ्च च ॥ २८ ॥
 कथ्यन्ते बह्वंशं येते पिता पुत्रत्रयञ्च यत् सर्वमेकोन पञ्चाशद्वर्षाः परिकीर्तिताः २९ पितरो ब्रह्मणा
 सृष्टा ये व्याख्याता मया तव अग्निं खाता बर्हिषदोऽनग्नयः सारनथ चये ३० तेभ्यः स्वाधासुते जज्ञे मेनो वै
 वारिणीं तथा ते उमे ब्रह्म वादिन्यो योगिन्यो चायुमेहित ३१ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे रुद्र सर्गाविधा-
 नो नाम ५२ कौटुकिरुवाच स्वायम्भुवं त्वयाख्याते मे तन्मन्त्रं त्वरञ्च यत् तदहं भगवन् सम्यक् श्रोतु-
 च्छामि कथ्यतो १ सन्वन्तर प्रमाराञ्च देवा देवर्षयस्तथा ये च सिती प्रा भगवन् देवेन्द्र शैवयस्तथा ॥ २ ॥
 मार्कण्डेय उवाच मन्वन्तराणां संख्याता साधिका ह्येक सप्ततिः मातुर्वेगा प्रमारीन शृणु मन्वन्तरञ्च
 मे ३ विंशत्कोट्यस्तु संख्याताः सहस्वारी च विंशतिः सप्तयष्टिस्तथान्यानि तिसृतानि च संख्याया ॥ ४ ॥
 मन्वन्तर प्रमाराञ्च इत्येतत् साधिकं विना अष्टौ शत सहस्वारी स्विष्यया संख्याया स्मृतं ५ द्विपञ्चाशत्
 प्रा न्यानि सहस्वारायधिकानि च स्वायम्भुवो मनुः पूर्व्वं मनुः स्वारी चियस्तथा ६ श्रोतमस्तामस शैव
 रैवत आसुयस्तथा चंडेत मनवोऽतीतास्तथा देवस्वतोऽयुना ७ सावरीणिः पञ्चरोष्याश्च भौत्याश्चागा-
 मिनस्त्वमी एतेषां बिस्तारं शृणो मन्वन्तर परिग्रहे ८ वस्ये देवा तर्षो शैव यसेन्द्राः पितरश्चैव उत्पत्तिं-
 मेग्रहे ब्रह्मन् श्रूयतामस्य सन्वतिः ९ यच्च तेवाम भूत सेवं तत्पुत्राणा महात्मनां मनोः स्वायम्भुवस्यासन्

दश पुत्रास्तु तत्समाः १० यैरियं श्रुथिवी सत्त्वो सप्तद्वीपा स पर्वताः सप्तसुद्रा कावती प्रति वर्यं निवेशिता ॥
 ११ स्वायम्भुवः ॥ लोः पूर्वं माद्ये त्रेता युगे तथा प्रियव्रतस्य पुत्रं स्तेः पौत्रैः स्वायम्भुवस्य च १२ प्रियव्रतात् ॥
 प्रजा वत्यो वीरात् कन्या व्य जायत कन्या सातु महा भागा कई मस्य प्रजा पतेः १३ कन्ये हे दश पुत्रा अः
 सप्ताट् कुक्षी चते उभे तयोर्वै भ्रातरः श्रृगः प्रजापति समादश १४ अग्नी प्रो मे धा निथि अ व पुत्रो अ
 तथा परः ज्योतिष्मान् न्युतिमान् भव्यः सवनः सप्त सवते १५ प्रियव्रतोऽभ्यथिञ्च तान् सप्त सप्तसु पाथि-
 वान् द्वीपेषु तेन धर्मेणा द्वीपों अत्र निबोध मे १६ जम्बू द्वीपे तथाग्नीध्रं राजानं कृतवान् पिता सप्तद्वी-
 पे श्वर आपि तेन मेधा तिथिः कृतः १७ शात्मलेस्तु वपुष्मन्ते ज्योतिष्मन्ते कुशाक्ष्ये कौञ्च द्वीपे द्युति
 मन्ते भव्य शाकाक्ष्ये चारं १८ पुष्कराधि पतिञ्चापि सवनं कृतवान् सुते महावीतो धातकि अ पुष्क-
 राधिपतेः सुतो १९ दिवा कृत्वा तयोर्वर्यं पुष्करः सन्त्यवे शयन् भव्य स्य पुत्राः सप्ता सत्त्वामत स्तान्निः
 बोध मे २० जलद अ कुमार अ सुकुमारो मनीषकः कुशोन्नरोऽयं मेधावी सप्तमस्तु महा इमः २१ तत्वाम
 कानि वयोशि शाक द्वीपे च कार सः तथा द्युति मतः सप्त पुत्रा स्तां अ निबोध मे २२ कुशलो मनुग शोभाः
 प्राकर चार्थ कारकः सुनि अ दन्दुभि अत्र सप्तभिः परिकीर्तितः २३ तेषां स्व नामधेयानि कौञ्च द्वीपे २
 तथा भवन् ज्योतिष्मन्तः कुशाक्ष्यो पुत्र नामाङ्कितानि वै २४ तत्रापि सप्त वयोशि तेषां नामानि मे शृणु ॥
 उच्चिदं वेगाव ज्ञेव सुरथं लम्बनं तथा २५ क्षति मत प्राकर अत्रैव कापिलं चापि सप्तमं वपुष्मतः सुताः
 सप्त शात्मले रास्य चा भवन् २६ श्वेन अ हरित अत्रैव नीसुतो रोहित स्तथा वैद्युतो मानस अत्रैव केतुः
 मान् सप्त सप्तथा २७ तथैव शात्मले स्तेषां समना मानि सप्त वै सप्त मेधा तिथेः पुत्राः सप्तद्वीपे अत्र-
 स्य वै २८ शेषां नामाङ्कितैर्वर्यैः सप्तद्वीपस्तु सप्तधा पूर्वं शाक भवं वर्यं शिशिरान् सुखोदय ॥ २९ ॥
 आनन्द अत्र शिव अत्रैव सप्तकञ्च भुवन्तथा सप्तद्वीपादि सुतेषु शाक द्वीपा नि मे सुव ३० जेयः पञ्चसु
 चर्म अ वराणां अम विभागजः नित्यः स्वाभाविक अत्रैव अहिंसा विभि वज्रिन्तः ३१ पञ्च स्वेतेषु वर्येषु

सर्व्वे साधारणाः स्तुतः अग्नीध्राय पिता पूर्त्वे जम्बू द्वीपं ददौ द्विज ३२ तस्य पुत्रा वभूवुर्हि प्रजापतिस्मा
नव ज्येष्ठीनाभि रिति ख्यातस्तस्य किं पुरुषोऽनुजः ३३ हविर्देये स्तुतीयस्तु चतुर्थोऽभिरिला हतः ॥
वश्यश्च पञ्चमः पुत्रा हिमरायः बह्व उच्यते ३४ कुरुस्तु सप्तमस्तेयो भद्राश्व आष्टमः स्तुतः नवमः कौजु
मालश्च तन्नाम्ना वर्यं संस्थितिः ३५ यानि किं पुरुषा ख्यानि वर्ज्जयित्वा हि माह्वये तेषां स्वभावतः
सिद्धिः सुख प्रायास्य यत्नतः ३६ विपर्य्ययो न ते ख्यस्ति जग मृत्यु भयं न च धर्म्मा धर्म्मा न ते ख्यास्तो नो ज
साध समध्यमाः ३७ नैवे चतुर्युगा वस्थानार्त्तवा ऋतवो न च अग्नी अस्तनो नां भेस्तु ऋतुभ्योऽभ्यस्तु तो द्विज
३८ ऋतुभाद्भरतो जज्ञे वीरः पुत्र शता दारः सोऽभियिच्यर्यभः पुत्रं महा प्राब्राज्य मा स्थितः ॥ ३९ ॥
तपस्तेपे महा भाग पुलङ्गा ग्रम संत्रयः हिमाह्वं दक्षिणो वर्यं भरताय पिता ददौ ४० तस्मात्तु भारतं वर्यं
तस्य नाम्ना महात्मनः भरत स्याप्य शत्रुञ्चः सुमतिर्नाम धार्मिकः ४१ तस्मिन्नाज्यं समावश्य भर्गो
ऽपि वने ययौ गतेषां पुत्र पौत्रिस्तु सप्त द्वीपा वसुन्धरा ४२ प्रिय व्रतस्य पुत्रेस्तु मुक्ता स्वायम्भुवः क्षत्रे ॥
स्य स्वायम्भुवः सर्गः कथितस्ते द्विजोत्तम ४३ पूर्व्वं मन्वन्तरे सत्यक किमन्यत कथयामि ते ॥ ४४ ॥
इति त्री साकं गण्डेय पुराणो मन्वन्तर कथनं नाम ४३ क्रीष्ट किं रुवाच कति द्वीपाः समुद्रावा पर्व्वता
वा कति द्विज कियन्ति चैव वयं गिणो तेषां न च यच्च का युने १ महा भूत प्रमारा ज्ज्व लोका लोक न्नथेव च
पथ्यां पुं परिमारा ज्ज्व गति ज्ज्व त्वाकं गीरपि २ सततं प्रवृद्धि मे सर्व्वे विस्तरा महा युने ३ साकं गण्डेय उवाच
शनाहं कीटि विस्तारा पृथिवी कृत्स्न गो द्विज तस्या हि स्थान मखिले कथयामि शृणुष्व तत ४ येते द्वीपा
मया प्रोक्ता जम्बू द्वीपा द्यो द्विज पुष्करान्ता महा भाग शृणवेषां विस्तरं पुनः ५ द्वीपान्त द्विगुणो द्वीपो
जम्बू प्लक्षोऽथ शात्सालिः कुशः क्रीञ्च स्तथा शाकः पुष्कर द्वीप एव च ६ लवणो सुसुगमसिर्दधि दुग्ध
जलां धिभिः द्विगुणो द्विगुणो हंष्ट्रा सर्व्वतः परि वेष्टिताः ७ जम्बू द्वीपं स्य संस्थानं प्रवश्येऽहं निबोध मे
लक्ष मेकं योजनानां हन्तो विस्तारं देख्यंतः ८ हिमवान् हेम कूटश्च ऋतुभ्यो मेमेरेव च नीलः प्रवेतस्तथा

शृङ्गि सप्तास्तिन् वर्यं पर्वताः ६ हो लक्ष योजनायामौ मध्ये तत्र महा चलो तथा दक्षिणतो यो वु यो तयोत्तर
 तो गिरी १० दशभिर्दशभिर्नृनैः सहस्रैस्तेऽपरस्परं द्वि साहस्रौ द्रु याः सर्व्वे तावदितारिणा श्रुते ॥ ११ ॥
 समुद्रान्नः प्रविष्टाश्च बडस्मिन् वर्यं पर्व्वताः दक्षिणोत्तर तो निम्ना मध्ये तुङ्गयता सितिः १२ वेद्यं ह
 दक्षिणो व्रीणा वर्याणि चोत्तरे इला हन्ते तयोस्मध्ये चन्द्रादौ कारवत् स्थिते १३ ततः शृङ्गेण भद्रा
 श्रवै केतु मालञ्च पश्चिमे इला हन्तस्य मध्ये तु मरुः कनक पर्व्वतः १४ चतुरशीति साहस्र स्तस्योच्छ्रायो
 महा गिरैः प्रविष्टः घोडशोधस्ता द्विस्त्रीणोः घोड शोबतु १५ शरावसे स्थितत्वाच्च द्वात्रिंशन्नुद्वि विस्वतः
 श्रुतः पीतोऽसितो रक्तः प्राच्यादिषु यथाक्रमे १६ विंशो वैश्य स्तथा शूद्रः सत्रियश्च सवरोतः तस्या परि
 तथैवाहो शृङ्गोदिषु यथा क्रमे १७ इन्द्रादि लोक पालानां तन्मध्ये ब्रह्मणाः सभा योजनानां सहस्वार्णि चतु
 रशो समुच्छिता १८ अयुतोच्छ्रागस्तस्याधस्ता विष्कम्भ पर्व्वताः प्राच्यादिषु क्रमेणैव मन्त्रे गन्धमादयो
 विपुलश्च सुपाश्वै च केतु पादप शोभिताः कदम्बो मन्त्रे केतु जम्बूज्वं गन्धमादिते २० विपुले च तथा श्वत्थः
 सुपाश्वै च बटो मद्धान् एका दश शतायामा योजनानां सिमेनगाः २१ जदरो देव कूरश्च शृङ्गे स्यां दिशि पर्व्वतो
 आनील निवधो प्राज्ञो परस्पर निरन्तरो २२ निवधः पारि पात्रश्च मेरोः पाश्वै तु पश्चिमे यथा शृङ्गो तथा चेता
 वानील नियधायतो २३ कैलाशो हिमवोश्चैव दक्षिणो न महा चलो शृङ्गे पञ्चायता वेता वर्गा वान्मव्यं वस्थि
 तो २४ शृङ्गवान् जारुधि श्वेतये वौत्तर पर्व्वतो यथैव दक्षिणो तद्वदन्न वान्मव्यं वस्थितो २५ मय्योद
 पर्व्वता श्येते काप्यन्तेऽहो द्विजोत्तम हिमवदे सकृदादि पर्व्वतानां परस्पर २६ नव योजन साहस्रं प्रापुस्पर
 क्षिणोत्तर मेरोस्तिता हन्ते तद्वदन्नैर्वि चतुर्दिश २७ फलानि यानि वै जम्बा गन्धमादन पर्व्वते गन्धदेद प्रमा
 गानि पतन्ति गिरि सृङ्गेनि २८ तेषां स्वावान् प्रभवति ख्याता जम्बू नदी तिवै यत्र जाम्बूनरं नाम कनक
 सम्यज्जायते २९ सा परि क्रम्य वै मेरुं जम्बू सुले पुनर्नदी विधाति द्विन शार्दूल पीय माता जने धृतिः ३०
 भद्रा श्वेऽश्वशिण विद्या भोरते कूर्म संस्थितिः बराहः केतु माले च भक्त्य रुरस्तयोत्तरे ३१ तेषु

नस्य विन्यासा द्विषयाः समवस्थिताः चतुर्थेऽपि द्विज त्रेष्टग्रहाभि भवपादकाः ३२ इति श्रीमार्कण्डेय
पुराणे सुवन कोशे जम्बूद्वीपवर्गानि नाम ५७ मार्कण्डेय उवाच शैलेषु मन्दराद्येषु चतुर्थेऽपि द्विजोत्तमः ॥
वनानि यानि चत्वारि सर्गसि च निवोभ मे १ पूर्व्वं चैत्रयं नाम दक्षिणो नन्दनं वनं वै शानं पश्चिमे शैलेसा
वित्रं चोन्नरा चले २ अरुणोदं सरः पूर्व्वं मानसं दक्षिणो तथा शीतोदं पश्चिमे मेरोर्महा भद्रं तथोत्तरे ॥ ३ ॥
शीतान्तं च कसुञ्जश्च कुलीरोऽथ सुकङ्कवान् मणिशैलोऽथ हयवान् महा नीलो भवाचलः ४ सविन्दु
मन्दरो वेणुस्तामसो नियधस्तथा देवशैलश्च पूर्व्वेण मन्दरस्य महाचलः ५ त्रिकूटशिखरयद्विश्च कालिङ्गो
ऽथ पतङ्गकः रुचकः सानुमोश्चाद्रिस्ताम्रकोऽथ विशाखवान् ६ श्वेतोदरः सहलश्च बहुधारश्च खलवान्
एकश्चन्द्रो महाशैलो राजशैलः पिपादकः ७ पञ्चशैलोऽथ कैलाशो हिमवोश्चाचलोत्तमः इत्येतदसिक्तो
पार्श्वे मेरोः प्रोक्ता महाचलाः ८ सुरसः शिशिरासश्च वेदुर्यः कपिलस्तथा पित्रोरोऽथ महाभद्रः सुरसः
कपिलो मधुः ९ अञ्जनः कुकूटः कस्याः पमादरश्चाचलोत्तमः सहस्रशिखरश्चाद्रिः प्रारिपात्रः सट्ट
श्चवान् १० पश्चिमेन तथा मेरोर्विस्वम्भातपश्चिमाद्वहिः शेतेऽचलाः समस्थिताः शृणुष्वान्यास्तथोत्त-
रात् ११ शङ्खकृत्योऽथ हयभोवसनाभस्तथाचलः कपिलेन्द्रस्तथाशैलः साधुमाननील एवच ॥ १२ ॥
स्वर्गाश्चन्द्रिणात् शङ्खनिपुण्यकोमेघपर्व्वतः विरजासो वराहद्विर्मयुरो नारुधिस्तथा १३ इत्येतैकथिता
वस्त्रमैरुरुत्तरतो नगाः एतेषां पर्व्वतानां तु श्रेणयोऽतीव मनोहराः १४ वेदेरमलपानीयैः सर्गमिरुपा
शोभिताः तामुपुराय कृतो जन्म मनुष्याणां द्विजोत्तम १५ एते भोमादिन श्रेष्ठस्वर्गोः स्वर्गं युष्माधिकाः
न तामुपुराय पायानामपूर्व्वानामुपान्वनं १६ पुरयोप भोगा एवोक्ता देवानामपि तास्वपि श्रितास्ताः १
द्येषु चेतेषु शैलेषु द्विजसत्तम १७ विद्याधराणां यक्षाणां किन्नरो गारससो देवानाञ्च महावासाम्ब
व्याणां च शोभनाः १८ महापुरया मनो मेऽश्च सदेवो पर्व्वते युताः सर्गसि च मनोज्ञानि सर्व्वेर्हं सुखदेऽनि-
तः १९ न चेतेषु मनुष्याणां वै मनस्थानि कुत्रचित् तदेवं पार्थिवं पद्मं चतुर्थ्यं संयोदितं २० भद्राश्वभासा

द्यानि पञ्चान्यस्य चतुर्दिशं भारते नाम यद्वयं दक्षिणेन मयो दितं २१ तत् कर्म भूमिर्नोन्यच्च सं प्राप्तिः पुण्य
 पापयोः एतत् प्रधानं विज्ञेयं यत्र सर्वं प्रतिष्ठितं २२ तस्मात् स्वर्गोपवर्गौ च मानुष्य नारका वपि त्रियं
 त्क मयवाप्यन्यतः प्राप्नोति वै द्विज २३ इति श्री मार्कारण्डेय पुराणो भुवन कोशो नाम ५५ मार्कारण्डेय
 उवाच धराधारं जगद्योनिं परं नारायणस्य च ततः ब्रह्मज्ञायां देवो गङ्गा त्रिपथयामिनी १ सा प्रविश्य
 सुधायोनिं सोमसागरमम्भसो ततः सम्बध्यमाना कंरशिसङ्गति पावनी २ पपात मेरु पृष्ठे च सा चतु-
 र्धा ततो यथो मेरु कूटतटान् भ्यो निपतन्ती विवर्जिता ३ विकीर्यं मारुता सलिला निगलन्वा पपात सा ४
 सन्दराद्येषु पदेषु प्रविभक्तौ दका समं ५ चतुर्व्योपि पपाताम्बु विभिन्नाङ्घ्रिः शिलोच्चया पूर्वो श्रीतेऽति
 विख्याता यथो चैत्र रथे वने ५ तस्मावयित्वा च यथो वरुणो दे सरोवरं शीतान्नञ्च गिरिं तस्मान्न तस्मा
 न्यात् गिरीन् क्रमात् ६ गत्वा भुवं समा साद्य भद्राश्वाञ्जलधिं गता तथैवालक नन्दाख्यं दक्षिणो गन्ध
 मादेने ७ मेरु पारवने गत्वा नन्दनं देव नन्दनं मानसञ्च महोदेगात् स्नावयित्वा सरोवरं ८ आसाद्य शैल
 राजानं रथं हि शिखरान्तथा तस्माच्च पर्वतान् सर्वान् दक्षिणोपक्रमोदितान् ९ तान् स्नावयित्वा सं-
 प्राप्ता हिमवन्तं महा गिरिं दधार तत्र तां शस्सुर्न सुभो च हयस्वनः १० भगीरथे नोपवासैः स्तुत्या चत्प-
 धितो विभुः तत्र सुक्ता च शर्व्वेणासप्तधा दक्षिणो रधिं ११ प्रतिवेशा त्रिधा प्राच्यां स्नावयन्तो महानदीम्भ
 भारीरथ रथस्थानु स्वोत्तमे केन दक्षिणो १२ तथैव पश्चिमे पादे विपुले सा महा नदी स्वरसु भित्तिविस्था-
 ता वै धाजे सा चलं यथो १३ शीतो दञ्च सरस्तस्मात् स्नावयन्ती महा नदी स्वरसुः पर्वते प्राप्ता ततश्च त्रि
 शिखरे गता १४ तस्मात् क्रमेणा चान्द्रीणां शिखरेषु निपत्य सा केतुमालं समा साद्य प्रविष्ट्या लवणो रधिं १५
 सुपाश्वरन्तु तथेवाद्रि मेरु पादं दिसा गता तत्र सोमेति विख्याता सा यथो सविदुर्वने १६ तस्मावयन्ती सं-
 प्राप्ता महा सद्र सरोवरे ततश्च शंखकूटं सा प्रयाता वै महानदी १७ तस्माच्च हयभादीन् सा क्रमात् प्राप्य १८
 शिलोच्चयान् महारणिव मनु प्राप्ता स्नावयित्वोत्तरान् कुरुन् १९ एवं मेधा मया गङ्गा कथिता ते द्विज र्वेभ्यः ॥

नन्मु दीप निवेशाच्च वर्णागि च यथा तथे १८ वसन्ति तेषु सर्वेषु प्रजाः किं प्रकृष्यादिषु सुख प्राया निरातङ्गा
न्यूनं तो त्कयं वर्त्तिताः २० नव स्वपि च वर्षेयु सप्त सप्त कुला चलाः एकैः कस्मिंस्तदोदेशो नद्य आद्रि विभिः
स्रताः यानि किं पुरुषाद्यानि वर्णागय द्यौ हिजोन्नम तेषु द्विदानी तो यानि मेयवार्थ्यं च भारते २२ वासी
स्वाभाविकी देश्या तोयो त्या मानसी तथा कर्म जा च तृणा सिद्धिर्व्येवं त्वे तेषु चाष्टसु २३ काम प्रदेस्यो
हृसेभ्यो वासीं सिद्धिः स्वभावजा स्वाभाविकी समाख्याता हृदि देश्या च देशिकी २४ अपो सो समाच्च
तोयो त्या ध्यानो पेता च मानसी उपासनादि कार्यांस्तु धर्मजा साप्सुदाहता २५ तच्चै तेषु युगावस्था वा
भ्यो व्याधयो न च पुराया पुराय समा रम्भेनैव तेषु हिजोन्नम २६ इति श्री मार्कण्डेय पुराण महावतरो
नाम ५६ कौषुकिरुवाच भगवन् कथितं त्वे तन्मृ दीपे समासतः यदेतन्नवता प्रोक्तं कर्म नान्य व
पुरायदं १ पापाग्र वा महाभाग वर्त्तयित्वा तु भारतं इतः स्वर्गं च मोक्षं च मध्यञ्चान्न च्च गम्यते ॥ २ ॥
न खल्वन्य च मर्त्यानां भूमौ कर्म विधीयते तस्मादिस्तर शो ब्रह्मन् ममेतु ज्ञातं वर ३ ये चास्य भेदाया-
वन्तो यथावत् स्थिति रेव च वर्षो ऽयं दिन शाङ्गुले ये चास्मिन् देश पर्वताः ४ मार्कण्डेय उवाच भारता
स्यास्य वर्षस्य नव भेदान्नि बोधसे सप्तद्राक्षरितो ज्ञेयास्ते त्वगम्याः परस्परं ५ इन्द्र दीपः कशेरु मोक्षाग्र
वर्णो गभस्ति मान् नागा दीपस्तथा सोम्यो गान्धर्वो वारुणास्तथा ६ अथ नु नवम स्तेषां दीपः सागर
मंघ्रतः योजनानो सहस्रं वै दीपो ऽयं दक्षिणोन्नगत ७ पूर्वै किरता यस्यान्ते पश्चिमे यवनास्तथा वा-
स्तराणाः सत्रिया वेष्टयाः शूद्राश्चान्नः स्थिता दिन ८ इत्याध्याय वर्णिन्योच्चैः कर्मभिः कृत पावनाः ॥
तेषां संख्यवहारश्च एभिः कर्मभिरिष्यते ९ स्वर्गोपवर्गो प्राप्तिश्च पुरायं पापञ्च वै तदा महेन्द्रो मलयः ॥
मस्यः शुक्तिमान्दक्ष पर्वतः १० विन्ध्यश्च पारियात्रश्च सप्तवात्र कुलाचलाः तेषां सप्तस्य श्रान्त्ये भू-
गये समीपगाः ११ विस्तारोच्छ्रियोगोस्या विपुलाश्चात्र सानवः कोलाहलः सर्वे भ्रान्तो मन्दरो रदुर्गमस्त-
१२ वातस्वर्गो वैद्युतश्च मेनाकः स्वरसस्तथा कुहः प्रस्थो नागा गिरौ रोचनः पाण्डुराचलः १३ पुष्पोगिभि

दुर्लभं नो भवेत्तोऽखं यवच अथ यकः सगो मन्त्रः कृतशैलः १४ श्री पर्वतश्च कोरश्च शतशो
 ऽन्ये च पर्वताः तैर्विमिश्रा जन पदा स्नेच्छा आर्यां च भागाशः १५ तैः पीयन्ते सरित् श्रेष्ठा यास्ताः सम्य-
 द्भिः बोधमे गङ्गा सरस्वती सिन्धु चन्द्र भागा तथा परा १६ यमुना च शत इच्च वितस्ते रावती कुङ्कुः ॥
 गोमती धृत पाया च वाहदा सदय हती १७ विपासा देविका रं सु निन्धीरा गरडकी तथा कौशिकी
 चापगा विप्र हिम वत्या दनिः स्रताः १८ वेद स्मृतिर्वेदवती हवामी सिन्धुरेव च वेरावा सानन्दनी चैव
 सदानीरा मही तथा १९ पाग चर्मस्रवती नृपी बिदिशा वेत्र वत्यपि शिवा ह्यवरीं च तथा परिरि पात्रा
 श्रयाः स्मृताः २० गोरोगो मद्गनदं चैव नर्मदा सुरथा ऽद्रिजा मन्दाकिनी दशराणां च चित्रकूटा तथा
 परा २१ चित्रोत्पलासतमसा करसोदा पिशाचिका तथान्या पिप्पलि श्रोणि विपाशा वञ्जुलानदी ॥
 २२ सुमेरु ना शुक्ति मती शकुलो त्रिदिवाक्रभुः स्कन्ध पाद प्रसृता वै तथान्या वेग वाहिनी २३ शिवा
 पयोध्या निर्विन्ध्या तापी सनिध धावती वेराया वेतराणी चैव सिनी वाली कुसुहती २४ कर्तौया मन्दा
 मीरी दुर्गो चान्नः शिरा तथा विन्ध्य पाद प्रसृता स्ता नद्यः पुराय जलाः शुभाः २५ गोदावरी भीमरथा
 कथाया वेराया तथा परा तुङ्ग भद्रा सु प्रयोगा वास्या कावे र्येष्वा पगा २६ विन्ध्य पाद विनिष्कान्ता
 इत्येताः सरिदुत्तमाः कृतमाला ताप्र पराणी पुष्यजा सृत्पलावती २७ मलया त्रिससृता नद्यः शीत
 जला स्त्विमाः पितृ सो मरिथि कुल्या च इक्षु का त्रिदिवा चया २८ लाङ्गलिनी वेशकर महेन्द्र प्रभवाः
 स्मृताः अथि कुल्या कुमारी च मन्दगा मन्द वाहिनी २९ कृपा पलाशिनी चैव शुक्ति मत्प्रभवाः स्मृ-
 ताः सव्वीः पुरायाः सरस्वत्यः सव्वी गङ्गाः समुद्रगाः ३० विश्वस्य मातरः सव्वीः सर्व पापहराः स्मृ-
 ताः अन्याः सदस्व श ओक्ताः सुद्र नद्यो द्विजोत्तम ३१ प्रावट् कालवहाः सन्ति सदा कालवहा श्रयाः
 मत्स्या श्व कूराः कुल्या च कुललाः काशि कौशलाः ३२ अथवा शार्क लिङ्गश्च मलकाश्च वैकैः स्मृ-
 तस्य देशया जन पदाः प्रायणीः मी प्रकीर्तिताः ३३ सस्यस्य चोत्तरेयास्तु यत्र गोदावरी नदी प्रथिव्यामपि

हात्तायां स प्रदेशो भूतोत्तरसः ३६ गोवर्धनेन पुरंस्थं भागोदस्य महात्मानः वाह्नीं को वाट धानां च आ-
 भाराः काल तोयकाः ३७ अपरान्तां च शूद्रां च पल्लवाश्चर्म स्वर्णिङ्काः गान्धारा अवलाश्चैव भिन्नु-
 सो वीर मङ्काः ३८ शतहुजाः कलिङ्गश्च पारदाहार भूयिकाः भादरा दह भद्राश्चैको कोया दशा मालि-
 काः ३९ सत्रियो यनिवेशाश्च वैश्य शूद्र कुलानि च काम्बोजा दरदाश्चैव वर्वरा हय बहनाः ॥ ३८॥
 चीनाश्चैव तुवाराश्च बहुला वाह्य तोनराः अत्रिथाश्च भरद्वाजाः पुष्कलाश्च कुशोरुकाः ३९ लम्बाकाः
 चूलकाराश्च चूलिका नागुडेः सह औपधाश्चानि मद्राश्च विरातानाम्च जातयः ४० तामसा हंसमालो-
 च्च काशरीरा स्तुङ्गनास्तथा चूलिकाः कुहकाश्चैव ऊर्णादब्बो स्तथैव च ४१ एते देशास्तु दोच्यास्तु प्रा-
 च्यान्देशान्निबोध से अभारका मुदकरा अन्तर्गिंस्यां वहिर्गिराः ४२ तथा प्रवह्ना रङ्गेया मानदा मान व-
 त्रिंकाः वस्मोहराः प्रविजया भार्गवा ज्ञेय मल्लकाः ४३ प्रागन्योतिथाश्च मद्राश्च विदेहास्ताम्रलिप्त-
 काः मल्ला मराध गोमन्ताः प्राच्या जन पदाः स्वताः ४४ अथापरे जन पदा दक्षिराण पथवासिनः शुण्डा-
 शुहेवलाश्चैव गोलाङ्गुला स्तथैव च ४५ शैल्यया मृयिकाश्चैव कुसुमानामवासकाः मद्राराष्ट्रा मादि-
 व का कलिङ्गाश्चैव सव्वैशः ४६ आभीराः तहैव शिक्य आदक्याः शवराश्चैव पुलिन्दा विन्ध्य मौले-
 यो वैदर्भा द्राडकैः सह ४७ क्षत्रिका मालिकाश्चैव अश्रमका भोग वर्हताः भैयिका कुन्बला चन्वा-
 उद्दिदावनद्वारकाः ४८ दक्षिराण्यः स्वमी देशा अपरान्ताश्चैव निबोध से मृथ्योरकाः कालि बला-
 दुर्गा आनी कटः सह ४९ पुलिन्दाश्च सुभीनाश्च रुपपाः स्वापदैः सह तथा कुरु भिनश्चैव सव्वैश्चैव
 कटाक्षराः ५० नासिक्या वाच्ये चान्ये चैवोत्तर नर्मदाः भोरुकच्छाः समादेयाः सह सागरस्वैतरपि
 ५१ काशमीराश्च सुराष्ट्राश्च अवन्त्याश्चाल्वदैः सह इत्येते ह्य परान्ताश्च शूरा विन्ध्यनि वासिनः ५२
 सरानाश्च कस्तुर्याश्चैकरलाश्चोत्कलैः सह उत्तमरादशा राणोश्च भोज्याः किंस्किन्वैकैः सह ॥ ५३ ॥
 तोशालाः कोशालाश्चैव त्रेपुरां वेदिशालथा तुम्बुरास्तुम्बुलाश्चैव पटवो नैयधैः सह ५४ अन्न जाला-

शि कारा अ वीर होत्रा ह्यवन्नयः एते जलपदाः सर्व्वे दिव्य्य पुरु निवासिनः ५५ अतो देशान् प्रवक्ष्यामि ।
 पृथ्वीना अधिया अये नोहागा हंस मार्गा शु कुम्भो गुरंगगाः स्वभाः ५६ कुम्भ प्रादराणा अथैव जगां दाव्योः
 शकजकाः त्रिगर्भा गालवा अथैव किरातास्तामसेः सह ५७ कृतवेतादिक आत्र चतुर्गुण कृतो विधिः ५
 एतत्तु भारतं वर्यं चतुः संस्थान संस्थितं ५८ दक्षिणा परतो ह्यस्थ इर्व्वेणा च महोदधिः हिमवानुत्तरगा
 स्य कार्त्तु कस्य यथा गुराः ५९ तदेन झारतं वर्यं सर्व्वे वीजं द्वितो जलम ब्रह्मत्वं ममरे शत्वं देवत्वं मरुतल-
 था ६० खग पशु पक्षर योनित्तल हत्संख्यं मरी ख्याः स्थावराणाञ्च सर्व्वे वासितो ब्रह्मन् शुभा शुभैः ६१
 प्रयाति कर्त्तु भूयस्मान् नान्या लोकैक्यु विद्यते देवानामपि विप्रैर्यं सदा मय मनोरथः ६२ अपि मानुष्य ।
 माप्स्या मो देवत्वा त्वच्युताः सितो मनुष्यः कुरुते तत्तु यन्न शक्यं सुगमैः ६३ तत्कर्म निगदयस्तेः ।
 स्वकर्त्तु रव्यापनो लुकेः न किञ्चित् क्रियते कर्त्तु सुखले शोष हैहितेः ६४ इति श्री मार्कण्डेय पुराणा
 नद्यादि वर्णनो नाम ५७ कोष्ठ कि रुवाच भगवन् कथितं सम्यक् भवती भारतं मम सरितः पर्व्वतोदशा
 येच तत्र वसन्निवे १ किन्तु कर्त्तु स्त्व या पृथ्वं भारते भगवान् द्रविः कथित स्तस्य संस्थानं श्रोतु मिच्छाम्य
 शेषतः २ कथं संस्थितो देवः कर्त्तु स्तूपी जनार्दनः शुभा शुभं मनुष्याणां व्यन्यते च ततः कथं यथा मु-
 खं यथा पादस्य तद्दृश्य शेषतः ३ मार्कण्डेय उवाच प्राङ्मुखो भगवान् देवः कर्त्तु स्तूपी व्यर्वास्थितः
 आक्रम्य भारतं वर्यं नव भेद मिमं द्विज ४ नवधा संस्थितान्यस्य नक्षत्राणि समन्ततः विषया च दिज ।
 अष्टये सम्यक् तात्रि बोधसे ५ वेद मन्वा विमागद व्याः शाल्वनी या स्तथा शकाः उज्जिहाना स्तथा ।
 वत्स द्योय संख्या स्तथा खणाः ६ मध्ये सारस्वता मतथाः शूरसेनाः समाथुराः धर्म्मार्गया ज्योतिधि ।
 का गौर ग्रीवा गुडाश्रमकाः ७ वेदेहकौः संपाञ्चालाः संकेताः कङ्क मारुताः काल कौटि सपाथगडाः
 पारि पात्र निवासिनः ८ कापिहलाः कुरुद्रोस्य स्तथैवो दुस्त्ररा जनाः राजा ह्यया च कर्त्तु स्तु जल मध्य नि-
 वासिनः ९ कानिका रोहिणी सौम्या एते वा मध्य वासिनो नक्षत्र चितये विप्र शुभा शुभ विपट्टं ॥ १०७ ॥

वयध्वजोऽज्जनश्चैव जन्वाख्यो मानवा बलः स्वर्गं करोति व्याघ्रमुखः स्वर्गकः कर्वीयाशनः ११ तथा
 चन्द्रेश्वराश्चैव खशोश्च सराधास्तथा गिरयो भेधिलाः शंभ्रास्तथा वदनदत्तुराः १२ ग्राम्योनियाः सल्लो
 हित्याः सामुद्राः शुकयादकाः शूरोक्तो भद्रगौरस्तथोदय गिरिर्हिज १३ कशाया मेमवला सुशला
 मल्लिङ्गक पादयाः बद्धमानाः कोशलाश्च मुखे कूर्मस्य संस्थिताः १४ शीघ्रः पुनर्वसुः पुष्पो नक्षत्र
 चित्रये मुखे परे तु दक्षिणे देशाः कौटुके वदतः शूरा १५ कलिङ्गः बङ्गः जटराः कोशला मृषिकाल-
 या चेदयश्चोद्धे करार्णश्च मत्स्याद्या विन्ध्यवासिनः १६ विदर्भा नारिकेलाश्च धर्मं दीपास्तथैलिकाः
 व्याघ्र ग्रीवा महा ग्रीवा स्ते पुराः १७ शुधारिणाः १७ कैस्किम्भ्यां हेमकूटाश्च नियथाः कटकस्थलाः ॥
 दशाशरी हरिका नम्रो निवादाः काकुलालकाः १८ तथैव परो शबरः पोदेवे पूर्व्वे दक्षिणे अक्षेचरं
 तथा वैज्य फाल्गुरायः प्रथमास्तथा १९ नक्षत्र चित्रये पारभात्रितं पूर्व्वे दक्षिणे लङ्कान् कालाजिनाः
 चैव शैलिका निकटास्तथा २० महेन्द्रमलयादौ च रदरे च वसन्ति ये कर्कोरकवने ये च शुककम्बाः २१
 सकौङ्कनाः २१ सर्व्वे चैव तथा भीमा देवाया सीर निवासिनः अवनत्यो रासं पुरस्तथैवा करिणो कना
 २२ महा राष्ट्राः सकर्णात्ता गोनर्हो चित्रकूटकाः चोलाः कोल गिराश्चैव कीञ्च दीप जय भराः ॥ २३ ॥
 कावेरी अथ्य सूकस्था नासि कयाश्चैव ये जनाः गङ्गा-शृङ्गादि वै दूर्य्यं शैल प्राप्ते चराचरे २४ तथा वा-
 रिचराः कौलाः चर्मं पट्ट निवासिनः गरा वास्थाः पराः रुथागोदीप वासिनी वासिनः २५ मय्यां द्वौ
 कुसुमादौ च ते वसन्ति तथा जनाः औखावनाः सपि शिकास्तथा ये कर्मनाथकाः २६ दक्षिणाः कौ
 रुवाये च अवि कालाप सा जमाः अयभाः सिंहलाश्चैव तथा कान्ची निवासिनः २७ तिलङ्गकुक्ष
 रदरी कच्छ वासाश्च यजनाः ताम्रपर्णी तथा कुक्षिरिति कूर्मस्य दक्षिणाः २८ फाल्गुरायश्चोत्तरा
 हस्त चित्रा चर्षेचयं हिज कूर्मस्य दक्षिणे कुक्षो बाह्य पादस्तथा परं २९ काम्बोजाः प्रह्लावाश्चैव
 तथैव वडवा मुखवाः तथा च सिन्धुसौ वीराः सानन्नो वनिता मुखवाः ३० द्रावणाः मार्गिगाः मृद्राः कर्णा

प्रथिय वज्रैः किराताः पागदाः पागडा स्तथा पार शवाः कलाः ३१ पूर्वैर्कोहैमगिरि काः सिन्धु कालः
 कवेरताः भोगाद्या दरदा श्वैव द्राविडा श्व महागोवाः ३२ एतै जन पदाः पादे स्थिता वै दासिगो ५ परे स्वा
 त्यो विशाखा मैत्रञ्च नसत्र त्रय मेवच ३३ मरिगि मेघः सुराद्रि श्व खञ्जनी ५ स्त गिरि स्तथा अयराद्रि
 का हे दया श्व शान्ति का विप्र प्रास्तकाः ३४ को कङ्कुराः पञ्चदका वमना श्व वरा स्तथा तार सुग ह्यङ्गल
 काः शर्कराः शाल्म वैशमकाः ३५ गुरुस्वराः फाल्गुरा का वैष्णु सत्याञ्च येजनाः तथा फाल्गुलु का
 घोरा गुरुहा श्व कला स्तथा ३६ रैके सरा वासि कैशा दीर्घ ग्रीवाः सच्चलिकाः अश्वकेश स्तथा पुच्छे
 जनाः कुर्मै स्य संस्थिताः ऐन्दु सुलन्त या यादा नसत्र त्रय मेवच भाराडव्या अगड स्वप्ता श्व अप्स कभ
 लानता स्तथा ३७ कुन्यता लडहा श्वैव स्त्री वाह्या वालिका स्तथा दसिहा वैष्णु मत्याञ्च वला वस्था
 स्तथा योरे ३८ धर्मै वहा स्तथा लका उरु कर्मै स्थिता जनाः दाम पादे जनाः पार्थ्वि स्थिताः कर्मै स्य
 भागुरे ४० आषादा अवरगो श्वैव धनिष्ठा यत्र संस्थिता कैलाशो हिमवौ श्वैव धनुष्मार वसुमो स्तथा ४१
 कौञ्चीः कुरुवका श्वैव सुद्रवीणा श्व जनाः रसालयाः सके कैया भोग त्रस्थाः सया सुनाः ४२ अन्त
 हीया स्तिमन्नो श्व अगनी ज्याः सार्दना जनाः तथैवा श्व सुरवाः प्राप्ता श्वि विडाः कैश धारिगाः ४३ हस्ते
 का वाट धानाः शव धानास्तथैवच पुष्कला धर्म कै राता स्तथा तस शिला अयाः ४४ अन्वाला मालवो मद्रा
 वैष्णु का सब दक्षिकाः भिङ्गला माव कलहा हूणाः कोहल का स्तथा ४५ माराडव्या श्वति युव काः शान्न
 का हेमलार काः यणो मत्याः मगान्ध्याः खर सागर राशयः ४६ को वैष्वा दासे मेया श्व राखन्याः प्रयाय
 ता स्तथा ऐस धूर्ता श्व कर्मै स्य दाम कुक्षि सुपाञ्चिताः ४७ दारुणा श्व चित्रिन सत्र तत्र त्रौष्ट पदा क्यो येन
 किन्नर राजन्व पशु पातै सकीच के ४८ काश्मीर के तथा राष्ट्र गभि सार मनस्तथा हवदा स्त्वङ्गना श्वैव कु-
 लमा वव राष्ट्र काः ४९ मेरिष्ठा ब्रह्म पुर का स्तथैव वन दाह्य काः किरात कौशि का तन्दा जनाः पञ्चवल्लि
 नाः ५० रावोदासर का श्वैव कुरदा शवाञ्च दार काः एक पायः स्वभा घोधाः स्वर्ग भीमा नवद्य काः ५१ ५२ ५३

तथा सयवना द्विजगृहीतं प्रावरणाच्च ये त्रिनेत्राः पौरवाश्चैव गन्धर्व्याश्च द्विजोत्तम ५२ पुर्व्वोत्तमस्तु ।
 कूर्मस्य पारं मेतैः समाश्रिताः रेवत्याश्चाशिवदेवतस्यैव गाम्यञ्च सैमिति त्रये ५३ तत्र पारं समाख्यातं
 पाकाय मुनि सत्तम देशे खेतेषु चेतानि नसत्राण्यपि वै द्विज ५४ एतत्पीडा असी देशाः पीड्यन्ते ये ।
 क्रमो दिताः यानि चान्युदयं विप्रग्रहेः सत्यगा वस्थितैः ५५ यस्य संस्य पतियौ वै ग्रहस्तद्वा विलोभ-
 ये ते देशस्य मुनि श्रेष्ठ तदुत्कर्षे शुभा गमः ५६ प्रत्येकं देश सामान्यं नसत्र ग्रह सत्तमं भयं लोकस्य
 भवति शोभनं वा द्विजोत्तम ५७ स्वर्षिर शोभनेर्जितोः सामान्य मति भीतिरे ग्रहे भवति पीडोत्तम ।
 सत्या यास मशोभनं ५८ तथैव शोभनः पाको दुः स्थितिश्च तथा ग्रहेः अत्यो पकाय नराणां देशो ज्ञे-
 श्चात्मानो बुधः ५९ इत्ये गोष्ठेऽथ भृत्येषु सुहृत्सु तनयैषु वा भाय्या याञ्च ग्रहे दुःस्थे भयं पुण्यं वतो व-
 र्गो ६० दिदेशावनसामान्यं नृप सामान्यं मात्मनै नसत्र ग्रह सामान्यं नरो भुङ्क्ते शुभा शुभ ६१ पर-
 स्परा भिरसा च ग्रह दो स्थिते जायते एतन्मय एव विप्रेन्द्र शुभ हानि स्तथा शुभैः ६२ यदेतत्कूर्मसंस्थानं
 नसत्रेषु मयो दितं सततं देश सामान्यं मशुभं शुभं मेव च ६३ तस्मा द्विजाय देशस्यै ग्रह पीडान्नया-
 त्मनः कुर्वीत शान्तिं मेधावी लोक वादोश्च सत्तम ६४ आकाशाद्देवता नाञ्चै देत्या दीना देशंदा
 पृथ्व्यापतन्ति ते लोकैः लोक वादा इति श्रुताः ६५ तां तथैव बुधः कुर्यात् लोकवा सान्न हाययेत् तेषां-
 नृत्करणा नृणां युक्तो दुष्टागम सयः ६६ शुभोदयं ग्रहानिञ्च पापालो द्विज सत्तम प्रजा हानिं प्रकु-
 र्युस्ते दुष्ट्या दीनाञ्च कुर्वीत ६७ तस्माच्छान्तिं परः प्राप्नो लोक वासस्तस्मा लोक वादोश्च शुभन्तीश्च
 ग्रह पीडा सु कारयेत् ६८ अद्रो हानुपवासोश्च शस्ते चेत्यादि वन्दनं नृपे होमं तथा दानं स्नातं क्रियादि
 वर्जनं ७० अद्रोहः सर्वं भूतेषु मैत्रीं कुर्याच्च परिदत्तः वर्जयेदसर्वीं वाच मति वादो स्तथैव च ॥ ७१ ॥
 ग्रह प्रजाञ्च कुर्वीत सर्वं पीडासु मानवः एवं ग्रामान्य शोभाणि शिज सत्तम ७२ प्रयता-
 नो मनुष्याणां ग्रहसौत्थान्य प्रोचतः एव कूर्मो मया ख्यातो भारते भगवान् विभुः ७३ नागयतो ह्य ।

चित्प्रात्मा यत्र सर्वं प्रतिष्ठितं तत्र देवाः स्थिताः सर्वे प्रति नक्षत्रसंश्रयाः ७४ तथा मध्ये हतवहः ।
 पृथ्वी सोमश्च वै हिज मेवा दयस्त्वयो मध्ये सुखे हो मिथुनादि को ७५ प्राग्दक्षिणो तथा पादे कर्कि
 सिंहो व्यवस्थितौ सिंहकन्या तुलाश्च कुक्षी राशित्रयं स्थितं ७६ तुलाश्च वृश्चिकश्चो भी पादे द-
 क्षिणा पश्चिमे इष्टे च वृश्चिकेनैव सह धन्वी व्यवस्थितः ७७ वायव्ये चास्य वै पादे धनुर्ग्राह्यादि के ।
 त्रये कुम्भमीनौ तथै वास्य उत्तरो कुक्षिमाश्रितौ ७८ मीनमेधो हिज अष्ट पादे पूर्वोत्तरे स्थितौ कुम्भे
 देशास्तथर्सांशिादेशेऽर्धे तेषु वै हिज ७९ राशयश्च तथर्सेषु ग्रहराशिष्ववस्थिताः तस्माद्ग्रहस्पीडा
 सुदेशपीडो विनिर्दिशेत् ८० तत्र ज्ञात्वा प्रकुर्व्योत दान होमादिके विधिं सगर्भवेद्यावः पादो ब्रह्मा म-
 ध्ये ग्रहस्य यः ८१ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे कूर्मनिवेशो नाम ५८ मार्कण्डेय उवाच एवमु-
 भासते वर्ये यथावत् कथितं सुने कर्तं वेता द्वापरञ्च तथा निव्यचतुष्टयं १ अत्रैवैतद्युगानानु चतुर्व्य-
 रण्योऽत्र वै हिज चत्वारि त्रीणि हे चैव तथै कञ्च शरच्छते २ नीवत्यत्र नरा ब्रह्मन् कर्ते वेतादिके
 क्रमात् देव कूटस्थ पूर्वस्य शैलेन्द्रस्य महात्मनः ३ पूर्वैरायत् स्थितं वर्ये भद्राश्वं तन्नि वोधमे श्वेत
 पर्यांश्च नीलश्च शैवालश्च चलोत्तमः ४ कौरज्जः पर्यां शालाग्रः पञ्चैते तु कुलाचलाः तेषां प्रसूति
 रन्ये ये वहवः सुद्व पर्वताः ५ तैर्वि शिष्टा जन पदा नाना रूपाः सहस्रशः ततः कुमुद संकाशाः शुद्ध-
 सातु समंगलाः ६ इत्येव मादयोऽन्येऽपिशत शोऽथ सहस्रशः शीता शंखावती भद्रा च कावती
 दिकास्तथा ७ तद्योऽथ वह्नुनो विल्लीणोऽशिततोऽथैवाहिकाः अत्र वर्ये नराः शंख शुद्ध देम सम-
 प्रभाः ८ दिव्य सङ्गमिनः पुराया एश वर्य शतायुयः अधोत्त मोन तेषुलः सर्वे ते सम दर्शनाः ९
 क्षितिष्वादि भिरुष्वाभिः प्रकृत्या ते युगेयुताः तत्राप्यश्च शिरादेव चतुर्वाहज्जुनादेनः १० शिरोहृदय-
 मेन्द्राङ्गि हस्तेश्च क्षित्रयान्वितः तस्या प्यथैवं विषया विज्ञेया जगतः प्रभोः ११ केतुमाल मती
 वर्य निबोध मम पश्चिमे विप्रालः कम्बलः कथो जयन्तो हरि पर्वतः १२ विशोको वद्मानश्च सन्नि-

ते कुल पर्वताः अन्ये सहस्रं शः शोला येषु लोक गताः स्थितः १३ भोल यस्ते महा कायाः श्राक पोव
 कामभ कीः अङ्गुल प्रसुरवा अपि वसन्ति शत श्रोतनाः १४ ये पिवन्ति महानद्यो वसु प्रयागो स्वकम्बलो
 अमोघी कामिनी ग्यामो तथै वाल्याः सहस्रं शः १५ अत्राप्यायुः ससे पूल्लै रत्रापि भगवान् इरिः वण्ड
 रूपी पादस्य हस्तश्च पादवर्ततस्तथा १६ चिनसत्र युते देशे नसत्राणि शुभानि च इत्येतत् केतुमालसन्ते
 कथितं मुनि सत्तम १७ अतः परं कुरुन् वश्ये निवोवेद समोन्नरान् तत्र ह्यसा मधुफला नित्य पुष्प फलैः
 यगाः १८ वस्त्राणि च प्रस्तयन्ते फले व्या भयानाति च सर्वं काम प्रदास्ते हि सर्वं काम फल प्रदाः ॥ १९ ॥
 भूमि रमणि मयी वायुः सुगन्धः सर्वदा सुखः जायन्ते मानवास्तत्र देव लोक परिष्कृताः २० सिन्धुना नि
 प्रस्तयन्ते समकाल स्थिता विदे अन्योन्य मसुराकानि चकवा कोप मानि च २१ चतुरंश सहस्राणि तेषां
 सादोनि चे स्थितिः चन्द्र कान्त् अं शोलेन्द्र सूर्ये कान्त् सत्था परः २२ तस्मिन् कुला चलो वयं तन्मध्ये च
 सदा नदी भद्र सीमा प्रयात्युर्ध्वा पुराया मल मल्लोधिनी २३ सहस्रशर्लथि बान्या नद्यो वयं पिथीसरे ॥
 तथा न्याः सीर वाहिन्यो हत वाहिन्य सबच २४ रमोद्भवास्तथा तत्र तथान्ये चासु पर्वताः अस्तुता स्वाद
 कल्पानि फलानि विविधानि च २५ वनेषु तेषु वेधेषु शत शोः २६ सहस्रं शः तत्रापि भगवान् विष्णुः
 प्राक् शिरा मत्स्य रूपवान् २६ विभक्तो नवधा विघ्न नसत्राणां वयं वयं हिमस्तथापि नवधा विभक्ता
 मुनि सत्तम २७ चन्द्र हीपः समुद्रे च भद्र हीप सत्था परः तत्रापि पुराणो विख्यातः समुद्रान्त मेहा मुने २८
 इत्येतत् कथितं ब्रह्मन् कुरु बंधं मथोत्तरं श्रुणु कि पुरुवादीनि वयोणि गदतो मम २९ इति श्री सर्वपदे
 य पुराणो उत्तर कुरु कथने ५६ मार्कण्डेय उवाच यत्तु किमुतुयं वयं तत्त्ववस्था म्यहं हि ज यत्रा युदे
 श साहस्रं पुरुषाराणं वपुश्चरतो १ अनामया ह्य शोका च नरा यत्र तथा स्थियः स्रसः यगड च तत्रोक्तः
 सु महात्मन् को पमः २ तस्य ते दे फल रसे पिवन्तः पुरुषाः सदा स्थिर यौवन नियन्त्रा स्थिय श्रोतल
 गन्धिकाः ३ अतः परं किं पुरुषाद्द रि वयं प्रचक्षते महारजत सङ्गनशा नायन्ते तत्र मानवाः ४ देव-

लोक व्युताः सर्वे देव रूपाश्च सर्वेशाः हरिर्वर्धनराः सर्वे पिवन्ती सुरसं शुभं ५ नगरा बाधते तत्र न
 जीर्यन्ते च कर्हि चित् तावन्न मेव ते काले जीवन्त्य य निरामयाः ६ मेरु बर्धे मया प्रोक्ते मध्यमे यदि
 ला हते न तत्र सूर्य स्वपति न ते जीर्यन्ति मानवाः ७ तमन्ने तात्तला भञ्ज्य रश्मयश्चन्द्र सूर्ययोः ॥
 नक्षत्राणां ग्रहाराणाञ्च मेरोस्तत्र पराद्युतिः ८ पद्म प्रभाः पद्मगन्धा जम्बूफल रसाग्निनः पद्म पत्रा
 यन्ता सास्तु जायन्ते तत्र मानवाः ९ वर्षा राल्लु सहस्राणि तत्राप्यायुस्त्रयो दश सरवाकार संस्तमो
 मेरु मध्ये इला हते १० मेरुस्तत्र महाशैलस्तदा ख्यात मिला वृत्तं रम्यकं बर्धे मस्ताच्च कथयित्वे १
 निबोधते ११ इहस्तत्रापि चोत्तुङ्गे न्य प्रोद्यो हरितच्छदः तस्यापिते फल रसे पिवन्तो वर्तयन्ति वे १२
 वर्षा युता युवस्तत्र नरास्तत्फल भोगिनः रति प्रधान विमला नरा हो गन्ध बर्जिताः १३ तस्माद
 योन्नर बर्धे नाम्ना ख्याते हिररामये हिरावती नदी यत्र प्रभूत कमलो ज्वला १४ महाबलाः सते
 जस्का जायन्ते तत्र मानवाः महाकाया महासत्वा धनिनः प्रिय दराणाः १५ इति श्री मार्कण्डेय
 पुराणे भुवन कोशः समाप्तः नाम ६० कौटुकिरुवाच कथितं भवता सम्यक् यत् पृष्टोऽसि महा १
 सुने भूत मुद्रादि संस्थानं प्रमाराणि तथा ग्रहाः १ तेवाञ्चैव प्रमाराञ्च नक्षत्राणाञ्च संस्थितिः ॥
 भूरादयस्तथा लोकाः पातालान्य रिवलान्यपि २ स्वायम्भुदे तथा ख्यातं सुने मन्वन्तरं मम तदन्ते
 रागयद्मे श्रोतु मिच्छेमन्वन्तराणि वे मन्वन्तराधिपान् देवा दृढोस्तत्र नया नृपान् ३ मार्कण्डेय उवाच
 मन्वन्तरं मया ख्यातं तव स्वायम्भुवं च यत् स्वरोचिया ख्य मन्यन्ते ऋणु तस्मादनन्तरं ४ कश्चिद्दि-
 जाति प्रवरः पुरः भूदरुणास्पदे वरुणायास्तट विप्रो रूपेणात्य शिवनाबपि ५ सुदुस्वभावः सहृत्तो
 वेद वेदाङ्गः पारगः सदा तिथि प्रियो रात्रा वागता नो समाश्रयः ६ तस्य बुद्धि रियं त्वासीदहं पश्ये वसु-
 भ्यरो अति रम्य बन्तो द्यौर्नो नाना नगर शोभिन्तो ७ अथां गतोऽतिथिः काञ्चित् कदाचित् स्ववेप्रमनि ८
 नानोवधि प्रभावज्ञो मंत्र विद्या विशारदः ८ अन्वर्थि तस्तु ते नासौ अज्ञा प्रतेम चेतसा तस्याच रवीम-

देशाच्च रम्याणि नगराणि च ६ वनानि नद्यः शीतोष्णपुराणान्यायतनानि च सत्ततो विस्मया विष्टः
 प्राहृतं द्विज सत्तमे १० अनेक देश दर्शित्वेनाति अग्न समन्वितः त्वेनाति हृदो वय सानाति हृत्त अ योव-
 नात् कथ मलेन कालेन श्रुतिवो मदसि द्विज ११ ब्राह्मणा उवाच मन्त्रोयधि प्रभावेण विद्या प्रति
 कृता गतिः योजनानां सहस्रं हि दिनां र्हेन ब्रजास्पदं १२ मार्कण्डेय उवाच ततः स विप्र स्तं श्रुयः
 प्रत्युवा चेद मादरात् अह धानो वचस्तस्य ब्राह्मणास्य विपश्चितः १३ मम प्रसाद भगवन् कुरु मे व प्रभा-
 ने इष्टमे तो मम मही मती वेच्छा प्रवर्तते १४ प्रादात्स ब्राह्मणा आसौ पारस्तेप सुदारधीः अभिमन्त्र-
 या मास दिशो तेनाख्याताञ्च यज्जतः १५ तेना तुलिन्न पादोऽय स द्विजो द्विज सत्तम द्विमवन्त मगा इष्ट
 नाना प्रस्व वरान्वितं १६ सहस्रं योजनानां हि दिनां र्हेन ब्रजामियत् प्राया स्यामीति सच्चिन्त्य तदर्हना
 पेरगाहि १७ संप्राप्तो द्विमवत्सृष्टं नाति श्रान्त तनुर्द्विज विच चारततस्तत्र तुहिनाचल भूतले १८ पादा
 कान्तिन तस्याथ तुहिनेन विलीयता प्रसा लितः पादलेपः परमोयधि सम्भवः १९ ततो अड गतिः २०
 सोऽथ इत श्वेत अ पय्यंदन् ददर्शाति मनोज्ञानि सान्नि हिम भू भूतः २० सिद्ध गन्धर्वं शुशानि किन्नरा
 भिरतानि च कीडा बिहार रम्याणि देवा दीना मितस्ततः २१ दिव्या प्सरेगारा शक्तिरा कीर्णान्य बलो-
 कयत् नाहप्यत द्विज श्रेष्ठः प्रोद्धत पुल को युने २२ क्वचित् प्रस्ववराणां ह्रष्ट जल पातं मनोरमं प्रव-
 त्यच्छि रिविके का भिरत्यत अ निनादितं २३ दाल्यूह को यष्टि का ध्येः क्वचि च्चाति मनोहरेः पुंस्तो २४
 किल कला लापेः श्रुति हारि भिरन्वितं २४ प्रकुल्लतरु गन्धेन वासिता निलवीजिते सुदा युक्तः सुन्द-
 रशो द्विमवन्तं महा गिरि २५ दृष्ट्यं चेत्तं द्विज सुतो द्विमवन्तं महा चलं श्वो द्रस्यामीति स चित्त्य मतिचन्द्र
 के शुभं प्रति २६ विभ्रष्ट पादलेपोऽथ बिरेता जहित क्रमः चित्तया मास किमिदं मया ज्ञाना द्भुष्टिते
 २७ यदि प्रलेपो नष्टो मे विलीनो द्विमवारिणा शैलोऽति दुर्गो म आये दूर श्चाह मिहा गतः ॥ २८ ॥
 प्रयास्यासि क्रिया हानि मगिन शु श्रूयरागारिकं कथ मत्र कीरव्यासि सङ्कटं महदागतं २९ इदं रम्य

निरस्य मित्यस्मिन् वर पर्वते सक्त इष्टिरहं तृप्तिं न यास्ये ३० किन्नराणां कलाला-
 पाः समन्ता च्छोत्रं हारिणाः प्रफुल्लितरु गन्धो च घ्राणा मत्यन्तं स्वच्छति ३१ सुखस्पर्शं स्तथा वायुः
 फलानि रसवन्ति च हरान्नि प्रसभं चेतो मनो ज्ञानि संसृति च ३२ एवं गते तु पश्येयं यदि कंचित् तस्यो
 निधिं समसो यदि शो नर्गो गमनाय गृहं प्रति ३३ मार्कण्डेय उवाच स एवं चिन्तयन् विप्रो व-
 भ्राम च हिमाचले अष्ट पादौ यद्विबलो वै लोके परमं गतः ३४ तददर्शो भ्रमन्तश्च मुनि अष्टं वस्त्र-
 थिनी वराहस्य महा भागा मौलेया रूप शालिनी ३५ चिन्तया मास को न्वेय रमणीयतमा कतिः सफलं
 मदना कष्ट हृदया सानुरागा हि तत् सगात् ३६ अहोऽस्य रूप माधुर्यं महोऽस्य ललिता गतिः अहो गंभीरता
 मे भवेज्जन्म यदि सो नाव मन्यते ३७ अहो देवा स्तथा देत्याः सिद्ध गन्धर्व पन्नगाः कथं मे कोऽपि नास्य
 दृष्टेः कुतोऽस्य सदृशो भुवि ३८ दृष्टी देवा स्तथा देत्याः सिद्ध गन्धर्व पन्नगाः कथं मे कोऽपि नास्य
 स्य तुल्य रूपो महात्मनः ३९ दृष्ट्वा ह मस्मिन् मये य सानुराग स्तथा यदि भवेदत्र मया कार्यं स्तत्क-
 तः पुराय सन्ध्यायः ४० यथैव मयि सुस्निग्धो दृष्टि मद्य निपातयेत् कृत पुराया न मत्तोऽन्यां त्रैलोक्ये
 वनिता ततः ४१ मार्कण्डेय उवाच एवं सन्निवृत्त यन्त्री सा दिव्य योयित स्मरातुरा आत्मानं दर्शया
 मास कमनीयतरा कर्ति ४२ तानु दृष्ट्वा दिज सुत आरु रूपो वस्त्रथिनी सोप चारे समा गम्य वाक्य
 सेतुवा च ह ४३ कात्वं कमल गभो मे कस्य किंवा तुल्येष्टि वास्त्ररौऽहं भिक्षा वातो नगरा दारु-
 रागास्पदात् ४४ पादलेपोऽत्र नेष्ट्वस्तो विलीनो हिम वारिणा यस्यानु भावा द्वाहमागतो मदिरा-
 रौ ४५ वस्त्रथिन्युवाच मौलेयाहं महा भागा नाम्ना ख्याता वस्त्रथिनी विचरामि संदेवात्र रस-
 रणीये महाचले ४६ साहं त्वदर्शना द्विप्र काम वक्तव्यता ज्ञाता प्रशोधियन्मया कार्यं त्वदधीना
 स्मि साम्प्रतं ४७ वास्त्ररा उवाच येनो पाथेन गच्छेयं निज गेहं शुचि स्मिते तन्ममा च स्व के-
 ल्यादिगो दानिर्नोऽखिल कर्मरां ४८ नित्यं भेमिति कानान्तु महा हानि दिंजस्मनः भवत्यहमस्य

हे भद्रे भासुद्धर हिमालयात् ५६ प्रशस्यते न प्रवासो ब्राह्मणानां कदाचन अपराद्धं न मे भीरु देश-
दर्शनं कौतुकं ५० सतो एहे हिजा यस्य निश्चयतिः सर्वं कर्म्मणां नित्यं निमित्ति कानाञ्च हानिरेव
प्रवासिनः ५१ सात्वं किं बहुनोक्तं न तथा कुरु यशस्विनि यथानास्ते गतेऽसुर्ये पश्यामि निजमालये
५२ बह्विधिन्युवाच मेवं ब्रूहि महाभाग मासृत्स्व दिवसो मम मां परित्यज्य यत्र त्वं निजगेह सुपेय्यसि
५३ अहो रम्यतरः स्वर्गो न यतो हि नन्दन अतो वयं परित्यज्य तिष्ठासोऽत्र सुरालये ५४ सत्त्वं संहं
मया कान्तं कान्तेऽत्र तु हिना चले स्म सारो न मर्त्यानां बान्धवानां स्मरिष्यसि ५५ स्वजो बस्त्वन्य
लङ्कुरान् भोक्तुं भोज्यानुलेपने दास्याम्यत्र तथा हन्ते स्मरेणा वशमाहता ५६ वीराणां वेराः स्वने
गीते किन्नराणां मनोरसे अह्नः क्लृप्तं करो वायुरुष्यान् मुदकं शुचि ५७ मनो भिलषिता शय्यासु
यन्ध मनु लेपने इहा सतो महाभाग एहे किन्ते निजेऽधिकं ५८ इहा सतो नैव जग कदाचित्ते भवि
ष्यति चिदृशा नामिदं भूमिर्धौवनोपचय प्रदा ५९ इत्युक्त्वा सातुरागा सा सहसा कमले सरागा
आलि लिङ्ग प्रसीदति चरन्ती कल मुन्मनाः ६० ब्राह्मणा उवाच मामो स्वासी ब्रंभान्यत्र दृष्टे यः
सदृश स्तव मयान्यथा याचिता त्वमन्यथेवाप्युपैयि मां ६१ सायं प्रातर्दुतं हव्यं लोकान् यच्छति
प्राशवतान् त्रेलोक्ये सेतदखिलं मुहे हव्ये प्रतिष्ठितं ६२ बह्विधिन्युवाच किन्ते नाहं प्रिया विप्र
रमणीयो न किं गिरिः गन्धर्वान् किन्नरा ह्यं अत्यक्त्वा भोष्टो हि कस्तव ६३ निजमालये मप्य
स्माद्भवान् यास्यत्य संशयं स्वल्प कालं मया सादं मुहुः स्व भोगान् सुदुर्लभान् ६४ ब्राह्मणा उवाच
अभीष्टा गाहं पत्या द्याः सततं मे त्रयोऽनयः रम्यं समाग्निं शराणां देवी विस्तरणी प्रिया ६५ बह्वि-
धिन्युवाच अष्टावात्म युगागयहि तेया मादो दया द्विज तो कोरेयि कथं नत्वं मयि सद्धर्मं पालक ॥
६६ त्वदि युक्ता न जीवामि तथा प्रीति मती त्वयि नैतद्दराभ्यहं मिथ्या प्रसीद कुल नन्दन ॥ ६७ ॥
ब्राह्मणा उवाच यदि प्रीति मती सत्यं नोपचाग इवीयि मां तदुपायं समाचक्ष्व येन यामि स्वमालये

६८ वरुथिन्युवाच निजमालयमप्यस्माद्वान्यास्त्यसंगं स्वल्पकालं मया सार्धं सुहृद्वच-
भोगान् सुदुर्लभान् ६९ ब्राह्मणा उवाच न भोगार्थोऽयं विप्राणां प्रास्यते हि वरुथिनि इह लैशाय
विप्राणां चेष्टा प्रेत्या फलप्रदा ७० वरुथिन्युवाच सन्तारोऽयि माराया समकृत्वा परत्र ते ॥
पुराय स्येव फलं भावि भोगाश्चान्यत्र जन्मनि ७१ एवं च हयमप्यत्र तवोपचयकारणं प्रत्याख्या-
नादहं सत्यं त्वञ्च पापमवाप्स्यसि ७२ ब्राह्मणा उवाच परस्त्रियं नाभिलषे दित्युचुरंगवो मम ॥
तेन त्वो नाभिर्वाच्छामि कामं विलपयुष्यदा ७३ मार्कण्डेय उवाच इत्युक्त्वा समदाभावाः स्मृष्ट्वा
पः प्रयतः शुचिः ब्रह्मिहं प्रणिपन्नाग्निं गार्हपत्यमुपांशुना ७४ भगवन् गार्हपत्याग्निं योनि-
स्त्वं सर्व्वं कर्मरोगं त्वत्त आह वनीयोऽग्निर्दक्षिणाग्निश्च नान्यतः ७५ युष्मदाप्यायनादेवा व-
ष्टि सस्यादिहेतवः भवन्ति सस्यादखिलं जगद्वति नान्यतः ७६ एवं त्वन्नो भवत्येतद्येन सत्येन वै-
जगात् तथा इमद्यस्वं गार्हपश्येयं सति भास्कोरे ७७ यद्यादि वैदिकं कर्म स्वकाले नो ज्ञातं मया
तेन सत्येन पश्येयं गृहस्थोऽद्य दिवाकरं ७८ यथा च न परद्रव्ये परदारो च मे सतिः कदाचित् सा-
भिलाषा भूतये तत् क्षिदि मेतु मे ७९ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे स्वारोचिषे सन्वन्तरे ब्राह्मणावाक्ये
नाम ६१ मार्कण्डेय उवाच एवन्तु वदतस्तस्य हि जपुत्रस्य पावकः गार्हपत्यः शरीरे तु सन्निधा-
नमथा करोत १ तेन वाधिहितः सोऽथ प्रभा मण्डलमध्यगः व्यदीपयत तद्देशं सृष्टिं सानिद हव्य-
बाद् २ तस्यास्तु सुतरां न तद्द्रव्ये हि जन्मनि अतुरागोऽभवद्विप्रं पश्यन्त्या देव योधितः ॥ ३ ॥
ततः सोऽधिहितस्तेन हव्यवाहेन तत्सरात् यथा दृष्ट्वै तथा गन्तुं प्रहृत्तो हि जनन्तः ४ जगाम-
च त्वरा युक्तस्तथा देव्या निरीक्षितः आदृष्टिं पालातन्वन्नान्यानि श्रुत्वा सोऽस्त्वस्मि कन्धरं ५ ततः सरो-
नेव तदा निजगेहमवाप्स्यसः यथा प्रोक्तं हि जप्रेष्ठश्चकार सकलाः क्रियाः ६ अथ सा चारुसर्वा-
ङ्गी तत्रासक्तात्ममानसा विष्ट्वास परमानिन्ये दिनशेषं तथा निशो ७ निश्वसन्त्यनबध्नाद्गीर्वाहे-

तिरुदती युद्धः सन्द भागेयति चात्मानं निनिन्द सदिरे सराणा ८ न विहरी न चाहारे रमरीये न वा वने
 न कन्दरेषु स्थेषु सावबन्ध तदारतिं ९ चकार रममाणो च चक्रवाकं युगो स्मृहां सुक्ता तेन वरारोहा ।
 निनिन्द निज पोषनं १० क्वा गता हृमिमं शैलं दुष्ट देव बला त्कता क्व च प्राप्ताः समेदृष्टे गोचरं ता दृष्टो
 नरः ११ यद्यद्यस महा भागो न मे सङ्ग मुपेय्यति तत्कामाग्निव श्ये भो सय थिष्यति दुः सहः ॥ १२ ॥
 रमरीय म भूद्यन्न त्मुत्कौ किल निनादिते तेन हीनत्त देवै तद् हृती वाद्य मामलं १३ मार्कण्डेय ।
 उवाच इत्थ सा मदना विष्टा जगाम सुनि सन्नमे वहधे च तदा रागस्त स्या स्तस्मिन् प्रति सरा १४
 कलिनां स्त्रा तु गन्धर्वः सादुरागो निरा कृतः तथा पूर्व्वं मधुत्तो ऽथ तद वस्था ददर्शतां १५ सचि-
 त्तया मास तदा किन्वेया गज गामिनी निश्वास पवन स्नाना गिरा वत्र वस्तुथिनी १६ मुनिशाय ।
 सता किंनु केन चित् किं विमानिता वाप्य वारि परि क्लिन्न भियन्वत्तेय तो मुखं १७ ततः सदृष्ट्यौ ।
 सुचिरे तमर्थे कौतुकात् कलिः ज्ञातवो च प्रभावेन ससाधेः स यथा तथं १८ पुनः सचिन्तया मास
 तद्विज्ञाय मुनेः कलिः मसोप पादितं साधु भार्ग्यैरेत त्पुरा कृतैः १९ मये या सादुरागेन वद्भुशः ।
 प्राथिता सती निराकृत वली मेय मद्य प्राप्या भविष्यति २० सानुये सादुरागेयं तत्र तद्रूप धारिणी
 रस्यते मय्य सन्निधं किं कालेन करोमि तत् २१ मार्कण्डेय उवाच आत्म प्रभावेन ततस्त
 स्य रूपं द्विजन्मनः कल्वा च चार यत्रास्ते निरयस्म सा वस्तुथिनी २२ सातं दृष्ट्वा वरारोहा किञ्चि
 द्दुक्त्व लोचनां समेत्य प्राह तन्वद्ग्री प्रसीदेति पुनः पुनः २३ त्वया त्यक्ता सन्देहः पारित्यस्या-
 मि जीवितं तत्राधर्मः कष्टतरः क्रिया लोपो भविष्यति २४ मया समेत्य रस्ये ऽस्मिन् महा कन्दर
 कन्दरे मत्परिचारा न धर्मं भव श्यं प्रतिपत्स्य मे २५ आयुधः साव श्रेयं मे नूनमस्ति महा सते नि-
 वृत्त स्तेन नूनं त्वं हृदया त्त्वाद कारकः २६ कलिरुवाच किं करोमि क्रिया हानि भवत्यत्र सतोमम
 त्वमप्येवं विधं वाक्यं ब्रवीषि तनु मध्य मे २७ तदहं सङ्कटं प्राप्तो यद्ब्रवीमि करोमि तत् यदि स्यात्

सङ्गः सो मे ऽद्य भवत्या सह नान्यथा २८ वद्वथिन्यु वाच प्रसीद यद्वा वीयित्वं तत्करोमि न ते मया ॥
 ब्रवीत्येतदन्ता शङ्केः यते काग्र्यं मया धुता २९ नाद्य संभोग समये दृष्टव्यो ऽहं त्वया बने निमीलिता ॥
 स्याः संसर्गं स्तव सुधु मया सह ३० वद्वथिन्यु वाच एवं भवतु भद्रं ते यथेच्छसि तथा स्तुतत् ॥
 मया सर्व्वं प्रकारं हि वशे स्वेयन्त वाधुना ३१ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे स्वर्गोचिरे मन्वन्तरे नाम ॥ ६२ ॥
 मार्कण्डेय उवाच ततः सह तया सो ऽथ रास गिरि सानुयु फुल्ल कानन हृद्येषु मनो जेषु सरः सुच
 १ कन्देरयु च स्वेयु निम्नगा पुलिनेषु च मनोजेषु तथा न्येषु देशेषु सुदितो द्विज २ वन्दिनाधिष्ठि
 तस्या सीद्य इपन्नं स्य तेजसा अचिन्त यभोग काले निमीलित विलोचना ३ ततः कालेन साग-
 र्को म वाप सुनि सप्तम गन्धर्व्वं वीर्यं तो हृपं चिन्तनाच्च ह्वितमनः ४ तो गर्भं धारिणीं सो ऽथ सान्त्व
 यित्वा वद्वथिनीं विप्र रूप धरो यातस्तथा प्रीत्या विसर्ज्जितः ५ जज्ञे सवालौ ह्यतिमान् ज्वलन्निव
 विभावसुः स्वरोचिर्भियंया हृद्यो भासयन् सकला दिशः ६ स्वरोचिर्भियतो भाति भास्वानिव स
 बालकः ततः स्वरोचिरित्येवं नाम्ना ख्यातो वसूव सः ७ वहधे च महाभागो वयसानु दिनन्तथा ॥
 गुरोर्गोघे अ यथा बालः कलाभिः प्रशला ज्छूनः ८ सप्तग्राह धनुर्व्वेदं वेदो अथ यथा क्रमे विद्यां श्रव
 महा भागस्तदा यौवन गोचरः ९ मन्दराद्रौ कदाचित् स विचरं शारुचेष्टितः ददर्श को तदा कन्या
 गिरि प्रस्थे भयानुरा १० जायस्वेति निरीक्ष्येन सा तदा वाक्यम ब्रवीत् सा भेधीरिति स प्राह भय
 विह्वत लोचना ११ किमेतदिति तेनोक्तै वीर वाक्ये महात्मना ततः सा कथया मास श्वासा सेप
 सुता सरं १२ कन्यो वाच अह मिन्दी बग ख्यस्य सुता विद्या धरस्यैव नाम्ना मनोरमा जाता सु-
 तायां मरु धन्वनः १३ मन्दार विद्या धरा सखी मम विभावरी कलावती चाप्यप्सा सुता पारस्य
 वे सुनेः १४ ताभ्यां सह मथायातैकैलास तद सुतमं तत्र दृष्टो मुनिः कश्चित् पसानि कृशा कृत्तिः ॥
 १५ सुत साम करादो निस्ते जा दूर पाता क्षितारकः मया वहसितः क्रुद्धः स तदा मां प्रशणपद् १६

स्वामः स्वामः स्वामः किञ्चित्कम्पिताधरपल्लवः त्वया बहसितो यस्मादनाये दुष्टता यसि १७ तस्मात्
 त्वामचिरमेव राक्षसोऽभिभाविष्यति दत्ते शापे मत्सखीभ्यां सवु निर्भत्सितो मुनिः १८ धिक्कृते ब्राह्मण-
 यमस्यान्त्या कर्त्तव्येति विवर्तयः अमर्षेणो धेयि तो ऽसि तपसा नाति कथितः १९ सान्त्या स्पदं वे
 ब्राह्मणायं क्रोध संयमनक्षपः एतच्छ्रुत्वा ददौ शापं तस्यो ग्यमित्युक्तिः २० एकस्याः कुक्षमन्त्रे सुभाष्य
 न्यस्या स्तथा सयः तयो स्तथैव तज्ज्ञानं यथोक्तं तेन तत् क्षणात् २१ ममाप्येते महद्रक्षः सवु पेति ॥
 पदानुगे न शृणोमि महा नादं तस्या दूरे पि गच्छतः २२ त्वर्तीय मद्य दिवसे यन्मे पृष्टन्न मुञ्चति ॥
 अस्त्य ग्रामस्य सर्वस्य हृदय ग्राह मस्तिमे २३ तं प्रयच्छामि सां रक्ष रक्षसो ऽस्मान्महा सते प्रादात ॥
 स्वायम्भुवायादौ स्वयं रुद्रः पिनाकधक् २४ स्वायम्भुवो वशिष्ठाय सिद्ध वर्याय दत्तवान् तेनापि दत्तं
 मन्मातुः पित्रे चित्रा युवाय वै २५ प्रादादौ द्वाहिकं सोऽपि मत्पित्रे प्रवच्युरः स्वयं मयापि शिसिते ॥
 वीर सकाशाद्वालयापितुः २६ हृदये सकला स्वारणा मश्रेय रिपु नाशनं तदिदं पृष्टतां शीघ्रमश्रे
 यास्व पराग्रो २७ ततो जहि दुरात्मानमेनं ब्रह्म समागतं २८ मार्कण्डेय उवाच तथेत्युक्ते ॥
 ततस्तेन वार्युपस्पृश्य तस्य तत् अस्त्राणां हृदये प्रादात् सरहस्य निवर्त्तने २९ यतस्मिन्नक्षररक्ष-
 स्त तदा भीरुणा कृतिः नईमानो महा नादमाजगाम त्वगन्वितः ३० मया भिभृता किं त्राणा सुपेयि
 द्रुत मेहि मे भसाय किञ्चिरेषोति जुवागो ते ददर्शसः ३१ स्वरोचि चिन्तया मास् हृष्टाते समुपागतं ॥
 गृह्णान्वेयवचः सत्यं तस्या स्त्वि ति महा मुनेः ३२ जग्राह मसुपेयैर्नो त्वरया सोऽपि राक्षसः जहि
 ब्राह्मणे करुणो विलपन्तो सुमध्य सो ३३ ततः स्वरोचीः संकुह चराडा स्त्वमनि भवेदं हृष्टानिवेष्ट्य
 तद्रक्षो ददर्शोनि मियक्षणाः ३४ तदाभिभूतः स तदातो मुत्सहस्य निशाचरः प्रसीद शास्यतामस्व
 धूयताञ्चेत्य भाग्यत ३५ मोक्षितोऽहं त्वया शापादति योगा कहा धुते प्रदत्ता दन्ति तीव्रेणा ब्रह्म मि-
 त्रणा धीमता ३६ उपकारो नैस त्वतो महा भागा धि कोऽपरः येनाहं सुमहा कष्टान्महा शापा द्दि ॥

मोक्षितः ३७ स्वर्गाचिरुवाच ब्रह्मभिर्जेरा नुनिना किं नि मिहं महात्मना शप्त स्त्वं की दृश चैव ।
 प्रापो दत्तोऽभवत्परा ३८ राक्षस उवाच ब्रह्म मित्रोऽवधा ह्यिह सायुर्वेद मधीलवान् त्रयोदशाधि-
 कारं च प्रपृह्याथर्वेणो द्विजः ३९ अहन्वेन्दीवरा ख्येति ख्यातोऽस्या जनकोऽमवं विद्या धर-
 णैः पुत्रो नल नाभस्य स्वद्वितः ४० मया च याचितः पूर्वं ब्रह्म मित्रोऽभवन्तुनिः सायुर्वेद मशेषं मे
 भगवान् दातु मर्हसि ४१ यदातु बहुशी वीर प्रथया वन तस्य मे न प्रादा द्या चितो विद्या सायुर्वेदालि
 को मन ४२ शिष्ये भ्यो ददत स्तस्य मयान्न धीन मे न हि सायुर्वेदात्मिका विद्या पृहीता भूत दानय ॥
 ४३ पृहीता यान्तु विद्यायां मोक्षे रथाभिरत्न रात् समाति ह्योद भवद्वासोऽतीव पुनः पुनः ॥ ४४ ॥
 प्रत्यभिज्ञाय मां हाता तुनिः कोय समन्वितः विकसिप कन्धरः प्राह मामिदं परुया सर ४५ राक्षसे
 नैव यस्मान्नो त्वयाऽदृश्येन दुर्त्मते हता विद्या वहा स च माम वजाय वे कृतः ४६ तस्मात्वं राक्षसः
 पाप मच्छा पेन निराकृतः भविष्य सिन सन्नेहः सप्त रात्रेरा दारुणः ४७ इत्युक्ते प्रणि पातां चो
 रुप चौरैः प्रसादितः सप्तामाह पुनर्वि प्रस्तन् सरा न्दु मानसः ४८ यन्म योक्त मव श्यन्न ज्ञावि
 गन्धर्व नान्यथा किन्तु त्वं राक्षसो भूत्वा पुनः स्वं प्राप्स्य से वपुः ४९ नष्ट स्थिति र्यदा क्रुद्धः स्वमपत्य
 ष्चि स्वादिषुः निशाचर त्वं गन्तासि तदस्वान लता पितः ५० पुनः संज्ञा मवाप्य स्वाम वाप्यसि नि-
 जं वपुः तथैव स्वमधि शानं लोकं गन्धर्वं संजिते ५१ सोहं त्वया महा भाग मोक्षितोऽस्मान्महाभयत्
 निशाचर त्वाद्य हीर तेन मे प्रार्थनो कुरु ५२ इमान्नि तनयो भाव्यो प्रयच्छासि प्रतीच्छतो सायुर्वेदश्च
 सकल स्त्व शास्त्रेणो मया धृतः मुनेः सका शा त सं प्राप्न स्ते शुक्ली ख्य महा मते ५३ मार्कण्डेय उवाच
 इत्युक्त्वा प्रदंशे विद्यो स च दिव्या स्वरो ज्ज्वलः स्वम्भूयण भरो दिव्यो पुराणो वपु रा स्थितः ५४ दत्त्वा
 विद्यो ततः कन्यां सदातु सुप चक्र मे तमाह सा तदा कन्या जनितां स्वस्वपिणा ५५ अनुरागो ममा
 ऽप्य च ताता तीव महात्मनि दयाना देव संजातो विशेयेणो य कागिरिः ५६ किन्त्वे ते मम सख्यो सो

सक्तते दुःख पीडिते अतो नाभिलषे भोगान् भोक्तुं भेते न वै समे ५० पुरुषे रपिनो शाक्या कापु मित्यन्तरा
सता स्वभाव रुचिरे मादृक् कथं योयित् करिष्याति ५८ सादं यथा ते दुःखानि सक्तते कान्य के पितः ॥
तथा स्या स्वासित दुःखे तच्छो कान् सता पिता ५९ स्वरोचित् उवाच ततः पित्रा स्वरो दत्तां तो की-
पुनर्न वै सख्यौ तव महा शोकं ससुखं न्य सु मध्यमे ६० मार्कण्डेय उवाच ततः पित्रा स्वरो दत्तां तो की-
न्यो स विधानतः उपपे मे गिरो तस्मिन् स्वरोचि आरु लोचना ६१ दत्तान्तो तो तदा कन्या म भि शाल्य च
भाचिनी जगाम दिव्य या शाल्या गन्धर्वः स्व पुरस्ततः ६२ सखापि सहित स्तन्या तदु ध्यान न्न दाययी ॥
कन्य का युगलं यत्र तच्छा पाच्च गदाचुरं ६३ ततस्तयोः सप्त स्वजो रोगां मे रोष धैर्यैः चकार नीरुजे
देहे स्वरोचि पराजितः ६४ ततो ऽ ति शोभने कन्ये विमुक्ते व्याधितः शुभे स्व कान्त्यो न्न्या ति दिग्भागे
चक्राते तन्मही धरं ६५ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे स्वरोचि सन्वत्तरे नाव ६३ मार्कण्डेय उवाच ॥
एवं विमुक्त रोगा दु कन्य कातं मुदान्विता स्वरोचि स सुवा चेदं शृणुष्व वर्चनं प्रभो १ मन्थार विद्याधर-
जानान्वा ख्याता विभावरी उपकारित् स्व मात्मानं प्रयच्छामि प्रतीच्छ मां २ विद्याञ्च तुल्यं दास्या-
मि सर्वं श्रुत रुतानि ते यया भिव्यक्तिं मेयं न्ति प्रसाद पुरगो भव ३ मार्कण्डेय उवाच एव मस्त्विति
मेनो कं धर्म्मज्ञेन स्वरोचिषा द्वितीया तु तदा कन्या इदं वचनम ब्रवीत् ४ कुमार ब्रह्मचार्या सीत पापे
नाम पिता मम ब्रह्मर्षिः सु महा भारो देद वेदाङ्ग पापाः ५ तस्य पुस्का किला ला परमणीये मवी पुरा ॥
अजगामा पसरो भ्या सं प्रख्याता पुञ्जि कस्तना ६ कामवक्तव्यतो नीतः स तदा मुनि पुङ्गवः तत्संयोगे
॥ इ हुत्पन्ना तस्या मत्र महाचले ७ विहाय मांगता साच माता स्मिन्निर्जने वने वाला मे को मही इष्ट
व्याल प्रवा यद संकुले ८ ततः कलाभिः सो मस्य वदेत्ती भिर वसयं आप्याय्य माना हर हो वृष्टि
यातास्मि सप्तम ९ ततः कलावतीत्ये तन्म म नाम महात्मना एहीतायाः कृतं पित्रा गन्धर्वेण सुभा-
नना १० नरत्ताहं तदा तेन याचि तेन महात्मना देवांसां लिना सुप्त स्त तो मेधा तितः पिता ॥ ११ ॥

ततो ऽहमिति निर्ज्वेदा दात्मव्यापादनोद्यता निवारिता शाश्वतपत्न्या सत्या सत्य प्रति प्रवा १२ मायुच
सुधु भर्ता ते महा भागो भविष्यति स्वरोचिर्नाम पुत्रश्च मनुस्तस्य भविष्यति १३ आमाञ्च निधयः
सर्वे करिष्यन्ति तवा हताः यथाभितथितं वितं प्रदास्यान्निच ते शुभे १४ यस्यावत्से प्रभावेन वि-
द्या यास्ता शुद्धासा मे पश्चिनी नाम विरोयं महा पद्माभि पूजिता १५ इत्याह मां दस सुता सती सत्य
परायणा स्वरोचिस्त्वं भुवं देवी नान्यथा साव दिष्यति १६ साहं प्राणा प्रदायाद्य तो विद्यां स्वं तथा
वपुः प्रयच्छामि प्रतीच्छ त्वं प्रसाद मुमुक्षो मम १७ मार्कण्डेय उवाच एव मस्त्विति तामाह मनु
कन्यो कलावतीं विभावर्याः कला वत्याः स्निग्ध दृष्ट्या तु मोदितः १८ जगद्ग च वतः प्राणी स
तयो रसरुद्वितिः नरत्सु देव तर्क्येषु नृत्यन्ती खप्सरः सुच १९ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे स्वरोचिचि
मन्वन्तरे नाम ६४ मार्कण्डेय उवाच ततः सताभिः सहितः पत्नीभिर मरुद्वितिः रराम तस्मिन् शे-
लेन्द्रे तस्य कानन निर्मले १ सर्वेषां भोग रत्नानि मधूनि मधुराणि च निधयः समुपाजहुः पत्न्यन्या
वरा वर्जिनः २ स्वजो वत्साराण्य लङ्काराण्य गन्वाढ्य मनुलेपनं आसनान्यति शुभ्राणि काञ्च तानि
यथेच्छया ३ सोदराणि महा भाग कर कान् भाजनानि च तथा शय्याश्च विविधा दिव्ये रास्तराण्यु-
ताः ४ एवं स तानिः सञ्चितो दिव्य गन्वाक्षि वासिते रराम स्वरुचिर्भाभि भासिते वर पज्वते ५ ता-
द्यापि सह तेनाति लेभिरे सुद सुत्तमी रममारी यथा स्वर्गे तथा तत्र शिलोच्चये ६ कल हंसी जगादेकां
चक्रवा की जले सतीं तस्य तासाञ्च ललिते सन्वन्धे च सह्यावती ७ धन्यो ऽयमति पुराणो ऽयं यो ऽयं
जीवन गोचरः दृष्टिताभिः संहिताभिर्भुङ्क्ते भोगान भीष्मिहान् ८ सन्निवीवनिनः ज्ञाध्या स्तपस्व
नामि शीभताः जगत्या मत्प काः पत्न्यः पतय ज्ञाति शोभनाः ९ जमीष्टा कस्यचित् कान्ता कातः
कस्याचि दीप्सितः परस्परानुरा गाढ्यं साम्य त्वमति दुर्लभं १० धन्यो ऽयं दयिता भीष्टो ह्येता ज्ञा-
स्थाति वल्लभाः परस्परानुरागा हि धन्या नमैव जायते ११ एतन्नि ग्रस्य वचनं कलहं सी समीरिते

उवाच चक्रवाकी तं नाति विस्मित मानसा १२ नाये धन्यो यतो लज्जामान्य स्त्री सन्नि कर्षतः अन्धो २
 स्त्रिय मयै सुक्ते न सध्या त्वस्य मानस १३ चिन्तानुराग एकस्मिन् विद्योने यतः सखि ततो हि प्रीति मा
 नेव भाव्या सुभविता कथं १४ सत्तान्दरयिताः पत्युर्नै ता सो दयितः पतिः विनोद सा च मे देता यथा परी
 जनोऽपरः १५ एतासाञ्च यदीदोऽयं तत् किं प्राणान्न सुच्यति अलिङ्ग त्यपरो कान्तो ध्यातो वै कान्त
 यान्यया १६ विद्या प्रदान मृत्येन विक्रीतो ह्येय मृत्यवत् प्रवर्त्तते तो नहि प्रेम समं वही युति दृष्टि १७
 कालहंसि पतिर्धन्यो मम धन्याह मेव च यस्यैक स्याच्चिरं चित्तं यस्या अेकत्र संस्थितं १८ मार्कण्डेय
 उवाच सर्वं सत्वरुत ज्ञोऽसौ स्वरो ची रपरजितः निशम्य लज्जितो दध्यौ सत्यमेव हि नानृतं ॥ १९ ॥
 ततो वर्यं शते याते रसमारागो मद्वा गिरी रसमाराः समत्वाभिर्देदर्श पुरतो मृगं २० सुस्निग्ध पीना २
 वयवं मृगी यूथ विहारिणो वासित्ताभिः स्वरूपाभिर्मृगीभिः परिवारितं २१ आकृष्ट धारा प्लुकी जि
 प्रक्ली स्ता स्ततो मृगीः उवाच स मृगो रामा लब्ध्वा त्यागेन गम्यतां २२ नाहं स्वरो ची स्त च्छोलो न चैवा
 हं तुल्योचनाः निर्लज्जा बहवः सन्निता दृशास्तत्र गच्छन्त २३ एकात्वेनैकानुगता यथा हासास्पदं
 जने अनेकाभिस्तथैवै को भोग दृष्ट्या निरीक्षितः २४ तस्य धर्मे क्रियाहानि रहस्य हनि जायते ॥
 सक्तोऽन्य भार्यया चान्य कामा सक्तः सदैव सः २५ यस्तादृशोऽन्य स्त च्छोलः परलोक प्रगल्भु
 खः तं कामयत भद्रं वो नाहं तुल्यः स्वराचिद्या ३६ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे स्वरोचित्तये चिन्धे मन्वन्त
 रे पञ्च षष्ठि तमोऽध्यायः ६५ मार्कण्डेय उवाच सर्वं निस्स्य माना स्ता हरिणो न मृगाहः नाः
 शुत्वा स्वरो ची रात्मानं मेने स पतितं यथा १ त्यागे चकार च मनः सता सो मुनि सत्तम चक्रवाकी मृग
 प्रोक्तो मृग चर्या युगुप्सितः २ समेत्यता मि र्येय अ वरुं मान मनोभवः आसि प्र निर्वेद कथो रे मे
 वर्यं शतानि यद् ३ किन्तु धर्मा विरोधेन कुर्वन् धर्मा प्रिताः क्रियाः सुक्ते स्वरो ची विषयान् सह
 ताभिरुदारधीः ४ ततश्च नज्जिरे तस्य ज्ञयः पुत्राः स्वरोचित्तयः विजयो मेरु नन्द च प्रभावश्च महार

बलः ५ मनोरमाच विनये प्राहृतेन्द्रीवरात्मजा विभावरी मेरुनन्दं प्रभावञ्च कलावती ६ पद्मिनी नामया
विद्या सत्त्वं भोगोप पादिका सतेयो तत्प्र भावेन पिता चक्रे पुरत्रये ७ प्राच्यालु विनये नाम कामरूपेन
गोपरी विनयाय सुतायदो स देशे पुरमुत्तमे ८ उदीच्या मेरु नन्दस्य पुरीं नन्दवती मिति ख्याताञ्च
कार प्रोत्तुङ्गवप्र प्राकार मालिनी ९ कलावती सुतस्यापि प्रभावस्य निवेशितं पुरन्माल मिति ख्यातं
रसिराणा पथमाश्रिते १० एवं निवेश्य पृथान् स पुरेषु पुरुर्ययभः भेमेताभिः समं विप्र मनोज्ञे ख्यति भूमियु
११ एकदातुगतो ऽस्ये विहगन् स धनुर्धरः चक्रेयं धनुर्गलीक्य वराहमति दुरगे १२ अथाह काचिद
भ्यत्यते तदा हरिराङ्गना मय्येव पात्यतो वाराः प्रसीदति पुनः पुनः १३ किमनेन हते नाद्यमासाशुवि
नि पात्य त्वयानिपाति तो वारो दुःखात्मा मोक्षयिष्यति १४ स्वर्गेश्वरुवाच नते शरीरं सरुजम
स्माभिरु पलस्यते किञ्चुत त्कारणं येन त्वं प्राणान् हातु मिक्षति १५ सग्युवाच अस्यास्वासक्तहर
ये यस्मिन्नेतः कृता स्पदे सम तेन विना मृत्यु रोगध्वं कि मिहा परे १६ स्वर्गेश्वरुवाच कस्त्यान्वाभितये
द्रीत सातुरागासि कुत्रवा यद प्राप्नो निजान् प्राणात् परित्यक्तं व्यवस्यसि १७ सग्युवाच त्वमिवेका
मि भङ्गन्ते त्वया मे ऽप हतं मनः इगोम्य हमतो मृत्युं मयि वारो निपात्यतो १८ स्वर्गेश्वरुवाच त्वं
मृगी चञ्चला पाङ्गी नररूप धरा वयं कथं त्वया समं योगोमदि धस्य भविष्यति १९ सग्युवाच ॥
यदि सापेक्षित न्दितं मयिते मां परित्खन यदि वा साधु चित्तं ने करिष्यामि येषे प्सिते सतावताहं भवता
भविष्या म्य ति मानिता २० मार्कण्डेय उवाच आलि लिङ्ग ततस्तो सस्वर्गेश्वरीर्हमिणाङ्गनां तेन चा
ल्लिङ्गिता सद्यः साधु दिव्य वपुर्धरा २१ ततः स विस्मया विष्टः का त्वमित्यभ्य भाषत सा चाल्से कथया
मास प्रेमलज्जा जबासरे २२ अह मध्य थितो देवेः काननस्या स्प्य देवता उत्पारदीयोदि मतुस्त्य या म
यि महा मते २३ प्रीति मत्यो मयि सुते भूलोकं परि पात्यकं तमुत्पादये देवानो त्वा महे वचना हरे ॥ २४ ॥
मार्कण्डेय उवाच ततः स तस्यान्त नयं सर्वं लसंगा लक्षितं तेजस्विनमिवात्मानं जनया मास तत्संगात्

२५ ज्ञात भावस्य तस्या ये देव वाद्या निसस्वत्तुः जगुर्गन्धर्वे पतयो नन्दतु आप्स्यो गगनाः २६ सिन्धु-
 श्रीकैरी नौगा नद्ययश्च तपोधनाः देवाश्च पुष्य वर्षश्च सुसुप्तश्च समन्ततः २७ तस्य तेजः समा लोकायनाम्
 चक्रे पिता स्वयं द्युतिमानिति येनास्य तेजसा भासिता दिशः २८ सवालौ द्युतिमान्नाम महाबलपरा
 क्रमः स्वरोचियः सुतो यस्मात्तस्मात् स्वरोचियोऽभवत् २९ उवाच स तदा हेसीं साभिलाषो पुनः पुनः उपसे
 निम्नैस्वरोचीर्दृशे हंसं निजयत्नी समन्वितं ३० किं सर्व्वे काले भोगेस्ते आसन्नञ्चरसे वयः परित्यागस्य-
 द्दीयतामात्मा चिरन्तैर्जीडितं मया ३१ किं सर्व्वे काले भोगानां सर्व्वं भोगात्मके जगत् यज्ञाः
 कालो मे तव चापि जले चरि ३२ हंस्युवाच अकालः कोहि भोगानां सर्व्वं भोगात्मके जगत् यज्ञाः
 जियन्ते भोगार्थं ब्राह्मणैः संयतात्मभिः ३३ दृशा दृशोस्तथा भोगान् वाञ्छमाना विवेकिनः शान्ति-
 च प्रयच्छन्ति प्रणो वस्मोश्च कुर्व्वन्ते ३४ सत्त्वं तेच्छसि किं भोगान् भोगश्चैवा फलं नृणां विवेकिनां
 तिरश्चाञ्च किं पुनः संयतात्मनां ३५ हंस उवाच भोगेष्वसक्तचित्तानां परमात्मान्विता मतिः ॥
 भविष्यति कदा सङ्गमुपेतानाञ्च बभूवुः ३६ पुत्रमित्रकलेत्रेयुः सक्ताः सीरन्ति जन्तवः सरः पङ्कगो-
 वे मग्ना जीर्णा वनगजा इव ३७ किं न पश्यसि वा भद्रं ज्ञात सङ्गं स्वरोचियं आवाल्यात्का मसे सक्तं
 भगवं स्नेहान्बु कर्हसे ३८ शौर्वनेऽतीव भार्यासु साम्प्रतं पुत्रनसूयुः स्वरोचियो मनो मग्न सुदारं प्राप्य
 ते कुतः ३९ नाहं स्वरोचियस्तुल्यः स्त्रीवाध्यो वा जले चरि विवेकवोश्च भोगानां निर्हन्तोऽस्मि च ॥
 साम्प्रतं ४० मार्कण्डेय उवाच स्वरोचिरे तदा करार्यं जालो द्वेगः स्वरोचिते आदाय भार्य्योस्तपसे
 यया वन्यजपो वनं ४१ तत्र तत्त्वा तपो घोरे सह ताभिरुदारधीः जगाम लोकान् सलान्नि वृत्ताखिल
 कल्मसः ४२ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे स्वरोचिषे सन्वन्तरे नाम ६६ मार्कण्डेय उवाच ततः ॥
 स्वरोचिषेनाम्ना द्युति मन्तं प्रजायति मनुश्च कार भगवांस्तस्य सन्वन्तरं शृणु १ तत्रान्तरे तु ये देवा
 मुनयस्तत्सुताश्च ये भूयालाः क्रोष्टुर्के ये तान्गरतस्त्वं निशामय २ देवाः पागवतास्तत्र तेष्वेव तु खिला

द्विज स्वार्णोचये ॥ त्वरे खञ्जो विपश्चिदिति विप्रुतः ३ अर्जुनस्तत्त्वस्तथा प्राणो दत्तो लिङ्गयभस्तथा
 निश्चर आर्जवैर अतश्च सप्तर्षयो भवन् ४ चेत् किं पुरुषाद्या अ सुतास्तस्य महात्मनः सप्तासनसु
 महावीर्योः पृथिवी परिपालकाः ५ तस्य भन्वन्तरे याक्तास्त दंशधिल्लरे सुक्ते यमवनिः सर्वा हि
 तीर्ये तदन्तरं ६ स्वरोचियस्तु चरिते जन्म स्वार्णोचियस्य च निशस्य सुच्यते पापेः अहधानो हि सा-
 नवः ७ इति श्री सार्कण्डेय पुराणे स्वार्णोचिय समाप्ते ६० कौटुकिसदाच भगवन् कथितं सर्व्वे ८
 विस्तरेणा त्वथा श्रुत ॥ स्वरोचियस्तु चरिते जन्म स्वार्णोचियस्य तु १ अंशे ये निश्चयस्तेषां स्वस्वपं द्रव्यं २
 संस्थितिः भवता भिदितं सत्यं ओषु मिच्छास्य हं युरो ३ सार्कण्डेय उवाच पश्मिनी नाम या वि-
 द्या लक्ष्मी स्तस्या अ देवता तदा धारा अ निधयस्तन्मे निगदतः शृणु ४ यत्र पद्ममहा पद्मी तथा मकर
 कच्छपी सुकुन्दो तन्मक श्वैव नीलः शोखो ५ अमो निधिः ५ सत्या सद्दो भवन्त्येते सिद्धि स्तेषां द्विजायते
 एते ह्यद्वौ सनाख्याता निधयस्तव कौटुके ६ देवतानां प्रसादे न साधु संसेवने न च एभिर्गलो कितं ७
 किं मानुष्यस्य यदा मुने ८ यादक स्वहृपं भवति तन्मे निगदतः शृणु पद्मी नाम निधिः पूज्यं मयस्य
 भवति द्विज ९ सुतस्य तत्पुता नाञ्च तत्पौत्राणाञ्च नित्यशः दक्षिण्य सारं पुरुषस्तेन चाधिष्ठितो १०
 भवेत् ११ सत्त्वा धारो महा भोगो यतो ॥ सो सात्त्विको निधिः सुवर्गो रुप्यता स्यादि धातुनाञ्च परिग्रहे
 १० करोत्यति तरो सो ॥ यं तैयाञ्च जय विक्रये करोति च तथा यज्ञान् दक्षिणाञ्च प्रयच्छति ॥ ११ ॥
 सभो देवनि के नो अ स कारयति तन्मनाः सत्त्वा धारो निधिश्चान्यो महा पद्म इति श्रुतः १२ सत्त्व प्र-
 धानो भवति तेन चाधिष्ठितो नरः करोति पद्मरागादि रत्नानाञ्च परिग्रहे १३ मोक्षिकानां प्रबालानां
 तेषां च क्रय दिक्रयान् ददति योग शीलै भ्यस्तेषां मावसंथां स्वथा १४ सकारयति तच्छीलः स्वयमेव
 च मायते तत्त्वस्वरास्तथा शीलः पुत्र पौत्र क्रमेण च १५ पूर्व्वार्ह मात्रः सप्तासौ पुरुषांश्च न मुञ्चति ॥
 तामसौ सर्व्वो नाम दिधिस्ते नाद लोकितः १६ पुरुषो ॥ यत्तमः प्रायः सुशीलो ॥ पिहि जायते वासा

खड्गं गच्छेत्तु यथा चर्मराज्यं परिग्रहे १७ रसनाभाञ्च कुरुते याति भौचोच्च राजभिः ददाति शोभ्यं हृत्तीनां सुर्वुनो
 ये च तत्त्रिधाः १८ क्रय विक्रये च शास्त्राणां नान्यत्र प्रीति मिति च एकं स्थेव भवत्येव न च तस्या बुजानुगः ॥
 १९ द्रव्यार्थे दस्यु तो न जायते वापि भवजेत् कच्छ पञ्च निधियों ॥ सो नरस्ते नाभि वीक्षितः २० तमः प्रधान-
 नो भवति यतो ॥ सो नाम सो निधिः ॥ व्यदहरान शेषांस्तु पुराय जतिः करोति च २१ कर्म स्थानं स्थितो ॥ शिव
 न विवृव सिति कस्यचित् समस्तानि यथाङ्गानि संहार्येव कच्छपः २२ तथा रिष्ट स्वचित्ता नि तिष्ट त्याय
 त मानसः न ददाति न ददा भुङ्क्ते तद्विनाश भया कुलः २३ निधानं सुख्यो कुरुते निधिः सो ॥ येन कुरुते ॥
 रजोगुरा मयश्चान्यो मुकुन्दो नाम यो निधिः २४ नरो ॥ बलोकित स्तेन तद्गुणी भवति द्विज वीराणां वेणु
 धृदङ्ग नामा तो द्यस्य परिग्रहे २५ करोति मायतो विज्ञे नृत्यताञ्ज प्रयच्छति वन्दिनामथ सत्तानां वि-
 दाना लास्य पादिनां २६ ददात्यहर्निशं भोगान् भुङ्क्ते ते च समं द्विज कुलदा सुरति श्चास्य भवत्येवैव
 तद्विधेः २७ प्रयाति सङ्गं से कञ्च ये निधि भजते नरं रजस्त मो मय श्चान्यो नन्दो नाम सदा निधिः २८
 उयति स्तम्भ माधिकं नरस्ते नाव लोकितः समस्त धातु रत्नानां पुराय धान्यादि कस्य च २९ परिग्रहे करो-
 त्येव तथैव क्रय विक्रय आधारः स्वजनानाञ्च आगता भ्यागत स्य च ३० सद्गते नापमानोक्तिं स्वस्थान-
 पि महा मुने स्तुय मानश्च महतीं प्रीतिं वप्नोति यच्छति ३१ ये यमिच्छति वे कामं सद्गत् सुपयाति च ॥
 बह्व्यो भाव्यो भवन्त्यस्य सृति सत्यो ॥ ति शोभनाः ३२ रतये सप्त च नरान्नि धिर्नन्दो ॥ नुवर्तते प्रवर्द्ध-
 मानो ॥ य नरमष्ट भागेन सन्नम ३३ दीर्घां युष्टञ्च सत्वेयां पुरुषाणां प्रयच्छति बन्धूनामव भराणां ये च ॥
 दूरी दुपागताः ३४ तेषां करोति वे नन्दः परलोकै न चा हतः भवत्यस्य न च स्नेहः सहवासि युजायति
 ३५ पूर्व्वे भिन्नेषु शोथित्यं प्रीति मन्थिः करोति च तथैव सत्त्व रजसी यो विभर्ति महा निधिः ३६ सलील
 संज्ञस्त त्स्त्री नरस्त च्छील वान् भवेत् वस्त्व कार्पां स धान्यादि फल पुष्प परिग्रहे ३७ मुक्ता विद्रुम ग्रंथा
 नो शुक्लया दीनां तथा मुने काद्या दीनां करोत्येव यश्चान्य ज्वल समवे ३८ क्रय विक्रय मन्थे धो नान्यत्र

रमते मनः तडागान् पुष्करिणयोः च तथा रामान् करोति च ३६ दन्धञ्च सरितां वृक्षास्तथा रोपयते ।
नारः अत्रुलेपनं पुष्पादि भोगं भुञ्जामि जायते ३७ त्रिपीरुयश्चापि निधिर्नौलो नमिष्य जायते रत्नस्त
मो मय आन्यः शंख संज्ञो हियो निधिः ३८ तेनापि नीयते विप्र तद्गुणितं निधीश्वरः एक स्यैव सर्व
त्येय नान्य भुपेति च ३९ यस्य शङ्को निधिस तस्य स्वरूपं कौशुके ष्टुणु एक सवासना स्मृष्ट २
मन्त्रं भुङ्क्ति तथा मन्त्रं ४० कदम्बं सुकं परितो न च शोभनं वस्त्रं सुकं न ददाति सुहृद्वाप्यो भ्रातृ पुत्र
सुखादिषु ४१ स्वपोषणा परः शंखीनो भवति सर्वदा इत्येते निधयः स्थातानामागामय देवताः ॥
४२ मिथ्यावलोकनानि आः स्वभाव फल दायिनः यथा ख्यात स्वभावस्तु भवत्येव विलोकनात्
सर्वेया माधिपत्ये च श्रीरेखा दिन पश्चिनी ४३ इति श्री मार्करादेय पुरासो निधि निर्णयो नाम ६८
कौण्डिकिरुवाच विस्मरात् कथितं वक्ष्यन् मम स्वारोचियं त्वया मन्वन्तरं तथैवाप्येष्टं पृष्टा निधयो
मया १ स्वायम्भुवं पूर्वमेव मन्वन्तरं मुदा व्रतं मन्वन्तरं तृतीयं मे कथयौत्तम संज्ञितं २ मार्करादे
य उवाच उत्तान पाद पुत्रो ३ भृदुत्तमो नाम नामतः सुरच्या स्तनयः ख्यातो महा बल पराक्रमः ४
धर्मात्मा च महात्मा च पराक्रम धनो दयः अतीत्य सर्वं भूतानि वभौ भानु पराक्रमः ५ समः
शत्रौ च मित्रे च परे पुत्रे च धर्मावित् इष्टे च यमत्रत्साधौ सोम वच्च महा मते ५ वाधव्या बहुलानाम
उपये मे से धर्मावित् उत्तान पाद तनयः शची मिन्द्र इवोत्तमः ७ अन्य प्रयोजनाशक्ति सुपेति न हितन्मनाः
मनः सदा स्नेह वच्छ शिनो यद्द्रोक्षिण्यो निहिता स्परे ८ सच तस्याः सुचार्वं कृत्वा दर्शना देव पार्थिवः ददाति २
स्वप्ने चैव तदालम्बि मनो ९ भूतस्य भुञ्जतः ८ सच तस्याः सुचार्वं कृत्वा दर्शना देव पार्थिवः ददाति २
स्पर्शानं गात्रे गात्र स्पृशे च तन्मयः ९ ओ जो देव करं वाक्यं प्रिय मप्य वनीपतेः तस्यापि शूरि सम्भा
ने मेने परि भवन्ततः १० अत्र मेने सर्व दत्तां शुभान्या भराणानि च उत्तस्थावङ्ग पीडेव पिवतोः स्य १
वरा सर्वं ११ भुञ्जता च नरेन्द्रेण सगरा मात्रं कोरुता वृमुने स्वल्पं के भक्ष्यं हिजनाति मुदावलीः ॥ १३ ॥

अथ पानगतो भूयः कदाचित्तो मनस्विनीं सुराश्रितं पानं पात्रं ग्राहया मास सादरः १४ पश्यतां भूमि।
 पालानो वार सुख्यैः समन्वितः प्रगीय मान मधुरं रोगं गाय तत्त्परैः १५ सातु नेच्छति तत्पात्रं मादा।
 दुं तत्परां क्षुब्धी समक्षमवनी शानो ततः क्रुद्धः स पार्थिवः १६ उवाच चाः स्थ माह्व निश्व सन्नुसो
 यथा निराहृतस्तथा वेव्या प्रिय या पतिर प्रियः १७ हाः स्थेनां दुष्ट हृदया मादाय विजने वने परित्यज्जा
 भुने तन्ने विचार्यै वचने मम १८ मार्केण्डेय उवाच ततो वपस्य वचनेम विचार्यै मेवेस्थसः हाः स्थ।
 स्त त्याजतां सुधु मागेष्य स्थन्दने वने १९ साचर्त विधिने त्यागं नीता तेन मही भृता अदृश्य माना तेने
 परं कर्तं मतुग्रहं २० सोऽपि तत्रानुगगार्त्रिदस्य मानात्मा मानसः औत्तान पदि शू पालो नान्यां माथ्यो
 मविन्दत २१ संस्मारतां सुचाव्वङ्गी महर्निशमनिर्हतः चकार च निर्जं राभ्यं प्रजा धर्मेणा पालयन्
 २२ प्रजाः पालय तस्तस्य पितुः पुत्रा निधीरस्मान् आगत्य ब्राह्मणाः कश्चिदिदं माहातमं मानसः २३ ॥
 ब्राह्मणा उवाच महा राज भृशोऽहोऽस्मि श्रूयतां गद तो मम तृणा मात्रिं परि ज्ञाणा मन्य तो न नराधिपात्
 २४ मम भाथ्यो प्रमु प्रस्य केनाप्यप हतानिशा एह द्वार मतुहू वात्स्य तां समनि तुमर्हसि २५ राजो वाच
 न वेत्सि केनाप हता क्वानीता तु सा द्विज यताभि विग्रहे कस्य कुतो वाप्या नया मिता २६ ब्राह्मणा उवाच
 तथैव स्थगिते द्वारि प्रमु प्रस्य मही पते हता हि भाथ्यो किं केनेत्ये तदि ज्ञायते सवान् २७ त्वं रक्षितानो
 नृपते यद्वागा दानं वेतनः धर्मस्य तेन निश्चिन्ताः स्वपन्ति मनुजा निशी २८ राजो वाच नेते दृष्टा मया
 भाथ्यो यादृशूपा च देहतः वयं चैव समाख्यादि किं शीला ब्राह्मणी चने २९ ब्राह्मणा उवाच कंदोर
 नेत्रा सात्युच्चा इत्स्व वाहः क्षत्रानना विरूप रूपेण भूपाल न निन्दा मि तथैव तां ३० वाचि भूपाति परु-
 दान सोम्या साच शीलतः इत्याख्याता मया भाथ्यो सा कारा दुर्निरीक्षणा ३१ मनाग तीते भूपाल त-
 स्या च प्रथमे वयः तादृशूपा हि मे भाथ्यो सत्य भेत्तन्मयो दिते ३२ राजो वाच अलन्ने ब्राह्मणा
 तया भाथ्यो मन्यां ददा मिते सुखाय भाथ्यो कल्याणी दुः स्व हेतु हि ता दृशी ३३ कल्पे स्वरूपता विप्र

कारणां ग्रील सुतमे रूपशील विहीनाया त्याज्या सा तेन हेतुना ३४ ब्राह्मणा उवाच रस्या भार्य्यो मही-
पाल इति नः शुक्तिरुत्तमा भार्य्यो यं रस मागा यो प्रजा भवति रक्षिता ३५ ब्राह्महि जायते तस्यो सा
रस्या तो नोऽश्वर प्रजायो रस मागा या सात्मा भवति रक्षितः ३६ तस्या सरस मागा यो भविता दसो स-
हूरः स पातयेन्मही पाल पूज्यान् स्वर्गां दधः ३७ तस्या च पृथिवी पाल भवित्री मम सन्ततिः तव यड-
त्य क्रियाणां विभंशान् स चापि पत नाय मे ३८ तस्या च पृथिवी पाल भवित्री मम सन्ततिः तव यड-
माय दात्री सा भवित्री धर्म हेतु की ३९ तदेतत्ते मया ख्याता पत्नी या मे हता प्रभो तौ समानय रसा यो-
भवानधि कृतो यतः ४० साकं राडिय उवाच सत स्येवं वचः श्रुत्वा विस्मय च नोऽश्वरः सर्वोप करणो
युक्त सारु रोह मद्रा रण्यं ४१ इतश्चैतच्च तेना सो परिव धाम मेदिनी ददर्श च महाराणे ताप सा अम सु-
तमे ४२ अवतीर्य्यो च तत्रा सो प्रविश्य ददर्श सुनिं कीश्यां हव्यो समा सीनं ज्वलन्त मिव तेजसा ४३
स दृष्ट्वा नृपतिं प्राप्ते समुत्थाय त्वरान्वितः संमान्य स्वागतेनैव शिष्य साहाय्यं मानय ४४ तमाह शिष्यः
शान्ते कै री तव्यो ऽह्यो ऽस्य किं सुने तदा ज्ञापय सञ्चिन्त्य तवाज्ञां हि कोऽप्यहं ४५ ततो ऽवगत वृज्जालो-
भूपते स्तस्य सद्भिः सभाया सनदोनेन चैकं सम्मान मात्मवान् ४६ अविरु वाच किं निमित्त मिहा-
यातो भवान् किन्ने चिकीर्षितं उत्तान पार तनयं वेत्सित्वा सुतमे नृप ४७ राजो वाच ब्राह्मणा स्य एहा
आर्य्यो के नाप्य प हता सुने अविज्ञात स्वरूपेणा तामन्वेष्टु मिहा रातः ४८ दृष्ट्वा भियते तन्ने त्वं प्र-
या तस्यानु कस्यथा अस्या रात स्या य एहं भगवन् वक्तु मर्हसि ४९ तद्विरु वाच दृष्ट्वा सामवनी पा-
लय त्वष्टव्य मशङ्कितः वक्तव्य ज्ञेय तव मया कथं सो ऽह्यो निवर्तितः ५० तद्विरु वाच तद्विरु त्वदर्श-
नेन रभ सा दाज्ञप्तो ऽयं मया नृप यदा तदा हमे तेन शिष्येणा प्रति बोधितः ५१ एवमेति जगत्पत्र मत्त्र-
सादा दना गते यथाहं समती तच्च वर्तमानं च सर्वतः ५२ ब्रालोष्या ज्ञापयेत्युक्ते ततो ज्ञाते मया
स्थितत् ततो न दत्तवानर्ह्यं सहं तुभ्यं विधानतः ५३ सत्यं राजन् त्वमर्ह्यो हं कुले स्वायम्भुव स्य च ॥

तथापि नार्थं योग्यं त्वां मत्या सो वय युत्तमं ५५ राजो वाच किं कृतं हि मया ब्रह्मन् जानाद् जानतो पि-
वा येन त्वतो ऽर्घ्यं महोमि नाहम भ्यागतश्चिरात् ५६ ऋषि रुवाच किं विस्मृतं नै यत्पत्नी त्वया
त्यक्ता च कानने परित्यक्ता स्त या साहं त्वया धर्मो नृपा खिलः ५७ पसेरा कर्मरोगो हान्या प्रयात्य
स्य शंता चरः विराट् चैर्वीर्यं की यस्य हानिस्ते नित्य कर्मराः ५८ पत्न्यानु कूलया भाव्यं यथा श्री-
ले ऽपि भर्तारि दुः शीलपि तथा भार्यो पोषराणां या नेरश्वर ५९ प्रति कृता हि सा पत्नी तस्मा विप्रस्य
या हता तथापि धर्म कर्मो ऽसौ त्वा सुधाति तरो नृप ६० चलतः स्थाप यस्य न्यान् त्वधर्मेषु मही
पते त्वां स्वधर्मो हि च लितं को ऽपरः स्थाप यिव्यति ६१ मार्कण्डेय उवाच विलस्यः स मही पाल
इत्युक्त स्तेन धीमता तथै त्युक्ता च पप्रच्छ हतां पत्नीं द्विजन्मनः ६२ भगवन् केन नीता सा पत्नी विप्र
स्य कुत्र वा अती तानागतं वेति जगत्त्र विद्यते भवात् ६३ ऋषि रुवाच तो जहा राट् तनयो वल्लोको
नाम राक्षसः इत्थं मे चाद्य तो भूप उत्पलावतं को गुने ६४ गच्छ संयो जयायु त्वं भार्यया हि द्विजीवने ॥
सा पापास्य दतां यावु त्वमि वासी दिने दिने ६५ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे श्री ज्ञान मन्वन्तेर नाम ॥ ६६ ॥
मार्कण्डेय उवाच अथारु रोह स्वयं प्रणि पत्य महा मुनिः तेनाख्यातं वनन्तश्च प्रय या वुत्पला-
वतं १ यथा ख्यात स्वरूपाञ्च भार्यो भग्नो द्विजस्य तो भक्षयन्तीं सदृशोऽथ श्री फलानि नेरश्वरः २
पप्रच्छ च कथं भद्रे त्वमे तद्दन मागता स्फुटं ब्रवीहि वेशांते रपि भार्यो सुशर्मराः ३ ब्राह्मरासुवा-
च सुताह मति रात्रस्य द्विजस्य वन वासिनः पत्नी विशाल पुत्रस्य यस्य नाम त्वयो दितं ॥ ४ ॥ साहं
हता वल्लोकेन राक्षसेन दुरात्मना प्रसुप्ता भवन स्यात्ते भ्रातृ मातृ वियोजितो ५ भस्मी भवतु तद्रसो
येना स्म्येव वियोजिता मात्रा भ्रातृ भिरन्ये च तिष्ठा म्यत्र सुदुःखिता ६ अस्मिन् वने ऽति गहने
तेनानी याह सुन्मिता नवेद्भि कप्तसो किं तन्नोप भुंक्ते न स्वा दति ७ राजो वाच अपि तज्ज्ञायते
रस स्या सुत्तहज्य क्वैव गतं अहं भर्त्रा तैव वाच प्रेषितो हि ज नन्दिनि ८ ब्राह्मरासु वाच अस्थिव

काननस्यान्ते स तिष्ठति निशाचरः प्रविश्य पश्यतु भवान्न त विभेति ततो यदि ६ मार्कण्डेय उवाच
प्रविवेश ततः सोऽथ तथा वर्त्मनि दर्शिते दृष्टो परि वारणा सम देतञ्च राक्षसे १० दृष्ट मात्रे ततस्त
स्मिन् त्वरमाराः स राक्षसः दूरादेव महीं सुभी स्पृशन् पादान्नि कं ययौ ११ राक्षस उवाच समावा
गच्छ ता मेहं प्रसादस्ते मसान् कृतः प्रणाधि किं करिष्येय वसामि विषये तव १२ अर्घ्यञ्चे मे
प्रतीच्छ त्वं स्वीय ताञ्चे द मा सनं वयं भत्या भवान् स्वामी दृढ मा ज्ञा पयस्व मां १३ राजोवाच ॥
दत्तं मेव त्वया सर्व्वं सर्व्वं मेवा तिथि क्रियां किमर्थं ब्राह्मणा वधूस्तया नीता निशाचर १४ नेयं सु
रूपा सन्त्यन्या भाष्यार्थं ज्ञेयं हता त्वया भक्ष्यार्थं चत्कथं नात्ता त्वयै तत्कथ्यतां मम १५ राक्षस-
उवाच न वयं मादुषा हारा अन्ये ते नप राक्षसाः सुकृतस्य फलयतु तद श्लीभो वयं नृप १६ स्वभाव
ञ्च मधुव्याराणां योयिताञ्च विमानिताः नानिता अ सम श्लीभो न वयं जन्तु खादकाः १७ यदस्मा
भिर्नराणां सन्ति शुक्ताः कुड्यन्ति ते तदा शुक्ले दृष्टे स्वभावे च गुरा वन्नो भवन्ति च १८ सन्तिनः प्रमरा
भूय स्वरूपेणां पारसो समाः राक्षस्य स्ता सुतु दृष्टु मातुक्षी सु रतिः कथं १९ राजोवाच यद्येषा
नोप भोगाय ना हा राय निशाचर एहं प्रविश्य विप्रस्य तत्किं मेधा हता त्वया २० राक्षस उवाच ॥
मन्त्रवित स हिज अष्टो यजे यजे गतस्य मे रसो घ्न मन्त्र पदनात् करोत्युच्चाटनं नृप २१ वयं वृमुक्षि
तास्तस्य मन्त्रो चाटन कर्मराणां कयानः सर्व्वे यज्ञेषु स च त्वि भवति हिज २२ ततोऽस्तभिदि
दत्तस्य वैकल्प सुप पादितं पत्न्या विना पुमानिज्या कर्मयोग्यो न जायते २३ मार्कण्डेय उवाच
वैकल्यो चासामात्रस्य ब्राह्मणास्य महामतेः ततः स राजाति शृणो विषसाः सम जायत २४ वैक-
ल्यं मेव विप्रस्य वदन्मा मेव निन्दति अनहंमर्घस्य च मां सोऽप्याह मुनि सत्तमः २५ वैकल्यं तस्य
विप्रस्य राक्षसोऽप्याह मेयथा अपत्नी कृतया सोऽहं सङ्कटं महदा स्थितः २६ मार्कण्डेय उवाच ॥
सर्वं चिन्तयत स्तस्य पुनरप्याह राक्षसः प्रणाममन्त्रो राजानं वद्वान्च लि प्रदो मुने २७ नैरन्दाज्ञा

प्रदानेन प्रसादः क्रियतां मम भृत्यस्य प्रगतस्य त्वं युष्मद्विषयवासिनः ३८ राज्ञो वाच स्वभावं वयं
 मग्नी मत्स्य योक्तं यन्निशाचर तदर्थिनो वयं येन कार्यया शृणु तन्मम ३९ अस्या त्वयाद्य ब्राह्मणया
 दौः शील्य सुप भुज्यतां येन त्वया तद्दौः शील्य तद्विनीता भवेदियं ३० नीयतां यस्य भार्येणे तस्य
 देशस्य निशाचर अस्मिन् कृते सर्व्वे एहम भ्याग तस्य मे ३१ मार्कण्डेय उवाच ततः स रासस
 स्तस्याः प्रविश्यान्तः स्वमायया भसया मास दौः शील्यं निज शक्त्या नृपाज्या ३२ दौः शील्येना
 त्ति रेद्रेण पत्नी तस्य द्विजन्मनः तेन सा सत्परित्यक्ता तमाह जगती पतिं ३३ स्वकर्म्म फल पाकेन भू
 स्तस्य महात्मनः वियोजिताहं तद्धि दुर्य मा सीचिशाचरः ३४ नास्य दोषो न वा तस्य मम भर्तुर्मेहा-
 त्मनः ममेव दोषो नान्यस्य सुकृते ह्युप भुज्यते ३५ अन्य जन्मनि कस्यापि विप्रयोगः कृतो मया ॥
 सौः ये मया प्युपगतः को दोषोऽस्य महात्मनः ३६ रासस उवाच प्रापयामि तवा देशादि सो भर्तुः
 एहं प्रभो यदन्य त्कारणीयन्ने तदा ज्ञापय पार्थिव ३७ राज्ञो वाच अस्मिन् कृते कृते सर्व्वे त्वया मे
 रजनीचर आगच्छ व्यञ्ज्य ते वीर कार्य्यं काले स्मृतेन मे ३८ मार्कण्डेय उवाच तथे त्युक्ता नु तव स
 स्ता मादाय द्विजाङ्गनां निन्द्ये भर्तुं एहं शुद्धो दौः शील्यया पगमात्रा ३९ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे
 श्रीमान् सत्त्वन्तरे नाम १० मार्कण्डेय उवाच तां प्रेषयित्वा राजापि स्व भर्तु एह मङ्गनां चित्तया
 मास निः श्वस्य किमत्र सुकृते भवेत् १ अनर्घ्ययोग्यता कष्टं समासाह महा मनाः वैकल्यं विप्रशुद्दिश्य
 तथा दायं निशाचरः २ सौः हं कथं करिष्यामि त्यक्ता पत्नी मया हिता अथवा ज्ञानदृष्टिं ते वृच्छामि
 शुनि सत्तमं ३ सच्चित्त्वेत्ये स भूपालः सत्कारु ह्य च तं रथं यथो यत्र स धर्म्माला त्रिकाल ज्ञो महा शुनिः
 ४ अवरु ह्य रथा त्सोऽथ तं संभेत्य प्रगम्य च यथा हन्तं समा चरव्यौ राससेन समागमं ५ ब्राह्मणया
 दर्शनेन च्छेव दौः शील्यया पगमं तथा प्रियरां भर्तुं गेहे च कार्य्यं सागमने च यत् ६ ज्वरिषु वाच ज्ञातमि
 तन्मया पूर्व्वं यत् कृतत्वे नराधिप कार्य्यं सागमने चैव सत्समीपे तवाखिलं ७ वृच्छमाप्तिह किं कार्य्यं ८

मयेत्युद्दिग्दमानसः त्वय्यागते मही पाल शृणु कार्यञ्च यत्त्वया ८ पत्नी स्वर्मायं कामानां काम-
 रां प्रवर्तते नृणां विशेषतश्च धर्मे च सत्यं सत्यं सत्यं जता हितां ९ अपत्नी को नरो भूपन योग्यो निज
 कर्मेरां आसराः सत्रियो वापि विप्रयः शूद्रोऽपि वा नृप १० त्यजता भवता पत्नीं न शोभन मनुष्यं ॥
 अत्या ज्योति यथा भर्ता स्त्री रां भाव्यां तथा नृणां ११ राज्ञो वाच भगवन् किं करोम्येष विपाको मम क-
 र्मेरां नातु कूलानु कूलस्य यस्मा त्यक्ता ततो मया १२ यद्यत्करोति तत्सन्ने दस्य मनेन चेतसा ॥
 भगवंस्त द्विगोर्गात्रिं विभीते नान्न रात्मना १३ सास्यते तु बने त्यक्ता न वेत्ति कृतु सा गता भसिता ॥
 वापि विपिनै सिंहे व्याघ्र निशाचरैः १४ ऋषि रुवाच सा नीता केन पाताल मास्ते साऽदृशिता कथं
 सात्व विव्रुत चरित्रा साम्ना तन्तु रसातले १५ राज्ञो वाच पाताले नाग राज्ञोऽस्ति प्रख्यात अकरो
 अत्यदुत मिरं ब्रह्मन् यथा वह क्तु मर्हसि १६ ऋषि रुवाच पाताले नीता तेन सादुरागेन पार्थिव वैदि
 तकः तेन दृष्टा त्वया त्यक्ता भ्रम मागा महाबने १७ सा रूप शालिनी तेन सादुरागेन पार्थिव वैदि
 तार्थेन पाताले नीता सा युवती तरा १८ तत्त स्त स्त सुता सुभर्मेन्ता नाम मही पते भाव्यां प्रनोत्तमा ॥
 चास्य नागरा अस्य धीमतः १९ तथा मातुः कपत्तीयं सा भवित्रीति शोभना दृष्ट्वा स्वमेहे सा नीता ॥
 युष्मा चात्तः पुरे सुभा २० यदा तु याचिता नन्दान ददाति नृपोत्तरं सूका भविष्य सीत्याह तदा तो तन्
 यो पिता २१ एवं शप्ता सुता तेन सा चास्ते तत्र सृपते नीता तेनो रगेन्द्रेणा धृता तत्सु तथा सती ॥ २२ ॥
 मार्कण्डेय उवाच ततो राजा परं हर्य मवा प्य तम प्रच्छत द्विज बर्ज्यं स्वदे भोग्य कारणो दयितो प्रति
 २३ राज्ञो वाच भगवन् सर्व्वं लोक स्य मयि प्रीति रतु ममा किन्तु तत्कारणो येन स्वपत्नी नरति वत्सल्या ॥
 २४ मम चा सावती वेष्टा प्राणोभ्योऽपि महा मुने साचमो प्रति दुः प्रीता ब्रूहि यत्कारणो द्विज २५
 ऋषिरु वाच पाणिग ग्रहणा काले त्वं सूर्य्य भोग्य शनै प्रचरैः सुक वाच स्याति भ्याञ्च तव भाव्या
 वलोकिता २६ तन्मुहूर्त्तंऽभवच्चन्द्रस्तस्याः सोम सुप्त स तथा परस्पर विप सीतो ततः पार्थिवसेभ्यः

२० तद्गच्छत्वं स्वधर्मेण परिपालय मेदनीं पत्नी सहायः सर्व्वो अ कुरु धर्म्मसंवतीः क्रियाः ॥ २० ॥
 मार्कण्डेय उवाच ॥ इत्युक्ते प्रणि पत्ये न सारु ह्य स्थन्दनेततः उत्तमः प्रथिवी पाल आजगाम त्रिजं
 पुरं २१ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे श्रीमत्समन्वन्तरे नाम ११ मार्कण्डेय उवाच ॥ ततः स्व नगरे
 प्राप्य तं ददर्श द्विजं तपः समेत भार्य्यां चैव श्रीलवत्या मुदान्वितं १ ब्राह्मणा उवाच ॥ राज वर्य्य
 कृतार्थोऽस्मियतो धर्म्मो हि रसितः धर्म्मज्ञे नेह भवता भार्य्यां मान यता मम २ राजो वाच कृतार्थं ॥
 स्त्वं द्विज श्रेष्ठ निज धर्म्मां दुपाल नात् वयं सङ्कटिनो विप्र येषां पत्नी न वे प्रमनि ३ ब्राह्मणा उवाच ॥
 नेन्द्र सा हि विपिने भसिता श्वापदे यदि अलन्तया किमन्य स्या न पाणि शृणु ते त्वया कौधस्य वश
 मारास्य धर्म्मो न रसित स्वया ४ राजो वाच न भसिता मे दयिता श्वापदेः सा हि जीवति अवि
 दूयित चारित्रा कथ मे तत्करोम्यहं ५ ब्राह्मणा उवाच ॥ यदि जीवति ते भार्य्यां न चैव व्यभिचारिणी
 तद् पत्नी कता नन्म किं पापं क्रियते त्वया ६ राजो वाच अानी तापि हि सा विप्र प्रति कूला संस्थ
 मे दुःखा य न सुखा याल तस्या भेदो न वे मयि तथा त्वं कुरु यत्नं मे यथा सा वश गामिनी ७ ब्राह्मणा
 उवाच ॥ तव सेप्रीतये तस्या वरं हि रूप कारिणी क्रियते मित्र कर्मिणी मित्र विन्दां करोमि तो ॥ ८ ॥
 अप्रीत योः प्रीति करो सा हि संजन नी परं भार्य्यां पत्योर्मे तु येन्द्र तान्ने वेष्टिं करोम्यहं ९ यत्र तिष्ठति
 सा सु धूस्तव भार्य्यां मही पते तस्मादा नीयतां सा ते परं प्रीति मुपे ख्यति १० मार्कण्डेय उवाच ॥
 इत्युक्तः स तु सम्भारान शोया नवनी पतिः ॥ आनि नाथ चकोरं हिं सचतो द्विज सत्तमः ११ सप्त कालः
 स तु तदा चकोरं हिं पुनः पुनः ॥ तस्य राजो द्विज श्रेष्ठो भार्य्यां सम्पाद नायं वै १२ यदोरो पिते भवान्ना
 ममन्यत महा मुनिः स्वभर्त्तारं तदा विप्रस्त सुवाच नराधिपे १३ आनीयतां नर श्रेष्ठ या त्वेष्टात्मनो
 ऽन्तिके भुस्व भोगांस्त या सार्हं यत्र यज्ञां स्तथा हतः १४ मार्कण्डेय उवाच ॥ इत्युक्त स्तेन विप्ररा
 भूपालो विस्म तस्तदा संस्मार तं महा वीर्य्यं सत्य सन्धं निशाचरं १५ स्त तस्तेन तदा सद्यः समु

पेत्य नरादिपे किं करोमीति सोऽप्याह प्रणिपत्य महाभुने १६ ततस्तेन नरेन्द्रा वित्तोरा निवेदिने ॥
 रात्वा पाशान् मादाय राजपत्नी सुपाययो १७ आनीता चानि ह्रीन् सा ददशो तदा पति उवाच च प्र-
 सीदेति भूयो भूयो सुदान्विता १८ ततः स राजा रमसा परिख्य ज्वाह मानिनीं त्रिंश प्रसन्न सबाहं प्र-
 द्योऽप्येवं ब्रवीयि किं १९ पत्न्युवाच यरि प्रसाद प्रवरां नरेन्द्र मयि ते मनः तदे तदभि याचे त्वा-
 तत्कुरुष्व ममाहंरा २० राजो वाच निःशङ्कः इहि मत्तो यद् दत्त्वा किं किञ्चि शेषितं तदलभ्येनेने ॥
 श्रीरुतवाय तोऽस्मि नान्यथा २१ पत्न्युवाच मर्ये तेन नरोत्त सुता द्रष्टा सखी मम सूका भविष्य-
 शी त्याह सा च सूक्तत्व सागता २२ तस्याः प्रति क्रियां प्रीत्या सम शक्नोति चेन्नदानं वाग्वि भाग प्रशा-
 न्यथे ततः किं न कृतं मम २३ मार्कण्डेय उवाच ततः स राजा तं विप्र माहास्मिन् कीदृशी क्रिया ॥
 तन्मूकता पत्नी दाय सचतं प्राह पार्थिवे २४ ब्राह्मण उवाच भूय सारस्वती मिहिं करोमि वचना तव ॥
 पत्नी त्वेयमा वरायं यातु तदा कं प्रवर्तनात् २५ मार्कण्डेय उवाच इहिं सारस्वतीं चक्रे तदर्थे सद्विजो-
 ज्ञमः सारस्वतानि सूक्तानि जेनाप च समाहितः २६ ततः प्रहृष्ट वाक्यान्तं गर्गः प्राह रसातले उप-
 कारः सखी भवो कृतोऽयमिति दुष्कारः २७ इत्थं ज्ञानं समासाद्य तस्या शीघ्र गतिः पुरं ततो राज्ञीः
 परिख्य ज्य स्व सखी सुरगात्मजा २८ तच्च संख्य भूपाले कल्पयति क्रिया भुनः भुनः उवाच महुरे-
 नागी कृता मनपरिग्रहा २९ उपकारः कृतो वीर भवता यो जमाभुजा तेना स्या कष्ट हृदया यद्गुर्वी-
 मि स्मृणुष्व तत् ३० तव पुत्रो महावीर्यो भविष्यति नराधिप इत्या प्रति हतं चक्र मस्यो भुवि भविष्यति
 ३१ सर्वार्थे शास्त्र तत्त्वज्ञो धर्म्मार्नुष्ठान तत्परः मन्वन्तरे प्रवरो धीमान् भविष्यति त्रिंश मसुः ३२ मार्क-
 ण्डेय उवाच इति दत्त्वा वरं तस्मै नागगज सुता ततः सखी तो सं परिख्य ज्य पातत्त स मसुने ॥ ३३ ॥
 तत्र तस्य तथा सोऽहं रमतः पृथिवी पतेः जगाम कालः सुतत्राद प्रताः पतन् यत्त जगता ३४ ततः स-
 तस्याहं भयो नञ्जे राजो महात्मनः पौराणमा स्या यथा कान्त क्षत्रः स मूर्तो मराडलः ३५ तस्मिन् ज्ञाते

सुदं प्रापुः प्रजाः सर्वा महात्मनि देव इन्द्र भयो नेदुः पुष्य वृष्टिः पपात च ३६ तस्य दृष्ट्वा वपुः कान्तं भवि-
 ख्यं श्रील मेव च औन्नम स्रुति सुनयो नाम चक्रुः समासाताः ३७ जातोय सुत्तमे वेगे तत्र काले तथोत्तमे
 उन्नमा वयवस्तेन औन्नमोऽयं भविष्यति ३८ मार्कण्डेय उवाच उन्नमस्य सुतः सोऽथ नाम्ना ख्यातः
 स औन्नमः मनु रसी तत्र भावो भासुरे श्रुतां मम ३९ उन्नमाख्यान मखिले जन्म चैवोत्तमस्य च नि-
 त्यं श्रुतोति विद्महे स कदाचिन्न गच्छति ४० ईष्टे दैमे स्तथा पुत्रवन्तु भिर्वा कदाचन वियोगो नास्य भ-
 विता शृणवतः पठतोऽपि वा ४१ तस्य सन्वन्तरे ब्रह्मन् वदतो मे निशामय श्रुतां तत्र यथेन्द्रेयि च देवा
 स्तथायं यः ४२ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे औन्नम सन्वन्तरे १२ मार्कण्डेय उवाच सन्वन्तरे तृतीयो
 ऽस्मिन् औन्नमस्य प्रजापतेः देवानिन्द्र सृष्टीन् भूयान् निबोध गदतो मम १ स्वधामानस्तथा देवा यथा
 नामानुकारिणाः सत्याख्य च द्वितीयोऽन्यस्त्विदृशानां तथा गणाः २ तृतीये तु गणो देवाः शिवारख्याः
 मुनि सत्तम शिवाः स्वरूप तस्ते तु ज्ञताः पाप प्रणाशनाः ३ उत्तर्हनाख्य च गणो देवानां मुनि सत्तम ॥
 चतुर्थे स्तत्र कथित औन्नम स्यान्तरे मनोः ४ वश वर्त्तिनः पञ्चमेऽपि देवा स्तत्र गणो द्विज यथा ख्यातः
 स्वरूपान्स्तु सर्वं एव महासुते ५ एते देव गणाः पञ्च स्रुता यज्ञ भुज स्तथा सन्वन्तरे मनु ओष्ठे सर्वे द्वादश
 का गणाः ६ तेषामिन्द्रो महाभाग स्ते लोके स पुरु मेव त् प्राते कर्तृ नामा हृत्य भुशान्ति नाम नभतः
 ७ यस्योप सर्गं नाशाय नामाक्षर विभृयिता अद्यापि सान्निवेश्या गीयते तुमही तले ८ भुशान्ति
 देवराट् कान्तः भुशान्तिं स प्रयच्छति सहितः शिव सत्या द्ये स्तथैव वश वर्त्तिभिः ९ अजः परशुचि
 दिव्यो महाबल पराक्रमाः पुत्रा स्तस्य मनोरसन् विख्याता स्त्विदृशोपमाः १० तत्सृति समवेधं
 मिः पालिता भून्तरे श्वरैः यावन्मन्वन्तरे तस्य मनोरुत्तम तेजसः ११ चतुर्गुणानां संख्याता साधिका
 श्वक सन्नतिः कृत वेतादि संज्ञानां यान्युक्तानि युगे मया १२ स्वतेजसाहि तपसो वमिष्टस्य महात्मनः
 तनया चान्तरे तस्मिन् सप्त सप्तर्षयोऽभवन् १३ तृतीय मे तत्कथितं तव सन्वन्तरे मया तान् सस्य

न मे विद्म भयलोहः करोति मे १८ मार्कण्डेय उवाच इति श्रुत्वा वचस्त स्या दयया च जगती पतिः ज्ञात
 कीदृहलो रोही सिद्धं वचनमब्रवीत् १९ कात्वं वृहि सृगी वाक्यं कथं मानुषं बद्धं कश्चैव लोलो यो वि-
 प्रेत्वं त्सेहः कुरुते मम २० हृद्युवाच भार्गवा श्रुत्वा प्रमहि-
 धी दुहिता दृढ धन्वनः २१ राज्ञो वाच किन्तु यावत्कतं कर्म्म येन सां योनि सागता पतिव्रता व्रत्स-
 परासां चेत्ये कथमी दृशी २२ हृद्युवाच अहं पितृ एहे वाला सर्वा भिः सहिता वने रन्तुं गता ददर्शे-
 के सृगं सृग्या समागतं २३ ततः समीपं वर्त्तिन्या मया सा तादृिता सृगी मया व्रत्ता गता न्यत्र शुद्धः
 प्राह ततो सृगः २४ सूदे किं मेवं सज्जामि धिक्ते होः प्रीत्य मी दृशं आधानं कालो ये नाये त्वया मे वि-
 फली कृतः २५ वाचं श्रुत्वा ततस्तस्य मानुषस्येव भायतः भीता तमप्रवं कोऽसीत्ये लां योनि सुपागता
 २६ ततः स प्राह पुत्रोऽहं सृगे निर्वृतिं च सुयुः सुतपा नाम सृग्यान्तु साभिलाषो सृगोऽमवं ॥ २७ ॥
 इमाञ्चानु गतः प्रेस्तात्वाञ्छित आनया वने त्वया वियोजिता दुष्टे तस्माच्छापं ददामिते २८ मया चोक्तं
 तवाज्ञानाद पराधः कृतो मुने प्रसादं कुरु शापं मेन भवान् दातुमर्हसि २९ इत्युक्तः प्राह सां सोऽपि
 मुनिरित्ये मही पते न प्रयच्छामि शापं ते यद्यात्मानं ददामिते ३० मया चोक्तं सृगी नाहं सृगस्तु धरावने
 लक्ष्यसेऽन्यो सृगी सावन्मयि भावो निवर्त्यतो ३१ इत्युक्तः को परक्तासः स प्राह स्फुरिताधरः नाहं
 सृगी त्वयेत्युक्तं सृगी सूदे भविष्यसि ३२ ततो भृशं प्रव्यथिता प्रणाम्य मुनिमब्रुव स्वस्वस्थ मतिः
 कुह प्रसीदेति पुनः पुनः ३३ बालानभिज्ञा वाक्यानां ततः प्रोक्तं भिदं मया पितृय्यं सति नरी भि विप्र्य
 तेहि यतिः स्वयं ३४ सति ताते कथञ्चाहं हरोमि मुनि सत्तम सापराधा यवा पक्षो प्रसीदे शानमास्य-
 हं ३५ प्रसीदेति प्रसीदिति प्रगाता या महा मते इत्ये लातप्य सानायाः स प्राह मुनि पुङ्गवः ॥ ३६ ॥
 न भवत्यन्यथा प्रोक्तं मम वाक्यं कदाचन सृगी भविष्यसि सृता वनेऽस्मिन्नेव जन्मनि ३७ सृगत्वे च
 महा बाहुस्तव गर्भं सुपेय्यति लोलो नाम मुनेः पुत्रः सिद्ध वीर्यं स्य भाविनि ३८ जालि स्मर भविष्यति

तस्मिन् गर्भं सुयागते स्मृतिं प्राप्य तथा वाचं मातृयी मीर यिष्यसि ३६ तस्मिन् जाते सुगीत्वात् त्वं
विमुक्ता पतिना क्षिता लोकान् वाप्यसि प्राप्या येन दुष्कृत कर्मा भिः ४० सो ऽपि लोलो महा वीर्योः
पितृ शत्रून् निपात्य वै जित्वा वसुधारां कृत्वा भविष्यति ततो मतुः ४१ एवं प्राप महं लब्ध्वा सुता
तिर्य्यक्ता समाप्ता त्वत्संस्पर्शाच्च गर्भो ऽसौ सम्भूतो जठरे मम ४२ अतो ब्रवीमि नास्थाने तव यातं
मत्ता मयि न चाप्यगम्या गर्भस्थो लोलो विघ्नं करोत्यसौ ४३ मार्कण्डेय उवाच एवमुक्त्वा स्ततः
सो ऽपि राजा प्राप्य परं मुदं पुत्रो समासीज्जित्वेति प्रथिव्यां भविता मतुः ४४ ततस्तं सुबुधे पुत्रं सासृ-
गी लसरागान्वितं तस्मिन् जाते च भूतानि सर्वाणि प्रययुर्मुदं ४५ विशेषतश्च राजा सो पुत्रे जाते
महाबले सा विमुक्ता सृगी शायं त्वाप लोकान् मुत्तमान् ४६ ततस्तं स्पर्शयः सर्वे समेत्य मुनिमत्तम्
अवेष्ट्य भाविनीं सृद्धिं नाम चक्रुर्गर्भहात्मनः ४७ ताम् सीं भजमानायां योनिं मातृव्यं जायत तमसा
चाहते त्येके तामसो ऽयं भविष्यति ४८ ततः स तामस स्तेन पित्रा संवर्द्धितो बने जात बुद्धिरुदाचरे
पितरं मुनि सत्तम ४९ कस्तं तात कथं वाहं पुत्रो माता च का मम किमर्थं मारातश्च त्वमेतत्सत्यं ब्र-
वीद्विन् ५० मार्कण्डेय उवाच ततः पिता यथा हतं स्वराज्यं च्यावनादिकं तस्या चरे महा वाहः
पुत्रस्य भगती पतिः ५१ श्रुत्वा तत्सकलं सो ऽपि समाश्रय्य च भास्करं अवाप दिव्यान् स्वारागां ससं
हस्राय शोभतः ५२ कृतास्त्वत्वा नरीन् जित्वा पितुरानीय चान्तिकं अनुज्ञाताम् मुभो चाथ तेन त्वं
धर्मं मास्थितः ५३ पिता धिगतस्य स्वाम् लोकांस्तपो यज्ञ सभाज्जितान् विष्टु देहः संप्राप्नो हृष्टा
पुत्र सुखं सुखं ५४ जित्वा समस्तो प्रथिवीं ताम् साख्यः स पार्थिवः ताम् साख्यो मनुर्भूषस्य मन्वन्तं
अणु ५५ ये देवाय त्पतिर्यं अ देवेन्द्रो ये तथर्षयः ये पुत्रा अ मनोस्तस्य प्रथिवी परिपालकाः ॥ ५६ ॥
सत्यास्तथान्ये सुधियः सुररूपा हरयस्तथा सन्ते देव गणास्तत्र सप्त विंशति का मुने ५७ महा बलो
महा वीर्यः शत यज्ञो पलाक्षितः शिखिरिन् स्तथा तेषां देवानाम भव हिभुः ५८ ज्योतिर्धोमाशुः

काव्य श्रीचोऽग्निर्वलकलया पीवरश्च तथा ब्रह्मन् सप्त सप्तयेयोऽभवत् ५६ नरः सान्निःशान्तराक्ष
 मातुजङ्घनरयलया पुत्रास्तु ताम स स्था सन् राजानः सुमहा बलाः ६० इति श्री मार्कण्डेय पुराणे
 तामस मन्वन्तरे नाम ५४ मार्कण्डेय उवाच पञ्चमोऽपि मनु ब्रह्मन् रेवलो नाम विश्रुतः तस्यो
 त्पत्तिं विल्लरशः शृणुष्व कथया मिते १ अथि रातो नसा भाग ऋत वागिति विश्रुतः तस्या पुत्र-
 स्य पुत्रोऽभूद्रवत्यन्ने महात्मनः २ स तस्य विधिवच्चैके जात कर्म्मोदिकाः क्रियाः तयोपनयनादौ
 अतवा श्रीलोऽभवत्सुने ३ दतः प्रभृति जालोऽसौ तजः प्रभृति सोऽप्यथिः दोषे रोग परामये
 मवाप मुनि पुङ्गवः ४ माता तस्य परा मात्रिं कुष्ट रोगादि पीडिता जगाम स पिता चास्य चिन्तया
 मासदुःखितः ५ किमेत दिति सोऽप्यस्य पुत्रोऽप्यत्यन्त दुर्लभितः जग्राह भाय्या मन्य सृ मुनि
 पुत्रस्य सम्मुखी ६ ततो विषम मनसा ऋत वागिद मुक्तवान् अपुत्रता मनुष्याणां श्रेय सेन कुपुत्र
 ता ७ कुपुत्रो हृदया यासं सर्व्वेदा कुरुते पितुः मातुश्च स्वर्गं संस्थो अस्व पितृन् पात यायधः ८
 सुहृदांनो एकाराय पितृणाञ्च न त प्रये पित्रोर्दुःखाय धिगजन्त तस्य दुःकृत कर्म्मणाः ९ धन्यास्तो
 तनया येयो सर्व्वं लोकाभि सम्मताः परेप कारिणाः शान्ताः साधु कर्म्मणाय नृवृताः १० अग्निर्हृतं
 तथा मन्दं परलोक पराकुरुवं नरकाय न सहत्यै कुपुत्रा लम्बि जन्तनः ११ करोति सुहृदो देव्य १२
 सहितानो तथा मुदं अकालं च जरां पित्रोः कुपुत्रः कुरुते भुवं १२ मार्कण्डेय उवाच सर्व्व सो १३
 ५ त्यन्तदृष्टस्य पुत्रस्य चरिते मुनिः दस्य मान मनो हन्ति हंतं रगं स इच्छत १३ ऋत वागुवाच ॥
 सुव्रतेन पुरा वेदा प्रदीता विधि वन्मया समाप्य वेदान् विधिवत्कृतो दारपरिग्रहः १४ सदरेणा शि-
 याः काय्याः श्रीताः स्मातो दयद क्रियाः न मे न्यूनाः कृताः काश्चि द्यावदद्य महा मुने १५ रगो
 धान विधाने न न काम मनु रन्यता पुत्रार्थं जनि त आये पुन्नाम्नो विभ्यता मुने १६ सोऽयं किता-
 त्त दो धेरा मम दोधेरा वा मुने अस्मदुःखावहो जालो दोः श्रीलया हन्तु शोकदः १७ रग उवाच ॥

रेवत्यन्ते मुनि अष्ट जातोऽयं तनय स्तव तेन दुःखाय ते इष्टे काले यस्माद् जायत १८ नन्तेऽपचरोने
वास्य मातुर्नोय कुलस्य ते तस्य दौःशील्य हेतुस्तु रेवत्यन्त सुपागते १९ ऋतुवागुवाच यस्मान्मे
क पुत्रस्य रेवत्यन्त समुद्भवं दौःशील्य मे तस्मात्स ततामाशुरेवती २० मार्कण्डेय उवाच ॥
तेनैवं व्याहृते शापे रेवत्यस्य यत् तद् पश्यतः सर्व्व लोकस्य विस्रया विष्ट चेत् सः २१ रेवत्यस्य
पतितं कुसुदादौ समन्ततः भायया मास सहसा वन कन्दर निर्भरे २२ कुमुदाद्रिश्च तस्या तात्ख्यातो
रेवत कोऽभवत् अतीव रस्यः सङ्ख्यंशो इथिवीधरः २३ तस्य हीस्य तु या कान्तिर्जीता पद्मः
जिनी सरः ततो जज्ञे तदा कन्या खंयगा तीव शोभना २४ रेवती कान्ति सम्भूतो तो दृष्ट्वा प्रमुचो मुनिः
तस्या नाम च कारेत्यं रेवती नाम भागुरे २५ पोषया मासं चैवेतोत्वा अस्माभ्या समम्भवा प्रमुचः स
महा भारा स्तस्मिन्नेव महीतले २६ तान् तु यो वनिनीं दृष्ट्वा कन्य को रूप शालिनीं समुनिश्चिन्तया
मास कोऽस्या भर्ता भवेदिति २७ एवं चिन्तयत्तस्तस्य यथो कालो गह्वान् मुने न चास साद सदशं वरं
तस्या महा मुनिः २८ ततस्तस्या वरं प्रष्टुमग्निं स प्रमुचो मुनिः विवेकं वन्ति शालो वै प्रष्टारं प्राङ्
हव्य भुक् २९ महा बलो महा वीर्य्यः प्रिय वाग्धर्म्म वत्सलः दुर्गो मो नाम भविता भर्ता ह्यस्या महीप-
तिः ३० मार्कण्डेय उवाच अनन्तरं च स्वगया प्रसङ्गे नागो तो मुने तस्या अम पदे धीमान् दुर्गमः ३१
सनसधिपः ३२ प्रिय व्रतान्वय भवो महा बल पराक्रमः पुत्रो विक्रम शीलस्य कालिन्दी नदयश्च वः
३३ स प्रविश्या अम पदे तो तन्वीं जगती पतिः अपश्य मानस्त धूर्ध्वं प्रियेत्या मन्त्र्य प्रष्टवान् ३४ राज्ञो
वाच कं गतो भगवान् स्मादा अमान्मुनि पुङ्गवः ते प्ररोतुमिदं च्छामि तत् त्वं प्रवृद्धि शोभने ॥ ३५ ॥
मार्कण्डेय उवाच अग्नि शालो गतो विप्रस्तच्छ्रुत्वा तस्य भाषितं प्रियेत्या भन्तया ऽश्विव निश्चक्राम
त्वरात्चितः ३६ सदशो महात्मानं राजानं दुर्गमं मुनिः नेन्द्र चिन्द सहितं प्रश्रया वनतं पुरः ॥ ३७ ॥
तस्मिन् दृष्टे ततः शिष्य उवाच स तु गीतमं गीत मानोयतो शीघ्र मर्धोऽस्य जगती पतेः ३८ एक स्ता

वदयं भूपश्चिरकालादुपारातः जामाता च विशेष्येया योग्यो ऽयं स्य प्रतोमम ३८ मार्करण्डेय उवाच
ततः स चिन्तया मास राजा जामात काराणो विवेद च त तन्मोनी न गृहे ऽयं च्च ते नृपः ३९ तमासन
गतं विप्रो गृही तां धं महासुनिः स्वागतं ब्राह्मणेन्द्रमपि ते कुशलं गृहे ४० कोशो बले ऽयं मित्रेषु भू-
त्या मात्ये नरेश्वर तथा त्मनि महा बाहो यत्र सर्व्वं प्रतिष्ठित ४१ पत्नी च त कुशलिनीयत एवा लु-
तिष्ठति पृच्छास्य स्यास्त तो नाहं कुशलिन्यो ऽपरास्तव ४२ राजोवाच त्वत्त्व सादर कुशलं न ह्ये-
चिन्मम सुव्रत ज्ञात कीर्त्तहल द्यास्मि मम भार्या व कासुने ४३ ऋधिरुवाच रेवती सुमहा भार्या
त्रैलोक्य स्यापि सुन्दरी तव भार्या वरा रोहा तो त्वं राजन् वेल्लि किं ४४ राजोवाच सुभद्रां शान्त तनयां
कावेरी तनयां विभो सुराष्ट्र जां सुजाताञ्च कदस्वाञ्च वरहृष जां ४५ विपाठां नन्दिनी चैव वेत्ति भार्या
गृहे द्विज तिष्ठन्निमेन भगवत्वेवती वेत्ति का न्वियं ४६ ऋधिरुवाच प्रियति साम्प्रतं येयं त्वयोक्ता
वरवर्णिनी किं विस्मृतं नै भूपाल ज्ञाथ्येयं गृहिणी तव ४७ राजोवाच सत्य सुक्तं मया किन्तु भावो
दुष्टो न मे सुते नात्र कोपं भवान् कर्तुं मर्हस्य स्मा सु याचितः ४८ ऋधिरुवाच तत्त्व ब्रवीयि भूपाल
न भावस्तव इयितः व्याजहार भवाने तद्व न्दिना नृप चोदितः ४९ मया दृष्टो कृत बहः को ऽस्या भ-
वति पार्थिव भविता तेन चाप्युक्ता भवाने वाद्य वैवरः ५० तद्वृत्ततां मया दत्ता तुभ्यं कन्या नराधिप प्रिये
त्या मन्त्रिता येयं विचारं कुरुते कथं ५१ मार्करण्डेय उवाच ततो ऽसाव भवन्मोनी तेनोक्तः प्रथिवी
पतिः ऋधिरुवाच यो ह्यतः कर्तुं तस्यां वैवाहिकं विधिं ५२ तमुद्यतं सा पितरं विवाहाय महासुते उवा-
च कन्या यत्किञ्चित् प्रथया वनता नता ५३ यदि से प्रीति मां स्नात प्रसादं कर्तुं मर्हसि रेवत्युक्ते विवाह
मे तत्करेणु प्रशान्तितः ५४ ऋधिरुवाच रेवत्युक्ते नरे भद्रे चन्द्रयोगि व्यवस्थितं अन्यानि सन्ति
अस्मानि सु भुं दे वाह्ये स्थानि ते ५५ कन्योवाच तात तेन विना कालो विफलः प्रतिभाति मे विवाहो
विफले काले मद्दि श्वायाः कथं भवेत् ५६ ऋधिरुवाच अतवागिति विख्यातस्त पस्वीरेवतो प्रति

चकार कोपं कुर्वेन तेन सं विनिपातिते ५७ मया चास्मै प्रतिज्ञाता भार्येति मरिचसणा न चेच्छसि वि-
वाहं त्वं सहदेव नः समागतं ५८ कन्योवाच ॥ अत वाक् स मुनिस्तात किमेवं तन्न वां स्तपः न त्वया ।
मम तातेन ब्रह्म बन्धोः सुतास्मि किं ५९ अयिरुवाच ॥ ब्रह्म बन्धोः सुतान त्वं बाले नैव तपस्विनः ॥
सुता त्वं मम यो देवान् कर्तुं मन्यान् समुत्सहे ६० कन्योवाच ॥ तपस्वी यदि मे तातस्तस्मिन् कृत्स्न सिद्धिदिवि
समाशोष्य विवाहो मे तदस्ते क्रियते नतु ६१ अयिरुवाच ॥ एवं भवतु भद्रन्ते भद्रे प्रीति मतो भव आ-
रोप या मीन्दु मां गौ रेवत्युसं कृते तव ६२ मार्कण्डेय उवाच ॥ ततस्तपः प्रभावेन रेवत्युसं मद्रा मुनिः यथा
पूर्व्वं न तथा चक्रे सोम योमि द्विजोत्तम ६३ विवाहं नैव दुहितुर्विधिवत् मन्त्र योगिनं निव्याद्य प्रीति
मान् भूयो जामात रमथा ब्रवीत् ६४ औदाहि कस्ते भूपाल कथ्यतां किं ददाम्यहं दुर्लभ्यमपि दस्यमि
ममा प्रतिहतन्तपः ६५ राजोवाच ॥ मनोः स्वायम्भुव स्यादमुत्पन्नः सन्ततो मुने मन्त्रराधिये पुत्रे ।
त्वत्प्रसादात् ऋगोम्यहं ६६ अयिरुवाच ॥ भविष्यत्येयं ते कामो मतुस्त्वत्तनयो महीं सुकलो भो
इयते धूप धर्म्मं विच भविष्यति ६७ मार्कण्डेय उवाच ॥ तामादय ततो भूपः स्वमेव नगरं ययौ ॥
तस्माद ज्ञायत सुतो रेवत्यो रेवतो मुनिः ६८ समेतः सकलैर्धर्म्मैर्मानैर्पराजितः विज्ञाता खिल ।
शास्त्राणो वेद विद्याथं शास्त्रवित् ६९ सुमेध सस्तत्र देवास्तथा भूपतयो द्विज वैकुण्ठा आमिता भा अ ।
वत्सन् निबोध सुसमाहितः ७० तेषां देवगणानां चतुर्गामपि च श्वरः ताव्वाविभुर भूदिन्द्रः शतयज्ञोपल-
चतुर्दश चतुर्दश ७१ हिरण्य लोमाघेद श्री रुद्रं वाहुस्तथा परः केरवाहः सुधामाच पजन्य अ महा मुनिः ७२
वशिष्ठ अ महा भागो वेद वेदान्न पारगः एते सप्तर्षय आ सन् रेवतस्यान्तरे मनोः ७३ बल बन्धु मेद्वादी-
र्योः सुयष्ट्यस्तथा परः सत्य काद्या सैथैवा सन् रेवतस्य मतोः सुताः ७४ रेवतान्तास्तु मनवः कथिता
ये मया तव स्वायम्भुवा अया ह्येते स्वायचि य मृते मनु ७५ इति श्री मार्कण्डेय पुराणो रेवत मन्वन्तर ।

समीपम् नात ७५ मार्कण्डेय उवाच इत्येतत्कथितं तुभ्यं पञ्च सन्वत्सरां तव चाशुयस्य मनोः यद्वे।
 श्रूयतामिदं सन्तरे १ अन्यजन्मनि जातोऽसौ चसुखः परमेष्ठिनः चाशुवत्सवत्सलस्य जन्मन्यस्मिन्न
 पि दिन २ जाते माता निजोत्सर्गे स्थितमुज्जाप्य तं पुनः परिख्यजति हर्षेन पुनरुज्जापयत्यथ ॥ ३ ॥
 जति स्मरः स जातो वै साधु कृतकृ मास्थितः जहास तं तदा माता संकुब्धा वाक्यमब्रवीत् ४ भोवा-
 स्मि किमिदं वत्सहासो यद्गदने तव अकाल बोधः स जातः कश्चित्पश्यसि शोभनं ५ पुत्र उवाच ॥
 मामहो भिच्छति पुनो माञ्जरी किं न पश्यसि अन्तर्द्वनि गता चेयं द्वितीया जात हारिणी ६ पुत्र प्री-
 त्या च भवती सहाहो मामवे सती उज्जाप्यो ज्जाप्य बहुशः परिख्यजति मां यतः ७ उद्धृत पुलका स्नेह
 सस्रवात्वा विले सरा तातो ममा यतो हासः शृणु चाप्यत्र कारणां ८ स्वार्थे प्रसक्तो माञ्जरी प्रसक्तो
 मामवे सते तथा तद्दानं गात्रैव द्वितीया जात हारिणी ९ स्वाध्याय स्निग्ध हृदये यथैवेति मनो परि ॥
 प्रवर्तते स्वार्थमास्थाय तथैव प्रति भासिने १० किन्तु मरुप भोगाय माञ्जरी जात हारिणी त्वन्तु कोभरो
 य भोग्यं मत्तः फलमभीप्ससि ११ ममां जानासि कोऽप्ययनं चेवोप कृतं मया सङ्गते नाति कालीनं प-
 त्व सप्त दिनात्मकं १२ तथापि स्त्रि ह्यते साक्षा परिख्यजसि चाप्याति तातेति वत्स भञ्जेति निव्यं लोकं
 ब्रवीयिमां १३ मातोदाच नत्वाद सुप कार्ग्यं वत्स प्रीत्या परिख्यने न चेरे तद्भव त्वीत्य परिगल्पा
 स्यहं त्वया १४ स्वार्थो मया परित्यक्तो यस्त्वसौ मे भविष्यति इत्युक्त्वा सा तमुत्तह्य निष्क्रान्ता ।
 दति का पुहात् १५ जडाङ्ग बाल्य करणं शुब्धान्तः कारणात्मकं जहाते पत्नी शयने न्यस्य तस्यादेर सुतं ॥ १७ ॥
 शी १६ सा ब्रुत्वा तं तदा बालं विक्रान्तं स मही धृतः प्रवृत्त पत्नी शयने न्यस्य तस्यादेर सुतं ॥ १७ ॥
 त सप्यन्य गृहे नीत्वा गृहीत्वा तस्य चात्मजे तृतीयं भस या मास सा क्रमाच्चात हारिणी १८ ब्रुत्वा
 ब्रुत्वा तृतीयन्तु भक्षयत्यति निर्दुराण करोत्य नुरिने साधु परिवर्त्तयान्ययोः १९ विक्रान्तोऽपि
 ततस्तस्य सुत स्थैव महीपतिः कारया मास संस्काराण्यन्तान्यस्य भवन्ति २० ज्ञानदेति च नामास्य

पिता चक्रे विधानतः सुरा पर मया युक्तो विकान्तः स नराधिपः २१ कर्तोपनयने तत्तु गुरु गृह कुमारके
 जनन्याः प्रापु पस्थाने क्रियताञ्चाभि वारने २२ सपुरेस्त दचः सुत्वा विहस्येव मया प्रवात् बन्धा मे
 मे कतमा साता जननी पालनी वुकिं २३ गुरु रुवाच नत्विये ते महा भागजनयित्री रुधात्मजा वि
 कान्त स्या प्रत हिषी हे मिनी नाम नामतः २४ आनन् उवाच इयं जनित्री चैत्रस्य विशाल ग्रामवासिनी
 विप्राग्य वोध पुत्रस्य योऽस्यो जातोऽन्य तो वयं २५ गुरु रुवाच कुतस्त्वे कथया नन् चैत्रः को बालव
 यो ज्यते सङ्करं महादा भाति क्व जातोऽत्र मवीधि किं २६ आनन् उवाच जातोऽहम वनीन्द्रस्य
 सधिय स्य गृहे दिज तत्पत्न्या गिरि भद्राया भारदे जात हारिणी २७ तया च सुक्तो हे भिन्या एही
 त्वा च सुतञ्च सा बोधस्य दिज सुख्यस्य एहे नीत वती पुनः २८ भसया मास च सुते तस्य बोध
 दिजन्मनः स तत्र दिज संस्कारैः संस्कृतो हे भिनी सुतः २९ वयमत्र महाभाग संस्कृता पुरुषात्त्वया
 मया तव वचः कार्य्यं सुपि मि कतलो पुरो ३० गुरु रुवाच अतीव गहनं बलं सङ्कटं महादा गतं नवेनि
 किञ्चिन्मोहेन भ्रमस्मीव हि बुद्धयः ३१ आनन् उवाच मोहस्यावसरः कोऽत्र जगत्येवं व्यवस्थिते
 कः कस्य पुत्रो विप्रर्थे को वा कस्य न बान्धवः ३२ आरम्य जन्म नो नृणां सम्बन्धित्व मुपेतियः अन्ये
 सम्बन्धिनो विप्र मृत्युना सं निवर्तिताः ३३ अत्रापि जातस्य सतः सम्बन्धो योऽस्य बान्धवः सोऽप्य
 स्त मत्ने देहस्य प्रयात्योऽरिबल क्रमः ३४ अतो मवीमि संसारे वसतः को न बान्धवः को वापि
 सतते वन्तुः किं वो विप्राम्यते मतिः ३५ पितृ इयं मया प्राप्त मस्मिन्नेव हि जन्मनि मातृ दयञ्च
 किञ्चिन्नं यदन्य देह सम्भवे ३६ सोऽहं तपः करिष्यामि त्वया यो ह्यस्य भूपतेः विशाल ग्रामतः
 पुत्रं चैव आनीयता मिह ३७ मार्कण्डेय उवाच ततः स विस्मितो राजा सभाय्यः सह वन्तुभिः ॥
 तस्मान्निवत्ये समता मनु मेने वनाय ते ३८ चैव मानीय तनये राज्य योग्यं चकार सः समान्य प्राज्ञ
 गों येन पुत्र बुद्ध्या स पालिनः ३९ सोऽप्या नन् स्त पत्नेपे वाल एव महाभने कर्मसां सपराधीय

विसृक्तैः परिपन्थिनो ४० तपस्यन्तं ततस्तच्च ब्राह्मदेवः प्रजापतिः किमर्थं तप्यसे वत्स तपस्वी
 ब्रह्मस्व तत् ४१ आनन्द उवाच आत्मनः शुद्धिर्काको ऽहे करोति भगवंस्तपः बन्धाय मम
 कर्म्मोशितानि तत् सपरतो मुखः ४२ ब्रह्मोवाच क्षीराणाधिकारो भवति मुक्तिर्योग्यो न कर्म्म-
 तान् सत्त्वाधिकारवान् मुक्तिमवाप्स्यति ततो भवान् ४३ भवता मनुना भाव्यं यष्टेन ब्रज तत्पुरु-
 षलन्ते तपसा तस्मिन् कृते मुक्तिमवाप्स्यसि ४४ मार्कण्डेय उवाच इत्युक्तो ब्रह्मरागा सो ऽपि
 तथेत्युक्तो महा मतिः तत्कर्म्मोभि सुखो यातस्तपसो विरामह ४५ चासुखं त्वाहते ब्रह्मा तपसा
 विधिं वर्त्तयन् पूर्वं नास्त्वावधूवाय प्रख्यात आ सुखो मनुः ४६ उपयेमे विदमो स सुता सुप्रसभ-
 धतः तस्या न्हो त्याहया मास पुत्रान् प्रख्यात विक्रमान् ४७ तस्य मन्वन्तरो ग्रास्य ये ऽक्षरविदशा हि-
 न ये चर्ययस्तथेदेन्द्री ये सुता आस्य तान् ऋणु ४८ आर्यो नाम सुरास्तत्र तेषां मे को ऽष्ट को गणाः
 प्रख्यात कर्म्मरागा विप्र यज्ञे हव्य भुजा मये ४९ अख्यात बल वीर्यरागा प्रभा मण्डले इदंशो तृती-
 यश्च ब्रह्मज्ञा ख्यो देवा नाम एको गराः ५० तथेवाहक एवान्यो भव्या ख्यो देवता गराः चतुर्थ-
 य गरास्तत्र गृधरा ख्यस्तथाहकः ५१ तैरव संज्ञास्तथैवान्ये तत्र मन्वन्तरे द्विज पञ्चमे च गणा देवा
 स्तत्संज्ञा ह्यमृता शिनः ५२ शतं कल्हना मा हृत्य ग्रसेयामधि यो ऽभवत् मनोजवस्तथेवेन्द्रः ५३
 संख्या तो यज्ञ भाग शुक्र ५३ सुमेधो विरजा चैव ह विआनुन्न तो मधुः अति नामा सहिष्णुश्च मे-
 त्रा सन्नि ति चर्ययः ५४ उरु पुरुशत धुम्न प्रसुरवाः सु महा बलाः चासुखस्य मनोः पुत्राः शृण्वी
 पत्नयो ऽभवन् ५५ एतले काथिते यष्टं मया मन्वन्तरे द्विज चासुखस्य तथा जन्म चरितं च महा-
 त्मनः ५६ सांस्वर्तं वंसेते यो ऽयेनास्त्रोवेव स्व तो मनुः सप्तमीय ऽक्षरे तस्य देवाद्या स्तान् शृणुष्व
 मे ५७ इति श्री मार्कण्डेय पुराणो यष्टं मन्वन्तरे समाप्ते ५८ मार्कण्डेय उवाच मार्तण्डस्य रवे-
 भोऽर्थो तनया विश्वकर्म्मरागः संज्ञा नाम महा भाग तस्यां भानुरजी जनत १ मनुं प्रख्यात यत्रा मम

नेक ज्ञान पारंगं विवस्वतः सुतो यस्मात्तस्माद्देव स्व तस्तु सः २ संज्ञा चर विरागा दृष्टानि सील यति ।
 लोचने यतस्ततः सरोवो ऽकैः संज्ञा निहुरमब्रवीत् ३ सपि दृष्टे सदा यस्मात् कुरुते नेत्र संयमं तस्मा
 ज्ञ निख्य से मूढे प्रज्ञा संयमनेयं ४ मार्कण्डेय उवाच ततः सा च पलो दृष्टिं देवी चक्रे भयाकुला ॥
 विलोलित दृशी दृष्टा पुन राह च तोरविः ५ यस्मा द्विलोलिता दृष्टिर्मयि दृष्टे त्वया युना तस्मादिलो
 लो तनया नदी त्वं प्रस विख्यसि ६ मार्कण्डेय उवाच ततस्त स्यात्तु संजज्ञे भर्तृ शोपेन तेनैव यमः
 अ ययुना चये प्रख्याता सु महा नदी ७ सापि संज्ञा रवे स्तेजः सेहे दुः स्वन मादिनी असहनी च सा तेज
 श्चिन्तया मास वै तदा ८ किङ्करोमिक्का गच्छामि क्का गता या अ निर्वृतिः भवेन्मम कथं भर्ता कोप म-
 कं च नेख्यति ९ इति सं चिन्त्य बहुधा प्रजापति सुता तदा बहु मेने महा भागा पितृ संश्रय मेव सा
 १० ततः पितृ ग्रहे गलुं कृत बुद्धिं शस्विनी छाया मयी मात्स ततुं निर्म्ममे दयितां रवेः ११ ताञ्चो
 वाच त्वथा वेदमन्यत्र भानोर्यथा मया तथा सत्य गपत्येषु वृत्ति तव्यं यथारवौ १२ इष्टयापिन वा-
 च्यन्ते तथैतन्न मने मम सेवास्मि नाम संज्ञेनि वाच्यं मे तत्सदा वचः १३ छाया संज्ञोवाच अकिं श १४
 ग्रहराणां देवि आशा पाञ्चवचस्तव करिष्ये कथयिष्यामि वृत्तन्तु शाप कथं शात १५ इत्युक्त्वा सा तदा
 देवी जगाम भवनं पितुः ददशी तत्र त्वद्यारं तपसा धृत कल्मषं १५ बहु माना च तेनापि श्रजिता विश्व
 कर्मराणा तस्थौ पितृ ग्रहे सा तु कञ्चित्कालं समिन्दिता १६ ततः सां प्राह चावर्द्धनीं पितानाति चिरो-
 यितां सुत्वा च तनयो प्रेम बहु मान पुरः सर १७ त्वान्तु मे पश्य तो वत्से रिना नि सुवह न्यपि सुहृत्तो
 हं समा निर्युः किलु धर्मो विलुप्यते १८ वान्च वेदु चिरं चासौ नारीणां नय श स्करः मनोरथो वांस्व
 वानो नाख्यो भर्तृ ग्रहे स्थितिः १९ सात्वं त्रैलोक्य नाथेन भर्ता सूर्येणा सङ्गता पितृ ग्रहे चिरं कालं
 वस्तुना हं सि पुत्रिके २० सात्वं भर्तृ ग्रहं गच्छ तुष्टो ऽहं श्रजिता सि मे पुनरागमनं कार्यं दशो नाय पु-
 भे मम २१ इत्युक्त्वा सा तदा पित्रा तथैत्युक्त्वा च सा युने सपूजयित्वा पितरं जगामाथोत्तरान् कुरुत्तु २२

२२ सूर्य्य तापमनि च्छन्ती तेज सस्तस्य विस्थती तत्र च चार तत्रापि बड्वा रूप धारिणी ॥ २३ ॥
 संज्ञेय मिति मन्वानो द्वितीया यास हस्थतिः जनया मास तनयो कन्यां चै को मनोरमो २४ हान्या
 संज्ञा त्व पत्युषु यथा स्वेत्यति वत्सला तथान संज्ञा कन्या यां पुत्रयो ज्ञान्व वर्तत २५ नलिनाद्यु-
 प भोगोयु विशेष मनु वासरं मनुलक्ष साक्षादान स्या यमस्त स्यान चसमे २६ तद नाय च वै को-
 पात्पादस्तन ससुद्यतः तस्याः पुनः क्षान्ति मलानां हरे निपातितः २७ ततः शशापतं कोपाच्छा-
 या संज्ञा यत्नं हि ज किञ्चित् स्वरूपा गतो यो विद सभाणि यद्वा २८ पितुः पत्नी ममर्थ्यारं य-
 त्नां तज्जं ये से यदा हुवि तस्मादहं पाहस्त दा द्येव पति स्थिति २९ मार्कण्डेय उवाच इत्याकुराये
 यमः शरापं मात्रा दत्तं भयादुरः अन्धे त्य पितरं ब्राह्म णिणा पात पुरः सरं ३० यम उवाच तात तन्म-
 हदा च र्म्ये न दृष्ट मिति केन चित् माता वात्सल्य सुत्तज्य शपं पुत्रे प्रयच्छति ३१ यथा मनु र्ममा-
 चरे नेये माता तया मम विगुरीश्व पि पुत्रे पुन माता विगुरा भवेत् ३२ मार्कण्डेय उवाच यम
 स्थितह चः शुत्वा भगवोस्ति मिगपहः क्षाया संज्ञो समाहुय पप्रच्छ कं गतेति सा ३३ सा चाह तन-
 या त्वष्टुर हं संज्ञा त्रिभाव सो पत्नी तव त्वया पत्यान्ये तानि जनि तानि मे ३४ इत्यं विवस्वतः सा-
 नुवदुशः पृच्छ तो यदा नाच चक्षेततः कुक्षो मास्वां स्तोऽशनु सुद्यतः ३५ ततः सा कथया मास ॥
 यथा हनं विवस्वतः विदितार्थं च भगवान् जगाम त्वष्टुरात्म्य ३६ ततः स पूजया मास तदा जैलो
 क्य पूजितं भास्वत्तं परया भक्त्या निजगोह मुपागतं ३७ संज्ञां पृष्ट स्तदा तस्मै कथया मास विश्व
 कृत आगतं वेद मे देशम भवतः प्रयितेति वै ३८ दिवाकरः समाधि स्थो बड्वा रूप धारिणी ॥
 तप च रत्नीं ददृशे उत्तरेषु कुरुस्वय ३९ सोम्य सूर्तिः शुभाकारो मम भर्ता भवे दिति अभिमन्विच्च
 तप सो ब्रुवधे ऽस्या दिवाकारः ४० ज्ञातनं तेज सो मे ऽद्य कियता भिवि मास्करः तन्वाह विश्व ॥
 कर्त्माणां संज्ञायाः पितरं हि ज ॥ ४१ ॥ संवत्सर धमे स्तस्य विश्व कर्त्मा रेवे स्ततः तेजसः ॥

शासनञ्च के स्तुत्य मान च्छेदेवतेः ४२ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे वैवस्वत मन्वन्तरे ७७ मार्कण्डे-
 य उवाच ततस्ते तुष्टु बुद्धे वा स्तथा देवर्षे यो रयि वाग्भिरीड्य मशेषस्य त्रैलोक्यस्य समागताः ॥
 देवा ऊचुः नमस्ते ऋक् स्वरूपाय साम रूपायते नमः यजुः स्वरूप रूपाय साम्नाभ्यामवते नमः २
 जौनिक धाम भूताय निर्भूत तमसे नमः शुद्ध स्योतिः स्वरूपाय विभुद्धाया मत्तात्मने ३ वरिष्ठाय
 वेरायाय परस्मै परमात्मने नमो ४ रिवल जगद्भ्यापि स्वरूपायात्म मूर्तये ४ इदं स्तोत्र करं रम्यं
 श्रोतव्यं अद्भ्या नरेः शिष्यो भूत्वा समाधि स्थो दत्त्वा देये गुरोरपि ५ न शून्य भूतेः श्रोतव्यमेत-
 नु सफलं भवेत् सर्वं कारणा भूताय निर्दोषे ज्ञान चेत सां ६ नमः सूर्य्य स्वरूपाय प्रकाशात्म ७
 स्वरूपिणो भास्कराय नमस्तुभ्यं तथा दिनकृते नमः ७ शर्व्वेरी हेतवे वैव सन्ध्या ज्योत्स्ना कृतनमः
 त्वं सर्व्वं नेतृ भगवान् जगद्गुह्य मता त्वया ८ भ्रमत्या विद्ध मखिलं ब्रह्मण्डं स चराचरं त्वदंशुभि-
 र्दं स्पष्टं सर्व्वं सज्जाय ते शुचि ९ क्रियते त्वं त्करैः स्पर्शा ज्जला दीनां पवित्रता होम दानादि को-
 ष्मर्षो नोप काराय जायते १० तावद्वा वन्न संयोगि जगो देत त्वंदंशुभिः ऋचस्ते सकला शेताय
 मूख्ये तानि चान्यतः ११ सकलानि च सामानि निपतन्ति त्वदङ्गतः ऋद्धयस्त्वं जगन्नाथ त्वमेव
 च यजुर्मयः १२ यतः सा समयं चैव ततो नाथ त्रयी मयः त्वमेव ब्रह्मणो रूपं परञ्चा परं मेव च ॥
 १३ मूर्त्तौ मूर्त्तस्तथा सूक्ष्मः स्थूल रूपस्तथा स्थितः निर्मेय काशादि मयः काल रूपः स्रथात्मकः
 प्रसीद स्वेक्षया रूपं स्व तेनः शमनं कुरु १४ मार्कण्डेय उवाच सर्वं संस्तुय मानस्तु देवर्षे बर्षि
 भिल्लथा शुभो च स्वं तदा तेजस्तेज सां राशिरव्ययः १५ यत्तस्य ऋद्धयं तेजो मविता तेन मेदिनी ॥
 यजुर्मयेनापि दिवं स्वर्गः साममयं रवेः १६ श्रुतिता स्तेजसो भागा येत्वष्टा दशपञ्च च त्वष्टेव तेन
 शर्व्वे स्य कृतं शूलं महात्मना १७ चक्रं विद्योर्गर्वं सूनाञ्च शङ्करस्य सुरारुणा पावकस्य तथा १
 शक्तिः शिविका धनदस्य च १८ अन्येषाञ्च सुगणैरगाम स्वाण्यु प्राणि यानि वै यक्ष विद्या धरा-

गान्धतानि चक्रे स विश्वकृत् १९ ततश्च योऽशो भागं विभर्ति भगवान् विभुः तत्तेजः पञ्च रसाधा
 शाति तं विश्व कर्मणा २० ततोऽश्वरूपं धृममात्रं रुद्रगनगमत्कुलं दृष्ट्वा तत्र संजायन् वडवा रूप
 धारिणीं २१ सा च दृष्ट्वा तत्ता यान्तं परं पुं सो विशङ्कन्त्या जगाम संसुखं तस्य इष्टरसरा तत्परा २२
 ततश्च नासिका योगं तयोस्तत्र संसेतयोः नासत्यदस्त्रौ तनया वशी वक्तुं विनिर्गत्तौ २३ ते तस्योऽन्वेच
 रयन्तः स्वङ्गी चर्त्तौ तनुचक्षुः अश्वारूढः समुद्धूतो वाराहः समन्वितः २४ ततः स्वरूपं मनुजं
 दर्शयासास मानुमान् तस्यैवा च समा लोकां स्वरूपं सुदमादे २५ स्वरूपं धारिणीं ज्वेसात्मानिना-
 य निजा अयं सज्जो भार्गोऽपीति मर्तो भास्वरो वारितस्करः २६ ततः पूर्वं सुतो योऽस्याः सोऽभूद्ध
 वस्व तो मनुः द्वितीयं अयमः शापादुर्ध्वं दृष्टि रभस्तुतः २७ तृतीया तु नदी जाता यादस्त्रोऽस्य मही
 तले पतिष्यतीति शापान्तं तस्य चक्रे पिता स्वयं २८ धर्म्मं दृष्टिर्यं तच्चा सोऽसौ मित्रं तथाऽहितं ततो
 नियोगं तं यास्ये चकार ति मिरपहः २९ यमुना च नदी जज्ञे कलिन्यान्तर वाहिनी अश्विनी देव भियं जो
 हन्तौ पित्रा महात्मना ३० गृह्यकाधिपति त्वे च रेवन्तौऽपि नियोजितः आया संज्ञा सुतानाञ्च नियोगः
 प्रयतां मत ३१ पूर्वं जस्य मनोस्तु त्यश्वाया संज्ञा सुतोऽग्रजः ततः सावर्गिो कीं संज्ञामवाप तनयोरदेः
 ३२ भविष्यति मनुः सोऽपि बलिरिन्द्रो यदा तदा शनैश्चरो ग्रहाराञ्च मध्ये पित्रा नियोजितः ॥ ३३॥
 तयो स्त्वृतीया या कन्या तपती नाम साकुरुं तृपात्तस्वरगा तुत्रमवाप मनुजेश्वरं ३४ तस्यैव त्व-
 तस्याहं मनोः सप्त समन्तरं कथया मिसुतान् भूपादधीन् देवान् सुराधिपं ३५ इति श्री मार्कण्डेय
 पुराणे सावर्गिो के मन्वन्तरे वैवस्वतो त्पतिर्नाम ७८ मार्कण्डेय उवाच आदित्या वसवो रुद्राः सा-
 ध्या विश्वे मरु इराणाः भगवोऽङ्गिरस आशौ यत्र देवगणाः स्वताः १ आदित्या वसवो रुद्रा विज्रयाः
 कश्यपात्मजाः साध्या अश्ववसवो विश्वे धर्म्मं पुत्रगणा स्वयः २ भृगोस्तु भृगवो देवाः पुत्रा ह्यङ्गिरसः
 सुताः एव सर्गश्च सारीचो विसेयः साम्प्रताधिपः ३ ऊर्जं स्वीनामं चैवेन्द्रो महात्मा यज्ञ भाग मुक्त ॥

अतीता नागता ये च वर्तन्ते साम्प्रत ज्ञये ४ सर्व्वे ते त्रिदशेन्द्रास्तु विज्ञेयास्तु तत्सराः सहस्त्रा-
 साः कुलिशिनः सर्व्वे एव पुरन्दराः ५ मधवन्तो हयाः सर्व्वे शृङ्गिनो राजगामिनः ते शत क्रतवः
 सर्व्वे शूताभि भवतेजसः ६ धर्म्माद्यैः कारणैः शुद्धे राधिपत्य गुराणां न्विताः सुत भव्य भवन्नाथाः
 शृणु चेतत्रयं हि ज ७ भूर्लोकः ८ ये स्मृता भूमिरन्तरिक्षं दिवः स्मृतं दिव्याख्यं च तथा स्वर्गं स्वेन्नो-
 क्यमिति गच्छते ८ अत्रैव वशिष्ठश्च काश्यपश्च महानृधिः गौतमश्च भरद्वाजो विश्वामित्रोऽप्य-
 कौशिकः ९ तथैव पुत्रो भगवान्चीकस्य महात्मनः जमदग्निस्तु सप्तैते सुनयोऽत्र तथान्तरे ॥ १० ॥
 इस्वाकुर्नो भगवैव धृष्टः प्रध्मोतिरैव च नरिष्यन्तश्च विख्यातो नाभगो दिष्ट एव च ११ कुरुष्व च
 इयं भुञ्ज वष्टुमान् लोक विष्टुतः सनोर्वैवस्वतस्यैते नव पुत्राः प्रकीर्त्तिताः १२ वैवस्वत भिदं वस्मन्
 कथितन्ते मया कर्त्तुं अस्मिन् युते नरः सद्यः पठिते चैव सत्तम सुच्यते पातकैः सर्व्वैः पुराणञ्च महद्-
 युते १२ इति श्री सार्कण्डेय पुराणे सावर्णिगे भन्वन्तरे देवस्वत कीर्तने ७६ क्रीष्टु किं रुवाच स्वयं
 भुवाद्याः कथिताः सप्तैते मनवस्त्वया तदस्मै सुयै देवा राजानो सुनयस्तथा १ सार्कण्डेय उवाच कथित-
 ऽन्ये भविष्यन्ति महा मुने मनवस्तान् सन्नाचस्व ये च देवा इयं २ सार्कण्डेय उवाच कथित-
 स्तव सावर्णिगं प्रख्याया संज्ञा सुत श्रयः इदं जस्य मनोस्तु त्वः स मनुर्मविता हसः ३ रामो व्यासो गाल-
 वश्च दीक्षिमान् कप एव च जह्व्यश्चक्रस्तथा श्रेणिस्तत्र सप्तैर्ययोऽभवत् ४ सुत पाञ्चामिता भाश्च
 मुख्याश्चैव त्रिधा सुराः विंशकः कथितश्चैवोऽव्यारणो त्रिशुरीश्वराः ५ तपस्तपश्च शक्रश्च युति-
 ज्योतिः प्रभाकरः प्रभासो दयितो धर्म्मस्तै नैरशिमश्च वक्रतुः ६ इत्यादि कस्तु सुत पादेवानो विंश-
 को गराः प्रभुर्वै भुवि भासाश्च स्तथान्यो विंश को गराः ७ सुरागाम भितानान्तु तृतीयं अपि मे शृणु
 रमो दान्त ऋतः सोमो विन्नाथाश्चैव विंशतिः ८ सुरव्या ह्येते समाख्याता देवा मन्वन्तराधिपाः मरीच-
 स्वेवे पुत्राः कश्यपस्य प्रजापतेः ९ भविष्याश्च भविष्यन्ति सावर्णिगो स्यान्तरे मनोः तेषां भिन्दो भविष्य १०

सु कलिर्वैरो च निर्हते १० पाताल आस्ते योऽद्यापि देत्यः समय वन्दनः विरजा च्छाब्धे वीर च निर्मोहः
सत्य वाक् कृतिः विद्यावाद्या चैव तनयाः सावर्गा स्व मनो नृपाः ११ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे सा-
वर्गि के ८० देवी महात्म्यारम्भः ओं नमश्च शिङ्काये मार्कण्डेय उवाच सावर्गिः सख्यं तन ।
यो यो मनुः कथ्यतेष्टमः निशामय तदुत्पत्तिं विस्तराद् दत्तो मम १ महा मायानु भावेन यथा मन्वन्त-
राधिपः सबद्धव महा भागाः सावर्गि स्तनयो रवेः २ स्वरोचियेऽन्तरे पूर्व्वं चैत्र वंश समुद्भवः सुरथो
नाम राजाऽभूत्स मस्ते क्षिति मण्डले ३ तस्य पालयतः सम्यक् प्रजाः पुत्रानि वीर सान् वसूतुः शत्रु-
वो भूषाः कोला विष्वं सिनस्तथा ४ तस्य तैरभवद्युद्ध मति प्रबल दण्डिनः न्यूनैरपि सतेष्टुं कोला
विष्वं सिभिर्जितः ५ ततः स्वपुत्र माया तो निर्जदेशाधिपोऽभवत् आक्रान्तः स महा भागा स्ते स्तदा
प्रबला रिभिः ६ अमाल्ये वैलि भिर्दुष्टैर्दुर्बलस्य दुरात्मभिः कोशो बलञ्चा पद्धतं तत्रापि स्वपुरे ततः
७ ततो रुद्राया व्यजेन हत स्वास्यः स भूयतिः सका की हय मारुस्य जगाम गहनं वनं ८ स तत्राय-
म मद्राक्षी द्विज वर्य्यस्य मेधसः प्रशान्त प्रवा पदा कीर्णो मुनि शिष्योप योमिति ९ तस्थौ कञ्चि-
त्स कालञ्च मुनि नातेन सत्कृतः इतं श्वेत च्छ विचरं स्तस्मिन्मुनि वराग्रमे १० सोऽचिन्तय तदा तत्र
ममत्वा कष्ट चेतनः मर्त्यैर्द्वैः पालिते पूर्व्वं मया हीनं पुरं हितम् मद्दत्ते स्ते स दुष्टे र्वर्मतः पाल्य
तेनवा ११ नजने स प्रधानो मेष्टु हस्ती सरा मदः मम वैरिव शंयातः कान् भोगानु पलप्यते ॥ १२ ॥
ये ममा रुगाता नित्यं प्रसाद धन भोजनैः अतुहति भुवं तेऽद्य कुर्वन्त्यन्य मही भुता १३ अमस्य रव्य
य शीलैस्तेऽकुर्वन्ति सततं व्ययं सञ्चितः सोऽति दुःखेन सयं कोशो गमिष्यति १४ एतच्चान्य च
सततं चिन्तया मास पार्थिवः तत्र विषाग्रमा भ्यासे वैश्य मे कं ददर्श सः १५ स पृष्ट स्तेन कस्त्वं श्री
हेतु च्छा गमनेऽत्रकः सशोक इव कस्मा त्वं दुर्मना इव लस्य से १६ इत्याकार्ये व च स्तस्य भूयतेः
प्ररायो दितं प्रत्यु वाच सतं वैश्यः प्रथया वन तो नृपं १७ समाधिनीमं वैश्योऽहमुत्पन्नो धनिनो कुले

पुत्र ह्येति रस्तश्च धनलोभादसाधुभिः १८ विहीनश्च धनेन्दोः पुत्रे गदाय मेधनं वनमभ्यागतो दुःखी ।
निरस्तस्याप्यवसुभिः १९ सोऽहं न वेदसि पुत्राणां कुशला कुशलात्मिका प्रहन्तिं स्वजनानाञ्च दाराणां
ज्वात्र संस्थितः २० किन्तु ते यो गृहे सेतम सेमं किन्तु सास्त्रतं कथं ते किन्तु सनुता दुर्वृत्ताः किन्तु मे
सुताः २१ राजो वाच येनिरस्तो भवानुर्व्येः पुत्र दारादिभिर्धनेः तेषु किं भवतः स्नेह मनुवद्वा तिसा
नसं २२ देश्य उवाच एवं मे तद्यथा प्राह भवानस्मद्गतं वचः किं करोमि न वद्मति मम निधुरां मनः
२३ येः सन्त्यज्य पितृ स्नेहं धनलुब्धे निर्गृह्यतः पतिस्वजनहाईञ्च हादिं ते खेवं मे मनः २४ किमेत
त्वाभिजातामि जानन्नपि महा मते यत्नेन प्रवरा ज्वितं विगुणो खपि वन्सुषु २५ तेषां कृते मेनिः श्रव
सो दोर्मनस्यञ्च जायते करोमि किं यत्नस्तस्ते खपि वन्सुषु २६ साकं गृहेय उवाच ततस्तौ स-
हितौ विव्रत सुनि समुपस्थितौ समाधिनोमं देश्योऽसौ स च पार्थिव सन्नमः २७ कृत्वा तु तौ यथा न्यास्य-
यं तथा हं नैनं सेविरे उपविष्टो कथाः काश्चिच्च कर्तुं वै श्य पार्थिवौ २८ भगवंत्वा मह प्रष्टुमिच्छाम्ये
कं वदस्व तत् दुःस्वाय यन्मै मनसः स्वचित्ताय ततो विना २९ समत्वं मम राज्यस्य राज्यं कै ख खिले
य्वपि जानतोऽपि यथा जस्य किमेतन्मुनिसन्नम ३० अयञ्च निकतः पुत्रेदोर् धृत्यैस्तयो ज्जितः ३१
स्वर्जनेन च संत्यक्तो स्तेषु हादीं तथाप्यति ३१ एवं मेय तथा हञ्च द्वावप्यत्यन्त दुःखितौ दृष्ट दोषः ३२ पि
विषये समत्वा कष्टमानसौ ३२ तत्कै नैतन्नाहा भाग यन्मौ हो ज्ञानिनो रपि समास्य च भवत्येवा
विवेकान्धस्य मृदता ३३ ऋषिरुवाच ज्ञानमस्ति समस्तस्य जन्तो विषय गोचरे विषयश्च मन-
हा भाग याति चेव दृथक् ३४ दिवान्धाः प्राणिनः के चिद्वात्रा बन्धास्तथा परे के चिद्वात्रा
तथा रात्रौ प्राणिनस्तुत्य दृश्यः ३५ ज्ञानिनो मनुजाः सत्यं किन्तु ते न हि केवलं यत्ते न हि ज्ञानिनो स-
त्यं पश्य पसि मृगादयः ३६ ज्ञानञ्च तन्मनुष्याणां यज्ञेयां मृग पक्षिणां मनुष्याणाञ्च यज्ञेयां
तुल्यमन्यतयो भयोः ३७ ज्ञानेऽपि सति पश्येतान् पत गाञ्छा वचञ्च द्रु

हावपीक्यमानानपि सुधा ४८ मानुषा मनुज व्याघ्र साभिलाषाः सुतान् प्रति लोभात्पुण्यकारणाय नन्वेते किं न प-
 रयसि ४९ तथापि समतावर्ते मोह गते निपातिताः महा माया प्रभवेणा संस्रम स्थिति कारिणाः ५० तन्नात्र वि-
 स्मयः कार्यो योग निद्रा जगत्पतेः महा माया हेरेष्वेव तथा संमोह्यते जगत् ५१ ज्ञानिनामपि चित्तो सिद्धो भगवतो
 हि सा वलादा कथ्य मोहाय महा माया प्रयच्छति ५२ तथा विस्तृत्य ते विश्वं जगदेतच्च रात्रं सेवा-
 प्रसन्ना वरदा वराणां भवति मुक्तये ५३ सा विद्या परमा मुक्ते हेतु भूता सनातनी ससार बन्ध हेतु च से-
 व सर्व्वे श्वरे श्वरी ५४ राजो वाच भगवन् का हि सा देवी महा मायेति यां भवान् ब्रवीति कथं सुख-
 न्ना सा कर्त्ता स्याच्च किं हि ज ५५ यत्स्वभावाच्च सा देवी यत्स्व रूपाय दुर्द्धवा तत्सर्व्वं श्रोतुमिच्छा-
 मि त्वत्तो ब्रह्म विदं वर ५६ अविस्वाच नित्येव सा जगत्पतिं सौम्या सर्व्वं मिदं तं तथापि तत्समु-
 त्यत्तिर्व्वं हृदा श्रूयती मस ५७ देवानां कार्य्यं सिद्ध्यर्थं सा विमर्वाति सायरा उत्पन्नैति तदा लोकैः सा नि-
 त्याप्य सिधीयते ५८ योग निद्रा यदा विद्या नैगत्य कार्गो वी कृते आस्तीर्य्यं शेष म भजत् कल्पान्ते भा-
 वान् प्रभुः ५९ तदा इव सुरो योरी विख्याती मधुकेत मो विद्या कार्गो मूलो हूतो हन्तुं ब्रह्मारा मुद्यतो
 ५० स नभि कमले विर्योगोः स्थितो ब्रह्मा प्रजापतिः दृष्टा ताव सुरो चो ग्री प्रसुप्त्वा जनार्दन ५१ तुष्टाव
 योग निद्रान्ना मे का ग्रहदय स्थितः विबोधना र्थाय हरे हे रि नेत्र कृता लयो ५२ विश्वेश्वरीं जगद्वाचीं
 स्थिति संहार कारिणीं निद्रां भगवतीं विद्यो रतुलानै नसः प्रभुः ५३ ब्रह्मो वाच त्वं स्वाहा त्वं
 स्वधा त्वं शिव यद् कारः स्वरात्मिका सुधा त्वमसुरे नित्ये विधा मावात्मिका स्थिता ५४ अहं मावास्थि-
 ता नित्या यानु चार्य्यां विशेषतः त्वमव सात्वं सा वित्री त्वं देवि जननी परा ५५ त्वयेव धार्य्यं ते सर्व्वं
 त्वं दे तत्सृज्यते जगत् त्वं दे तत्पात्यते देवि त्वमस्त्य न्ने च सर्व्वं ददा ५६ विस्तृष्टी सृष्टि रूपा त्वं स्थिति
 रूपा च पालने तथा संहति रूपान्ते जगतोऽस्य जगत्पते ५७ महा विद्या महा माया महा मेधा महा
 सृष्टिः महा मोहा च भवती महा देवी महा सुरी ५८ प्रकृति त्वच्च सर्व्वं स्य गुणत्रय विभाविनी ॥

कात्तयत्रिमेहारात्रिमेहारात्रि ५८ त्वं श्रीस्त्वमीश्वरी त्वं द्रीस्त्वं बुद्धिर्बोध लक्षणा लक्ष्म्यानुष्टि-
 लक्ष्म्यानुष्टि स्त्वं शान्तिः सान्तिरेव च ६० स्वस्तिनी श्रुतिनी घोरा गदिनी चक्रिणी तथा शङ्खिनी चापिनी
 वामा भुगङ्गी परीक्षा युधा ६० सोम्या सोम्य तरा शेष सोम्ये भ्यस्त्वति सुन्दरी परा पराणां परमात्मे मेव परमे-
 श्वरी ६२ यच्च किञ्चित्कच्चिद्वस्तु सदसद्वा विवतात्मिके तस्य सर्वस्य या शक्तिः सात्वं किं स्वयसेतदा
 ६३ यस्या त्वया जगत्त्वष्टा गजत्पातात्रियो जगद् सोऽपि निद्रा वशं नीतः कस्त्वं स्तोतुमिहेश्वरः ॥ ६४ ॥
 विद्याः शरीरं ग्रहणा महमीशानसबच्च कारितस्तेयतोऽतस्त्वं कः स्तोतुं शक्तिमान् भवेत् ६५ सात्वमि-
 त्त्वं प्रभवतिः स्वे रुदरिर्देवि संस्तुता मोहयितो दुराध्यां वसुं कौटभो ६६ प्रबोधश्च जगत्त्वामी नीयता-
 मस्तु तं लघु बोधश्च क्रियता मस्य हस्तु मेतो महासुरो ६७ ऋषि रुद्राच्च एवं स्तुता तदा देवी तानमीतव-
 वेदसा विद्याः प्रबोधनार्थाय निदन्तुं मधुकैटभो ६८ नेत्रास्य नासिका बाहू हृदये भ्यस्तथो रसः ॥
 निर्गम्य दर्शने तस्थी ब्रह्मरूपोऽव्यक्त जन्मनः ६९ उत्तस्थो च जगन्नाथ स्त्वया मुक्तो जन्मार्दनः सकाशो
 वेदि शम्पना ततः सहृदयो चेतो ७० मधुकैटभो दुरात्माना वति दीप्ये पराक्रमो क्रोध रक्ते सराणा वतुं ब्र-
 ह्मराणां जनि तो चमो ७१ समुत्थाय ततस्ताम्यां युयुवे भगवान् हरिः पञ्च वर्ष सहस्राणि बाहु ब्रह्मरूपो
 विभुः ७२ तावप्यतिवर्त्तमानो महा मायां विस्महि तो उक्त वसूदीरोऽस्तसौ विद्यता मिति केशव ७३
 भगवानुवाच भवेता मद्य मे तुष्टो मम बध्यावु भावयि किमेत्ये न देवराणां यतो वदिति सुतं मन ॥ ७४ ॥
 ऋषि रुद्राच्च वञ्चिताभ्या मिति तदा सर्वमापो मयं जगत् विलोक्य ताम्भ्यो गदितो भगवान् कुमले
 सराः आवां जहि न यत्रोर्ध्वो सतिलेन परिप्लुता ७५ ऋषि रुद्राच्च तथे लुक्ता भगवता शश्व-
 चक्रं गदा श्रुता कृत्वा चक्रेणा दे छिन्ने जखने शिरसी तयोः ७६ एवं मेधा समुत्पन्ना ब्रह्मराणा संस्तु-
 ता स्वयं प्रभाव मस्या देव्यास्तु स्यः शृणु वदामि ते ७७ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे सावर्णि के
 मन्वन्तरे देवी माहात्म्ये मधुकैटभ वधः ८९ ऋषि रुद्राच्च देवा सुरमभूद्युद्धं पूर्णमब्द शतं पुरा महिये

१ सुरगामधिपे देवानाम्च पुरन्दरे १ तत्रासुरे संज्ञा दीर्यै देव सेन्य पराजितं नित्वा च सकला देवा निन्द्ये
 २ भूक्तहिंसासुरः २ ततः पराजिता देवाः पद्मयोनिं प्रजापतिं पुरस्कृत्य गतास्तत्र यत्रेश गरुड ध्वजौ ॥ ३ ॥
 यथा हस्तक्षयो स्तद्वत्सहिंसासुर चेष्टितं चिदशाः कथया मासुर्देवाभि भव विस्तारं ४ सूर्येन्द्रागत्य निलिन्दु
 नांयमस्य वरुणास्य च अन्ये साञ्चाधि कारान् स स्वय मेवाधि निष्ठति ५ स्वर्गाग्निरा कृताः सर्वे तेन देवै
 राणा भुवि विचरन्नि यथा मर्त्या महियेणा दुरात्मना ६ एतदः कथितं सर्वं मम गरी विचिष्टितं शाखा
 न्नु प्रपन्नाः स्मोवद स्तस्य विचिन्त्यतां ७ इत्थं निशम्य देवानां वचांसि मधू सुदनः चकार कोपं शम्भु
 च भृकुटी कुटिलाननौ ८ ततोऽति कोप पूर्णास्य चक्रिणो वदनाद्गतः निश्च काम महत्तेजो ब्रह्मणाः ९
 शक्रस्य च ६ अन्यथाञ्च देवानां प्राक्का दीनां शरीरतः निर्गतं सुमहत्तेजस्तै चैक्यं सम गच्छत ॥ १० ॥
 अतीव तेजसः कूटं ज्वलन्नि मिव पर्वतं दद शुक्ले सुरास्तत्र ज्वालाव्याम दिगन्तरं ११ अतुलं तत्र तन्नेत्रः १
 सर्वं देव शरीरं नै एकस्थं तद भूत्नारी व्याप्त लोक त्रयं स्थिया १२ यद भूच्छात्मवन्ने न स्तेना जायत तत्सुखं ॥
 याम्येन वा भवन् केशा वाह वो विद्या तेजसा १३ सौम्येन स्वन योर्युग्मं मध्य ज्ञेन्द्रेणा चा भवत् वारुरोज च
 नर्जुनैरु नितम्ब स्तेजसा सुवः १४ ब्रह्मणा स्तेजसा पोरी तद् बुल्योऽर्क तेजसा वसूनाञ्च कराद्भुत्यः कौ
 वैरेणा च नासिका १५ तस्यास्तु दन्ताः सम्भूताः प्राजापत्येन तेजसा नयन त्रितयं मजे तथा पावक तेज
 सा १६ भ्रूतो व सम्यग्यो स्तेजः श्रवणा वनिलस्य च अन्येथाञ्च देवानां सम्भव स्तेजसां शिवा ॥ १७ ॥
 ततः समस्त देवानां तेजो राशि समुद्भवा सां विलोक्य सुदं प्राप्तरमग महिषा हिताः १८ शूलं शूलादि ति
 स्कथ्य ददौ तस्यै पिनाकं शक्र चक्रञ्च दत्तवान् कथाः समुत्पाद्य स्व चक्रतः १९ शंखञ्च वरुणाः शक्तिं
 ददौ तस्यै हुताशनः मारुतो दत्त वो अयं वारा शरीरौ तथे युधी २० वधु मिन्द्रः समुत्पाद्य कुलिशादभराधि
 पः ददौ तस्यै सहस्वा सो घरादो भैरावतां ह जात २१ काल दराडा द्यमो दराडं पाशाञ्चाञ्च पतिर्देवो प्रजा
 पति आस माला न्देवो ब्रह्मा कामराडलुं २२ समस्त रोम कूपेषु निज रश्मीन् दिवाकरः कालश्च दत्तवान् स्वहं

तस्या अर्च्यं च निर्मलं २३ सीरोद श्यामलं हारमजो च तथा स्वरे चूडामणिनाम्नया दिव्यं कुण्डलं कर कानि
च २४ अर्धे चन्द्रे तथा शुभ्रं केयूरान् सर्व्वं बाहुयु नूपुरे विमलो तद्वैवेयकमनुत्तमं २५ अङ्गुलीकार
त्नानि समस्ता स्वहूलीयुच विग्रव कर्मा दंशे तस्यै परशुञ्चाति निर्मलं २६ अस्त्राण्यनेकरूपारिणतथा
भेद्यञ्च दंशान् अस्त्रान् पङ्क्तानां मालां शिरस्युरसि चापरां २७ अददञ्जलधि आस्यै यङ्गजञ्चाति शो-
भनं हिमवान् बाह्वने सिंहं रत्नानि विविधानि च २८ रत्नावशून्यं सुरयापानपात्रं धनानि च श्रेष्ठं अ-
सर्व्वं नारी शो महामणि विमृषितं २९ नागाहारं दंशे तस्यै धनेयः प्रथिवी मिसा अन्ये यपि सुरैर्देवी भूव-
रीरायु धैस्तथा ३० सम्मानिता नना दंशेः साहसासं मुहुर्मुहुः तस्या नादेन धीरेणा कत्तल मा फुरितं
नभः ३१ अमायताति महता प्रतिशब्दो महान् भूत बुभुधुः सकला लोकाः समुद्राश्चक्रे मीरे चच-
ल वसुधा चेलुः सकलाश्च महीधराः जयेति देवाश्च सुरातामृतुः सिंहवाहिनीं ३२ तुष्टुवृक्षेनयचेनां अ-
स्त्रिन धात्मसूत्रेयः दृष्टा समस्तं संसुब्धं त्रैलोक्यममरायः ३३ सन्नद्धा रितल सेन्यास्तैः समुद्रस्थैः रुद्राधु-
आः किमेत दिति कीवादा भास्य महिषासुरः ३४ अभ्यधा दत तं शब्दं शब्दं शब्दं शब्दं शब्दं शब्दं शब्दं शब्दं
देवीं व्याघ्रलोकत्रयां त्रिधा ३५ पादा काज्या नत भुवं किरीदोक्षि स्वितात्वरं स्वीभिता श्रेष्ठं पाताली
बहुल्यानिः स्वनेन तां ३७ दिशो भुज सहस्रेण समन्ना व्याप्य संस्थिता ततः प्रवर्तते युद्धं तथा देव्यासुर
द्विधां ३८ शस्त्रास्त्रैर्वहुधा मुक्तिरा दीयित दिगन्तरे महिषासुर सेनानीश्च ह्युरारब्धो महासुरः ३९
युयुधे चामर अन्वयेश्च तुरङ्ग वलात्कितः रथानामयुतैः यद्भिर्दृष्टाख्यो महासुरः ४० अयुध्यता
युतानाञ्च सहस्रेणा महाहनुः पञ्चाशद्विंशतिर्युतैरसितो मा महासुरः ४१ अयुतानां शतेः यद्भि-
र्त्वाक्कलो युयुधेरो गजवाजि सहस्रौ धैर्यैः पौरवारितः ४२ हतोरथानां कोट्या च युद्धे तस्मिन्
युद्धेन विडालाख्यो युतानाञ्च पञ्चाशद्विंशतिर्युतैः ४३ युयुधे संयुगे तत्र रथानां पौरवारितः ॥
अन्वये च तथा युत शो रथानां गहयेर्वताः ४४ युयुधुः संयुगे देव्या सह तत्र महासुरः कोटि कोटि सहस्रेषु

रथानां दन्ति नान्तथा ४५ हयानाञ्च वृत्तो युद्धे तत्रा मूर्त्तमहियासुरः तो मरिभिर्निर्पति च शक्ति भिर्मुगैले
 स्तथा ४६ युयुधुः संयुगे देव्या खड्गैः फण्युपदिशोः केचिच्च चिक्षिपुः शक्तीः केचित्वा शोस्तथा पर
 ४७ देवीं खड्गं प्रहारैस्तु तेषां हनुं प्रचक्रमुः सापिदेवी ततस्तानि शस्त्राण्य स्वाग्निं चरिडका ॥ ४८ ॥
 लीलेत्येव प्रचिच्छेद निजशस्त्रास्त्ववर्धिणी अनायस्तानना देवी स्तस्य माना सुरधिभिः ४९ मुनोचासुर
 देहेषु शस्त्राण्य स्वाग्निं चेश्वरी सोऽपि क्रुद्धोभुतशतोदेव्यावह्ननकेशरी ५० चचारासुरैर्सेन्ययुवनेष्विवह्नप्रानः
 निशवासान्तुमुचेयोऽयुध्यमानास्रोऽस्त्रिका ५१ तस्य सद्यः सम्भूतागणाः शतसहस्रशः युयुधुस्ते परमुभिः
 भिर्निपालासिपदिशोः ५२ नाशयन्तोऽसुरगणान्देवीशक्त्युपहंहिताः अवादयन् पदहान्गणाः शरवास्तथापरे
 ५३ सुदङ्गं च तैर्येवान्ये तस्मिन् युद्धमहोत्तवे ततो देवी विश्रुतेन गदया शक्तिवृद्धिभिः ५४ स्वङ्गादिभिश्च शतशो
 निजयानमहासुरान् पातयामास चैवान्यान् यदादास्त्वन विसोहितान् ५५ असुरान् हविपाशेन बद्धा चान्या न क-
 रंत केचिद्विधा कन्तास्तीक्ष्णैः खड्गपातैस्तथापरे ५६ विप्रेयि तानि पातेन गदया भुवि शेरते वेसुश्च केचिद्विधिरे
 मुशलेन भृशं हताः ५७ केचिच्चिपतिता भूमौ भिन्वाः शूलेन वसंसि निरन्तराः शोणैरगा कृताः केचिद्रागावि
 ५८ सेनानुकारिणः प्रागगन्तु मुचु स्ति दशार्हनाः केवाच्चि दाहव शिष्टानां शिष्टान्द ग्रीवास्तथा परे ॥ ५९ ॥
 शिरांसि पेतुरन्येया मन्ये मध्ये विदारिताः विच्छिन्नं तच्छ्वपरे पेतु रुक्म्यो महासुराः ॥ ६० ॥
 एकवाहू सिचसगाः केचिदेव्या द्विधा कृताः द्वित्रेऽपि चान्ये शिरसि पतिताः पुनरुत्थिताः ६१ कवचा
 युयुधैर्देव्या एहीत परमायुधाः नन्दतु चापरे तत्र युद्धे त्वय्यं सथाश्रिताः ६२ कवचा शिष्टान् शिरः सः
 खड्गं शाल्युपि प्राणयः तिष्ठ तिष्ठति भावन्तो देवी मन्ये महासुराः ६३ पातिते रथतागाश्चैरसुरैश्चै-
 व मुन्धरा अगम्या साऽभव तत्र यत्रा सुक्तमहाराणाः ६४ शोणिता तोया महानद्यः सद्यस्तत्र विसुत्तवुः
 मध्ये चासुरैर्सेन्यस्य वारणा सुरवातिनां ६५ असुरो न तन्महोर्सेन्य मसुराणां तथा म्विका निन्दे सये
 यथा वन्दि स्तरा दारु महाचये ६६ सच्च सिन्धो महानाह मुत्तज्जन्युत केपारः शरीरैर्भ्योऽमरागैरगामस-

निव विचिन्तति ६० देव्या गरीो अतैस्तत्र कृतं सुदं तथा ॥ भूरिः ॥ ग्रथेयान्तु तुयुर्देवाः पुण्या हृष्टि मुचो ॥
 दिवि ६० इति श्री मार्कण्डेय पुराणो सावर्णि को मन्वन्तरे देवी माहात्म्ये महिषासुरसैन्यवधः ॥ ८२ ॥
 जहयि रुवाच निहन्य मानं तस्मै न्यमवलोक्य महासुरः सेनानीश्चिह्नसुरः कोपाद्य यो यो हुमयाम्बि-
 को १ सदेवीं शरवर्षेणावर्ष्य समरे ॥ सुरः यथा मेतु गिरेः शृङ्गं तोयवर्षेणा तोयदः २ तस्य चित्त्वा
 ततो देवी लीलयेव शरोत्करान् जघान तुरगान् वारोयन्तार ज्वेव वाजिनो ३ चिच्छेद च धनुः सद्यो
 ध्वज ज्वाति समुच्छितं दिव्याधैव गोत्रेषु छित्त धन्वान माशुरोः ४ साच्छिन्न धन्वा विरथो हताश्रवो
 हत सारथिः अभ्यधावत तो देवीं खड्गो चर्मधरो ५ सुरः ५ सिंह माहत्य खड्गेन तीक्ष्णा धोरणा सुहृ-
 नि आजघान भुजे सत्ये देवी मथ्यति वेगवान् ६ तरथाः ग्वहो भुजे प्राप्य पालेनृपतन्दन ततो जग्राह
 शूलं सकौपादरुणा लोचनः ७ चिक्षेप दत्ततस्तु भद्र काल्यो महासुरः जात्वत्य मानन्ते जो भीर विवि-
 स्वमिवास्वरात् ८ दृष्ट्वा तदा पतच्छूलं देवी शूलमसुज्ज्वत तच्छूलं शतधा तेन नीतं सच महासुरः ९
 हते तस्मिन्महा वीर्ये महिषस्य चमूपतो आजगाम गता रुद आ मरस्ति दशाईनः १० सोऽपि शक्तिं
 सुप्तो चाथ देव्यास्तामस्विका हुतं हुकाराभि हतां भूमे पातया मास निष्प्रभा ११ भगनो शक्तिं निपति
 तो दृष्ट्वा कौध समन्वितः चिक्षेप चाभरः शूलं वारो स्तरपि साच्छिन्नत् १२ ततः सिंहः समुत्पत्य गज
 कुम्भान्तर स्थितः बाहु युद्धेन युयुधे तेनोच्चै स्ति दशारिणा १३ युध्यमानो ततस्तौ तु तस्मान्वागाम-
 हौ गतौ युयुधातेऽति संख्यौ प्रहारे रति दारुणोः १४ ततो वेगात् खमुत्पत्य निपत्य च सुगारिणा कर
 प्रहारिणा शिर आ मरस्य पृथक् कृतं १५ उदग्र चरगो देव्या शिला वसादिभिर्हतः दत्तमुष्टितले धैव
 करालश्च निपातितः १६ देवी क्रुद्धा गदा पाते शूरो गामासचोद्धतं वाष्कलं भिन्दि पालेन वारोस्ता
 प्र तथा न्वकं १७ उग्रस्य सुग्रवीर्यं ज्वतेथैव च महा हनुं विनेत्रा च चिच्छूलैः जघान परमेश्वरी १८
 चिडालस्यासिना कायात् पातया मास वै शिरः दुर्द्धरं दुर्मुखं ज्ज्वो भो शीरेर्निर्नेय मर्कटं १९ एवं सं-

तान्नक्षरार्थेन १२ देवि प्रसीद परमा भवती भवाय सद्यो विनाशाय सि कोपवती कुलानि विनाशते भवत
 भूनेव यदस्ते ते तन्नीतिं बले सुवि पुलं महिया सुरस्य १३ ते सप्तमता जन परेषु धनानि तेयो तेयो यथां सि
 नच सीदति धर्म्म वर्गाः धन्यास्त एव निवृत्तात्मज भृत्य दारा येयो सदा भ्युदयदा भवती प्रसन्ना ॥ १४ ॥
 धर्म्यारिणा देवि सकलानि सदैव कर्मां रयत्या दृतः प्रति दिनें सुकृती करोति स्वर्गे प्रयाति च ततो भवती प्रसादा
 ल्लोक त्रयेऽपि फलदानं देवि तेन १५ दुर्गे स्मृता हरसि भीति म शेष जन्तोः स्वस्थेः स्मृता मति मजीव
 शुभान्ददासि हरि द्युदुःख भय हरिणि का त्वदन्या सर्वोपकार करणाय सदा इं चिन्ता १६ एभिर्हेते
 ते गदुपैति सुखं तथैते कुर्वन्तु नाम नकाय चिराय पापं संग्राम सत्सु मधिगम्य दिवं प्रयातु मत्वे ति नृज
 महि तान् विनि वंसि देवि १७ दंष्ट्रे व किन् भवती प्रकरोति भस्म सर्व्यां सुरा नरि युयत् प्रहिरोगो वि प्रालव-
 म् लोकान् प्रयातु रिप वोऽपि हि शस्त्र पूता इत्थं मति भवति ते च्छपि तेऽति साध्वी १८ खड्ग प्रभानि
 कर विष्णुरसौ स्त थो ग्रीः शूला प्रकान्ति निव हेन दृशोऽसुराणां यन्नागता विलय मं शुभदितु खराद १
 प्रीत्या ननं तव विलोकयतां तदेतत् १९ इहं तं हत शमनं तव देवि शीलं रूपं तथैतद विचिन्त्य म तुल्य
 मन्त्रेः वीर्यं च हन्त हतं देव पराक्रमणां वीर्यं च प्रकटितं देव दया त्वये स्थं २० केनोपमा भवतु तेऽस्य
 पराक्रमस्व रूपं च शत्रु भय कार्यं निहारी कुत्र चित्ते कृपा समर निष्ठुरता च दृष्टा त्वेय्ये व देवि वरे २
 भुवन त्रयेऽपि २१ त्रैलोक्य मे तद खिलं रिपुनाशनेन ज्ञातं त्वया समर सुहृन्नि तेऽपि हत्वा नीता दिवं स्पृ
 तणा भय मप्य प्राप्त मस्माक मुक्तद सुरारि भवन्त मस्ते २२ शूलेन पाहि नो देवि पाहि स्वङ्गेन चान्विके यरादा
 स्वनेननः पाहि चाप ज्यानि स्वनेन च २३ प्राच्यां रस प्रतीच्यां च चण्डिके रस दक्षिणे प्रा मरौ ना-
 त्स शूलस्य उत्तर स्यात्तथेऽवरी २४ सोम्यानि यानि स्रपाणि त्रैलोक्ये विचरन्ति ते यानि चात्यर्थं घोरा-
 णि ते रसा स्मांस्तथा भुवं २५ खड्ग शूल गदा दीनि यानि चास्त्राणि तेऽन्विके कर्प पल्लव सङ्गीनि ते र
 स्मान्नक्ष स सर्वतः २६ ऋषि रुवाच एवं स्तुता सुरे दिव्यैः कुसुमैर्नन्दनोद्भवेः ऋषिना जगतां धाम्नी २

मो नमः नमो नमस्तुति दृष्टिं देव्यै कृत्यै नमो नमः ११ या देवी सर्वं भूतेषु विद्युः सायेति शब्दिता नमस्तु ॥
 नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः १२ या देवी सर्वं भूतेषु चैतनेत्यभिधीयते नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः १३ या देवी सर्वं भूतेषु बुद्धिं रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः १४ या देवी सर्वं भूतेषु चिदा रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः १५ या देवी सर्वं भू-
 तेषु सुधा रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः १६ या देवी सर्वं भूतेषु छाया रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः १७ या देवी सर्वं भूतेषु शक्ति रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः १८ या देवी सर्वं भूतेषु त्वया रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः १९ या देवी सर्वं भूतेषु सान्नि रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः २०
 या देवी सर्वं भूतेषु जाति रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः २१ या देवी सर्वं भूतेषु लज्जा रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः २२ या देवी सर्वं भूतेषु शान्ति रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः २३ या देवी सर्वं भूतेषु अहं रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः २४ या देवी सर्वं भूतेषु कान्ति रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः २५ या देवी सर्वं भूतेषु लक्ष्मी रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः २६ या देवी सर्वं भूतेषु दृष्टि रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः २७ या देवी सर्वं भू-
 तेषु स्वाति रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः २८ या देवी सर्वं भूतेषु दया रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः २९ या देवी सर्वं भूतेषु तुष्टि रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः ३० या देवी सर्वं भूतेषु मातृ रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः ३१ या देवी सर्वं भूतेषु शान्ति रूपेणा संस्थिता नमस्तु नमस्तु नमस्तु नमो नमः ३२
 इन्द्रियाराम धिदात्री भूतानां दया विनेषु या भूतेषु सततं तस्यै व्याप्तिं देव्यै नमो नमः ३३ चिति रूपेणाया

हात्त्रा मे त द्याप्य स्थिता जगत् नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ३४ स्तुता सुरैः पूर्वं मभीष्ट संश्रयात्
 तथा सुरेन्द्रेणा दिनेयु सेविता करोतु मानः शुभ हेतु रीश्वरी शुभानि भद्रासथभिहन्तु चापरः ३५ यासांस्व-
 तं चोद्धतं देत्य तापिते रस्माभिरी शाच सुरैर्नमस्यते याच स्तुता तत् सारा मेव हन्तिनः सर्वा एदो भक्तिविन-
 यमूर्तिभिः ३६ ऋषिरुवाच एवं स्तुवादियुक्ता नो देवानां तत्र पार्वती स्नातुमभ्याययौ तोये जान्ते
 व्याल्लप नन्दन ३७ साः द्रवीजान् सुरान् मुधुर्भवेद्विः स्तुयते ३८ शरीर कोशात् आ स्याः समुद्भूता द्र-
 वीच्छिवा ३९ स्तोत्रं भजेतत्क्रियते शुभं देत्य निराकृतैः देवैः समेतैः समैर निशुस्मेन पराजितैः ॥ ३९ ॥
 शरीर कोशाद्य तस्याः पार्वत्यानिः स्तुता त्विका कौशिकीति समसेयु ततो लोकेषु गीयते ४० तस्यो वि-
 निर्गता यान्तु कथाया भूत्सापि पार्वती कालिकेति समाख्याता हिमाचल ज्ञता यथा ४१ ततोऽन्विको
 परं रूपं विश्वासा सु कृतो हनं ददर्श चराडो सुराडश्च भृष्टी शुम्भानि शुम्भयोः ४२ ताभ्यां शुम्भाय चारख्या-
 ता अतीव सुमनोहरा काप्या स्ते स्वी महाराच भालयन्ती हिमाचलं ४३ नैव तादृकं कचिद्दृपे दृष्टं केनचि-
 द्दत्तमे ज्ञायतो काप्य मी देवी पृथ्वता ज्वा सुरेश्वर ४४ स्त्रीरत्न मति चार्वङ्गी द्योतयन्ती दिश स्त्वया सातु
 निधति देत्येव ततो भवान्द्रु मर्हति ४५ यानि रत्ना वि मरायो गजा श्वादी निवे प्रभो त्रैलोक्ये नु समस्त-
 नि साम्प्रतं भान्ति ते एहे ४६ ऐरावतः समानीतो राज रत्नं पुरन्तरात् पारिजात तरु आयेतथैवोच्चैः प्र-
 वाहयः ४७ विमानं हंस संयुक्त मेतति दृति तेऽङ्गे ने रत्न भूत मिहानीतं यरा सीद्दे भक्तोऽद्भुतं ॥ ४८ ॥
 निधिरैव महा पद्मः समानीतो धने श्वरात् किञ्चल्लिक्नीं देदो चाब्धिसौला मस्तान पङ्कजो ४९ कत्रन्ने
 वारुरागे मेहे काञ्चन स्वा वि ति दति तथायं स्वन्दन वरो यः पुरासीत् प्रजा पतेः ५० सत्यो रत्ना नि दार
 नाम शक्ति रीश त्वया हता पाशः सलिल राजस्य धातु स्तव परिग्रहे ५१ निशुम्भ स्याच्चिनाता च सम-
 स्ता रत्न नातयः वल्हिरपि देदो दुभ्यमग्नि शोचे व वाससी ५२ एवं देत्येव रत्नानि समस्ता न्या हतानि-
 ते स्वीरत्न मेया कल्याणी त्वया कस्मान्न दृश्यते ५३ ऋषिरुवाच निशयेति वचः शुम्भः स तदा

चराह दुग्धयोः त्रैलोक्यामासं सूर्यादि द्रुतं देव्या नहासुरं ५४ इति चेति च वक्तव्या सा मात्वा वचनान्तरा यथा
 चाभ्येति सं प्रोत्था तस्या कार्यं त्वया लक्षु ५५ सप्तत्र गत्वा यथास्ते शिलो रो शो ५६ ति शोभने आदेवो तो गतः
 प्राह लक्ष्मणो मधुरवाणिता ५६ द्रुतजवाच देवि दिले श्वरः शुभ्रस्त्वै लोको यमेश्वरः द्रुतोः द्रुतविधिः
 नस्तेन त्वत्स काश मिहा गतः ५७ अख्याह साज्ञः सख्यां शुभः सदा देव यो नि शु निष्किंता शिवलं देव्यासि
 स यदाह शुभाज्ज तत् ५८ मम त्रैलोक्य मरिचलं मम देवा वशादुगाः यज्ञ मासानहं सर्वोत्तुपा श्लासि २
 इत्युक्तं प्रथक ५९ त्रैलोक्ये वर रत्नानि मम वश्या न्य शेषतः तथैव गज रत्नं च हस्तौ देवदण्डं वाहनं ॥ ६० ॥
 सोमेद मयनौ द्रुतम श्वरत्वं ममा मरैः ॥ ६१ ॥ अथ स संज्ञं सप्तत्रिंश पत्न्य समर्पितं ॥ ६२ ॥ यानि चान्यानि देवेभ्यु
 मान्धर्वैर्बुरो यो च रत्न धृतानि भृतानि तानि मय्यैव शोभने ॥ ६३ ॥ स्त्री यत्नं भूतो त्वो देवि लोके मन्व्या महे
 कथं सात्वमस्मानु पागच्छ यतो रत्नं भुजो वयं ॥ ६४ ॥ मां वाममानुजं वापि निशुभ्रशुक्र विक्रमं भजत्वं च
 च्चला पाद्भिः रत्नं भृतानि सिं वै यतः ॥ ६५ ॥ परमेश्वर्यं महतुलं प्राप्य से सत्परि ग्रहात् एतद्बुद्ध्या सता लोच्य म-
 त्परि ग्रहतो व्रजः ॥ ६६ ॥ ऋषि श्रवाच इत्युक्ता सा तदा देवो गर्भगीरान्नः स्मिता जगौ दुर्गा भगवती मद्राये
 देधार्यं ते जगत् ॥ ६७ ॥ देव्युवाच सत्यं शुक्लं त्वया नात्र मिथ्या किञ्चित्त्व यो दितं त्रैलोक्याधिपतिः शु-
 भ्नो निशुभ्रश्चापिता दृशः ॥ ६८ ॥ किं त्वत्र यत्प्र तिज्ञानं मिथ्या तत्क्रियते कथं श्रूयता मल्प बुद्धि त्वात् ॥
 प्रतिज्ञाया हाता पुरा ॥ ६९ ॥ यो मों जयति संग्रामे यो मे दर्पं व्यपोहति यो मे प्रति बलौ लोके समे भर्ता भवि-
 ष्यति ॥ ७० ॥ तदा गच्छतु शुभ्नो ॥ ७१ ॥ निशुभ्नो वा महा सुरः सो नित्वा किञ्चिदेवा इ पाशिं शुक्ली हुमे ॥
 लक्षु ७० द्रुतजवाच अत्र लिप्ता सि मेवं त्वं देवि बुद्धि समाग्रतः त्रैलोक्ये कः प्रमांस्तिष्ठेदग्रे शुभ्रमनि-
 शुभ्रमयोः ७१ अन्विद्या मपि देव्यानां सर्व्वं देवानैवेयुधि तिष्ठन्ति सं मुखे देवि किं पुनः स्त्री त्वमभिक्रम
 ७२ इन्द्राद्याः सकला देवास्तत्सुर्येयो न संयुगे शुभ्ना दीनां कथं त्वेषां स्त्री प्रयास्यसि संमुखे ७३ सात्वे
 गच्छ मेधे वीक्ता पार्श्वे शुभ्रम निशुभ्रमयोः केशा कर्षणा निधूत गौरवा सा गमिष्यसि ७४ देव्युवाच सब

मेतद्वली शुभो निशुभ आति वीर्यवान् किं करोमि प्रतिज्ञां मे यदनालोचिता पुरा ७५ सत्वं गच्छ मयोक्तं
 यदेतत्सर्वं सादृतः तदा च स्वासुरेन्द्राय सच युक्तं करोतु यत् ७६ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे सावर्णि के स-
 त्वन्तरे देवी माहात्म्ये देव्या दूत संवादः ८५ अथि रुवाच इत्या कणार्थं वचो देव्याः सद्गतीः सर्वं प्ररितः स
 माचष्ट समा गम्य देत्य राज्ञाय विस्तरात् १ तस्य दूतस्य तद्वाक्यं माकणार्थो सुरादृततः स कोधः प्राह
 देत्या नामधिपं भूष लोचनं २ हे भूष लोचना युत्वं स्व सेन्य परि वारितः तामानय वलाहुष्टं केशा कर्षरा
 विह्वलो ३ तत्परि जारा दः काश्चि द्वादि बोनिष्ठतेः परंः सहस्रव्योऽमरो वापि यसो गन्धर्वं यव वा ॥ ४ ॥
 अथि रुवाच तेनाज्ञप्त स्ततः श्रीघ्नं स देत्यो भूष लोचनः हतः यस्या सहस्वारा म सुराणां दूतं ययी ५
 सहस्रा तां ततो देवीं तुहि ना चल संस्थितां जगो रोचैः प्रवाहीति मूलं शुभनि शुभयोः ६ न चेत् प्रीत्या
 च भवती मङ्गलार्थं पेय्यति ततो वलान्न याम्ये य केशा कर्षरा विह्वलां ७ देत्युवाच देत्ये श्वरेण प्रदि
 तो बलवान् बल संहतः बलान्नय सि मा भवेत् ततः किन्ते करोम्यहं ८ अथि रुवाच इत्युक्तः सोऽभ्य
 धा व ज्ञा म सुरो भूष लोचनः हुं कारेणैव ते भस्म सा च कारा म्बिका ततः ९ अथ कुहं महा सेन्य म सुरा-
 रान्न था म्बिका वदर्थं शायं कै स्तीक्ष्णोस्तथा शक्ति परश्वधेः १० ततो धृत सटः कोपात् कृत्वा नादं सुभे
 र्वं मपाना सुरसेनायां मिहो देव्याः स्व बाहनः ११ कांश्चित्कर प्रहारेण देत्या नास्ये न चापरान् आक्रा-
 न्त्या चा धरेणा न्यान जघान स महा सुरान् १२ केषाञ्चित्पाद या मास नरेवः कोष्ठा नि केशरी तथा तल
 प्रहारेण शिरां सि कृत वान् प्रयत्न १३ विच्छिन्न बाहु शिरसः कृता स्तेन तथा परे पथे च रुधिरं कौशा
 दन्त्येभ्यो धृत केशरः १४ सरोन तद्वलं सर्व्वं सये नीतं महात्मना तेन केशरिणा देव्या बाहने नाति को-
 पिना १५ शुत्वा तम सुरं देव्या निहतं भूष लोचनं वलञ्च सयितं कृत्वं देवी केशरिणा ततः १६ चुको-
 पं देत्या धि पतिः शुभः प्रस्फुरिता धरः आजाप या मास च तो व्राट सुराडो महा सुरो १७ हे चराट हे सुग
 बने वैह्वलेः परि वारितो तत्र गच्छत गत्वा च सा समा नीय तां लसु १८ केशोय्वा कथ्य वच्च वाय दिवः

संशयो युधि तदा श्रेया युधिः सर्वैरसुरैर्विनिहत्य तां १९ तस्यो हतांशो दुधयो सिंहो च विनिपातिते ग्रीष्म-
सागम्यतां वत्स्य गृहीत्वा तामथा म्विकां २० इति श्री मार्कण्डेय पुराणे सावर्णिगे के मन्वन्तरे देवी माहात्म्ये
शुम्भ निशुम्भ सेनानी भूष लोचन बधः ८६ अयि रुवाच आज्ञां प्राप्तुं ततो दैत्या अराड सुराड पुरोगमाः
चतुरङ्ग बलोपेता ययुरस्युद्यता युधाः १ इह युस्ते ततो देवी सीव ह्यासां व्यवस्थितां सिंहस्योपरि शैले-
नृशङ्गे महति काञ्चने २ ते हृष्टा तां समादातुं मुद्यमञ्च कुरुयताः आकृष्ट चापासिधरास्तथान्ये तत्स-
मीपगाः ३ ततः कौपञ्चु कारोच्चैरन्विका तान् गीन् प्रति कोपेन चास्या बदनं मसी बर्षा मभृत्तदा ॥ ४ ॥
भृकुटी कुटिलात्रस्या ललाट फलका हुतं काली कराल वदना विनिष्क्रान्ता सिपाशिनी ५ विचित्रख-
द्वाङ्ग धरा नरमाला विभूषणा हीपि चर्म परीधाना शुष्क मांसाति भैरवा ६ अति विस्तारवदना जिह्वा
ललन भीषणा निमग्नारक्त नयना नारा पुरितदिङ्मुख ७ सावैरो नाभिपतिता यातयन्ती महा सु-
गन् सेन्ये तत्र सुरग्रीभाम भक्षयत तद्वलं ८ पाश्यां ग्राह्यकुश ग्राह्योष घरादा समन्वितान् समा-
दये कदस्तेन सुरैर्विसेप वारान् ९ तथैव योधं तुरंगोरथं साराथिना सह निक्षिप्य वल्के दशने अन्व-
यत्यति भैरवं १० सक्तं जग्राह के श्रेयु ग्रीवा ग्राह्य बापरं पादेना क्रम्य चैवान्य सुरसान्य मपोथयत ११
तस्मै क्तानि च शस्त्राणि महा स्वार्णि तथ सुरैः सुरेन जग्राह रुवा दशने र्मथिता न्यपि १२ वलिनां
तद्वलं सर्व्वं मसुराणां महात्मनां समर्हो भस्य चान्यानन्यो ज्ञाता इयत्तथा १३ असिना निहताः त-
चित् केचित् खद्वाङ्ग ताडिताः जम्बुर्विना ग्राम सुरा दन्ता ग्राभि हतास्तथा १४ सरोजं तद्वलं प्रबन्धं
मसुराणां निपातितं दृष्ट्वा चरदोऽभिदुडावतां काली सति भीषणां १५ शरवैधं महाभीमैर्भीमाक्षीं तां
महा सुरः कादया मास चक्रे सुराडः सिंसेः सहस्रशः १६ तानि चकारायने कानि विशमानानि
तत्सुखं वभुर्यथा के वित्त्वानि सुबहूनि घनोदरे १७ ततो महा साति रुवा भीमं भैरवनादिनी काली १८
कराल वक्त्रा तद्दर्शं दशानो ज्वला १९ उत्थाय च महासिंहं देवी चराडमधावत गृहीत्वा चास्यते

शेष शिरलेनासिनाच्छिनत् १९ अथ सुराडोऽप्यधावतां दृष्ट्वा चराडं निपातितं तस्य पातयद्भूमौ सा ख-
 भाभि हतं रुधा २० हत शेषं ततः सेन्यं दृष्ट्वा चराडं निपातितं सुराडञ्च सुराड वीर्यं दिशो भेजे भेयातुरं २१
 शिर चराडस्य काली च गृहीत्वा सुराडमेव च प्राह प्रचराडाद्दासमिध्रमभेत्य चराडको २२ मया तवा
 नोपहृती चराड सुराडो महा पशू युद्ध यज्ञे स्वयं शुभं नि शुभञ्च हनिष्यमि २३ अथि रुवाच तावानी २४
 तो ततो दृष्ट्वा चराड सुराडो महा सुरो उवाच कालीं कल्याणीं ललितं चराडका वचः २५ यस्माच्चराड २६
 च्च सुराडञ्च गृहीत्वा त्वमुपागता चासुरादेति ततो लोके ख्याता देवि भविष्यसि २७ इति श्री मार्कण्डे-
 य पुराणे सावर्णी के मन्वन्तरे देवी माहात्म्ये चराड सुराड वधः २८ अथि रुवाच चराडे च निहते दैत्ये २९
 सुराडे च विनिपातिते बहुलेषु च सेन्येषु स्तयिते च सुरेश्वरः १ ततः कोपपराधीन चेताः शुभः प्रताप-
 धान उद्यमो सर्वं सेन्या नन्दित्या नामादि देशह २ अथ सर्वं बलं दैत्याः यदशीति रुद्रा युधाः कन्बुनाम्ब-
 तुरशीति निर्निर्यातु स्वर्बले हताः ३ कीदृ वीर्योपा पञ्चाशदसुराणां कुलानिधे शतं कुलानि धीमाराणां
 निर्गच्छन्तु ममाज्ञया ४ कालकोटोर्दंदा मोर्य्योः कालं केयास्तथा सुराः युद्धाय सन्ना नियान्तु आज्ञया-
 त्वरिता मम ५ इत्याज्ञाप्या सुरपतिः शुभो भेदेव शासनः निर्जे गाम महासैन्य सहस्रै बह भिहतः ॥ ६ ॥
 आयातं चराडका दृष्ट्वा तत्तेन्य मति भीरवां न्यास्त्रेः पूरयामास धरणी गगनान्तरं ७ ततः सिंहो महा-
 नाद सतीव कतवाक्षुप घराटा स्वनेन तान्ना दानम्बिका चोप हंहयत् ८ धनुर्ब्यो सिंह घराटानो नादा पूरि-
 तदिङ्गुस्वा निनादे भीरवोः काली निगये विस्तारिता नना ९ तन्निनादमुपश्रुत्य दैत्ये सेन्ये अतुर्दिशो
 देवी सिंह स्तथा काली संरथिः परिवारिताः १० एतस्मिन्क्षरे भूपविनाशाय सुरद्विषां भवाया मरसिद्धा-
 नामति वीर्यं बलान्विताः ११ ब्रह्मेष्टाशुद विष्णूनां तथेन्द्रस्य च शक्रयः शरीरिभ्यो विनिष्क्रम्य तद्दूषे अ-
 राडको ययुः १२ यस्य देवस्य यदृपं यथा भुषणा बाहून् तद्वदेव हि तच्छक्तिरसुरान् योद्धुमाययो १३ इह स
 युक्ते विमानाग्रे सास्रस्त्रं कसराडलुः आयाता ब्रह्मराः शक्तिर्वैभवाणी सामि धीयते १४ मोहिश्वरीहया

स्रुता त्रिभूलवरधारिणी महाहिमलयाप्राप्ता चन्द्ररेखा विभूयता १६ त्रीणि शक्तिं हस्ता च भूपर-
 वाहना योद्धुमभ्याययो देव्या नमिका शुद्धरूपिणी १६ तथैव देव्यावी शक्तिर्येवैः परे संस्थिता शङ्ख-
 चक्रगदाशार्ङ्गं स्वहस्तहस्ताभ्युपाययी १७ यजवाराहमनुत्तरं यथा विधत्ते हरिः शक्तिः साध्याययी तत्रा-
 वाराही विधत्ते तत् १८ नरसिंही तृप्तिहस्य विधत्ते सदशो वधः प्राप्ता तत्रशटाक्षेपस्त्रिपन्न नक्षत्रं संहतिः
 १९ वज्रहस्ता तथैवैन्द्री गजराजो परिस्थिता प्राप्ता सदस्य नयना यथा शक्रस्तथैव सा २० ततः परित्त-
 स्ता भिरी शानो देव शक्तिभिः इत्यन्नामसुराः शीघ्रं मम प्रीत्याह चरिष्यकां २१ ततो देवी शरीराहु विनि-
 क्रान्ताति भीवरगा चरिष्यका शक्तिरत्युया शिवा शत निनादिनी २२ साचाह भूषजटिलमीशानम-
 पराजिता दूतत्वं गच्छ भगवन् पार्श्वे शुभनिशुभभयोः २३ इहिशुभनिशुभमन्त्रं दानवावतिगर्वितो
 यचान्ये दानवास्तत्र युद्धाय समुपस्थिताः २४ त्रैलोक्यमिन्द्रो लभतो देवास्तनुहविर्धुनः कुर्यं प्रयात पा-
 ताले यदि जीवितुमिच्छथ २५ बलावलीपादये इवन्तो युद्धकाङ्क्षिणाः तदा गच्छत हृष्यन्तु नच्छि-
 वाः पिशितेनवः २६ यतो नियुक्तो देव्येन तया देव्या शिवः स्वयं शिवदूती तिलोकेऽस्ति स्ततः सास्त्र-
 तिमागता २७ तेषु श्रुत्वा वचो देव्याः शब्दो रथाते महासुराः अमर्षो हरिता जगत्पुनतः काल्पायनी-
 स्थिता २८ ततः प्रथमं मेवाग्रे शरशक्तृष्टिहृष्टिभिः ववयुरुद्धता मर्षोस्तो देवी ममरागः २९ साचतन्त्र-
 प्राहतान् बाराण् शूलचक्रपरश्वान् चिच्छेद लीलया क्मात धतुं मुक्तिं मे देयुभिः ३० तस्याग्रतस्त-
 था काली शूलपातविदारितान् खड्गाङ्ग पोथितां आरीन् कुर्वती व्यचरत्तदा ३१ कमण्डलुजलाक्षेप-
 हतवाय्यान् हन्ती जसः वस्त्राणो चाकरोच्छन्नयेन येन स्तथावति ३२ माहिषखरी विह्वलं तथा च-
 क्रैरा देव्यावी देव्यान् जघान कीमारी तथा प्राकृष्याति कोपता ३३ येन्दी कुलिशपातेन शतशो देव्य रा-
 नवाः धेतुर्विदारिताः पृथ्व्यां रुधिरैश्च प्रवर्षिताः ३४ हाराह प्रहारविध्वस्ता देवाः प्रसृतवससः बराह-
 मृत्योर्न्यपतंश्चक्रैरा च विदारिताः ३५ नैवे विदारितां शान्दान् भक्षयन्ती महासुरान् मारसिंही चचा-

राज्ञी नादा पूर्णो दिगम्बरा ५६ चराङ्गादहोसिरसुराः शिवदूत्य भिद्विदिताः पेतुः शुश्रिष्यो पतिता स्तो अखादा य
 सा तदा ३७ इति मातृ गणो कुण्डे मर्दयन्तं महा सुरान् दृष्ट्वा मृगयै दिवि देवैर्न शुभे वारिरेषिकाः ३८ पलाय
 न परान् दृष्ट्वा देव्यान्मातृ गणार्पितान्, शोभुमस्यायौ शुद्धो रक्त वीजो महा सुरः ३९ रक्त विन्दुर्यदा भूमौ पत
 त्स्य शरीरतः समुत्पतति मे दिव्यांस्तममाणा स्तदा सुरः ४० युयुधे स गदा परिणा रिन्द्र ग्रन्थया महा सुरः ॥
 ततश्चिन्त्री स्ववज्रेण रक्त वीजं मताडयत् ४१ कुलिशो नाहतस्वा सु तस्य सुखाव शोशितं समुत्पत्युक्ततो यो
 धास्त दूपास्त त्परा क्रमाः ४२ यावन्नः पतितास्तस्य शरीरा द्रक्त विन्दवः तावन्नः पुरुषा जातास्त द्यौर्य
 बल विक्रमाः ४३ ते चापि युयुधुस्तत्र पुरुषा रक्त सत्त्वाः भूमे मातृ मिरत्युग्र शस्त्रपाताति भीमरा ॥ ४४॥
 पुनश्च बघ पातेन सतमस्य शिरो यदा बवाह रक्तं पुटतास्ततो जाताः सहस्रशः ४५ देव्यादीः समो चैनं चक्रे
 राभिजयो नह गदया ताडया मासे रेन्द्री तम दुरेश्वरं ४६ वैद्यो वी चक्र भिद्वस्य रुधिर स्वाव सम्भवेः ॥
 सहस्र शो जग द्याप्तं तत्सुमारीं महा सुरैः ४७ शत्र्या जघान कौमारी वाराही च तथा सिना मादिश्वरी वि
 श्रुतेन रक्त वीजं महा सुरं ४८ स चापि गदया दैत्यः सर्वा यवाहन त प्रथक् मारुः कोप समा विशोरक्त
 वीजो महा सुरः ४९ तस्याह तस्य बहुधा शक्ति भ्रूलारिभिर्भुवि पपात यैषि रक्तौ यस्तेनासंज्जतशोऽसु
 राः ५० ते आसुरास्वक् सम्भूतिर सुरैः सकलं जगत् व्याप्तं सली त्तो देवा भयमा जग्मु रुक्मं ५१ तान्
 विषयसमन् सुरान् दृष्ट्वा चण्डिका प्राह सत्त्वरा उवाच कालीं चासुरादि वित्तं वदनं कुरु ५२ मच्छस्व पात
 सम्भूता नृक्त विन्दून् महा सुरान् रक्त विन्दोः प्रतीकृतं वक्त्रे गानेन वेगिता ५३ भक्षयन्ती चररोत इत्य
 ज्ञान् महा सुरान् एवं मेघ संयं दैत्यः क्षीरा रक्तो गमिष्यति ५४ मस्य भारास्त्वया चोशान चोत्पत्यस्यति
 चापरे इत्युक्त्वा तं ततो देवी श्रुतेनाभि जघानतं ५५ सुत्वेन काली जगृहे रक्त वीजस्य शोशितं ततो भ्रम
 वा जघानाथ गदया तत्र चण्डिका ५६ न चास्या वेदना च्छे गंदा पातोऽल्पिकामपि तस्याह तस्य रेहानु
 बद्ध सुखाव शोशितं ५७ यतस्त तस्तद्व क्षीरा चासुराडा सं प्रतीच्छति सुरेव समुत्ततोयेऽस्या रक्त पाताः

महासुराः ५८ तो अरुदादाय चा सुराडा पपी तस्य च शीरिणं देवी शूलन वञ्चगा वारिण सिभिर्ज्जीहि-
 भिः ५९ जयान रक्त वीजं तं चासुराडा पीत शीरिणं सपपीत मही इष्टे शस्त्र घट्य समाहतः ६० नीरक्त-
 अ मही पालरक्त वीजो महासुरा इ ततस्ते हर्षे मतुल मवापुस्त्वि दशानुप तेषां मातृ गणो जातो न नतो अ-
 क्तमोद्धतः ६१ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे सावरी के सन्वन्तरे देवी माहात्म्ये रक्त वीज वधः ८८ गतोबाच
 विचित्र भिदमाख्यातं भगवन् भवता मम देव्या अस्मि माहात्म्ये रक्त वीज वधाश्रितं १ भूय श्रेष्ठो मय हे
 ओतुं रक्त वीचे निपातिते चकार शुभो यत्कर्म निशुभ आति कोपनः २ अवि रुदात्त चकार कोपमनुल
 रक्त वीजे निपातिते शुभा सुरो निशुभ अ हतेष्व न्येयु चाहवे ३ हन्य मानं महासिन्य विलोक्या मय सुह-
 हन् अश्रधा वनि शुभो य सुख्यया ४ सुर सेनया ५ तस्या प्रतस्तथा इष्टे पाशवेयो अ मद्या सुराः सन्दिष्टा
 छ पुटाः कुहा हन्तुं देवी सुपा ययुः ६ आज गाम महा वीर्योः शुभो अपि स्व वलेर्हेतः निहन्तुं चरिड को को-
 पात्कत्वा युद्धं लु मातृभिः ६ ततो युद्ध मती वासी देव्याः शुभ निशुभयोः शर वयं मती वोपे मय यो रि व-
 र्वतोः ७ चिच्छेदास्ता ज्वरास्ताभ्यो चरिड को स्वशरो त्कीरः ताडया मास चाङ्गे यु शस्त्रो धेर सुरशर्वी ८
 निशुभो निशितं खट्वा चर्मं चादाय दु प्रभं अताडयन्सिंहं सिंहं देव्या वाहन सुन्नम ९ ताडिते वाहने देवी सुर-
 धेराणां सि मुन्नमं निशुभ स्यायुचि च्छेद चर्मं चाप्यष्ट चन्द्रकै १० छिन्ने चर्मसंणिग रवेद्रे च शक्तिं चि क्षेपसो १-
 १ सुरः तासप्यस्य दिधा चक्रे चक्रेगाभि सुरागतो ११ कौपाध्मातो निशुभो य मूलं जग्राह दानवः आया
 तं रुष्टि पातेन देवी तच्चाप्य चूर्णायत १२ अविध्याय गदो सोऽपि चिक्षेप चरिड को प्रति सपि देव्या त्रिभुलेन
 भिन्ना भस्म त्व मागता १३ ततः परशु हस्तं तमायान्ते देत्य पुद्गवं आहत्य देवी वारिणो धेर पातयत भूतले १४
 तस्मिन्निपातिते सुभो निशुभे भीम विक्रमे आतथ्यं तोव संकुहः प्रययौ हन्तु मन्त्रिको १५ सस्य स्थस्त था १-
 त्युचि पंहीत परमायुधैः सुनेरष्टाभिरतुले व्याप्या श्रेयं वभो नमः १६ तमायान्ते समा लोक्य देवी शरवमवा-
 दयत् ज्या शब्द ज्वापि धनुय च कारा तीवद्रुः सहं १७ पूरया मासक कुभो निज घराटा स्वनेन च समस्तं देत्य

सैन्यानां तेजो बध विधायिना १८ ततः सिंहो महा नरैः स्थाजिते भ्रमद्वा मदैः । पुरथा मास गगनं गान्तयो परि
 शो दश १९ ततः काली ससुत्पत्य गगनं स्नामता दयत् । करभ्यां तन्नि नोदेन प्राक् स्वनास्ते निरोहिताः ॥ २० ॥
 अट्ट ह हासम शिवं शिव इती चकार ह । तेः शब्देरसुरा स्वेसुः शुम्भः कोपं पश्ययो २१ दुरात्मं स्तिष्ठ तिष्ठे ति
 व्यान हारा न्त्विका यदा तदा जयेत्य भिहितं देवीरा काश संस्थितैः २२ शुम्भे नागत्य या शक्ति मुक्ता ज्वाला-
 ति भौद्यगा आयाज्जी वन्दि कृत्य भा सा निरस्ता महोल्कया २३ सिंह नोदेन शुम्भस्य व्याघ्रे लोकत्रयान्तरे
 निर्घात निश्वनोद्योगो जितवानवनीपते २४ शुम्भमुक्ताञ्चरान्देवी शुम्भस्तत्त्वद्रिताञ्चरान् चिच्छेद स्व-
 शिररुपैः शतशोऽथ सहस्रशः २५ ततः सा चरिडका कुद्धा श्वलेना भिजघानते सतदा भिहतो शुम्भो सूचि-
 तो निप पातह २६ ततो नियुम्भः संप्राप्य चेतना मात कामुकः आज घान शरैर्देवीं कालीं के शरिणो तथा
 २७ पुनश्च कृत्वा बाहु नामयुतं दनुजेश्वरः चक्रोद्युधेन दिति ज शब्दा दया मास चरिड को २८ ततो भगवती
 कुद्धा दुर्गा दुर्गा त्रिनाशिनी चिच्छेद तानि चक्राणि स्वशरैः शाय को श्वनान् २९ ततो निशुम्भो वेगोन गदा
 मादाय चरिडकां अस्य बावर्त वेहन्तुं रेत्य सेना समाहृतः ३० तस्या पतत एवा शु गदा ज्जिच्छेद चमिडका
 स्वद्वेन शित धोरिणा स च श्वले समादरे ३१ शूल हलं समायान्तं नियुम्भ सम रार्दिनं हृदि विव्याध श्वलेन वे-
 गा विद्धेन चरिडका ३२ भिन्नस्य तस्य श्वलेन हृदयान्निःशृतोऽपरः महा बलो महा वीर्यं स्तिष्ठेति पुस्यो
 बद्धन् ३३ तस्य निष्क्रामतो देवी प्रहस्य स्व नवतरः शिर जिच्छेद स्वद्वेन ततोऽसाव पत ड्रुवि ३४ ततः ॥
 सिंहश्च स्वादो ग्रंदं प्रा सुम्भशिरो धरान् असुरांस्तं स्नाधा काली शिव इती तथा पगान् ३५ दो मारी शक्ति
 निर्भिन्नाः के चिन्ने शुर्मदासुराः ब्रह्मरिणी मन्त्र इतेन तोये नान्ये निरा कृताः ३६ मोक्षेश्वरी त्रिशूलेन भि-
 न्नाः पितृस्तथा परे वाराही गुराह घातेन केचि घूर्णी कृता भुवि ३७ खराड खराड ज्व चक्रा विद्या व्या-
 दानवाः कृताः वज्रेणा चन्द्रो हस्ता ग्रविमुक्ते न तथा परे ३८ केचिद्धिनेश्वर सुराः केचिन्न शमहा इव त-
 भसिता आपरे काली शिव इती मृगा धिपैः ३९ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे सावर्णि के मन्वन्तरे देवी माहा-

५ नद्ये कोमारी रूप संस्थाने नारायणि नमो ॥ स्तुते १३ प्रोत्सव चक्र मदा धार्म्यं गृहीत पलायुते यती रं देवालो
 ह्वये नारायणि नमो ॥ स्तुते १४ गृहो तो ग्रमहा चक्रे देष्टो वृत्तदधुन्वरे वराह स्तुतिरिति विधि पाठयति नमो
 ॥ स्तुते १५ वृत्सिंह रूपिणो ग्रेया हन्तुं देत्यान् कृतोद्यमे त्रैलोक्य त्राया रक्षिते नारायणि नमो ॥ स्तुते ॥ १६ ॥
 किरीटिनि महा वज्रे सहस्रे नयनोत्तले वज्र प्रारादरे चैन्द्रि नारायणि नमो ॥ स्तुते १७ अत्र इति सख्ये-
 रा हर्तं दित्य महा बले घोर रूपे महा रावे नारायणि नमो ॥ स्तुते १८ दंष्ट्रा काल दहने त्रिशो काला पि पुरो ॥
 चा शुतोडे सुसह स्रष्टे नारायणि नमो ॥ स्तुते १९ लक्ष्मि लब्धे महा विधि यज्ञे पुष्टि स्वधे भुवि भया रति न ह विदे
 नारायणि नमो ॥ स्तुते २० भवे सस्वति वरे भूति वायु वितामसि नियते त्वे प्रसीदो नारायणि नमो ॥ स्तुते २१
 सर्वं स्वरूपे सर्वं शो सर्वं शक्ति समन्विते भये म्य स्वाहि नो देवि नमो ॥ स्तुते २२ एतत्ते वदनं सौम्यं
 लोचन वय भूयितं पातुनः सर्वं भूतस्यः कात्यायनि नमो ॥ स्तुते २३ ज्वाला कराल मत्स्य प्रत शोया सुर सदनं
 विष्णुलं यातुनो भीति भेद कालि नमो ॥ स्तुते २४ हिनस्ति दित्य तेजोसि स्वनेना पुर्यं या भगत् सा क्षणदा पातु
 नो देवि पापे भ्योनः सुतानिव २५ असुरा स्व स्व सा पक्षः चर्चित स्ते करो न्वलः शुभाय स्वङ्गो भवतु चण्डि
 के त्वो नन्ता वयं २६ रोगान् शोथान् पङ्क्तं सि दुष्टा रुष्टा तु कामान् सकलान् भीष्टान् त्वाहा श्रितानां न विपन्न
 रागां त्वामाश्रिता न्या अयतां प्रयाति २७ एतच्छाते यत्कदनं त्वयाद्य धर्मादि सो देवि महा सुराणां ॥
 रूपेरेते के र्वद्वधात्स मूर्ति कृत्वा म्बिके तत्त्व करोति कान्या २८ विद्या सुशास्त्रे सु विवेक रो रक्षाधि यु वाकेषु
 च काल दन्या तत्सत्त्व रति ॥ इति महा न्वकार विधानयत्ये ते दे हीव विश्वं २९ रेखांसि यत्रोद्य विद्या अनाशा
 यत्राख्यो रस्यु वल्लानि यत्र रावानलो यत्र तथा ब्धि मध्ये तत्र स्थिता त्वं परि पासि विश्वं ३० विश्वेभ्यश्चरि त्वं
 परि पासि विश्वं विश्ववात्मिकाधार यसीति विश्वं विश्वेश्वर न्या भवती भवन्ति विश्वा अया ये त्वयि भक्ति
 नद्याः ३१ देवि प्रसीद परि पातयनो ॥ रिभीति नित्ये यथा सुरवधा र्धुनेव सद्यः पापानि सर्वं जगता ज्वरा-
 मे नथाप्य उत्पान पाक मनितां च मद्भोप सर्गोद ३२ प्रगातानो प्रसीद त्वं देवि विश्वार्ति हारिणि त्रैलोक्य

वासिना मर्त्ये लोकाणां वरदा भव ३३ देखुवाच वरदाहं सुरगणा वरं यं मनसोच्छ्रय तेहणुध्वं प्रपञ्च्य-
मि जगता सुप कारकं ३४ देवा ऊचुः सर्व्वो वाधा प्रश मनं त्रैलोक्य स्या रिले श्वरि सर्वमेव त्वया कार्य्यं
मस्मिं हे रि विनाशने ३५ देखुवाच देवस्वतेऽन्तरे प्राप्ते अद्या विंशति मे युगे शुम्भो निपुम्भं श्वेधान्यादुष-
त्येते महा सुरो ३६ नन्द गोप गृहे जाता यशोदा गमं सम्भवा ततस्तौ भाश विख्यामि दिव्याचल निवा-
सिनी ३७ पुनरप्यति रोडेगा रूपेणा वृथिवी तले अत्र तीर्थं हनिष्यामिंचे अचिह्नां स्तु दानवान् ॥ ३८ ॥
भक्षयन्त्या अतादु ग्रान्दे अचिह्नान् महा सुरान् रक्तादस्मा भविष्यन्ति दाहिनी कुसुमोपमाः ३९ ततो मां
देवताः स्वर्गे मर्त्यलोके च मानवाः स्तुक्ता व्याह रिष्यन्ति सततं रक्ता दन्तिको ४० भूयश्च शतवार्षिके क्यमना
हृष्ट्या मनससि मुनिभिः संस्तुता भूतौ सत्त्व दिव्याम्य यो निजा ४१ ततः शतेन नेत्राणां निरीक्षिष्यामि य-
मुनीन् कीर्त्तयिष्यन्ति मनुजाः शतासी मिति मान्ततः ४२ ततो ह मखिलं लोक मात्स देह समुद्भवेः भवि-
ष्यामि सुराः शक्ये रा हृष्टेः प्रागाधारकेः ४३ शाकस्मरीति विख्यातिं तदायास्याम्यहं भुवि तत्रैव च बधि-
ष्यामि दुर्गं मारव्यं महा सुरं ४४ पुन आहं यदा भीमं रूपं कृत्वा हिमाचले रसांसि स्य विख्यामि मुनीनां प्रा-
णा कारणात् ४५ तदा मां मुनयः सर्व्वे स्तोत्रं न्यानघ्न मूर्त्तयः भीमा देवी ति विख्यातं तन्मे नाम भविष्य-
ति ४६ यदा कुराण्यस्मिं लोबधे महा बाधां करिष्यति तदा हं भ्रामरं रूपं कृत्वा संख्येय वट पदं ४७ त्रैलो-
क्य स्थिति तार्याय बधिष्यामि महा सुरे भ्रामरीति च मां लोकास्तदा स्तोत्र्यन्ति सर्व्वतः ४८ इत्येवम्यदा बाधा
दानदोल्या भविष्यति तदा तदा वती ज्याहं करिष्याम्य रिसेसये ४९ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे सावरीणि के
सन्वत्तरे देवी माहात्म्ये देव्या स्तुतिः ६१ देखुवाच एभिस्तैश्च मां नित्यं स्तोत्र्यते यः समाहितः तस्या
हं सकलौ बाधां नाश विख्याम्य संशयं १ मधुकैरभ नाशश्च महिषा सुर घातने कीर्त्तयिष्यन्ति ये तद्द ह्वं शु-
म्भ निपुम्भयोः २ अहम्याश्च चतुर्दशं नवम्याश्चैक चेत्तमः आर्य्यन्ति चैव ये भक्त्या सम माहात्म्य मुन-
सं ३ नैतयो दुष्कृते किञ्चिदुक्ता तौ त्यान चापदः भविष्यति न दारिद्र्यं न चैवैष्ट दिशो मनं ४ शत्रुतो न

मयं तस्य दस्युतो वानराजतः न शस्त्रानलतोयो धाव करदधित् सन्नादिष्यति ५ तस्मान्न भेदतया धाव
पठि तव्यं समाहितैः श्रोतव्यञ्च महाभक्त्या परं स्वस्त्ययनं हितत् ६ उपसर्गां न शेषां स्तु महाभारत
इवान् तथा त्रिविधं शुत्वाते माहात्म्यं शमयेत्यन ७ यच्चैतत्पठ्यते सम्यङ् नित्यं मायतने नम सदान्त हि
नीस्यामि सान्निध्यं तत्र नै स्थितं ८ बलिं वरुणे पूजां वासुदेवे कार्थ्यं मद्भोक्तृषु सर्व्वं सन्ति चरित मुक्ताब्धे
प्राप्य मेव च ९ जायताः १० जायता वायवलि पूजां तथा कृतो प्रतीच्छि व्यास्यं प्रीत्या वन्दि होमं तथा कृतं
११ शरत्काले महापूजा कियते याच वार्यं की तस्योर्मि तमाहात्म्यं शुत्वा भक्ति ससन्तितः १२ सर्व्वो
वाधा विनिर्मुक्तो धन धान्य सुतान्वितः सतुष्यो मातृसरे न भविष्यति न संशयः १३ श्रुत्वा समेत माहा-
त्म्यं तथा चोत्पन्नयः शुभाः पराक्रम न्च युद्धेषु जायते निर्भयः पुमान् १४ रिपवः संक्षयं याति कल्याणा
ञ्चोप पद्यते तन्त्रे च कुलं पुंसो माहात्म्यं मनः पुरावतां १५ शान्तिं कर्त्तारो सर्व्वत्र तथा दुःस्वप्न दर्शने १६
ग्रह पीडा सु चोग्रासु माहात्म्यं शृणु यात्मन १७ उपसर्गाः शसं याति ग्रह पीडा च दारुणाः दुःस्वप्नञ्च १८
नमि ईहं सुस्वप्न सुप जायते १९ बाल ग्रहाणि सुतानां बलानां शान्तिकार कं संघात भेदे च त्वगतं भित्री कारणा
सुप्तमे २० दुर्वृत्ताना मशेषाणां बल हानि करं परं रक्षोभूत पिशाचानां यदनादिवनाशनं २१ सर्व्वं समेत
माहात्म्यं मनः सन्नि धिकारकं पशु पुण्यार्घ्यं धूपं च गन्ध दीपैस्तथोक्तेभिः २२ विघ्नाणां भोजनं होमैः प्रादु-
शीथेरहर्निशं अन्ये च विविधैः शैलैः प्रदर्शनैर्वैभवाया २३ प्रीतिर्भे क्षियते सास्मिन् महात्सु चरिते सुते
शुनं हरति पापानि तथा रोग्यं प्रयच्छति २४ रसाङ्गुणेति संतप्त्यो जन्मनां कीर्त्तने न मन युद्धेषु चरिते युक्ते
दुष्टं दैत्य निवहं २५ अस्मिञ्छ्रुते वैरी कृतं भयं पुंसो न जायते युव्याभिः स्तुतयो याचयाच्च ब्रह्मविभिः
कृताः २६ ब्रह्मणा च कृता स्तुतु प्रयच्छति शुभो सति अस्त्राणि प्राप्तेर वापि द्वावाग्निं परिदारितः २७
दस्युभिर्वहितः शून्ये पृथ्वी तो वापि शत्रुभिः सिंह व्याघ्रा दुयातो वा बनेषा वनहस्तिभिः २८
वा ज्ञे प्रोवक्ष्यो दस्य गतोऽपि वा आधुरीरो हो वा वातेन स्थितः पठेति महागांवे २९ पतस्तु वापि शस्त्रेषु भोग्या

मे भृश दारुणो मध्ये वाधा सुदीर्घा सुवेदना भवति ॥ २७ ॥ स्मरन्मेमेतच्चरितं त्मो सुख्येत सङ्कटात् सम
 प्रभावात् सिंहाद्या दस्यवो वीरिणा स्तथा २८ ॥ इति रुवाच इत्युक्त्वा
 सा भगवती चरितं कृत्वा चरुं विक्रमा पश्यता मेव देवानां तत्रैवान्वरधीयत २९ ॥ तेऽपि देवा निरातङ्गः
 स्वाधिकारात् यथा पुर यज्ञभागा भुजः सर्वे चक्रुर्विनिहता स्तः ३० ॥ देव्या अर्चय्या निहते शुभे देवरी
 षोऽनुधि जगद्दिव्यं स्मिन्नि तस्मिन्महोऽयेऽतुल विक्रमे ३१ ॥ निधुस्मे च महा वीर्यं श्रेयाः पाताल माययुः
 एवं भगवती देवी सा नित्यापि पुनः पुनः ३२ ॥ सम्भूय कुरुते भूप जगतः परिपालनं तथे तलो ह्यते विश्व
 सेव दिशं प्रसूयते ३३ ॥ सा याचिता च विज्ञानं तुष्टा ऋद्धिं प्रयच्छति व्याप्तं तथेतत्सकलं ब्रह्माराड् मनुजे
 प्रद ३४ ॥ महाकाल्या महाकाले सनातनी भव काले नृणां सेव लक्ष्मीर्दृष्टि प्रदा एवे ३५ ॥ सेवा भवितव्या
 स्थितिं करोति भूतानां सेव काले सनातनी भव काले नृणां सेव लक्ष्मीर्दृष्टि प्रदा एवे ३६ ॥ सेवा भवितव्या
 ॥ लक्ष्मीर्दिनाशा योपजायते स्तुता सं पूजिता पुण्ये धूपगन्धादि भिस्तथा ददाति विभं पुत्रां च मतिं धर्मे ३७ ॥
 तथा शुभा ३८ ॥ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे सावर्णि के मन्वन्तरे देवी माहात्म्ये शुक्लमे एव प्रभावा सा देवी ययेदं धार्यते जगत् १ विद्या
 चरितं रुवाच सत्तै कथितं भूप देवी माहात्म्य सुक्तं एव प्रभावा सा देवी ययेदं धार्यते जगत् १ विद्या
 तथैव क्रियते भगवद्विद्या मायया तथा त्वमेवैश्वर्य च तथै वान्ये विवेकिनः २ मोक्षये मोहिता शिव
 मोक्ष मेयन्ति चापरे तासु पैदि महागज शस्ता परमेश्वरी आराधितां सेव नृणां भोग स्वर्गो पवर्गदा ॥ ३ ॥
 मार्कण्डेय उवाच इति तस्य वचः श्रुत्वा सुरथः स नराधिपः प्रशिया पत्य महाभागं तस्मिन् शंशित व्रतं ४
 निर्विरोधोऽति मम त्वेन राज्यापहरणेन च जगाम सद्यस्त एसे सच वैश्वो महा मुने ५ सन्दर्शनार्थं सन्वाया
 नदी पुलिन संस्थितः सच वैश्वस्त पल्ले पे देवी सूक्तं परं जपन् ६ तो तस्मिन् पुलिने देव्याः कृत्वा सूत्रि
 मही मयी अहंराष्ट्रं कतु स्त स्याः पुण्य धूपाग्नि तर्पणीः ७ निराहारी यता हारी तन्मन स्को समाहिनी
 दस्तु स्तो बलि जैव निज गात्रा सगुणितं ८ एवं समा राधयतो स्ति भिवैर्यं तात्मनोः परितुष्टा जगद्वाजी

प्रत्यसं प्राह चरिदिकाः ६ देव्युवाच यत्पार्थ ते त्वया मृप त्वया च कुलनन्दन मन्त्रस्तत्वाद्यास्तो सर्व्वे ।
 परि तुष्टा ददाहि तद १० मार्कण्डेय उवाच ततो ववे दृषो रात्र्यमवि भ्रंस्थ न्य जन्मनि अत्रैव निजे ।
 रात्र्यं हत शत्रु बलो बलात् ११ सोऽपि वैश्यस्त तो ज्ञानं ववे निर्विंसा मानसः समेत्यह मिमि प्रसः सङ्ग-
 विच्युति कारकं १२ देव्युवाच स्वत्ये र्हो भिदे पते स्व रात्र्यं प्राप्स्य ते भवान् इत्वारि पुनस्त्व ततंतव
 तत्र भविष्यति १३ सुत अ भूयः संश्राप्य जन्म देवा द्विद स्वतः सावर्गिो को नाम सनु भवन् भवि रात्रि विष्य
 ति १४ वैश्य वर्यो त्वया यच्च वरोऽस्म तोऽभिवान्छितः तं प्रयच्छामि संसिद्धो तव ज्ञानं भविष्यति १५
 मार्कण्डेय उवाच इति इत्वा तयो र्वी यथा भिल धिते वरं वश्वान्न हिला मद्यो भक्त्या तस्या त भिष्टता
 १६ एवं देव्या वरं लब्ध्वा सुरयः सचि यर्यं भः स्वर्ग्यो जन्म समा साद्य सावर्गिो भंविता मनुः १७ इति श्री
 मार्कण्डेय पुराणो सावर्गिो के सन्तन्तरे देवी साहात्म्यं समाप्तं ६३ मार्कण्डेय उवाच सावर्गिो के सि दे ।
 सत्यक प्रोक्तं सन्वत्तारं तव तथैव देवी साहात्म्ये सहिया सुरधातनं १ उत्पन्नय अ यो देव्या मातृ गा ज्व-
 मद्वा हते तथैव सन्तर्जो देव्या आ सुरादाया यथा भवः २ शिव इत्या अ माहात्म्ये वचः शुभ निशुभयोः
 रक्त दीप्त वक्ष दीप्त सर्वो नेतर्जो हितं ३ धूम्रतो हनि शाईल सावर्गिो कमथा पारं दस पुत्र अ सावर्गो भावी
 यो नवली मनुः ४ काशदा मि मनोस्त स्वये देवा सुनयो वृथाः पाप मरीचि भर्गो अ सुधर्ता रा माया सुतः ५
 ५ मने चिथा अ विद्यान्त सर्व्वे हादश का गताः तेषा मिन्द्रो भविष्यस्तु सहस्वाक्षो महाबलः ६ सान्धत-
 क्ताति रेदी को वादे पुत्रः बहाननः अद्भुतो राम प्राक्तोऽसी भावी तस्यान्तरे मनोः ७ शेषा ति शिञ्जि त्वे सुः ८
 सत्यो ज्योतिष्यान् धुनि मौ सतः समर्चयोऽत्यः सवलस्तथा न्यो हव्य बाहनः ९ धृष्ट केतुर्ज्वे केतुः पञ्च
 दस्तो निगमयः पृथु अ दास्तथा शिंष्यान् भूरिद्युन्तो हहद्भयः १० एते नृप सुता स्त स्व रस पुत्र स्वैव द-
 पाः तनोस्तु दश तस्यान्त कृणु सन्वत्तरे हि ज ११ सन्वत्तरे च दशमे वक्ष पुत्र स्व धीमतः सुखा सीमा
 निरुद्धा अ विः प्रकाशः सुराः सहताः १२ शत संख्या हिते देवा भविष्यो भा विनोक्तोऽयद्यदि ना शतं भवि

तद्देवानां तदा गानं १२ शास्त्रि रित्तस्तथा भावी सर्व्वे रिद्धयुरीयुतः सप्तर्षी स्तान् निबोध त्वं ये भविष्य-
न्निवे तदा १३ आपो वृद्धिं देवियो अ सुहृतां सत्य सव च ना भागो ॥ प्रतिम अवे वाशिष्ठ श्वेव सप्तमः ॥
१४ सुहोत्र चीनमो आ अ सृति सेन अ दीर्यवान् शतानी को ॥ य ह्यमो ह्या न मित्रो जय इयः १५ सूरिद्यु-
त्तः सुयव्यो च तस्मिन् तनया मनोः भविष्या धर्म्म सुत्रस्य सावरी स्यान्नेरं गृणु १६ विश्वज्ञ साः कामगा
अ निम्नो ग रायस्तथा विः प्रस्तागः भविष्यन्ति संके क स्त्विं प्रतो गरागः १७ सासर्द्ध दिव काये तु निम्नो
गारत यस्तुते दिग्गु सा रात्रयो ॥ य मी हू नोः कामगा गरागः १८ इन्द्रो हया रव्यो अविता ते शी प्रख्यात ॥
विजसः इदियको अवरिष्ठ अ ज्जहिरन्य स्तथा सतिः १९ निच्यर चान य अवेद विष्टि आन्यो महा सुनिः ॥
सप्तयंयो ॥ न्नेरं तारिमन्त्रं नि देव अ सप्तमः २० सर्व्वत्रगः सुशर्मा च रेवानी कः उरुहहः हेम धन्वा दहा
यु अ भावि नस्त त्दु ता नृपाः २१ द्वादशो ह्ये पुत्र स्थधो मे मन्वन्नेरं मनोः सावर्णा रव्य त्वं ये रेवा तु नय अ
सुरगुब्ध तान् २२ सुधर्मा गः सुमन सो दारेता राक्षिता स्तथा सुवर्णा अ सुरा स्तत्र पञ्चैते दशा का गरागः
२३ तेषा निष् ॥ धिक्तेय जल धामा महा बलः सर्व्वे रिद्धयुरी युक्तः सप्तर्षी न दिमि गृणु २४ क्षुति स्त प
स्वी सुतया सये सुती स्त रो मिधिः तपो र्णि सन्धि वान्यः सप्त सलु तपो इतिः २५ देव दानु परेव अवे देव ये
क्षी रिपूरयः निरुज्जाल एव किन् अ भावि नस्त त्दु ता नृपाः २६ ज्यो दशस्य पत्न्यः भो रेव्या रव्य स्थ मनोः
सुतानि सर्व्वर्षी कृत्वा अवेद गवतो मे निम्नो गरागः २७ सुधर्मा गः सुरा स्तत्र सुकर्मजीना काया परे सुशर्मन्गोः
सुरा स्मैते सप्तमः २८ महा बली महा दीर्य स्तथा मिन्द्रो दिवस्पतिः भविष्यामथ सप्त यो नृप
तो मे निम्नो गरागः २९ क्षुति मल व्यय अवेद तत्त्व दर्शा निरुक्तकः निस्सोदः सुत पाशान्यो निष्कल ॥ य सु-
यः ३० चित्र शैतोः चैचित्र अ नयति निर्भं यो रुहः जुनेवः सत्र बुद्धि अ सुवत अश्व त कुतोः ३१ इति को
मार्कण्डेय पुराणो भेष्य मन्वन्नेरं ३२ मार्कण्डेय उवाच रुचिः प्रजापतिः हृद्वै निमेषो निरुह इतः ३३
अत्र स्तो मित शाशी च च चार हृदिषी मिमां १ अनग्नि मनि के तन्त्र मेकाहार मना अयं विमुक्त राक्षं मे ह्य

प्रोचन्त्यस्मिन्नेति सुनि २ पितर ऊचुः वत्सकस्मात्त्वया पुण्यो न कृतो दार संग्रहः स्वर्गो पवर्गो हेतु त्वा दृष्टस्तेना
 निधौ विना ३ शुद्धी सप्तस्त देवानोऽपि त्वाणा च तथा ईशां अथी गामतिथीनाञ्च कुर्वन्त्या कादुपाशुते ४
 स्वाहोच्चारणं तो देवान् स्वर्गोच्चारणातः पितर विभज्यन्त रानेन श्रुताद्यानतिथी तपि ५ सत्त्वं देवा दृष्टाद
 त्वेवन्ध सस्म दृष्टादपि अलाक्ष्मिणि मनुष्ये श्वो ह्युतेस्य च दिने दिने ६ अनुत्याद्य सुतान् देवान सन्तर्ध्नी
 पितृ स्तथा अकृत्या च कथं शीतधातु शुभतिं गन्तु मिच्छसि ७ लैश्वर्ये के कं पुत्र सन्ध्या सोऽत्र भवत्सद ८
 मृत स्वधनरत्नं तद्वत् लैश्वर्यमेवान्व जन्मनि ८ रुचिरुवाच परमग्रहोऽति दुःखाय पाया याधोगति संस्था
 भवत्य तो अस्या मुद्धे न कृतो दार संग्रहः ९ आत्मनः संयसो योऽत्र कियते सुनि यन्वरात् समुक्तिं हेतुन
 भवत्य सा वपि परि ग्रहात् १० प्रसाह्यतेऽनु दिव सं यदात्मा निध्वरिग्रहेः समत्वं पक्व दिग्धोऽपि चित्तात्मा
 शिखरे हि तत् ११ अनन्त भव संभूत कर्म पक्वा किं तो दुर्धेः आत्मा रुहा सना तोयैः प्रसाह्यो नियतेन्द्रियः ॥
 १२ पितर ऊचुः युक्तं प्रसालनं कर्तुं मात्मनो नियतेन्द्रियः किन्तु मोहाद्य मार्गोऽयं यत्र त्वं पुत्र वत्से १३
 परन्तु रानैरनुभूतुद्यतेऽनभि सन्धितैः फलैस्तथोप भोगी ह्य पूर्वकृते शुभा शुभैः १४ सर्वं न वन्द्यो भवति ॥
 कुर्वन्तः करुणात्मकं न च वन्धाय तत्कर्म भवत्य नभि सन्धिते १५ पूर्वै कर्म कृतं भोगोऽस्तीयतेऽहर्निशं ॥
 तथा सुख दुःखात्मकै र्व्यं तत्स पुण्या पुण्यात्मकं दृष्टां १६ एवं प्रसाल्य ते प्राज्ञैरात्मा बन्धे दृश्यते मत्वे
 वत्स विवेकं पाप पक्व न गृह्यते १७ रुचिरुवाच अविद्या पत्यते वेदे कर्म मार्गोऽपि ता महाः तत्कथं क-
 र्मणो मार्गो भवत्यो योजयन्ति सां १८ पितर ऊचुः अविद्या सत्यं मैवे त्कर्म नैतन्मयावचः किन्तु विद्या
 परि प्राप्नो हेतुः कर्म न संशयः १९ विहिता कारणात् पुंभि रसङ्गि कियते तुयः संयमो मुक्तये सोऽन्त प्रत्यु-
 ताऽधोगतिं ज्ञदः २० प्रसाल्यार्मीति भवान् वत्सा त्मानन्तु मन्यते विहिता कारणां ह्येतेः पापे स्वन्तु विद-
 ह्यसे २१ अविद्या प्युपकाराय विद्य तज्जायते दृष्टां अनुष्ठिता भ्युपायन वन्धायान्धापिनो हि सा २२ भस्मा
 दन्त कुरुष्व त्वं विधि बहार् संग्रहं सा दन्त विफलं तेऽस्तु असम्प्राप्य तुल्यो किं के २३ रुचिरुवाच वृद्धोऽहं

साम्प्रतं कीमे पितरः सं प्रहास्यति भाष्योन्नथा हरिद्रस्य दुष्करोदाय संग्रहः २४ पितर ऊचुः अस्माकं
 पतनं वत्स भवत आप्य धीरगतिः त्वं भावि भवित्री च नाभि नन्द सिनो बचः २५ मार्कण्डेय उवाच इत्यु-
 क्त्वा पितरस्तस्य पश्यतो मुनि सन्नम बभूवुः सहसा ऽ दृष्ट्वा दीपावाता हता इव २६ इति श्री मार्कण्डेय
 पुराणे रुच्यु पाष्यने ६५ मार्कण्डेय उवाच संतेन पितृ वाक्येन भृश सुहृद्गन मानसः कन्या भिला-
 यी विप्रधिः परिबध्नाम मेदिनीं १ कन्या मलभमानो ऽसौ पितृ वाक्याग्नि दीपितः चित्तामवाप महती
 मती बोद्धिग्न मानसः २ किं करोमि क्व गच्छामि कथं मे दार संग्रहः सिद्धं भवेत् सत्पितृणां सचाभ्युदय
 कारकः ३ इति चिन्तयत्स्तस्य सति ज्ञाता महात्मनः तपसा राधयात्म्येन ब्रह्मणा कमलोद्भव ४ ततोऽयं
 शतं दिव्यं तपस्तेप संवेधसः आराधनाय स तदा परं नियममास्थितः ५ ततः स्वं दर्शया मास ब्रह्मा लोका
 पिता महः उवाच तं ब्रह्मन्नाऽस्मीत्युच्यताम भिवाञ्छितं ६ ततो ऽसौ प्रणिपत्याह ब्रह्मणा जगतो ग-
 तिं पितृणां वचनात्तेन यत्कतुं मभिवाञ्छितं ब्रह्मा चाह रुचिं विप्रं श्रुत्वा तस्या भिवाञ्छितं ७ ब्रह्मोवा-
 च प्रजापति स्त्वं भविता स्वष्टव्या भवता प्रजाः सह्या प्रजाः सुतान् विप्रसमुत्पाद्य कियाम् तथा ८ कृत्वा
 हताधिकारस्त्वं ततः सिद्धि मवाप्स्यसि सत्त्वं यथोक्तं पितृभिः कुरुदार परिग्रहं ९ कामञ्चे मम भिव्याय
 क्रियतां पितृ पूजनं तस्मै तुष्टाः पितरः प्रदास्यन्ति तं विसृताम् पत्नीं सुतां च सत्पुष्टाः किन्नरद्वयः १०
 पिता महाः १० मार्कण्डेय उवाच इत्युच्ये बचनं श्रुत्वा ब्रह्मणा ऽ व्यक्तं जन्मनः नया विविक्ते मुनिने
 चकार पितृ तर्पणं ११ तुष्टाव च पितृन् विप्रस्ते वैरेभिस्तथा हतः सकाशः प्रयतो सृत्वा सक्तिं नम्रा
 तमकन्दरः १२ रुचिरुवाच नमस्ये ऽहं पितृन् आदि ये वसन्त्यधि देवताः देवैरपि हितार्थेन ये च आदि
 स्वधोत्तरैः १३ नमस्ये ऽहं पितृन् स्वर्गे ये तर्प्यन्ते सहर्षिभिः आदिर्मेनो मये भक्त्या युक्ति युक्ति मनीष्यभिः
 १४ नमस्ये ऽहं पितृन् स्वर्गे सिद्धाः सत्तर्पयन्ति यान् आद्वैतु दिव्यैः सकले रूप हरिरनुन्नमेः १५ नमस्ये
 ऽहं पितृन् भक्त्या ये ऽच्यन्ते गुह्योक्तैरपि तन्मयत्वेन वाञ्छद्भिर्ब्रह्मैर्द्विमात्यन्तिकीं परां १६ नमस्ये ऽहं पितृ

त्सर्गिः रच्यन्ते भुवि ये सदा आद्वेयुः अद्वया भीष्ट लोक प्राप्ति प्रदयिनिः १७ नमस्ये ॥ इं पितृन् विप्रैरच्यन्ते भुवि
ये सदा वाञ्छिता भीष्ट लाभाय प्राजा पत्य प्रदयिनिः १८ नमस्ये ॥ इं पितृन् ये वे तर्प्यन्ते ॥ साय वासिभिः ॥
वनेयः आद्वेये ता हरे स्तपो निधूत किल्बिषेः १९ नमस्ये ॥ इं पितृन् विप्रैर्नैधिक व्रत चारिभिः ॥ ये संयतात्म-
भिर्निर्वृत्य संतर्प्यन्ते समाधिभिः २० नमस्ये ॥ इं पितृन् आद्वेः राजन्या स्वर्पन्ति यावत् कैव्ये रशये विधिवत्तो-
काय फल प्रदान् २१ नमस्ये ॥ इं पितृन् वैश्वरच्यन्ते भुवि ये सदा स्वकर्माभिरर्ते नित्ये पुण्यधूपात्त चारिभिः ॥
२२ नमस्ये ॥ इं पितृन् आद्वेये यं गृहे रपि भक्तिः सन्तर्प्यन्ते नरात्यत्र नाम्ना ख्याताः सुकालिनः २३ नमस्ये
॥ इं पितृन् आद्वेः पातालये महा सुरैः सन्तर्प्यन्ते स्वधा हारास्त्यक्त दम्भ मदेः सदा २४ नमस्ये ॥ इं पितृन् आद्वेः सैपः ॥
आद्वे रच्यन्ते ये रसातले भोगे रशये विधिवत्तर्गः कामानभीप्सुभिः २५ नमस्ये ॥ इं पितृन् आद्वेः सैपः ॥
सन्तर्प्यन्ते तावत् सदा तत्रैव विधिवत्सन्तर्भोग सम्यत्समन्वितैः २६ पितृन् नमस्ये निव सन्ति साक्षात् ये देव-
लोके च तथा न्निरी सै यद्वीतले ये च सुरादि पूज्या स्ते मे प्रतीच्छन्तु मयो पनीतं २७ पितृन् नमस्ये परमात्म भूता
यैव विमाने निव सन्ति दृताः यजन्ति यान सन्तर्प्यन्ते मं नो भिर्योगे रशराः कैश्व विमुक्ति हेतवन् २८ पितृन् नम-
स्ये दिवि ये च सूर्याः स्वधा भुजः कात्स्व फलाभि सम्बो प्रदान शक्ताः सकलोप्ति तानो विमुक्ति दये ॥ न भिमे
हितेषु २९ तप्यन्तु ते ॥ स्मिन् पितरः समस्ता इच्छावतां ये प्रदिशन्ति कामान् सुरत्वं मिन्द्र त्वमतो ॥ विकै वा
सुतान् पृथुन् स्वानि वलं गृहाराणि ३० सोमस्य ये रश्मियुगे ॥ कै विन्ते शुक्ते विमाने च सदा वसन्ति त्वप्यन्तु ते
॥ स्मिन् पितरो ॥ ज्ञतो ये गेन्वादिना पुष्टि मितो व्रतन्तु ३१ येषां हुते ॥ ज्ञो हविषा च तृप्ति यं भुञ्जते विप्रशरीर
संस्थाये पिण्ड दानेन सुदं प्रयान्ति त्वप्यन्तु ते ॥ स्मिन् पितरो ॥ न्न तोयैः ३२ ये खद्वि मांसेन सुरै रभीष्टैः क-
क्षी स्तिलै र्दिव्य मनोहरै च कालेन शास्त्रेन सन्निधि र्वर्धैः सं प्रीणातास्ते सुदं मत्र यान्तु ३३ कव्यान्वये शया-
णा च यान्य भीष्टा न्यतीव तेषां ममराश्चिं तानो तेषां सान्निध्य मिहास्तु पुण्य गन्धान् भोज्येषु मया कृते
यु ३४ दिने दिने ये प्रति पृच्छन्ते ॥ चो मासान् पृथ्या भुवि ये ॥ इ कासु ये वत्सरान्ते ॥ भ्युदये च पूज्याः प्रयान्तु

ते मे पितरो ३ तृप्तिं ३५ पूज्या द्विजानां कुमुदेन्दुभासो ये सत्रियाणाञ्च नवार्के वरगाः तथा विशांये करणा
का वदन्ता नीली निभाः शुद्ध जतस्य ये च ३६ ते ॥ स्मिन् समस्ता भग्न पुण्य गन्ध धूपान्न तो यादि निवेदनेन ॥
तथाग्नि होमेन च यान्तु तृप्तिं सदा पितृभ्यः प्रगतो ॥ स्मिते भ्यः ३७ ये देव पूज्यो न्यति तृप्तिं हे तोर शनन्ति
कव्यानि शुभा हुतानि तृप्ता च ये भूति हजो भवन्ति तृप्त्यन्तु ते ॥ स्मिते भ्यः ३८ रसांसि
भूतान्यसुरां तथा शान् निर्नोशयान्ते स्त्व शिष्टं प्रजानां आद्याः सुराणां समरेषा पूज्या स्तृप्यन्तु ते ॥ स्मिन्
प्रगतो ॥ स्मिते भ्यः ३९ अग्नि ध्याता वहिर्हृद आन्यपाः सोम पास्तथा व्रजन्तु तृप्तिं आद्वे ॥ स्मिन् पितरस्त
पिता मया ४० अग्नि ध्याताः पितृ गणाः प्रार्चो रसन्तु मे दिशो तथा वहिर्हृदः पालुयाभ्यां ये पितरः स्तृ
ताः ४१ प्रतीचीमाज्य पास्त हृददो वीमपि सोमपाः रसो भूत पिशाचे भ्यस्तथेवासुर दोषतः ४२ सव्वेत
आधिपस्तेषां यमो रसां करोतु मे विश्वो विश्व भुगा राभ्यो धर्म्मो धन्यः शुभाननः ४३ भूति दो भूति वाङ्मति
पितृणां ये गरागान्व कल्पागाः कल्पता कर्त्ता कल्पः कल्पतरा अयः ४४ कल्पता हेतुरनघः यदि मेते ग
राः स्मृताः करो वरगायो वरः शुद्धिर् स्तु हि रस्तथा ४५ विश्व पाता तथा धाता संप्रैवेति तथा गराः महा
महात्मा महितो महिमा वाम्महा बलः ४६ गराः पञ्च तेषैवेति पितृणां पाप नाशनाः सुखदो भनद आन्य
धर्म दोऽन्य च भूतिदः ४७ पितृणां कथ्यते चैतन्नथा गरा चतुष्टयं एकं विशात्यित् गराण्येव्याप्न सखितं
जातं ते मे ॥ तुहन्ना स्तु ध्यन्तु यच्छन्तु च सदा हितं ४८ इति श्री मार्केण्डेय पुराणो रुच्छु पाण्ड्येने ६६ ॥
मार्केण्डेय उवाच एवन्तु स्तुवत स्तस्य तेज सो राशि रुच्छितः प्रादुर्बभूव महसा गगन व्याप्ति कारकः ४९ ॥
ततः दृष्ट्या सु मह तेजः समा साद्य स्थितं जगत् जादुभ्या सर्वनिं गत्वा रुचिः स्तोत्र मिदं जगो २ रुचिरु वाच
अर्चिता नाम सुतोनां पितृणां दीप्ते तेजसो नमस्यामि सदा तेषां ध्यानिनो दिव्य च सुखो ३ इन्द्रा दो नाञ्च नेता
रो दक्ष मारीच यो स्तथा सप्तर्षीणां तथा न्येषां तान्न भस्यामि कामदान् ४ मन्वा दीनो मुनीन्द्राणां सख्यां चन्द्र
म सो स्तथा तान्न भस्याम्यहं सर्वान् पितृनप्सुर् धावपि ५ नक्षत्राणां ग्रहाणाञ्च वासु म्भ्योर्नम सस्तथा ॥

द्यावापृथिव्यो अतथा नमस्यामि कृताञ्जलिः ६ देवयोर्यां जनिहं अस्वर्गलोक नमस्कृतान् अस्यस्य सारा
तन् नमस्ये ७ हं कृताञ्जलिः ७ प्रजापतेः कस्य पाय सोमाय वरुणाय च योगेश्वरे भ्यश्च सदानमस्यामि कृता-
ञ्जलिः ८ नमोगोभ्यः सप्तम्यस्तथा लोकियु सप्तसु स्वयम्भुवे नमस्यामि ब्रह्मरोगयोग चक्षुषे ९ सोमाधारान् पितृ
गरान् योगा सृतिं धरंस्तथा नमस्यामि तथा सोमं पितरं जगता महं १० अग्निरूपं स्तथैवान्यान्मस्यामि
पितृ नहं अग्निद्योममयं विश्वं यत एनदशेयतः ११ येतु तेजसिये चैते सोमं स्वर्ग्याग्निं सूर्येयः जगत्त्वष्टुरि-
रा अथ तथा ब्रह्म स्वरूपिणाः १२ तेभ्योऽस्विलेभ्यो योगिभ्यः पितृभ्यो यत मानसः नमोनमोनमस्ते मे प्रसीदन्तु
स्वधाभुजः १३ मार्कण्डेय उवाच एवंस्तुतास्त तस्तेन तेजसा मुनि सत्तम निश्चकमुक्ते पितरो भासयन्तो दिशो १४
दृष्टा १४ निवेदितञ्च यज्ञेन पुष्य गन्धान् लेपनं तद्दधितानथ सतान् ददृशे पुरतः स्थितान् १५ प्रशिपत्य पुनर्भ-
क्त्या पुनरेव कृताञ्जलिः नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यमित्याह इथगादतः १६ ततः प्रसन्नाः पितरस्तसृचुर्मुनि सत्तमं
वरं वरणीं ध्वति सतानुवाचानत कन्धरः १७ रुचिरुवाच सास्वतं सर्गं कर्तुं त्वमादिष्टं ब्रह्मरणा मम सोऽहं पत्नी
समीप्सामि धन्यो दिव्यां प्रजावतीं १८ पितरञ्चतुः अत्रैव सद्यः पत्नीते भवत्विति मनोऽस्मा तस्याञ्च पुत्रो भवितार
भवतो मनु रुत्तमः १९ सन्तन्तराधिपो धीमांस्त्वन्नामैवो पलसितः रुचरोऽप्य इति ख्यातिं यो यास्यति नराचये २० त-
स्यापि वहवः पुत्रा महाबल पराक्रमाः भविष्यन्ति महात्मानः पृथिवी परिपालकाः २१ त्वञ्च प्रजापति भूत्वा प्रजाः सृ-
ष्ट्वा चतुर्विधाः सीमाधिकारो धर्मज्ञततः सिद्धिं सवाप्स्यसि २२ स्तोत्रेणानेन च नरो योऽस्मां स्तोयति भक्तितः तस्य पु-
ष्टावयं भोगानात्मज्ञानं तपो तमं २३ शरीरेशस्य मर्त्यञ्च पुत्र पौत्रादिकं ज्ञथा बान्धु द्विः सततं स्तव्याः स्तोत्रेणानेनैव
यतः २४ आदि च य इमं भक्त्या अस्मत्प्रीतिं करं स्तवं पठिष्यति द्विजाधारां शुक्लतो पुरतः स्थितः ॥ २५ ॥
स्तोत्रं अदरा संप्रीत्या सन्निधानेन पुरोक्ते अस्माकं मस्ये आहं तद्द विष्यत्य संग्रये २६ यद्यप्य ओत्रिये आहं
यद्यप्युपहतं भवेत् अन्यायो पातचित्तेन यदि वा कृत मन्यथा २७ अथाहो हं रूपं देते रूपं हरे स्तथा कृतं अन्ना
लेऽप्यथवा देशो विधिहीनमथा पिवा २८ अथ ह्यथा वा पुरुषे ईक्ष्ममाश्रित्य वा कृतं अस्माकं त्वमेव आदितया

कोपनस्याति तेजसः ४ अहतवच्चक्रमं त्यक्त्वा ह्येष्टव्या ग्रामजन्मसु तस्य पुण्यफलं च कुराद्रथा सात्त्विकालि-
के ५ ऊहुरापश्चन्द्रेन तस्याग्रमसमीपगाः कमण्डलुगता चैव तस्य भीता महात्मनः ६ नातिक्लेशोऽसहो
विप्रसौ ७ भवत्कोपनो भृशो अपृचश्च महाभागः संतपस्य कोऽत्मनः ८ पुत्रकामो यतो हारः शीतवाना न
लाहतः तपस्यासि विचिन्त्येति तपस्येव मनोऽरंघं ९ तस्येन्दुर्नाति शीताग्र नातितापाय भास्करः अम्बु-
न्मातरि शब्दाच्च वदो नाति महासुने १० आपीक्य मानो हर्षे च मभूतिषु नि सन्नमः अनवाप्याभिलाषन्ते तप
सः सन्ध्ववर्जते ११ तस्य भ्राता सुवर्द्धोः भृशमेतेनाभिमन्वितः शिष्यासुः शान्तिनामाहं शिष्यमाह महात्म-
नि १२ प्रशान्तमसप्रति मे विनीतं गुरुकर्मणि स हो बुद्धं सुभाचारं सुदारं सुनिसन्नमं १३ भूतिरुवाच ॥
अहं यज्ञं गतिव्यामि धातुः शान्तिं सुवर्चसः तेनाहृतस्त्वया चेह गृह्यकलं व्योऽग्रागृह्यतत् १४ प्रतिजागरणो
वन्देस्त्वया कार्यं समाग्र्यं तथा तथा प्रयत्नेन यथाग्निर्नशमं व्रजेत् १५ मार्कण्डेय उवाच इत्याज्ञाप्य
तयो न्युक्तो गुरुः शिष्येन शान्तिना नगाम यज्ञं न धातुगृहृतः सयवीर्यसा १६ स च शान्तिर्व्यं तादावत्स
मित्युष्य फलादिकं उपानयति शिष्यं गुरास्तस्य माहात्मनः १७ अन्यच्च कुरुते कर्म गुरु भक्तिं वशानुगः
प्रशान्तं स्ता वदनलोयोऽसौ भूति परिग्रहः १८ तददृष्टासौऽनलं शान्ते शान्तिरस्य न्तः खितः भीतश्च
भूतेर्ब्रह्मा चित्ता माप महा मतिः १९ किं करोमि कथं वाच भविता गमने गुरोः मयाद्य प्रतिपतव्यं किं
मे सुकृतं भवेत् २० प्रशान्ताग्निमि मे धिक्छेयं यदि पश्यति मे गुरुः ततो मां विष्य मे ह्यद्य व्यमने सन्निधौ स्थ-
चि २१ यद्यन्यमग्निमग्नाह मग्निस्थाने कोऽपि तत् सर्वं प्रत्यक्षं हरमस्मसौऽदश्यं मां करिष्यति ॥ २२ ॥
सौऽहं पापो गुरोन्मस्य निमित्तं कोऽपि शापणोः तथात्मानं न शोचाभियथा पापं हानं गुरोः २३ दृष्ट्वा प्रशा-
नमनसं नूनं शाप्यति सा गुरुः अथवा पावकः कुहस्तथा वीर्यो हि स हितः २४ यस्य प्रभावाद्भिभ्य-
न्तो देवा स्तिष्ठन्ति शासने कृताग सं समो युक्त्या कथाना धर्यं शिष्यति २५ मार्कण्डेय उवाच ब्रह्म
देवि चिन्त्या सौ भीतस्तस्य सदा गुरोः ययौ मतिं ततोऽप्रेष्टः शराणां जात वेदं मे २६ स चकार तदात्तोऽत्र सप्ता

चैर्यत मानसः सचिक चित्तो भेरिन्या न्यस्तजानुः हुताञ्जलिः २६ शान्तिरुवाच ॐ नमः सर्वे भूतानां साव-
नाय महात्मने एकं द्विपञ्च विष्टयाय राजहृदये षडात्मने २७ नमः समस्त देवानां इति साय सुवचं से शुक्र रु-
पाय जगतां म प्रोद्यतां स्थिति प्रदः २८ त्वं सुखं सर्वं देवानां त्वया नं भगवान् इतिः प्रीणा यत्य स्विला न्दे-
वान् त्वत्प्राणाः सर्वे देवताः २९ इतं इति त्वत्प्यमल भेतत्वा गुण गच्छति ततश्च जल रूपेणा परेणाम सुयति
यत् ३० तेना खिलोद्यधी जन्म भवत्य निल सारथे ओद्यधी भिर प्रोद्याभिः सुखं जीवन्ति जन्तवः ३१ वित्तं चेत-
नरायजान् त्वत्पृष्टा स्त्रोद्यधीयुच यज्ञे देवा स्तथा देव्या सद्दृष्टां सि पावक ३२ आप्याय्यन्ते चेतयेयम् ३३
स्त्वदा धारा हुताशन अतः सर्वे स्य योनि स्वं वन्दे सर्वं मय स्तथा ३४ आप्याय्यन्ते त्वया सर्वे संवर्धन्ते च पावक ॥
राससाः मातुषाः पशवो वसा वृषा पक्षि मरीचपाः ३५ आप्याय्यन्ते त्वं मत्ति पुनरेवताः पश्य मानास्तथा
त्वत्त एवो इदं यान्ति त्वं ग्यन्ते च तथा लगे ३६ अपः खजसि देवत्वं त्वं मत्ति पुनरेवताः पश्य मानास्तथा
ता च प्राणिनां पुष्टि कारणां ६६ देवेषु तेजो रूपेणा कान्या सिद्धे ख वस्थितः विषं रं पणा नोगेषु वायु रुषः
पतत्रियु ३७ मनुजेषु भवान् को भो मोहः पक्षि सर्गादिषु अवष्टमोऽसि त्रु युकादिन्यं त्वं महीं प्रति ३८
जले इवः त्वं भगवान् जव रूपी तथाऽनिले व्यापित्वेन तथेवाग्ने नमस्थात्मा व्यवस्थितः ३९ त्वमग्ने सर्वं २
भूतानामल च रसि पालयन् त्वामेक माहः कवयस्त्वा माह स्त्वि विधं पुनः ४० त्वामष्टधा कल्पयित्वा यत्
भाद्य म कल्पयन् त्वया सृष्टमिदं विश्वं वदन्ति परमर्थयः ४१ त्वा द्यते हि जगत्सर्वं सद्यो नश्ये हुताशन ॥
दुम्यं क्त्वा दिनः इजां त्व कर्म विहितां गतिं ४२ प्रयाति हव्य कव्याद्यैः स्वधा स्वाश भ्युदीरणात् परि
शामात्स वीर्यां हि प्राणिनाम मरोर्ध्वं ४३ ददन्ति सर्वे भूतानि ततो निष्काम्ये देतयः जात वेद सवेवे-
ये विश्वं द्यौश्चि मेहा युते ४४ तदेव वेदिकं कर्म सर्वं भूतात्मकं जगात् नमस्तेऽनल पिङ्गस नमस्तेऽस्तः ४५
हुताशन ४२ पावकाद्य नमस्तेऽस्तु नमस्ते हव्यवाहन त्वमेव भुक्त पीतानां पाचनादि शु पाचकः ॥ ४६ ॥
शस्थानां पाक् कर्ता त्वं प्रोक्ष त्वं जगत स्तथा त्वमेव सोमस्त्वं वायु स्त्वं वीजं श स्य हेतुकं ४७ पोषाय सर्वं

भूतानां भूत भव्य भवोत्सुसि त्वंभोतिः सर्वं भूतेषु त्वभादि त्वो विभाव सुः ४८ त्वमहस्त्वं तथा गुचिरुभे स-
 न्य तथा भवान् हिरण्यरेता स्त्वं बन्हे हिरण्यो इव काराणो ४९ हिरण्यगर्भं च भवान् हिरण्य सदृश
 प्रभः त्वं सुहृत् सखा च त्वं त्वं वृत्ति स्त्वं तथा लवः ५० कला काष्ठा निमेयादि रूपेणामि जगत्प्रभो त्वमे
 तदस्विलं कालः परियामात्सको भवान् ५१ या जिह्वा भवतः काली काल निष्ठा करी प्रभो भयान्नः पाहि
 पापेभ्यो रोहि काच महा भयात् ५२ कराली नाम या जिह्वा महा प्रलय काराणो तयानः पाहि पापेभ्य
 रोहि काच महा भयात् ५३ मनोजवा च या जिह्वा लघिमा गुणा लक्षणा तयानः पाहि पापेभ्य रोहि का-
 च महा भयात् ५४ करोति कामं भूतेभ्यो याते जिह्वा सुलोहिता तयानः पाहि पापेभ्य रोहि काच महा
 भयात् ५५ सधूष वरणांश्चा जिह्वा प्राणिनां रोग शयिका तयानः पाहि पापेभ्य रोहि काच महा भयात्
 ५६ स्फुलिङ्गिनी च या जिह्वा यतः सकल पुद्गला तयानः पाहि पापेभ्य रोहि काच महा भयात् ५७ यति
 विश्वा सदा जिह्वा प्राणिनां शर्मा रयिनी तयानः पाहि पापेभ्य रोहि काच महा भयात् ५८ पिप्पलासा
 लोहित ग्रीव कथा वरणा हुताशन आदि मां सर्वे देयेभ्यः संसाराद्दुःख रेहमां ५९ प्रसीद बन्धे सन्नाधिः ६०
 कृशानो हव्य बह्न अग्नि पावक शुक्रादि तामाह भिरु दीरितः ६० अग्नेः प्रे सर्वं भूतानां समुद्भूत
 विभाव सो प्रसीद हव्य बाहाव्य अभिष्टुत मया व्यय ६१ त्वमस्यो बन्धि रचिन्त्य रूपः समृद्धिमान् दु-
 ष्टा सहोऽति तीव्रः त्वमव्ययं भीम मशेष लोकं समूर्त्तं को हन्यथ वाति वीर्य्यः ६२ त्वं सुत्रमं सत्वम शेष
 सत्त्व हत्सुरादरीक स्त्व मनन्त मीकं त्वया तत्वं विश्व मिदं चराचरं हुताशने को बहवा त्व मन्त्र ६३ त्वम
 सयः सागिरि बन्ना वसुन्धरा नभः ससौ मार्क महर्दिवा स्थिले सहोदधेर्न टर गत च वाहवो भवान् विश्वृत्या
 परया करे स्थितः ६४ हुताशन स्त्व मिति ससा धि शून्य से महा कर्तो नियम परे स्मेह विंभिः अभिष्टुतः
 पिबसि च सोमम व्यौर वयद् कर्ता न्यपि च हवीं धि शून्ये ६५ त्वं विंशेः सतत मि हेन्य से फलार्थं वेदाङ्गे
 खद्य सकलेषु गीय से त्वं त्वहे तोर्यं जन पतयणा द्विजेन्द्राः वेदाङ्गान्य धिग मय न्ति सर्वं काले ॥ ६६॥

त्वं ब्रह्मा यजन परस्मै शेषं विधातुं भूतं याः सुरपतिरयं मा जलेष्टाः सूर्येभ्यः सकलैः सुरा सुराश्च हव्यैः सन्तो-
 व्याभि सत फलान्यथा नुवन्ति ६० अर्द्धिभिः परमम द्यौष घात दुष्टं संशुष्टं तव शुचि मायते समस्तं स्वा-
 नानां परमम तीव्र भस्मना सत् सन्ध्यायां सुनिभिर तीव्र सेव्य सेतत् ६० प्रसीद वन्दे शुचिनाम धेय प्रसी-
 द वाय्यो विमलाति दीप्ते प्रसीद मे पावकं वैद्य ताद्य प्रसीद हव्या शन पाहि मां त्व ६६ यत्ने वन्दे शिवेः
 रूपं ये च ते सप्त हेतयः तेः पाविनः स्तुतो देवार्पिता पुत्र सिद्धात्मजं ७० इति श्री मार्कण्डेय पुराणे अग्नि-
 स्तोत्रं नाम ६६ मार्कण्डेय उवाच एवं स्तुत स्तुत स्तुत सैन भगवान् हव्य बाहनः ज्वाला भाला दत्त स्तुत १
 तस्या सीद ग्रतो सुते १ देवो विभाव सुः प्रीत स्तोत्रेणानेन वै द्विव तं शान्तिमाह प्रगतं मेघ राभीर वाता
 २ अग्निरुवाच पारितुष्टो ऽस्मिन्ने दिव्य भक्त्या याते स्तुतिः कृता बरं ददास्मि भवते धार्थ्यतां यत्नवे पितृ ३
 शान्तिरुवाच भगवन् कृत कृत्यो ऽस्मि यत्वां परया मि कृपिणो तथापि भक्ति न द्रस्य भवता श्रूयतां नम
 ४ भ्रातृ यज्ञं गतो देव समा चार्थ्यो निवाश्रमात् आगत आश्रमे धिक्त्वं वत् परयतां स परयतु ५ समा परा
 धात् सन्त्यक्तं धिक्त्वं यज्ञे विभाव सो तत्वया धिष्टितं सोऽद्य श्रुत्वं वत् परयतां द्विजः ६ तथान्यदपि मे देव
 प्रसादं कुरुये यदि पुत्रो विशिष्टो भवतु तद पुत्रस्य मे युरोः ७ तथा च मेत्री तनये सकरिष्यति मे युरुः ८
 तथा समस्त सत्वेद्यु भवत्व स्य मनो बृह ८ परयतां स्तोत्र्यते येन प्रीतिं यातो ऽस्मि मेऽव्यय स्तोत्रेणा तस्य
 वरदो भवेथा म त्यसाहितः ९ मार्कण्डेय उवाच एतत् श्रुत्वा वचस्तस्य तमाह द्विव सप्तमे स्तोत्रेणा
 राधितो भूयो युरु भक्त्या च पावकः १० युरो रथं यतो ब्रह्मन् याचेतं ते वरद्वयं नात्मार्यं तेन मे प्रीतिस्त्व
 यानीव महा सुते ११ भविष्यत्येतदस्वितं युरो रथं त्वार्थितं त्वया मेत्री समस्त स्तेषु पुत्र आस्य भविष्य
 ति १२ सन्वन्तराधिपः पुत्रो भोक्त्यो नाम भविष्यति महा बली महा वीर्यो महा प्राज्ञो युरुस्तव ॥ १३ ॥
 अनेन यद्य स्तोत्रेणा स्तोत्र्यते मां समाहितः तस्या भिलषितं सर्वं पुरय श्वास्य भविष्यति १४ यज्ञेषु
 पर्व्व कालेषु तीर्थे ज्यो होम कर्त्तुं सु चर्त्ताद्य पठतामेतन्मम पुष्टि करं परं १५ अहो रात्र कृतं पापं श्रुत मे

तत् सकृत् हि ज नाशयिष्यत्य सन्निधौ भव तुष्टि करं परं १६ अहोमकालि दोषा दीन्येति १७ तल्लेखिते
ये दोषा स्तानिदं सद्यः शमादिध्याति संश्रुते १७ योगीमास्या मन्त्रावस्थां पर्वस्येति १८ पर्वस्येति १९
तो मर्त्येभं विता पापनाशनः १८ मार्कण्डेय उवाच इत्युक्त्वा भावान् शनिः पश्यतस्तस्यैवे सुते दसुवा
दर्शनः सद्यो ही पस्थो निवर्तते यथा १९ सच शान्ति गति वन्तो पशितुष्टेन चेतसा ह्येरोमाश्चि तः २०
विदे शा अमंगुरोः २० जाल्पल्य मानं तच्चासौ गुरु धिस्ते हताशनं ददर्श पृथ्वीमभ्यापततः संपरलं सुदं २१
य तस्मिन् नक्षत्रे सोऽपि गुरुस्तस्य महात्मनः भ्रातृव्यं वीर्य सो यमादानगा मस्वभाश्रमं २२ तगा ग्रन्थ
शिख्योऽसौ चक्रे पादा भिवन्दने एहीता सन इव च तमाह स तदा गुरुः २३ दत्तागति हरि स्वयि मे २४
शुच जलुषु न वेति किं सिद्धं त्वच्चे ह तैस्तत्क यया युमे २४ ततः मशान्तिस्तस्मै मा चाख्योऽहा सुने
अग्नि नाशारिकं विप्रः सतावहे यथा तथे २५ तच्छ्रुत्वा स परिष्वस्य स्नेहा देवयो गुरुः शिः य प्र-
ही वेदान् साहो पाङ्गान् महा युने २६ भोत्यो नाम मनुस्तस्य पुत्रो भूतेरजायत तस्य मन्त्रो दे त्वलील
भूपो अ मे मृगा २७ भविष्यस्य भविष्यास्तु गदतो मम विल्लरात् देवेन्द्रो यश्च भविता तस्य विभश त
कर्मेणाः २८ चासुया अ कनिष्ठा अ पवित्रा भ्रात्रिणस्तथा वारा हका अ इत्येते पञ्च देवगणाः स्ताः
२९ शुचि रिन्दस्तदा तेषां त्रिदशानां भविष्यति महाबल्लो महावीर्यः सर्वैरिन्द्र एतोर्युतः ३० भानी-
अश्वाग्नि बाहु अ अचिसुक्तीऽय माधवः शुक्रोऽजित अ सैते ते तदा सप्तर्षयः सहजाः ३१ पुम भोरी-
ब्रह्म अ भरतोऽनुग्रहस्तथा स्त्रीमानी च प्रतीर अ विष्णुः संशान्तस्तथा ३२ तेन त्वी सुबल अ न भोत्यस्ये
ते मनोः सुताः चतुर्दशं मये तते मन्त्रन्तर मुराहनं ३३ शुत्वा मन्त्रन्तराणीत्ये क्रमेणा मुनि सत्तत पुण्य
माप्नोति मनुजस्तथा सीरागाञ्च सन्तति ३४ शुत्वा मन्त्रन्तरं पृथ्वी धर्म माप्नोति मानवः स्वरोचिदस्य
अवराणात् सर्वं कामानवाप्नुते ३५ औत्तमे धन माप्नोति ज्ञानश्चाप्नोति तामसे रेवते च सुते बुद्धिं सु-
रूपो विन्दते स्त्रिये ३६ आरोग्यञ्चासुये पुंसो अते देवस्व ते बलं गुणावत्सु च षोडशु स्तु सूर्यं सावर्णी

के श्रुते ३० माहात्म्यं ब्रह्म सावर्गो धर्मः सावर्गिके शुभां मति सा प्रोति गनुजो रुद्र सावर्गि के जयं ३० ज्ञाति
 अष्टौ गुरो रंक्तो दस सावर्गि के श्रुते निशातयत्यरिबलं रोष्यं श्रुत्वा नरोत्तम ३१ देव प्रसाद सा प्रोति भोत्ये
 मन्वन्तरे श्रुते तयानि होत्रं पुत्रां च गुण युक्तान वा श्रुते ४० सर्व्वाराय नुक सा च अ श्रुयोति मुनि सत्तम ॥
 मन्वन्तराणि तस्यापि श्रुयतो फल सुत्तमं ४१ तत्र देवा नयी निद्रा मन्वन्तस्तत्र नया क्षुपान् वंशो अ श्रुत्वा स्वर्गे
 भ्यः पापे भ्यो विप्र सुच्यते ४२ देवयो द्र नृपा अन्ये ये तत्त्वन्त्रराधिपाः ते प्रीयन्ते तथा प्रीताः प्रयच्छन्ति ॥
 शुभां मतिं ४३ ततः शुभां मतिं प्राप्य कृत्वा कर्म तथा शुभं शुभां गति मवा प्रोति यावदिन्द्रा अतुदंश ४४ इति
 सर्व्वे स्युर्जैतवः सेस्याः सर्व्वे सौम्या स्तथा ग्रहाः भवन्त्य संशयं श्रुत्वा क्रमात्मन्त्रर स्थितिं ४५ इति
 श्री मार्करण्डेय पुराणो चतुर्दश मन्वन्तराणि समाप्ताणि १०० कोटि किरुवाच भगवन् कथिता सम्यक्
 त्वया मन्वन्तरस्थितिः क्रमा दि स्तरतस्त्वत्तो मया चेवावधारिता १ ब्रह्मा ह्य मखिलं वंशो भू भुजां हि-
 न सत्तम ओतुं ममेच्छतः सम्यक् भगवन् प्रव वीहि मे २ मार्करण्डेय उवाच शृणु बल नृपारां त्वम-
 श्रोयाराणं समुद्रवे चरितं च नृगन्तूल मादौ कृत्वा प्रजापतिं ३ अयं हि वंशो भूपाले रनेक कतु कर्तुंभिः
 संग्राम जिहि धर्मजः शत संख्ये र लेहृतः ४ श्रुत्वा चैवो नरेन्द्राणां चरितानि महात्मनो उत्पत्तय च ५
 पुरुषः सर्व्वे पापैः प्रसुच्यते ५ मनुष्यं च तथे स्वाकृ ता वन्द्यो भगीरथः अन्ये च शतं शो भूपाः सम्यक् ६
 पालित भूमयः ६ धर्म जायन्विनः शूराः सम्यक् परमं वेदिनः श्रुते तस्मिन् पुमान् वंशो पापेया हा हि प्रसु-
 च्यते ७ तदयं श्रुयतो वंशो यतो वंशः सहस्रशः भिद्यन्ते मनुजेंद्राणाम वंरोहा यथा वटात् ८ ब्रह्मा
 प्रजापतिः पूर्वं सि स सुर्वि विधाः प्रजाः अनुष्टादक्षिणा दक्ष म सु ज हि ज सत्तम ९ वाला ह्युष्टा च तत्प-
 त्नीं जगत्कृति करो विधुः सप्तर्षे भगवान् ब्रह्मा नानां काराणां परं १० अदिति स्तस्य दसस्य कन्या जा-
 यत शोभना तस्या च्च कश्यपो देवे मार्तण्डं सभजी जनत ११ ब्रह्मा स्व रूपं जगताम शेखा रां वर प्रदं ॥
 आदि मथ्यान् भूतञ्च सर्गं स्थित्यन्त कर्मसु १२ यतो र खिल म्पिदं यस्मिन् शोधञ्च स्थितं हि ज यत्सर्व्वं

जगच्चैरं संदेवा सुर मानुषे १३ यः सर्वं श्रुतः सर्वात्मा परमात्मा सनातनः अदित्यामभवद्वा स्वान् पुण्यं
 माराधितस्तथा १४ कोऽपि स्त्वाच भगवन् श्रोतुं निच्छामि यत्तद्वरूपं विवस्वतः यत्कारणं ज्वादिभ्यः
 सोऽभवत् कथं पात्मजः १५ यथा चागधितो देव्या सोऽदित्या कथं येन च आराधितेन चोक्तं यत्तेन
 देवेन सा स्वता १६ प्रभावञ्चावतीर्णास्य यथा वन्तुनि सन्नम भवता कथितं सम्यक् श्रोतुं निच्छाम्य
 श्रोतवतः १७ मार्कण्डेय उवाच विस्पष्टा परमा विद्या ज्योतिर्भाशाश्रवती स्फुटा केवल्यं ज्ञानमाहितं
 प्राकास्यं मे विदेव च १८ बोधश्चावगतिश्चैव स्त्विति विज्ञानमेव च इत्येता नीह रूपानि तस्य रूपस्य
 भास्वतः १९ श्रूयताञ्च महाभाग विस्तराद्भदतो मम यत्कथवान्मिरविग विभोषो यथा भवत् ॥ २० ॥
 निष्प्रभेऽस्मिन्निगलौकिके सर्वतस्तमसा हते ब्रह्मराडमभूदेकमस्तरं कारणं परं २१ तदिभेदतदन्तश्च
 भगवान् प्रपिता महः पद्मयोनिः स्वये ब्रह्मायः स्वरा जगतो प्रभुः २२ तत्सुखादोमिति महान् मृच्छन्तो
 महाभुने ततो श्रुत्वा सुवस्तस्मात् ततश्च स्वर्गन्तरं २३ एता व्याहृतयस्ति स्मः स्वर्गं तदिदं स्वतः श्रोमि
 त्यस्मात्त्वरूपान् सुस्तस्मात् ततश्च स्थूलतरं ततः ततस्तत्पुनः सत्यमि
 ति सूत्राणि सम्रधा २४ स्थितानितस्य रूपानि भवन्ति न भवन्ति च स्वभाव भावयोर्भावो यतो गच्छन्ति
 संशये २५ आद्यन्तैर्यत्परं सूक्ष्ममरूपं परमं स्थितं ओमित्युक्तं मया विप्र तत्परं ब्रह्म तद्वपुः २७ इति
 श्रीमार्कण्डेय पुराणे वंशानुकीर्तनं नाम १०१ मार्कण्डेय उवाच तस्मादराडा द्विभिन्ना तु ब्रह्मणोऽप्य
 क्त जन्मनः ऋषौ बभूवुः प्रथमं प्रथमा ददनात्सुने १ जयापुत्र्य निभाः सद्यस्तेजो रूपान्न संहताः पृथक्
 पृथगिव भिन्नाश्च रजो रूपं ब्रह्म ततः २ यमं विदसिराग दत्तादनि रुद्धानि काञ्चनं यादवरांस्तथा
 वरार्गन्त्यं संहति भराणि च ३ पश्चिमं यद्विभोर्वेत्तं ब्रह्मराः परमेश्विनः आविर्भूतानि सामानि ततश्चन्द्रो
 सि तान्यथ ४ अथ सर्वांगामश्रेयश्च भृंगाज्जन चय प्रभं यावद्द्वोरस्वरूपलक्षणाभिचारिक आन्त्रिकं ॥ ५ ॥
 उत्तरात् प्रकटी श्रुतं वदना तस्य वेदसः सुख सत्त्व तमः प्रायं मे प्रप्राप्तं सौम्य स्वरूपवत् ६ ऋषो रजो गुणाः

सत्त्वे यन्नुवाच गुणा मुने तसो गुणानि सामानि तमः सत्त्वमथर्वसु ७ एतानि ज्वलमानानि तेजसा ३४५
 तिमेन वै इयक् पृथगवस्थानं भान्ति पूर्वं मिवा भवत् ८ ततस्तदाद्यं यत्तेज ओमित्युक्ता भिशब्दोते
 तस्य स्वभावाद्यं तेजस्तत्समाहत्य संस्थिते ९ यथा यन्मुमेयत्तेजस्तद्वत्साम्नां मन्नामुने एकत्वमुपया
 तानि परेतेजसि संश्रये १० शान्तिकं पौष्टिकं चैव तथा चैवाभिचारिकं अगादिषुलं ब्रह्मन् त्रितयं त्रि
 खथा गमत ११ ततो विश्वमिदं सद्यस्तमोना प्रातमुनिर्मले विभावनीयं विप्रैर्वेतिर्यं गृहं मधस्तथा १२
 ततस्तन्नाडली भूतं हान्दं सैतेज उत्तमं परां तेजसा ब्रह्मन् कत्वमुपयातितत् १३ आदित्य संज्ञा मगस
 दादेवैवयतोऽभवत् विश्वस्यास्य मन्ना भाग कारणा न्धाव्यथात्मकं १४ प्रातर्म्मध्यन्दिनं चैव तथा चैवा
 परात्तिके त्रयीतपनिसाकाले अग्न्यनुः साम संज्ञिता १५ अचस्तपन्ति पूर्वाह्ने मध्याह्ने च यद्दिव्ये वै ॥
 सामानि चापरह्ने वै तपन्ति मुनिरुत्तम १६ शान्तिकं अग्नौ पूर्वाह्ने यनुः अचस्तपन्ति पूर्वाह्ने पितृगान्तु साम्ना
 सायान्दे आभिचारिक सत्त्वतः १७ मध्यन्दिनेऽपराह्ने च समं देवाभिचारिकं अपराह्ने पितृगान्तु साम्ना
 काथ्यां रिता तानि वै १८ विसृष्टौ अद्वयो ब्रह्मा स्थितौ विद्या येनुर्मयः रुद्रः साममयोऽन्ने च तस्मात् १९
 स्यादुचिर्ध्वनिः १९ तदेवं भगवान् भास्वान् देवात्मा वेदं भस्थितः वेदविद्यात्मकं चैव परः पुरुष उच्यते ॥
 २० स्वर्गस्थित्यन्ने हेतु अग्नः सत्त्वादिकान् गुणान् आधित्य ब्रह्म विद्यावादि संज्ञा मध्येति प्राश्रवतः २१
 देवैः सदेव्यः सवुवेरं सृष्टिं रक्षति राद्योऽखिल सत्यं सृष्टिः विद्या अयं ज्योतिरेव सा धर्मा वेदान्तगम्यः परमः
 परम्यः २२ इति श्री मार्कण्डेय पुराणो मार्कण्डेय उवाच तस्य सत्ताप्यमानेतु
 तेजसोऽहं सधस्तथा सित्सुश्चिन्तया मामपद्योनिः पितामहः १ सृष्टिः कृतापि मे नाशं प्रयास्यत्यभि-
 तेजसः भास्वतः सृष्टिं संहारस्थितिं हेतोर्महात्मनः २ अप्रगणाः प्राणिनः सर्वे आपः शुध्यन्ति तेजसा ॥
 न चात्मसाविना सृष्टिं विश्वस्यास्य भविष्यति ३ इति सच्चिन्त्य भगवान् स्तोत्रं भगवतो रवेः चकार
 तन्मयो भूत्वा ब्रह्मा लोकं पितामहः ४ ब्रह्मोवाच तमस्ये यत्सयं सर्वं मेतत्सर्वं मय अयः विश्वमूर्तिः

परं ज्योतिर्यत्तद्यायन्ति योगिनः ५ यश्चक्षुषो यो यनुयायान्निधानं साक्षाच्च यो यो निरचिन्त्यशक्तिः त्रयी
मयी स्थूलतयाहं सात्रा परस्वरूपो गुरा पाय योग्यः ६ तं सर्वं हेतुं परमेष्ठ्येद्य मयो परं ज्योतिरवन्दि रूपं
स्थूलं च देवात्मतया नमस्ये भास्वन्न साद्यं परमं परेभ्यः ७ स्वष्टिर्होमि यदहं तव शक्तिरगद्या तत्त्वैरितो जल
महो यवनानि रूपो तदेव तादि विधायो प्रगा वाद्य श्रेयो नास्तेच्छया स्थिति लया वापि तद्देव ८ वक्षित्व
मेव नल शोषरातः प्रथिव्याः स्वष्टिर्होमि जयताञ्च तथाद्यपाके व्यापी त्वमेव भगवन् गगन स्वस्वपं त्वे
पञ्चधा जगदिदं परिपासि विश्वं ९ यज्ञैर्यजन्ति परमात्म विदो भवन् विद्या स्वस्वप मखिलेष्टि मयं चिबस्व
न व्यायन्ति चापि यतयो नियतात्म चित्ताः सर्वेश्वरं परमात्म विसुक्ति कामाः १० नमस्ते देव रूपाय यज्ञ
रूपाय तेनमः परब्रह्म स्वरूपाय चिन्त्य मानाय योगिभिः ११ उपसंहार तेनो यत्तेन सः संदति स्तव स्तु
विवाताय विभो स्वष्टो चाहं समुद्यतः १२ मार्कण्डेय उवाच इत्येवं संस्तुतो भास्वान् ब्रह्मणा सर्गकर्तारणा
उपसंहृतो स्तेजः परं स्वल्पमधारयत १३ चकार च ततः स्वष्टिं जगतः पद्म सत्तवः तथो तेषु महा भागः १४
पूर्वं कल्पान्ते सुखे १५ देवा सुरा दीन् मर्त्यो च पशवा दीन् हंस वीरुधः समर्ज्जं पूर्ववद्ब्रह्मा नरको च महा
मुने १५ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे आदित्य स्तवो नाम १०३ मार्कण्डेय उवाच स्वष्ट्य जगदिदं ब्रह्मा प्रवि
भाग मथा कर्णेन वरगाथमं मनुजैर्द्वि द्वीपा नां पूर्ववद्यथा १ देवदेवो रगादीना रूपस्थानानि पूर्वंवत देवे
भ्यः सव भगवान् कर्णेन कर्मलो ज्ञवः २ ब्रह्मणा स्तनयो यो भूत्सरी चिरिति विश्रुतः कश्यपस्तस्य पुत्रो
भूत काश्यपो नात्र नामतः ३ देवस्वतनया ब्रह्मन् तस्य भाव्यो स्वयो दृष्टा ब्रह्मस्तनुता चा मनदेवदेव्यो
रगादयः ४ अदितिर्जनया मातृदेवांस्ति भुवने प्रवरान् देव्यान् दितिर्देव्यो द्यौ ग्रान् दानवान् रुक्मिणमात्र
गरुडारुणौ च विनताय स रसां सिर्वेखसा कडुः सुखावनागां च गन्धर्वान् सुयवे सुभिः ६ क्रोधाया व-
ज्रिर्कुल्या रिधाया आ प्ररो गणाः ऐरावता दीक्षातद्गनिगच सुयवे द्विन ७ ताम्रा च सुयवे श्वेती प्रसु-
खाः कन्यका द्विन यासां प्रहृताः स्वगमाः श्वेन भास सुकादयः ८ इलोयाः पादपाज्जाताः प्रधाया स्य ९

तस्यो गगणाः अदित्यां यामसुत्यन्त्रा कश्यप इति सन्ततिः ६ तस्या च पुत्रो देहित्रिः षोडशो देहित्रिः कादि-
 सिः व्याघ्र सेतुः गतः सत्या तेषां नामाञ्च विदुः १० तेषां कश्यप पुत्राणां प्रधाना देवता गणाः सन्ति
 काराजसात्वेते नामसा च सुने गणाः ११ देवान् यज भुजश्चैतथा त्रिभुवने श्वरान् ब्रह्मा ब्रह्म विदो
 अशुः परमेष्ठी प्रजापतिः १२ तान् बाधन्त संहिताः सपत्नीा दैत्य दानवाः राक्षसाश्च तथा युद्धं तेषां मासीत
 सुदारुणं १३ दिव्यं वयं सहस्त्वन्तु परा नीयन्त देवताः जयिनश्चा भवन विप्रदलिनो दैत्य दानवाः १४ ततो
 निरा कृतान् पुत्रान् दैत्यै र्ये शनै र्वे स्तथा हत त्रिभुवनान् दृष्ट्वा अदितिर्बुनि मन्त्रम् १५ आच्छिन्त यज् भा-
 गो च शुवा स पीडिता भृगो आराधनाय गबिलुः परं यत्नं प्रचक्रे १६ एकाग्रानियता द्वारा परं नियम-
 सा स्थिताः तुष्टाव तेषां राशिं गगनस्य दिवाकरं १७ अदितिरुवाच नमस्तुभ्यं परं ब्रह्म मां सो बर्हो
 विधत्ते तनुं धाम धाम वता मां प्राधा स्वा माधार याश्वत १८ जगता सुपकाराय तथा पस्तव गोपते आद-
 दानस्य यद्रूपं तीव्र तस्मै नमस्त्यहं १९ ग्रहीतु मष्ट मासेन कालेनेतु मयं रसे बिभ्रतस्तव यद्रूपं मति तीव्रं न-
 तास्मि तत् २० तमेव मुञ्चतः सर्वं रसे र्वं वयं गाय यत् रूपमा प्यायकं भास्वं स्तस्मै मेधायते नमः ॥ २१ ॥
 वायुं त्सर्गं विनिव्यन्त्रम श्रयञ्चौ यधी गणो पाकाय तव यद्रूपं भास्करं ते नमास्त्यहं २२ यच्च रूपं तं वा तीव्रं दि-
 मो त्सर्गादि शीतलं तत्काल सम्य पोषाय तरणो तस्य ते नमः २३ नाति तीव्रं च यद्रूपं नाति शीतञ्च यत्तव
 वसन्त तीरवे सौम्यं तस्मै देव तमो नमः २४ आयाय नम श्रेयागो देवानाञ्च तथा परं पितृणाञ्च नमस्त-
 स्मै शस्या नो पाकहेतवे २५ यद्रूपं जीव नायिकं वीरु धाम मुतात्मकं पीयते देव पितृ भिस्तस्मै सो मात्मने
 नमः २६ आम्हो यद्रूपं रूपाभ्यां रूपं विशव मयन्तव समेत सतीधो माभ्यां तमस्तस्मै गगात्मने २७ यद्रूपं
 जगद्यजुः साध्वा मे कथेन तपते तव विशव मे तत्त्वपी संज्ञं नमस्तस्मै विभाव सो २८ यत्तु तस्मात्परं रूपं औमि
 लुक्ता भिशब्दितं अस्थूलानन्त ममलं नमस्तस्मै सदात्मने २९ मार्कण्डेय उवाच एवं सा नियता देवी चक्रे
 स्ताव महर्निशं निरा हारा विव स्वन्त भारि राधयिषु सुने ३० ततः कालेन महता भगवांस्तपनोः स्मरे प्रन्यसता

सगादस्यादासायगाया हिजोन्नम ३१ सादृशं महाकूटं तेजसोऽस्वर संश्रितं भूमौ च संस्थितं भास्वत्तन्वा-
 ला मालाति दुर्दृशी ३२ तदृष्ट्या सा तदा देवी सा च सं परमङ्गता जगाद मे प्रसीदति न त्वां पश्यामि गोपते ॥
 ३३ यथा दृष्टवती ब्रह्मं मत्स्वरस्यं सुदुर्दृशं निराहारा विवस्वन्तं तपन्तं तदनन्तरं ३४ संघातं तेजसां तद्वह्नि-
 पश्यासि श्रुतले प्रसादं कुरु पश्येयं यद्दृष्ट्यै दिवाकर भक्तालु कम्पक विलो भक्ताहं पाहि मे सुतान् ॥ ३५ ॥
 त्वं धाता विस्तृजसि विष्टव मे तन् त्वं पाप्मि स्थितिकराय संप्रवृत्तः त्वय्यन्ते लयमखिलं प्रयाति तत्त्वं त्व-
 न्नोऽन्यानद्वि गति रस्ति सर्वलोकैः ३६ त्वं ब्रह्मा हरि रज संश्रित स्त्व सिद्धो विनेशः पितृपतिरनुपतिः स-
 रीरः सोमोऽग्नि र्गगन मही धरोऽब्धिः किं स्तज्ये तद सकलालम्ब रूप धाम्नः ३७ यज्ञेश त्वा मनु दिन मालम्-
 कर्म सक्ताः स्तुवन्तो विविध पदै हिंजा यजन्ति ध्यायन्तो विनियत चेतसो भवन्ते योगस्थाः परम पदं प्रया-
 न्नियोग मूर्त्या ३८ तपसि पचसि विशदे यासि भस्मी करायि प्रतयसि भयूरेवोर्हा दय स्यस्युर्गर्भैः सृजसि
 पुनरपि त्वं भावना स्तु च्युता लु प्रगालित सुर मर्त्यैः पाप कृद्भि स्त्व गाम्यः ॥ ३९ ॥ इति श्री मार्कण्डेयपुरा-
 णो दिवाकर स्तुतिर्नाम १०४ मार्कण्डेय उवाच ततः स्वतेज सस्त स्मादावि र्भूतो विभावसुः अदृश्यत
 तदा दित्यस्त प्रताप्री पमः प्रभुः १ अथ तं प्रगातो देवी तस्य सन्दर्शनान्मुने प्राह भास्वान् हरणु ज्वेष्ट वर
 मन्त्रोय मिच्छसि २ प्रगातो शिरसा सा च जातु पीडित मेदिनी प्रत्युवाच चिवस्वन्तं वरदं मसु यस्थितं ॥ ३ ॥
 देव प्रसीद पुत्राणां हतं त्रिशुवनं मम यज्ञभागा अदंष्ट्यि अ दानं वै अ वलाविकैः ४ तन्निमित्तं प्रसादं त्वं
 कुरुब्ध मम गोपते अंशेन तैर्वा धात त्वं गत्वा नाशय तद्विघ्न ५ यथा मे तनया श्रुयो यज्ञ भाग भुजः प्रभो
 भवेयुरधिषा चैव त्रैलोक्यस्य दिवाकर ६ तथा लुकम्पा पुत्राणां सु प्रसन्नो खेमम कुरु प्रपन्नातिहर स्थिति
 कर्त्री त्वमुच्यसे ७ मार्कण्डेय उवाच ततस्ता माह भगवान् भास्कोरो वारितस्करः प्रगातामदितिं विप्र प्र-
 साद सुमुखो विभुः ८ सहस्रांशेन ते गर्भे सम्भूया हम श्रेयतः त्वत्पुत्राणान् दिते नाशया स्या शुनिर्वृता ९
 इत्युक्त्वा भगवान् भास्वान नन्दानं सुपा रामन् निहता सापि तपसः संप्राप्ता खिल वाञ्छिता १० ततोरस्मि

सदस्वन्तु सौ सुस्ना ख्यो रविः कारः विद्यावतारं संचक्रे देवमातुराद्यो देवो ११ कच्छु चाद्रायणा दीनि सा च चक्रे श-
माहिता युविनीधारया मास दिव्यं गर्भमिति दिज १२ ततस्तो कश्यपः प्राह किञ्चित्कोपसुतासुरं किम्भार-
यसि गर्भगण्डमिति नित्योपवासिनी १३ साचतं प्राह गर्भगण्डमेतत्पश्यसि कोपन नमरितं विपसाराणां
सह्यदे तद्दिविष्यति १४ मार्कण्डेय उवाच इत्युक्त्वा तं तदा गर्भमुत्तसर्ज्य सुरावनिः जाल्वत्य मानन्ते जो-
भिः पत्युर्व्वेचन कोपिता १५ तं हृष्टा कश्यपो गर्भं युद्यद्वा स्वरवर्चसें युष्टावप्रणतो भूत्वा ऋग्भिर्गद्याभिरा-
दरात् १६ संस्तवमानः स तदा गर्भगण्डात्प्रकटोऽभवत् पद्मपत्रसवर्गाभस्तेजसा व्याप्तदिङ्मुखः ॥ १७ ॥
अथान्तरिक्षादा भाव्य कश्यपे मुनि सत्तसे सतोयसेद्य गम्भीर वायुवाचा शरीरिणी १८ मरिते ते यतः प्रोक्त-
मेतद्गणं त्वया मुने तस्मान्मुने सुतस्तेऽयं मार्तण्डाख्यो भविष्यति १९ सूर्याधिकारञ्च विसुनेंगलेषु को-
स्थितिं हनिष्यत्यसुरो ज्ञाय यज्ञ भागहरा नीन २० देवानि शम्येति वचो गगनात्स सुपागमन् प्रह्वयं सनु-
ते याता दानवा च हंतौ जसः २१ ततो युद्धान्येत्येयानां सुहावयत्तक्रतुः सहदेवे सुंसा युक्ता दानवा च सम-
भ्ययुः २२ तेषां युद्धेन भूदुधोरै देवा नाम सुरैः सह शस्त्रास्त्रदोषि से दीप्ते समस्त भुवनान्तरं २३ तस्मिन्
युद्धे भगवता मार्तण्डेन निरीक्षिताः तेजसा दृष्ट्यमानास्ते भस्मी भूता महासुराः २४ ततः प्रह्वयं सतुलं प्रा-
प्ताः सत्त्वं दिव्यो कसः सुष्टु बुस्तेजसां योनिं मार्तण्डमदितिलया २५ स्वाधिकारोऽस्या प्राप्ता यज्ञ भागां
च सत्त्वं वत् भगवानपि मार्तण्डः स्वाधिकारमथाकरोत् २६ कदम्ब पुष्पवद्वास्वानधश्चोर्ध्वं रश्मिभि-
हताग्निप्रियाद सहशो दग्धेनाति स्फुरद्गुः २७ इति श्री मार्कण्डेय पुराणो मार्तण्डोत्पत्तिर्नाम १०५ मार्कण्डे-
य उवाच अथ तस्मै ददौ कन्यां संज्ञां नाम विस्त्ववते प्रसाद्य प्रणतो भूत्वा विश्वकर्मा प्रजापतिः १ वेवस्वन्
स्तु सम्भृतौ मनुस्तस्यां विवस्वतः पूर्वं मेव तथाख्यातं नत्तरूपं विशेषतः २ जोगाय पत्यान्यसौ तस्यो-
जनया मास गोपतिः द्वौ पुत्रौ सुमहा भागौ कन्याञ्च यमुनां मुने ३ मनुर्व्वेदस्वतोत्पद्यः आहरेवः प्रजा-
पतिः ततो यमो यमो चैव यमलो संव भूवतुः ४ यजेजोऽभ्यधिकलस्य मार्तण्डस्य विवस्वतः तेनोत्तिता

पयामास चोल्लोकान् सचराचरान् ५ गोलाकारान् तद्दृष्ट्वा संज्ञा स्वरूपं विवस्वतः अमहन्ती तद्देवतेजः ॥ स्व-
 छायां प्रेक्ष्य सा ६ ब्रवीत् ६ संज्ञोवाच अहं यास्यामि भद्रत्वे स्वमेव भवने पितुः निर्निर्विकारं त्वयाज्य
 वस्थेयं सच्छासनाच्छुभे ७ इमो च बालको मयं कन्या च वर वरिणी सभाभ्यो देव चाल्ये यमिदम
 गवते त्वया ८ छायावाच आकेश प्रहगादेवि आशा पान्निवर्कहिंचित् आख्यास्यामि मत्तं तुभ्यं
 गम्यतां यत्र बाञ्छितं ९ इत्युक्त्वा छायायां संज्ञा जगाम पितृ मन्दिरं तत्राव सत् पितुर्गोहे कञ्चि त्वानं
 शुभेक्षराणां १० भर्तुः समीपं याहीति पित्रोक्त्वा सा पुनः पुनः अगच्छ इडवा भूत्वा कुरु न्न विप्रोत्तरं स्त-
 तः ११ तत्र तेपेतपः साध्वी निराहारा महासुने पितुः समीपं यातायाः संज्ञाया वाक्य तत्परा १२ तदुप-
 धारिणी छाया भास्करं समुपस्थिता तस्यान्व भगवान् सूर्यः संज्ञाया मिति चिन्तयन् १३ तथैव जन-
 या मास ह्यो सुतो कन्यका तथा पूर्व्वं नस्य मनोस्तुल्यः सावर्णिं स्तेन सोऽभवत् १४ यस्तयोः प्रथमं ज्ञातः
 पुत्रयोर्दिन सन्नस द्वितीयो योऽभवच्चान्यः सग्रहोः भूषणैश्चरः १५ कन्या धृत पती यातां वज्रे सन्वरोप-
 द्रवः संज्ञा तु पार्थिवी तेया मात्सजानो यथा १६ स्नेहान्न पूर्व्वं जानातो तथा कृत वती सती मनु-
 स्तत्सान्न वांस्तस्या यम चास्यानचक्षमे १७ बहुश्रीयाच्य मानस्तु पितुः पत्न्या सुदुःखितः सर्वे कोपा-
 च्च बाल्या च भाविनी १८ यंस्यैव बलात् १९ पदा सन्नर्तया माम छाया संज्ञो यमो मुने ततः शशाप च यमं
 संज्ञा सामर्थिणी भृशं १९ छायावाच पदा तर्ज्येसे यस्मात् पितृ भाय्यो गरीयसीं तस्मात्तैव च-
 रताः पतिय्यति न संशयः २० यमस्तु तेन शोपेन भृशं पीडित मानसः मनुना सह धर्मात्मा सर्वं पित्रे २१
 न्यवेदयत् २१ यम उवाच स्नेहेन तुल्य मस्मा सु माता देव न वर्तते विसृज्य ज्यायसोऽप्यस्मान् कनीयो
 सोव भूयति २२ तस्यां संयोद्यतः पदो न तु देहे निपातितः बाल्या द्वा यदिवा मोहा तद्भवान् स्तु मर्हति ॥
 २३ शशोऽहं तात कोपेन जनन्या तनयो यतः ततो मनस्ये जननीं इमो वै तपतो वर २४ विगुणोऽपि पुत्रे
 सु न माता विगुणा पितः पादस्ते पततां पुत्र कथमे न तत्प्रवस्यति २५ तव प्रसादाच्चरणौ न पतेद्भगवान् २६

यथा मातृशापादये मेऽद्य तथा चिन्तय गीयते २६ रविरुवाच
असंशय मिदं पुत्र भविष्यत्यत्र कारणा-
येन त्वामाविशत्कोधो धर्मज्ञं सत्यवादिनं २७ सत्वेद्या मेव शापानां प्रतिघातोहि विद्यते न तु मात्रा-
भिशापानां क्वचिच्छाप निवर्तने २८ न शक्यमेतन्निश्चातुकर्तुं मातुर्वेचस्तव किञ्चित्तव विद्यास्या
मिपुत्र स्नेहादनुग्रहं २९ कर्मयो मांसमादाय प्रयास्यन्ति महीतलं कृतं तस्यावचः सत्यं त्वञ्च ज्ञातो
भविष्यसि ३० मार्कण्डेय उवाच आदित्य स्वब्रवीच्छायां किमर्थं तनयैर्युवे तुल्येष्वप्यधिकः स्नेह
एकत्र क्रियते त्वया ३१ तूर्तेनैयो त्वं जननी संज्ञा कापित्व मागता विगुरोष्वप्यपत्येषु कथं माता
शपेत्सुते ३२ मार्कण्डेय उवाच सातत्यरिहरन्ती च नाच चेसे विवस्वतः स चात्मानं समाधाय मुक्त
स्तत्त्वमपश्यत ३३ तं शप्नुमुद्यतं दृष्ट्वा छाया संज्ञा दिवस्पतिं भयेन कम्पती ब्रह्मन् यथा वृत्तं न्यवेदय-
त् ३४ विवस्वतोस्तु ततः क्रुद्धः श्रुत्वा श्वशुरमस्य गात्रं स चापि नं यथा न्याय मर्च्चयित्वा दिवाकरं निदे-
म्युक्तमं रोयेगा सान्त्वया मास सुव्रतः ३५ विश्वकर्म्मो वाच तवाति तेजसा व्याप्त मिदं रूपं सुरः सहं
असहन्ती ततः संज्ञा बने च रतिं देतपः ३६ द्रस्यते तो भवानद्य स्व भाव्यो शुभ चारिणीं रूपार्थं भवतो
ऽसाये चरन्तीं सु महत्तपः ३७ स्रुतं मे ब्रह्मरूपो वाक्यो यदि ते देव रोचते रूपे निवर्तयाम्येतत् तव कान्तं
दिवस्पते ३८ मार्कण्डेय उवाच यतोहि भास्वतो रूपे प्रागासीत्यरि मराडलं ततस्तथेति तं ग्राह्य त्वष्टा
रं भगवान् रविः ३९ विश्वकर्म्मो त्वनुज्ञातः शाक द्वीपे विवस्वतः अग्नि मारोप्यते तेजः शातनाथो पच
क्रेमे ४० अमताऽशेष जगतो नाभि भूतेन भास्वता समुद्राद्विबनो पेता साकुरोह मही नभः ४१ गगनं
ज्वा विले ब्रह्मन् सचन्द्र ग्रह तारकं अधोगतं महाभाग बभूवा सिम्पमाकुले ४२ विस्मिन्नसलिलाः स्रव्ये
वभूवुश्च तथा च्छियः व्यभिद्यन्त महाशीलाः शीर्षो सातु निवन्धनाः ४३ ध्रुवा धारागय शेषाणि धि-
स्थानि सुनि सत्तम इत्यद्रश्मि निवन्धानि अधो जग्मुः सहस्रशः ४४ वेग भ्रमगा सं जात वायु सिम्प-
समन्ततः व्यशीर्यन्त महा मेघा घोर राव विचारिणाः ४५ भास्व इमगा विभ्रान्ते भूस्या काशरसातले

जगादाकुलमार्थे तदासीन्मुनिसत्तम ४६ त्रैलोक्ये सकले विप्र प्रम माशो सुर्येयः देवाश्च ब्रह्मणा साद्धं
 भास्वन्तमभितुष्टुबुः ४७ आदिदेवोऽसि देवानो ज्ञातमेतत्स्वरूपतः सर्गस्थित्यन्तकालेषु त्रिधा भेदेन तिष्ठ-
 सि ४८ स्वस्तिनेऽस्तु जगन्नाथ धर्मवर्याहिमाकर हुयस्व शार्ङ्गि लोकानो देव देव दिवाकर ४९ इन्द्रश्चा-
 गत्य तदेवं लिख्य मानं यथाऽस्तुवत् अथ देव जगद्धापितृ जथा श्रेय जगत्पते ५० अहयय च ततः सप्त वशि-
 ष्ठा त्रिपुरोगमाः तुष्टुबुर्विं विधेः स्तोत्रैः स्वस्ति स्वरस्तीति वा दिनः ५१ वेदोक्ताभिरथाभ्याभिर्बालि स्वि-
 ल्याश्च तुष्टुबुः अहमि राद्याभिर्भोस्वन्तं लिख्य मानं मुदा युताः ५२ त्वं नाथ भोसिराणो मोक्षोऽध्ययस्त्व-
 ध्यानि नो परः त्वं गतिः सर्वं भूतानो कर्म कारादेऽपि वर्तता ५३ शं प्रजाभ्योऽस्तु देवेश शान्तोऽस्तु जगता-
 म्पते शान्तोऽस्तु हि पदे नित्यं शान्तश्चास्तु चतुर्धरे ५४ ततो विद्याधर गगा यक्ष राक्षस पन्नगाः कृत्ता-
 ञ्जलिष्ठदाः सर्वे शिरोभिः प्रगातारविं ५५ ऊर्ध्वेवं विद्या वाचो मनः श्रोत्रं सुखावहाः सह्यं भवतु ते ते-
 जो भूतानां भूत भावन ५६ ततो द्वाहा हुहुश्चैव नारदस्तु त्पुरुस्तथा उपगायितुमारथा गान्धर्वं कुशला-
 रविं ५७ यदृजमच्यमगा न्वार ग्रामत्रयविशारदाः मूर्च्छेनाभिश्च ततलि च सप्तयोगीः सुखप्रदे ५८ वि-
 शुद्धाची च घृताची च उर्वं श्रयथ तिलोत्तमा मेनका सहनन्या चारुभा आप्सरसां वराः ५९ नन्दतु नंगता-
 मीशो लिख्य मानं विभादहो हारि भाव विलासाढ्यान कुर्वन्त्योऽभिनयान् बहून् ६० प्रावाच्यन्त तनस-
 त्रैवेणु वीराण विदंराः यस्तावः पुष्कराश्चैव मृदङ्गा यद हानकाः ६१ देव इन्दुभयः शंखाः शतशोऽथ
 सहस्रशः गायद्भिश्चैव गन्धर्वैर्नृत्यद्भिश्चाप्सरोगणैः ६२ तथ्येवादित्र होयि च सर्व्वे कोम्पादलीकते
 ततः कृत्ताञ्जलिष्ठदा भक्तिनघात्तम सूर्येयः ६३ लिख्य मानं सप्तस्वोऽं प्ररो सुः सर्व्वे देवताः ततः कोला-
 हले तस्मिन् सर्व्वे देव सभागसे तेजसः शातनञ्चक्रे विश्वकर्मा शनिः शनिः ६४ इति हिमजल धर्म काल-
 हेतो हेर कभला सन विद्या संस्तुतस्य तदपरि लिखनं निशम्य मानो वंनति दिवाकर लोक मायुषोऽन्ते ६५
 इति श्री मार्कण्डेय पुराणे भातु तदु लिखने १०६ मार्कण्डेय उवाच लिख्य मानं ततो भानो विश्वकर्मा

अजायतिः १. उद्धृतं दुल्लोकं सोऽत्र निरन्ध्रं के विवस्वतः २. विवस्वते प्रशस्तं हि तादृकं स्थितं महात्मने समं नव
सप्त सप्तये सुतेजे सकसल कुलावबोधिते नमस्तमः पदल पदाव पाठिते २. पावनाति शाय पुणाय कर्मणो
निक काम विषय प्रदायिते भास्वरानलमयुख प्रायिते सर्वे लोक हितकारिणो नमः ३. अजाय लोकत्र-
य कारणाय भूतात्मने गोपतये ह्ययाय नमो मद्रा कारुणि को तमाय सूर्योय चक्षुः प्रभवालय ॥ ४ ॥
विवस्वते ज्ञान भूतान्तरात्मने जगत्प्रतिष्ठाय नगद्धिते धियो स्वयम्भुवे लोक समस्त चक्षुये सुरात माया
मिने तेज से नमः ५. सरा सुदया चल मौलि मालिने सुरगणा सहितं हितो जगतः त्वसुरुमयूख सहस्र
वपुर्नैगति विभासि तमासि तुदन् ६. भवति मिग सवपान मरात् भवति विलो हित विग्रहात् मिहर विभा-
सि यतः सुतरो विशुवन भावने भालि करिः ७. रथ मधि रुह्य समावयवं चारु विकस्मित सुरु रुचिरं सत्तत्
सखिल ह्ये भंगवन् चरमि नगद्धिताय वितते ८. अक्षत सुधो शुर सेन समं विवृध पितृन पितर्यं मे ॥
अरिगणा सुदन तेन तव प्रणिपत्य लिखा मि जगद्धिताय ९. सुक समवरो ह्य प्रथिते तव पद पाशु पवित्र
तले नतजन वत्कल लोः प्रणते विशुवन पावन पाहिरंवे १०. इति सकल जगत्सृष्टि भूते विशुवन पावन
धाम भूते रवि सखिल जगत्सदीप्य दूते देवं प्रगतो ऽस्मि विश्व कामांगो ११. इति श्री मार्केण्डेय पुराणो
सूक्त्यं भावने साध २०-७ मार्केण्डेय उवाच सर्वे सूर्ये स्तवे कुर्वन् विश्वकर्मा दिवस्पतेः तेजसः योऽशो
भारो मरादुल स्य भधारयत् १. प्राति ते स्तेजसो मां प्रददातिः पञ्च भिस्तथा अतीव कानि मच्चाभूना
रासी तदाह २. प्राति न च्चास्य ये ते न सेन चक्रे विनिर्मिते विद्योः शूलञ्च शब्दे स्य शिविका धनद-
स्य च ३. दसहः सेन वंतेः पुनर्दिदेव सेना पते स्तथा अन्येषां देवदेवानां भायुधानि स विश्व कृत् ४. चकार
तेजसा भावो भो सुरगाययि शास्त्रये इति प्राति ते तेजाः सशुभे नति तेजसा ५. वपुर्दधार मार्तण्डः १
सर्वो बयव शोभन सददशो समाधिस्थः त्वो भाय्यो बडवा कर्ति ६. अहृद्यो सर्वं भूतानां तपसा निय-
मेन च उत्तरो ऽहं कुक्षद गत्वा मृत्या ऽश्वो भानु रागमत ७. साच दृष्टा तमायान्ते परं भो वि शङ्कया जगत्स-

संसृजे तस्य प्रष्टु रसरागतया ८ ततश्च नासिका योगो तयोस्तत्र सजेतयोः वदवाया च्च तेने जो नासिकाभ्यां
 विवस्वतः ९ देवी तत्र ससृज्यन्नाव शिवनी भियजोदौ नासत्यदज्ञौ तनया वशवक्त्रादि निर्गंतौ ॥ १० ॥
 मार्तण्डस्य सुता वेता वशव रूप धरस्यहि रेतसोऽन्ते चरेवन्तः स्वप्नी धन्वी तनुत्रयका ११ अश्वारूढः स-
 मुद्धतो वासा तरा समच्चितः ततः स्वरूपममलं दर्शया मास भानुमान् १२ तस्य शान्तं समा लोक्य
 सारूपं मुदमादे स्वरूप धारिणीञ्च सोऽस निनाय निजालये १३ संजो भाव्यो प्रीतिमर्तो भास्करो वा-
 रितस्कारः ततः पूर्व सुतो योऽस्याः सोऽसृष्टेव स्वतो मनुः १४ द्वितीयश्चयमः शायान् धर्मं दृष्टि रनुगु-
 हात् यमस्तु तेन शोपेन भृशं पीडित मानसः १५ धर्मोऽभिरोचते यस्मात् धर्मराज सतः स्मृतः कर्मयो
 मास मादाय पादतले महीतले १६ पत्निध्यन्तीति शायान्तं तस्य चक्रे पितास्वयं धर्मं दृष्टियंत आ सो स-
 मो भिजे तथाऽद्विते १७ ततो जियोगेतं यास्ये चकार तिमिराग्रहः तस्मै देवो पिता विप्र भगवान् लोक १
 पालतां १८ पितृहरा माधिपत्यञ्च परितुष्टो दिवाकरः यमुनाञ्च नदी च्चक्रे कलिन्दान्नरवाहिनी १९
 अश्विनो देव भियजी कृतौ पित्रा महात्मना गुह्य काधिपति त्वे चरेवन्तो विनियो जितः २० सबमप्याह च २
 ततो भगवान् लोक भावितः त्वमप्यशेष लोकस्य पूज्यो वत्स भविष्यसि २१ अस्मादादि महा दारवैरिस्तु
 भयेषु च त्वां स्मरिष्यन्ति ये मर्त्या सोऽस्यन्ते ते महा एव २२ तस्मै बुद्धिं सुखं राज्यं मारोग्यं कीर्तिं मुत्तनि ॥
 नराणां परितुष्टस्त्वं पूजितः संप्रदास्यसि २३ छाया संजां मुत आपि सावरांः सुमहायशाः भाव्यः सो
 ऽनागते काले सनुः सावरां कोऽहमः २४ त्रैलोक्ये तपो धार मद्यापि चरते प्रभुः धाता शनैश्च रस्तस्य प्र-
 होऽभृच्छा सनाइवैः २५ यवीयसीतुया कन्याऽदित्य स्या भूद्धि जोत्तम अशू वत्सा सरित् अद्या यमुना २
 लोक पावनी २६ यस्तु ज्येष्ठो महा भागः सर्गो यस्येह सास्त्रने विस्तरं तस्य वस्यामि मनो वैदस्वतस्येह ॥
 २७ इदं यो जन्म देवानो ऋणुयाद्वापेदेत वा विवस्वतस्तदजानो रे मां हा तस्य मेव च २८ आपदे प्राप्य मुच्येत
 प्राप्नुयाच्च महायशः अहो रात्र ८ न पाप मे तच्छे मयं ते श्रुते माहात्म्य मादि देवस्य मार्तण्डस्य महात्मनः २९

इति श्री मार्कण्डेय पुराणे रवेर्माहात्म्यं नाम १०८ कौटुकि सुवाच भगवन् कथितः सम्यक् भानोः सन्तति
 सम्भवः माहात्म्यं मादिदेवस्य स्वरूपं ज्ञाति विस्मयत १ शृणोऽपि भास्वतः सम्यक् भानाद्वात्म्यं मुनि सन्तम ॥
 श्रोतुमिच्छाम्यहं तंमे प्रसन्नो बहो महसि २ मार्कण्डेय उवाच श्रूयतामादिदेवस्य माहात्म्यं कथयामि ते ॥
 विवस्वतो यच्चकार पृथ्वीं साराधितो जनेः ३ दमस्य पुत्रो विरव्यातो राजाः सृष्टान्यवर्द्धनः समस्यकपालन २
 च्चर्के पृथिव्याः पृथिवी पतिः ४ धर्मतः पाल्यमानलुतेन राष्ट्रं महात्मना ववर्धेऽनुदिनं विप्रजनेन च धनेन
 च ५ हृष्ट पुष्ट मती बासी तस्मिन्वाजन्य शेषतः रावके सकल च्चोव्यो पौरजान पदोजनः ६ नोपसर्गेन च व्या-
 धिर्न च व्यालो ह्वे भयं न च दृष्टि भयन्तव दम पुत्रे मही पते ७ सहेने च महा यज्ञे देदी शनानि चार्थिनो स्व
 धर्मस्या विरोधेन दुसुजे विषयानपि ८ तस्यैवैकुव्ये तौ राज्यं सम्यक् पालयतः प्रजाः सप्त पर्ये सहस्रवर्षाणि ज-
 गमुरेकमहो यथा ९ विदुरस्य तनया दक्षिणात्यस्य भूभृतः तस्य पत्नी वसुधा मातिनी नाम मातिनी १०
 कदाचित् तस्य सा भूभृः शिरसोऽभ्यङ्गना दत्ते पश्यतो राजलोक्तस्य सुमोचा शृणि मातिनी ११ तदश्रुविन्दवो
 गात्रे यदा तस्य मही पतेः तदा वीस्था शुवदन्तो ताम दृच्छत मातिनी १२ निःशब्दं भुमोसेरा रुदन्ती त्वां विलो-
 क्यैवे किमेतदिति पप्रच्छ मातिनीं राज्य वर्धनः १३ पृष्टा सा तु ततस्तेन भर्वा प्राह मनस्विनी न किञ्चिदिति तौ
 भूयः पप्रच्छ स मही पतिः १४ बहूशः पृच्छत स्तस्य भूभृतः सा मुमध्य मा दर्शया मास पलितं केश भान्न रो-
 द्वे १५ एतत्पश्येति भूपाल किमिदं मन्त्रु कारणो ममानि सन्द भाग्या या जहा साथ न्यपस्ततः १६ स विहस्य
 ह तौ पत्नीं श्रुत्वा तौ सर्व्वे भूभृतां पौराणाञ्च महीपालो ये तत्रा सन् समागतः १७ शोकं नालं विशालास्त्रि-
 रोदितव्ये न ते शुभे वन्मर्द्धि पौराणामाद्या विकाराः सर्व्वं जन्तुषु १८ अर्धीताः सकला वेदा इष्टा यज्ञाः सहस्र-
 शाः स्ते हि जानां पुत्राश्च समुत्पन्ना वरानने १९ भुक्ता भोगास्त्वद्या साद्वेये मर्त्यैरति दुर्लभाः सम्यक् च द-
 पालिता पृथ्वी साधु युद्धे ख तुष्टिते २० मित्रैः सहेष्टैर्हंसितं विहृतं च वानान्नो किमन्यन्न कृतं भेदे पलिते
 म्यो विभेषि यत् २१ भवन्तु केशाः पलिता बलयः सन्तु मे शुभे शीथिल्य मे तु मे कायः कृतकृत्योऽस्मि ॥

मानिनि २२ सुद्धिं दृष्टींते भेदे भवत्या पलितं मम चिकित्सां मेव तत्प्रादं करोमि वनं संश्रयान् २३ वाल्ये
 बाल क्रिया पूर्वं तद्वत्की मां के चया ओबने चापिया योग्या वाहे के वन संश्रया २४ एवं मत्पूर्व के भेदे कृतं
 तृर्व के अयत् अतो न तेऽशुपातस्य किञ्चित्प्रश्यामि कारणां २५ अल्लै मन्थुना भेदे नन्वभ्युदय कारिमे ॥
 दर्शनं पलितस्यास्य मागे दीनिष्ठ योजने २६ मार्करादेय उवाच ततः प्रगाभ्य तं भूपाः पोरंश्चैव समोपगाः ॥
 साक्षा प्रोचुर्मेही पालाः मह्यं राज्य वर्हने २७ नरोदित व्यसनया तव पत्न्या नराधिप रोदित व्यमिहास्मा
 भिरथवा सर्व्वं जन्तुभिः २८ त्वेव वीरियथा नाथ वनवासाश्रितं वचः पतन्ति तेननः प्राणा लालितानां त्व
 या नृप २९ सर्व्वेयास्या महे भूपयदियाति भवान् वने ततोऽश्रेय क्रिया हानिः सर्व्वं दृष्ट्वी निवासिनां ३०
 भविष्यति न सन्देह स्वयि नाथ वनाश्रये सा च धर्म्मोपधाताय यदित तत्त्र विसुख्यतां ३१ सप्त वयं सहस्वगि
 त्वयं पालिता मही तत्समुत्थं महापुगय मालोकय नराधिप ३२ वने वसन्महाराज त्वं करिष्यसि यत्तप
 तत्तही पालनस्यास्य कलानां हेति वीडशीं ३३ राजो वाच सप्त वयं सहस्वगि मयेयं पालिता मही इदं
 नो वनवासस्य मम कालोऽय मागतः ३४ ममा पत्न्यानि जातानि दृष्ट्वा मेऽपत्य सन्ततोः स्वल्पेरेव समाश्ल
 भिरत्न कौन सहिष्यति ३५ यदेतत्पलितं मूर्द्धितं हि जानीत नागराः इत भूत मनाथ्यं स्वसृत्योरत्युग्र क
 र्मगाः ३६ सोहं राज्ये सुते कृत्वा भोगांस्त्यक्त्वा वनाश्रयः तपस्तप्ये समायात्रि न यावद्य मं सैनिकाः ॥
 ३७ मार्कराहय उवाच ततो यियासुः सबने दैव ज्ञान वनीपतिः पुत्र राज्या मिथे काय दिन लगनान्य इच्छत
 ३८ श्रुत्वा च ते तु नृपतेर्व्वं चो व्याकुलं चेतसः दिने लगन च्छहोरा अत्र विदुः शास्त्र दृष्टयः ३९ ऊचुश्च ते
 मही पाले दैव ज्ञा वाक्य गद्गदं जानानिनः प्रागाहानि श्रुत्वेतं ते वचो नृप ४० ततोऽन्य नगरेभ्यश्च भृत्य गच्छे
 भ्य एव च तत्तस्त स्माच्च नगरात् प्राचुर्भेगाभ्युपागमन् ४१ समुत्पत्य मही पालं तं यियासुं सुने वने ॥
 प्रकम्पि शिरसो भूत्वा प्रोचुर्ब्रह्मगा सत्तमाः ४२ प्रसीद पाहि नो राजन् पालिताः स्म यथा पुग मीरिष्य
 त्य विवलो लोकस्त्वयि भूपवनाश्रये ४३ सकुरुस्व तथा राजन् यथानो सीरति नगात् यावज्जीवामहे वीर

स्वल्पकालमिदं दयं नेच्छामश्च सबच्छत्यं ब्रह्मसिंहासनं विभो ४७ भार्गवस्य उवाच इत्येवं तैस्त-
थान्ये च द्विजैः प्रारभ्युरः सैरेः भूषे भूषिरसत्ये च धोक्तः प्रोक्तः पुनः पुनः ४५ वनवासं विनिर्व्वन्धं नोपसंहरते
यदा समिप्यत्यन्तकोनेन निरुति च तथोत्तरं ४६ ततोऽभात्याश्च भृत्याश्च यो रहहास्तथा द्विजाः ॥
समेत्य गन्त्वथा मासुः किमत्र कियता मिति ४७ तेषां मन्त्रयतो विप्रनिश्चयोऽयमजायत अनुरगवता
न्त्रमहीपालेऽति धार्मिके ४८ सम्यग्ध्यानं परा श्रुत्वा प्रार्थयामः समाहिताः तपसागध्य भास्वन्ना-
मायुरस्य महीपतेः ४९ तत्रैक निश्चयाः कार्ये केचिद्देहे च भास्करं सम्यगर्थोप चागच्छेत्पुनरि पूज-
यन् ५० अपरे मौनिनो श्रुत्वा मरुजापेन तथाऽपरे यमुयामय साम्नाञ्च तोषयाञ्च क्रिरेरवि ॥ ५१ ॥
अपरे च निगहारा नदी पुलिनगायिनः तपसा च कुगयस्ता भास्करा राधनें द्विजाः ५२ अग्निहोत्रं परा-
ञ्चान्ये रवि सृक्कान्यहर्निशं नेपुस्तत्रापोरतस्थु भास्करे न्यस्तदृश्यः ५३ इत्येवमति निर्बन्धं भास्करा राध-
नें प्रति बह्वप्रकारं च कुस्ते तं तं विधिं सुपाश्रितः ५४ तथा तु यततो तेषां भास्करा राधनें प्रति सुरामा-
नाम गन्धर्व्वे उपगम्ये दमन्ववीत् ५५ यद्या राधनं सिद्धं भास्करस्य द्विजातयः तदेतत्क्रियतो येन भद्रुः
प्रीतिं लुपेयति ५६ तस्मादुरु विशालारव्ये वनं सिद्धं निधेयितं कामं रूपं सहो गेले गम्यता न्तत्र गेले
तस्य ५७ तस्मिन्काराधने भानोः क्रियतो तु समाहितैः सिद्धं संपन्नं द्विजं तत्र सर्व्वं कामानवाप्स्यथ ५८
माकर्गेरदृश्य उवाच इति ते तद्वचः श्रुत्वा गत्वा तत् काननं द्विजाः दृष्टुमर्शं स्वतस्तत्र पुराय मायातयेयुर्मे
५९ तत्रैते नि यनाम्ना दग्गां विप्रादयो द्विज भूप बुध्योपहारादगो धृताञ्च कुरुत त्रिताः ६० पुण्यातु
लेपनाद्ये च भूप गन्धादिकं स्तथा जप होमाकर्षी यक्षीः पूजनं च ममाहिताः कुर्वन्तस्ते सुदुर्बलान् विव-
स्वन्तं द्विजानपः ६१ ब्राह्मणा ऊचुः देवदानव पक्षिणां ग्रहाणां ज्योतिषाणां च तेन मास्यधिकारं
अनाम प्रारगो रविं ६२ रविं स्थितं च देवं शं द्योतयन् सन्ततः वसुधा मन्त्रिणं च व्याप्तुं ब्रह्म मरि-
चिभिः ६३ आदित्यं भास्करं भातुं शनितारं दिवाकरं पृथ्वागामर्यमागो च स्तुभेनुं रोषं दोषिभिः ६४ ॥

चतुर्युगान्त कालाग्नि दुष्प्रेक्ष्यं प्रलयान्तगं योगीश्वर मनन् चरन् पीतं सिताक्षितं ६५ जह्वीयाणां अग्नि होतुः
यज्ञदेवेष्ववस्थितं अक्षरं परमं गुह्यं मौसद्वारमनुत्तमं ६६ छन्दोभिरश्वरूपेणैव सङ्कथ्यते विहितं स उदरा
स्तमनेयुक्तं सरामेगोः प्रदक्षिणो ६७ अद्वतञ्च महत्तञ्चैव पुरायार्थं पृथग्विधं विश्वस्थितिं सचिन्मयं
प्रयन्ताः स्त प्रभाकरं ६८ यो ब्रह्मायो महादेवो यो विष्णुर्यः प्रजापतिः वायुगर्वाग्रमात्रं तु भुवि ६९
सागराः ६९ ग्रहनक्षत्रचन्द्राद्या वानस्य त्वं दुर्मोयधं व्यक्ताव्यक्तैश्च सृतेषु धर्माधर्मप्रवर्तकः ७० ब्रह्म
महिषवरो चैव वेद्यावी चैव ते तनुः त्रिधायस्य स्वरूपस्तु भानो भास्वान् प्रसीदतु ७१ यस्य सर्व्व सत्स्थेहसह
भूते जगत्प्रभोः सन् प्रसीदतां भास्वान् जगतां यच्च जीवनं ७२ यस्यैक भास्वरं रूपं प्रभामगडलदुद्रा ॥
द्वितीयं मेन्दवं सौम्यं सनौ भास्वान् प्रसीदतु ७३ ताभ्याञ्च यस्य रूपाभ्यामिदं विश्वं विनिर्मितं अग्नीषो
समयं भास्वाद् मनोदेवः प्रसीदतु ७४ मार्कण्डेय उवाच इत्यंस्तु त्याक्ता भक्त्या सम्यक् पूजयतां तथा
तु तेषां भगवान् भास्वांस्त्रिभिर्मासैर्हि ज्ञात्तम ७५ ततः समगडलादुद्यन्निजबिम्ब समप्रभः अवतीर्य्य
हृदी तेषां दुर्दृशो दर्शनं रविः ७६ ततस्ते स्थष्ट रूपं तं सवितारमजं जनाः पुलकोत्कथिनो विप्रा भक्तिन-
द्याः प्रगोभिरे ७७ नमो नमस्तेः स्तु महत्वरश्मे सर्व्वस्य हेतुस्त्वमशेषकैतुः पाता त्वभोज्योऽखिलयज्ञ
धामध्ये यस्तथा योगविदां प्रसीद ७८ इति श्री मार्कण्डेय पुराणो भागवतवः २०६ मार्कण्डेय उवाच ॥
ततः प्रसन्नो भगवान् मानु राहा खिलं जनं त्रियतां यदभिप्रेतं सतः प्राप्ते द्विजादयः १ मार्कण्डेय उवाच
ततस्ते प्राणि पत्न्यो च विप्र विप्रादयो जनाः समाश्च समग्रीतां शुभपल्लोक्य पुरः स्थितं २ ततस्ते प्राणिपत्न्यो
चुर्बदं जगदीश्वरं भगवन् यदि नो भक्त्या प्रसन्नस्ति मिगपह ३ दश वयं सहस्राणि ततो नो जीवतोऽप्यः
निगमयां जितारानिः सुकोशः स्थिरयोगिनः दश वयं सहस्राणि जीवतो गम्य वदन् नः ४ मार्कण्डेय उवाच
तथेत्युक्त्वा जनान् भास्वान् दुर्दृशोऽभून्महा मुने तेऽपिलब्ध वरा हृष्टाः समानमुत्तेनेश्वरो ५ यथाहृतञ्च
ते तस्मै नरान्द्राथ न्यवेदयन् वरं लब्ध्वा सहस्रांशोः सकाशादखिलं द्विन ६ तच्छ्रुत्वा ब्रह्मये तस्य सापत्नी ॥

मानिनी द्विज सच राजा चिरं दध्यो नाह किञ्चिच्च तं जनं ७ ततः सामानिनी भूपं हर्ष्यो घृणित मानसा दिष्ट्या
 युधा मही पाल वहं स्वे त्याह तं पतिं ८ तथा तथा मुदा भर्ता मानिन्याथ सभाजितः नाह किञ्चिन्मही पाल
 स्थित्ताजदमना द्विज ९ साधुनः प्राह भर्तारं चिन्तयानमधोमुखं कस्मान्न हर्षं मध्येषि परमाभ्युदयेनृप १०
 दश वर्षं सहस्राणि निरुनः स्थिर योवनः भावीत्वमद्य प्रभृति किं तथापि न हर्ष्यं मे ११ किन्तु तत्कारणात्
 इन्द्रियस्थित्ता कष्ट मानसः परमाभ्युदयेऽपित्वं मे प्राप्ते पृथिवी पते १२ राजोवाच कथमभ्युदयो भद्रे
 किं सभाजय से च मां प्राप्नो दुःख सहस्राणां किं सभाजनं विध्यते १३ दश वर्षं सहस्राणि जीविष्याम्य
 हमे कर्कः न त्वं तव विपत्तौ मे किन्नु दुःखं भविष्यति १४ भृत्येषु चाति भक्तेषु मित्रवर्गे तथासृते भद्रे दुःखमपारं
 पश्यतो मे सुतान् दुःखं किमल्पं हि भविष्यति १५ भृत्येषु चाति भक्तेषु मित्रवर्गे तथासृते भद्रे दुःखमपारं
 मे भविष्यति तु सन्वते १६ धैर्मदर्थं तपस्तप्रे कथं धर्मं निरन्तरं ते मरिष्यन्त्यहं भोगी जीविष्यामीति धिक्कर
 १७ सेयमाय हारो हे प्राप्ता नाभ्युदयो मम कथं वा मन्यसे न त्वं यत्न भाजय सेऽद्य मां १८ मानिन्युवाच
 महाराज यथा त्य त्वं तथैव त्वात्र संशयः मया पौरैश्च दोषोऽयं प्रीत्या नालोकितस्तव १९ एवं गतेऽत्र किं
 कार्यं नर नाथ विचिन्त्यतां नात्यथा भावि यत्त्वाह प्रसन्नो भगवान्त्रविः २० राजोवाच उपकारः कृतः
 पौरैः प्रीत्या भृत्यैश्च यो मम कथं भोस्थान्यहं भोगान् रात्यां तथा मनस्कृतिं २१ सोऽहमद्य प्रभृत्या हि
 रात्वा नियतमानसः तपस्तप्ये निराहारो भानो रागधनोद्यतः २२ दश वर्षं सहस्राणि यथा हं स्थिर
 योवनः तस्य प्रसारादेवस्य जीविष्यामि निरामयः २३ तथा यदि प्रजाः सर्व्योः भृत्यास्त्वच्च सुतान्द्विजो
 पुत्राः पौत्राः प्रपौत्राश्च सुहृदश्च वरानने २४ जीवन्त्येतं प्रसादनः करोति भगवान्त्रविः ततोऽहं भविष्या
 रान्ये भोस्थे भोगांस्तथा मुदा २५ न चैदेवं करोत्यर्कस्तदो तत्र मानिनि तपस्तप्ये निराहारो यावन्जी
 वित संशयः २६ मार्कण्डेय उवाच इत्युक्त्वा सत्तदा तेन तथेत्याह नराधिपं जगाम तेन च समं सा विवृते
 धाराणि धरं २७ सत्तदायतनं गत्वा भार्यया सह पार्थिवः भानो रागधनञ्चैकैशुश्रूषा निरतो द्विज ॥ २८ ॥

सुतान्द्विजो

निराहारहाग्रास्ता च यथा सोऽपि दीपतिः तैपे तपस्तथैवोद्योतीति तवातात प्रक्षमा २६ तस्य पूजयतो भव्यं
तप्यत स्वतपो महत् साये संवत्सरे याति ततः प्रीती दिवाकरः ३० समस्त भृत्य गीरादि पुत्रागो च कते हि-
ज इही यथा भिलखितं वरं हिज वगन्तम ३१ लब्ध्वा वरं स दहतिः भूमये त्यात्मनः पुरे चकार मुनिनाः ।
राज्यं प्रजा धर्मं रा पालयन् ३२ ईजे यजान् स च बहुन रदो दानान्य हर्निशं सानिन्या सहितो भोगान् वृ-
भुजे च मर्ध्नं यित् ३३ दद्या वर्धं सहस्वाराणां पुत्रं यो चादिभिः सद्यः पूज्यैः पौत्रिः पुरुषितः सोऽभवत् स्थि-
र यो बन् ३४ तस्य नि चरितं दृष्ट्वा प्रसतिर्नाम भार्गवः विस्तया कष्ट हृदयो गाथा मता मगायत ३५ ॥
भानु भक्त रत्नो शक्ति यं दू जा राज्ञ्य वर्द्धनः आयुयो वर्द्धने जातः स्वजनस्य तथात्मनः ३६ द्रुति वे कायितः
विप्र यत्पुष्टो ऽहे त्वया विभो अदि देवस्य माहात्म्य सादित्यस्य विवस्वतः ३७ विप्रैस्तदखिलं श्रुत्वा ना-
नो मांहात्म्य सुहृदं पठं च मुच्यते पापैः सप्त रात्र कृतं नरः ३८ अरोगी धनवानाक्यः कुले महति धी-
मतो जायते च सद्भा प्राज्ञो यश्चेत दारयेदुधः ३९ मन्त्रा चोयेऽत्राभिहितता भास्वतो सुनि सत्तम जाय-
प्रत्येक लेतोद्यो त्रिसन्ध्यं पातका पहः ४० समस्तै स तन्माहात्म्ये यत्र चायतने खेः पश्यते तत्र भगवान्
सान्निध्यं न विमुञ्चति ४१ तस्मादेतत् तत्पद्या ब्रह्मन् भानो मांहात्म्य सुहृदं धार्य्य मनसि जाप्य च्च मह-
त्पुण्यं न क्षी यता ४२ सुवर्णां दृष्ट्वा मति र्गोभनाङ्गीं पयस्विनीं गा प्रददाति यो हि पुरोति चैतत् अद्
सात्मावात्तरः समंतयोः पुराय फलं हि जाग्र ४३ इति श्री मार्कण्डेय पुराणो भानो मांहात्म्य समाप्ते
१२० मार्कण्डेय उवाच एवं प्रभावो भगवान्नादि निधनो रविः यस्य त्वं कौटुके भक्त्या मांहात्म्यं मां-
हृच्छसि १ परमात्मा स योगतानो मुञ्चन्तो चैत सो लये स्वे च ज्ञः सांख्य योगानो यज्ञे शो यज्विना मरि २
सूर्यादिकारं वहतो विद्योतीराशस्य देधसः सवुस्त स्या भवत्सु वशिष्ठ न सत्वर्यो संशयः ३ मन्वन्तराणि
पादि त्रयस्य सप्तम सन्नरं इह्वाकुर्ना भगो रिष्टो महा बल पराक्रमाः ४ नीरुष्यन्तोऽयना भागः पृथ-
प्रो धृष्ट सवच एते पुत्रा सतोस्तस्य मृधया न्यस्य पालकाः ५ विख्यात कीर्तयः सर्व्वे मन्वंश स्वास्व

पारागः विशिष्टतरमन्विच्छन्मनुः पुत्रं तया पुनः ६ मित्रावरुणायोरिष्टिं चकार कृतिनां वरः यत्र चाप हृते भो तुरपचारात्तन्हा मुने ७ इला नाम समुत्पन्ना मनोः कन्या सुमध्यमा तीव्रहृष्टा कन्य कालत्र समुत्पन्ना ततो मनुः ८ तुष्टाय मित्रावरुणो वाक्यं ज्वेद सुवाच ह भवत्प्रसादतनयो विशिष्टो मे भवेदिति ९ कृते मखे ससुत्पन्ना तनयां समधीमतः यदि प्रसन्नो वरदो तदियन्ननया मम १० प्रसादाद्भवतोः पुत्रो भवत्विति यु-
रान्वितः तथेति चाभ्यामुक्ते तु देवाभ्यां सेव कन्यका ११ इला मम भवत्सद्यः सद्युन्न इति विश्रुतः पुन-
श्चेश्वर कोपेन मृगाभ्यां मदता वने १२ स्त्रीत्वमासादितत्वे न मनु पुत्रेणा वीमता पुरुरवस नामानं च किं व-
न्निन मूर्च्छितं १३ जनया मास तनये यत्र सोम मुतो बुधः जाते सते पुनः कल्वा सो ऽश्व मेधं महा कर्तु १४
पुरुष त्व मनु प्राप्नः सुद्युन्नः पार्थिवोऽभवत् सुद्युन्नस्य वयः पुत्रा उत्कलो विनयोगयः १५ पुरुष त्वे महा-
वीर्यायं ज्विनः प्रयुल्लो जसः पुरुष त्वे तु ये जातास्तस्य राजस्त्वयः सुताः १६ बुधमुत्से मही सेतो धर्मे निय-
तं चेत्तसः स्त्री भूतस्य तु यो जातस्तस्य राज्ञः पुस्त्रवाः १७ न स ले भे मही भागे यतो बुध मुतो द्विसः ततो
वशिष्ट वचनात् प्रतिष्ठानं पुरोन्नतं तस्मै दत्तं सराज्ञा भूतवातीव मनोहरे १८ इति श्री मार्कण्डेय मु-
नो वंशानुक्रमो नाम १११ मार्कण्डेय उवाच प्रथमोऽख्यो मनोः पुत्रो मृगाभ्यां मगमदने तत्र चेकम-
सागो ऽसौ विपिने निर्जेने वने १ नाम सारं मृगं कञ्चिद्भानु दीधिति तापितः सुहृदता पपरीताङ्ग इत-
श्चेतश्च चेंक मन् २ सदृशो तदा तत्र होम धेनुं मनोहरं नेता वतान मन्वद्वां ब्राह्मरास्याग्नि होत्रिणाः ३
ससन्त्य मानो गवयं सिधुणा ताम ताडयत् पपात सापित द्वारा विभिन्न हृदया भुवि ४ ततो ऽग्नि होत्रि-
णाः पुत्रो ब्रह्मचारी तथोरतिः प्राप्नवान् सपितुर्दृष्ट्या होम धेनुं निपा तितो ५ गोपालः प्रथितः पुत्रो वा-
प्रव्यो नाम नामतः कोपा मर्धं पगधीन चित्रहृत्ति स्ततो मुने ६ चुकोप दिगल त्वेदन ललोला विलेसरा-
तं कुङ्कुं प्रेक्ष्य स क्षपः प्रवधो मुनि सारकं ७ प्रसीदति जगो कस्मात् शूद्रवत् कुरु ये रूधं न स चियं न वा दे-
प्रय मेवं कौब सुपे तिते यथा त्वं शूद्रवच्चातो विशिष्ट ब्रह्मणाः कुले ८ मार्कण्डेय उवाच इति निर्भ-

स्थितस्तेन स राज्ञो भौलिनः सुतः प्राश्नापतं दुरात्मानं ब्रूत एव तं दिव्यं १ प्रयास्यति स्वयं ब्रह्म यत्ते
ऽधीतं गुरोर्मुखात् होम धेनुर्नम गुरोर्धेदियं हि मिता त्वया १० एवं प्राप्नो मृतः कुहलं त्वया परिपीडितः
प्रति प्राप यो विप्र तोयं जयाह पराशरा ११ सो ऽपि राज्ञो विनाशाय कोपच्छेके हि कोत्तमः तमभ्येत्य
त्वरा युक्तो वारया मार्सं वै पितृ १२ वत्साल मत्तं मत्स्यं कोपेताया संवेरिष्या मेहि कासृष्णिके हितः १
शम सव द्विजन्तवो १३ कोपस्वपोनायायति कुहोः प्रस्य त्वया दुयः कुहस्य गलति ज्ञानं कुह स्या र्धोच्च
हीयते १४ नश्नः जोध गीलस्य नार्थं ज्वा नीति रोवराः गालि सुखाय कामसिः कोपेना विष्ट चेत्तमो
१५ यदि राज्ञा हता धेनुरियं विज्ञानिना मता युक्त मन्त्र द्योक्तं मात्मनो हितं दोषिना १६ अथवा ऽजा-
नता धेनुरियं व्यापाहिता मम तत्कथं प्रापथोम्यो ऽयं दुष्ट नास्य मनोयतः १७ आत्मनो हितं मन्विच्छन्
वाधते यो ऽपरंरः कर्त्तव्या ब्रूहि ज्ञानं दया तत्र दया लुभिः १८ अज्ञानतः कृते दयां पातयन्ति बुधा
यदि बुधेभ्यस्तु महे मन्ये वरम ज्ञानि नोभराः १९ नाद्य प्रापस्त्वयोदयः पार्थिव स्यास्य पुत्रक स्वकर्मणो
वपतिता गीरेया दुःख मृत्युना २० मार्कण्डेय उवाच इषधो ऽपि मुनेः पुत्रं प्रणाम्या नम्र कम्बरः ॥
प्रसीदति जगादोच्चैरज्ञानाद् द्याति तेति च २१ भयागलथ बुद्ध्या गौरवध्या घातिता मुने अज्ञानाद्दो-
मधेनुस्ते प्रसीदस्व ज्वनो मुने २२ अथिषुत्र उवाच आनन्मनो महीपालः नमया व्याहृतं सृया कोव
आद्य सहाभागा नान्यथा मे कदाचन २३ त आहमेन शक्नोमि प्रापे कर्तुं नृपान्यथा यस्ते समुद्यतः २४
प्रायो द्वितीयः सनिर्वातः २५ इत्युक्तवन्तं तं बालमादित्य सपिता ततः जगाम स्वाग्रमं सो ऽपि पृ-
यधः श्रुत्वा समात् २५ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे पूयधो पाण्ड्याने १२२ मार्कण्डेय उवाच कारुयाः
सत्रियाः शूराः कुरुवस्था भवन्मुताः तेनु सप्त शता दीरास्तिथ्य चान्ये सहस्रशः १ दिष्ट पुत्रस्तुना भागाः
स्थितः प्रथम योर्वेन रक्षो वैश्य तनयामतीव सुमनोहरा २ तस्यो सदृष्टमात्रागो मदना सिप्त मानसः ३
वमूढ शृणु तनयो निःश्वसास्ते पतत्परः ३ तस्योः अगत्वा जनके वेत्रे तौ वैश्य कन्यका ततो ऽनङ्ग पराधीन

इष्टो नाभागो धर्म इवकः २५ ततस्तद्युयुधेर्मेत्यं तेन भूयस्तु तेनैवे क्षता स्त्रिया तदा स्त्रिया तत्त्वाचुर्थेण पाति-
ते २६ सप्तुत्वा निहतं मेत्यं राज सुवेगा भूपतिः स्वयमेव यो यो हं स्व मेत्यं परिवारितः २७ ततो युद्धमभूत्
स्व भूभुजः स्व सुतेन यत् राज सुवेगा प्राल्वा स्त्रैस्तत्रातिशयितः पिता २८ ततोऽन्तरिक्षादागत्य परिब्राह्म-
सहसा सुनिः प्रत्युवाच महीपालं विरमस्वेति संयुगात् २९ त्वत्पुत्रस्य महाभाग विधर्मोऽयं महात्मनः ॥
तवापि वैश्येन सहन्युद्धं धर्मवन्द्य ३० ब्राह्मणो ब्राह्मणोऽपि कुर्वन्दापरिश्रमं ब्राह्मणयात् सर्वं वर्गोऽनु-
हानि भुप गच्छति ३१ तथैव सत्रिय सुतोऽस्त्रियः पृथ्व्य सुहृदन् इतरे च ततो राजं श्वावेत्तेन स्वधर्मतः ॥ ३२ ॥
पूर्व्वं वैश्यस्तथा वैश्यो पश्चात् शुद्रकुलो ज्ञेया न द्वीयं तैर्वैश्यकुलादयं न्यायः क्रमोदितः ३३ ब्राह्मणाः क्ष-
त्रियां वैश्या सर्वगो पाणि संप्रहं ब्रह्मत्वा न्यतरा पाणोः पतन्नि नृप संप्रहत् ३४ यस्यायस्या हि हिनायाः
कुरुते पाणि संप्रहं ब्रह्मत्वा वर्गो संयोगो सोऽपि तद्वस्तु भागमेवेत् ३५ सोऽयं वैश्यत्वमापन्न स्तव पुत्रः स्म-
न्धीः नः स्याद्विकारो युद्धाय सत्रियेण त्वया सह ३६ वयमेतन्न ज्ञानीमः कार्कशोऽल्पनन्दन यथा भवति-
स्व हीदं च्छ निवर्तं रणा कर्मतः ३७ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे नाभाग चरिते ११३ मार्कण्डेय उवाच ॥
निवृत्तोऽसौ ततो भूपः संप्रामात् स्व सुतेनैव उपयेमे च तौ वैश्य तनयो सोऽपि तस्तुतः १ ततः सर्वे श्यतां पालः
समुत्पत्त्याह पार्थिवं भूपाल यन्मया दातव्यं तत्तस्मादिश्यतो मम २ राजो वाच धर्मो धि करो सुक्ता वाघ-
व्याद्यास्तपस्विनः यदस्य कर्म धर्मोऽयं तद्वस्तु तथा च ३ मार्कण्डेय उवाच ततस्ते मुनयस्तस्य पाशुपा-
त्ये तथा कथं वारिगल्यञ्च परं धर्ममाचक्षुः सभासदः ४ तथा च चक्रे समुत्तस्तस्य राज्ञो यथोदिते ॥
ते धर्मं वादिभिर्धर्मं च्युतस्य निजधर्मतः ५ तस्य पुत्रस्ततो जातो नाम्नाख्यातो भनन्दनः समाज्ञा प्रहि-
तोऽगच्छन्नोपालो भव पुत्रकः ६ साज्ञा तथा नियुक्तोऽथ प्रणि पत्य स्वमातरं राजयि मगमन्नीपे हिम-
वत् पर्व्वताश्रये ७ तं सभित्य स नग्राह तस्य पदो यथा विधि प्रणि पत्याहं चैवेनं राजयि सभनन्दन ॥ ८ ॥
आदिष्टो भगवन्नाज्ञा गोपालं स्वं भवेति चे मया च पालनीयास्मा तस्याः स्वीकारो कथं ९ मया हि-

गीः पालनीया सा यदा स्वी कृता भवेत् आक्रान्ता बलवद्भिः सा दार्थोदेः पृथिवी मम १० तो यथा प्राप्नुयो ॥
 पृथ्वीं त्वत्प्रसादादहं विभो तथा दिशः करिष्यामि तवाज्ञां प्रगतोऽस्मि ते ११ मार्कण्डेय उवाच ततः स-
 नीपो राजर्षिस्तस्मै निरवशयतः भनन्दाय ददौ ब्रह्मन्स्त्वग्रामं महात्मने १२ प्राप्तास्तु विद्यः स गयोपि ह-
 व्यन्तयान् छिनः वसुगतादिकान् पुत्रानादिष्टः स महात्मना १३ अथाचतसराण्यर्द्धं पितृपेतामहोचितं
 ते चो बुद्धेश्य पुत्रस्त्वं कथं भोऽस्य सिधेदिनीं १४ ततस्ते युद्धमभवद्भनन्दस्यात्मवंशजेः वसुरातादिभिः ॥
 कुंहेः कृतास्तस्यास्तवर्षेभिः १५ सज्जित्वा तान् गेयोस्तु शस्त्रं विसर्तसेनिकान् जहार पृथिवीं तेषां ॥
 धर्मं शुद्धेन धर्मेवित् १६ सनिर्जिताग्निः सकलां पृथ्वीं राज्यं तथा पितुः निवेद्या मास ततस्तत्पिता जगृहेव
 प्रत्युवाच च तै पुत्रं भार्यायाः पुरतस्तदा १७ नाभाग उवाच भनन्दराज्यमेतत्ते कियतां पूर्वजैः कृतं १८
 राजोवाच अहं न कृतवान् राज्यं नामा मर्थ्यं युतः पुरा वैश्यताल्लुपुरुक्तास्त्य तथैवाज्ञाकरः पितुः १९ कृत्वा
 ऽश्रीतिं पितुरहं वैश्यकन्या परिग्रहात् नपुराय लोकं भाग्याज्ञाया बदाहृतं संभवः २० उक्तं ह्यज्ञा पुनस्तस्य
 पालयामि महीं यदि नास्ति मोक्षस्ततो नूनं मम कल्पशतैरपि २१ नचापि युक्तं त्वद्वाहनिर्जितं मम मामि-
 नः राज्यं भो कृमनीहस्य दुर्बलस्यैह कस्य चित् २२ राज्यं कुरुस्व गेयावदायोदेभ्यो विमुञ्च वा ममाज्ञाया-
 लनं प्राप्तं पितुर्न क्षितिपालनं २३ मार्कण्डेय उवाच ततः प्रहस्य तद्वाक्यं सुप्रभानाम भाविनी प्रत्यु-
 वाच पतिं भूपृच्छतां राज्यं सूक्ष्मं २४ न त्वं वैश्यो न चैवाहं ज्ञाता वैश्यकुले नृप सत्रियस्त्वं तथैवाहं ॥
 सत्रियाणां कुलोद्भवा २५ पूर्व्वं मासीमही पालः शुदेव इति विद्युतः तस्याश्च सखा राज्ञो धृम्ना श्वस्य
 सुतो नलः २६ स तेन सख्या सहितो जगामाश्रयं वनं पत्नीभिः ससमेरुत्तु माधवे मासि पार्थिव २७ ॥
 ततः पानान्येकानि भक्ष्याणि बुभुजे तथा भार्याभिः सहितस्ताभिस्तेन सख्या समन्वितः ॥ २८ ॥
 ततः पुष्करिणी तीरे ददर्शाति मनोरमो पत्नीं च्यवन पुत्रस्य प्रमतेः पार्थिवात्मजां २९ सखा तस्य नलो
 मत्तो नष्टहेताञ्च दुर्मतिः पश्यतस्तस्य राज्ञश्च ज्ञातं ज्ञातेति वारिणीं ३० आक्रान्तिं निशम्यैव सतस्याः

अतः पतिः आजगाम त्वरायुक्तः किमेतदिति वेदन् ३१ ततो ददर्श राजानं सुदेवं तत्र संस्थितं ॥
 सुदेवो ज्ञात्वा तद्वा पत्नीं नलेन सुदुरात्मना ३२ ततः सुदेवं प्रगतिः प्राशयेय शास्यतामिति त्वञ्ज्वाशास्मा
 भवान्माजा दुष्ट च्चायेन लोत्प ३३ मार्कण्डेय उवाच तस्या तस्य वचः शुत्वा सुदेवो नल गौरवात् ॥
 ब्राह्मं देश्यो ऽस्मि गच्छान्ये सत्रियं त्राणा कास्तात् ३४ ततः स प्रमतिः क्रुद्ध स्तेजसा निर्देह निव प्रत्यु
 वाचाय राजानं देश्यो ऽस्मीत्यभिभाषिणां ३५ प्रमतिरुवाच एव मस्तु भवान् देश्यः सत्रियाः सत
 रसरात् सत्रिये धोय्यं ते शस्त्वं नार्न शाब्दो भवेदिति सत्त्वं सत्रियो भार्गी देश्य ख कुलाधमः ॥ ३६ ॥
 इति श्री मार्कण्डेय पुराणे नाभाग चरिते ११४ मार्कण्डेय उवाच तस्मै दत्त्वा ततः प्रापे नलं क्रुद्धो ऽब्र-
 वीद्विज प्रमति भोर्गावः कोपात् त्रिलोक्यं निर्देह निव १ मरौ नमो यदा भाय्यो भवान च समाश्रमे बला
 दुक्तासि भस्म त्वं तस्मा इ न तु माचिरं २ तेनो दाह त मात्रे च दाकेयं तस्मिन् तदानलः देहजेनाग्निना संयो
 मस्तं पुञ्ज स्तदाऽभवत् ३ दृष्ट्वा प्रभावं तस्य सुदेवो विमरस्ततः प्रगास नमः प्राह दें सस्यतो सस्यता
 मिति ४ यदुक्त्वा स्त्वं भगवन् सुरापा न मदा कुलं तत्सस्यतां प्रसीद त्वं शापो ऽयं विनिवर्त्यतां ॥ ५ ॥
 एवं प्रसादितस्तेन प्रमतिः ब्राह्म भागावः गत कोपी नले रग्धे भाव हीने न चेतसा ६ नान्यथा भावितद्वा-
 क्यं यत्सया ससुदीरितं तथापि ते कार्प्यामि प्रसन्नोऽनुग्रहं परं ७ भवितो देश्य जातो यो भवान्नास्त्य-
 त्र संशयः भविता सत्रियो देश्य स्तस्मिन्नेवा युजन्मनि ८ ग्रहीष्यति बलात् कन्यां यदा ते सत्र सम्भव
 तदा त्वं सत्रियो देश्य स्व गृहीतो भविष्यसि ९ एवं मंदेश्यो भूपाल सुदेवो ऽस्मत्पिताऽभवत् अहन्त्व या
 महाभागा नत्सर्वं धूयतां त्वया १० सुरयो नान राजयिः प्रागासीद्वन्वमादने तपस्वी नियता दारस्त्यक्त
 सङ्गे वनाश्रयः ११ ततः श्येन सुख भ्रष्टो दृष्टे को शारिको भुवि क्षपाऽभूज्जनिता सूक्तो तथा तस्य महा
 त्सनः १२ नतो सूच्छा वसाने ऽहं तस्योत्पन्ना शरीरतः ममां दृष्ट्वा च तद्ग्राहं स्निह्यमानेन चेतसा ॥ १३ ॥
 यस्मात्क्षपाभि भूतस्य मम जातेय मात्मजा तस्मात्क्षपावतो नाम्ना भविष्यत्याह मप्रभो १४ ततो हमा-

अमे तस्य दधं साना दिवानिशां सखीभिः सह तुल्याभिर्विचगामिवनानि च १५ ततो सुनेन गस्त्यस्य धाना ग-
 स्त्य इति श्रुतः सचिन्वन् काननेन वन्यं सखीभिः कोपितो १६ नापराधं कृतवतीतवाहं हि वरुणम्
 अन्यथा सा मपराधेन किमर्थं शान्नवानमि १७ ऋथि रुवाच दृष्टतो दृष्टं संसर्गाददृष्टमपि गच्छति सुरादि-
 न् नृनिपातेन पञ्च गव्यघटी यथा १८ प्रणिपत्य न दृष्टा स्मियत्त्वयाहं प्रसादितः तस्मादनुग्रहं वाले शृणु
 यत्ते करोम्यहं १९ वैश्ययोत्तो यदा जाता त्वं पुत्रं दोषं पिश्यामि गच्छाद्यजातिस्मरतो तदा त्वं समवाप्यसि २०
 २० ततो सूर्यः सत्रं जातिं प्राप्ता त्वं पतिना सह दिव्यानवाप्यसे भोगान् गच्छ भीतिरपेतुते २१ सर्वं शान्ना-
 स्मि राजेन्द्र तेन पूज्यं मन्त्रिणां पिता च मे पूज्यं मेवं शान्नः प्रमतिना २२ एवं वैश्यो न राज्ञस्त्वे न च
 वैश्यः पिता मम तत्वं हिमय्य दृष्टा यामदृष्टो दुष्य मे कथं २३ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे पञ्च दशादिका
 शततमोऽध्यायः ११५ मार्कण्डेय उवाच इति तस्या वचः श्रुत्वा पुत्रस्य स च पार्थिवः पुनः प्रोवाच २
 धर्मे ज्ञस्तो पत्नीं तनयन्तया १ यन्मया पितुरादेशात् त्यक्तं राज्यं न तत्पुनः प्रहीष्यामि वृथोक्तं न किमाला-
 ५ कथ्यते त्वया २ अहं ते सं प्रदास्यामि कं वैश्यं ज्ञेते स्थितः सुहृस्वराज्यं मशेयं त्वमिच्छया वा पयित्य न ३
 इत्युक्तः स तदा पित्रा राजपुत्रो भनन्तनः चकार राज्यं धर्मेणा तद्ददामि तद्ददामि ४ अख्याहते तस्य चकं प्रधि-
 व्यामभवद्भिज्ज न चार्धमे मनो भूपास्तस्य सर्वं ५ भवन्वशे ५ तेनेष्टो विधिवद्वाजः सम्यक् शास्तिव सुव-
 रो सर्वविको ५ भवद्भिज्जो पृथिव्या व्याघ्रं शास्तेनः ६ अजायत सुतस्तस्य वत्सं प्रीनां मे नामतः पितृतिश-
 यितो येन गुरोरो धेनु महात्मना ७ तस्यापि भाष्यो सो नन्दा विदूष्य सुताः भवत् पतिव्रता महाभागा सा ८
 प्राप्ता तेन वीर्य्यतः हत्वा पुरन्दरं रिपुं कुज्जम्सं दिति जेश्वरं ९ क्रीष्टु किं रुवाच भगवंस्तेन सं प्राप्ता कुसुम्भ-
 निधना त कथं एतदाख्यानमाख्याहि प्रसन्नेनात्तरात्मना ९ मार्कण्डेय उवाच विदूष्यो नाम वपः ख्याते
 कीर्तिरं भूदुवि तस्य पुत्रद्वयं जातं सुनीतिः सुमतिस्तथा १० एकदा तु वनं यातो खगयोः स विदूष्यः ररथं
 गर्तं सुमहद्भूमं सुखमिवो हतं ११ तदृष्ट्वा चिन्तयामास किमेतदिति भगवं पाताल विवरं मन्ये नेतद्भूमे १

१२ चिन्तयन्निवृत्ति तत्रासौ ददर्श विजनेवने आह्वयं सुव्रतं नाम तपस्थिन सुपागतं १३ सतं प-
 प्रच्छ च नृपः किमेतं इति विस्मितः अति गम्भीर सवनेर्दृष्टिं तान्तरागतोदरं १४ किञ्चिद्वलि मही पाल वा-
 यार्थं स्वं हि मे सतः ज्ञेय मन्त्रं नरेन्द्रेणा वतंते यन्मही तले १५ दानवः सुप्रभा वीर्यो वसत्युग्रो रसातले ॥
 सद्यस्मयति यत्पृथ्वां कुन्दस्माः प्राञ्च्यते ततः १६ कियते तेन यत्किञ्चिद्भूतं भूतं मही तले त्रिविदे वा-
 नर पते तं कथं वेति नो भवान् १७ मुनन्दं नाम सुशालं त्वष्टा यन्निमित्तं पुण तन्मद्धार स दुष्टालो तनहन्ति
 सोरिष्व १८ यातालान्नर्गतस्तेन भिनत्ति वसुधा भित्तां ततोऽसुराणां संज्वेयां द्धारारिणो कुरुतेऽसुरः
 १९ तेन भिन्ना वसुधा मुनन्दं सुशाला युधा भास्यते वसुधा मे तो तम जित्वा कथं सवान् २० अमान्
 विज्वं सयत्पुग्रो देवाना सुपरोवकः आय्याय यति हेत्येवान् सवली सुशाला युधः २१ यद्यपि घातयस्ये-
 न यातालान्नर गोचरं ततः समस्त वसुधा पति स्वं परमेश्वरः २२ सुशालं त्वस्य वलिनः सोनन्दं प्रोच्यते
 जनेः तथा बलावलं द्धैव तं वदन्नि विचक्षणाः २३ तनु निर्वीर्यतां याति संसृष्टं योयिता नृप तस्मिन्नि-
 ने द्वितीयोऽन्दि वीर्यं वत्त दुदीर्यते २४ न सवेति दुर्गाचारः प्रभावं सुशालस्य तत् योयित्कणाय संस्यशेदेव
 वीर्यं विजातनं २५ सर्वं तस्य बलं सूप दान वस्य दुरात्मिनः सुशालस्य च ते प्रोक्तं यदुक्तं तत्तमाचर २६
 आसन्नं मे तद्भवतः पुरस्य पृथिवी पति कृतज्ञेन मही रन्ध्रं निश्चितः किं भवान्यथा २७ इत्युक्ता तु गते
 तस्मिन् पुं गत्वा मही पतिः सन्वया माल मन्वेजेऽपुनरस्येते ग्रातन मेव च २८ तं मन्वं क्रिय मारात्सु मन्विभि-
 कथया मास सन्विषाणो सुशालस्य प्रभावश्च वीर्यं ग्रातन मेव च २९ ततः युत्वा मही पालः कोप पथ्यो कुले-
 स्तेन भूभृता तत्पार्श्वे वर्तिनी कन्या शुआवाद्य युदावती ३० ततः कति पयाहे तु तां कन्या वयं सो-
 न्वितो जहागो पवर्नादित्यः कुचस्माः सभगवी हता ३१ ततः युत्वा मही पालः कोप पथ्यो कुले-
 मगाः पुत्रा दुवाच त्वरितं गच्छ तं वल कोविदो ३२ निर्विन्वायाः स्तेदे गते स्तेन गत्वा रसातलं सह-
 न्यतां योऽपहन्तां युदा वत्याः सुदुमंतिः ३३ मार्कण्डेय उवाच ततस्तेन गत्सुतो प्राप्य तं गते तत्पदानु

भा. पु.
 २६०

१५

५५

गो युयुधाते कुरुक्षेत्रेन स्वसैन्येनाति कोपितो ३४ ततः परिघं निस्त्रिंशं प्राशक्ति शूलपरश्वधैः वारो
 आदितो युद्धं तदा भासितं दुरात्मणो ३५ ततो माया बलवता तेन दैत्येन तावुभौ राजपुत्रारणो बहो नि
 हताशयौ सैनिकौ ३६ ततः सुत्वा समदोपालः प्राहरे सर्वे सैनिकान् बह्वुचः परासार्तिं सुपेतो मुनि
 सज्जन ३७ यस्तं निहन्त्यैरेतयं मोक्षं विप्र्यति मे सुतो तस्याहं से प्रहास्यामि तामैवायत लोचनो ३८
 दैत्येनं यो यदा ह्वंके म राजा स्वपुरे तदा निराशः पुत्रतनया बन्धमोसार्यवे मुने ३९ ततः सुश्राववत्स
 प्रीभंजनन सुतो हि तत् आधेय्यमार्गो बलवान् कृतास्त्रः शीघ्र्यं संयुतः ४० मचाराभ्यामिवाद्येन
 प्राह पार्थिव सत्तमं विजया वनतो भूत्वा पितुर्मित्रमनुतमे ४१ आज्ञापयाद्दमामेव तनयो सोचयामि
 ते तथैव तेजसा तन्या तं दैत्ये तनया ज्वते ४२ मार्कण्डेय उवाच सतं दुदा परिहृज्यं प्रिय सख्य रथात्स
 ने गम्यतामिति मे सिध्येच्च तत्त्वाह स पार्थिवः ४३ स्थानेस्था स्यति मे वत्सा यद्येवं कुरुते विधिं वत्से
 तत्किं यता माशुयच्छुत्साहि मनस्तव ४४ मार्कण्डेय उवाच ततः सखद्गः सधनुर्वह गोधाहूः लिचवा
 न् नगाम वीरः पातालं तेन गतेन सत्वरः ४५ ततो ज्यास्वनमाकर्ण्य कुम्हम्भो दानेव श्वरः आजगा माति कोपेन
 मखिलमासीदधूरितान्तरं ४६ ततो ज्यास्वनमाकर्ण्य कुम्हम्भो दानेव श्वरः आजगा माति कोपेन
 स्वसैन्यपरिवारितः ४७ ततो युद्धमसृत्तस्य तेन पार्थिवं रुद्रना संसैन्यस्य संसैन्येन बलिनो बलशा
 लिना ४८ दिनानि वीरिणः स यदा योधितस्तेन दानवः ततः कोपपरीतात्सा मुशला याम्यधावत ४९
 ४९ गन्धर्वैर्मर्त्यैः स्तला ब्रूयैः पूज्यमानः सतिष्ठति अन्तःपुरे सदा भागवज्जापति विनिर्मितः ५० ततो
 विजात मुशल प्रभावा सा सुसंवती पश्यशं मुशलं श्रेष्ठमिति नम्र शिरोऽधरा ५१ पुनर्यावत्तमगृह्णा-
 ति मुशलं ते महाशूरः तावत् सा वन्दन व्याजात् पश्यशो नैकशः शुभा ५२ ततः मगात्वा युयु
 मुशले ना सुरेश्वरः व्यर्था मुशल पातास्ते संममृस्ते युशचुयु ५३ परमास्त्रे तु निर्वीर्ये सो नन्दे सु-
 शस्त्रे मुने अस्त्रिः शस्त्रिः अदैत्येयः सोऽयुध्य तरणोऽरिणा ५४ शास्त्रास्त्रेन समस्तं स्य राजभुवम्भ्यं सो

: सुरः सुशालेन बलन्तस्य तच्च बुद्ध्या निराहते ५५ ततः स्यान्नित्यं स भूषः सुशालेन शाल्वारिणा च दानम् ।
 वस्य चकार सद्यो विरथे ततश्च स चर्ममवहः पुनरप्युधावत् ५६ तमावतन्त्रं भस्माः स्युरीणो विस्मयको
 पंविदेशेन्द्र शत्रुं शस्त्रेणावन्दे सुखि राजपुत्रो जयान कालानलसु प्रमेन ५७ स पावकास्त्रगा हारिस्तो ।
 भूशो तत्याजदेहं विदशारिरात्मनः वस्त्रं सद्यश्च महोरगाणां रसातलान्नेषु महानयोत्सवः ५८ ततो
 ऽपतत् पुण्यं वृष्टिं मेही पाल सुतो पौरः जयुर्गन्धर्वं पतयो देव वाद्यानि सस्वनः ५९ स चापि राजपुत्रं स्त
 हत्वा तौ नृपतेः सुतो मोचया मास तन्वद्भीं ताञ्च कन्या सुदावती ६० तच्चापि सुशालं तस्मिन् कुन्दमे
 विनिपातिते जग्राह नागाधिपति रत्नः शेष संज्ञितः ६१ तस्याश्च परितुष्टो ऽसौ श्रेष्ठः सर्वो रोगो श्वरः सु
 वत्या सुदाध्यातम नो हतिस्तपो धनः ६२ सुनन्द सुशालस्य शो यच्च कार पुनः पुनः योयित् कर्ततलस्य शो
 प्रसाव जाति शोभना ६३ सुदावत्यास्ततो नाम तागराज रुदा करोत् सुनन्दा मिति सानन्दं सीनन्तं पु
 जं हिज ६४ स चापि राजपुत्रस्तो धातुभ्यां सहितो पितुः समीपं मानिनाया शुभ्रशिो पत्याह चैवतं ६५
 आनीतो तनयी तात तथैव यं सुदावती तवाज्ञया मथान्यद्यत् कर्तव्यं तत्तमादिश ६६ मार्कण्डेय उवाच
 ततः प्रहर्षं सन्सृगो हृदयः स महीपतिः साधु साध्वि न्यथा हो ष्वैवं तव तैति शोभनं ६७ सभाजितो
 ऽस्मि चिदं शोर्वं त्साहं कारोऽस्ति मिः त्वं यामाता च यत्त्राप्तो यच्चारिष्विनिपातितः ६८ आगता न्यस
 ता न्यत्र यच्चापत्यानि मे पुनः तद्गृहाणाद्य भस्मे ऽहिं पाणि मस्या मयो दितं ६९ त्वं राजपुत्र चार्वक्याः
 कन्याया दुहितुर्मम सुदावत्या मुदा युक्तः सत्यं वाक्यं कुरुष्व मां ७० राजपुत्र उवाच तात स्याज्जामया
 कार्य्या यद्दुर्वीयि करामि तत् त्वमेव तात जानीथे ने वात्रा विहता वयं ७१ मार्कण्डेय उवाच ततस्तयोः
 सराजिन्द्रश्च ज्ञेवे वाहिकं कर्म सुदावत्याश्च दुहितुर्भेनन्तं सुतस्य वि ७२ ततः सहतथो रमे वत्स प्रीनेव यो
 वनः रमणीयेषु देशेषु प्रासाद शिखरेषु च ७३ कालेन गच्छता हृहः पिता तस्य भनन्दनः वर्मजगाम
 वत्स प्रीः सव भूव महीपतिः ७४ इयान यज्ञान् सततं प्रज्ञा धर्मैरा पालयन् पुत्रवत् पाल्य मानास्तु प्रजा

स्तेन महात्मना ७५ वदधु विद्यये तस्य न चाभूद्वर्गो सङ्करः नदस्य व्याल दुर्हेन भय मासीच्च कस्यचित् ॥
 नोप सर्गः भयञ्चैव तस्मिन् शासति भूयतो ७६ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे भक्तनन्दन वत्स प्री चरितं नाम १२७
 मार्कण्डेय उवाच तस्य तस्या सुनन्दायां पुत्रा द्वादश जज्ञिरे प्रांशुः प्रचीरः शूरश्च सुचक्रो विक्रमः क्रमः
 १ बली बलाक अगडश्च प्रचण्डश्च सुविक्रमः स्वरूपश्च महाभागाः सर्वे संप्राप्त जित्तमाः २ तेषां
 ज्येष्ठो महावीर्यः प्रांसुगामी न्वराधिपः इति धृत्य वत्तस्य व भूदुर्व्यंशवर्तिनः ३ तस्य यज्ञे द्विजत्यक्तैः
 र्नेकैर्द्रव्यराशिभिः नूनवर्गा विस्दृष्टे च सत्यनामा वसुन्धरा ४ सस्यकपालयैतस्तस्य प्रजाः पुत्रानि-
 वोरसान् योऽभूदनचयः कोशो तेन निख्यादितास्तुये ५ क्रतवः शतसाहस्रास्तेषां संख्या न विद्यते ॥
 अयुताश्चैन कौटीः शिर्ने च पद्मादिभिर्बुने ६ प्रजातिस्तस्य पुत्रोऽभूद्यस्य यज्ञे शतक्रतुः श्रवाप्य तत्पि ७
 अनुलो यज्ञ भागोः सूरैः सह ७ दानवानां सुवीर्याणां जघान नवती नव वलञ्च बालिनां ज्येष्ठो जम्भञ्च
 मुरसत्तमं ८ अन्त्याश्च सुमहावीर्याना जघानामरहियः प्रजातिस्तनयाः पञ्चस्वनित्र प्रमुखामुने ९
 तेषां स्वनित्रो राजा भूत् प्रख्यातो निज विक्रमैः सशान्तः सत्यवाक्य शूरः सर्वं प्राणिहितैरतः ॥ १० ॥
 स्वधर्माभिरतो नित्यं हव सेवी वडश्रुतः वाग्मी विनय संपन्नः कृतात्क्षोऽप्यविकल्पनः ११ सर्वलो-
 कप्रियो नित्य सुवाचि तदहर्निशं नन्दन्तु सर्वं भूतानि स्निह्यन्तु विजनेष्वपि १२ स्वस्य स्तु सर्वं भूतेषु
 निराशङ्कानि सन्तु च माव्याधिरस्तु भूतानामाधयो न भवन्तु च १३ मैत्रीमशेष भूतानि पुग्यन्तु सक-
 ले जने शिवमस्तु हि जातीनां प्रीतिरस्तु परस्परं १४ समृद्धिः सर्वं वर्गाणां सिद्धिरस्तु च कर्मणां ते-
 लोकाः सर्वं भूतेषु शिवावोऽस्तु सदा मतिः १५ यथात्मनि तथा पुत्रे हितमिच्छय सर्वदा तथा समस्त
 भूतेषु वर्तन्त्ये हितबुद्धयः १६ यतद्वो हितमत्यन्तं को वाकस्यापराध्यते यत करोत्य हितं किञ्चित् कस्य
 चिन्मूढ मानसः १७ तं समयेति तन्मूनं कर्तुं गामि फले यतः इति मत्वा समस्तेषु भोलोकाः कृतवु-
 द्धयः १८ सन्तु मालौकिकं पापं लोकाप्राप्त्यर्थं विवृथाः योमैः च स्निह्यते तस्य शिवमस्तु सदा सुवि-

भा. पु.
२६४

यच्च मां देष्टुं त्वेति ॥ भिन सोऽपि भद्राणि पश्यतु एवंस्वरूपः पुत्रोऽसूतस्वति ॥ २० सम-
स्तपुराणसम्बन्धः श्रीमान्मन्त्रलेखराः तेन ते धातरः प्रीत्या पृथग्राज्यसुयोद्धिताः २१ स्व-
मेतो वसुजे सागराग्रस्थं प्राच्यो तेन हतः शौरिर्दक्षिणाया मुरावसुः २२ दक्षिणोत्तरीया सुनय उत्तरस्था
सहारायः २३ तेषां कस्याच भूपस्य इयस्योवाः पुरोहिताः २४ वसुदु सुनय चैव सन्निवृत्तः सभागताः शौरि-
राजकुलोद्भूतः सुलोचोनाम् वैदिजः २५ उदावसोः कुशावन्तो गतमात्वयजो भवन् काश्यपः प्रमतिर्नो-
मनुन यस्य पुत्रे दितः २६ महारयस्य वाशिष्ठः पुरोधाऽभून्महो भूतः वसुजुस्ते स्वराज्यानि चत्वारोऽपि
नराधिपाः २७ स्वनिज आधियस्तेषां लशय वसुधाधिपः तेषु भ्रातृष्वशेषेषु वनिवः समही पतिः २८
प्रजासुच समस्तासु पुत्रेष्विव सदा दितः एकदा मन्त्रिणा शौरिः स प्रोक्तो दिश्वेदिना २९ विविक्तेः
पृथिवी पाल किञ्चिद्दृक्कव्यमस्तिनः यस्येयं पृथिवी कृत्स्ना यस्य भूया वशादुराः ३० सराजा तस्या
पुत्रश्च तस्योवा आवायस्ततः इतरे भ्रातरस्तस्य प्राकृत्य विषयाधिपाः ३१ तत्पुत्रश्चात्यकस्तस्मात्
तस्योवा आत्यकस्त्रिधाः काशेन द्रासमासाद्य पुरुषात् पुरुषान्तरं ३२ कथ्योपजीविनो भूपभवन्तो
ति तदन्वयाः नौद्वारं कुरुते भ्राता भ्रातृ स्नेह बलापराः ३३ स्नेहकः पृथिवी पालं परयोध्रोत्त पुत्रयोः
तत्पुत्रयोः परतरामतिर्भवति पार्थिव ३४ तत्पुत्रः केन कार्येण प्राप्ति युक्तो भविष्यति अथवा येन
तेनैव सन्तोषं कुरुते रूपः ३५ क्षियते तत् किमर्थं तु भूपे मन्त्र परिग्रहः भुष्यते सकलं राज्यं मया ते
मन्त्रिराण सता ३६ तत् किं सुखाधारये सन्तोषं कुरुते यदि कार्यं निष्पादकं राज्यं करणं कसुं गिष्यते
३७ राज्यं लुब्धश्च हे कार्यं त्वं कर्ता करणं वयं सोऽस्माभिः करणो राज्यं पितृपैतामहे कुरु फलं फलं भवि-
ष्यामः परलोको न ते दये ३८ राजोवाच ज्येष्ठो राजा मही पाल वयं त्वस्यानुजायतः ततः स संज्ञैः पृथि-
वीं वयं ज्वात्यसु सुन्वरो ३९ वयन्तु भ्रातरः पञ्च पृथ्वी चैका महा मते अतोऽस्याः पृथगेऽश्वयं कार्यः
कृत्स्नं भविष्यति ४० विश्वे वेत्तु वाच एवं मे तद्भवांस्तत्र यद्येका वसुधा नृप तो त्वमेवाभिपद्यस्व ज्येष्ठ

१५८

(१६)

२५५५

शास्त्रु महीं भवान् ४० सुर्वाधिपत्यः सर्व्वेभ्यो भवत्व मखिलेश्वरः यतन्ने च यथा ४१ हन्ते ते यामाहित
 मन्त्रिणाः ४२ राजो वाच ज्येष्ठो राजायथा प्रीत्या भजते ॥ स्मान् सुतानिव कथे तस्य करिष्यामि मम
 त्वं जगती गतं ४३ विश्ववेद्य वाच राज्य स्थितः पूजयेथा ज्येष्ठो भूपाई गीर्णैः कनिष्ठ ज्येष्ठता केयं
 राज्यं आर्ययेतीन्द्राणां ४४ मार्कण्डेय उवाच तथेति च प्रतिज्ञाते भूभुजा तेन सन्नम विश्ववेदी ततो
 मन्त्री तद्भातनयद्वशं ४५ तेभ्यो पुरोहितांश्चैव आत्मनः शान्ति कारिषु नियोजया मास ततः स्वनिज
 स्याभिचारके ४६ विभेद तस्य निवृत्तान् साम दानादि भिस्तथा चक्रे च परमोद्योगं निजराष्ट्र प्रवाधेन
 ४७ आभिचारिक मत्पुत्र महान्य दानि कुर्वतां पुरोधसां चतुराणां च्वज्जे कृत्या चतुष्टयं ४८ विकरालं म-
 हावत्क मतिभीषणा दर्शने समुद्यत महा शूलं प्रसृत मति दारुणं ४९ ततस्तदागतन्तस्वनिजो यत्र
 पार्थिवः निरस्तं ज्वाप्य दृष्टस्य तस्य पुरय चयेन तत् ५० कृत्या चतुष्टयन्ते यु निपपात इरात्मसु पुरो-
 हितेषु भूपानां तथा वै विश्ववेदिनि ५१ ततो निहन्त्या निर्दग्धाः कृत्य याते पुरोहिताः विश्ववेदी तथा
 मन्त्री सशरदुष्ट मन्त्रदः ५२ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे स्वनिज चरित्रे ११८ मार्कण्डेय उवाच ततः
 समस्त लोकस्य विस्मयः सोऽभवत्सद्धान् यदेकं कालेनेशुस्ते प्रथक् पुरनिवासिनः १ ततः सुश्रावनिधने
 यातान् भ्रातृ पुरोहितान् मन्त्रिणाञ्च तथा भ्रातृ दंगवंतं विश्ववेदिने २ किमेतदिति सोऽतीव विस्मितो
 सुनि सन्नम स्वनिजो भून्महागजो ना जानात् तच्च कारणं ३ ततो वशिष्टं पप्रच्छ स राजा गृह मागतं यत्क-
 र्मां विनेशुस्ते भ्रातृ मन्त्रि पुरोहिताः ४ तेन दृष्टस्तदा प्राह यथा वृत्तं महा सुनिः यच्छौरि मन्त्रिणां प्रोक्ते
 यच्च शौरि रुवाच तं ५ यथा चातुष्टितन्नेन भ्रातृणां भेद कारि वै मन्त्रिणां तेन दृष्टेन यच्च कुञ्च पुरोहिताः
 ६ यन्निमित्तं विनेशुस्ते अपाप स्याप कारिणाः पुरोहितास्तस्य राज्ञः शत्रावयिदया पर ७ सतच्छ्रुत्वा त
 तो राजा हा हतोऽस्तीति विवदन् निनिन्दात्मानमत्यर्थं वशिष्ट स्याग्रतो द्विज ८ राजो वाच विद्माम
 पुराण सत्स्थानमल्प भाग्य मशोभनं देव रोष कृतं मापं सर्व्वे लोक विगर्हितं ९ तन्निमित्तं विनश्यत द्वास्-

रा खतुष्टये सप्तः कोऽन्यः पापतरो भविष्यति पुमान् शुवि १० नाभविष्यं यरि पुमानह मत्र महीतले ॥
 ततस्ते न विनश्येयुर्मस आत्स्वोहिताः ११ विद्याज्योषिक चमे नत्स सुमुखी महता कुले कारणा त्वंगा-
 तीयोऽहं विनाशस्य हि जन्मनो १२ कुर्वन्तः स्वामिनां तेऽर्थे आहृणो समयाजकाः नाशो ययुर्ने दुष्टा
 स्ति दुष्टोऽहं नाश कारणो १३ किं करोमि क्वाब्धामि नान्यो मन्त्रो हि पाप कृत् प्रथिव्यामस्ति हेतु त्व
 हि जन्नाशस्य योगतः १४ इत्थं मुदिन हृदयः स्वनित्रः प्रथिवी पतिः वने यियासु पुत्रस्य कृतवान्
 भियेचनं १५ अभिविच्य सुतं गन्तुं सुप संजे मही पतिः आय्यो भिस्ति स्त्रभिः साहं तपसे सवमे ययो ॥
 १६ तत्र गत्वा तप स्तेपे वाराग्रस्य विधानवित् प्रता नि जीशि वर्यागो साह्नीनि ह्यप सन्नमः १७ तपसा
 सीरां देहस्तु राज वर्यो हि जो तम निरुह्य सर्वं औतां सि तत्या जामृन् वनचरः १८ ततः पुरायान्
 ययो लोकान् सर्व्व काम दुहोऽसयान् अश्वमेवादिरि भियं जैरवा प्या ये न्यर्क्षिपः १९ आय्यो च तस्य
 तास्तिस्वः समन्वे नेव तत्पुत्रुः प्राणान् चापुः समा लोकं तेनेव सु महात्मना २० सतत् स्वनित्र चरित
 शुतं कल्मस नाशनं पदताञ्च महाभागा सुपस्थातो निशामय २१ इति श्री मार्कण्डेय पुराणो ख-
 नित्र चरितं समाप्तं १२९ मार्कण्डेय उवाच सुपः स्वनित्र पुत्रस्तु प्राप्य राज्यं यथा पिता तथैव पा-
 लया मास प्रजा धर्मेणारज्जयन् १ सदान शीलो यश्चा च यज्ञानामवनीपतिः समः शत्रौ च भिन्ने च व्यव-
 हारा दिवर्त्तमनि २ एकदास मही पालो निज स्थान गतो मुने खंतेरुक्तो यथा पूर्व्वं सुपो राजा तथाऽभ-
 वत् ३ वस्त्रगा स्तनयः पूर्व्वं सुपोऽभूत् प्रथिवी पतिः याहक् चरित मस्या सी त्राहक् तस्यैव चेष्टितं ४॥
 राजो वाच औतु मिच्छामि चरितं सुपस्य सु महात्मनः यद्विता हृदयया शक्को चेष्टितं तत्त्वैरोस्यहं ५
 सुता ऊचुः स च कारा करान् भूप राजा गो वास्त्रगान् पुरा वधं शेन कृता चौर्वा भिष्टि स्तेन महात्मना
 ६ राजो वाच तेषां महात्मनो राजो कोऽदुयास्यति महिषः तथा पुत्कष्ट चेष्टानां चेष्टा सुद्यमवान् ७
 भवेत् ८ तत् श्रूयतां प्रतिज्ञाया साम्प्रतं कियते मया सुपस्थानु करिष्यामि महाराजस्य चेष्टितं ९ ॥

श्रीस्वीनयज्ञान् कार्त्तव्यासि शस्यापोते गतागते पृथिव्याञ्च तुरगां यो प्रतिज्ञेये कृतामया ॥ २ ॥
 यञ्च गो ब्राह्मणाः पृथ्वीमहरन् भूभुते करे तमेव प्रति दास्यामि ब्राह्मणानो तथागवो ११ मार्को-
 रडिय उवाच इति प्रतिज्ञाय वचः सुपस्तत्कृते वोस्तथा शस्यापोते स यज्ञा स्वीनयनं च जतं वरः ॥
 ११ गो ब्राह्मणाः पुरा राज्ञा सदृशञ्चैव करे तावत्संख्यमदाहितमन्यज्ञो ब्राह्मणाय सः १२ तस्य
 पुत्रीऽभवद्द्वीरः प्रमथायामनिन्दितः तस्य प्रताप शोष्योभ्यां कृता वपुषा मही भृतः १३ तस्यापि
 तन्दिनी नाम वैरेभी दयिताऽभवत् विविंशो तनयं तस्यां जनया मास स प्रभुः १४ विविंशो ग्रामासतिः
 मही महीपाले महीजसि मही नल मभूद्यामे निरन्तरं तयानैः १५ ववर्थे काले पर्जन्यो मही ग्राम्यव-
 तीतथा सुफलानि च ग्राम्यानि रसवन्ति फलानि च १६ यस्तः पृथिकराद्या सन् पृथिनोन्मादकारिणी
 नवित्त निचयान्द्राणं प्रभूला मदहेतवः १७ तत्वातापनरिपवो भय मापुमेहाभूने स्वास्थ्यं जनः सु-
 हृद्गोसुदं निच्छन्ति धीरिकाः १८ इष्टा स यज्ञान् सुवहन् सत्यं कृत्वा न्यस्य मेरिनीं संप्रति निधनं
 प्राप्य स्वर्गं लोकं भित्तो गतः १९ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे विविंशो वीरिणं समाप्ते १२० मार्कण्डेय उवा-
 च तस्य पुत्रः स्वनीनेत्रो महाबल पराक्रमः यस्य गृहेऽथ गायन्त गन्धर्वो विस्मयात्विताः १ स्वनीनेत्र स-
 भी नान्यो भुवि यज्ञा भविष्यति तेन यज्ञायुते पुरो दत्ता पृथ्वी समागरा २ दत्त्वा च सकलो पृथ्वीं ब्राह्मणा
 नां महात्मनां तपसा द्रव्यमासाद्य सो च यत् साधिते नयः ३ यत् च प्राप्य वित्तं हिं मतुलो दातुं सत्तमात्
 जपुर्हृद्भीक्ष्णगा विप्र नान्य राज्ञः प्रतिग्रहं ४ सप्त यष्टि सप्तस्त्राणि सप्त यष्टि शतानि च सप्त यष्टि न्युयोय-
 ज्ञानयनं द्वीर दक्षिणान् ५ अपुत्रः स महीपालो सुगथा सुप चक्रेते पृथार्थे पितृ यज्ञाय सामं कामो मह्य
 मुनेर् अश्वारूढो विनासिन्यमेक एव महावने बहू गोधातुः लिङ्गाणो वाणा खड्ग धनुर्धरः ६ ते वाहय-
 त्तै तुरा सन्यतो गहना हनात् विनिष्क्रम्य सुगः ब्राह्म मां हत्वा भिसंतं कुरु ७ राजो वाच अन्ये सुगाः
 पलायन्ते महा भीत्या विलोक्य मां कथमात्म प्रदानं त्वं सृत्य वै कर्तुं निच्छामि ८ सुग उवाच संपुत्रो

१० महाराजं ह्यथा जन्म प्रयोजनं विचारयन् पश्यामि प्राणानादिद्वयकारणं १० मार्कण्डेय उवाच ॥
 अथाभ्येत्यसृगः प्राइतमन्यो वसुधाधिपं सृगस्य तस्य प्रत्यक्षं मलमेतत्त पार्थिव ११ यातयस्वेतिमां
 मंसैर्मम कर्म समाचर यथा कृतार्थता तस्यात्मनो चाप्युपकारितत् १२ पुत्रार्थं त्वं महाराज स्वपितृनयसु
 मिच्छसि अपुत्रस्यास्य संसेन लप्स्यसे वाञ्छितं कथं १३ यादृक् कर्म विनिव्याच्ये तादृक् प्रव्यमुपाहरेत्
 दुर्गन्धेन सुगन्धानां गन्धं ज्ञान विनिर्माणः १४ गघोवाच वेराग्य कारणां प्रोक्तं मनेनाश्रुता मम कथ्य
 तो प्राणा मेत्यागो यत्ते वेराग्य कारणां १५ सृग उवाच बहवो भेमुता भूपवल्गो दुहितरस्तथा यच्चित्ता
 दुरवशवाग्निज्वाला मध्येव सास्यहं १६ सर्वं साध्या नरेन्द्रेण सृगजातिः सुकालरा तेष्वपत्येषु मे चा-
 ति ममत्वं तेन दुःखितः १७ मनुष्य सिंह शार्दूल हकादिभ्यो विभेस्यहं नदीनात् सर्वं सत्त्वेभ्यः श्वश्वगा-
 लादपि प्रभो १८ सोऽहं निमित्तं बन्धुनामिसां शून्यां वसुन्धरां दृसिंहादि भयात् सर्वा मिच्छामि सुभृशं
 सकृत् १९ हरणान्यन्येऽपि स्वादन्तिगोऽजा विमुरगादिकाः तांसेयां योयरागाया इमिच्छामि निषेनं
 गतान् २० निष्क्रान्तेषु तत्तलेषु ममापत्येषु वै प्रथक् भवन्ति चित्ताः शतशो ममत्वा हतचेतसः ॥ २१ ॥
 किङ्कटपाशं किं वज्रं बाणं किं सुतो मम प्राज्ञश्चरन् वने किंचिन्मिहादिवशं गतः २२ प्राप्नोऽयमेकः
 संप्राप्तास्तेऽवस्थो कीदृशीं मम सास्त्रं विचरन्तो देयेगताः सुमहावने २३ दृष्ट्वा प्राप्नो ममाभ्यासमह-
 त्तानात्मजान्त्प ईषदुच्छ्रितः सेम मिच्छामि रत्ननीं पुनः २४ प्रभाते दिव संसेममस्तमेर्के निशासदि
 वाञ्छान्यहं कदा सेसं सर्वकालं भविष्यति २५ सन्ते कथितं भूपमो ह्येगस्य कारणां अतः प्रसादि
 कुरु मे वारणोऽयं पाल्यतां मयि २६ इति दुःखशता विष्टः प्राणानपित्य जानियत् तत्काशं निबोधत्वं
 भुवतो मम पार्थिव २७ असुर्य्यां नाम ते लोका यान् गच्छन्त्यात्मथातकाः यजोपयुक्ताः पशवः संप्रया
 न्युच्छिन्तीः प्रभो २८ अग्निः पथुरभूत् पूर्वं पथुराशी ज्जलाधिपः भास्वानयो च्छिन्तीः प्राप्नो यजेनि-
 द्वा सुपागतः २९ तन्ममेतां कृपां कृत्वा नय मामुच्छ्रितं नृप आत्मनश्चेप्सितं कामं पुत्रलाभादवा ॥

पथसि ३० पूर्वं सृग उवाच राजेन्द्र नैषहत्त्वव्यो धन्यो ऽयं सुकृती सृगः तद्वत्स्वनया यस्य हृत्तव्यो
ऽहमसन्ततिः ३१ उत्तर सृग उवाच एकं देह भवे यस्य दुःखं धन्यः सर्वे भवान् बहूनि यस्य देहानि न
स्य दुःखान्यनेकधा ३२ एको यदाहमसन्तु प्राक् तदा देह जंमम दुःखमासीत्समत्वे तु भाग्य्यायास्त
रभूद्विधा ३३ यदा ज्ञानान्यपत्यानि तदा यावत्तिता निवे तावच्छरीरभूमीनि मम दुःखान्यथा भवन् ३४
न कृतार्थो भवान् यस्य नाति दुःखाय सम्भवः इह दुःखाय मत्सूतिः परत्रे च विरोधिनी ३५ यत्ते रसरा
पोयार्थं मयत्यानो करोमि तत् चिन्तयामि च तस्मृति स्तेनमे नरके भुवा ३६ राजो वाच न वेत्ति किं सन्न
तिमान् धन्यो ऽपुत्रो ऽत्र किं सृग पुत्रार्थं आया मारमो मम दोलायते मनः ३७ दुःखाय सन्ततिः सत्य
मेहि काशु धि काय तत् तद्याप्य तनयान् यान्ति मर्यानीति श्रुतं मया ३८ सो ऽहं यत्तिव्ये पुत्रार्थं सुते
प्राणिं वधे सृग तपसेव प्रचराद्विन यथा पूर्वं मही पतिः ३९ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे खनीनेत्र
चरिते नाम १२१ मार्कण्डेय उवाच ततः सन्दपति गन्त्वा गोमतीं पाप नाशिनीं तत्र दुष्टाव नियतो
भूत्वा देवं पुरन्दरं १ तप्य मानस्तपश्चो योग्यत वाक्काय मानसः तुष्टाव प्रयतः शक्रमपत्यार्थं मही
पतिः २ तस्य स्तोत्रेणा तपसा भक्त्या चापि सुरेश्वरः तुतोय भगवानिन्द्रः प्राहं चिनेन महा सुते ॥ ३ ॥
अनेन तपसा भक्त्या स्तोत्रेणोच्चरितेन च परितुष्टो ऽस्मि ते सूप प्रियतां भवतावरः ४ ॥ राजो वाच ॥
अपुत्रस्य सुतो मे ऽस्तु सर्व शस्त्र भृतावरः सदा चाख्याते शब्दयो धर्म कृद्भक्त कृती ५ मार्कण्डेय
उवाच तथेति चोक्तः शक्रेणा राजा प्राप्त मनोरथः प्रजाः पालयितुं शूष आनगाम निजेपुरं ६ तत्रास्य
कुर्वं तो यज्ञं सम्यक् पालयतः प्रजाः अजायत सुतो विप्र तदा शक्र प्रसादतः ७ तस्य नाम पिता
चक्रे वलाश्व इति सृपतिः अस्त्र ग्रामम शेषं च प्राह या मास तं सुतं ८ पितर्यु परते विप्र सो ऽधि-
राज्ये स्थितो नृपः सबलाश्वो वशो नित्ये शुवि सर्व्वं मही क्षितः ९ करञ्च राज्यया मास सागर ग्रहरा प्र-
र्व्वं के ससर्व्वं भूमिपान् राजा पालया मास च प्रजाः १० अथा खिलनेन्द्रास्ते दद्यादास्तस्य दुर्मदाः ॥

न चाभ्युत्थाय सततं ते चास्मि प्रददुः कमान् ११ व्युत्थिताः स्वेयुराष्ट्रेषु न सन्तोषं यास्ततः स्ववेतस्य ।
 नरेन्द्रस्य जगद्वस्तेन राधिपाः १२ सशहीत्वा स्वकैराज्यं दृथिवीं शो बलात्पुने तस्यो स्वनागो मृपेदिगो
 धो बहुभिः कृतः १३ समेत्य सुसह्यवीर्याः समाधनं धनास्ततः रुरुधुस्ते महीपाले पुरे तत्र नरेन्द्रधराः
 १४ पुरोरोधेन ते नाथ कुपितः स महीपतिः स्वत्य कोशोऽत्य दण्डं च वक्ता व्यं परमं गतः १५ अपश्य
 मानः शरणां सबलो दिजसत्तम कोरो सुखाग्रतः कृत्वानि शशवासातं मानसः १६ ततोऽस्य हस्तः
 विरबा सुखानिल ससाहताः निजसुः शतशो योधारय नागदुरङ्गमाः १७ ततः क्षीरोन तत्तत्त्वं
 नगारं तस्य भूपतेः व्याप्तं मासीद्वलौघेन सारेणागति बलान्पुने १८ अथ सोऽतिबलौघेन सदसा तेन
 सन्वृतः निर्गत्य नगरात्तस्मात्ताव विजिगेय नराधिपः १९ जित्वा च वशं मानीय चकार कर्त्तुं पुनः ॥
 यथा पूर्वं महाभाग महाभागो नरेन्द्रः २० भुतयोः कारयोर्जज्ञे यतस्त स्यारिदाहदं बलं करन्वभम्
 स्तस्मात् सवलाश्वोऽभिधीयते २१ सधर्मात्मा महात्मा च समित्रः सर्वजन्तुषु कारन्वभोऽभवद्
 पस्ति युतोकेषु विष्णुतः २२ सस्थाप्तस्य परामर्तिं ददाव रि विनाशनं बलन्वभं चासिन्न मभ्युपे-
 त्य स्वयं दपं २३ इति श्री मार्कण्डेय पुराणो कस्वम चरितं समाप्तं १२२ मार्कण्डेय उवाच वीर्योच-
 न्दमुता सुधूर्वीरा नाम शुभव्रता स्वयम्भवे सा जगदे महा रानं कारन्वभं १ तस्यो पुत्रं स राजेन्द्रो जनया
 मास वीर्यवान् अवीक्षित भित्तिख्यातिमुपेतं जगती तले २ जाते तस्मिन् सुते राजा सर्वज्ञान प्रवृ-
 त्त कश्चित् प्रशस्त नस्त्रे शस्त लगे युतो मम ३ कश्चि चालो कितं जन्तु मम पुत्रस्य शोभनेः प्रदेः कु-
 चित्त्र दुष्टानां ग्रहाणां दक् पथं गतं ४ इत्युक्त्वा स्मिन् देवज्ञास्त पूजुर्नृपतिं ततः शस्ते सुहृते न सत्रे लगे
 चैव युतस्तव ५ समुत्पन्नो महा वीर्यो महाभागो महाबलः भविष्यति महाशय भट्टाराज स्तवात्मजः
 ६ अवसते मरेवानंशुरः शुक्रश्च सप्तमः सोमश्चतुर्थस्तनयं त्वेनं सर्वेक्षत ७ उपान्तं संस्थितं श्वेव
 सोम पुत्रोऽप्यरक्षत नदि स्तै मंसवितान भोमो जघानिश्चरः ८ तव सुवैजहा राज वन्द्योऽयं तनयस्तव ॥

सर्वं कल्याणा सम्पत्तिं समं देतो भविष्यति ९ मार्कण्डेय उवाच इति देवज्ञं वचनं निशम्य वसुधाधिपः इन्द्रं
 दृष्ट्वा सतोः प्राक्तं निजस्थानं गतस्तदा १० अवेसते मन्देवानां गुरुः सोमसुतो बुधः नोवेसते न भद्रित्यो नाकं
 सवर्तनं भूमिजः ११ अवेसते तियं त्योक्तं भवद्भिर्विदुः शो वचः अवीक्षितेति तेनास्य रक्षार्तं नाम भविष्यति
 १२ मार्कण्डेय उवाच अवीक्षितः सुतस्तस्य वेद वेदाङ्गः पारागः अस्त्रं ग्राममभिशेसकरावपुत्रादथाग्रही
 त १३ सख्येपरागतिमिच्छेन्नो देवानां पार्थिव तमजः वृद्ध्या वाचस्यति कान्त्या शशाङ्कः तेन सारवि ॥ १४ ॥
 धैर्यं ग्राह्यं तथोर्ध्वं च सहिष्णुत्वेन वीर्यवान् शौर्येणान समस्तस्य कश्चिदसीन्महात्मनः १५ स्वयं
 स्वरेतेन एहं देवमभ्यासतादरा सुदेव तनया शौरो मुभद्रा बलिनः सुता १६ लीलावती वीरसुता वीरभद्र
 सुतानिमा भीमात्मजा मान्यवती दम्भपुत्री कुसुदती १७ योद्धवन्नाभिगन्तुं स्वयं स्वर हातस्रगाः ॥
 ताश्चापि सवला हीरो जग्राह नृपतेः सुतः १८ निराक्रत्य तृपान् सर्व्वींस्तां सां पितृकुलानि च स्वकेहि
 वीर्यं माश्रित्य बलवान् सबलोदितः १९ एकसातु विशालस्यै धरिणाधिपतेः सुतो वेशालिनीं सुसुदतीं
 स्वयं स्वर हातस्रगां २० परिभूया खिलान् भूपान् स्वेच्छया न हतस्तया बलान्जग्राह विप्रैर्ये यदन्धा
 बलगर्व्वितः २१ ततस्ते भूभृतस्त्वेवं बहुशस्ते न मानिना निराक्रताः सुनिर्व्विस्म प्रोचुरन्योन्यं साकुलः
 २२ क्षमतां सलनामेतामेकस्मादलं शालिनां बहूनामेकं वरगोनां वन्नाधिगो सद्गो सुतो २३ सञ्चिदो
 यः सतत्राणां वध्यमानस्य दुर्मदेः करोति तस्य तन्नास हथे वान्ये हि विद्वति २४ शालनोऽपि सलना
 रं द्रुथा दम्भार कुर्व्वतां भवतां सञ्चिय कुले जातानां कीदृशी मतिः २५ उच्चार्य्यते श्रुतिर्याञ्च सल
 आगध वन्दिभिः सा सत्या सा हृद्या वीरा भवत्वरि विनाशनात् २६ वरतोऽपि कौशिक भूतशोरे हि
 गदहैः धोरुयाञ्च धिराः सर्व्वे विशिष्टकुलसम्भवाः २७ विभेति कोन सरणात् को सुदेव विनाश
 विचिन्त्ये तन्न हातव्यं शौर्यं शस्त्रं वृत्तिभिः २८ एतच्चिशम्यते पूपा विन्यसान्नं दुरिताः कञ्चुः क-
 त्प्रेरं सर्व्वे सलुतस्य च सायुधाः २९ केचिदुद्यागागरुहः केचिन्नागोस्तथा दशारुहः ३० अलपत्रवीनः

तामुपेताः पदातयः ३० इति श्री मार्कण्डेय पुराणे ऽवीक्षित चरिते १२३ मार्कण्डेय उवाच इति
संग्राम सञ्ज्ञास्ते धृषा धूप सुतास्ताथा निराकृताः सुबहुशस्तत्कालञ्चाप्यवीक्षिताः १ ततो बभूवुः संगा-
तस्तस्य तेः सह दारुणाः एकस्य बहूभिर्मूर्धभूषणैर्वै २ ते ऽसि शक्ति गदा वारा पाशा यस्ते सु-
दुर्मदाः अमिहन्तो युयुधिर्तेः समस्ते रसावपि ३ सत्तान् शरशतैरुग्रैर्विभैरदहपनन्दतः कृतास्त्रा-
वलवान् वारो र्ले च ते विभिदुः शितैः ४ कस्य चिच्चिच्छिदेवाद्भुतस्य च शिरो धरं हृदि विव्याध चे-
वान्य मन्यं वक्षस्य ताडयत् ५ कश्चिच्छेदकारिणस्तुरगस्य तथा शिरः तथान्येथान्तथैवाश्चान्नयस्या-
न्यस्य सारथिं ६ वारुणानापतत ध्वंके हिवा वारो र्लया द्वियां विच्छेदान्यस्य खड्गश्च धतुरन्यस्य लाघ-
वात् ७ तनुत्रे ऽपहृते तेन न नाशान्यो नृपाल्मजः अवीक्षिता हतं चान्यः पदातिः प्रजहोरगो ॥ ८ ॥
इत्याकुली कृते तस्मिन् समग्रे राजमण्डले तस्थुः सप्त शता वीराः मरगो कृतनिश्चयाः ९ अभिजा-
त्य वयः शीघ्रं वीर्यं लज्जा समन्विताः निर्जिते सकले सैन्ये पलायन पराधरो १० तेः समेत्य मही-
पालैः सतु पुत्रो महो भूतः युयुधे धर्म्मं युद्धेन तेन तेनाति कोपितः ११ विच्छिन्नयन्त्रकवचान् सततमपि
महाबलः कर्तुमवस्थितस्ते च ततः कुह्वा महा सुने १२ धर्म्मं सुतुह्यं युयुधुं ध्यमानेन धर्मेतः नोद-
पुत्राः प्रस्तेरजलक्षिन्ना ननाः समे १३ दिव्याधकश्चिद्धारोधिः कश्चिच्चिच्छेदकासुके ध्वजमस्याप-
रो वारो शिखत्वा भूमावपातयत् १४ जम्बुर्न्येत्येवाश्वान् वमन्नुच्चारणं गदापोतेनाथवान्ये वारोः
पृष्टमताडयत् १५ छिन्ने बहुयिसकोधः सत्तदा नृपतेः सुतः जग्राहासि तथा चर्मे तदप्यन्येन पातितं
१६ छिन्वासि चर्मा नग्राह सगदो गदिनांबरः तामप्यन्यः सुरभ्रगा चिच्छेदकत हस्तवत् १७ अन्ये शर-
सहस्त्रेण शतेनान्ये नराधिपाः विभिदुः कोष्टकी कृत्य धर्म्मं युद्ध पराज्युत्वाः १८ सविह्वलः पपातो-
व्यो मे को बहूभिर्हितः राजपुत्रा महा भागा बबन्धुस्ते च तंततः १९ तमधर्म्मेणाते सत्त्वं गृहीत्वा नृपतेः
सुते विशालेन समराज्ञो वैशिणो विविशुः पुरं २० हृष्टाः प्रमुदिता बहून्नामादाय नृपात्मजं स्वयम्बरा-

च सा कन्यान्यस्ता तेन ततः पुरः २१ पुनः पुनश्चापि ज्ञोक्ता तथापि च पुरोधसा क्षालिष्यतामिति दुरोयले
 रात्रि सुरोचते २२ यदा सामानिनी काञ्चिन्न तन्नाह वरं सुने तदा पप्रच्छ देवमे विवाहायै नैश्वरः ॥ २३ ॥
 दिशिष्ट तरे मे तस्या विवाहाय दिनं तदहं अक्षितो दृक् खेनाते युद्धं दिद्योप पादकं २४ मार्कण्डेय उवाच
 इति पृष्टो नरेन्द्रा सदैव ज्ञो विमृश्यतन् दुर्मना ब्रह्म विज्ञात परमायै महीपति २५ अविध्यन्त्य परानी
 ह दिनानि पृथिवी पते प्रशस्त लग्न युक्तानि शोभन्तान्य चिरेणाच २६ कारिष्यति विवाहायै तेषु प्राप्ते
 युमानद अलने तेन यवाये सदा विघ्न उपस्थितः २७ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे ऽवीक्षित चरिते १२४
 मार्कण्डेय उवाच ततः शुभ्रादितं बहं तनयं सकलम्भमः तस्य पत्नी तथा वीर अन्ये चापि मही भूतः ॥ १२ ॥
 तम धर्मेणा तनयं बहं श्रुत्वा महीपतिः समस्तेः पृथिवी पाले चिरन्ध्यो महा सुने २ केचिदूचुर्मेही
 पाला वध्याः सर्वे मही भूतः शेरकः संपुगे बहः समस्ते स्तेर धर्मतः ३ युज्यतो दाहिनी शीघ्र दूचुरन्यैः
 किमास्यते विशालो वध्यतां दुष्ट स्तत्रये ऽन्ये समागताः ४ अन्ये तयो दुर्धर्मो ऽवत्यक्तः पूर्व मही क्षितिः
 अन्यथेन बलाद्येन पृहीता तम वाञ्छती ५ स्वयम्बर खशे ये युतेन राज सुतास्तदा खली कृतास्ततः स-
 र्वैः सैव स वशी कृतः ६ तेया मे तद्वचः श्रुत्वा वीर प्रजावती वीर गोत्र समुद्रता वीर पत्नी प्रहयि-
 ताः ७ उवाच भर्तुः प्रत्यस मन्येवाच्च मही क्षितो भद्रं कृतं भद्र मुना मम पुत्रेणा पार्थिवाः ८ पृहीता
 यद्वलात् कन्या जित्वा सर्वे मही क्षितः तदर्थे युध्यमानो ऽयं युद्ध रकोन धर्मतः ९ तदप्यस्मत्सुतस्या
 जीमन्ये नापचयप्रदं शतदेवहि योरुत्थं यद धर्मावशात्वारः १० नीतिं नगरा यत्येवं निघो सुमिव के प्रगरी
 स्वयम्यराय विन्यस्ता मम पुत्रेणा कन्यकाः ११ वक्ष्यो पृहीता भूपानां पश्यतामतिमानिनां कौ सविद्य
 कुले नन्म कयाच्चा दीन सेविता १२ बलादेव समादौ सविद्यो दलिनां पुरः लोह दृष्टं लवहावानवशा
 यान्ति कातराः १३ प्रसह्य कारिणो यान्ति राजानो धर्म शासिनः तदलन्दो मे न स्येनं स्वाध्य मेवास्य
 वन्धनं १४ युष्माकमप्या युधाना मङ्ग मूर्द्ध सुपातनं हत्वेव पृथिवी शानो पृथ्वी पुत्रादिके वसु १५ भाष्यो

लथा कृतो धर्मस्याप्यास्ततः प्रजाः ५६ परिपालनीयमखिलं चातुर्ध्वरायै स्वधर्मतः हन्तव्यारस्य-
 वोत्सेच्छाये चान्येदृष्ट चेष्टिताः ५७ यष्टव्यं विविधैर्यज्ञैः समाप्रवरदक्षिणैः वाजिमैधादिभिर्भेदे-
 बद्धमहर्षे च संख्यया ५८ मार्कण्डेय उवाच तदृष्ट्वा साऽन्तरिक्षस्थं दिव्यस्वगनुलेपनं देवदूतमु-
 दाचैर्दं राजपुत्री ततो मृदु ५९ सत्यं त्वमागतः स्वर्गादेव दूतो न संशयः किन्तु भर्त्रा विना पुत्रः सुकथ-
 से भविष्यति ६० अवीक्षितं मृतं भर्ता समनान्योऽत्र जन्मनि भवितेति प्रतिज्ञातं मये तत्सन्निवीपि-
 तुः ६१ सचनेच्छति मां प्रोक्तो मत्पित्रा जनकेन च कर्त्तव्यमेनाथ सम्यक् याचितं च मया तथा ॥ ६२ ॥
 देवदूत उवाच किमेनेन महाभागो बहुनोक्तो न ते सुतः समुत्पत्स्यति मात्यासीत्स्वमात्मानमधर्मतः
 ६३ अत्रैव काननेति घृतनुंसीराञ्च पोषय तपः प्रभावादेतत् सर्वं साधु भविष्यति ६४ मार्कण्डेय
 उवाच इत्युक्त्वा देवदूतोऽसौ यथागतमगच्छत् चकारानुदिनं सुधुः साप्यात्मतनुपोषणो ६५ इति
 श्रीमार्कण्डेयपुराणोऽवीक्षितचरिते १२५ मार्कण्डेय उवाच अथ सार्वीक्षितो माता वीरावीरप्रजाव-
 ती पुराणेऽहनि सत्ताह्वयग्राहपुत्रमवीक्षितं १ पुत्राहमभ्यनुज्ञाता तव पित्रा महात्मना उपवासं करि-
 ष्यामि दुष्करोऽयं किमिच्छकः २ सचायतं स्तवपितुस्त्वया साध्यो मयापि च प्रतिज्ञाते त्वया पुत्रतस्त-
 चयताम्यहं ३ इत्यस्याहं महाकोशात् तव दास्याम्यहं पितुः धनत्वे पितुरायतं मनुज्ञाताऽस्मि तेन च ॥
 ४ क्लेशसाध्यो मदायन्तं सहिष्येयान्मविष्यति साध्यो भवेद्दायदि तैकश्चिह्नलपराक्रमे ५ सतेऽसाध्यो
 ह्यन्यथावाद्गुः ख साध्यो भविष्यति तत्त्वप्रतिज्ञोऽक्षुस्तेयदि पुत्रात्रैवेतं तदेतदहमावाप्येकथ्यता-
 यन्मतं तव हं वित्तं ते पितुरायतं माभू सित्वं न तत्र वै यन्मच्छरीरनिष्ठाद्यं तत्कीर्येत्त्वयोदितं ७ कि-
 मिच्छकं व्रतं मातर्बिभ्रिन्ना भवनिष्कंथा राज्ञापित्राऽभ्यनुज्ञातं यदि वित्तं श्वरेण मे ८ मार्कण्डेय
 उवाच ततः सा राजमहिषी तद्व्रतं समुपोषिता यथोक्ता साऽकरोत् पुत्रां राजराजस्य संयता ॥ ६ ॥
 निधीनामप्यशेषाराणां निधिपालगरास्थं च तस्याश्च परया भक्त्या यतवाक्कायमानसा १० विविक्ते

तु गृहस्थोऽयमथ राजा करन्धमः आसीन उक्तः साचिवैर्नीति शास्त्र विगारिः ११ सचिवा ऊचुः राजन्
दयः परिणतत्वेन चेन्नच्छामतो सहीं राकस्ते तनयोः वीसित्युक्त दार परिग्रहः १२ अपुत्रः सचते निशां
यदा भूपगमिष्यति तदारिपसः इथिदो निश्चितं तव पास्यति १३ वंशसयस्ते भविता पितृ पिगडोद
कक्षयः सतन्महने विरबंक्रियाहान्या भविष्यति १४ तस्मात्कुरु तथा भूपयथातेतनयः पुनः करोति
सततं बृहिं पितृणां सुपकारिणीं १५ मार्कण्डेय उवाच एतस्मिन्नन्तरे शब्दं सुश्राव नगर्तो पतिः ॥
पुरोहितस्य वीराया गद तो ह्यथिनं प्रति १६ कः किमिच्छति दुःसाध्यं कस्य किं साध्यतामिति करन्धम
स्य सद्दियो किमिच्छकमुपोषिता १७ राज पुत्रोऽप्यवीसितुं शुल्वायोगो हितं वचः प्रत्युवाचार्थिनः स-
र्वान् राजन्धार सुपागतान् १८ मया साध्यं शरीरेणा यस्य किञ्चिद्ब्रवीतुसः मम माता महाभागा किमि-
च्छकमुपोषिता १९ शृगवन्तु मेऽर्थिनः सर्वे प्रतिज्ञातं मया तदा किमिच्छयददास्येयं वीयमारो कि-
मिच्छकै २० मार्कण्डेय उवाच ततो राजा निर्गम्ये तद्वाक्यं पुत्रसुखाच्छ्रुतं समुत्पत्या ब्रवीत् पुत्र महम-
र्थो प्रयच्छमे २१ अवीसिदुवाच दातव्यं यन्मया तात भवते तद्ब्रवीहि मां कर्तव्यं दुष्करं वातं साध्यं
दुःसाध्यं मेव वा २२ राजोवाच यदि सत्यं प्रतिज्ञस्त्वे ददासि च किमिच्छकं पोत्रस्य दर्शय सुखं म-
मोत्सहं रातस्य तत् २३ अवीसिदुवाच अहन्तं वैकस्तनयो ब्रह्मचर्यं नृप मे नृप न मे पुत्रोऽस्ति
पोत्रस्य दर्शयामि कथं सुखं २४ राजोवाच पापाय ब्रह्मचर्यं नै यदिदं धार्यं ते त्वया तस्मात् त्वं
मोचयाम्नातं मम पौत्रं च दर्शय २५ अवीसिदुवाच वियमस्या महा राज यस्त्य तत् समदिष्टा ॥
वेगारयेगा मया त्यक्तः स्त्री सम्मोगस्तथा स्तुसः २६ राजोवाच बह्वभिर्बुध्यमानातो दष्टो वै वैरिणां जयः
तत्रापि यदि वैराग्यं भूयेथि तद परिहृतः २७ किं वाचो बह्वनोक्तेन ब्रह्मचर्यं परित्यज भातुस्त्वमिच्छ
यावत्तं पौत्रस्य मम दर्शय २८ मार्कण्डेय उवाच यदा सबह्वमिस्तेन प्रोक्तः पुत्रेणा पार्थिवः तावत्
प्रार्थयते किञ्चित् तदा पुत्रोऽब्रवीदशुभः २९ इत्वा किमिच्छकं तुभ्यं प्राप्नोहं तात संकरं तत्वास्थि

सि निर्लेज्जो भूयो दार परिग्रहे ३० स्त्रियः समस्तं विजितः पतितो धरणीतले स्त्री पतिर्भविता भूयस्मान्नैतद
 ति दुष्करं ३१ तथापि किं करोम्येव सत्य पाशवशतः करिष्यामि यथा त्वत्वं सुन्यतां निज शासनं ॥ ३२ ॥
 इति श्री मार्कण्डेय पुराणी ३ शेषित चरिते सप्त विंशत्यधिकं प्रान्ततमोऽध्यायः १२७ मार्कण्डेय उवाच ॥
 कदाचिद्राज पुत्रोऽसौ सृगयामचरहने सुगान्धिधन्वराहो च शाईंलारीं च दक्षिणाः १ सुआव महर्षयः
 शब्दे जाहि जाहीतियोधितः विक्रो शन्त्याः सुबहुशो भयगद्गद मुच्चकीः २ मामिमां गिति वदन राजपुत्रः
 सदेगितः चोदयामास तुरंगं यतः शब्द समागतः ३ ततश्च सापि च कोश कन्व का विजने वने एहीता
 एतु पुत्रेणा ददं केशो नमानिनी ४ करन्वमसुतस्या हं भाय्यो चाहमवीक्षितः हरत्य नाय्यो विधिने प्रथिवी
 शास्य धीमतः ५ यस्य सर्वे महीपालास्तथा गन्धर्वं गुह्यकाः नमस्योः पुरः स्थातुं तस्य भाय्यो हता
 स्यहं ६ यस्य सृत्योरिव कीधः शक्रस्येव पराक्रमः करन्वमसुतं श्रेयातस्य भाय्यो हता स्यहं ७ मार्क-
 ण्डेय उवाच इत्या कराय महीपाल तनयः सशरासनो चिन्तयामास किमिदं मम भाय्यो च कानने ॥
 माये परस्स सांनृतं दुष्टानां काननो कसो अथवां रात एवाहं सर्व्वं दे तस्या सि कार्णा ८ त्वप्रितः सततो ग-
 त्वा ददर्शाति मनोरमा कानेन कन्व कामे को सव्यो लङ्कार भूथितां १० एहीतां हनु पुत्रेणा ददं केशेन द-
 सिडना जाहि जाहीति करुणां विक्रो शन्तीं पुनः पुनः ११ मामेगिति सता माह हतोऽस्मीति चतं वदन् गा
 सतीमो महीं दुष्टः को भूपे च करन्वमे १२ यस्य प्रनापावनता मुचि सर्व्वं महीक्षितः ततस्समागतं दष्ट्या
 एहीत वर कामुकं १३ मां चा हीत्याह तन्वङ्गी हता स्येयेति चा स हत एजः करन्वम स्याहं स्तुया भाय्यो
 य्य वीक्षितः हता स्येतेन दुष्टेन सनाथा नाथ वहने १४ मार्कण्डेय उवाच ततो विमसुधे वाक्यमवीक्षि
 त समथोदितं कथमेयादि मे भाय्यो स्तुया तातस्य वाक्ये १५ अथवा मोचयास्यतां तन्वी दे तस्या मितत
 पुनः सत्रिये धार्य्यं ते शस्त्र मातानां त्राणा कारणात् १६ ततः कुहोऽब्रवीहीरो दानवं तं सुदुर्मतिं जी-
 वन गच्छ विमुच्ये नाम न्यथान भविष्यसि १७ ततः सतां विहायो चै रराह मुनस्त्रिष्य दानवः तमप्यथाव

तसोऽप्येनं ग्राहयेत् देवा किरत् १८ सवाय्यं मागो वागो धे दानवोऽति सदा त्वितः राज पुत्राय चि सपदा
 ग्राह्यः गता हन्ते १९ तमापतन्नें चिच्छेद शरीरं सुतज्जनः सोऽप्या सन्ने गृहीत्वोच्चैर्दुंसमात्रो व्यवस्थि
 तः २० स्तुततः शारवर्थागि तं चिसेय ततो दुसे सच तन्निलश श्वके भस्त्रैः कामुंके प्रेषितैः २१ ततः
 धि सेय च शिलो राज पुत्राय दानवः सापि सोया पपानो व्यो मुञ्चितो तेन लाय बात् २२ राज पुत्राय
 कुपितो यद्यच्चि सेय दानवः तत चिच्छेद वागीधे भूधूतल्लुः सलीलया २३ ततो विच्छिन्न दगदो
 सो विच्छिन्न सकला युधः सुष्टि मुद्यम्य स कोधो राज पुत्र सधावत २४ तस्या पतत एवामो कान्धम सु
 तः शिरः छित्त्वा वेत स पत्रगा पातया मासं धि भुवि २५ तस्मिन् विनिहतं देवं दानवे दृष्ट चेष्टिते कल्ध
 स युतः सर्वैः साधु साव्विस्ति भाषितः २६ वरं वरीयिष्यति तदा देवे रुक्तो नृपात्मजः वरे पुत्रं महा वीर्य्यः
 पितुः प्रियचिकीर्यया २७ देवा ऊचुः भविष्यति हिते पुत्रश्चक्रवर्ती महाबलः अस्यां सवहि कन्यायो
 सोसितायो त्वयाऽमघ २८ राज पुत्र उवाच पित्राहं सत्य पाशेन वद्ध इच्छा स्य हं सुतां राज भिनि नि
 तेनाजीत्यक्तो मेवार संप्रहः २९ साचमे याचतीत्यक्ता विशाल दृपतेः सुता तथाच सत्कृते त्व सौता
 मृतेनर सङ्गः सः ३० तत्त कथं ताम पास्वाद्य विशाल तनया महं दृशं मानो करिष्यामि अन्य मागि परि
 ग्रहं ३१ देवा ऊचुः श्रमे वहिते भाग्यां स्नाध्ये ते यात्वया सदा विशालस्य सुता सुधूस्त्वत्कते यात्रि
 ता तपः ३२ तस्या मुत्यत्येते वीरः सप्त दीप प्रसाधकः यथायज्ञं सहस्राणां चक्रवर्ती सुतस्तव ॥ ३३ ॥
 मार्कण्डेय उवाच इत्युच्चार्य्य ययुर्देवाः करन्धम सुते द्विज सोऽप्याहतो तदा पत्नीं कथ्यतां भीरु किं
 त्विहं ३४ सा चास्मै कथया मास त्यक्ता हं भवत इयदा त्यक्तं वन्तु न नासायं निव्विदात् समुपागता ॥ ३५ ॥
 तत्राहं तपसा वीर सोया प्राप्यं कलेवरां त्यक्तु कामा समभ्येत्य देव दूतेन वामिना ३६ भविष्यति च पुत्रते
 चक्रवर्ती महाबलः धीगा शिष्यति यो देवान सुरांश्च हनिष्यति ३७ इति देवा ज्ञयातेन देव दूतेन वामिना
 न संत्यक्तं वती देहं त्व त्साहं समनोस्था ३८ परश्वश्च महा भाग स्वातुं गङ्गाह्नदहता स्ववतीणां विक्रयाः

स्मिहह नारो न केन चिन् ३६ ततो रसानलं नीता तेन तत्र च मेधुं नागाः सहस्रशस्तस्थुर्नागपत्न्यः ३७
 सारकाः ४० तुष्टुबुभो सलभ्येत्य मासन्त्ये ५ पूनये स्तथा यथाचिरस विनये नागामासह नालथा ॥ ४१ ॥
 प्रसादं कुरु सर्वेधा त्वमस्मा कं सुतस्त्वया अपराधमुपेतानां संनिवार्यो बधोन्मुखः ४२ अपराधं करो
 व्यन्ति त्वत्सुत्रस्थानिलाशानाः तन्निमित्तं निवार्यो ५ सौ प्रसादः कियतामिति ४३ तैर्यति च सथा
 प्रोक्ते दिव्येः पाताल भूयणोः धृतिताहं तथा पुण्यैर्गन्धवासोभिरुत्तमैः ४४ समानीता तथा लोक मि
 मन्ते नानिलाशिना पुरायथा कान्निमती पृथ्वं वहूपशालिनो ४५ इति रूपवती दृष्टा सर्वो लङ्कार
 भूयितो जग्राह दृढ केशो ५ यं दत्तुं कामः सुदुर्मतिः ४६ युष्मद्वाहुवले नाहं राज पुत्रविमोक्षिता तत्प
 सीद सदाबाहो मा प्रतीच्छ त्वया सप्तः भूलोकं राज पुत्रो ५ न्योनास्ति सत्यं ब्रवीम्यहं ४७ इति श्री मार्के-
 राडैय पुराणो ५ वीसित चरिते १२७ मार्कराडैय उवाच इति तस्या वचः श्रुत्वा स्त्वया पितृवचः शुभं ॥
 किमिच्छक प्रतिज्ञा ते यदुक्तं तेन भूधता १ प्रत्युवाच सतोकन्यामवीक्षि नृपतेः सुतः सादुरागमनाः ॥
 कन्यां त्यक्त भोगाञ्च तत्कृते २ यदाहं त्यक्त वोस्तन्वीं त्वामराति पराजितः विनित्य शत्रून् संप्राप्तास्त्वं
 यात्र करोमि किं ३ कन्यो वाच मम पाणिं गृह्णाता त्वं रमणीये ५ च कानने सकामायाः सकामेन सङ्ग-
 मो गुरावान् भवेत् ४ राजपुत्र उवाच एवं भवतु भद्रत्वे विधिरेवात्र कारणो अन्यथा कथमन्यत्र त्वा
 सहञ्च समागतः ५ मार्कराडैय उवाच सतस्मिन्नन्तरे प्राप्नो गन्धर्वं स्तुनयोयुने वराप्सरोभिः सहितो
 गन्धर्वैर्यैरेर्हतः ६ गन्धर्वं उवाच राजपुत्र सुते यस्मै भामिनी नाम मानिनी अभिशापादगस्तस्य वि-
 शाल तनया ५ भवत् ७ बालभावेन यो ५ गस्त्यः कोपितः कीदृ मानया ततस्तेन तदा शप्ता मातुधी त्वे
 भविष्यसि ८ प्रसादितः सचास्मा भिर्वालेयम विवेकिनी तवा पराधाद्विभ्रं प्रसादः कियतामिति ॥
 ९ प्रसाद्य मानः सो ५ स्तामिदिदमाह महाभुनिः बालेति सत्वा शायो ५ ल्यो दत्तो ५ स्या नान्यथैव तत् १०
 इति शापादगस्त्यस्य विशाल भवने शुभा जालेयं मलना सुभ्रभो विनी नाम नामतः ११ तदस्याहं कर्ते

शान्ती गृहाणो मां दयात्मजो सभात्मजो सुतलो ॥ ३ चक्रवर्ती भविष्यति ॥ २ मार्कण्डेय उवाच तथेत्युक्तेति त
 म्याय स पाणिं पार्थिवात्मजः जग्राह बिबि बद्धो मंचके तत्र चतुस्त्रुः ॥ ३ प्रजगुदेव गन्धर्वो न चतुश्चाप्सरो-
 गगाः पुण्याणि मसृग्भूयो देव बाध्या नि सखदुः ॥ ४ विवाहे राजपुत्रस्य तथा तत्र समेयुषः समस्त वसु-
 धात्राणां कर्तृ कात्या भूतया ॥ ५ ततो गन्धर्वं लोकं सहेन महात्मना निःश्रेयसा ययुः सा च स च राज-
 सुतोऽने ॥ ६ भाविन्या सुसुदे सार्द्धं सवी क्षिप्तं पनन्दनः सा च तेन समं तत्र भोग सम्यक्समन्विता ॥ ७ कदा
 चिदिति रम्ये ॥ ८ सौ नगरो पवने तथा विक्रीडति समं तन्व्या कदाचिदुपपन्नं ॥ ९ कदाचित् पुलिने नद्या ॥
 इंस सारस गोभिर्न कदाचिद्भव न स्यात्ने प्रासादे चाति गोमने ॥ १० विहार देशे खन्येवु रमणीयेष्वहनिश ॥
 मयै संहित स्तन्या मार्चतेन महात्मना ॥ ११ भस्यानुलेपने वस्त्रं स्वको पानादिकं सुतमे उपजहुस्त योस्त-
 त्र मुनि गन्धर्वं किन्नराः ॥ १२ तथा चरम तस्तस्य भाविन्या सह दुर्लभे गन्धर्वं लोकं वीरस्य पुत्रं सा सुयुवेभुभा
 ॥ १३ तस्मिन् जाते महावीर्ये गन्धर्वाणां महोत्सवः तस्य सनुजव्याघ्रे तेन कार्यं मंचसतां ॥ १४ अगुः केचि
 तथैवान्ये सदङ्ग पट्टहानकान् अवापयन्तं चेवान्ये देवा वीराणां दिकां स्तया ॥ १५ नन्दतु च तथा तत्र बहवो
 ॥ १६ पारसंगरागाः पुष्य द्वष्टि सुचो भया जगज्जुं खं दुनि स्वनाः ॥ १७ तथा कोलाहले तस्मिन् वतमाने ॥ १८ तनु-
 नुनयेन सवृत्तो जात जात कर्मा कंगो लुनिः ॥ १९ देवाः समाययुः सर्वे तथा देवर्षयो ॥ २० मलाः पातालात्पञ्च-
 गेन्द्राश्च योधवा सु कितसकाः ॥ २१ तथा देवा सुराणाञ्च ये प्रधाना द्विजोन्नम यसारंगा युद्धा कानाञ्च
 बायवश्च तथा खिलाः ॥ २२ तदा ॥ २३ गतिरशेषार्थि देव दानव पत्नीः मुनि भिश्चा कुल मभूत्त गन्धर्वाणां म-
 हापुरं ॥ २४ ततः सतुस्त्रुः काला जात कर्मादि कीं क्रियां च के स्वस्थयन तस्य बालस्य स्तुति पूर्वकं ॥ २५
 चक्रवर्ती महावीर्यो महाबाहुर्महाबलः महान्न काल मीशित्व मशेषायाः सितैः कुरु ॥ २६ इमे शकाद-
 यः सर्वे लोक पालास्तथर्षयः स्वस्ति कुर्वन्तु ते वीर वीर्यं च्चारि विनाशनं ॥ २७ मरुत्तव शिवायास्तु ॥
 चानि पूर्वो नयो राजः मरुत्त विमलो ॥ २८ शीरो ॥ २९ देव स्या यास्तु दक्षिणाः ॥ ३० पश्चिमस्ते मरुद्दीर्यं मुत्तमन्ते ॥

प्रयच्छतु बलं यच्छतु चोत्कृष्टं मरुते च तथोत्तरः ३४ इति स्वस्थयनस्यान्ते वायुवाचाशरीरिणी मरुत्तवे
ति बहुश्रीयदिदं गुरुरब्रवीत् ३५ मरुत्त इति ते नायं भुवि ख्यातो भविष्यति भुवि चास्य महीपालायास्य
न्याज्ञावशायतः ३६ एष सर्व्वेक्षितीशानां वीरः स्थास्यति मूर्ध्नि चक्रवर्ती महावीर्य्यः सप्तद्वीपवर्ती महीं
३७ आक्रम्य पृथिवीपालानयं भोक्ष्यत्यवार्तिः प्रधानः पृथिवीशानां भविष्यत्येययज्विनो अधिपकं
श्रीर्य्यं वीर्य्येणा भविष्यत्यस्य राजसु ३८ मार्कण्डेय उवाच इत्याकरायं वचः सर्व्वे केनायुक्तं दिवौकसां ॥
तुतुबुर्विष्वगन्धर्वाश्चास्यमाता तथापिता ३९ इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे ५ वीक्षितचरिते १२८ मार्कण्डेय
उवाच ततः सराजपुत्रस्तमादाय द्रयितं सुतं पद्माञ्चानुगतो विप्रगन्धर्व्वैरययो पुरं १ सपितुर्भवनं प्रा-
प्य वन्दे पितुगदरात् चरणौ सात्तन्वद्गीश्रीमती वपतेः सुता २ तथा हरजपुत्रोऽसौ पृथ्वीत्वा बालकं सुतं
सर्मासन गतं भूपं राज्ञो मध्ये कार्त्तमं ३ सुखं पौत्रस्य पश्येत्तदुत्तङ्गस्थस्य यन्मया किमिच्छेके प्रतिज्ञाते ४
तुभ्यं मातुः कृते पुरा ४ इत्युक्त्वा पितुरुत्सङ्गे तं कृत्वा तनयं ततः यथा कृतं मण्डपं सकथया मामुत्तस्य तत् ५
सपरिख्य ज्य तं पौत्रं मानन्दं स्वाविते सरताः स भार्य्योऽस्मीत्यथात्मानं प्रशशंस पुनः पुनः ६ ततः सो
ऽर्ध्यादिना सम्यक् गन्धर्व्वान् समुपागतात् सममानया मासमुदा विस्मृतान्य प्रयोजनः ७ ततः पुरं महाना
सीदानन्दः पौरवेणमसु अस्माकं सन्नतिज्ञाता नायस्यति महासुते ८ हृष्टपुष्टे पुरे तस्मिन् गीतवाद्यैर्वीराङ्गने
विलासिन्योऽनिचावर्द्ध्यो नृदुर्लभस्य सुत्तमं ९ राजा च द्विजमुख्ये भ्योगत्त्वानि च वसूनि च गतौ वस्तान्य
लङ्कणनददृष्टुमानसः १० ततः स बालो वदधे शुक्लपक्षे यथाशशी पिन्धरां प्रीतिजनको जनस्येष्टश्च
सोऽभवत् ११ आचार्य्याणां स काशात् स प्राग्देवान जगृहे सुते ततः शस्त्राण्यशेषाणि धनुर्व्वेदं ततः परं
१२ कृतोद्योगो यदासोऽभूत् स्वह्म कार्त्तक कर्मणा अन्येषु च तथा वीरः प्राग्देवैः शशिशिष्यैर्बर्द्धितः १३ ततो
ऽस्वाशि स नद्याह भार्गवा इषु मन्भवान् विनया वनतो विप्रपुरोऽप्रीति परायणाः १४ पृथ्वीतास्तः कृती
वेदे धनुर्वेदस्य पारगाः निष्ठातः सर्व्वविद्यासु न वसूततः पुरा १५ विशालोऽपि सुता वानो सुपलभ्या

शिवलामिमां हृदयनिर्भरचित्तोऽधृदोहित्रस्यचयोग्यतां १६ अथ राजा सुतं सुतं दृष्ट्वा प्राप्नोमनोरथः यज्वा
नने कान् निष्याद्य दत्त्वा दानानि चार्थिनां १७ कता शेष क्रियो युक्तः सवर्गो धर्मो तो महो परिपालयारि
विजयी बलबुद्धि समन्वितः १८ सयिया सुवर्धनं पुत्रमदीक्षितमभाषत पुत्रद्वयोऽस्मि गच्छामि वनं रा
ज्यं गृहारां मे १९ कत कल्पोऽस्मिना स्त्यन्यत् किञ्चित् त्वदभिषेचनात् सुनिष्यन्ममतो राज्यं त्वं गृह
रामयार्थिते २० इत्युक्तः पितरं प्राह सोऽदीक्षित्वा पनन्दनः प्रथया वनतो भूत्वा यिया सुस्तपसे वने २१
नाहं तात कारिष्यामि इष्टिष्याः परिपालने नोपति द्वीर्मे मन सो राज्येऽन्यं त्वं नियोजय २२ तातेन सो-
क्षितो बहो न मे वीर्यां दहं यतः ततः कियत्पौरुषे मे पुरुषेः पाल्यते मही २३ योऽहं न पालनायाल सा-
त्मनोऽपि वसुन्धरो सकथं पालयिष्यामि राज्यमन्यत्र विसिप २४ मन्त्री सधर्मः पुरुषो यश्चान्ये-
नावदुह्यते आत्माऽमोहाय भवतो बन्धनाद्येन मोक्षितः सोऽहं कथं भविष्यामि स्त्री स धर्मा महीप-
तिः २५ पितो वाच न भिन्नं सव पुत्रस्य पिता पुत्रस्तथा पितुः नान्येन मोक्षितो वीरयस्त्वं पित्रा विमो-
क्षितः २६ पुत्र उवाच हृदये नान्यथानेतुं मया शक्यं नेश्वर हृदये द्वीर्मे मा तीव यस्त्वं हं मोक्षितस्त्व
या २७ पित्रोपालोत्रियं भुंक्ते पित्रा कृच्छात् समुद्धतः विज्ञायते चयः पित्रा मानवः सोऽस्तु नो कुले
२८ स्वय मर्जित विज्ञानो रव्याति स्वयमुपेयुषां स्वयं निस्तीर्ण कृच्छराणां या गतिः भ्रातृभेगतिः २९ मार्कण्डेय
उवाच इत्याह बहुशः पित्रायदा मुक्ताऽप्यसायुन तदा तस्य सुत राज्ये मरुत्तम करान्तपः ३० सपित्राऽ-
समस्तु ज्ञाते राज्ये प्राप्य पिता महात् चकार सम्यक् सुहृदामानन्दमुपपादयन् ३१ राजा करन्धम अयि
वीरामादाय तान् तथा वनं जगाम तपसेयत वाक्त्राय मानसः ३२ तत्र वर्य सहस्रं सतपस्तत्वा सुदुश्चर ॥
विज्ञाय रेहं नृपतिः शक्र स्थापसलोको तो ३३ सास्य पत्नी तदा वीरा वर्धारागाम परं शतं तपश्च चर विप्र
र्धं नटिला मल पङ्क्तिनी ३४ सालोक्त्य भिच्छती मर्तुः स्वर्गतस्य महात्मनः फलं मूल कता हारा भर्मावा
अम संश्रया हि जातिपत्नी मध्यस्था दिन च शुश्रूषणा भृता ३५ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे मरुत्तचरिते

१२८ क्रीडकुरुवाच भगवन् विल्लरात् सर्वं नैमित्तकं यत् त्वया काल्वमस्य चरितमवीक्षितं च यत् १
 अवीक्षितस्य नृपते मरुतस्य महात्मनः श्रोतुमिच्छामि चरितं श्रूयते सोऽति चेष्टितः २ चक्रवर्ती महाभागः
 मरुः कान्तो महासतिः धर्मं विद्वत्सं हञ्चैव सम्यक् पालयिता भुवः ३ मार्केयदेव उवाच सपिचाममनुजो
 नंगज्यं प्राप्य पितामहात् धर्मेतः पालया मामपिता पुत्रानि दोरसान् ४ इयाज सुबहून् यज्ञान् यथा दे-
 त्वाग्निं दक्षिणान् ऋत्विक् पुरोहिता देवास्व चिन्तौ महीयतिः ५ तस्या प्रतिहतं चक्रमासीत् द्यौपयुः सप्त
 सु गतिं प्राप्य न विच्छिन्ना स्वयात्तालजलादिषु ६ ततः प्राप्य धनं विप्रयथा वत्स क्रिया परः अयन
 त समहायज्ञैर्देवानिन्द्रपुंगवमान् ७ इतरे च यथा वर्णाः स्वे स्वै कर्मण्यतल्लिताः तदुपात्तधना च
 कुरिद्या दूर्तादिकाः क्रियाः ८ पाल्यमाना महीतेन मरुतेन महात्मना यस्य हं विदया वासवासि-
 मिहिंजसत्तम ९ तेनातिशायिताः सर्वे कैवल्येन महीक्षितः यज्वितो देवराजोऽपिशतयज्ञाभिः सन्धि-
 मिः १० ऋत्विक् तस्य तु सम्बन्धो वशुवर्णिः रसः सुतः भ्राता हृदस्पतेर्विप्रमहात्मा तपः सोनिधिः ११ १२
 शो वरगो युञ्जवान् नाम पर्वतः सुरसैवितः पातिते तेन सच्छङ्गे हते तस्य महीपतेः १३ तेन यस्यास्वि-
 ले यज्ञे भूति भागार्थिकं द्विन आसादा च हाताः सुधास्तपसा सर्वं काञ्चनाः १४ गाथा आप्यत्र गाय-
 त्त्रि मरुत चरिता अथाः सातत्येन र्यथः सर्वे कुर्वन्तोऽभयनं यथा १५ मरुतेन समो नाभूद्यज्ञमानो १६
 महीतले सदः समस्तं यद्यज्ञे प्रासादा जैव काञ्चनाः १७ असाद्य रिन्द्रः सोमेन दक्षिणाभिर्हिजातय-
 विप्राणां परिवेशारः शक्राद्यास्त्रिदशोत्तमाः १८ यथा यज्ञे मरुतस्य तथा कस्य महीपतेः सुवर्गो म-
 रित्वले त्यक्तं रत्नं पूर्यो दृष्टे द्विजेः १९ इत्यादादि समस्तं च सो वरान्त्रस्य यत्कृतौ त्रयो वर्णाह्वलभ्य-
 त्त तस्मात् केचित् तथोदुः २० तस्थेवं कुर्वन्तो राज्यं सम्यक् पालयतः प्रजाः तपस्वीकश्चिदभ्येत्यतः २१
 माह सुनि सत्तम २२ पितुर्माता तवाहरे दृष्ट्वा तापसमराडलं विद्याभिभूतसुरगैर्मंदोन्मते नैश्वर २३ २४
 पिता महस्ते स्वर्गानः सम्यक् सम्प्राप्त्यै दिनीं तपश्चरणा शक्ताः २५ मिह चोर्वाग्रमे स्थिता २६ साऽह

पश्यामि वैकल्यं तव गन्धं प्रशासतः पितामहस्य तेनाभूद्यत्पूर्वयाञ्च तेनप २२ स्नं प्रसन्नो भोग्यु-
 सक्तो वा ॥ चिन्तितेन्द्रियः चारान्वताग्रतस्तेषां दुष्टादुष्टं न वत्सियत् २३ पातालादभ्युपेतस्तु सुजगदे-
 न्तशालिभिः दष्टां सुनि सुताः मग्न इयिता च नलाशयाः २४ स्वेद सूत्रं शरीरं गद्गद इयितञ्च हतं हविः
 अपराधं रुमहिष्य दन्तो नाग बलिच्छिगात् २५ सन्ते समर्था सुनयो भस्मी कर्तुं मुनहमान् किल्वेया-
 न्नाधिकारो ॥ त्वत्सेवात्राधिकारवान् २६ तावत् सुखं भूपतिं जे भोगं न प्राप्य तेनप अभियेकं तलं पा-
 वन्न मूर्द्धि विनिपात्यते २७ कानि मित्राणि कः शत्रुमंसशत्रोर्वलं कियत् कोऽहं के मन्त्रिणाः पक्षे के
 वा भूपतयो मम २८ विरक्तो वा परे भिन्नः परेणामपि कीदृशः कः सस्यगत्र नगरे वियेये वा जनो मम ॥
 २९ धर्मं कर्माग्र्या मूढः कः सस्यगपि वर्तते कोदराड्यः परिपाल्यः कः केवोपेक्षानगरमया ३० सङ्ग-
 भेदतया दस्य देशकाल संवेसना चारोश्च वारयेदन्तरि ज्ञातान् भूपति चरैः ३१ सचिवादिषु सत्त्वेषु
 चरान् दद्यान् नदीपतिः इत्यादी भूपति निन्ये कर्मगाया सक्त मानसः ३२ नये हितं तथा रात्रिं नतु भोग
 परायणाः राज्ञो शरीरग्रहणं न भोगाय महीपते ३३ क्लेशाय महेते पृथ्वी स्वधर्मं परिपालते सम्यक्
 पालयतः पृथ्वी स्वधर्मं च महीपते ३४ इह क्लेशो मसान् स्वर्गं परमं सुखं मस्ये तेदतदवबुध्य त्वं हि-
 त्वा भोगान्नेश्वर ३५ पालनाय क्षिप्तः क्लेशमर्द्दनि कर्तुं मिहाहंसि इति वृत्तं सृष्टीगां यद्वा मने त्वयि
 शासति ३६ भुजङ्गहेतुकं भूपचारान्वोनापि वेत्सितत् वहनात्र किमुक्ते न दुष्टे दराडो निपात्यन्तां ॥ ३७ ॥
 शिष्टात् पालय राजंस्त्वं धर्मं यद्वा भागमाप्स्यसि अरसन् पापमग्बिले दुष्टे रविनयात क्तं ३८ समवा-
 प्स्यस्य सन्दिग्धं यदिच्छसि कुरुस्व तत् रतन्मयोक्तं सकलं यत्तवाहपिता मही कुरुष्वैव स्थिते यत्ते रो-
 चते बहुधाधिप ३९ इति श्री मार्कण्डेय पुराणो मरुत चरिते १३० मार्कण्डेय उवाच इति तापसा
 वाक्यं स शुत्वा लज्जा परोन्मपः धिक्कां चारान्व मित्युक्ता निश्वस्य नष्टे धनुः १ ततः सत्वरितं गत्वा
 तमो त्वंस्थाश्रमं प्रति ववन्दे शिरसा वीरां मातरं पितु गाम्नः २ तापसां अथथान्यथैते आशीभिर्ममि

पुतः दृष्ट्या च तापशान् सप्तमगीर्देशान् सुतान् युवि ३ निनिन्दा त्मानम सकृत् पुरस्तेषां महीपतिः उवा-
 चेत् नदद्याहे महीर्ष्यं सव मन्यता ४ यत्करोमि शुजङ्गानां दुष्टानां ब्राह्मणाद्विषां तत्पश्यतु जगत्सर्व्वे ।
 संदेवा सुरमानुषे ५ मार्कण्डेय उवाच इत्युक्त्वा जगृहे कोयादस्त्वं सत्स्वर्त्तं केनृपः नायाथाशेषनागा
 नोपातालोद्यो विचारितां ई ततो जन्वाले सहसा नाग लोकः समन्त्रतः सहो रूतेजसा विप्रस्थमानो
 निवारितः ७ ह्यहो ताते तिहाजा तर्होहाबलेति समर्थे तस्मिन् स्तव हते वाचः पुन्नगा नाम था भवन्
 ८ केदित्त स्वलज्जिः पुच्छाद्यैः फणोरन्य शुजङ्ग माः गृहीत पुत्र दारा ख्यत्वा भयता वाससः ९ पाता-
 ल सुतदन्य ययुः शरणां भाविनीं तदा सरुत्त मात्तरं इत्वं यथा दत्तं तदा १० तामुपेत्यो रगाः सर्व्वे स
 प्रगाने भयापराः सगह्रद मिहं प्रोचुः स्मय्यं तां नः युतेरितं ११ प्रगाध्यास्य क्षितं पूर्वं यदस्माभीस्ता
 तले तस्य कालोऽय माया तत्त्वा हि वीर प्रजायिनी १२ पुत्रो निवार्य्यं तो राज्ञि प्राणीः सायोज्य सन्तुनः
 दह्यते सकलो लोको नागानाम् स्तवन्दिना १३ एवं संदक्षमाना नाम स्मादं तनेयेत त्वा श्रुते शरणां ना-
 न्यात् कपो कुरुयास्विनि १४ मार्कण्डेय उवाच इति श्रुत्वा वच स्तेषां संस्तुत्यादौ च भाषितं भन्ना रसा-
 इमा माब्दी ससम्प्रस मिहं वचः १५ इत्वं भव तदाख्यातं पतले युहुतङ्गः प्रोक्तं मथ्यन्ता इत्वं मयायी
 ननयं प्रति १६ तदसेऽभ्यागता भीता दह्यन्ते तस्य तेजसा सायेत शरणां हुज्जित नेभ्यो मयाऽभये १७
 येमो शरणा माधन्ना लेत्वा शरणां भागताः अष्टथरसं चरणा यत्ताहं शरणां तव १८ तन्निवाय पुत्रं
 त्वं सरुत्त वचनं तव सया चास्य धिनाऽवश्यं शममस्तु पथास्यति १९ मार्कण्डेय उवाच नागा ऊचुः शरणागता स्तव वयं
 शरुत्तः कोध भागतः दुर्निर्द्वैत्यं सहै मन्ये तस्य कोधं मुत्तस्यते २० नागा ऊचुः शरणागता स्तव वयं
 प्रसादः क्रियतां नृप स्ततस्थार्थे धरिचारो निमित्तं शस्त्र धारणां २१ मार्कण्डेय उवाच नागानां तद्
 चः श्रुत्वा भूतानां शरीराधिरां तथा चास्य धितः पत्न्या प्राज्ञा वीक्षिर्महा यथाः २२ गत्वा ज्वीनितं भद्रं
 तनयं त्वरथा तव धरिचारयाथ नागानां न तावद्याः शरणागताः २३ नोपसर्गते शस्त्रं यदि मच्चनान्त्तप-

तदस्त्वज्जगत्पिच्छासि तस्यास्त्व तलथस्पतः २७ मार्केण्डेय उवाच ततो शुभ्राल्वा स खनुरवास्ति : स्तात्रयान्तमः २८
 भार्गव्या ताहितः प्राच्या त्वरावान् भार्गवाग्रसं २५ इति श्री मार्केण्डेय पुराणे सरुत चरिते २३१ मार्केण्डेय
 उवाच कतु तस्याः सुतं दृष्ट्वा दृष्टीत त्वर कासुंके भदुः शास्त्व ज्व तस्योयं ज्वाली व्याप्त दिगन्तरं १ उद्गिरन्ते ।
 महा वन्ति दीपिता खिल भूतले पातालान्न गते प्राप्ता मसह्यो योर भीषणो २ सतं दृष्ट्वा महीपालं शुक्रदी ।
 कुटिलाननं माकुध स्त्वं सरुतास्त्व सुप संद्वियता मिति ३ प्राहास क्त त्वं त्वं रा लुप्त बर्णो कम सुदारधीः स ।
 निशम्य धुरो व्याक्य दृष्ट्वा तज्ज्व पुनः पुनः ४ दृष्टीत कासुंकेः पित्रोः प्रणि पत्य स गौरवं प्रत्युवाचा पण्डामे
 सु वृशोपन्नगाः पितः ५ शासती मां सयि महीं परिभूय बलं मम सप्ताग्रम सुपागम्य दृष्ट्वा मुनि कुमारकाः
 ६ चक्षेरासां ग्राम म्याना मसीया मवनीपते मयि शासति दुर्बलै र्दूयितानि हवीं यिच ७ जलाशयास्त
 याप्येतेः सर्वं गव हि दूयिताः तं द तत्कारणं किञ्चिन्न वक्तव्यं त्वया पितः न निवारयितव्यो ८ हं ब्रह्मभ-
 न् प्रानि पन्नगान् ९ श्रुवीक्षि रुवाच यद्ये भिच्छिं हता विप्रयाया स्थन्ति नरकं वृताः संसेतत्क्रिय तो वाको
 विरसास्त्व प्रयोगतः ६ सरुत उवाच ताहेनेयो क्षमिष्यसि दुष्टानाम पराधिनो अहं सेव गमिष्यामि नरकं
 यदि पापिनो न निग्रहे यताम्येषां मां निवारय मापितः १० श्रुवीक्षि रुवाच मासेते शरणं प्राप्ताः पन्नगा
 मम गौरवान् उप संद्वियता मस्त्व सलं कोपिते ते नृप ११ सरुत उवाच नाहं मेयां क्षमिष्यामि दुष्टानाम
 पराधिनो स्वधर्मं दुस्स ह्य कथं करिष्यामि वरुतव १२ दराक्ष्यं निपातयत् दराडं भूपः शिष्टो अ पालयन्
 पुगल लोक्ता न बाधोति नरको आशु पक्षकः १३ मार्केण्डेय उवाच यद्ये म वहुशः पित्रा वाप्यं भारो
 यदा भुतः नोप संहरने सोऽ स्त्वं ततो ५ सो पुनर नर्वात् १४ हिंसे मे पन्नगान् भीतान् संसेतान् ग्रसं गतान्
 भार्गव सारोऽयि तत्सत्ते करिष्यामि प्रति क्रियां १५ मयाप्य स्वागय बाधो निरत्यं सेकोऽ स्त्वं विदुवि मताग्र-
 तः शुदुर्हं न पौरुषं ज्व क्रियतव १६ ततः कासुंके मरिष्य कोपताग्र विलोपनः श्रुवीक्षि स्त्वं न ग्राह काल
 स्वधुनि पुद्गवः १७ ततो ज्वाला परीवार सरि संघग्र सुतमे काला स्त्वं जहा वीर्यं योजन या माम कानुके

१८ ततश्चक्षोभजगतां संवत्सोऽस्त्वप्रतापिता साध्विशिलाखिला विप्रकालस्यास्त्वे समुद्यते १९ मार्कण्डेय
उवाच कालास्त्वमुद्यतं पित्रा सरुतः सोऽपि वीक्ष्य तत् प्राक्षोच्चैरस्त्रं मे तन्मे दुष्टशस्त्रिणस्तिसमुद्यतं २० न त्व
दध्वाय कालास्त्रं मयि सुच्यति किं भवान् सहर्म चारिणि सुते सदेवाज्ञा कौरव २१ मया काण्ड्ये महाभाग
प्रज्ञानो परिपालनं त्वयेदं क्रियते कस्मान्न दध्यायास्त्वमुद्यतं २२ अबीक्षि रुवाच शरणागतं सं ज्ञाणा
कौतुब्यसिता वयं तस्य व्याधात कर्ता त्वं न मे नीवन् विमोक्ष्यसे २३ मां वा हत्वा स्त्रवीर्येणा जहि दुष्टानि
क्षौरगान् त्वां दाहत्वाऽहमस्ते गारक्षिष्यामि सहोरगान् २४ धिक्कतस्थ जीवितं पुंसः शरणास्थिन सागतं
यो नालं ननु युल्लान्ति वैरि पक्ष मपि भुवं २५ सन्निधोऽहमि मे भीताः शरणां मा सुपागताः अपकर्ता त्वमे
वैद्यो कथं बध्यो न मे भवान् २६ सरुत उवाच मित्रं वा दान्धवो वाऽपि पिता वाय दिवायुः प्रजापालन
विज्ञाय यो हन्तव्यः समुसृता २७ सो हन्ते प्रहरिष्यामि न को हव्यं त्वया पितः स्वधर्मः परिपाल्यो मे न मे
कौतुस्तवो परि २८ मार्कण्डेय उवाच तत्स्मै निश्चि तो दृष्ट्वा परस्पर बंधं प्रति समुत्पत्यान्नेर तस्य सु-
नयो भार्गवादयः २९ ऊचुर्ध्वै न न्न मोक्तव्ये त्वया स्त्रं पितरं प्रति त्वया च नाये हन्तव्यः पुत्रः प्रख्यात चे-
ष्टितः ३० सरुत उवाच मया दुष्टा निहन्तव्याः सन्नोरस्या महीक्षिता इमे च दुष्टा भुजंगाः कोऽपराधो
ऽवसेहिताः ३१ अबीक्षि रुवाच शरणागतं सन्वारां मया काण्ड्यं मय्यच्च मे अपराध्यः सुतो विप्रा
यो हन्ति शरणागतान् ३२ ऋषय ऊचुः इमे वदन्ति सुजगास्त्वा मलोल विलोचनाः संजीवया म
स्तान् विधानये दष्टा दुष्टपत्न्यैः ३३ तर्लं विग्रहेणो भौरुज वर्य्यो प्रसीदतो उभावपि विनिर्मुद प्रतिज्ञो
धर्मैर्कोविदो ३४ मार्कण्डेय उवाच सातु वीर्य समस्ये त्वपुत्रं मे तद भायत महाकाण्डेय ते पुत्रो हन्तुना
गान् कर्तौद्यमः ३५ तन्निग्र्यन्तं यदा विप्रास्ते जीवन्ति तथा मृताः संजीवन्तश्च मुच्यन्ते यद्दुष्कृष्णच्छया
गताः ३६ भाविन्युवाच अहमभ्यर्थिता पूर्व्वे मेभिः पाताल संध्यैः तन्निमित्तं सयं भक्तो मया च वि-
नियोजितः ३७ तदेतदार्थ्यं निर्हेतुमुभयो रपि शोभनं मम भर्तुश्च पुत्रस्य त्वत्पौत्रोऽवस्थात्स जस्य च ३८

मार्कण्डेय उवाच ततः संजीवयामासु स्तान विप्रान् स्ते भुजङ्गमाः दिव्यैरोग्यधिजतिश्च विषसंहरणो-
नच ३६ पित्रोर्न नाम चरणौ सततो जगती पतिः मरुतश्च मत्तं प्रीत्या परिष्वज्येदमव्रवीत् ४० मान-
हा भवशङ्कराणां चिरं पालय मेदिनीं पुत्रपौत्रे च मोदस्व माचते सन्तु विद्विधः ४१ ततो द्विजैरनुजा-
तो वीरयाचनेश्वरौ समारूढौ रथं साच भाविनी स्वपुङ्गवा ४२ वीराऽपि कृत्वा सुमहान्न शोधमेभूतां
वरा भर्तुः सालोकतां प्राप्ता महाभागा पतिव्रता ४३ मरुतोऽपि चकारो व्याघ्रमर्ततः परिपालनं
विनिजित्ता रिपुङ्गवर्गो भोगांश्च बभूवुर्नन्दपः ४४ तस्य पत्नी महाभागा विदर्भे तनया तथा प्रभावती
सुवीरस्य सौ वीरी चा भवत् सुता ४५ सुकेशी केतुवीर्ये स्य मागध स्यात्स जा भवत् सुता च सिन्धुवीर्यं
स्य मद्राजस्य केकयी ४६ केकयस्य च सौरिन्ध्री सिन्धु भर्तुर्ध्वं पुष्पती चेदि राजसुता चा भृङ्गाख्या तस्य
सुगीभना ४७ तामो पुत्रास्तस्य चासन् भूभृताऽष्टा दशा द्विज तेषां प्रधानो ज्येष्ठश्च नरिष्यन्तः सुतोऽ-
भवत् ४८ एवं वीर्यो मरुतोऽभून्महाराजो महाबलः तस्या प्रतिज्ञं चक्र मार्सी हीयेतु सप्तसु ४९
यस्य तुल्योऽपरो राजान भूतो न भविष्यति मत्त्व विक्रम युक्तस्य राजैर्धरमितो जसः ५० तस्यैतच्चरितं
श्रुत्वा मरुतस्य महात्मनः जन्म चाग्रं हि न ज्येष्ठ सुच्यते सर्वं किल्बिषैः ५१ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे
मरुत चरितं समाप्तं १३२ कौष्टिक उवाच मरुत चरितं कर्तुं भगवत् कथितं त्वया तत्सन्निहितं म-
शेषेण श्रोतुमिच्छा प्रवर्तते १ तत्सन्ततो सिती शाये राज्याहो वीर्यं शालिनः तानहं श्रोतुमिच्छा
मित्वया ख्याता महासुते २ मार्कण्डेय उवाच नरिष्यन्त इति ख्यातो मरुतस्य भवन् सुतः अष्टा
दशानां पुत्राणां स ज्येष्ठऽश्व सवच ३ वर्याणाञ्च सहस्राणि सप्ततिं दशपञ्च च बभूवुर्नृपथिवीकृत्वा
मरुतः सत्रियर्येभः ४ कृत्वा राज्यं स्वधर्मेण श्रद्धा यज्ञाननुत्तमान् नरिष्यन्तं सुतं ज्येष्ठमभिषिच्य
ययौ वनं ५ सकाग्रचित्तः स नृपस्तत्त्वा तत्र तपो महत् आरूढो दिवं विप्रयशसाऽऽहृत्य रोदसी ॥ ६ ॥
नरिष्यन्तः सुतः सोऽस्या चिन्तयामास बुद्धिमान् पितुर्दत्तं समालोक्य तथान्यथाञ्च भूभृतां ७ अच-

देशो महात्मानो राजानो मम पूर्वजाः यत्विनो धर्मतः पृथ्वीं पालयामासु रूचिनाः ८ दातार आरिपि विज्ञानं ये
 ग्रामे ख्य निवर्तिनः तेषां कश्चरितं शक्तं स्व नु यातुं महात्मनां ९ किलु तेन कृतं कर्म धर्मसाहदनादिभिः तद
 हं कर्तुं मिच्छामि तच्च नास्ति कोमि किं १० धर्मतः पाल्यते पृथ्वी को युगो ३ महीपतेः असस्य क पालनात्
 पापी नोद्धो नरकं वनेत् ११ सति विने महा यज्ञाः कर्तव्या एव भूयता दातव्यं च्चाव किञ्चिन्नं सीरता सी श्व-
 रोगतिः १२ आभिजात्यं तथा लज्जा कोप आरिजना ग्रयः कारयन्ति स्वधर्मांश्च संयाप्याद पलायनं ॥ १३ ॥
 सतत्सर्वं यथा सम्यख्यं त्वैः पुरुषैः कृतं पित्रा च मे मरुत्तेन तथा तत्केन प्राक्यते १४ तदहं किं करिष्यामि
 यन्तेः पूर्वजैः कृतं ये यत्विनो वरा दान्ताः संप्रामा द्धानि वर्तिनः १५ महत्संप्राम संसर्गां विसेवादित पो-
 रुषाः कर्त्तव्याः हं यतिष्यामि कस्येत्यान भि शक्ति १६ अथवांतेः स्वयं यज्ञाः कृताः पूर्व जने प्रवर् ॥
 अदि धमहिर्नो येस्तु कारितास्तत्कोराम्यहं १७ सार्कगडिय उवाच इति सन्चिन्त्य यज्ञं सच कोरै के नरे-
 श्वरः प्रादृशं न चकारान्यो विन्नोत्सर्गोप शोभितं १८ दिज्ञानो जीवनाया लं दत्वा तु सु महायनं ततः १
 प्रादृशं तेषां यज्ञे ३ नमददत्तपः १९ सावो दत्त्वा राय लङ्कारं धान्यागारादिकं तथा तथा प्रत्येक नर
 दत्तयो पृथ्वीं निवर्तिनां २० ततस्तेन यरायजः प्रारब्धो भू भुजा पुनः प्रारब्धे ससखे यष्टुं ततो नाल भतदि
 जान् २१ यादु यान् हरतीति स नयो विधाना निज्य कर्मणि तेने तसूयं आय वयसन्व द्वांसिनाः २२
 अत्यं भयं यदि सत्त्वयास्माकं विवर्जितं तस्यान्तो नास्ति यजेयु दद्या मुनयते धनं २३ सार्कगडिय उवाच
 नचापि नृहत्वि जो विषां सदा गेय त्वितीतरः वहिर्विच्छां तदा दानं सदानु सुप चक्रे मे २४ तथापि नष्ट
 नैव दन सम्भूगां मन्त्रिणः दिनाय दानं भूयो २५ सौ निर्विण्ण इद मन्त्रिण २५ अहो ॥ ति प्रोक्तं पृथ्वी य
 हि प्रोक्तं नः कचिन् अशोभनञ्च यत्कोशो विफलो २६ नातिन्यं कुरु से कांश्चिदा नप्राप्ते
 २६ विफलो जनः दिज्ञानो भवनो दानं संप्रतीच्छते २७ सार्कगडिय उवाच ततः कांश्चि दिज्ञानं भवता
 प्रतिपत्य पुनः पुनः स्वयज्ञे नृहत्वि न अर्के ते प्रचक्रुर्महामवं २८ अत्यहुत भिदञ्चा सीद्य दातस्य नहो-

पतेः सयज्ञोऽभूत्तदापृच्छायां जमानोऽखिलो जनः २९ द्विजन्मनाम भूत्वा जीत सदस्यस्तत्र कश्चन यजन्ता
 नाहिताः केचित् केचित्तेषां नु याजकाः ३० नरिष्यन्तो नरपतिरियाजस यदा तदा तत्पदा तुह्येन यागोक्तो
 पृच्छ्या नरोद्यतः ३१ प्राच्यां कौत्स्यस्तु याजानामासन्न द्वा दशाधिकाः प्रतीच्यां सप्तैव कौत्सो दक्षिणायां
 चतुर्दश ३२ उत्तरस्याञ्च पञ्चाशदेक कालं तदाऽभवत् सुने ब्राह्मणा यज्ञानो नरिष्यन्तो यदोऽसज्जत
 ३३ सदे स राजा धर्मात्मा नरिष्यन्तोऽभवत् पुरा भरत तनयो विप्रविरव्यात बले पौंसयः ३४ इति श्री
 मार्कण्डेय पुराणो नरिष्यन्त चरितं १३३ मार्कण्डेय उवाच नरिष्यन्तस्य तनयो दुष्टारि दमनो दमः ॥
 शक्रस्यैव बले सस्य दयाशीले सुनेरिव १ बाभ्रव्यासिन्द्रसेनायां सज्जेतस्य भृशतः नववयारिणि जगद्रे-
 स्थित्वा सातुर्मेहो यणाः २ यद्वाहयासास दमे मातरं जदरे स्थितः दम शीलश्च भविता यतश्चायेन-
 पात्मजः ३ ततं त्वि कालं विज्ञानः सहितस्य पुरोहितः दम इत्य करोन्नाम नरिष्यन्त सुतस्य तु ॥ ४॥
 सदमो राज पुत्रस्तु धनुर्वेदं मशोद्यतः नृगृहे नर राजस्य सकाशाद्द्वय पञ्चंगाः ५ इन्मूर्धेदस्य वयस्य स्थान-
 पोवनः निवासिनः सकाशात्तृणं कृत्स्नं मस्त्वग्रामञ्च तत्वतः ६ शक्तेः सकाशाद्देवोश्च वेदाङ्गान्य-
 खिला निच तथा शीयेणा द्राजयेर्जगृहे शीरासात्मवान् ७ तं स्वरूपं महात्मानं गृहीता मन्महा बले
 स्वये वरेकता पित्रा जगृहे सुमना पतिं ८ सुता दशगर्गाधिपतेर्वर्त्तिन चारु कर्मसमः परयतो सर्व भू-
 तानां येतदर्थं सुपागताः ९ तस्याञ्च सातुर्गोऽभूत्स दशतस्यैव सुतः सुमनायां महानादो महा बलो
 पराक्रमः १० तथा विदर्भाधिपतेः पुत्रः संकन्दनस्य च वपुष्मान्न राज पुत्रश्च महा धतु रुदारधीः ॥ ११॥
 तेऽथ याता हन्तं दृष्ट्वा दुष्टारि दमनं दमं मन्त्रयासासु रन्वोऽन्यं तत्रानङ्ग विमोहिताः १२ सतामस्य बला
 त कन्या गृहीत्वा रूप शालिनीं गृहं प्रया मत्तस्येयमस्माकं ये ग्रहिष्यति १३ भर्तुं बुद्ध्या बगरो हास्व-
 यस्वर विधानतः तस्येच्छया नो भवित्री भार्या भर्मेपपादिता १४ अथ नेच्छति सा कञ्चिद् स्मा-
 कं सदिस्सराणा ततस्तस्य न वित्री सायो दमं यातयिष्यति १५ मार्कण्डेय उवाच इति ते नि श्रयेः

कृत्वा उवाचः पार्थिव तनूनाः तद्वद्वर्गं दमया प्रवर्तनी १६ ततः केचिन्नुवासे यो येन तस्य
 क्षा विचुक्रुधुः चुक्रुधुश्चापैः शूपाः केचिन्मध्यस्थानां गताः १७ ततो दमस्तादभूयालानवलोक्य राम
 ततः अलाकुलमना वाक्यमिदमहा सुने १८ दम उवाच भो भूषा धर्मो ह्यस्यैव ददति स्वस्थम्
 अधर्मो वायवा धर्मो यदेभिर्गृह्यते बलात् १९ यद्यधर्मो न मे कार्यं मन्य भाय्या भविष्यति धर्मो वा
 तदलं प्रसीर्य रक्षन्ते रिलङ्घने २० ततो दशार्गाधिपतिश्चारुधर्मो नराधिपः निःशब्दं कारयित्वा
 तत्सदः प्राह महा सुने २१ दमेन यदिदं प्रोक्तं धर्मो धर्माश्रितं नृपाः तद्वद्वं यथा धर्मो ममास्य च न लु-
 प्यते २२ मार्कण्डेय उवाच ततः केचिन्महीपालास्तसृचुर्वसुधाधिप परस्परानुरागेण गान्धर्वो
 विहितो विधिः २३ सत्रियागां परलयं न विदुः शूद्र विजन्तानां दममाश्रित्य निख्यन्नः स चास्यादुहितुल-
 व २४ इति धर्मादमस्येया दुहिता तव यार्थिव योऽन्यथा वर्तते सोऽज्ञात कामात्मा सम्प्रवर्तते २५ तथा
 ऽपि तदा प्रोचुर्महात्मानो हि मृशतां पक्षेये भूशतो विप्र दशार्गाधिपतेर्वचः २६ मोहात् किमकुर्व-
 मोऽयं गान्धर्वः सत्रजन्मनः तत्त्वैयशास्तानान्यो हि राक्षसः शास्त्रजीविनां २७ बलादिमांयो हरति
 हत्वा तु परिपन्थिनः तस्यैवाप्रो राक्षसेन विवाहेनावनीश्वराः २८ प्रधानतरंगयोऽत्र विवाह इति ये
 मतः सत्रियागा मतो धर्मो महानन्दादिभिः कृतः २९ मार्कण्डेय उवाच अथ प्रोचुः पुनर्भूषाये ३०
 पूर्वमुदिता नृपाः परस्परानुरागेण जाति धर्माश्रितं वचः ३० सत्यं शास्त्रो राक्षसोऽपि सत्रियागां
 परो विधिः किन्त्वसौ जनक स्वाम्ये कुमाय्यां तु मतो वरः ३१ हत्वा तु पितृ सम्बन्धं बलेन द्वियते हि-
 या सराक्षसो विधिः प्रोक्तो नान्य भद्रं कैरस्थिता ३२ पश्यतां सर्वं भूषा नाम नया यद्दुतो दमः गान्ध-
 र्वस्येद्वनिख्यतो विवाहो राक्षसोऽत्रकः ३३ विवाहितयाः कन्यायाः कन्या त्वेनैव विद्यते कन्याया
 च विवाहेन संबन्धः पृथगीश्वराः ॥ ३४ तस्मै ये बलादेनां दमारादालुमुद्यताः बलिनस्ते यदि ततः कु-
 र्वन्तु न तु स व्रतत ३५ मार्कण्डेय उवाच तत् श्रुत्वा ऽसौ दमः कोपकषायी कृतलोचनः आरोप-

या मास धनुर्वचन च्छेदमग्रवीत् ३६ मनापि भाव्या बलिभिः पश्यतो ह्रियते यदि तत्कुलेन भुजाभ्यां वा
 को गुणाः क्लीबजन्मनः ३७ विद्वत्समास्त्राणि विक्रयैर्वि श्रान्तं विक्रयार्थं मे कुले ज-
 त्स सरुतस्य महात्मनः ३८ यदि भाव्याभिः समूढाः सप्तादाय वलात्बिताः त्रयास्त्रि जीवतो विक्र तो मम
 व्यर्थं धनुष्मता ३९ इत्युक्त्वा तान्महीपालान् सहानन्दं बुभुक्षन् वली अथा ब्रवीत्तदासर्वान् सहारिद-
 मनो दमः ४० सद्यस्ति शोभना बाला चाब्जं ही मरिचसखा किन्तस्य जन्मना भाव्या नयस्ये कुलो ब्रवा-
 ४१ इति सच्चिन्त्य भूपालास्तथा यतत् संयुगे यथानिजित्य सामे तो पत्नीं कुरुत मानिनः ४२ इत्यार-
 भाव्य ततस्तत्र शरं वर्ये समुच्चत कादयन् प्रथिवी पालोस्तमसेव मही रुहान् ४३ तेपि वीरा मही पा-
 लाः शरशः क्षयि युद्धगान् मुमुचुस्तस्य युक्तो ह्य दमश्चिच्छेद लीलया ४४ तेऽपितत्त्वहितान् वारान्
 तेषा म्वा सो शरालंकरान् चिच्छेद प्रथिवी शानो मरिच्यन्तात्मजो मुने ४५ वर्तमाने तदा युद्धे दमस्य सि-
 ति पातनेनः प्रविशन् महा नन्दः खड्गं पाणि र्ये तो दमः ४६ तमा यान्तं दमो दृष्ट्वा खड्ग पाणिं महा सुवे-
 सुमो च शरं वर्यारिणं वर्यारिणं वरुण्डः ४७ तदस्त्राणि तादस्तानि शरं जालानि तत्सरागात् महानन्दः
 प्रचिच्छेद खड्गे तान्या नयञ्च यत् ४८ ततो रोधात् सना म्वा तं नदस्य तदारथ महानन्दो महा वीर्यो
 दमेन युधुषे सव ४९ बहुधा युध्य सानस्य महानन्दस्य लाघवात् दमो भुमोच नृदये शरं कालान्तलम्भम्
 ५० तं लान् मालानो ल्हाय विभजेन ततो ह्रदि दमं प्रति विविक्षेप महा नन्दोऽसिमुज्ज्वले ५१ यतन्त-
 न्नेन दुल्का भं शक्त्या चिक्षेप तं दमः शिरों वेत स पत्रया महानं दस्य दा छिनत् ५२ तस्मिन् हते महा-
 नन्दे प्रा युध्यैरा पराङ्मुखाः वसुतुः पार्थिवा स्तस्यो दुषुलान् कुण्डि नाधिपः ५३ दमेन युधुषे चा सो
 बल राव्यं नदाब्जितः दासियात्य मही पाल तनयो रता गोवरः ५४ युध्य सानस्य तस्यो ग्रे क र वालं सवे-
 लधु चिच्छेद सारणे छेव गिरः संख्ये तथा ध्वजे ५५ छिन्न खड्गोपादो सोऽय मग्राह बहु क रादको दम-
 प्यस्य सचिच्छेद करस्थो भव सन्वरः ५६ यावदन्वत् सता इति मव पुष्पान् वरा युधे नावच्छेद रगा तं विज्वालो

५० समावपानयन् ५० सपातितस्ततो भूतो विह्वलान्नः सवे पथुः विनिवृत्तमतिदुःखं भूवसिति पात्मजः ५०
 तमालोक्य तथा भूतम युद्धमिति सात्मवान् अन्वयादाय सुमनो सुमनाः प्रययो दमः ५१ ततो दशागार्गधिपतिः
 प्रीतिमान् करोत्तयोः दमस्य सुमनायाश्च विवाहं विधिपूर्वकै ६० कृतदारो दमस्तत्र दशागार्गधिपतेः पुत्र
 स्थित्वा ३ त्पकालं प्रययो सभाय्यो निजमन्दिरं ६१ दशागार्गधिपतिश्चा सौदत्वा नागां स्तुतः मान् रथा
 गोश्वखण्डोष्ठांश्च दामोदामांस्तथा बहून् ६२ बस्त्वा लङ्कार चापादि वीरपस्करमात्मनः अन्यैस्ते च तथा
 भार्यः परिपूरो व्यसर्जयत् ६३ इति श्री मार्कण्डेय पुराणे दम चरिते १३४ मार्कण्डेय उवाच सतो
 लब्ध्वा तथा पत्नीं सुमनो सुमनां सुमहा मुने प्रणम्य सपितुः पादौ मान् अस्मिन् पात्मजः १ साच तीश्व सुगो
 सुधुर्नेनाम सुमना तदा ताभ्यां ती च तदा विप्र आशी भिरभिनाम्निता २ महोत्सवश्च संजज्ञे नख्यन्त
 स्य वै पुर कृतदारो च संप्राप्ते दशागार्गधिपतेः पुरात् ३ सत्त्वन्विनं दशागार्गजितांश्च पृथिवीश्वरान् ४
 श्रुत्वा पुत्रेण सुमुदं नख्यन्तो महीपतिः ४ सोऽपिरे मे सुमनया महाराज सुतो दमः वरोद्यानवने ५
 शा प्रासादगिरि साधुयु ५ अथ कालेन सह तार समागा दमेन सा अवाप यमं सुमना दशागार्गधिपतेः
 सुता ६ सोऽपिराज्ञां नख्यन्तो भुक्त भोगो महीपतिः वयः परिगानिं प्राप्य दमं राज्येऽभिषिच्य च
 ७ वनं जगामेन्द्रसेना पत्नी चास्य तपस्विनी वारा प्रस्थ विधानेन सतत्र सम तिष्ठत् ८ दक्षिणात्यः
 सुदुर्हन्तः संक्रन्दन सुतो वने वपुश्मान् स सुगान् हर्तुं यथा वल्प पदानुगः ९ सते दृष्ट्वा नख्यन्तं ताप
 समल पाङ्क्तिने इन्द्रसेनाञ्च तत्पत्नीं तपसाति सुदुर्बलां १० पप्रच्छ कस्त्वं भो विप्रः सत्रियो वा वने
 चरः वारा प्रस्थ मनु प्राप्नो वैश्यो वा सम कथ्यता ११ ततो मोन वती भूपो न हितस्यो न्नं देदो इन्द्र
 सेना च तत्सर्वं मा च द्वा स्मै यथा तथे १२ मार्कण्डेय उवाच ज्ञात्वा तच्च नख्यन्तं वपुश्मान् पितर
 रियोः प्राप्नोऽस्मीति बल को पात जटा सु परिगृह्य च १३ द्वाहेति चेन्द्रसेनायां रुदत्यो वाय्व गङ्गद
 चकयं कोपात् खड्गञ्च वाक्यञ्चेद सुवाच ह १४ निर्जितः समोरेये नयेन मे सुमना हुता दमस्य तस्य पि-

तं हनिष्ये ॥ वतुतन्दमः १५ येनारिवलं मही पाल पुत्राः कल्पार्थं मागताः अवन्युता हनिष्ये ॥ हं पितरं तस्य
 दुर्मतेः १६ यो धेनुं स्वस्वपरा दत्तो यस्य दुरात्मनः सदसौ शरयत्वे स हनिष्ये तस्य रियोयुं १७ मार्कण्डेय ॥
 उवाच इत्युक्त्वा रादुराचारो वपुष्मान वनीयतिः कन्दल्याभिन्दु सेनायां शिराश्चिच्छेदतस्य च १८ ततो
 धिग्धिङ् सुनिजन अन्ये च वनवासिनः तमृषुः स च तं दृष्ट्वा जगाम स्वपुरं वनात् १९ गते तस्मिन् विनिश्च
 स्य सेन्द्र सेना वपुष्कति प्रेयया मास पुत्रस्य तसीपं शूद्रतापसे २० राच्छेद्या आयुसे पुत्रं दमं दृष्ट्वा वदो मम
 अभिजो ह्यसि म इत्वं वज्रात् प्रोच्यते २१ तस्यापि वाच्यः पुत्रो मे यद्वीर्यमिति दुःखिता लङ्घनामी
 दृशीं वज्रादिलोके तो मही पतेः २२ मद्भञ्जी ॥ धिक्कसो राजा वतुर्गो परिपालकः त्वमाश्रमाणां किं यु-
 क्तं तापसान् यद्विरासि २३ भक्तो मम नरिष्यन्तला पसस्तपसि स्थितः विलपन्त्यास्तथानाश्रयो यथा
 नास्ति तथा त्वयि २४ आह्वय्य केशेषु बलादपरावं विना ततः हतो वपुष्कताख्यातिमिति ते भूपतिर्गो-
 तः २५ एवं स्थिते तत् क्रियतो यथा धर्म्मो न लुप्येते तथा चेनेव वक्तव्यमतो ॥ स्मन्नापसी द्यहं ॥ २६ ॥
 पिता बृहस्तपस्वी च नापराधेन दूषितः निहतो येन यत्तस्य कर्त्तव्यं तद्धि चित्यतो २७ सन्निते मन्ति-
 रगो वीराः सर्वं शास्त्रार्थं वेदिनः ते सहालोच्य यत्कार्थ्यं मेव स्मृतं कुरु ब्रत २८ नास्माकमधिकारो
 ॥ त्र तापसानां नराधिप कुरुष्वे तद्वितीत्यं त्वमेवं भूपति भाषितं २९ विदूथस्य जनको यवने न यथा हतः
 तथा यन्तव पुत्रस्य कुलन्ते न विनाशितं ३० जम्भस्यासुराजस्य पिता दृष्टो भुजङ्गमेः तेनाप्यश्विल
 पातालवासिनः पद्मगाहताः ३१ पराशराणां पितरि शक्तौ चरसताः हतं श्रुत्वा ॥ न्तो पतितं कृत्स्नं र-
 ससामभवात् कुलं ३२ अन्यस्यापि स्ववंशस्य लङ्घना क्रियते हिद्या तोनालसत्रियः सोदुं किं पुनः वि-
 त्तमाणां ३३ नायं पिता ते निहतो नास्मिन् शस्त्रं निपातितं त्वामव निहतं मन्ये त्वयि शस्त्रं निपातितं
 ३४ विभेत्यस्य हि कः शस्त्रं न्यस्तं येन वनो कसो तव भूपस्य विप्रस्य भारिते तु विभेतुवा ३५ त्वेयं लङ्घ-
 ना युक्ता यदस्मिंस्तत्समाचर वपुष्मति महाराज सम्यक्त्य ज्ञातिवान्धवे ३६ मार्कण्डेय उवाच इति संज्ञा-

न्तसन्देशमिन्द्ररासं विसृज्यते षतिदेहयुषास्त्रिष्वधिवेशानि मनस्विनी ४० इति श्रीमार्कण्डेय
 पुराणे दमचरिते १३५ मार्कण्डेय उवाच तावसेनसम्भारव्याप्तं दमस्तेन पितृदेवं क्रोधेनातीवज्ज्वा-
 लहविधेर्वाग्निरुद्धतः १ सतुक्रोधमग्निनाथीरोदस्यमानो महाभुन कर्कशानि स्थिरव्याकृतमेतद्
 वाचह २ अनाथ इव मेतातो मयि पुत्रे तु जीवति यातितः सुहृदशसेन परिभूयकुलं मम ३ न्यायवा-
 हो जनेन स्याप्येयैकैक्यात्समास्यहं दुर्हेतुयात्रौ शिष्टानां पालनेऽधिहतावय ४ पितातरयापि
 निहन्तो हृष्ट्या जीवन्निशाच्चः तत्किंसेतेन वदनाहा तातितित्तु किं पुतः ५ विलापेनात्रयत्कृत्यं तदेवो-
 ऽत्रकौम्यहं यदाहेतस्यरक्तं न देहोऽन्येन वपुष्मत्तः नकोरोति गुरोस्तत्क्षितस्य देस्येद्रुताशने ई तच्छे-
 रितातेनोदक कर्म तस्य तातस्य संख्ये विनिर्पातितस्य सासेन सम्यग्दिज्ञं भोजनञ्च नचैत्प्रदेस्यामिद्र-
 ताशानक्षत ७ साहाय्यमस्यासुरदेवयस्य गन्धर्व्ये विद्या परलिङ्गसंज्ञाः कुर्वन्ति चेतानपि चास्वप्न-
 मे भंस्त्रीवरोन्मेषरुषा समेतः ८ निःसृज्वाभिमिकमप्रगल्भे तदालिङ्गात्संख्येऽसमेतं निहत्य भोक्ष्य-
 ततोऽहेष्टुष्टिबीजं कृत्स्नो वन्ति प्रवेक्ष्यान्मित्र पदातिहस्त्युदवर्ततेऽसमेतं १० संख्योऽहसादायधतुः
 तत्तव चो विविगने हन्ताहमद्या श्विलबन्धुमित्र पदातिहस्त्युदवर्ततेऽसमेतं १० संख्योऽहसादायधतुः
 सखद्वौ गथी तथैवात्रिकलो संभृत्य कौगमिवैयत्कदने लक्ष्मताः परयन्तु मे देव गताः संसेताः ११ शोभ-
 मद्वायो भविताद्य तस्य मया समेतस्य गताय सुखः तथैव निःशोभकुलसयाय समुद्यतोऽहे निजबह-
 सेत्यः १२ यदि कुलिशकरोऽस्मिन् संयुगो देवराजः पितृपतिरथ योगेश्वर इदमुद्यम्य कोयात् धनयस्ति
 वरुणाकारसिंहुत्तं यतन्ते निशितशरवर्गो धैर्योतथिष्ये तथापि १३ नियतं सतिरोषः काननान्वेड-
 लोको नियतितफलभक्षः सत्वे संतुष्टुमेवः प्रभवति मयि पुत्रे हिंसितो येन तातः पिशितरुधिरत-
 प्राप्तस्य सत्त्वद्यप्यत्राः १४ इति श्रीमार्कण्डेय पुराणे दमचरिते १३६ मार्कण्डेय उवाच दमेन राज्ञा
 इत्युक्ते पितुः शत्रुः पलायितः सत्पिता तापसोऽन्यथ तप्यतो निर्भये महत्तपलायन परान्दृष्ट्वा किं

च्चिन्तोक्तं देवेन तान् १ मार्कण्डेय उवाच एतत्सर्वं सुपाख्याने धर्म्यं स्वर्गा पवर्गादं यः शृणोति पठे
 ह्यापि सिद्धं तस्य समीहितं २ आधि व्याधिजदुःखेन कदाचिन्नाभिं पुन्यते ब्रह्महत्यादि पापेभ्यो मुख्य
 तेनात्र संशयः ३ सन्तः मुज्जनमित्राणि भवन्ति हितबुद्धयः नारायः संभविष्यन्ति तस्य वो वाकदाचन
 ४ सदर्थो मिष्टभोगी च दुर्भिक्षे नावसीदति परदार परद्रव्य परहिंसादि किल्बिषैः ५ मुख्यैः ६ नैकदुः
 खेभ्यो नित्यं चैवोरगोन्नमः ऋद्धिर्हृद्धिः रक्षतिः शान्तिः श्रीः पुष्टिस्तुष्टिरवच भित्त्यं तस्य भवेद्विप्रश्च
 शृणोति कथाभिमां ६ मार्कण्डेय पुराणमेतदस्विलं शृण्वन्न शौच्यः पुमान् योज्ञासम्यगुदीरयेत्तरु
 समयं शौच्यो न सोऽपि हिज योग ज्ञान विशुद्ध शुद्ध सहितः स्वर्गादि लोकेऽप्यसौ शक्राद्यैश्च सुरादि
 भिः परिहृतः स्वर्गे सदा पूज्यते ७ पुराणं मेतच्छ्रुत्वा च ज्ञान विज्ञान संयुतं विमानं वरमाकृत्य स्वर्गलो
 के महीयते ८ इति श्री मार्कण्डेय पुराणं समाप्तं २३७ मार्कण्डेय उवाच इति प्रतिज्ञायं तदा बध-
 न्तस्य दुरात्मनः कोपासर्वं विह्वलाक्षः सर्वे च बलशालिनः हाहतोऽस्मीति पितरं व्यात्वा देवविनि
 चयतान् प्रोवाच मन्त्रिणाः सर्वानानि नाय पुरोहितं दमउवाच यदब्रूहन्त्यं तदब्रूत ताते प्राज्ञे सुराले
 यं श्रुतं भवद्विर्यं त्वोक्तं तेन शुद्ध तपस्विना ब्रह्मसायस्वी सन्तपो दात प्रस्य ब्रूते स्थितः भोजनव्रतयोगे
 ९ शास्त्रो मन्मात्रा चैव संनया प्रोक्तः संस्पृष्ट्यानेन योगा तथ्यं वपुष्मते तेनाऽपि खड्गमाकृत्य जटां संख्येन पा-
 शिना कृत्वा यथा तन्नुश्यात्मा लोकनाथ मनाश्रयत माता च संदिश्य च मौधिकं शब्दं व्यर्थं योरुचं सन्
 भाग्यञ्च निः श्रीकं प्रविष्टा हव्यवाहनं हत्वा शूरथ पादातं मेन्यञ्च परि कल्पितं अग्निभिर्ज्ञं पितुर्वै मह
 त्वापि त्रधातकं अकृत्वा तु दचो मातुर्नीवितं किमिहोक्तं हे मन्त्रिणास्तद्वचः श्रुत्वा हो हे तूत्का सखा
 ५ भवन्तु तव लो विमनसः सस्रत्थ बलवाहनाः निययुः सपरीवाराः पुरस्कृत्य दमं नृपे पृथीत्वा चाग्नि
 यो विप्रात्रि कालज्ञात पुरोधसः अहिगहि वनि च स्य दमः प्रायाद् वपुष्मते सीमा पालादि सामन्तं नि-
 म्नं गाम्यां दिशं त्वरन् सकन्दन मुनेनापि दमो ज्ञातो वपुष्मता आयातः सपरीवाराः सामात्यः सपरिच्छ-

अकस्मिन्नेन सनसासंक्षेप्यानिदिदेशाह इतश्च प्रेक्षया भास निर्गम्य नगरादयदिः त्वं शीघ्रतरं सारा क्व नपि-
 व्युत्तः प्रतीसते सभाध्यः सत्रबन्धो त्वं समाया हिस्मानिकं इति सदाह दिमुक्ताः शितावराणाः पिपः पि-
 ताः भित्वा शरीरं संग्रामे पांस्यन्ति रुधिरं तव सुत्वा इमस्तु तत्सर्वं दूतं प्रोक्ता यथो त्वरन् स्वत्वा प्रतिज्ञां
 पूर्त्वा क्लानि श्वसन् रगो यथा आहृतः समरे चैव पुमान् सेना विसृज्यता ततो युद्धं कृती वासी हतस्य च
 वपुस्मता रथी च रथिना नागी हस्तिना हयिना हयी अयुध्यन्त च विधेयं तद्युद्धं तु युद्धो भवत प्रशय-
 तो सर्व्यं देवानां सिद्धिगन्धर्वस्तसा चकस्येव सुधा प्रक्षत युध्यमनि दमे युधि नयतो नरः पाञ्चरत स्ववा-
 रा सहस्वराः ततो दमेव युयुधे सेना अस्ते च पुत्रमतः हृदि विव्याद य इमं सिंघराणां गणः अतः के तस्मि-
 न्निपतिते मेन्यं पलायनं परं ह्यभूत् अस्वामिकं ततः प्राह दनः शत्रुं दमस्तथा प्रथमि दुःशितरे यातयि-
 त्वा तपस्विनं अशस्वश्च ततः मेन्यं सत्रियोऽभि निवर्तता ततो विवहः सदशो यो यथा भास तानुजं ॥
 संपुत्रैः सह संवाधं बान्धवैर्युयुधे रथी ततः शरासना तु कं वारो व्याप्तं ततो दिशः दनश्च सयश्च युश
 रजालैरहरयत् ततः पितृबधो त्वेन कोपेन सदमस्तथा चिच्छेदास्तोच्छरं स्तेयो विव्याद न्ये श्वतानपि
 एकैर्भेकेन वारो न सप्तपुत्रांस्तथा हि न सम्बन्धि वास्यवा म्निवान् निनाय यमसादने वपुस्मान् सरथी क्रोधा
 न्निहतात्मज बान्धवः युयुधे च संतेना जो मरथी विवधो यमः चिच्छेदतस्य तान्वागान् सदमः प्रत्युवाच
 ह युयुधाते च संरब्धौ परस्परज्येथिगो परस्परशराघात विच्छिन्न धनुयौ त्वगन् गृहीत स्वहं मुद्यम्य
 चि कीडति वपुश्चाति हमः सगो नृपं ज्ञात्वा पितरश्च स्थितं वने केजो व्याकथ्य चाकस्म्यनि पात्य धरणीत-
 ले शिरोधरा यो पादेन मुनमुद्यम्य चाववीत् प्रश्यन्तु देवताः सर्वे सातुयाः पन्नगाः स्वगाः पाठ्य
 मानं च हृदयं सत्रबन्धोर्वपुश्चातः एव सुत्का च सदमो हृदयश्च व्यदारयत् स्वातं कामश्च समूरः सतेजेन
 निवारितः ततश्च कारतातस्य रक्तेर्भेदो दकक्रिया आदरायं प्राप्य सपितुः पुनः प्राधात स्वमन्त्रिं वपु-
 व्यतश्च मंसेन पिण्डदानं चकार ह वासगान् मौजयामास रसः कुलसमुद्भवान् एवं विधाहि राजानो वभू-

बुः सूर्यो वंशजाः अन्येऽपि सुधियः पुरायज्वानः शास्त्रं केविदाः वेदान्तं पदमानौ स्तान्नं संख्यातु मि-
 होत्सहे गतेषां चरितं श्रुत्वा नरः पापैः प्रमुच्यते पक्षिणा ऊचुः एव सुक्ता जैमिनेयं मार्कण्डेयो महा-
 मुनिः विस्तृत्य कौस्तुभं किं मुनिं च के साध्यान्हि कीं क्रियां अस्माभिश्च श्रुतं यस्माद्यतः प्रोक्तं महासुने ॥
 अरिगमा सिद्धं मे तद्धि पुरा प्रोक्तं स्वयं स्तुवा मार्कण्डेयाय मुनेयेयतेऽस्माभिरुदाहृतं पुरायं पवित्रमा-
 पुष्यं धर्मं कामार्थसिद्धिदं पदता श्रावतां मद्यः सर्वपापप्रमोचनं आदावेव कृताये च प्रज्ञा चत्वार-
 एव हि पिता पुत्रस्य सम्बादस्तथा सृष्टिः स्वयं भूवः तथा सत्तनां स्थितयो रज्ञाञ्च चरितं मुने अस्मा-
 भिरितैते प्रोक्तं किमद्य श्रोतुमिच्छामि सतान् सर्वान्तरात् श्रुत्वा पठित्वा वा शुभानि च विधूय सर्वपाप-
 नि ब्रह्मगार्गं चिन्वतां ब्रजेत् जैमिनि रुवाच भारते नष्टं सन्त्येह संशयस्कोटनाहिनाः उक्तवद्भिः कृतं
 यत्ने कश्चिदर्थः कारिष्यति दूयं दीर्घायुयः सन्तः प्रज्ञा बुद्धि विविक्तदाः सांख्ये योगे तथा चास्तु बुद्धि-
 रव्यभिचारिणी पितृश्राप कृताद्दुःखा होर्ममस्य व्यपेतुवः यत्तादुक्ता वचनं जगाम स्वाश्रमे मुनिः
 चित्तयन् परमोदारं पक्षिणां वाक्यमौरितं इति श्री मार्कण्डेय पुराणे समाप्तं ॥ २२ ॥

अथ माहात्म्यम्

ब्रह्मोवाच अथादृश पुराणानि यानि प्राह पितामहः ब्राह्मो पासे देखावच्च श्रेवं भागवततन्त्रा तथा-
 न्यं भारदीयञ्च मार्कण्डेयञ्च सप्तमं आरतेयमष्टमं प्रोक्तं भविष्यं नवमन्त्रा दशमं ब्रह्मविदं तैत्तिरीय-
 का दशमं स्तुतं वाराहं द्वादशं प्रोक्तं स्कन्दं त्रयोदशं चतुर्दशं वामनञ्च कौर्मं पञ्चदशं तथा सान्ध्य-
 ज्ञं गारुडं जैव ब्रह्मण्डं च ततः परं अष्टादश पुराणानां नामधेयानि यः पठेत् त्रिसन्ध्यं जपतो नित्य-
 नश्च सैव फलं लभेत् ब्रह्मकृत्यादि पापानि यान्यन्यान् यश्चुमानि च तानि सर्वाणि नश्यन्ति तुरगो वा तद-
 तं यथा पुष्करे दानजं पुरायं भवणादस्य जायते सर्ववेदाधिक फलं समाप्ता चाभिगच्छति श्रेयतः

पूजयेच्छास्त्रं यथा देवंपितामहं गन्धपुष्पैस्तथा वस्त्रैर्घ्राक्षरास्य च तर्पणीः यथा शङ्खध्वजं दशतल्पं
 नृपयानादिवाहनेनः अङ्गुल्यपाठकतारं श्लोकमेकम् च शृण्वतां नास्ती पुराय न वा मोति शस्त्रं चैवः
 स्तुता हिंसः न तस्य देहाः प्रीयान्ति पितरो नैव पुत्रकः इत्थं श्राद्धं च नेच्छन्ति तीर्थं स्वात्त फलेन च इदं जया
 न श्रोतव्यं शास्त्रं भेदादि चक्षुरोः पट्टा माने त्वं वज्रान्ते साधुभिः शास्त्रं मुत्तमे श्रुत्वा तत्पूजयेच्छलु पु-
 रगां सप्तमं पुनः सर्वे आप विनिर्मुक्तः पुनात्येव निजं कुलं पूतो घातिन सन्देहो विद्या लोकां सनातनं
 पुनः सप्तमं यावद्भुक्ता भोगान् यथेष्टितान् पृथिव्या नैव मुक्ता च परं योगमवाप्नुयात् नास्ति काय-
 न दशतल्पं हस्तदिप्रभविद्यया द्वे युक्तं दिव्यानि निन्दाय तथा भग्नव्रताय च साता पित्रो निन्दकाय वदशा-
 स्वादिनिन्दने भिन्न मय्यादिने चैव तथा वेज्ञाति कोपिने यनेयां नैव दशतल्पं प्रणीोः काण्ड गते रपि लो-
 भाहायरिवा मोहाद्वया द्वापि विशेषतः परे द्वा पादये द्वापि सगच्छेन्नरकैषु च श्रृणगाक्षर संख्या च प्र-
 ख्याना तत्त्व बुद्धिना श्लोकानां चर सहस्राणि तथा चाष्ट शातानि च श्लोकास्तत्र न वा शीति एकान्दस-
 माहिताः कथिता मुनिना पूर्व्वं मार्कण्डेयेन धीमता इति श्री मार्कण्डेय पुराणी पुराण महात्म्यं स-
 माप्तं मार्कण्डेय उवाच दसेन राजा इत्युक्ते पितुः शत्रुः पलायित इत्याख्य इति मार्कण्डेय पुराणो-
 समाप्तः नित्यंतः वंगाल देशीयाचार्य संमतः पाद इति मेथिला चार्येणस्तु अस्मिन्पादे प्रक्षिप्ते स्मिन् स-
 वाद पूत्याधारक संगत्य भावात् तत्राध्याये नृप दम सम्बंधि युद्धा वगौनेन च दस प्रजा तार्थं प्राकट्या भा-
 वाच्च तत्रैव मार्कण्डेय उवाच इति प्रतिज्ञाय तदा वधं तस्य दुरात्मने इत्यादि लिखित्वा पक्षि जेभिनि-
 सत्त्वाद संगति संहिता ग्रन्थ समाप्ति रुक्ता इति ध्येयम् अतः स्थल इये मार्कण्डेय पुराणा समाप्तमिन्नुक्तम्

इति

नामविताव	भासविताव	नामकिताव	नामकिताव	नामकिताव	नामकिताव
२२. हरिवंश पर्व	रामायण का दूतिहास	छया प्रिय	राम प्रकाश	ज्ञान माला	चामकिताव
रामायण राम विलास	रामायण मानस दीपिका	विजयमुक्तावली	लावनी	क्रिस्तागुल वसनोवर	गोपीचंद्र भक्तरी
रामायण तुलसीकृत	रामायणी कीवितावली	खनिकाव्य	भृगारचचीसी	सहस्र राजनी चरित्र	कथा श्रीगंगा बी
रामायणसटीक मय मा	रामायणी गीतावली	छन्दोगीव पिंगल	क्रिस्तावैरोरु	राविन सन का दूतिहास	प्रबंध युवा
नसदीपिका कोशभादि	रामायणगीतावलीस	कविकुल कल्पतरु		वैद्यक	भक्तरीगीत
तथा मयतसवीर सटीक	विनयपत्रिका बा. मो.	सरज		निघण्ट भाषा	दान लीम्य व नागलीला
तथा नित्य चंपी	विनय पत्रिका बा. शि.	सत्यई सटीक		अक्षर विनोद	रोहावली रत्नावली
तथा मोवेकसंगे की मये		सत्यई		वैद्य नीदन	मोक्षगी साहाय्य
तसवीर	पुराण	सभा विलास		कोषभिमं गृह कल्पवली	कथा सत्य नागप्रास
तथा मय छेपक	देवी भागवत	तुलसी शब्दार्थ		हस्तसंगार	हनुमान चाहुक
रामायणतुलसी कृतके	वेदास	भजनावली		वैद्य सनोत्सव	जानका पञ्चीसी
संतोकाण्ड	योग वाशिष्ठ	प्रेम लल		ज्योतिष	आनन्दः मृतवर्षिणी
१ वालकाण्ड	प्रबोध चंद्रोदय नाटक	युगल विलास		जातक चन्द्रिका	वन याव
२ संक्षेप भा काण्ड		विचित्रिका		जातक संतार	कायस्थ वर्गी निरुप
३ अरण्य काण्ड		बामहस्त कवल दम्प		देवता भरण	विहार विन्दान
४ निर्गुण काण्ड		मनोहर नावरी		आनन्दोदय	समर विहार क्रिद्वन
५ सुन्दर काण्ड		संगा लहरी		रमलसार	कल्प भाष्य
६ लंका काण्ड		वासुना लहरी		पुनः शाल	चरसी
७ उत्तर काण्ड		जगद्विनीर		मृतश्रुत	अक्षरावली
रामायण शब्दार्थ कोष	नज विलास	राय		शानि श्रुत का कथा	
	नज विलास छोट				

नामकितनाव	नामकितनाव	नामकितनाव	नामकितनाव	नामकितनाव	नामकितनाव
स्वयं बोध	नगरी च कैथी	भोज प्रबन्ध सार	भाषा काव्य संग्रह	अथोप्याखंड	उर्दू कैथी महाजननी
ज्ञान चालीसी	वर्ण माला कैथी १ भाग	राज नीति	कावित्तल्लकर १ भाग	आर एय कांड	विकटकोलासनना का
दोहा वंती	तथा २ भाग	तथा	तथा २ भाग	किष्किन्धा काण्ड	सेवा २ सन १८७८ ई
बाला बोध	तथा कैथी फारसी	भाषालुप्याकरण	मंगल कोव.	सुन्दर कांड	कायरी
विद्याधीकी प्रथम मु	नागरी इस्तिल्लु फर्गल	तथा २ भाग	सुक प्रकाश	लका कांड	रक्तमान सार बो व
किताब जंजी	नागरी इस्तिल्लु फर्गल	भाषा तत्व दीपिका	गणित प्रकाश १ भाग	उत्तर कांड	श्रीमाली १८ सन १८७८ ई
गणित कामधनु	संस्कृत १ भाग	भाषा बन्धोदय	तथा २ भाग	गुटिका	इंडियन पब्लिश कोर्ट
स्त्रीलावती	वर्ण प्रकाशिका १ भाग	भूगोल तत्व	तथा ३ भाग	१ भाग	मनमूला चाबिता प्रोबरा
संस्कृतिकी प्रस्तावना	तथा २ भाग	भूगोल दर्पण	तथा ४ भाग	२ भाग	नी देव २५ सन १८७८ ई
संस्कृतिकी प्रस्तावना	संस्कृतिकी प्रस्तावना	द्वितीयासतिमिस्त्रा	गणित द्वितीया	३ भाग	मेक व स्याम्य सन १८७८ ई
संस्कृतिकी प्रस्तावना	संस्कृतिकी प्रस्तावना	१ भाग	क्षेत्र प्रकाश	हिदायत नाम मुस्लिम	मेक व स्याम्य सन १८७८ ई
पुस्तकें	शिखावली	२ भाग	क्षेत्र चन्द्रिका २ भाग	पशुचिकित्सा	मेक व स्याम्य सन १८७८ ई
संस्कृत	शिखा बोध	३ भाग	सकील दायरा	पद्मावत के छो	मेक व स्याम्य सन १८७८ ई
संस्कृत	पत्र द्वितीया	अवध देशीय भूगोल	रेखा गणित १ भाग	तथा कुंवलियत	मेक व स्याम्य सन १८७८ ई
संस्कृत	पत्र दीपिका	द्विगल रत्न का इतिहास	तथा २ भाग	रनि स्टार वारिबल	मेक व स्याम्य सन १८७८ ई
संस्कृत	विद्या चक्र	भारत वर्धिय इतिहास	बीज गणित १ भाग	गिज तुलना मदसी	मेक व स्याम्य सन १८७८ ई
संस्कृत	विद्या कुर	हितोपदिका	तथा २ भाग	गनितसुदाजरी पाठशा	मेक व स्याम्य सन १८७८ ई
संस्कृत	प्रकाश विद्या सार	बाला भूषण	रामायण मूलसी कृत	को नून	मेक व स्याम्य सन १८७८ ई
संस्कृत	पदार्थ ज्ञान विदग्ध	पद्य संग्रह	बाल कांड	पटवारियो के कायदे	मेक व स्याम्य सन १८७८ ई

